ARÎ MİTİ

Avrupa'da Irkçı

ve

Milliyetçi Fikirlerin Tarihi

•

Léon POLIAKOV

epos

ARÎ MİTİ

Avrupa'da Irkçı
ve
Milliyetçi Fikirlerin Tarihi

Léon POLIAKOV

Fransızcadan Çevirenler:
Yakup Kaya, Ahmet Yıldırım

epos

ARÎ MİTİ

Avrupa'da Irkçı ve Milliyetçi Fikirlerin Tarihi

Léon Poliakov; (25 Kasım 1910, Rusya/ Saint Petersburg – 8 Aralık 1997, Fransa/Paris). Yahudi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen yazar, Fransa'ya yerleşmeden önce Almanya ve İtalya'da yaşadı.
II. Dünya Savaşı'ndan sonra Yahudilerin uğradığı zulmün belgelerinin toplandığı Centre de Documentation Juive Contemporaine"in kurucuları arasında yer aldı. 1954 yılından itibaren Fransa Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi'nde (*CNRS*) çalıştı.
Genel olarak ırkçılık ,anti-semitizm ve tarihileri üzerine çalışan, bu konuda ondan çok kitabı bulunan Poliakov'un eserlerinden bazıları şunlardır: *Histoire de l'antisémitisme Sur les traces du crime, Les Samaritains suivi.d'une étude de Gilles Firmin A propos du Pentateuque samaritain, La causalité diabolique.*

epos

© EPOS YAYINLARI-72
"TOZLU KİTAPLAR"
Bilim-Felsefe-Politika Kitapları-33

Léon Poliakov

ARÎ MİTİ

Avrupa'da Irkçı ve Milliyetçi Fikirlerin Tarihi

Fransızcadan Çevirenler:
Yakup Kaya, Ahmet Yıldırım

Yayıma Hazırlayan:
A. Ercüment Özkaya

Kitabın Orijinal Adı:
Le Mythe Aryen
Essai sur les sources du racisme et des nationalismes
– Birinci Baskı,Calmann-Lévy, 1971 –

Düzelti:
Bâki Alemdar

Kapak Tasarımı:
epos

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık:
epos

Baskı ve Cilt:
Sözkesen Matbaası (0.312) 395 21 10
Birinci Baskı, Ankara 2011
ISBN: 978-975-6790-88-5
Sertifika no: 16468

EPOS YAYINLARI
GMK Bulvarı 60/20 (06570) Maltepe-Ankara,
Tel.Fax: (0.312) 232 14 70 - 229 98 21
eposkitap@eposyayinlari.com
www.eposyayinlari.com

Léon Poliakov

ARÎ MİTİ

Avrupa'da Irkçı ve Milliyetçi Fikirlerin Tarihi

Fransızcadan Çevirenler

Yakup Kaya, Ahmet Yıldırım

epos

İçindekiler

Önsöz

Sayın David Astor'un önerisiyle 1966 yılında Sussex Üniversitesi'nde baskıların ve imha hareketlerinin nasıl meydana geldiğini, baskı ve imha dürtüsünün nasıl ortaya çıktığını, nasıl yayıldığını ve kendisini ifade edebileceği muhtemel koşulları araştırmakla görevli bir merkez kuruldu. Merkez başlangıçta Kolektif Psiko-patoloji Araştırmaları Merkezi diye adlandırılmıştı, fakat daha sonra faaliyetlerinin aynı adlı vakıf tarafından finanse edilmesinin ardından Columbus Merkezi diye daha tarafsız bir ad aldı.

Şimdi, Merkezin çalışmaları Avrupa'da milliyetçilik ve ırkçılığın köklerinden Çingenelerin azınlık olarak yazgısına, "cadı"lara yönelik zulmün nedenlerinden Üçüncü Reich dönemindeki kıyımların nedenlerine ve baskı ya da imha dürtüsünün ta kendinin biyolojik kökenlerinden psikolojik kökenlerine çok sayıda kitap ve monografi dizilerinin üretilmesiyle sonuçlanmıştır,

Merkezin çalışması tâ başından beri farklı disiplinlerden yararlanma temelinde tasarlanmıştı. Mevcut dizilerde temsil edilen disiplinler, tarih, sosyoloji, antropoloji, dinamik psikoloji ve etolojiyi içeriyor. Üstelik araştırmaların yürütülmesi ve kitapların yazılması sırasında çeşitli yazarlar birbirleriyle sürekli görüş alışverişinde bulunuyor. Bunun bir sonucu, dizilerdeki her kitabın tek bir disipline ait olması ve eserin sorumluluğunun da tek bir yazar tarafından üstlenmesiyle, dizilerim bir bütün olarak, disiplinler arası tartışma ve görüş alışverişi deneyimleriyle renk kazandı.

Girişim aynı zamanda uluslararası bir ölçekte tasarlanmıştı. Bir Britanya üniversitesinin desteğiyle yürütülmüş ve finansmanının yüzde 95'inin Britanyalı kaynaklardan sağlanmış olması anlamında bir Britanya projesi olmakla birlikte, araştırmaları yapan ve kitapları yazan insanlar birçok farklı ülkeden gelmiştir. Gerçekten de aralarından biri başın-

dan sonuna dek Paris'te çalışan bir Fransız, bir başkası Berlin'de çalışan bir Alman idi. Çalışmayı kolayca çarpıtabilecek olan ulusal tarafgirlikleri dışarıda bırakmak için mümkün olan her şey yapıldı.

Çalışma baştan sona Columbus Vakfı'nca finanse edildi. Bu finansman en başta Sayın David Astor, merhum Brimpton Lordu ve Sör Marcus Sieff ile Wolfson Vakfından Vakfa yapılan muazzam bağışlarla mümkün oldu. Bu bağışları Sayın Raymond Burton, Muhterem Dinadamı Harold Lever, Sayın I. J. Lyons, Hyam Morrison, Jack Morrison, Sör Harold Samuel, Amerikan Yahudi Komitesi, J. M. Kaplan Fonu ve William Waldorf Astor Vakfının cömert katkıları izledi. Canterbury Başpiskoposu Hazretleri, Sör Leon Bagrit, Hungershall Lordu Evans ile Messrs Myers ve Ortakları da malî yardım sağlayarak bu girişimden desteklerini esirgemediler.

Merkezin kuruluşundan beri, bünyesindeki finansman ve danışma komisyonlarına pek çok kişi büyük zaman ve enerji hasretti. Columbus Vakfı'nın başkanı Saffron Lordu Butler, Sussex Üniversitesi'nin birbirini izleyen iki Mütevelli Heyati Başkan Vekili Falmer Lordu Fulton ve Profesör Asa Briggs, Sayın David Astor, Profesör Max Beloff, Profesör Sör Robert Birley, Profesör Patrick Corbett, Profesör Meyer Fortess, Dr. Robert Gosling, Sayın Ronald Grierson, Profesör Marie Jahoda, Dr Martin James, Profesör James Joll, Muhterem Dinadamı Harold Lever, Profesör Barry Supple, Dr John D. Sutherland, Profesör Eric Trist, Profesör A.T. M. Wilson, Sayın Leonard Wolfson ve Merkezin İşletme Komitesinin sekreterliğini de üstlenen Üniversite Sekreteri Sayın A. E. Shields bunlar arasındadır. Bu kişilerin gönüllü olarak sundukları destek ve tavsiyelere teşekkür etmek zevktir.

Ortaya çıkan eserlere 1970 yılındaki ölümüne dek kuruluşundan itibaren Merkezin idarî sekteterliğini yürüten müteveffa Ursula Boehm'ün de büyük emeği geçmiştir.

Norman Cohn

YAZARIN ÖNSÖZÜ

COLUMBUS Merkezi'nde yaptığımız ekip toplantılarında bütün meslekdaşlarımın, ama özellikle araştırma alanları benimkine en yakın düşen psikiyatr Henry Dicks ile tarihçi ve siyasetbilimci Wolfgang Schafler'in öneri ve fikirlerinden çok yararlandım. Merkezin Müdürü, dostum Norman Cohn elyazmalarını satır satır okuyup eleştirdi, bu yüzden nihaî metinde yaptığım düzeltme ve geliştirmelerin çoğu onun önerileri sâyesindedir.

Stanford Üniversitesi'nden Gavin Langmuir, Caen Üniversitesi'nden Alexis Philonenko, Tours Üniversitesi'nden Rita Thalmann ile üçü de Ecole pratique des hautes études'in Altıncı Bölüm'ünden Alain Besançon, Jean-Pierre Peter ve Alberto Tenenti de eleştirileriyle çok yardımcı oldular. Öbür iki dost, Roger Errera ile Pierre Nora tüm elyazmasını okuyup son derece değerli tavsiyelerde bulunma nezâketinde bulundular. Birkaç sayfalık Sonuç bölümü, biyolog Jacques Nunez, antropolog Daniel de Coppet, Antik Yunan uzmanı Pierre Vidal-Naquet, tefsirciler Jean Zaklad ve Charles Touati, psikanalistler Janine Chassguet-Smirgel ve Béla Grunberger'e danıştıktan sonra yazıldı.

Bu kitapta, özellikle kendi alanım dışındaki disiplinlerle ilgili eksik ve kusurlar bulunabilir, ama bütün bu kaynaklardan gördüğüm dostça yardımlar olmasaydı, bunlar daha fazla ve daha büyük olurdu.

SUNUŞ

Aşağı yukarı 1940'dan 1944'e dek Avrupa'da yaşayanlar arasındaki en büyük ayrım Arîler ile Samîler arasındaydı: Birincilerinin yaşamasına izin verilirken, ikinciler ölüme mahkûm edilmişti. Bu dört yıl boyunca pek çok örnekte hüküm gerçekten uygulandı. Bunun ardındaki mantık pek çok kitaba konu oldu. Dönemin en etkili yazarı Adolf Hitler'den alıntı yapmak yeter:

> ...Yahudi, kültürel bir halkın sâhip olması gereken en zarurî ön şarttan, yâni idealist ruhtan tamamiyle yoksundur... O, bir asalak gibi, öldürücü bir mikrop gibi, elverişli bölgeler buldukça giderek daha daha yayılan bir zararlıdır... Nerede kendisine konukseverlik gösteren bir halkın arasına yerleşse, önünde sonunda o halkın kanını kurutur... Başkalarının kanını zehirler ama kendi kanını bozulmadan korur... Taktiklerini gizlemek ve kurbanlarını aldatmak için, ırkları ya da renkleri ne olursa olsun bütün insanların eşitliğinden dem vurur... Dış görünüşte işçilerin yaşadığı koşulları iyileştirmek için çırpınır; ama gerçekte onun amacı Yahudi olmayan ırkları köleleştirmek ve böylece yok etmektir... Kara saçlı Yahudi genci, kanını kirletmek ve kendi halkının kucağından ayırmak üzere ayartmayı planladığı mâsum genç kızı şeytan gibi süzerek ve gözetleyerek saatlerce pusuda yatar. Yahudiler boyun eğdirdikleri halkın ırksal temellerini yıkmak için mümkün olan her aracı kullanır... Nefret ettikleri beyaz ırkı piçleştirmek ve böylece kültürel ve siyasal düzeyini kendi hâkim olabilecekleri dereceye kadar düşürmek nihaî amacıyla Rhineland'a zencilerin getirilmesinden Yahudiler sorumludur.[1]

Rhineland'da zencilerin varlığının Yahudilerinkinden sâdece azıcık daha katlanılmaz bulunduğu fark edilmiş olmalıdır. İşin doğrusu, Hitler'in gözünde bütün insanlığı oluşturan üç büyük grup vardı ve bunlardan sâdece Arîler insanlığın gerçek temsilcisi ve evrenin efendisiydi:

---

[1] *Mein Kampf*: traduction française intégrale, Nouvelles éditions latines, Paris, tarihsiz, s. 301-325.

> [Arî] insan soyunun Prometeus'udur, ışıldıyan alnından her zaman bilgi biçiminde kara geceyi aydınlatan o ateşi yenileyen dehâ kıvılcımları saçılmıştır... Bir fâtih olarak aşağı ırklara boyun eğdirmiş ve onları kendi iradesini ve hedefini izlemeye zorlayarak, fiziksel güçlerini kendi önderliği altında örgütlü kanallara akıtmıştır. Onlara güçlerini sert olsa da yararlı bir tarzda kullanmayı dayatmakla, fethettiklerinin sâdece canlarını esirgemekle kalmamış, muhtemelen hayatlarını eski göya "özgürlük" durumlarındakine göre daha rahat da kılmıştır... Efendileri olarak konumunu merhametsizce sürdürürken, sâdece efendi olarak kalmamış ama uygarlığı koruyup geliştirmiştir de... İnsan soyunu – kültürün kurucuları, kültürün taşıyıcıları ve kültürün yıkıcıları şeklinde – üç kategoriye ayırırsak, sâdece Arî ilk kategorinin temsilcisi olarak görülebilir... O yitip gitmeye zorlanırsa, yeryüzüne kesif bir karanlık çökecektir; birkaç binyıl içinde insan kültürü yitip gidecek ve dünya bir çöle dönecektir.[2]

Nasyonal-Sosyalizmin önderinin tarih felsefesi böyleydi. Bu felsefe onun Üçüncü Reich'ın efendisi olmasına engel olmamışsa – hattâ tam tersine kolaylaştırmışa benziyor – bunun nedeni, benzer görüşlerin, kimi zaman farklı bir vurguyla, iki ya da üç yüzyıldır Almanya'da ve başka yerlerdeki çok sayıda düşünür tarafında dile getirilmiş oluşuydu.

Avrupa nüfusunun Arîler ve Samîler diye bölünmesinin başlangıçta insanların doğası (ırklar) ile kültürleri (diller) arasında bir karışıklığa dayandığı iyi bilinen bir gerçektir. Bu karışıklık on dokuzuncu yüzyıl sonlarına doğru öylesine ileri götürüldü ki, Arî kuramı kültürlü insanlar nezdinde tartışmasız bir bilimsel doğru statüsü kazandı. Arî kuramı, çeşitli biçimleri içinde hemen hemen her zaman Arîleri kayıran bir değer yargısı içermişti ve Üçüncü Reich'ın ideologları bu tarafgirliği çığrından çıkaracak derecede vurgulamaktan başka bir şey yapmamışlardı. Bu yüzden, en başta antropoloji tarihinin Avrupa'nın etnik bencilliği tarafından iyice çarpıtılmış bir epizodu ile ilgiliyiz. Bu etnik bencillik, çok eski bilim öncesi kökenlere sâhiptir. Aslına bakılırsa bu, insan grupları ya da kültürleri arasında evrensel olan bir güdüden; yâni benzersiz bir soy çizgisi iddiasından, hem soylu hem şânlı atalara sâhip olma iddiasından ibarettir. Bu yüzden, on dokuzuncu yüzyıl Avrupa düşüncesinin insan doğası hakkında neden başka bir yönü değil de, bu yönü aldığını anlamak için, bunun altında yatan duyguları incelememiz ve bunu yapmak için de en uzak geçmişe uzanmamız gerekir.

---

[2] *A.g.e.* s. 289-295.

Bir olguyu hemen ortaya koyalım: Tarih, coğrafya, karşılaştırmalı din araştırmaları ve etnoğrafyanın her biri, bize her toplumun kendisi için bir soyağacı, bir başlangıç noktası iddiasında bulunduğunu gösterir. Ne kadar eski olursa olsun hiçbir kültür yoktur ki, bu tarzda bir kendiliğinden antropoloji geliştirmemiş olsun. "Bu ışıkta bak, antropolojinin tarih öncesi çok eskidir, insanlığın tarihinin kendisi kadar eski."[3] Böylece, her insan grubunun üyeleri ya bir tanrıdan, ya bir kahramandan ya da bir hayvandan türemiştir. Bu yüzden, soy miti tarihsel düşüncenin ilk tipidir ve en azından bu bakımdan "tarihi olmayan toplum yoktur" demek doğrudur. Aslına bakılırsa, insanlık tarihi kökenleri aramakla başlamış olmalıdır.[4]

Bu etiyolojiler (= tarihler) genellikle kozmolojiler (= felsefeler) ile birlikte yürür. İnanıyoruz ki bunlar, kendisi de iki yoldan ifade edilebilen bütün soruların en eskisini – nereden geliyorum ve ben kimim – yanıtlamanın iki biçimini temsil ederler. Psikanalitik kuram, bunlardan ilkinin, bütün çocukların saplantısı olan sorunun önce gelip, öylesine dirençli olan ve yetişkinleri öylesine kaygılandıran ikincisine götürdüğünü öne sürer. Şimdi, kan kardeşlerimle ve kız kardeşlerimle aynı ana rahminden hayatımı edindim ve besinimi aldım. Ortak atalar iddiasında bulunabilmemizden bile önce, ("Sen" fikrinin "Ben" fikrinden daha eski olduğu gerçekten doğruysa) belki bireyler olarak ortaya çıkışımızdan bile önce, kendimizi aynı ana-babanın huzurunda buluruz. Yetişkinliğimizin bütün sevgileri ve nefretleri, doğuştan eşit kişiler arasındaki bütün çekişmeler ve bağlılıklar, aileler arasındaki birleşme ve çatışmalar, bütün belirsizlikleri ve kararsızlıkları içinde bu ilksel temel üzerinde gelişir.[5] Ortak bir ataya başvurmanın ya da *köken mitlerinin* niçin evrensel olduğunu ve bunların işlevinin ne olduğunu açıklayan budur. Bu işlev, oymak ve boylar arasındaki husumetleri ya da ittifakları belirleyen o karanlık kuvvetleri açığa çıkarmaktır. Değişik ideolojik kılıfların bir

---

[3] Paul Mercier, *Histoire de l'anthropologie*, Paris 1966, s. 15.

[4] "Kökenimizin gizemini ve ona dayanan karmaşık duygularımızı araştırmak hiç kuşkusuz zekânın ilk ışıltıları gibi görünüyor" André Leroi-Gourhan, *Le Geste et le Parole*. Paris 1964, s. 9.

[5] *Das Du ist älter das Ich* (Nietzsche). Psikanalize ve bâzı Hegelgil sezgilere göre, kişinin ayrı bir birey olarak kendinin bilincine varmasını sağlayan durum, başkalarının ve en başta da kişinin babasının varlığıdır.

karmaşası altında, bu kuvvetler sanayi toplumumuzda hâlâ işler durumdadır ve Naziler "kanın ve toprağın zaman öncesi sezgilerine" (*Urahnungen von Blut und Boden*) çağrıda bulunduklarında bu kuvvetleri ele geçirmeye çalışmışlardı. Bunu yaparak Hıristiyanlık öncesi çağları hatırlatmayı, böylelikle de Eski Ahit ve Hıristiyanlığın insan anlayışınca desteklenen bütün insanlığın ortak bir soydan geldiği inancına meydan okumayı amaçlamışlardı. Modern yazarlar arasında bile, "Arketipler"iyle C. G. Jung, "ırksal ruh"uyla G. Le Bon gibi bâzılarının, atom çağında buhar çağındakinden bile daha çok dikkatimizi çekmeye devam eden bu neredeyse çürütülemez fizyolojik gerçeği hesaba katan kavramlar geliştirmiş olması önemlidir.

Ne var ki, şimdiye dek geliştirilmiş olan kavramlar gerçekten yeterli değildir, çünkü ilkel dediğimiz şu erken kültürler bir kez geride bırakıldıktan sonra, gerçeklik birdenbire son derece karmaşık bir hâle gelmiştir. Devletlerin ve imparatorlukların doğmasıyla, toplumsal örgütlenmenin ve genel bilginin büyümesiyle, toplumların gelişmesi ve farklılaşması sırasında meydana gelen olaylar, köken mitlerinde ifadesini bulan arkaik dürtülerin, bekâlarını çok farklı mitlerde ya da ideolojilerde bulan siyasal tutkular yararına bastırılmış ya da çarpıtılmış olduğuna işaret ediyora benziyor.[6] Bunlar ciddî meselelerdir ve başka kavramlar önermekle ya da başka bir antropoloji geliştirmekle bunların üstesinden gelemeyiz. Yöntemimiz tarihsel olacaktır. İlerledikçe, batı toplumunun tarihine, derin psikolojinin aracılığıyla temkinli ve dogmatiklikten olabildiğince uzak bir ışık tutmaya çalışacağız; çünkü Freud tarafından imâl edilen bu âlet, mükemmellikten çok uzak olsa da, kolektif inançların bilinçdışı temellerini keşfetmemize bütün öbür araçlardan daha elverişlidir.

Avrupa'nın uzak geçmişini düşünürken, kaya resimlerini yapmış olanların hangi köken mitlerine inandığına ilişkin hiçbir şey bilmediğimizi, Keltlerin ve İberlerin inançları hakkında ise sâdece birazcık daha bilgili olduğumuzu itiraf etmek zorundayız. Romalılar ve Cermenlerle ilgili olarak ise durum tamamen farklıdır. Bunun da ötesinde, öbür efsânevî ataların aksine, bu halkların konuştuğu lehçeler (kimi zaman kar-

---

[6] Le tabou qui entourait dans la société occidantale le mystère de la conception – "les enfants naissent dans les choux" – n'en serait-il pas un indice?

şılıklı bütünleşmelerle) büyük kültür dillerinin doğmasına yol açmıştır.

Ebedî Kent ya da Cermen ormanları mitlerinin Mussolini ya da Hitler'in iktidara yükselişiyle bir ilgisinin bulunması ilk bakışta tuhaf gelebilir. On beş yüzyıllık bir tarihe kısa devre yaptırmak gibi gözüken böyle bir önerme, alışılmış tarihçilik yöntemlerine ve fikirlerine ters düşer. Gene de, Faşistlerin birincisini, Nazilerin ikincisini canlandırmış olduğu gerçeği bâki kalır. Böyle hayret verici sonuçlarıyla birlikte bunu yapabilmeye kâdir olmuşlarsa, bu ileride göreceğimiz gibi, söz konusu mitlerin Avrupa tarihi boyunca işlenmekten asla geri kalmamış olmasındandır. Etkileri Salik Hukukunda, İlâhî Komedya'da, Luther'in tefsirlerinde, Aydınlanma filozoflarının eleştirilerinde izlenebilir ve gamalı haç ile faşist balta demetinde cisimlenmeden önce on dokuzuncu yüzyılın popüler mitolojilerine temel olacaklardır.

Bu çok geniş konunun (sonuncusu Arno Borst'un hayranlık verici kitabı olan[7]) birçok tarih çalışmasında incelendiği açıktır, fakat bunların hiçbiri onu burada benimsemeyi önerdiğimiz bakış açısından ele almamıştır. Konu gerek samimî bir tarafsızlık arzusuyla, gerekse de her çeşidinden siyasal heves ve çıkarları mâzur gösterme dürtüsüyle uzun uzadıya irdelenmiş olsa da, ayrıntılı bir mitten arındırma işi henüz üstlenilmemiştir. Faşist ya da ırkçı ideolojileri inceleyen çağdaş uzmanlar bunların kökenlerini araştırırken uzak geçmişe bakma eğiliminde olmamıştır. Avrupa'nın yirminci yüzyıldaki çarpıntılarını bilinen ya da bilinmeyen Hıristiyanlık öncesi mitleriyle bağlantılandırma arayışımızda pratikte şimdiye dek keşfedilmemiş bir bölgeye gireceğiz. Olağanüstü bir temkinlilik gerekiyor: Hele ki ele alınmasını önerdiğimiz konulardan bâzıları, özellikle 1945'ten beri, işimizi hiç de kolaylaştırmayacak bir tabu tarafından korunmakta olduğundan, böyle bir temkinlilik daha da gereklidir.

Yirminci yüzyılın başlarında Batı hâlâ çoğu kez Arîlerin doğuştan hakkı olduğu düşünülen üstün uygarlığı hakkındaki o gurur verici mefhumla gönlünü hoş tutmaya devam etmekte idiyse de, Hitlerci felâketin bu fikirleri siyasal ve kamusal hayattan öylesine etkili bir şekilde kov-

---

[7] A. Borst. *Der Turmbau von Babel, Geschicte der Meinungen über Ursrung und Vielfalt der Sprachen und Völker*, Stuttgart 1957-63, 6 cilt. Bu eser Batı tarihindeki soy mitleri hakkında gerçek bir ansiklopedidir.

masıyla şimdi bilim ile ahlâk arasında yeni bir karışıklığın doğmuş olduğuna kuşku yoktur. Irkçılık karşıtlığı, mevcut antropoloji bilgimizin doğrulayamadığı ancak hiçbir eleştirisine de hoşgörü gösterilmediğinden sağduyulu düşüncenin önünde bir engel hâline gelen bir dogmatik ortodoksi mertebesine yükseltilmiştir. Bu durum, her türden yazarın ama özellikle tarihçilerin modern düşüncenin tarihini yeniden yorumlamaya çalışırken çoğu kez farkında olmadan etkisi altında kaldıkları büyük ölçüde geriye dönük bir oto-sansür doğurmuştur. *Bu oto-sansürden dolayı, Batı, sanki ırkçı olmak utancı ya da korkusu yüzünden, bir zamanlar öyle olduğunu asla kabûllenmeyecekmişe benziyor* ve bu yüzden sâdece (Gobineau, H. S. Chamberlain vs.) küçük karakterlere günah keçisi rolü biçiliyor. Böylece, Batı düşüncesinin geniş bir bölümü el çabukluğu marifetiyle gözden kaybediliyor ve bu el çabukluğu, psikolojik ya da psiko-tarihsel düzeyde rahatsız edici hatıraların ve utandırıcı gerçeklerin kolektif olarak bastırılmasına karşılık geliyor. Burada Arîciliğin son fanatikleri ya da kışkırtıcıları kralın soytarısı rolünü oynuyor. Bu rahatsız edici hatırlatıcıları bilinç alanından silmenin bir başka yolu, suçu münhasıran Almanya'nın üzerine yıkmaktır. Bu yüzden, Alman entelektüellerinin bir azınlığını haklı olarak üzen Almanya'nın "hesabı verilmemiş" geçmişi meselesi, öbür ülkelerde, bütün Batı Dünyasının bir sorunu olarak görülmesi gereken bu eski ideolojik yarayı derinlemesine araştırmayı reddeden çok sayıda eleştiriye malzeme oldu. Çağdaş bilimsel düşünceyi, P. L. van den Berghe'in kelimelerini kullanacak olursak, "ideolojik rüzgârların yönüne göre dönen bir rüzgârgülü"[8] derecesine kadar yanlışa düşüren bir sansür biçiminin köklerinde bunlar vardır. Ne var ki, bu ideolojik rüzgârlar çok uzak olmayan bir geçmişte, fiiliyatta olmasa da fikriyatta Hitler'in ırkçılığına suç ortaklığı etmiş olan bir toplumun huzursuzluğunu yansıtır: Bastırıcı tabuları bu yüzden "bilinç dışında varolan güçlü bir eğilimi yerine getirdiği için" yasaklanmış eylemlerde kök salmış olan bir toplumun.[9] İnsan, Fransız öğrencilerinin 1968 Mayıs'ındaki isyânının, duvarlara "hepimiz Alman

---

[8] "In the race relations field more than in many others, social science theory is little more than a weathercock shifting with ideological winds" (P. L. Van den Berghe, *Race and Racism. A comperative perspective*, New York 1967, s. 8.

[9] Sigmund Freud, *Totem ve Tabu*, "Nerede bir yasak varsa altında bir arzu vardır"

Yahudisiyiz"[10] çığlığı yazıldığında, farkında olmaksızın aynı şekilde bu tabuyu dışa vurduğunu düşünmeden edemiyor.

Üstlendiğimiz işte karşımıza çıkan karmaşalar bu yüzden çok yönlüdür. Kapsanması gereken geniş bir alandan, yöntemin görece yeniliğinden, zaman zaman sarsıcı olması ve Freudyen bastırmaları ortak bir amaç yapabilmesi muhtemel düşünce alışkanlıklarından kaynaklanırlar. Bu güçlükler, bu çalışmaya özellikle inceleme alanının coğrafî olarak çok kısıtlanmasını gerektiren bir plan benimsemeyi dayatmıştır. Yaklaşımımızı olabildiğince anlaşılır kılmak üzere, Arî mitinin uzak (duygusal, kapalı) kaynakları ile yakın (ideolojik, açık) kaynaklarını bir ölçüde birbirinden ayıracağız. Bununla birlikte, birincilerinin her zaman için ikincilerinin dinamizmini sağlamış olduğu daima akılda tutulmalıdır. Bu kitabın ikinci kısmında, daha dolaysız kaynakları, Aydınlanmanın entelektüel devriminden sonra ortaya çıkmış olanları inceleyeceğiz. Burada bu alanda tarihsel bakış açısından emek vermiş pek çok öncülün yardımından yararlandığımızdan, güven içinde ilerleyebiliriz. Kitabın ilk kısmı ise farklı Avrupa halklarının, Arî ideolojisinin uzak ve iç içe geçmiş kaynaklarını kavrayacağımız türeyiş mitlerinin ülke ülke incelenmesine ayrılmıştır. Bu sergilemenin kısa tutulması zorunludur ve belki de pek çok okur bu kısmın temel argümanını sâdece bir bakış açısı olarak görecektir. Bununla birlikte, Yahudiye'de, Yunanistan'da, İskit elinde ya da Hindistan'da doğmuş ve Roma'da ya da İzlanda'da korunmuş bu eski hikâyelerin, hareketlerin, karışmaların, dönüşmelerin ve gözden yitişlerin incelenmesinin yirminci yüzyıl Avrupasının çarpıntılarının anlaşılmasına katkı yapacağından kuşku duymuyoruz. Kendi yaşadığımız çağı kıtamızın Hıristiyanlık öncesi geçmişine bağlamadan önce, aradaki dönemde Kilise tarafından yayılan türeyiş mitini hatırlamak yararlı olacaktır. Hıristiyanlık, bütün insanların soy zincirlerini, Tevrat'ta uzun uzadıya anlatılan (Yaradılış, x) başata Nuh ve oğulları aracılığıyla ortak bir atadan, Âdem'den türediğini öğretti. Hıristiyan çağından daha bile önce, Yahudi tefsirleri kadîm ırkların kollarını tesbit etmekle meşguldü ve kuşkusuz bu şekilde bilgilerini o zaman bilinen bütün dünyayı kapsayacak şekilde genişletmeye çalışan ilk araştırmacılar onlardı.[11] Tal-

---

10 Bkz. 23 Mayıs 1968'deki Fransız Basını.

11 Krş.; A. Borst, *Der Turmbau von Babel*, Cilt 1, s. 126.

mud'da yer alan bir deyişe göre, insan soyunun ortak ataları herkese aitti ve bu yüzden kimse kimseye "Benim babam seninkinden ulu" diyemezdi.[12] Kilise babaları bu soyağaçlarını yeniden ele alıp yerel ve bölgesel geleneklerle harmanladılar. Böylece her bir halk, özgül bir köken miti edindi, gene de bütün bu kökenlerin hepsi Nuh'tan kaynaklanıyor ve böylece en temeldeki bütün insanların evrensel kardeşliği fikrinin sağlam bir ifadesi oluyordu.

Nuh'tan sonra soy çizgileri kimi zaman kendilerine Yeniton ya da Maniton adında dördüncü bir kardeş de ilâve edilen Yafes, Sam ve Ham'dan yürüdü. Yazarların hayâl gücü serbest bırakılmıştı ve bu genel anlatının sayısız değişkesi ortaya atıldı. Bununla birlikte, Tevrat'ta bulunan bâzı etimolojik ipuçlarına da uyan hâkim eğilim, Avrupalıların babalığını Yafes'in çocuklarına, Asyalılarınkini Sam'ınkilere, Afrikalılarınkini de Ham'ınkilere atfeder. Tevrat'a göre sonuncuların kuzenlerine köle olarak hizmet etmeye mahkûm kılındıklarından ("Ve Kenan onun kölesi olacaktır...", Yaradılış ix, 27).[13] Bu pasajı izleyerek, yaygın olarak kabûl gören bir görüş, Orta Çağın üç temel toplumsal katmanının her birine ayrı bir nesep yakıştırdı; serfler Ham'ın, dinadamları ve memurlar Sam'ın, soylular Yafes'in soyundan geliyordu. Böylece en eski zamanlardan itibaren, Hamîler ya da Karalar insanî hiyerarşinin en alt basamağına yerleştirilmişlerdi. Bu düşünce çizgisini izleyerek, kabûl görmeyen dinsel metinlerden biri, yani İsa'nın bâzı Yahudi çocuklarını keçiye çevirdiğini bildiren altıncı yüzyılda yazılmış olan Arap İncil'i, bu çocukların analarına İsa'nın şöyle buyurduğunu söylerken az sözle çok şey anlatmıştı: "İnsanlar arasında İsrail'in çocukları Zenciler ile aynı mertebededir."[14]

Bizi Batı Avrupa'dan Rusya'ya ülke ülke gezdirecek olan hikâyemizin akışı içinde bu temel soyağaçlarından sıkça söz edeceğiz.

---

12 Sanhedrin, 59 b.; krş. Hans Kohn, *Idea of Nationalism*, New York 1951, s. 585.

13 Yaradılış Kitabının anlatısına göre (x,6) Ham'ın dört oğlu vardı ve onlardan sâdece biri Nuh'un bedduasını almıştı. Ne var ki, Ham'ın Nuh'a yaptığı terbiyesizliğin sonuçlarına soyundan gelenlerin tümünün katlanacağı görüşü âdet olmuştur.

14 "Évangile arabe de l'enfance", *Évangiles apochrypes*, trad. Peeters, Paris 1914, t. II; krş. F. Lovsky, *L'antisémitisme chrétien, Textes choisis et présentés...*, Paris 1970, s. 351.

birinci kısım

MİTLERİN ESKİ KÖKENİ

1.
İSPANYA

GOT MİTİ

Öbür büyük Batılı uluslarla karşılaştırıldığında İspanya tarihinin en alışılmadık özelliği, ülkenin yüzyıllar boyunca Müslüman hâkimiyetinde kalmış olmasıdır. Ne var ki, 711'de gerçekleşen Müslüman istilâsı üç yüzyıl önce Süevlerin ve Vandalların ardından gelerek ülkeyi işgâl ve yurt edinen Vizigotların istilâsının unutulmasını kolaylaştırmıştır. Oysa bu istilâ da İspanyol halkının tarihi ve gelenekleri üzerinde eşit derecede güçlü izler bırakmıştı.

Ondan önce Roma hâkimiyeti yerel kültürü o derece etkilemişti ki, yarımadanın Latinleşmiş sâkinleri başka köklere sâhip olduklarına ve İber ataların soyundan geldiklerine dair ancak son derece müphem bir hatırayı korumuşlardı. (Ancak burada ne bu boysal ve bölgesel hatıraların ayrıntılarına gireceğiz ne de istisnaî bir örnek oluşturan Bask dili ve kültürü üzerinde duracağız.) İberler Hıristiyanlığa geçtikten sonra ise, insanlığın geri kalanı gibi, Âdem ve Nuh'un soyundan geldiklerini öğrenmişlerdi.

Karolenjler öncesi Avrupa'sının en bilgili ve etkili yazarı olan Piskopos Sevilleli İsidore, Cermen boylarının istilâsından sonra, birincileri Yafes'in* oğullarından Tubal'den, fâtihleri öbür oğul Magog'dan türeterek, fethedilen İberyalılar ile fâtih Vizigotlar arasında daha yakın bir akrabalık kurma görevini üstlendi. Yazılarında, kısa süre önce Ebedî

---

* Tek tanrıcı (İbrahimî) gelenekte Nuh'un oğullarından Yafes (Yafet, Japheth...), Samî halkları dışında kalan bütün Avrasya halklarının (Çingeneler, Almanlar, Kürtler, İspanyollar, Ermeniler, Abazalar, Türkler, Lihtenştaynlılar, Fransızlar, Çinliler, Hintliler, Zazalar, Boşnaklar, Çerkezler, Sırplar, Afganlar, Lazlar, Ruslar, Arnavutlar, Yunanlar, Abdallar, İtalyanlar, Macarlar, Gürcüler, Farslar, Pomaklar, İngilizler, Talişler vb.) atası kabûl edilir. *–yayıma hazırlayanın notu.*

Kent'i ele geçirmekle evrensel hâkimiyet pâyesini kazanmış olan fâtihlere bir üstünlük hakkı atfetmekte tereddüt etmemişti.[1] Bununla birlikte, fethedilenlere de fâtihlerin kuzeni olma şerefini bahşetmişti. Vizigot hanedanının sâdık destekçisi olan Sevilleli İsidore, bunları yazarken muhtemelen iki halkın barış içinde bir arada yaşayabilmesi umudundan esinlenmişti. Antropoloji ve tarihte, kan kardeşliği sağlamak amacıyla iki farklı türeyiş mitini birleştirmenin örnekleri Alba ve Roma efsânelerinden beri eksik olmamıştır. Pek çok İspanyol tarihçiye göre, bu birleşme asla tam bir başarıyla sonuçlanmamıştı, öyle ki, onların en parlaklarından biri olan Menendez y Pelayo, Vizigotların İspanyol olmadığını ilân etmişti. Cermen tarafında Sevilleli İsidore'u destekleyen görüşlerin de eksikliği çekilmiyordu. Cermenciliğin ilk Prusyalı havarisi Hertzberg, 1780'lerin başlarından itibaren "İspanyol ve Portekiz uluslarının, kökenlerinde eski İspanya, Roma ve Müslümanlardan bâzı yerli unsurların katkısı olmakla birlikte, en başta ve en önemli olarak Vizigot, Vandal ve Süevlerden türediğini... bu yüzden Cermen olarak tanımlanmalarının tamamiyle meşru olduğunu" ifade etmişti.[2] 1868'de Londra'da yayımlanan *Anthropological Review*, okuyucularına "Yucatan'da tamamiyle sarışın ve bütünüyle Got kalmış ve yüzyıllardır resmî üstünlük konumunu korumuş bir İspanyol ailenin keşfedildiği" haberini veriyordu.[3] Yine, 1944'te İsveçli tarihçi J. Nordstrom, "Hıristiyan İspanya'nın yayılması Got ırkının yayılmasıdır" diye yazıyordu. Gotların tarihi, geleneksel olarak bu halkın çıkış noktası olduğuna inanılan İsveç'te birçok araştırmaya konu olmuştu. Dikkatli yazar Americo Castro, kendi payına, "Got olma hevesi gösteriyor ki orta çağın İspanyolları hiç de öyle değildi, ne de yeniden fethedip yeniden yerleştikleri ülke artık bir Got ülkesiydi" sözleriyle Nordstrom'u eleştirdi.[4] Ancak, bilginler arasındaki bu barışçıl tartışmalar, çağdaş İspanya gibi iç bölünmelere öylesine meyilli olan bir ülkede bile muarızlar arasında büyük çekişmelere neden olmadı. Gerçi bu her zaman böyle değildi. Eğer, Americo

---

[1] A. Borst, *op. cit.*, C. II/ı. S. 445-456, ve Hans Messmer, *Hispania-Idee und Gotenmythos*, Zürih 1960, özellikle s. 103 ve devamı.

[2] Krş.; E.F. Hertzberg, *Œvres politiques* C. I, s. 9 ve devamı. Berlin 1795.

[3] *Editorial note, the Anthropological Review*, Ocak 1968, s. 37 (*Antropoloji Üzerine Broca* makalesi).

[4] Krş.; A. Castro *La realida historica de Espana*, ed Meksiko 1954, s. 69-88.

Castro'ya göre İspanyolların Got olmaya heveslendikleri dönemde girişilen bu bilgince polemikler tamamen zamandan kopuk gibi görünmüşse, bu bütünüyle Tubal'in soyundan geldikleri iddiasındaki Ferdinand ile İsabella'nın yönetiminde yeni birleşmiş olan İspanya'da köken rekabetlerinin tamamen farklı bir anlam kazanmış olmasındandı.

Bu noktada, İspanya'nın Müslüman ya da Yahudo-Müslüman geçmişi işe karışıyordu. Hıristiyan Yeniden Fetih'inden sonra, vaftiz olmuş Müslümanların ve Yahudilerin soyundan gelenler, kendilerini düşkünlüğe mahkûm edilmiş buldular. Kanın arılığını koruyan yasalar, İspanyolları iki kasta bölmüştü, bir yanda saf kan Eski Hıristiyanlar, öte yanda kanı bozuk Yeni Hıristiyanlar. Bu iki kast arasındaki ayrım çizgisi, uzak atalara dayanan İber ya da Cermen soylarından gelmeye değil, kişinin dinsel bakımdan ortodoks ya da heteredoks sayılmasına bağlıydı. İspanyol ilâhiyatçılar, hem Müslümanların hem de Musevilerin yanlış inançlarından dolayı kanlarını kirletmiş olduklarını ve bu kir ya da "nota"nın, şimdi Yeni Hıristiyanlar ya da *conversos* [dönmeler, *–ç.n.*] adıyla neredeyse toplumdan ayrı tutulan bir dokunulmazlar kastı oluşturan en uzak nesillerine kalıtsal olarak aktarılmış olduğunu belleten bir öğreti geliştirdiler. Böylece, Avrupa tarihinde ilk kez olarak, vaftizin kişinin geçmişini silen bir yeniden doğuş anlamına geldiğini öğreten Hıristiyan dogmasını hiçe sayan bir kurumsal ırkçılık biçimi ortaya çıkıyordu. Bu öğretiyi icât eden ilâhiyatçılar her iki Hıristiyan kategorisinin de insanlığın ortak atası Âdem'in soyundan geldiğine itiraz etmiyorlar, ancak İsa'yı inkâr etmiş olmaklıklarının *conversoları* biyolojik olarak yozlaştırmış olduğunu ileri sürüyorlardı. *Conversolar* geleneksel olarak ticaret ve zanaatlarda baskın durumdaydı, ekonomik rekabet ise dinsel nefret kılığında ortaya çıkıyordu. Özellikle Eski Hıristiyanların sonunda ücretli işçiler durumuna düşecekleri, aynı zamanda bir orta sınıfın doğmasının gecikmesine yol açacak olan ve her türlü üretken işi hor gören akıl almaz bir soyluluk merâkına kapılmasına yol açan bu hem ekonomik hem de kökensel derin bölünmenin, İberya yarımadası üzerinde ağır sonuçları oldu. Öyle gözüküyor ki, geçerliliği kuşkulu kimi önsel köken özlemleri, koşullar elverdiğinde, ideolojileri keyfe göre yeniden şekillendirmek ve tarihin akışına önemli bir damga vurmak için yeterli gücü kazanabilmektedir.[5]

---

[5] Modern İspanya'da "kan saflığı" sorunu konusunda benim *De Mahomet aux Marra-*

İspanya tarihinin bu benzersiz dönemi, Müslüman geçmişinden gelen bu miras, İslâm öncesi zamanlara dayanan ırksal-toplumsal bağlılıkların izlerini karartmıştır. Gerçi Got efsânesinin modern İspanya'da bile bâzı taraftarlar bulabildiği yanlış değildir. Fransız antropolog Bory de Saint-Vincent, Got ve Frank mitleri arasında bir karşılaştırma yaparken 1827'de şöyle yazmıştı: "Gotlar öyle bir saygınlık kazanmıştır ki, bir Got ailesinden gelmediği takdirde bir Kastilyalı kendisini soylu saymaz. Bu yanlış inanç, Galyalı olmak istemeyip kendilerini Frank kabûl eden Ren ile Pireneler arasındaki küçük soylular arasındaki yaygın inanışa benzer."[6] Göreceğimiz gibi "iki ırk arasındaki anlaşmazlığın" Fransa'da tamamiyle farklı bir şiddette gelişmiş olmasından dolayı aslında bu karşılaştırma pek doğru değildir. Gene de, İspanyol Akademisinin Sözlük'ünde "Godo" [*İsp.* Got *–ç.n.*] başlığı altında şu tanımlar yer alır: "*Hacerse de los godos*", soylu olmakla övünmek; "*Ser Godo*", soylu bir aileden olmak.[7] Yirminci yüzyılın başlarında Latin Amerikalılar soyluluk taslayan İspanyolları *Godos* diye çağırırlardı.[8] Terim burada esas olarak ironik bir anlam taşıyordu, ama daha İspanya'nın Altın Çağ'ında bile durum zâten böyleydi. Örneğin Cervantes, Don Kişot'un karakterini böyle pohpohlar, *Godo Quijote, illustre y claro.*[9] İspanyol şövalyeliğinin sonunu duyuran ölüm çanı, aynı şekilde Got efsânesi için de çalıyordu. Ama Yeniden Fetih'in yolunu hazırlayan Orta Çağın prensleri ve şövalyeleri Vizigot geçmişlerini feodal statüleri kadar ciddiye almaktaydı.

İspanyol tarihçi Jose Maravall bu konu üzerine yakınlarda şunları yazdı:

> Got mirası yanılsaması kesinlikle bir mit niteliği taşıyordu. Başlangıçta, büyük bir ihtimalle gerçek bir olguyu açıklamak değil, bir davranış tarzına ve bir savaşçı karşılaşmalar dizisine anlam kazandırmak için kurulmuş bir gelenek niteliğindeydi. Sonunda, orta çağ tarihimizin akışı içinde bir kolektif inanç gücünü

---

nes, Paris 1961 ile A. Sicroff'un *Les controverses des statuts de "pureté de sang" en Espagne du XV au XVII siècle*, Paris 1960 çalışmalarımıza bkz.

6 B. de Saint-Vincent, *L'homme, essai zoologique sur le genre* humain, Paris 1827, s. 161.

7 Bu ayrıntılar için Bay Marcel Batallion'a teşekkür ederim.

8 A. Morel-Fatio *Études sur l'Espagne*, Paris 1923, s. 169.

9 Bu tasvir *Don Quixote*'un başında Güneş şövalyesine (*Caballero del Febo*) adanmış bir sonede bulunur.

kazandı. Aslına bakılırsa, çok sayıda kral ve prens tarihte davrandıkları şekilde davranmışlarsa, bu, herkesten Gotların torunları olduklarını dinlemiş olmalarından dolayıydı. Başka her şeyden çok, yüzyıllar ötesinden gelişi güzel fırlatılmış bir oka benzeyen orta çağ tarihimizin o çarpıcı dinamik karakterinin nedeni budur...

Daha sonra buna şunları ekledi:

Zamanla İspanya'nın tamamına yayılan Got mirası geleneği, açıktır ki Orta Çağlar boyunca İspanya'da meydana gelen olayların gerçek bir kaydı olarak görülemez. Ama, eğer söz konusu dönemin İspanya anlayışını inceleyecek isek, bu geleneğin söz konusu anlayış ve bu anlayıştan türeyen siyasal eylem içindeki en önemli etmenlerden biri olduğunu teslim etmek zorundayız.[10]

"Gotik miras"ın Senyör Maravall tarafından (görünüşe göre doğru sözcükleri arıyor olsa da) öylesine açık seçik olarak betimlenen etkisi, Freudgil terminoloji ile bir psişik gerçeklik olarak adlandırılabilir. Başka bir deyişle, bütün olup bitenler, Orta Çağ İspanya'sının Got oldukları inancından ilham alan Hıristiyan prenslerinin fâtih bir ırkın torunları gibi davranmak için her türlü çabayı göstermelerinin sonucunda olmuştu. Bu durum, Americo Castro'nun İspanyolların öyle olmadıkları hâlde Got olmak istedikleri ve bunun sonucunda kendilerini erk iddialarını eşi benzeri bulunmaz atalarının üstünlüğüne dayandıran krallarla özdeşleştirdikleri şeklindeki tahlilini açıklar. Vizigot istilâsının üzerinden sekiz yüzyıl geçmişken 1436'da, Kastilyalı 1. Juan'ın elçileri, Basel Konseyinde aralarında "Kuzeyli Gotların" soyundan gelenlerin de bulunduğu öbür prenslerin temsilcilerine kendi krallarının üstünlüğünü kabul ettirmek amacıyla krallarının Vizigot kanından geldiği iddiasını savunuyorlardı.[11]

Got adının bütün Avrupa'da büyük bir itibara sâhip olduğunu belirtmek önemlidir. En erken dönemlerden itibaren Kilise Babaları ve vakanüvisler bu kelimeye Roma'nın fâtihleri ve yeni efendilerinin – kimi zaman kılındıkları kimi zaman lânetledikleri Got barbarlarının – kendilerinde yarattığı dehşet ve hayranlığı yansıtan bir büyülenmişlik yüklemişlerdi. Örneğin Aziz Ambrose onları İncil'de söz edilen korkutucu devler Gog ve Magog ile kıyaslarken, Aziz Augistin Tanrısal İradenin

---

[10] J.A. Maravall, *El concepto de Españaen la edad media*, Madrid 1954, s 320 ve s. 354.
[11] Krş.; A. Borst, *op. cit.* C. III/ı s. 985.

araçları olarak görüyor, Salvian ise mâsum ve gençliğe özgü davranış tarzlarını çökkün Romalıların yozlaşmışlığıyla karşılaştırıyordu. Daha da çoğaltılabilecek bütün bu örnekler Roma'nın düşüşünün çağdaşları üzerinde ne müthiş bir izlenim yarattığını göstermektedir.[12]

Gotik kelimesinin yeni ve değişken anlamları ilk başta bu yazılanlardan kaynaklanmıştır. Rönesanstan sonra kelime ya eskimiş ve gözden düşmüş olan her şeyi (Gotik barbarlık) ya da tam tersine yüce ve ebediyen genç kalan her şeyi (Gotlara has özgürlük) adlandırmak için kullanıldı. Bu tartışmada son hükmü estetik değerlendirmeler verdi (Gotik katedraller). Bu arada, Cermenizm ile eş anlamlı kullanılan "Gotisizm" İngiltere'de büyük popülerlik kazanmıştı; aynı şekilde Cermen halklarıyla özdeşleştirildikleri Gotların efsânevî anayurdu İsveç'te kelimenin itibarı daha bile yüksekti.[13] İmparator V. Charles [Şarlken *ç.n.*] Avrupa'nın neredeyse bütün soylularının İskandinavyalı Gotların soyundan geldiğini varsaymakla ün yapmıştı.[14] Almanların şimdi bile, kullanımdan çoktan kalkmış bir yazı karakterini, "Gotik yazı" adıyla eski ulusal yazı karakterleri olarak gördüğü iyi bilinir. Güçlü çağrışımlarla yüklü bu terimler bütün ülkelerde yarı efsânevî olayların hatıralarını canlandırmaktaydı. Roman dillerinde barbar istilâları olarak bilinen bu olaylar Almancada kavimler göçü (*Völkervanderungen*) olarak adlandırılır – ve bu ayrım önemsiz bir ayrım değildir. Bu daha bilge, daha farklı çağlarda başlıca Avrupa uluslarının yurtseverlik mitlerine referans olacak olan bu geçmişten, her kültür ve her dil farklı bir tarzda söz ediyordu.

Sonuç olarak, İspanya'da Cermen kanına aşırı bir önem vermek ve yerli Tubal'in zürriyetine kıyasla Magog'un soyundan gelmeye öncelik tanımak yönünde eski bir eğilim bulunduğuna işaret edebiliriz. Başka ülkelerde de benzer eğilimler bulabiliriz. Başlangıçta bu Tevrat'taki başka başka karakterleri ata olarak seçmek şeklinde tezahür etti. Ardından, Kilisenin etkisinin azalması ve evrensel ilk ata Âdem'in gözden düşmüş fikirlerin tavan arasına kaldırılmasıyla bu aynı eğilimler, yine (tarihsel ya da biyolojik) ortak bir kökenden söz eden milliyetçi ya da

---

[12] Krş.; Hanno Helbing, *Goten und Wandalen*, Zürih 1954, s. 3-52.

[13] Krş.; Samuel Kliger, *The Goths in England*, Harvard 1952 ve John Haslag, *"Gothic" im 17. aund 18. Jahrhundert*, Köln-Gratz 1963.

[14] Krş. Th. Bieder, *Geschichte der Germanenforschung*, C. I, Leipzig 1921, s. 61

ırkçı fikirler kılığında yeniden ortaya çıktı. Got mitinin erken bir zevâle uğradığı İspanya'da, onun yerini ilâhiyat terimleriyle geliştirilip ifade edilen bir ırkçılık biçimi aldı. İspanya tarihinin özgüllüğü bizim bakış açımız bakımından son derece öğreticidir. Çünkü, İspanyol Engizisyonunun kurulmasına yol açan etmen, ülkenin birliğe kavuşmakta olduğu esnada inancın saflığı için duyulan bu kaygıydı. Ne var ki, kanın ve soyun saflığına ilişkin bu mit kısa sürede dinsel idealin bir karikatürüne dönüştü. Bu ândan itibaren gerçek çatışma, Yafes'in soyundan gelen temiz kast ile sonradan semitik olarak karakterize edilecek saf olmayan kan arasındaydı. Barok çağında hafifleyip 20. yüzyılda şiddetlenen kesintisiz mücadelelerle dolu bir tarih boyunca sürdürülen bu çekişme, tarihçilcrin üzerinde büyük görüş ayrılıklarına düştüğü pek çok etmenin sonucuydu. Kesin olarak doğru – ve tâ başından beri aşikâr olan – bir şey varsa, İspanya'da halkın saldırgan dürtülerinin esas olarak iç çalkantılar doğuracak yönde hareket ettiğiydi.

2.

FRANSA

İKİ IRK HAKKINDAKİ ANLAŞMAZLIK

Yazgı, Got adından başka bir ada daha bile şânlı bir tarih bahşetmişse, bu kesinlikle Frank adıdır. Franche-Comte'dan Franconia'ya, Frankfurt'tan Villefranche'a, Avrupa toprağında bu ölçüde kök salmış Cermen kökenli bir başka sözcük yoktur. Bütün Batı dillerinde özgürlük, onur ve güç kavramları bu sözcükle birlikte gider. Bir zamanlar Haçlı Seferleri *Gesta Dei pe Francos* adıyla anılırdı. Bu atıf Doğu'da da benimsemişti, bu bölgede Batılıların bugün bile Frank ya da Frenk adıyla anılması Frank etkisinin ne kadar geniş bir alanda hissedilmiş olduğunun kanıtı olarak görülebilir. Özgürlüğünü kazanmış bir köle "enfranchized" olurdu ve bu anlamda, Fransız devrimiyle Zencilerin ve Yahudilerin özgür kılınması gerçek bir franklaş(tır)maydı. *Ancien regime*in bir savunucusu 1815 yılında şöyle yazdığında son derece haklıydı: "Etimoloji insan hissiyatında en soylu ve en şânlı olanla ilişkilidir".[1] Tevrat'ta Makkabiler I, 2 pasajının yerli dile çevirisi "Qui estoit franc est devenu esclave" şeklinde idi.[2] Bu karşıtlık bir başka şekilde de ifade edilebilir – Cermen ve özgür bir kişi olarak Frank, eşit biçimde köle (=Slav) olan serf (=servus) ile karşıtlık oluşturur. Böylece, Fransız siyasal tarihinin bu anahtar sözcüğü sinsice Cermen soyunun Latin ve Slav soylarına üstünlüğünü imâ eder. Bu hem bir sınıf hem bir ırk üstünlüğüdür çünkü üst ve alt sınıf ile üstün ve aşağı ırk mefhumları arasında bugün oldukça açık olan ayrım, fâtih halklarla fethettikleri halkları ayırt etmek söz konusu olduğunda epey muğlâktı.

---

[1] Krş.; G. Fournier, *Les Mérovingiens*, Paris 1966, s. 78.
[2] Chronique dite de "Frédégaire";

Bu şekilde, istilâcı Cermenlerle Gallo-Romanlar Fransa toprağında kaçınılmaz biçimde bütünleşirken, işgâlciler boy ve ırk karakteristiklerini yitirip geleceğin soyluları olacak ayrıcalıklı bir özgür insanlar sınıfının çekirdeğini oluşturdu. Gene de, bu Franklar ya da Franklaşmış kişiler, bu dönüşümü geçirdikten sonra da doğuştan gelen ya da kalıtsal üstünlüklere sâhip olduklarında ısrarı kuşaklar boyunca sürdürdüler. Salik Kanunlarına şu ateşli girişin yazılması sekizinci yüzyıldaydı: "Tanrının kendisi tarafından kurulmuş, bileği güçlü, ittifaklarda güvenilir, kurultayda bilge, benzersiz güzellik ve zarafette, bedence soylu ve sağlam, cesur, çevik, saygı uyandıran, Katolik inancına dönmüş şânlı ırk..."

Egemen sınıf tarafından kendisini dayatan böyle bir hükümle karşı karşıya kalan bütün halk Cermenciliğin itibarına heves saldı. Bunun kanıtı olarak yedinci yüzyıldan başlayarak eski, Latin-Hıristiyan adlarının yerlerini Cermen kökenli adlara bırakmasını göstermek yeter. Fransız monarşisinin kurumlarını tanımlayan adlar ya da savaş ve orduyla ilgili terimler de aynı kökenden geliyordu.[3] Kanda bulunduğu ve kalıtımsal olarak intikal ettiği hayâl edilen bu itibar, göreceğimiz gibi, Fransa'da modern zamanlara dek etkili olmaya devam etti.

Aslında, Franklar ile Gallo-Romanlar arasındaki kültürel ve biyolojik kaynaşma birinci binyılın sonunda tamamlanmıştı. Bu, kesinlikle bâzı güçlükler çıkmaksızın olmamıştı ve yedinci yüzyılın adı bilinmeyen kimi kilise adamları pürüzleri gidermek amacıyla, Sevilleli İsidore'un İspanya'da yaptığı gibi, iki soy çizgisini birbirine bağlayan ortak bir soyağacı öne sürmüşlerdi. Bu şekilde kan bağıyla akraba kılma, ulusal türeyiş mitlerini kuran kuralları daha açık biçimde ayırt etmemize olanak veriyor.

Milâttan önce ikinci yüzyıl boyunca Yunanların kültürel üstünlüğü ile karşı karşıya kalan Romalı fâtihler, Yunanlarınkine hem benzeyip hem de farklı olan bir soy zinciri iddiasında bulunmaya pek hevesliydiler. Böylece, soylarını (Virgilius'un Aenid'de yücelttiği Troyalı kahraman Aeneas miti aracılığıyla) kaçak Troyalılara bağladılar. Bin yıl sonra Merovenj nesepçileri süreci yeniden ele alıp tamama erdirdiler: Gallo-Romanlar Troya kökeninden gelmenin saygınlığına sâhip olduklarına

---

[3] Fredegar vakayinâmesi diye bilinen metinde öyledir. Tourslu Gregory, Troyalı soyağacından henüz haberdar değildir.

göre, Franklar da farklı bir daldan da olsa aynı soydan geldikleri iddiasında bulunabilirlerdi. Böylece, gelecekteki Fransa soylularının ve "Fransızların" ataları olacak Hektor'un oğlu Frankon ve torunu Pharamund gibi efsânevî karakterler aracılığıyla öyle yaptılar. Kaçınılmaz biçimde, Troyalılar mitinin birçok farklı değişkesi geliştirildi. Örneğin, Karolenj soyundan saray nâzırlarının idaresinde, hiç kuşkusuz Remus ve Romulus mitinden esinlenen vakanüvisler, kulları (vassalları) egemen beylerine bağlamak amacıyla Romalılarla Frankları sırasıyla düşman kardeşler Vassus ve Francus'tan getirdiler.[4] Bütün bu değişkelerde Frankların ve Troyalıların Tevrat'ta adı geçen başataların ve insanlığın ortak atası Âdem'in soyundan türetilmiş olduğunu ise söylemeye gerek yok. Bunun için gereken bağlantı halkasında Yafes'in torunlarından Kittim yer alıyordu. Orta Çağların sonunda, "Keltler", "Galyalılar" ve "Galatlar" arasındaki ilişki üzerine yapılan yeni kurgular Troyalılardan Yafes'in ilk oğlu Gomer'e giden yeni bir soy çizgisinin kurulmasına yol açtı. Böylece, Gal ülkesiyle Cermen fâtihleri arasındaki, Galya ile Ronsard'ın türküsünü söylediği "sang troyen et germain" arasındaki sürtüşmenin bir sonucu olarak Frank halkının kesinlikten uzak bir soyağacının anahatları daha o zamandan ortaya çıkmış oluyordu. Büyük Orta Çağ uzmanı Marc Bloch şöyle yazmıştı: "Fransız adımızın fâtihlerin ve işgâlcilerin adı olduğunun fark edilmesi çok erkenden en duyarlı düşünürlerimiz arasında neredeyse trajik bir kaygı duygusu doğurmuş gibi görünüyor."[5] Bu kaygı, nesilden nesle aktarıldıkça yoğunlaşarak Fransız tarihinde travmatik bir rol oynamış olabilir.

Karolenjler imparatorluğu sırasında Frank adı, üstelik Avrupa çapında, yeni bir itibar kazandı. O sırada Frank kralları bütün kıtanın hâkimi olmuştu, bu yüzden ayrım "Batı Fransa" ile "Doğu Fransa" arasında yapılıyordu. Otto Freising'in iyi bilinen vakayinâmesinde Almanlar Frank halkının bir dalı olarak anılıyordu.[6] Yine, Şarlman'ı [Charlemagne = Ulu Karl *–ç.n.*] selef olarak yücelten Frederick Barbarossa, on ikinci yüzyılda kendisini "Frankların ve Tötonların İmparatoru" olarak adlandırıyor-

---

[4] Krş.; O Dippe, *Die fränkischen Trojanersagen*; Wandsbeck 1896.

[5] Marc Bloch, "Sur les grandes invasionsa. Quelques positions de problèmes", *Revue de synthèse*, 1940-1945, s.56.

[6] Krş. Robert Folz, *Le souvenir et la légende de Charlemagne dans l'empire germanique médiéval*, Paris 1950, s. 191.

du.[7] Karolenjler döneminde Frank mitinin gücü öylesine büyüktü ki, Slav dillerinde [ve oradan alınarak Türkçede *ç.n.*] kral anlamındaki "korol" ya da "krol" kelimesi bu dillere Almanca Karl adından geçmiştir. Böylece, Batı dillerinde Slav, kul-köle [slave, *–ç.n.*] anlamını alırken, Slav dillerinde Batı imparatorunun adı "kral" anlamını kazanmıştı. Birinci İmparatorluğu kurmaya koyulan Napolyon, Şarlman'ın halefi pozuna bürünmüştü. (Kararnamelerinden bâzıları "Çün selefimiz Şarlman..." girişiyle başlar). Richard Wagner, Frank mitine ilişkin şu ululamayı yazmıştı: "Derin anlamı, Frank halkının vicdanında... saygı uyandıran ve her yerde üstün doğasını kabûl ettiren... bu kraliyet ırkının ruhunda idi."[8] Fransa'nın *grandeur*üne yönelik siyasal amaçları doğrultusunda Charles de Gaulle'ü Almanya'da Şarlman'ın, o devin efsânesini kışkırtmaya teşvik eden bu hakanî hanedan yüceliği fikrinin ta kendisi değil miydi?[9]

Ne var ki, Orta Çağların Fransız yıllıkları Şarlman'ı yerlileştirerek Fransız tarihinin doruğuna yerleştirmiş ve hem yazarlar hem de soyluluk Troyalılık efsânesini ve Phramund'un hatırasını canlandırmış olsalar da, dönemin baskın eğilimi Hıristiyanları birbirinden ayıran değil, birleştiren şeyi vurgulamak yönündeydi. Kitleleri yüceltmeye hizmet eden şey, kolektif ya da ulusal yan dallardan çok, bütün insan soyunun ortaklaşa ait olduğu ana gövdesiydi. Kilise portal ve vitraylarında Âdem ya da Nuh'un tasvirleri yer alır, Şarlman'ın tasvirleri çok nâdir görülürken Frankon'a ya da Pharamund'a hiç yer verilmezdi. Yafes ya da Troyalıların soyundan gelip gelmedikleri Fransızların pek umrunda değildi. Onlar Hıristiyan idi. Dahası, en azından öğrenim görmüşler arasındaki genel anlayışa göre, bir zamanlar bütün insanlar Bâbil'den yeryüzüne dağılmadan önce geçerli olan evrensel bir dil konuşurlardı ve bu dil İbrancaydı. İnsanlığın beşiğinin neresi olduğu konusunda da genel bir uzlaşma vardı, burası Kutsal Topraklara tekabül eden Yahudiye (Judea) idi.

Modern zamanların eşiği olan on altıncı yüzyılda ulusal kökenler ya

---

[7] *A.g.e.*, s. 567.

[8] "Les Nibelungen; Histoire universelle tirée de la légende" (Œuvres eb prose de Richard Wagner, Paris, s. d. C. II, s. 44).

[9] İnsan böyle bir ad ve soyadının General de Gaulle'ün hayâllerini ve kaderini nasıl etkilemiş olabileceğini düşünmeden edemiyor.

da yan soy dalları meselesi önem kazandı. Rönesans sırasında klasik antikitenin etkisi kutsal yazılarla rekabete girdi ve bilginler, hâlâ Âdem'in soyundan gelinme iddiasını korusalar da büyük Yunan ya da Latin atalarını öğrenmeye başladılar. Orta Çağ nesep iddiaları sorgulanmaya başlandı. Hümanistlerin kuşkusu her şeyden önce Troyalılık mitine yönelmişti, ama Ronsard, *Franciade* adlı eserinde (1572) pek de ateşli bir biçimde inanarak savunmamış da olsa,[10] eserin ve mitin etkisi öylesine dayanıklı çıktı ki, on dokuzuncu yüzyıl bilginleri Avrupalıların Asya kökenine ilişkin kuramlarını güçlendirmek üzere bu bilgiyi hâlâ doğru kabûl ediyorlardı.[11] Hâkim din ile bütünleşmiş olan Tevrat miti daha bile sarsılmaz gözüküyordu. Ne var ki, çelişkilerini ve imkânsızlıklarını ortaya çıkarmaya yol açacak şekilde kutsal metinlerin ayrıntılı bir incelemesini teşvik eden Reformasyon ilk kuşku tohumlarının saçılmasına neden oldu.[12] Dikkatlerin ulusal kökenlere yoğunlaşmasının bir başka nedeni daha vardı. Ren'in ötesinde, Alman hümanistleri evrensel üstünlük iddialarını öne sürmeye daha o zamandan başlamıştı. Alman istilâlarını betimleyen yıllıklarla birlikte, kısa bir süre önce bulunmuş olan Tacitus'un eseri *Germania*, kendilerine çağın mantığına uygun basit ve güçlü iddialar cephaneliği sağlamıştı. Bunları çürütmek için Fransa'da her biri bir öncekinden daha zekîce ve daha beklenmedik yeni teoriler üretilmeye başlandı, ama görüşlerin çeşitliliği, Kutsal Cermen İmparatorluğunca kurulup korunan imtiyazların karşısına güçlü bir argümanla çıkmanın ne derece güç olduğunu gösteriyordu.

Bâzı yazarlar, özellikle de Jean du Tillet ya da François Hotman gibi kraliyet ayrıcalıklarına düşmanlık besleyen Kalvinciler, Cermen köken ve üstünlük fikrini benimsediler. Öyle ki du Tillet şöyle yazmıştı:

> Onur sâdece erdeme bağlı olduğundandır ki, Fransızları hakikî Cermen kökeninden gelme olarak betimleyenler, Troyalıların soyundan geldiklerine inananlar-

---

[10] "*Franciade*mi doğru olup olmadığına pek de aldırmadan yaptım"(1587 baskısına önsöz).

[11] "Frankların övündüğü Troyalı nesebinden daha iyi bilinen bir şey yoktur. Eskilerin bütün tanıklıkları, Cermenlerin bütün hatıraları onların kökenini evrensel bir geleneğin insanlığın beşiğini yerleştirdiği o bölgelere atfeder." A. F. Ozanam, Les Germains avant le Christianisme, Paris 1872, s.41.

[12] Krş.; Don Cameron Allen, *The Legend of Noah, Renaissance Rationalism in Art, Science and Letters*, Urbana Ill., 1949.

> dan fazla onurlandırıyorlar onları. Çünkü hiçbir millet ahlâkça Cermen milletinden daha az yozlaşmış ya da özgürlüğünü silâh zoruyla onlar kadar gayretle ve onlar kadar uzun süre koruyabilmiş değildir...[13]

Ama karşı tarafta, hanedanın sâdık destekçisi olan ve Şarlman'ı "Fransızlaştırmak" için Frank = Fransız eşitliğine dayanan daha büyük sayıda tarihçi vardı. Bu amaçla Şarlman'ın Frank tarzına (*more francorum*) uygun giyinip konuştuğunu yazan eski vakayinâmelerin tanıklığına başvuruyorlardı. Gene de aynı dönemde François de Belleforest'in (öl. 1583) yazılarında "atalarımız Galyalıydı" ifadesi ortaya çıkmıştı. Bu unutulmuş yazar, Hugh Capet'nin tahtı "gasp etmesini", aslında "o zamana dek bunu gasp etmiş olan Frank ve Alman yabancılardan geri alıp yerli Galyalılara iade etmeyi amaçlayan ilâhî inayet" temelinde meşrulaştırıyordu.[14] Fransa'da İbrani araştırmalarını başlatan bilgili şarkiyatçı Guillaume Postel (öl. 1581) de önceliği Galyalılara tanımış ve onları soyca Cermenlerden üstün tutmuştu.[15] Galyalı atalar bu şekilde ilk kez ortaya çıktıktan sonra ortadan kayboldular ve *ancien regime*in sonuna dek bir daha gözükmediler.

Doğrusu, bu teorilerden en popüler ve en zekice olanı, Leibniz'in on sekizinci yüzyıl başında hâlâ hırsla çürütmeye çalışmakta olduğu, Jean Bodin tarafından ortaya atılan yeniden göç teorisiydi. Bu ünlü hümaniste göre (Latince ve Yunancada öyle olmamakla hattâ İbrancada hiç geçmemekle birlikte) Gal dilinde *frank* sözcüğü özgür ya da bağımsız anlamına gelmekteydi. Dahası, Sezar'ın yazdıklarındaki bir pasaja dayanarak[16] Roma boyunduruğundan bezen çok sayıda Galyalının özgürlüklerini yeniden kazanmak için Ren ırmağının öte yakasına göç edip Franklar hâline geldiklerini ve Roma imparatorluğu dağılmaya başladığında, geride bırakmış oldukları kardeşlerini kurtarmak üzere bu yeni adları altında eski vatanlarına geri döndükleri sonucuna varmıştı. Galyalıların onuru böylece kurtarılmış oluyordu.[17]

Etimolojik kurmacalar ve bu türden çocuksu kelime oyunları Batı

---

[13] Jean du Tillet (öl. 1570), *Recueil des roys de France, leur Couronne et Maison*, 1618.

[14] François de Belleforest, *Les Grandes Annales et Histoires générales de France, de la venue des Francs en Gaule*, 1579, C. I, s. 364.

[15] G. Postel, *La loy salique* bu bilgiyi Maurice de Gandillac'a borçluyum.

[16] *De bello Gallico*, VI, 24, 1.

[17] J. Bodin, *Methodus ad facilem historiarum cognitionem*, 1556.

tarihinde Kilise Babalarından beri revaç bulmuştu. Ancak, bunları yeni doğmuş şövenizmin hizmetine koşmak üzere ilk kullananlar Rönesans hümanistleri oldu. Dahası, Bodin'in kuramının Franklaşmış Galyalılara kullaştırılmış Galyalıların sâhip olmadığı bâzı erdemler atfettiğine işaret edilebilir. İzleyicilerinden biri olan Audiger, bir yüzyıl sonra şöyle yazıyordu: "Böylece, beklenmedik ama inkâr edilemez bir şekilde, milletimizin dünyanın görmüş olduğu en hayranlık verici, en cesur ve en şânlısı olan aynı ırktan geldiği ortaya çıkacaktır."[18]

Böylece, 14. Lui'nin hükümdarlığı sırasında tarihçiler bütün öbür ırkları bir yana bırakıp Franklara methiyeler düzmekte birleşmişti. İyi bilinen iki yazardan örnekler aktarabiliriz. Loyseau'nun sözleriyle: "Muzaffer Franklar doğuştan soyluydu; boyun eğdirilmiş Galyalılar sıradan halkı oluşturuyordu. Fâtih Franklar, silâhlı meslekleri, kamu görevlerini ve tımarlardan yararlanma hakkını kendilerine ayırdılar."[19] Mézéray ise onları şöyle betimliyordu: "Sert, saldırgan, fakat hiçbir zâlimlik eğilimi göstermeyen ve öbür kuzeyli ırklardan çok daha insanî olan gururlu bir halktılar. Bununla birlikte, onur ve özgürlüklerine kıskançlık derecesinde düşkündüler ve bir ân bile sükûnet içinde durmaya tahammülleri olmadığından, Almanya'nın öbür bölgelerine karşı ve Galyalılara karşı durmaksızın akınlar düzenlerlerdi."[20] Üstelik, Mézéray'ın fikrince Franklar Galya'ya kurtarıcı olarak gelmişler ve ülkeyi "kendilerini hürmetle karşılamaya son derece hazır" bulmuşlardı. Bu görüş o ândan itibaren bir resmî doğru hâline gelmişti ve Frank soy zincirine saygı gösterilmesi zorunluydu. Kraliyet tarihçilerinden Abbé Daniel, Phramund, Chlodio ve Merovius'u 14. Lui'nin atalar listesinden çıkardığında hatırı sayılır sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştı.[21]

Dahası, bu dönemin ardından tarihçiler kural olarak Fransız ulusunun Cermen kökenlerinin ötesine bakmadılar. Kartezyen mantığın yüzyılında dünyanın bütün halklarını birbirini izleyen kuşaklar sonunda Âdem'e dayandıran ayrıntılı soyağaçları artık geçmişte kalmış bir şey

---

[18] Audigier, *De l'origine des Français et de leur empire*, 1676, C. I, Önsöz.

[19] Krş.; Roland Mousnier, *Fureur paysannes...*, Paris 1967, s.32.

[20] Fr. De Mézéray, *Histoire de France, depuis Faramond jusqu'a maintenant...* 1646, C. I, s. 3.

[21] Krş.; Henri Martin, *Histoire de France*, C. I, Önsöz, s.vı (1874 baskısı)ç Bossuet, *Discours sur l'histoire universelle*; Pascal, Pensées (no. 623).

olarak görülüyordu. Ulus fikrinin genel olarak insanlık mefhumundan tamamen ayrılması bu dönemde oldu. İlâhiyatçılar ve filozoflar açısından Avrupa'nın ortak atası Yafes'e şöyle geçerken bir saygı anışında bulunmak yeterli oldu. Böylece, Bossuet "Batı halklarının çoğunun soyundan geldiği Yafes" diye yazarken, Pascal "Nesep ilmi Yafes ile başlar" diye ilân ediyordu. Pascal bile bu konudan bir daha söz etmedi.[22] Tevrat Babalarını birbirine bağlayan kesintisiz soy zinciri çağın akılcı ruhu karşısında tutunamıyordu ve bu şekilde açılan boşluğu sonunda Arî mitinin yayılmasına yol açacak şekilde, insanın kökeni hakkındaki Aydınlanma Çağı kurguları dolduruyordu. Kutsal Kitap'taki soyağaçları hâlâ bâzı kilise adamlarının ilgisini çekiyordu, ama Yaradılış Kitabının harfi harfine yorumu üzerinde ısrar eden ve bu köktenci yaklaşımın sonucu olarak Roma öncesi çağlarla ilgilenenlerin sayısı azdı.

Bunlardan biri, 1700 dolaylarında "Fransa'ya doğum yerini göstermek" arayışı içinde ülkenin ilk Kelt manyağı hâline gelen Dom Pezron adında Brötonyalı bir Benedikten keşişi idi. Kendi sözleriyle "akla otoriteden daha fazla ihtimam gösteren" bir yüzyılda, Dom Pezron "Kutsal yazılardaki bir çift sözün konuya" akılcıların "bütün yazılarından ve tarihlerinden daha fazla ışık tutacağını" iddia etmekte tereddüt etmedi. Düşüncesine göre, "gerçek İmanı savunuyor" idi. Yaradılış'ın "çoğunlukla çok yüzeysel biçimde ele alınmış" olduğunu düşündüğü dokuzuncu ve onuncu bölümlerini yorumlar ve Kilise Babalarının iddialarını desteklerken Yunan mitolojisindeki titanlarla özdeşleştiği Galyalıların atasının Gomer olduğu iddiasını canlandırdı. Soyağacını araştırırken Yahudi vakanüvis Josippon'dan da alıntı yaptı:

> Bu yazara göre Gomer'in soyundan gelenler Seine çevresindeki ülkede oturan Fransızlardır. *Filii Gomer sunt Franci qui habitant in terra Franciae ad flumen Seinae.* Sünnetli adam böyle diyor. Gomer'in oğulları derken, onları Almanya'da oturan Franklardan ayırt etmek üzere, Frank dediği Galyalıları ya da Seine kıyısında yaşayan Fransızları kast ettiği açıktır.

Burada Karolenj çağının semantik karışıklığını teşhis ediyoruz.

Dom Pezron, Titanların ilk anayurdunun "daha uzun süre insan yerleşiminden uzak kalacak olan uzak Batı'daki Galya'da değil... Asya

---

[22] Bossuet, *Discours sur l'histoire universelle*; Pascal, Pensées (no. 623).

topraklarında" olduğuna inanıyordu. Bu anayurt için yukarı Asya'da Media* ile Tartary arasındaki Bactriana'da kesin bir yer bile gösteriyordu. "Biz" diyordu Dom Pezron, "Galya topraklarında doğmuş olduğumuza göre, bu saygın ırkın ahfadıyız".[23] Yüzyıl sonra, Romantik Keltomanyak Henri Martin, Dom Pezron'u tanrısal güçlerle ödüllendirilmiş büyük bir öncü olarak selamlayacaktı.[24] Çağdaşları ise, birkaç istisna dışında,** bu eski masallara karşı istihzadan başka bir şey göstermemişti. Fransız halkının köken arayışı için, *İki Irk Hakkındaki Anlaşmazlık* için sahne, hazırlanmıştı.

Çarpışma, güçleri ve ayrıcalıkları mutlak krallık tarafından aşındırılmakta olan soyluların şampiyonlarınca başlatıldı. Bu hoşnutsuz sınıf, yıkıcı broşürleri de içeren gizli bir propagandayla işe koyuldu. Sırf kendileri için talep ettikleri özgürlük ve eşitlik adına ırk hakkındaki eski iddiayı kullandılar. Bu nedenle de Galya adına feryada başladılar. Londra'da yayımlanan bu tür broşürlerden ilki Abbé Jean le Labourer'a (öl. 1675) isnat edilir. Bu broşürde şöyle yazmaktadır: "Bütün Fransızlar eşitti, ancak liyakatleriyle birbirinden ayırt edilirlerdi." Galyalılar "savaş yasalarıyla topraklarını yitirdikten sonra fâtihlerine boyun eğdiler ve tahakküm altında kaldılar..." [25] Bu husus Henri de Boulainvilliers (öl. 1722) tarafından da vurgulanmıştı:

> Başlangıçta bütün Fransızlar özgür, tamamiyle eşit ve bağımsızdılar... ve sırf bu değerli özgürlüklerini korumaktan emin olmak için Romalılarla öylesine uzun süre savaşmışlardı... Galyalıların fethinden sonra sâdece onlar soylu olarak görüldüler sâdece onlar beyler ve efendiler olarak kabûl edildiler...

---

* Eski Avrupa kaynaklarında aşağı yukarı bugünkü Kürdistan ile Batı ve Kuzey-batı İran toprakları. *Tartary*: Aynı kaynaklarda İran'ın kuzey doğusunda aşağı yukarı bugünkü (Azerbaycan dışındaki) Türkî cumhuriyetlerle Moğolistan topraklarını kapsayan bölge; tarihsel Türkeli. *Bactriana*: Aynı kaynaklarda bugünkü Türkmenistan, Özbekistan, Afganistan, Tacikistan sınırlarının kesiştiği bölge. *–y.h.*

[23] *Antiquités de la nation et de la langue des Celtes, autrement appelés Gaulois*, par le R.P. Dom P. Pezron, docteur en thélogie de la faculté de Paris, 1703, Önsöz ve s. 1-24.

[24] Henri Martin, *Histoire de France*, C. I, s.2, not..

** Bu istisnalardan en önemlisi Avranches Piskoposu ve Fransa veliahdının özel öğretmeni Pierre-Daniel Huet idi.

[25] *Histoire de la pairie de France et du Parlement de Paris*, yazan D.B., Londra 1740, s. 88-90.

Bu nitelik sırf içsel olduğu için sâdece onlara özgüydü ve "hükümdarların lütfu sâdece unvanlar ve ayrıcalıklar sağlayabilirdi; damarlara zâten miras alınmış olandan başka bir kan akıtamazlardı."[26] Bu iddia, soylu olmayan sıradan halka olduğu kadar kraliyet erkine karşı da yönelikti.

Saint-Simon'un *Mémoires*'inde de bu düşünceler bulunur. İzleyen pasajda olduğu şekilde, o da, ait olduğu kastın ayrıcalıklarını fetih hakkı ile mâzur gösterir:

> Bu olgudan, Devlette üyeleri ilk başta silâh altına çağrılmış adamlar, daha sonra soylular olarak adlandırılan ve topyekûn kulluklarından dolayı serfler olarak adlandırılan boyun eğdirilenlere bir karşıtlık hâlinde benzersiz bir gövde oluşturan soyluluk türedi.

Aynı şekilde, bilgili Nicolas Fréret'in Fransızların kökeni hakkında herhangi bir polemik niyeti taşımasa da görünür bir nedeni olmaksızın Bastille'deki mahpusluk döneminden sonra kaleme aldığı açıklamasını da aktarabiliriz.[27] 14. Lui'nin ölümünden sonra bu iddiaları çürütme çabaları eksik olmadı ama Abbé Dubos'nun[28] uzlaştırıcı ve yaygın biçimde kabûl gören teorileri bile Galyalıları oldukça acınası figürler olarak gösterirken sırf Romalıların itibarını iade etmekten ibaretti. Halk arasında muteber görüş Frankların üstünlüğü yönünde kalmıştı. *Yasaların Ruhu*'nun sayfaları boyunca dağılmış hâlde bulunan düşünceler tipik sayılabilir.

Montesquieu, bu kitabındaki pek çok pasajda eski Almanları Fransızların ataları olarak tanımlar. Bu ataların özgürlük ve bağımsızlık gelenekleri kadar "hayran olunası yalınlıklarını" da över. Onlara mükemmel bir onur duygusu atfeder. "Alman halkları onur konularında bizden daha az duyarlı değillerdi, hattâ daha bile duyarlıydılar... Çünkü bizim bu atalarımız aşağılamalara karşı son derece hassastılar." Cesâretlerine gelince, "Tacitus'a inanılacak olunursa, sâdece iki idamlık suç tanıyorlar-

---

[26] *Histoire de l'ancien gouvernement de la France*, Kont de Boulainvilliers, Amsterdam 1727, c. I, s. 26 ve devamı; C. III, s. 84.

[27] Marc Bloch'a göre (*Sur les grandes invasions, etc op. Cit*), Fréret 1714'te Troyalı teorisine karşı çıktığı bahanesiyle hapse atılmıştı.

[28] *Histoire critique de l'étabilissementt de la monarchie françaís dans les Gaules* (1734), de l'abbé Dubos.

dı; hainlerini asarlar, korkaklarını suda boğarlardı." Nihayet, Manş Denizinin öbür yakasında genel olarak inanılan görüşü ödünç alarak, Montesquieu, Fransa'ya örnek gösterdiği İngiliz parlamenter kurumlarına bu Cermence erdemleri atfediyordu.[29]

Bu görüşler Voltaire'in ters ve sert tepkisiyle karşılaştı. "Bordeauxlu Montesquieu'nun atalarımız dediği bu Franklar kimdi?" diye sordu "Öbür kuzeyli barbarlar gibi, otlak, barınak ve kara karşı biraz korunak arayan vahşî hayvanlardı... Ormanda Lordlar ve Avam Kamaraları ya da Temyiz Mahkemesi bulunabilir mi? İnsanın buna inanası gelmiyor. Demek ki, İngilizler donanmaları ve uluslararası ticaretleri için Cermen geleneklerine şükran duymalılar. Belki mükemmel sanayi ürünlerini de yağma ve talanın meyveleriyle geçinmeyi çalışmaya tercih eden Almanların hayran olunası alışkanlıklarına borçludurlar?"[30]

Voltaire aynı hışımla Cermen atalar düşüncesinin başka savunucularına da yüklendi. "Kimlerdi" diye yazdı "bu Franklar? Bu adamlar sayıları o kadar azken nereden gelip de, Sezar'ın tam olarak boyun eğdirmeyi başaramadığı bütün bir Galyayı on yıldan bile az bu kadar kısa bir sürede fethettiler? Daha yeni, soylarından geldiğimiz Franklar diye başlayan bir yazarı okudum. Bir dakika, arkadaşım! Doğrudan doğruya Frankların soyundan geldiğini sana kim söyledi? Üç ya da dört Roma lejyonunun kulluk altında tutmakta olduğu sekiz ya da on milyon *Welsche*[31] ya da Galyalıya boyun eğdiren Hilvic'in ya da şimdi Clovis dediğimiz Clodvic'in yanındaki adamların sayısı muhtemelen yirmi bini geçmiyordu. Fransa'da bir Frank fâtihin soyundan geldiği yolunda en ufak bir kanıt demiyorum, faraziye öne sürebilecek tek bir büyük aile yoktur."[32]

Görünüşe göre bu çürütme, popüler bir *Fransa Tarihi* (1768) kaleme almış olan Abbé Velly'i hedef almıştı. Ama, yazdığı *Almanya Tarihi*'nde (1748) atalarının geldiği yer olduğu için Almanya'yı vatanı say-

---

[29] *Esprit des Lois*, XIV, 14, XXVIII, 20; XXVIII, 23, XXX, 17, ve devamı.

[30] *Commentaire sur l'Esprit des Lois.*

[31] *Welsche(ler)* güneyden Almanlara komşu olan bir Galya boyuydu. Adları Almanlar tarafından aşağılayıcı bir terim olarak ister Fransız ister İtalyan olsun genel olarak bütün Latinlere teşmil edilmiştir.

[32] *Dictionnaire philosophique*'de "Franc ou franq; France, François, Français" başlıklı madde.

mak için her türlü hakka sâhip olduğunu söyleyen Joseph Barre'ı ya da *Avrupa Halklarının Eski Tarihi*'ne (1722) "Barbarlar olarak tanımladığımız Avrupa'nın eski halkları bizim atalarımızdı" ifadesiyle başlayan Kont de Buant'ı da aynı şekilde hedefliyor olabilirdi. Burnouf'nun klasik çevirilerinin onları bu modern zamanımızda yeniden canlandırması sâyesinde, bu ataların İkinci İmparatorluk zamanında bile meselâ Ozanam'ın *Études Germaniques* ya da Moet de la Forte-Maison'un *Les Francs*'ındaki gibi taraftarları bulunuyordu.[33] Bu bakımdan, mit kırıcı Voltaire yalnız bir figür olarak kalmıştı. Muhtemelen kendi çağında, kendisini böyle güçlü bir şekilde ifade eden tek kişiydi. Aristokrasinin kökenlerini ilgilendirdiğinden, konu o zamanlar bile hassasiyetini koruyordu. "Aristokratik mertebelerin kurulduğu dönemde sıradan halkın bir parçası olduklarını işittiklerinde" diye yazmıştı Abbé Mably, "Büyük ailelerimizin gururu anlaşılabilir şekilde yaralanmış olabilir. Fakat soyluluğun henüz bir delilik çeşidi olmadığı zamanlarda, soylu olmadıkları için alınmamalıdırlar. Bu onları utandırıyorsa kendilerinden özür dilemeliyim."[34]

Burada hâlâ geçerliliğini korumakta olan tutkuların hattâ tabuların farkına varılabilir. Eski kılıç feodalitesi Gallo-Roman soyundan gelen âvam halka karşı farklı bir soy zinciri iddiası gütmekteydi. Haçlı savaşçılarının mavi kanından* yoksun olduklarından onlarla aşık atamayan öbür toplumsal sınıflar, böylece kendilerini bu aynı efsânevî atalarla özdeşleştirerek Cermen atalar iddiasını yeniden canlandırabiliyordu. Burjuva sınıfından gelen Barre ve Belly ile sonradan soyluluk kazanmış Montesquieu böyle yaptılar. Bu şekilde, bu adamlar, üst sınıftan dışlanmış olmalarına rağmen, bütün Fransızların babası olan kral ile aynı soy zincirine kavuşmuş oluyorlardı. Böyle yapmakla ayrıca, geleneksel bir inanca, sağlamca kurulmuş bir soy mitine başvuruyorlardı. 1755 ile

---

[33] "Bu kitap bizim için başka bir bakımdan ilginç: Atalarımızın âdetlerini tasvir ediyor." (Tacitus'un eserine Burnouf'nun yazdığı sunuş, cep baskısı, Paris 1965).

[34] *Observations sur l'histoire de France,* Abbé Mably, 1765, s. 398.

* Ortaçağ Avrupa'sında, kanı kızıl âvamın aksine soyluların damarlarında mavi kan dolaştığına inanılırdı; kendilerine eşlik eden dilencileri, fahişeleri, hizmetçileri, aşçıları, at uşaklarını, keşişleri, tâcirleri, bankerleri, çerçileri, Türkopolleri, çalgıcıları, ozanları ve benzeri saygınlığı kuşkulu meslek erbabını bir kenara bırakırsak, Haçlıların mühim bir kısmı da soylu ve *Frank*, dolayısıyla da "mavi kanlı" idi. *–y.h.*

1759 arasında Paris Parlamentosu, Kraliyetle çatışmaya girdiğinde de yine aynı şekilde kadîm Frank halk kurultaylarının hatırası canlandırıldı.[35]

Şimdi şu ya da bu teori doğrultusunda benimsenen Cermen üstünlüğü mitinin Aydınlanma Çağı boyunca Fransa'da çoğunluğun desteğini aldığı koşullar bunlardı. Yaygın olarak paylaşılan inanç, Dagobert ya da Şarlman'ın hükümdarlık döneminde Gallo-Romanların Frank ya da Fransız olmasına izin verildiği ve böylece soylular sınıfının safları arasına girebilme imkânı kazanmış oldukları yönündeydi. Abbé Mably'nin uzun zaman alanında otorite sayılan *Fransa Tarihi Üzerine Gözlemler* (1765) adlı eserinde kanıtlamaya uğraştığı görüş buydu. Özünde savunduğu görüş, hoşgörülü barbarlar olan Frankların yerlileri aralarına kabûl ettikleri, buna karşılık, kulluk etmeye alışmış olan berikilerin eski durumlarını sürdürmeyi tercih etmiş oldukları şeklindeydi.

> İmparatorların uzun sürmüş despotizmleri cesâretlerini öylesine kırmıştı ki, aralarından bâzıları özgürleşmeyi istemediler ve yanlış bir onur anlayışıyla uluslarının yasa ve geleneklerine sıkı bağlılıklarını korudular. Alışkanlık, kırılması güç zincirler oluşturdu.[36]

Diderot'nun *Ansiklopedi*si soyluların üç çeşidini ayırt ediyordu:

> Monarşinin başlangıcında üç çeşit soylu mevcuttu: Askerlik mesleğine devam eden Gal şövalyelerinin soyundan gelenler; Roma yönetiminden devralınan ve silâh gücünü yargı, sivil yönetim ya da maliyenin idaresiyle birleştiren başkaları; üçüncüsü ise bütünüyle askerlik işlerine adanmış ve bütün kişisel hizmet yükümlülükleriyle vergilerden bağışık tutulmuş olan Franklardı. Bu nedenle neredeyse bütünüyle serflerden oluşan halkın geri kalanından ayırt edilmek üzere Franklar diye adlandırılmışlardı. Bu franklaşma *soyluluğun* alâmet-i farikasıydı öyle ki *Frank, Özgür kişi ya da Soylu kişi* normalde eş anlamlı ifadelerdi.[37]

İster gelenek ister sözel bağlantı yoluyla olsun, Franklar üstün soyluluğun vârisi üstün varlıklar olarak görülmeye devam etti. Restorasyon sırasında Kont de Montlosier, "münhasıran soylu mesleklerle uğraşan eski Franklar" ile "özellikle kazançlı mesleklere yönelmiş yeni Franklar" arasında bir ayrım yaptı.[38] Bu ayrım, İspanyolların eski Hıristiyan-

---

[35] Fr. Furet ve D. Richet, *La Révolution*, Paris 1965, C. I, s. 60.
[36] *A.g.e.* s.151.
[37] "Soyluluk" maddesi ile krş.
[38] *Des désordes actuels de la France...*, *op. cit.* S.9.

lar ile yeni Hıristiyanlar arasında bölünmesini hatırlatmaktadır. Belki Kont de Montlosier de bu örnekten esinlenmişti.

Aydınlanma yazarlarının her ikisini de barbarlar olarak tanımladıkları Franklar ve Galyalılar arasında tarafsız kalmaya çalışmış oldukları doğrudur. Abbé Mably "Fransızlar, Almanlardan miras aldıkları vahşî kusurlarla Galyalılardan miras aldıkları korkakça kusurların bileşimine ne ölçüde teslim olmadılar ki?" diye haykırıyordu. Fakat yırtıcı olmayı korkak olmaya tercih etmek insanın doğasındandır. Mably'nin ölümünün ardından Abbé Brizard, 1787'de eserini [Franklara yönelik, *–ç.n.*] bir övgü şeklinde özetledi: "İnsan bunda Galyalıları Roma boyunduruğundan ve baskısından çekip çıkaracak özgürlüğün onlarla (Franklarla) birlikte Almanya ormanlarından çıkışını gözlemektedir."[39] Devrimin arefesinde İki Irk Hakkındaki Anlaşmazlığın Romalı fâtihleri, kul kılınmış Galyalıları ve Frank kurtarıcıları içeren üçlü bir tartışmaya dönüştüğünü görmek ilginçtir.

Aynı türden bir akıl yürütme, Genel Meclis'in toplanmasından hemen sonra yayımlanan Sieyés'nin *Qu'est ce que le Triers Etat?* [Üçüncü Zümre Nedir?] başlıklı ünlü broşüründe görülebilir. Tam da kadîm suiistimallere bir son vermek amacıyla Sieyés şöyle ilân etti: "Üçüncü Zümre geçmişe dönüp bakmaktan korkmamalıdır... kendisi fâtih olma sırasını alınca, bir kez daha soylu olacaktır." *Burjuvazi*nin bu savunucusuna göre, sorun, bunun için ulus çapında bir temizliğin gerekmesi pahasına olsa bile, soyluluğun ayrıcalıklarının kaldırılmasıydı.

> [Üçüncü Zümre] fâtihlerin soyundan geldikleri ve fetih hakkını sürdürdükleri aptalca bahanesinde direten bütün bu aileleri Franconia ormanlarına niçin geri sürmesin? Böylece arınan Ulus, inanıyorum ki, yalnızca Galyalıların ve Romalıların soyundan oluştuğu düşüncesiyle teselli bulacaktır. Gerçekten, eğer birileri kendilerinin başkalarından doğuştan ayırt edilmiş olduklarında ısrarcıysa, bizim şanssız vatandaşlarımızı, Galyalılar ya da Romalılardan gelen soylarının en az Cimbri, *Welsche*[40] ve eski Almanya'nın bataklık ve ormanlarından çıkmış öbür vahşîlerden geliyor olabileceklerinki kadar değerli olduğuna ikna edemez miydik?

Almanya böylece bir kez ulusun beşiği olmaktan çıkartıldıktan son-

---

[39] *Observations...* 1792 baskısı, "Éloge historique de l'abbe de Mably", s.23.

[40] *Sic*! [Yazar, makbul görülmeyen bu gariban eski Galya boyunun bu sefer Alman tarafına itilmesine dikkat çekiyor *–ç.n.*]

ra geriye başka iki ihtimal kalıyordu, Galya ya da Roma. Fransız Devriminin Rousseau ve Ansiklopedicilerin uyanışını izleyen önderlerinin nasıl kılavuz olarak cumhuriyetçi Roma'yı benimsemeye teşne olduklarını ve ataları olarak Vercingetorix ya da Brennus'tan ziyade Cato ya da Brutus'u seçtiklerini hatırlatmak pek de gerekli değildir. Dönemin görenekleri, sanatları, siyasal söz dağarcığı (*diktatörlük, konsüllük*) klasik Antikite'den esinlenmişti. Ne var ki, Galyalılar da taraftarlardan yoksun değildi. Meselâ, "Fransız Cumhuriyetinin baş muhafızı" La Tour d'Auvergne, Galyalı kökenlerine pek meraklıydı[41] ve "en başlardan beri Roma ile yarışmış" olsalar bile "bu listeden çıkarılmış şânlı bir ırk gibi gözüktüğünden, en sonunda Galyalıları uluslar listesine yeniden sokmak" istiyordu. La Tour d'Auvergne, Gal dilinin insan soyunun asıl dili olduğunu kanıtlamaya bile kalkışmıştı. Ducalle diye biri, Paris idarî bölümü yöneticilerine başvururken bu akıl yürütmeyi sınırlarına dek zorlayarak şunları yazmıştı:

> Bu batasıca Fransız adını taşımaya daha ne kadar katlanacağız... en sonunda artık bukağılarımızı kırıp atmışken? Onlar kardeşlik teklifimizi geri çevirirlerken biz kendimizi bu adla çağırmakla gereksiz bir kölelik gösteriyoruz. Biz gerçekten onların saf olmayan kanından mı geliyoruz? Allah saklasın, yurttaşlar! Biz saf kan Galyalıların soyundanız...[42]

Ne var ki bu başvuru sonuçsuz kaldı – tıpkı İmparatorluk döneminde bir Kelt Akademisi kurup "Antikitenin en erken atalarımızdan başlayarak bize sunduğu her şeyi bir araya getirecek olan" bir çeşit Kelt İncili" yayımlamayı öneren[43] bir takım entelektüellerin gayretleri gibi. Buna karşılık, Frank dâvası çok daha şânlı şampiyonlarca savunuluyordu. Bunların en büyüğü 1793 Nisanında Grimm'e şöyle yazan Çariçe 2. Katerina idi:*

> Fransa'da ne olduğunu görmüyor musunuz? Galyalılar Frankları kovuyor. Fakat

---

[41] *Origines gauloises, celles des plus anciens peuples d'Europe*, yazan Tour de'Auvergne-Corret (1792) 3. baskı. Hamburg 1801, s. ıv, s. 221.

[42] Aktaran March Bloch, *Sur les grandes invasions...*, s. 61.

[43] *Mémoire et plan de travail sur histoire des Celtes et des Gaulois*, yazan M de Fortia d'Urban, Paris 1807, s. 10.

* Her ne kadar bütün kariyerini Rusya'da yapmış olsa da 2. Katerina'nın aslen Almanyalı (yâni Franklarla akraba) bir prens ailesinden geldiği akılda tutulmalıdır. –*ç.n.*

göreceksiniz Franklar geri dönecek ve insan kanına susamış bu vahşî hayvanların ya kökü kazınacak ya da yeryüzünde saklanacak delik arayacaklar.

Devrimci düşüncenin Galyalılar hakkında yeni bir mitin de yardımıyla Cermenik Frank mitini sistemli biçimde ortaya koymaya başladığı Bourbon restorasyonu sırasında tartışma yeniden canlandı. 1789 ile 1815 arasındaki büyük değişikliklerin tam etkisini çok daha erken göstermiş olduğuna kuşku yoktur: Krala gösterilen evlâtça bağlılık yerini anayurda duyulan sadâkata bırakıyordu; ilerleme ya da *gelecek* tapıncı kutlu geleneklerin ya da *geçmiş* tapıncının yerini alıyordu ve yeni bir bilimsel çağın açılmasıyla Sağ'ın meşruiyeti yavaş yavaş Sol'un yükselen iddialarının gölgesinde kalmaya başlıyordu – zaman ve mekândaki duygusal dönüşüm ve alt üst oluşların bu örnekleri değişikliklerin ne denli derin olduğunu gösteriyordu. Artık kişinin anayurduna duyduğu sevgi maddî bağlantılar aramaktadır; bu sevgi sembolik bir analığı ön gerektirir ve Sparta ya da Roma'nın efsânevî fikirleriyle tatmin edilemez. Devrimin çocuklarının bir yandan ister doğal ister materyalist olsun bilimsel düşüncenin yöntemlerine bağlılıklarını ilân ederken, gözlerini Antikiteden anayurt topraklarına çevirmelerinin nedeni budur. Cumhuriyetçi Fransa'nın ozanı Michelet, tarihi açıklarken fizyoloji, fizik, botanik ve mineraloji gibi coğrafyanın yardımının önemine büyük vurgu yapmıştı.[44]

Kastlarının ayrıcalıklarını yeniden kazanma arayışı içindeki Kont de Boulainvilliers'in ardılları ırksal iddiaları canlandırmak mecburiyetinde kaldılar. "Biz sizin cemaatinizden değiliz" diye feryat etti Kont de Montloiser "Biz tam olarak kendimiziz. Sizin kökeniniz belli, bizimki de öyle... yeryüzünün tuzu insanlardı, insanların tuzu da Franklar." Bu hususu kanıtlamak için, "bütün dinsel erdemlerin incili olan Yeni Ahit" ile mukayese edilebilir değerde "onurun ve bütün insanî erdemlerin incili olan" Tacitus'un *Germania*'sına başvuruyordu.[45] Başta Tocqueville'in hakkında "eski ırklara benzerliğini belki başka herkesten daha iyi korumuş olan adam"[46] diye yazdığı Chateaubriand olmak üzere, başka

---

[44] Jules Michelet, "Journal de mes idées" 15 Mart 1826 (*Mon* journal, Paris 1888, s. 304).

[45] Kont Fr. de Montlosier, *De le monarchie française*, Paris 1814 C. I, s. 136; *Des désordres actuels de la France...*, *op. cit.* S. 6-7.

[46] *Souvenirs d'Alexis de Tocqueville*, Paris 1893, s. 235.

ünlü yazarlar da bu kadar aşırıya gitmeksizin de olsa, Cermeno-Frank üstünlüğünün tartışma götürmez olduğunu düşünüyordu.[47]

Romantik tarihçi Augustin Thierry karşı saldırıya tam bu aşamada geçti. Muarızlarının seçtiği tartışma zeminini o da kabûl ediyordu, ama onların aksine bunu geleneklerle değil, fizyolojinin gelişmesiyle haklı çıkarıyordu. "Fizyolojideki son çalışmalar" diye yazdı "değişik uluslarda toplumun durumunu değiştirmiş olan büyük olayların süregiden araştırması gibi, ulusların mânevî ve fizik yapısının iklimin etkisinden çok daha fazla, şu ya da bu ilkel atalardan türemiş olmalarına bağlı olduğunu göstermiştir."[48] Burada ırksal karakteristiklerin göya bilime dayanan büyük bir açıklayıcı ilke mertebesine çıkarıldığını ve daha şimdiden politik ihtirasları körüklemeye başladığını görüyoruz. "Tanrı şahidimizdir ki" diye haykırıyordu Thierry, "bu acı ve müthiş gerçeği, Fransa toprağında birbirine düşman iki kampın bulunduğu gerçeğini ilk keşfeden ve ilk ilân edenler biz değiliz. Tarih açıkça gösterdiği için bu ifade edilmek zorundadır: İki ilksel ırk ne şekilde karışmış olabilirse olsun, onların bitmek bilmez çelişki ruhu, birleşik nüfusun daima birbirinden ayrı kalmış olan iki parçası içinde bugüne dek yaşamıştır... Meşru soy ve siyasal tevarüs aşikâr olgulardır. Gelin bunları üzerlerinde hak iddia edenlere bağışlayalım ve tamamiyle farklı bir soydan olmakla övünelim. Biz Üçüncü Zümrenin oğullarıyız. Bu Üçüncü Zümre, serflerin sığınağı olan komünlerden türedi. O serfler fetihlerde boyun eğdirilmiş olanlardı... öyle ki son bulmak zorunda olan bir fethin en uç sonucuna yöneltilmişiz."[49] Ne var ki, Thierry'nin polemik yöntemlerinin bâzıları, bizzat kendisinin de fethedilenlerin zihniyetini koruduğunu düşündürmektedir. Devrimin zaferini aristokratik önderlerine mal edecek kadar bile ileri gitmiştir – "daha iyi bir dava uğruna saf değiştirenler onun en yiğit destekçileri oldu ve biz, boyun eğdirilmişlerin oğulları, başımızda hâlâ bu önderleri görüyoruz".[50]

---

47 *Les Martyrs*, VI. Ve VII. Kitaplar, fakat özellikle bkz. *Analyse raisonnée de l'histoire de France*, 1845, s. 129 ve devamı.

48 *Sur l'histoire d'Écosse...* (1824); krş. *Dix ans d'études historiques*, 1883 baskısı, s. 14.

49 *Sur l'antipathie de race qui divise la nation française* (1820); *age.* s. 261-262.

50 *A.g.e.* s. 258; aynı zamanda krş. *Histoire véritable de Jacques Bonhomme*, (1820). ...savaş oldu ve Jacques muzaffer idi çünkü eski efendilerinin arasından çok sayıda arkadaşı onun dâvasını benimsemişti.", *A.g.e., s. 271.*

1789-1815 sonrası dönemin öbür büyük tarih araştırmacısı, Fransa'yı Thierry'den bile daha keskin bir şekilde iki ırka bölmüş olan François Guizot idi:

> Devrim bir savaştı, dünyanın uluslararasında yürütüldüğünde tanıdığı şekilde, gerçek bir savaş. Çünkü Fransa, on üç yüzyıldan daha uzun bir süre iki ulus içermişti, bir fâtihler halkı, bir fethedilmişler halkı... Franklar ve Galyalılar, beyler ve köylüler, soylular ve âvam, bunların hepsi, daha Devrimden çok önce hep birlikte Fransız diye adlandırılıyordu ve Fransa'nın ülkeleri olduğunu iddia etme hakkına aynı derecede sâhipti. Fakat her şeyi besleyip büyüten zaman hiçbir şeyi yok etmeyecekti, yâni... Mücadele mümkün olan her biçimde, her çeşit silâhla çağlar boyu sürdü. 1789'de bütün Fransa'nın temsilcileri tek bir meclis altında bir araya geldiğinde iki halk kadîm kavgalarını yeniden ateşlemek için acele ettiler. Bu kavgaya bir son verecek olan gün nihayet gelmişti...[51]

Guizot, argümanında *fethedilmiş ırk* fikrini de kullanmıştı. Kuşkusuz (yirminci yüzyılın ikinci yarısının Fransız tarihçilerinin belki yukarıda değindiğimiz örtük tabu yüzünden fiilen asla sözünü etmediği) bu polemikler, ırk fikrinin yayılmasına önemli bir katkıda bulundu. Bu tartışmalarda hattâ bugün ırkçılık olarak nitelediğimiz tavırlar bile gayet açıkça sergilendi. Bu konuların daha serbestçe tartışılabildiği 1912 yılında Camille Jullian, Collége de France'nin açılış dersi olarak yaptığı İki Irk Hakkındaki Anlaşmazlık başlıklı konuşmasında bunları şöyle hatırlatıyordu:

> Bu müthiş düello, Fransa'nın geçmiş tarihini Yunan ozanların türküsünü söylediği tanrılarla devlerin savaşıyla mukayese edilebilecek sarsıcı ve mucizevî bir destana dönüştürdü. Bu destanın nakli Romantik dönemin şairane ve tumturaklı zihinlerini harekete geçirdi. 1830'da sıcak bir yazın ocağında parlak günler yanarken, heveskâr meraklılar Temmuz güneşinin kadîm fâtihlerin nihaî sonunun ve Galyalıların ölümsüz ırkının Tanrının İnayetiyle gelen zaferinin üzerine doğup doğmadığını soruyordu kendilerine.[52]

Camille Jullian'ın haklı olduğunda pek kuşku yoktur. Temmuz Devrimi bir tükenişe ve bu tükenişte *bourgeoise*nin Fransa'da tam ve kesin olarak hâkim sınıf konumuna yükselişine işaret ediyordu ise aynı zamanda Galyalı Fransa anlayışının muzaffer kariyerinin başlangıcının da

---

[51] *Du gouvernemet de la France depuis la Restoration et du ministére actuel*, yazan F. Guizot, 2. basım, Paris 1820, s. 1-2.

[52] C. Jullian, "La ancienneté de idéé de nation", *Revue blue*, LI (1913), s. 66.

işaretiydi. Balzac'ın, son nefesinde üzüntüyle "Galyalılar kazandı" diyen "gururlu ve soylu bir Frank" olan Esgrignon Markisinin ölümünü tasvir edişi 1830'da idi.[53] Ve bu zafer, 1823 gibi erken bir tarihte Saint-Simon tarafından hiç de daha az vurucu olmayan ifadelerle şöyle haber verilmişti:

> Galyalıların soyundan gelenler, bu sanayiciler demektir, para gücünü, hâkim kudreti oluşturdular... Ama hükümet Frankların ellerinde kaldı... öyle ki toplumumuz temelde feodal bir hükümete sâhip özünde sanayileşmiş bir ulusun olağandışı görüngüsünü arz ediyor...[54]

Ren'in ötesinde ise aynı dönemin bâzı teorik yazarları, aksine Galyacılığın Cermencilik üzerindeki zaferinde Fransa'nın gerileyişinin başlıca nedenini görüyorlardı.[55] Hayatının sonlarına doğru, yazdığı *Fransa Tarihi* hakkında konuşurken Jules Michelet daha farklı bir görüşü dile getirdi:

> Yaklaşık kırk yıl alan bu zahmetli iş, Temmuz şimşeğinde bir ânda doğdu. O unutulmaz günlerde büyük bir ışık çaktı ve ben Fransa'yı kavradım... O parlak Temmuz sabahında, [Fransa'nın *–ç.n.*] muazzam vaadi, dinamik gücü, insan gücünü aşan bu girişimin genç bir yürekte korku uyandırmamasını sağladı.

Ve şöyle bitiriyordu:

> Fransa'yı bir kişi olarak temsil edeceklerin ilkiydim.[56]

Genç Michelet Fransa'yı nasıl görüp kavramıştı? 1831'de çalışmasının planını şöyle açıklıyordu:

> [Kitabın] Genel düzenlemesine gelince, ilk bölüm ırkla ilgili olacak... Irklar ırkları izler, bir halkın ardından bir başkası gelir – Galyalılar, Cimbri, Boii, ve öte yandan, İberler, Yunanlar, Romalılar. En sonunda Cermenler gelir... Bu ırklar

---

[53] *Le Cabinet des Antiques*, son bölümünde.

[54] "Catéchisme des industriels", 1er cahier; krş. *L'œuvre d'Henri de Saint-Simon*, C. Douglé basımı, Paris 1925, s. 171-172. M. Roger Errera'ya bu pasaja dikkatimi çektiği için teşekkür ederim.

[55] Aşağı yukarı 1835 ya da 1840'da Friedrich List böyle öylemişti (krş. *Gesammelte Schriften*, C. II, 1850, s.110). Ocak 1871'deki ateşkesin hemen ardından Bismarck bu Alman bakışını şöyle özetlemişti: "1789 Devrimi Alman unsurunun Kelt unsuruna yenilgisiydi. O zamandan beri ne olduğunu görüyor musunuz?" (krş. P. Dehn, *Bismarck als Erzieher*, Münih 1903, s. 205).

[56] 1869'un önsözü.

> birbiri üzerine tabakalar oluşturdu ve bıraktıklarıyla Fransa toprağını zenginleştirdi. Keltlerin üzerinde Romalılar vardı; nihayetinde Cermenler.[57]

Böylece, zaman çizelgesinde en sonda Cermenler geliyordu. Michelet onlara sâkin ve uyarlanmaya müsait zihniyetlerinden kaynaklanan, doğuştan gelen bir hiyerarşi saygısı atfediyordu ("Alman aristokratik ilkesi") ve bunun karşısına kendi idealini koyuyordu – "modern zamanların değeri, eşitlik"; " eşitlik idealini Batıya tanıtmak bizim Keltlerin görkemli bir başarısıydı" Bir başka yerde, genç ve kahraman barbarlar şeklindeki Cermen imgesini o güne taşıyan geçmiş yazarlara şiddetle karşı çıktı. Bunu, barbar istilâlarına yol açan tesâdüfî olaylar zinciri yüzünden "bu ırkın değişmez dehâsı" izlenimi yaratmış olan bir optik yanılsama olarak görüyordu.[58]

Ne var ki bu eleştirel tavra rağmen dikkatli bir okuma, gerçi bu, yeni burjuva toplumunun soylu ailelere karşı göstermeye devam ettiği hürmetten başka bir şey olmayabilirse de, Michelet'nin de Almanlara karşı belli bir hayranlık beslediğini gösterecektir. Örneğin, ikinci ciltte Fransa'nın eyalet eyalet tam bir tasvirini yapmaya koyulduğunda sıra Lorraine'e gelince birden durur. "Dağ engelini aşmak ve Alsace'a girmekten kendimi tuttum. Alman dünyası benim için tehlikeli bir âlemdir. Orada bana kendi vatanımı unutturan bir lotus-ülkesi* buluyorum..." Bu câzibenin arkasında ne yatıyor; bu tereddüt neye yorulabilir? Bunun yanıtı sanırız, bir ulus olarak Fransa'yı bir ırk olarak Almanya ile karşılaştırdığı ve her ikisini aşağıdaki gibi tanımladığı 1831 tarihli *Giriş*'inde bulunabilir:

> Almanya, İsviçre ve İsveç'e Süevlerini, İspanya'ya Gotlarını, Lombardiya'ya Lombardlarını, İngiltere'ye Anglo-Saksonlarını, Fransa'ya Franklarını verdi. Avrupa'nın bütün uluslarına bir ad ve yenilenme verdi. Dil ve halk her yere akan ve işleyen verimli bir unsurdu. Büyük göçlerin uzak geçmişte kaldığı bugün bile, Almanlar seyahat etmeyi sever ve kendi ülkelerinde yabancıları ağırlamaktan zevk alır. Halkların en konukseveri onlardır...

---

[57] *Histoire de France*, 1835 2. basımı, s. vıı, 133, 431.

[58] *A.g.e.*, s. 111, 150,170.

* Eski Yunan'da aşağı yukarı bugünkü Libya civarında yiyenlere, yurtları, evleri ve aileleri dâhil her türlü dünyevî kaygı, bağlılık ve ödevi unutturan *lotus* denen bir bitkinin yetiştiği bir ülke bulunduğuna ve bu kıyıya düşüp bunu tadan denizcilerin her şeye boş verip geri dönmediklerine inanılırdı (bkz. *Odissea*). *–y.h.*

Bu ırkın başka birçoklarıyla karışmak şeklindeki karakteristiği, uysal bir kendini inkârla şekillenmişti. Vassal beyine, öğrenciler ve zanaatkârlar loncalarına gönül rızasıyla teslim olurdu. Bu gruplarda istenen amaç ikincil ilgi konusuydu, esas olan, dostça toplantılar, karşılıklı hizmet ve üyelerine keyiflerince seçtikleri dinin sağladığı bütün o törenler, âyinler, seremoniler ve sembollerdi. Ortak şölen sofrası Almanların üzerine özel çıkarı kurban ettikleri bir sunak işlevini görüyordu... Bir adamın el sıkışıp ölünceye dek sadâkat yemini etmekle bir başkasının bendesi olmasına ilk kez Almanya'da rastlamamız şaşırtıcı değildir. Güneylileri güldüren böylesi bir adanma, Alman ırkında her şeye rağmen bir yücelik nedeni olmuştur. Her biri kendi şefi çevresinde toplanarak İmparatorluğu fetheden boylar modern monarşilerin temelini atmayı bu yolla başardı. Hayatlarını ve güçlerini kendi seçtikleri bu şeflere adamışlardı. Eski Alman destanlarında ulusun bütün kazançları belli bir kahramanla bağlantılıdır. Halkın onuru, her şeyi kucaklayan bir örnek olarak zuhur eden önderinin çevresinde toplanır...

Daha önceki kuşaklardan tarihçilere fantastik değilse bile eğlenceli görünmüş olabilecek bu anlatı, bize kâhince gelmesi gereken bir notla sona erer. Çünkü bu tarzda tanımlanan bir Almanya tam da oldukları şekliyle Tacitus'un tarihince biçimlendirilmiş olan genç Alman seçkinlerinin yeniden canlandırmak istedikleri Almanya idi. Bu, Michelet'nin incelemiş ve "inanılmaz bir tutkuyla" tercüme etmiş olduğu[59] Jacob Grimm'in kaleminde canlanan Almanya idi. Gene de, işin gerçeği Michelet'nin Thierry'nin aksine en uçuk ânlarında bile bir orantı duygusunu korumuş ve ırksal unsuru asla tarihsel açıklamanın ana ilkesi olarak kullanmamış olduğudur. Buna karşılık, arkadaşı Henri Martin, "Descartes, Voltaire ve Devrim adamları sâyesinde bu Gal ırkının sonunda Cermen fâtihlerinin üstesinden geldiklerini göstermişti".[60]

Henri Martin'in nazarında, kanın değişmemiş saflığı sâyesinde Galyalıların büyüklüğü Fransa'nın büyüklüğünü oluşturmuştu. Dünyaya ruhun ölmezliğini öğretenler Druidler idi. Yunanlar "meş'alelerini Kelt halkının ulu yüreğinde tutuşturmuştu" ve Gal hukuku son ifadesini Devrimde bulmuştu. "Yüzyılların ötesinden çınlayan bu işittiğimiz çığlık, babalarımızın ruhundan! Onun itirazını Yeni Galya, Devrimin Fransa'sı devraldı" Gal yiğitliği bakımından "söylemiş olduğumuz her şeyi

59 "Hiçbir şey Grimm'in muazzam eserinden (*Deutsche Reichsaltertümer*) daha fazla işime yaramadı. Bu kitabı anlamak ve çevirmek için duyduğum o inanılmaz tutkuyu birgün anlatacağım." (1869 Önsözü).

60 C. Jullian, *op.cit.*

belirleyen özsel karakteristik, Gal ırkının bu alâmet-i farikası, başka hiçbir ırkın yapmamış olduğu şekilde ölümle yüzleşmekten oluşur", ve bu yüzdendir ki, "hiçbir şekilde Cermen kökenlerden türemiş olmayan bir Kelt şövalyelik ideali" gelişebilmişti.

Bunlar ölümsüz erdemlerdi ve Galyalıların bedenlerine, yuvarlak kafalarına ve hattâ birinin de çıkıp diyebileceği gibi, ta ciğerlerine nakşolunmuşlardı. Böylece aynı Henri Martin, bu kez fiziksel antropolog kılığında, Fransızların solunum sisteminin Almanlara göre daha gelişmiş olduğunu ve bedenlerinde bağırsaklar için ayrılmış bölümün Almanlarda olduğundan daha dar olduğunu bulgulamıştı.[61] Henri Martin'in hakkını teslim edeceksek, bugün kendisini sâdece Asteriks ile Hopdediks'in maceralarında gösterse de, popüler ifadesini Üçüncü Cumhuriyet'in belgelerinde geçen "Kelt atalarımız" ibaresinde bulan bir Kelt efsânesinin babası olduğunu belirtmeliyiz.

Asteriks kesinlikle üzerinde düşünülmesi gereken bir karakterdir. Afacanlıkları hakkında çok şey söylenmiş olabilir. Bunlar kesinlikle Gal mizahının bir yönünü sergilemektedir. Gene de bu örtünün altında gencine yaşlısına aynı şekilde hitap eden duygun bir tele dokunmaktadır, o aynı duygu, çok da geçmişte kalmamış olan bir zamanda büyük kolektif dürtüleri harekete geçirmişti ve kitle katliamlarıyla siyasal öğretiler arasında bir bağlantı noktası oluşturmuştu.

Ne var ki, şimdi biraz durup düşünmemiz gereken bir noktaya vâsıl olduk. Çünkü daha 1837 gibi bir tarihte Henri Martin gibi bir yazar, daha o zamandan "[bu ailenin, *–ç.n.*] doğum yeri gibi gözüken en erken çağların *Kutsal Toprakları* olan *Ariya*'da mukim Yafes'in büyük Hint-Avrupa ailesi" ve "Orta Asya'daki gizemli *Ariya* tarafından sâhip çıkılan ilksel hak"[62] gibi terimlerle düşünüyordu. İşin gerçeği Orta Asya asla böyle bir iddiada bulunmamıştı. Kendisi için yeni bir soyağacı ve yeni bir Kutsal Ülke ayarlamakta olan, bilimsel çağ Avrupa'sının kendisiydi. Böylece Gobineau'dan çok önce, Arî efsânesinin doğrudan ve açık seçik kökenlerini teşhis edebiliyoruz. Şimdiye dek ele aldıklarımızın aksine bu efsâne tümüyle Maniheist olmak gibi tuhaf bir nitelik ar-

---

[61] *Histoire de France depuis les temps les plus reculés jusqu'en 1879*, yazan Henri Martin, C. I (1837); 4. baskı Paris 1874.

[62] *Histoire de France... op.cit.* C. I, s.2, s. VII (italikler Martin'e ait).

zediyor, çünkü farklı yazarlar tuttukları taraf hangisi olursa olsun, tasvirlerinde Işık ve Karanlığı karşı karşıya getirme eğiliminde aynı şekilde birleşiyorlar. Taine ve Renan gibi yazarların durumunda da şu sözde Cermen ırklarının gençlik ve erkeklik erdemlerine yönelik bir hayranlık vardı. Örneğin Renan, Eylül 1870'deki Sedan yenilgisini Almanların ırksal üstünlüğünün bir kanıtı olarak değerlendirmişti.[63]

İki Irk Hakkındaki Anlaşmazlığın son büyük kahramanlarından biri hakkında son bir gözlemde bulunulmak zorundadır. Fransa'nın ırkların bir karışımı olduğu herkesin kabûlüydü. Guizot, "Sizin Alman, bizimse Fransız olduğumuzu kim demiş?" diye sorarken, Thierry, "uzun ve ıstıraplı ihtilâçlar olmaksızın, vârisleri olduğumuz on ulus tek bir ulus hâlinde birleşmeyi başaramazdı" diye yazmıştı. Fakat, kökenler ve soylar hakkındaki, damarlarda farklı kanların dolaştığının imâ edildiğini düşündüren bu belirsizlik, bunların uyumlu bir biçimde kaynaşmış olduğu inancıyla dengeleniyordu. Michelet, zamanının diline uygun şekilde, bu kaynaşmayı bir organik kimya süreciyle karşılaştırıyordu.

> Söylenmiş olan şu mu, sonuç, Fransa'dır? Hayır, daha söylenecek çok şey kaldı. Fransa, kendisini bütünüyle başka bir karışım üretmiş olabilecek unsurlardan şekillendirdi. Aynı kimyasal içerikler yağ da şeker de üretebilir. Fakat, olgular bu şekilde saptanmış olsa bile bununla her şey açıklanmış olmaz. Geriye özel, içsel bir varlığın gizemi kalır. Bir ulus gibi canlı ve etkin bir bileşim söz konusuyken bu ilkeyi ne ölçüde hesaba katmamazlık edebiliriz?

---

63 "Almanların üstün zekâsına ve kararlılığına her zaman hayran oldum. İncelediğim ve hakkında bir şeyler bildiğim bütün işlerindeki üstünlüklerini karmaşık olsa da ne olursa olsun aşağı bir sanat olan savaş sanatında da göstermelerinde şaşılacak bir şey yok – Gerçekten beyler, Almanlar üstün bir ırktır." Krş.; Goncourt kardeşlerin *Journal* gazetesinin 6 Eylil 1870 sayısı. Renan'ın özellikle 1855-1870 arasındaki Almanofil duyguları hakkında bkz. Ernest Seilliére'in derlediği "L'impérialisme germeniste dans l'œvre de Renan", *Revue des Mondes,* 135/5 ve 135/6 (1906) s. 836-858- ve 323-352.

Taine'den de şunun gibi pek çok metin aktarılabilir: "Yunan ve Latin kızkardeşleri arasında bir çöküş zamanında sonradan gelerek dünyaya yeni bir karakter ve yeni bir ruh yâni bir uygarlık getiren ırk buydu... Onların arasında ahlâkî ve erkekçe güdüler, özgürlük ihtiyacı, ciddî ve sert alışkanlıklardan alınan zevk, adanma ve hürmet duyguları, kahramanlık tapıncı güçlüydü. Geç kalmış ama sağlıklı bir uygarlığın unsurları bunlardı; konfor ve zarafetten az etkilenmiş ama doğruluk ve adalet üzerine daha sağlamca kurulmuş olan bir uygarlığın." *Histoire de la littérature anglaise*, Paris basımı, 1905, s. 63.

3.
İNGİLTERE

SAM'IN ZÜRRİYETİ ve NORMAN BOYUNDURUĞU

Söz konusu olan ister anakarada artık ortadan kalkmış olan bitki ve hayvan türleri, ister gelenek ve görenekler olsun, aşikâr nedenlerden ötürü, adalar geçmişin izlerini korur.

Akdeniz'de, ezilmiş ve kovulmuş İspanyol *conversos* ırkı Palma, Mayorca'da hâlâ ayak diremektedir.[1] Cerbe adasında hâlâ Yahudi inzivalarına rastlanıyor. Sicilya'nın *mafya*sı, ya da Korsika'nın *vendetta*sı hayatta kalmanın daha bile ünlü örneklerini oluşturuyor. Atlas Okyanusunda Cermen *Edda*'sının unutulmuş şarkı ve destanlarının kaydedildiği yer, İzlanda adasıydı. Kelt türeyiş efsâneleri hakkındaki bilgilerimizi İrlanda'da korunan geleneklere borçluyuz. Britanya'da, Hıristiyanlık öncesi İskoç oymak sistemine resmen ancak 18. yüzyılda son verildi. Ve bütün Cermen boyları içinde yüce tanrı Odin ya da Woden'e dek geri giden ilkel soy zincirlerini el değmemiş biçimde sürdürenler yalnız Angllar ile Saksonlar idi.[2]

1066 yılından beri işgâl ve istilâya uğramamış olsa da ondan önceki iki bin yıl boyunca defalarca yeni yerleşimci dalgalarına mâruz kaldığından, Britanya adalarının hatırlayacak çok şeyi olduğu doğrudur. Adaların nüfusuna İberler, Keltler, Romalılar, Cermenler ve İskandinavlar ve nihayet Normanlar katkıda bulundu. Cermenlere dek olaylar zinciri Fransa ya da İspanya ile aynıydı, fakat Romalılaş(tır)ma hiçbir zaman tamamlanmamış olduğundan, Keltler Roma'nın çekilişinden

---

[1] Krş.; L. Poliakov, *Histoire de l'antisémitisme*, C. II, Kısım Üç.

[2] Kenneth Sisam, *Anglo-Saxon royal gēnealogies*. Proceedigs of the British Academy, XXXIX (1953). s. 287-348.

sonra kültürlerini korumuşlardı. Asimilasyon ancak daha yüksek bir uygarlık düzeyiyle temasla gerçekleşebilir, bu yüzden Cermenler de Cermen olarak kalmıştı. Bunun sonucu olarak adaların kültürel durumu çok karmaşıktı, ardından gelen kısmî Franklaştırma ile daha da karmaşıklaştı.

Hıristiyanlığın Britanya adalarında yayılmaya başladığı ve yazı eğitimi almış keşişlerin kolektif belleğin bekçileri rolünü üstlendiği sırada Keltlerle Cermenler, Britonlarla Anglo-Saksonlar fırtınalı bir şekilde birlikte yaşıyorlardı. Ama yavaş yavaş "Britanyalı" ve "İngiliz" terimleri birbiriyle özdeşleşmeye doğru yakınlaştı. Adaların son derece çeşitli nüfusu uzlaşma sanatını çok erken öğrenmek zorunda kalmıştı ve hiç kuşkusuz bu uzlaşmanın en büyük başarısı, farklı dillerin kaynaşmasıyla İngiliz dilinin ortaya çıkmasıydı. *Fairness* mefhumu gibi, kişinin kendi kendisiyle içsel uzlaşması olan İngiliz *humour*u da bu ilksel kaynaktan türemiş olabilir. Orta Çağlar boyunca İngilizlerin efsânevî fâtihi Kral Arthur bir ulusal kahraman hâline geldi, en sevdiği hır çıkarma sözü "sen beni İngiliz mi belledin?"[3] olan Aslan Yürekli Richard popülerlikte onun biraz arkasından geliyordu. Bir milliyetçi taşkınlık döneminde bir İngiliz yazar, Arthur ile Richard'ın hiç olmazsa Britanyalı kahramanlar oldukları düşüncesiyle teselli bulmuştu (buradaki humour çeşnisi belki biraz istem dışı olabilir[4]).

İngilizler kendi türeyiş efsânelerini oluşturacakları dört büyük mitolojiye sâhipti – Greko-Romen, Kelt, Cermen ve İbrani. Son ikisinin geleneklerinin temel direkleri olduğu ve Atlas Okyanusunun ötesine de taşındığı iyi bilinir. Bu yüzden, Thomas Jefferson, ABD'nin ulusal armasında iki büyük atalar yolunun tasvirlerinin yer almasını teklif etmişti, birisi Sakson şefleri Hengist ile Horsa'nın aştığı deniz yolu, öbürü İsrail oğullarının aştığı çöl yolu.[5] Bu geçiş yollarının hatırası bize ilk inceleme hattımızı sağlıyor.

İşin doğrusu, Keltler kendi ilk gelişlerini unutmuş bulunuyordu. Anglo-Saksonlardan önce Hıristiyan olmuşlardı ve anakaradakilerinki-

---

[3] Krş.: E. Wingfield-Stratford, *The History of English Patriotism*, Londra 1913, C. I, s. 9.

[4] *A.g.e.*, s. 49.

[5] Krş.; Gilbert Chinard, *Thomas Jefferson: The Apostle of Americanism*, Boston 1929, s. 86.

ne benzer yâni Yafes'ten türeyen bir nesep çizgisi benimsemişlerdi. Aynı zamanda, Sevilleli İsidore'un otoritesine dayanarak kendilerine Brut ya da Brutus adında hayâlî bir ata uydurmuşlardı.[6] Kuşkusuz kendi küçük krallarının yönetiminde yaşayan isyâncı topluluklar olarak kaldıklarından, fâtihleriyle bir kan akrabalığı iddiası gütmeye kalkışmadılar. Öte yandan, Gildas ve Nennius'un yıllıklarında görülen İngiltere tarihine ait ilk kayıtlarda geçen sürgünler ve yeniklerin durumu, kolaylıkla inatçı İsrail halkının ne zamandır çekmekte olduğuyla kıyaslanabilir tanrısal bir ceza olarak yorumlanabilirdi. Gildas'ın yazılarında Keltler, gerçek İsrail, "hâlihazırdaki İsrail" hâlini almıştı.[7]

Kaleme aldığı Tarih'inde büyük ölçüde Kelt vakayinâmelerinden yararlanmış olan "İngiliz tarihinin babası" Saygıdeğer Bede (öl. 735), bu temayı onlardan ödünç almış olabilir. Ya da belki, bu da bir adada yaşamanın sonucuydu; çünkü Eski Ahit'in peygamberleri Ölümsüz Tanrıyı bekleyen "denizin adaları"ndan söz etmişlerdi. Eski vakanüvisler durmadan peygamberleri okuyorlardı ve dediklerini harfi harfine alıyorlardı. Bunun bir örneği Hosea'nın Yahudilere okuduğu lânettir –"Siz benim halkım değilsiniz, Ben de sizin Tanrınız olmayacağım".[8] O zaman, bu yeni Seçilmişler, Gildas'ın "hâlihazırdaki İsrail"i kimdi? Edmond Faral şunu yazmıştır: "Bede'nin düşüncesinin kökeninde Anglo-Saksonların yazgısı önceden çizilmiş bir ırk olduğu fikri vardı. Onun aracılığıyla İngiltere'de Kilisenin gerçek temellerini atacak yeni bir siyasal otorite kurulacaktı. Tanrı onu kendi amacı için seçmişti ve özel değeri burada yatıyordu".[9] Bede, krallığın Anglo-Saksonlara vaad edilmiş olduğu gerekçesiyle Bangor'un Kelt keşişlerinin putperest kral Ethelfrid tarafından katledilmesini onaylamıştı. Ve "güçlü Jut, Angl ve Sakson kavimlerinin" Almanya'dan gelmiş olduklarını unutmadığından, anakarada kalmış olan "Eski Saksonlar"ın Hıristiyanlaştırılmasıyla da ilgileniyordu.[10]

Bu dönem boyunca başka keşişler Woden'e dayanan soy ağaçlarını kayda geçiriyor ve Kıta Avrupa'sındaki kardeşlerinin yaptığı gibi, bu

---

[6] Krş.; A.Borst, *op. cit.*, I, s.473.
[7] *De excidio conquestu Britanniae*, c. XXVI.
[8] Hosea, I, 9.
[9] E Faral, *La légende arthurienne, études et documents*; Paris 1929, C. I, s. 53.
[10] Bede, *Historia ecclesiastica gentid Anglorum*, II, 2; I, 15; V, 9.

ulusal atayı bir başatalar listesi aracılığıyla evrensel ata Âdem'e bağlıyorlardı. Ancak adadakiler arasında denizi geçiş hatırası bir gemide uyuya kalan ve vardığı adanın kralı olan bir çocuğun hikâyesiyle karışmıştı. Bu tema bebek Musa'nın hikâyesini hatırlatmaktadır ve iki hikâye arasında karanlıkta kalmış bir bağlantı bulunabileceği ihtimali göz ardı edilemez. Bu Anglo-Sakson çocuk kral Sceaf'ın adının birbirini kopyalayan yazıcılar elinde önce Seth'e ardından Shem'e [Sam -*Y.h.*][*] dönüşmüş olduğu ve bunun sonucunda Orta çağların başlarından itibaren İngilizlerin ata olarak Yafes'i reddedip soylarının Nuh'un en büyük oğlundan geldiği iddiasında bulundukları ise kesinlikle doğrudur. Denebilir ki, o ândan itibaren İngiltere artık Avrupa'nın bir parçası değildi.

1900'e doğru, *Rabbin Gününü Bekleyenler Derneği*'nin sıkı izleyicileri Britanya'da Sebt gününde dinlenme geleneğinin kurucusu olarak Kral Alfred'i gösterirken, bâzı Britanyalı sosyalistler sekiz saatlik iş günü talepleri için onun bilgece yasalarında destek arıyor[11] ve kraliyet ailesi taht vârislerini sünnet ettiriyordu. "Semitizm" ile ilgili Britanya gelenek ve görenekleri eski Anglo-Sakson hanedanlarına izafe edilebilir mi? Edilebilirse hangi yoldan?

Bir Gal piskoposu olan Monmouthlu Geoffrey, Norman fethinden hemen sonra, *Britanya Krallarının Tarihi*'nde modern fantezilerin esin kaynağı olan Orta Çağ muhayyilesinin işleyişine ışık tutmuştu.

Onun bu hayli keyfî tarihi, edebî bakış açısından Orta Çağ'da yazılanların en etkililerinden biri olmuş ve gerek Brutt, gerek Yuvarlak Masa hakkında bir hikâyeler çevriminin doğmasına yol açmıştı. Norman krallarının yönetimi altında yazar Bröton atalarını övmekte serbestti. Bu amaçla bütün mitolojilerden bolca yararlandı. Troyalı Aeneas'ın torunu olduğu iddia edilen ve Brötonların kraliyet hanedanının kurucusu olan onun Brutus'unun, Oedipus'unkine benzer bir yazgısının[12] olması ve bu

---

* İbrahimî gelenekte Shem (Şem), Sem (ve özellikle İslâm kaynaklarında) Sam gibi birbirine yakın telaffuzlarla anılan Nuh'un büyük oğlu, aralarında Arapların ve İbranilerin de bulunduğu Doğu Akdeniz – Mezopotamya kökenli akraba halkların atası kabûl edilir. Bu halkları, bunların konuştuğu dil ailesini ve ait oldukları kurgusal ırkı genel olarak adlandırmak için kullanılan Semit, Semitik, Samî vb. terimleri onun adından gelir. –*y.h.*

11 Krş.; Cristopher Hill, *Puritanism and Revolution, Studies in interpretation of The English Revolution of the 17-th Century*, Londra 1958, s.117.

12 Monmouthlu Geoffrey'in Kral Brutus'unun Hıristiyan anlayışına uyarbir Oedipus ol-

hanedanın son üyesi Cadwallader'a verilen Tanrısal vaadlerin İncil'den esinlenmeler taşıması böylece açıklanabilir. "David Hebraicus" diye kılığı üstünkörü değiştirilmiş bir başka şanlı ve hayâlî Bröton Kralı olan David de, İbrani kralı Davut'tan başkası değilmişe benzer.[13] Bu Ebraucus, kısa zamanda kimi zaman Sceaf ya da Sam'ın karşılığı olarak Âdem ile Woden arasına, kimi zaman daha aşağıya, Woden ile Alfred arasına yerleştirilerek, Anglo-Sakson soyağaçlarına dâhil edilecektir.[14] David adının İskoçya ve Gallerde büyük itibar kazandığının görüldüğü bu çağda İngiliz kraliyet soyu bu şekilde gitgide daha da İbranîleşti. Öte yandan, Monmouthlu Geoffrey ile izleticilerinin etkisi sâyesinde bâzı soyağaçlarında Brutus David-Ebraucus'a katılarak Anglo-Saksonlarla Brötonlar ve Troyalılar arasında akrabalık kuruldu ve böylece onlar da Yafes'in zürriyeti arasında sayıldı.[15]

Uzmanların bile içinde yollarını güçlükle bulabildiği bu karmaşık efsânelerin ve şecerelerin ayrıntısına girmeyeceğiz. Bâzı uzmanlar, Sceaf adının yavaş yavaş Seth ve Sam'a dönüşmesinin eski yazmaları kopyalayanların yanlışlık yapmalarının sonucunda olduğunu düşünmektedir.[16] Ama böyle yanlışlıklar söz konusu olsa bile, bunların işlenmiş ve daha da önemlisi tekrarlanmış olması sırf tesâdüf eseri olamaz. Bu yüzden, daha dikkatli incelenmeyi hak eden bir sorundur bu.

Orta Çağların kilise bilginleri Davut ve Sam'dan türemiş bir kraliyet soyundan tam olarak ne anlıyorlardı? Bu, kesinlikle kelimenin modern anlamında bir "semitik ırk" anlamına gelmiyordu. Bugün öylesine yaygın olan insanı doğal tarih içine yerleştirme çabası Orta Çağ düşüncesine son derece yabancıydı. Orta Çağ antropolojisi kutsal metinlere

---

duğu söylenebilir. Onun durumunda, bakıcılar doğumundan önce ileride anasını ve babasını öldüreceğini haber vermişlerdi. Annesi doğum sırasında ölür, on beş yaşına geldiğinde bir av sırasında kazayla babasını öldürür. Vatanı İtalya'dan kovulur ve birçok serüvenden sonra gelip Britanya'yı fetheder.

13 "Hatırı sayılır kudrette bir adam" olan Ebraucus kırk yıl hüküm sürer (Davut gibi) ve yirmi oğlu olur (Davut'un oğullarından on yedisinin adlarını biliyoruz). Aslında Monmouthlu Geoffrey şunu da söylemiştir: "O zamanlar Yahudiye'de Davut hüküm sürmekteydi."

14 Krş.; Erna Hackenberg, *Die Stammtefeln der angelsächsischen Königsreiche*, Berlin 1908, s. 49.

15 Krş.; A. Borst, *op. cit.*, s. 910, ve Hans Matter, *Englische Gründungssagen von Geoffrey bis zur Renaissance*, Heidelberg 1922, s.530.

dayanıyordu, ilâhiyadın bir dalıydı. Bu yüzden İngiliz kilise adamları kraliyet hanedanlarını İbranilerin atalarına bağlamakla onun seçilmiş ve kutlu niteliğini vurgulamayı amaçlıyordu; Nuh, ilk doğan oğlu Sam'ı özel olarak kutsamamış mıydı? Kopyaladığı kraliyet soyağacı üzerine yorum yapan tek vakanüvis olan Rievaulxlu Ælred (öl. 1166) bu kutsamaya işaret eder ve bunu yorumlayışı aydınlatıcıdır:

> ...[Enoş'tan] karısı ve çocuklarıyla birlikte dünyanın yıkımından kurtulmaya lâyık bulunan tek kişi olan Nuh türedi. Onun ilk doğan oğlu Sam, babasınca kutsandı. Yahudiler Sam'ın Tanrının Yüce Rahibi olduğunu söylerler, bundandır ki sonradan Melkizedek diye anıldı, rahipliğimizin sembolü olarak ekmek ve şarap sundu ve bu yüzden Mesih'e "Sen ebediyen Melkizedek yolağından bir rahipsin" denilmiştir (Mez. Cx, 4). Böylece, soy Sam'dan Woden'e yürüdü, onun halkı arasındaki gücü öyle büyüktü ki Romalı paganların Merkür'ün günü diye adlandırdıkları haftanın dördüncü günü ona adandı,* bu İngilizlerin bugüne dek sürdürdüğü bir gelenektir.[17]

Emrinde bulunduğu Kral 2. Henry'nin iddialarının ve tutkularının gayet iyi farkında olan ve bunların en iyi kralın atalarını daha da yüceltmekle destekleneceğini bilen Rievaulxlu Ælred, bu yolla Sam'ı Melkizedek ile özdeşleştiren hahamların görüşlerini, İbrahim'i kutsamış olan bu esrârengiz rahip-kralı Mesih'in habercisi hattâ belki de ta kendisi olarak gören Hıristiyan kilise geleneklerine bağlıyordu. Kuşkusuz bu gibi düşüncelerin etkisiyle Orta Çağ'da Sam çoğu kez Kilisenin kurucu atası olarak görülmüştü. Şimdi, eğer bütün Hıristiyan krallar "Rabde meshedilmiş" ve böylece rahiplik saygınlığına paydaş olmuş idiyse, görevlerinin bu yönü, sekizinci yüzyıldaki ihtidalarından tâ yirminci yüzyıla dek uyruklarından "Rabbin Mesihleri"[18] olarak saygı gören İngiliz

---

[16] Kenneth Sisam, *Anglo-Saxon royal genealogies*'de (1953, s. 316) ve Denis Hay, *Europe, The emergence an idea*'da (Edinburgh 1957, S. 47-48) bu görüşü savunurlar.

* Çarşambanın İngilizcesi Wednesday ←—— Woden's day = Woden'in günü (İngilizlerde haftanın günleri Pazar gününden başlayarak sayılır). *—ç.n.*

[17] Aktaran, E. Hackenberg, *Die Stammtefeln der angelsächsischen Königsreiche, op. cit.*, s. 59.

[18] Mercia Kralı Egbert (sekizinci yüzyıl) ve 2. Henry (on ikinci yüzyıl) örneklerinde krş. Marc Bloch, *Les rois thaumaturges*, Paris 1961, s. 464-7; ve 6. George'un durumunda krş. *The Times* 13 Mayıs 1937: "Meshedilip taç ve taht verilen 6. George kutlu, hattâ kurbanlık bir adam oldu, bir anlamda halkından ayrıldı ama daha derin ve daha kadîm bir anlamda daha önce hiç olmadığı kadar onunla birleşti... ölümsüz bir fikrin ölümlü taşıyıcısı hâline geldi ve bu fikir halkının hayatıdır... Hıristiyan imanının üzeri-

krallarında özellikle öne çıkarılmıştı. Kıta Avrupa'sındaki kilise adamları da barbar krallarını Hıristiyanlığa geçtikleri ândan itibaren Sam-Melkizedek ve Davut'un kutlu zürriyetine dâhil etmişlerdi. Bu yüzden, Şarlman en azından arkadaşları arasında Davut adıyla çağrılırken, Venantius Fortunatus da Chilperic'in hükümdarlık döneminde şöyle ilân etmişti: "Haklı olarak kral ve laik rahip olarak adlandırdığımız bizim Melkizedek, din işini tamama erdirmiştir".[19] Bununla birlikte, kraliyet ailelerinin etrafını saran âyin ve Eski Ahit havası Roma etkisi altında anakarada zamanla terk edilmişken, Britanya adalarında geleneğin direnci sâyesinde çok küçük değişiklerle günümüze dek yaşamıştır. İngiliz kralları, peygamber Nathan ve rahip Zadok'un nezaretinde tahta geçen Sultan Süleyman'ın usulünce taç giymeye devam ettiler ve tahta geçişleri mezmurlardan alınan şu sözlerle tamamlandı: "Davut'un önünde yalan söylemeyeceğime kutsalım üzerine bir kez ant içtim" (mez. lxxxix, 35).

Sam'ın zürriyetinden gelmek, hakanî, ruhanî ve tanrısal bir soya ait olmak demekti ve İngiliz krallarının iddia ettiği gibi tanrısal atalara sâhip olmayı garantilemenin ve bunu Hıristiyan bir referans kaynağına tercüme etmenin garantili bir yoluydu – değersiz bir pagan tanrısı konumuna düşmüş olan Woden'in artık sağlayamayacağı bir şeydi bu. Bu amaçla, Ortodoks ve Hıristiyan bir otorite figürü olarak Sam-Melkizedek, Eski Ahit'ten ödünç alındı. Bütün İngiliz tarihi boyunca monarşinin neredeyse tanrısal ruhanî karakteri hem Tâcın propagandacıları hem de sapkınlar tarafından aynı ateşlilikle vurgulanmıştır. Örneğin Wycliffe,* *De Officio Regis*'inde "Kralın saygınlığı rahibinkinden büyüktür,

---

ne kurulduğu gerçektir; ve kralın Rabbin Mesihi, dinsel ve seküler iki ifadesinin gözle görünür şekilde tek bedende kaynaştığı Christus Domini hâline geldiği yer, taç giyme törenidir."
Etimolojik bakımdan Latince *christus* sıfatının sâdece yağlanmış [Mesih = meshedilmiş = yağlanmış, yağ sürülmüş. *–ç.n.*] anlamına geldiği; ama bu dinsel-törensel anlamının Orta Çağ boyunca kullanımdan kalktığı, *christus domini*nin bu hakanî niteliğinin günümüzde yalnız İngiltere'de korunduğuna dikkat etmeliyiz. (Bu bilgiyi Abbé Louis Grégoire'a borçluyum).

19 Chilperic için krş. H. Leclercq, "Sacre impérial et royal" maddesi, *Dictionnarie d'archélogie chrétienne et de liturgie*, C. XV/ı, c. 319; Şarlman için krş. Marc Bloch, *op.cit.*, s. 69, not.

* *John Wycliffe* (1324-1384): Katolik kilise hiyerarşisine ve Papanın otoritesine karşı çıkan, İncilin ulusal dillere tercüme edilmesinin ilk öncülerinden olan reformcu İngiliz

çünkü kral Mesih'in tanrısallığının yansımasıdır, rahip ise sâdece insanlığının" demişti. 8. Henry'nin Roma ile bağlarını koparıp ülkesinde en mutlağından bir Sezaro-Papa rejimini öyle kolayca kurabilmesinin ardında bu gelenek vardır. Bir Rönesans adamı olarak Kutsal Kitap'taki soyağaçlarından yararlanma yoluna gitmek yerine, ulusa bir erkek vâris sağlamanın zorunluluğu ya da kutsal metinlerle ilgili tartışmalar gibi bütünüyle farklı gerekçelere dayanıyordu. Bununla birlikte, Kilisenin en yüksek başı ve "hem kral, hem imparator, hem papa"[20] olma iddiasıyla ortaya çıkabilmesinde ve böylece İngiltere'de Reformasyonun yolunu açmasında ulusal ve hanedana ilişkin gelenekler son sözü söyledi.

Bu bakımdan, bu Restorasyon ile İngiliz Devrimi arasında uzanan yüzyıl, kendi kaderini kendi eline alma kararlılığındaki bir halkın ruhanî önem ve öncelikleri krallarının elinden çekip aldığı bir yüzyıl oldu. Kutsal metinlerin incelenmesi ve halk isyânları Avrupa'nın her yerinde Roma Kilisesinin Yahudice diye adlandırdığı yeni sapkınlıkların ve yeni hiziplerin ortaya çıkmasına yol açmıştı; fakat kendisini bütün kalbiyle Musa'nın kavmiyle özdeşleştiren tek ulus İngilizler oldu. Püritenizmin Cromwell ve Milton gibi önderleri bu bağlantıyı alegorik Hıristiyan bir anlamda düşünüyorlardı. Yahudilerin kanıyla canıyla İngilizlerin ataları olduğunu iddia etmiyorlardı. Sâdece İngilizleri Yahudilerin yerine geçiriyorlar ve böylece İngilizler özel ve aynı zamanda evrensel bir görev için Tanrı tarafından seçilmiş halk hâline geliyordu. Cromwell, Parlamento'da yaptığı bir konuşmada İşaya'nın şu sözlerini tekrarlamış: "Bu halkı kendim için kurdum; övgümü onlar taşıyacak" (xliii, 21) ve İngilizlerin Tanrının halkı olduğunu ilân etmişti. Parlamentonun seçiminin gerçekleştiği koşulları açıkça Yahudilerinkine benzetiyordu –"Tanrının bize karşı tavrının bildiğim tek benzeri İsrail'in Mısır'dan çıkarılışıdır..."[21] Milton da İngilizlere gösterdiği özel kayırma için Yüce Tanrıya

---

ilâhiyatçı. Martin Luther'den çok önce ortaya attığı bu reformcu görüş ve eylemlerinden ötürü Protestanlığın ilk habercilerinden sayılır. *–ç.n.*

20 "Henry, krallığında kral, imparator ve papanın kendisi olduğunu ilân ediyor." Chapuys, 5. Charles'a böyle bildirmişti (krş. G. Contant, *La Réforme en Angleterre*, Paris 1930, C. I, s. 67). Üstünlük Yasasının ardından 8. Henri'nin kendisin rahip saymış olması ihtimal dâhilinde gözüküyor. Krş.; Dixon, *History of the Church of England*, Londra 1878.

21 Aktaran Hans Kohn, *The Idea of Nationalism*, New York 1951, s. 176.

şükranlarını sunmuştu. "Başka ne diye" diye sordu "Siyon kendisinde ilân edilsin ve bütün Avrupa'ya Reformasyon borusunun ilk seslerini duyursun diye öbürlerinin arasından bu ulus seçilsindi..?" Musa'nın çağrısını bir başka yurtdaşı daha işitmişti: "Çünkü şimdi, sâdece yetmiş büyüğümüzün değil Rabbin bütün halkının peygamber olmasıyla, cennetteki Büyük Peygamber Musa'nın unutulmaz ve şanlı dileğinin gerçekleştiğini görüp sevineceği zaman gelmiş gibi görünüyor."[22]

Başka bir karışıklık dönemi olan 1804 yılında William Blake *Kudüs* şiirinde bu düşünceyi daha bile açıklıkla ifade etti:

> *Ve Tanrısal Ses böyle ulaştı Albion* kayalarına:*
> *Şânım için Albion'u seçtim: Ona verdim bütün Dünyanın Uluslarını;*
> *Huzurumun meleğiydi o, ve Tanrının bütün oğulları*
> *Albion'un oğullarıydı, ve sevincimdi Kudüs.*

Bu Mesihçi atmosfer, Cromwell'in yönetimi altında Yahudilerin İngiltere'ye geri dönüp Atlas Okyanusunun batı kıyılarına yerleşmelerine olanak sağladı.** Ne var ki gerçek hayatta Yahudileri rakip olarak gören kimi Püritenler onlarla karıştırılmak istemiyordu. Ben Jonson'ın Yahudilere olan tiksinti ve nefretini gözlere sokmak için herkesin içinde göstere göstere domuz eti yiyişini tasvir ettiği, *Yahudilerin İngiltere'ye dönmesine kısa bir itiraz* (1656) başlıklı broşürü de kaleme alan siyaset yazarı William Prynne bunların bir örneğidir.[23] Öte yandan başka bâzı mezhepçiler Eski Ahit'i harfi harfine yorumlayarak söz verilmiş toprakları bulmak için yollara düşüyor ya da kendilerini sünnet ettiriyordu. Anglo-Sakson ülkelerinde sünnet uygulamasının bugün bile ne denli

---

[22] *A.g.e.*, s. 173.

* Genel olarak Büyük Britanya'nın ve özellikle İngiltere'nin, edebiyatta kullanılmaya devam eden, tarihte bilinen ilk adı. *–ç.n.*

** İngiltere'de yaşayan Yahudiler uğratıldıkları bir dizi kırım ve kıyımın ardından Kral 1. Edward'ın saltanat döneminde 1290 yılında ülkeden tümüyle kovulmuştu. Bu tarihten Cromwell'in iktidarına kadar geçen 350 yıl içinde ara ara küçük çaplı geri dönüşler olsa da bunları yeniden kovulmalar izlemişti. Avrupa'da başka ülkelerin de taklit edeceği toplu Yahudi kovmalarının ilk örneğini İngiltere vermişti. *–ç.n.*

[23] *Busy*: "Zayıflara rahatlık sağlamak yolunda gideceğim ve yiyeceğim. Bol bol yiyecek ve peygamberlik edeceğim: şimdi düşünüyorum da bunda da büyük hayır olabilir: Milletin gözü önünde domuz eti yiyerek, kardeşlerimizin onun yüzünden vergiye bağlandıkları Yahudilikten duyduğumuz nefreti ve tiksintiyi açık ediyoruz. Bu yüzden yiyeceğim, evet, tıka basa yiyeceğim." (*Bartholomew fair*. I. Perde, I. Sahne).

yaygın olduğu iyi bilinir. Yine, Cromwell'in arkadaşı John Sadler gibi başka bâzıları Anglo-Sakson hukukunun Talmud yasalarından türemiş olduğunu kanıtlamaya çalışıyor ve Britanya adalarına ilk yerleşenlerin Fenikeliler mi olduğunu, Druidlerin aslında Kenanlılar olup olmadığını merak ediyorlardı.[24]

Bu tartışma bütünüyle sona ermemiştir. Doğrudan doğruya Yahudi soyundan gelindiği inancı Büyük Britanya'da öylesine kök salmıştı ki deist John Toland gibi aydınlanmış bir düşünür, özellikle İngiltereli din adamlarına hitaben kaleme aldığı *Büyük Britanya ve İrlanda'da Yahudilere Vatandaşlık Hakkı Tanınması İçin Gerekçeler* başlıklı yazısında temel argüman olarak buna başvuracaktı:

> Britanya sâkinlerinin ne kadar hatırı sayılır bir kesiminin kuşku duyulmaz şekilde Yahudi kökeninden geldiğini ve zamanımızda, soylular ve âvamı bir yana bırakalım, bu soydan gelen ne kadar çok sayıda değerli din adamının aramızda parlak şahsiyetler olarak sivrildiğini iyi bilirsiniz... Onların pek çoğu İskoçya'ya kaçmıştı, kolayca gözlenebilecek başka benzerlikler yana, Adanın bu kesiminde domuz eti ve black puddingden* bu kadar dikkat çekici şekilde uzak durulmasının nedeni budur.[25]

Bir Aydınlanma insanı olan Toland'ın tezini efsânevî olmaktan çok tarihsel ve pozitivist kanıtlarla desteklemeye çalıştığını belirtmek gerekir; fakat başka hiçbir ülkede bu tür masalların revaçta kalmadığı ve başka hiçbir yerde hiçbir yazarın bunları tarihsel zeminde destek olarak kullanmış olmadığı gerçeği bâki kalır. Benzer görüşler bugün hâlâ taraftar bulmakta ve pek çok İngilizin Yahudi kökeninden geldiği inancından başlayıp, ABD'nin her bakımdan bir Yahudi ülkesi olduğunu savunan Werner Sombart'ın bilgece çalışmalarına uzanan birçok yoldan ifade edilmektedir.[26]

Yahudi düşmanlığının görece zayıflığı, Siyonizme duyulan sempatinin yaygınlığı, Disraeli'nin inanılmaz kariyeri gibi** İngiltere tarihinin pek çok özelliği buradan anlaşılabilir. Çekirdeğinde arada fiziksel bir

---

24 John Sadler, *Rights of the Kingdom; or Customs of our Ancestors...*, Londra 1649.

* Britanya'da domuz kanından yapılan bir tür sosis, kan sucuğu. *–ç.n.*

25 Toland, 1209'da Yahudilerin İngiltere'den kovulması sırasında içlerinden çoğunun din değiştirerek ya da İskoçya'ya sığınarak geride kaldığı görüşünü savunuyordu.

26 Krş.; *Die Juden und das Wirtschaftsleben*, Leipzig 1911, s. 99.

** İngiltere tarihinin en etkili devlet adamları arasında sayılan ve 1868'de ve 1874-1880 yılları arasında başbakanlık yapmış olan *Benjamin Disraeli*, 13 yaşında Hıristiyanlığa

bağın da olduğu inancının bulunduğu Yahudilerin mânevî mirasçıları olunduğu düşüncesi zaman içinde İsrail'in Kayıp On Boyunun soyundan geldiklerine inanan on binlerce taraftara sâhip Britanya İsraillileri hareketinin doğumuna yol açtı. Bunlar kutsal metinlere, günümüzde çürütülmüş türden kanıtlara dayanıyordu ki bunlara bir örnek vermek yeter: İbrancada *İş Brit*, ittifak adamı anlamına gelmiyor muydu? On dokuzuncu yüzyıldan itibaren Britanyalı İsrailliler esas olarak Britanya'nın kendisi olmak üzere İngilizce konuşulan bütün ülkelere yayıldılar. Birçok kitap ve broşür yayımlamanın yanı sıra *The National Message* adında kendi gazetelerini çıkaran hareketin koruyucuları Kraliçe Victoria ile Kral 7. Edward idi.[27] Kendi düşüncelerine göre Britanya İsraillileri gerçek Yahudilerden bile daha saf kan İbrani ırkındandılar, öyle ki birçok Yahudi'nin Semitik kökeninden esef duyduğu bir çağda bâzı İngilizler bu kökenden gelme iddiasıyla övünüyordu. 1970'te Britanya İsraillilerinin temel kaygısı, Kraliçenin Kıtadaki politikacılarla aynı düzeye inmesini önlemek ve "Musa'nın On Emrine dayanan İngiltere Common Law'undan" yararlanan uyruklarını "İmparator Jüstinyen'e dayanan Bizans-Roma yasalarına" boyun eğmekten korumak üzere Britanya'nın Avrupa Ortak Pazarına girmesini engellemekti. Bunlar, Roma Anlaşması'ndan* "Gestapo tarzı düzenlemeler" diye söz ediyorlardı.[28] Bununla birlikte, bâzılarının sorumlu olarak Cizvitleri görmesine karşılık bâzı Britanya İsraillileri (kişisel düşünceleri olarak) dünyadaki bütün kötülükleri "Siyon Büyükleri"nden** biliyorlardı.

---

geç(iril)miş olsa da, adından da anlaşılacağı gibi, Yahudi bir aileden geliyor ve kökeniyle övünüyordu. *–ç.n.*

27 Krş.; Herbert Schöffler, *Wirkungen der Reformation, Religionssoziologische Folgerungen für England und Deutschland*, Frankfurt 1960, s. 69.

* Avrupa Ekonomik Topluluğunun (AET) kuruluşunu düzenleyen, böylece bugünkü Avrupa Birliği'nin (AB) kurucu metinlerinden birini oluşturan 25 Mart 1957 tarihli anlaşma. *–ç.n.*

28 E.L. Hebden Taylor, *The Crown and the Common Market* (*The National Message'dan yeniden basım*).

** *Fr. Sages de Sion, İng. Elders of Zion*: Tüm dünyaya yayılmış Yahudi büyük bankacı, malî sermayedar ve din adamlarından oluştuğuna ve bütün hükümetlere sızarak tüm dünyada Yahudi üstünlüğünü kurmak ya da zâten kurulu bu üstünlüğü korumak için komplolar düzenlediğine inanılan varlığı tartışmalı gizli iktidar grubu. 19. yüzyıl sonlarıyla 20. yüzyılın ilk yarısında Çarlık Rusya'sından başlayarak Avrupa'nın birok yerinde, süper-zenginlerin oluşturduğu bu fesat grubuyla mücadele adına gizli polis servislerinin kışkırttığı ırkçı-faşist güruhların eylemlerinde pek çok emekçi, yoksul

İngiliz geleneklerinin bu âhir zaman bekçilerinin gözünde İbranî kökenleri Cermen ya da Cermeno-Kelt kökenleriyle, *Kelto-Anglo-Saksonluklarıyla* hiçbir şekilde çelişmiyordu. Her ikisi de, Orta Çağ düşüncelerine uygun bir soyağacının birbirini izleyen dallarıydı. Bu yüzden, Britanya İsraillilerinin inanç ve sorgulamaları, Jerome ve Sevilleli İsidore gibi Kilise Babalarının bu konulardaki düşüncelerinin günümüzdeki son izleridir. Yine de önemli bir hususta modern çağın ruhundan etkilenmişlerdir. Kraliçe Elizabeth'i Kral Alfred ve atası Woden-Odin aracılığıyla Kayıp Boylara dek geriye götürerek Kral Davut ve uyruklarına bağlasalar da Musa'dan ötesine bakmazlar. Soyağaçlarında Sam'dan Âdem'e uzanan başatalara yer vermezler. İngilizlerin kökenleri hakkında kesin fikirlere sâhip olabilirler ama bu düşünceler kadîm İbranilerin kökenlerine kadar götürülmüyor gibi gözükmektedir ve insan soyunun yeryüzünde nasıl ortaya çıkmış olduğunu sorgulamazlar.

Bu, zamanın bir işareti midir? Genel olarak konuşacak olursak, İngilizlerin merakı modern çağın başından başlayan daha yakın bir soy zinciriyle, tam olarak söyleyecek olursak, kendi ulusal kökenleri sorunuyla sınırlıdır. Soy zinciri anlayışı bakımından Norman fethi bir parantezden ibaretti, çünkü 1154'te Kral Alfred'in ana koldan olmayan bir soy dalından gelen bir uzak torunu, yâni bir "Samî" olduğu kabûl edilen 2. Henry tahta geçmişti. Öte yandan, Fâtih William, hâlâ İngiliz tarihinin en tartışmalı figürüdür ve onun Frank şövalyeleriyle yerel halk arasındaki acı karşıtlık çok farklı yorumlara yol açmaktadır. Bu hususta tartışma götürmeyen şey, üç yüzyıl boyunca kültürce Fransız ve Latin olan bir soylular ve din adamları sınıfının İngilizce konuşan bir halkın üzerinde hüküm sürdüğü ve büyük bölümü okur-yazar olmayan bu halkın, duyduğu hoşnutsuzluğu gelecek nesillere aktarma imkânlarından büyük ölçüde yoksun kalmış olduğudur. Belgelerin sessizliği şu ya da bu görüş için kanıt sağlamıyor. Ne olursa olsun, bu sessizlik Fransız karşıtı duyguların açığa çıktığı on altıncı yüzyılda kırılmıştır. Bu duygular, en başta, Normanlardan önceki ilkel İngiliz Kilisesinin saflığına ge-

---

ve güçsüz Yahudi ile bunları korumakla (bunlara âlet olmakla) suçlanan sosyalist-demokrat katledilmiştir. İronik biçimde, süper-kapitalistlerin oluşturduğuna inanılan bu gruba karşı körüklenen popüler nefret, faşist politikacılar ve polis teşkilâtlarınca işçi sınıfının mücadelelerini ve komünist hareketi parçalamak ve bastırmak böylece kapitalizmin bekâsını güvenceye almak için çok etkili bir ideolojik manivelâ olarak kullanılmıştır. *–y.h.*

ri dönmeyi amaçlayan din reformcularınca desteklenmişti. Bu polemiklerin doğası geleceğin Londra Piskoposu John Aylmer'in şu sözleriyle açığa kondu:

> kadınsı Fransızlar: Lafa gelince şişinirler, işe gelince fos. Normanların getirdiği berbat yasalarda geçen birkaç Fransızca avcılık ve alışveriş terimine sâhibiz, ama geri kalanı: Dil ve gelenekler sâdece İngilizce ve Saksoncadır.[29]

Norman boyunduruğuna karşı seferberlik böyle başladı. Bu hareket, görünüşe göre binyılcı anıları canlandırmak üzere kısmen Kıtadan, "Almanya anadan" ithal edilen fikir ve iddialardan türetilen kavramlardan beslenmişti. Almanya'yı ziyaret etmiş olan popüler seyyah Thomas Coryat şunları söylemişti:

> Sınırlı deneyimimden çıkarak bu hakanî ve şanlı Toprağın övgüleriyle seni daha fazla meşgul etmek beyhude olacaktır... En iyisi bende yarattığı anlatılmaz sevinçten kısaca söz ettiğim bu yerin muhteşem güzelliğini görmen için seni teşvik etmek, Kircherius'a katılarak diyorum ki Almanya diğer bütün memleketlerin Ecesi, bütün Krallıkların Kartalı ve bütün Ulusların Anasıdır.[30]

Ve İngiliz Thomas Coryat anlatısını Alman Hermann Kircher'in sözleriyle bitirir:

> Yolunu nereye azdırıyorsun? Hangi amaç için kırlangıçla birlikte yuvanı terk ediyorsun? Almanya öbür ulusların verebileceğinden kat kat fazlasına ve iyisine sâhip değil mi?..[31]

Daha iyi ve daha etkili cephane ise başta Tacitus olmak üzere klasik yazarların incelenmesinden çıkarılmıştı. Tacitus'un *Germania*'sı, özellikle belli bir doğruluk payıyla özgürlük fikrinin Alman kökenli olduğuna inanılan ülkelerde olmak üzere, bütün Avrupa'daki bilginlerin hayâl güçlerini harekete geçirmişti. *Çürüyen Zekânın Onarılması* adlı kitabı 1605 ile 1670 arasında beş baskı yapmış olan Richard Vertegen, Tacitus'un otoritesine dayanarak Almanların üç benzersiz erdem üzerinde hak iddia edebileceğini ilân etmişti – her zaman kendi ülkelerinin efendisi olarak kalmışlardı; yenilgi tatmamışlardı; saf bir ırktılar. Verstegen'in fikrince, kim ne derse desin, İngilizler de saf bir ırktı:

---

[29] *An Harborewe for Faithfull and Trewe Subjects...*, aktaran Hans Kohn, *op. cit.*, s.625.
[30] *Coryat's Crudities*, Glasgow 1905 basımı, C. II, s.70. Ardından s. 71'de "Hermannus Kircherius tarafından Seyahati övmek için verilmiş bir Nutuk" başlıklı bir ekleme yapılır.
[31] *A.g.e.*

Ve bu Danların ve Normanların aramıza gelmesine bakarak bâzılarının bize karışık bir ulus demesine gelince, onlara yanıtım (daha önce belirtmiş olduğum gibi) Danların ve Normanların Almanlar ile bir ve aynı ırk olduğudur, Saksonların da olduğu gibi: & sırf bir zamanlar aynı dile ve aynı kökene sâhip olduğumuz böyle bâzıları yeniden aramıza katıldı diye karışık sayılmayız.[32]

Verstegen, barışçıl bir antikite uzmanına yakışır şekilde, bütün İngilizleri, Keltlerden ayırarak, birbiriyle akraba kılmıştı. Bu yöntem on dokuzuncu yüzyıl Oxford tarihçilerince yeniden benimsenecekti. Oysa, Cromwell döneminde başka İngiliz tarihçiler daha militan sonuçlara ulaşma uğruna geçmiş tarihlerini daha farklı bir tarzda düzenlemeye çalışmıştı.

Püriten Devrimi gerçekten, yoksun bırakılmışların seslerini duyurabildiği ve siyasal alt üst oluş sâyesinde başka zamanlar çok az işitilebilen heveslerin ansızın gün ışığına çıktığı o özel ânlardan biriydi. Bu örnekte, yoksul sınıflar *Düzleyiciler* ve *Kazıcılar* gibi halk hareketleri aracılığıyla duygularını ifade ettiler. Cristopher Hill, bu hareketlerin bildirgelerinin imzacılarının hepsinin, tıpkı Shakespeare'in oyunlarındaki işçi sınıfından karakterler gibi, Sakson adları taşıdığına işaret etmiştir.[33] Böylece sınıf "ırk" ile, demek oluyor ki, bir kültür ile çakışıyordu ya da daha kesin bir ifadeyle, bu sınıf karşıtlığının kökeninde farklı kanlar arasındaki bir çatışma şeklinde algılanan bir kültürel karşıtlık vardı. Üstelik, birinci binyılın ikinci yarısında Fransız tarihinde gözlemiş olduğumuz şey genel anlamda ikinci binyılın ilk yarısındaki İngiliz tarihine uygulanabilirdi – sâdece roller ters yüz olmuş olarak, çünkü Cermen Frankların üstlenmiş olduğu hâkim sınıf rolü, bu hâkim sınıf uzun erimde asimile olmuş olduğundan, İngiltere'de Norman Fransızlara devrolmuştu. Fransa'da olduğu gibi burada da parçayı bütünle karıştırma eğilimine rastlanmaktadır. Kral 1. James'in gözünde İngiliz centilmenlerinin çoğunluğu Norman soyundan gelmekteydi ve Kralın tarihçisi Piskopos Goodman, aristokrasi İngiltere demek olduğuna göre, bunu genel olarak İngilizlerin[34] gerçeği şeklinde değerlendiriyordu.

Düzleyiciler ve Kazıcılar ilkel bir komünizm biçiminde eşitlik için

---

32 *Restitution f Decayed Intelligence*, 1605 basımı, s. 187.

33 Chr. Hill. *Puritanism and Revolution*, Londra 1958, s. 69.

34 Krş.; Chr. Hill, *age.*, s.61.

bastırdılar, geçmişin Altın Çağ'ından esinlenen bir altın çağ. İlhamlarını sırf Kutsal metinlerden değil, aynı zamanda idealize edilmiş bir Anglo-Sakson geçmişten alıyorlardı. Aynı şekilde Fransa'dan gelen zorbalar ve uğrularla – onların önde gideni de "zavallı yoksul halk anlamasın ve kandırılsın, soyulsun ve mahvedilsin" için yasalarını Fransızca yazdırmış olan Piç William* idi – 1066 yılında başladığını söyledikleri[35] bir zulme karşı ayaklandıklarında bütün İngilizler adına konuştukları iddiasında idiler. Aristokrasi ve kraliyet iktidarında cisimlenmiş olarak gösterilen Kötülük, İngiliz olmayıp, en azından artık olmayıp, dışarıdan getirilmişti. Sayısız imzasız broşürde dışarlıklı Norman Piçlerine ateş püskürülüyor ve Düzleyicilerin önderi Lillburne, mahkeme önünde kendisini yargılayan yargıçlara şöyle haykırıyordu: "Kendisine Hukukun Yargıçları diyen sizler Norman çapulcularından başka bir şey değilsiniz."[36] John Hare, *Aziz Edward'ın Hayâleti ya da Normancılığa Karşı* başlıklı broşüründe Norman Düklerinin mezarlarının ve kemiklerinin İngiliz topraklarından çıkarılıp atılmasını istiyordu. Bu amaçla William'ın "Fâtih" unvânının geri alınmasını, yasalarının ilga edilmesini ve İngiliz dilindeki bütün Fransızca kökenli kelimelerin ayıklanmasını öneriyordu.[37] Fâtih'in kınadığı kabahatleri arasında, Anglo-Sakson krallarının dışarıda tutmaya özen göstermiş olduğu Yahudilerin İngiltere'ye girmesine izin vermiş olması da bulunuyordu. William Prynne, 1656'da yayımladığı *Kısa İtiraz*'ında bu görüşü uzun uzadıya işlemişti. Bu Norman karşıtı kampanyanın başka örnekleri Cristopher Hill'in *The Norman Yoke* çalışmasında bulunabilir.[38]

Francis Bacon'ın yeğenlerinden Nathaniel Bacon, daha ılımlı bir Püriten ve daha önemli bir figür idi. İngiliz halkının kökenleri hakkında dikkate değer bir kuram ortaya atmıştı. Bilge Gildas'a atıfta bulunarak Tanrının "öbür Ulusların terk edilmiş durumunu göz önüne alarak, da-

---

[34] Krş.; Chr. Hill, *age*., s.61.

* 1066 Hastings savaşını kazanarak İngiltere tahtına geçen I. William, Normandiya Dükü Muhteşem Robert'in evlilik dışı oğlu olduğundan *Fâtih* unvanı kadar *Piç* lâkabıyla da anılırdı (tabiî ancak gıyabında, sâdece arkasından). *–y.h.*

[35] *A.g.e.*, s.80.

[36] *A.g.e.*, s. 77.

[37] *A.g.e.*, s. 73.

[38] *A.g.e.*, s. (3. bölüm).

ha Tanrının oğlunun ana rahmine düşmesinden çok önce ve henüz İnayetin sırf Yahudi Milleti üzerindeymiş gibi gözüktüğü zamanlarda" Britanya adalarını ayırdığını yazmıştı. Tanrının planı "ulusların reddettiğinden güzel bir Kilise yapmakla Tanrının nimetini bir adada *Avrupa'nın* bütün barbarlığına karşı ışıldatmak" idi. Bu reddedilmişler Britonlar ya da Saksonlarmış yahut İskandinavlar ya da Normanlarmış fark etmezdi. Püriten alçakgönüllülüğü içinde Bacon "bu adanın zaman zaman Cermen uluslarının akıntı fazlasını boşaltan bir Lağımdan başka bir şey olmamış olduğunu" bile düşünüyordu. Ne var ki bu önermeden, Büyük Britanya'nın karışımına katkıda bulunan bütün ulusların Cermen kökenli olduğu açıkça ortaya çıkıyordu. "Her ne kadar yerleşim olarak yakınlarsa da kan bakımından Britonlara yabancı" olan komşu Galyalıların aksine, Britonlar bile Almanya'dan gelmişti. Bacon, Britonların Roma boyunduruğuna öbür halklardan daha iyi direndiklerini "ve Avrupa Kiliseleri arasında iktidarını Roma hayvanına en son teslim edenin onlar" ve "Sekizinci Henry'nin" de " bu iktidarı geri alan ilk kişi olduğunu" vurgulamaya özen önem vermişti. Britonlar, onlara karşı uzun süre direndikten sonra Anglo-Saksonlar ile karışmıştı. "Bütün bunlarla Tanrı (Britonların gururunu Saksonların gücüyle terbiye edip Saksonların karanlığını Britonların ışığıyla aydınlatarak) sonuçta kendisini her iki halkın da Rabbi kılmıştı."[39] Bacon'ın İngilizlerin tanrısal seçilişini olduğu kadar Normanlar da dâhil hepsini Cermen asıllı saydığı ırkların bu tâlihli karışımını da İnayetin akıl sır ermez tasarımına yorması döneminin tipik anlayışına uygundu.

Fransız Devrimi Gal mitini doğurduysa Şanlı Devrim de İngiliz halkını Alman kökenleri hakkında ikna etti. 1688'den sonra pek çok yazar Büyük Britanya'nın anayasal sistemini Cermen ya da Got kaynaklarından türeyen özgürlüklerin cisimlenmesi olarak gördü. Bu yüzden Swift, parlamentonun kökeni hakkında şunları yazmıştı:

> ...hatırlanmayacak kadar eski zamanlardan beri Avrupa'nın pek çok parçasındaki öbür Gotik hükümet biçimleriyle aynı kökten gelen bu geleneği bu adaya ilk getirenler olan Sakson prensleri tarafından... büyük kurultaylar toplantıya çağrılırdı çünkü... ve Almanlar da aynı modeli benimsemişti, bu kuzey halklarının ge-

39 *An historical and political discourse of the laws and government of England*, 1649, Londra 1782 basımı, s. 2, 70, 8, 13, 11.

ri kalanlarıyla birlikte Gotlar da onların komşusu olduğundan, bunu belki de onlardan ödünç almışlardı (1719).[40]

Bolingbroke, daha özgün bir öğreti ortaya attı. O da, her ne kadar İngiliz özgürlükleri Romalıların gelişinden önceye dayandığından daha bile eski olsa da, Kraldan, beylerden ve özgür Saksonlardan oluşan Kurultayın İngiliz Parlamentosunun ilk örneği olduğunu düşünüyordu.

Romalıların, dünyanın o efendilerinin, özgürlüklerini yedi yüzyıldan birazcık fazla koruyabilmiş olduklarını ve 1700 yıldan fazla bir zaman önce özgür bir ülke olan Britanya'nın şu saatte de öyle olduğunu düşündükçe, Briton olduğum için gizli bir gurur duyuyorum... Saksonlara karşı sürdürdükleri uzun direniş, sivil özgürlüğe duydukları aşkı gösteriyor (1730).[41]

Bununla birlikte, tanınmış eseri *History of England*'da "yoz" ve "sefil" Britonlarla yiğit Anglo-Saksonları karşılaştıran David Hume'un görüşünün İngilizlerin genel kanısının tipik örneği olduğunda hiç kuşku yoktur.

Hume'a göre, Britonları boyun eğdirdiklerinde Anglo-Saksonlar'ın "gelenek ve görenekleri bütünüyle Cermen idi ve Tacitus'un öyle ustaca çizdiği aynı yırtıcı ve ateşli özgürlük tasviri, İngiliz hükümetinin bu kurucularına da uygulanabilirdi." Buna karşılık, Keltler özgürlükten yararlanmakta öylesine yeteneksizdi ki Romalılar geri çekilirken onları özgürlüklerini verdiklerinde "sefil Britonlar bu özgürlük armağanının kendileri için ölümcül olduğunu düşünmüştü." Hume, aynı anlayışla Fâtih William'ı "mülklerini ellerinden alıp onları en sefilinden bir kulluk durumuna düşürerek" İngilizlerin özgürlüklerine son veren bir zorba olarak en kara renklerle tasvir eder. "Onun ve onu izleyenlerin yönetimleri sırasında İngilizlerin katlandığı bütün belâlar" böyle başlamış ve "onlarla Normanlar arasında, uzun bir zaman sürecinin bu iki ulusu yavaş yavaş birleştirip tek bir halk kılmasına dek dinmeyecek olan karşılıklı kıskançlıkların ve düşmanlıkların doğmasına yol açmıştı." Zamanın geleneğini izleyerek Hume, bu Kuzeyli ve Cermen halklara "insan-

---

[40] *An abstract of the History of England...*, "Prose Works of Jonathan Swift", Londra 1897-1908, C. X, s. 225-26.

[41] *Remarks on the History of England*, "The Works of Lord Viscount Bolingbroke", Londra 1754, C. 1, s. 314.

lığın geri kalanından üstün özgürlük, onur, eşitlik ve değer duyguları" atfediyordu. Avrupa'yı yüce kılmış olan bu duygulardı.[42]

Başka yazarlar benzer fikirleri ABD'de yaydılar. Örneğin Thomas Paine şöyle yazmıştı: "Bir Fransız picinin silâhlı uğrularla gelip yerlilerin rızası hilafına kendini İngiltere'nin Kralı kılması, en açık terimlerle, aşağılıkça ve rezilce benzersizdir."[43] Ama, çok elverişli bir zamanda, adlı adınca Napolyon savaşlarının hemen sonrasında, bütün Avrupa'nın ırk terimleriyle düşünmeye başladığı sırada bu fikirlere herkesten fazla dinamik bir dürtü kazandıran kişi, Walter Scott idi. Tanınmış romanları *Waverley*, *Rob Roy* ve *Ivanhoe*'da İngiliz tarihinin mücadeleleri, onun kaleminden birçok farklı halktan oluşan bir Britanya'da düşman ırklar arasındaki – İngilizlere karşı İskoçlar, Fransızlara karşı İngilizler – çarpışmalar olarak tasvir edildi. Bunun tipik bir örneği *Ivanhoe*'da Athelstan'ın De Bracy'ye verdiği yanıttır: "Benim gururlu Sakson soyum, hayatını gülünç sancağı altında topladığı çapulcuların kanını satarak kazanan dilenci kılıklı bir Fransız'ınkinden daha saf ve eski bir kaynaktan geliyor. Savaşta güçlü, mecliste bilge krallardı benim atalarım..."[44] Walter Scott'ın kişisel düşüncelerine eşlik eden bu konuşmalar ve sahneler Avrupa çapında popüler olan yeni bir tarih felsefesi yarattı.* Fransa'da Augustin Thierry onu "tarihi hem gerçek hem şiirsel olarak sunmayı... modern ifade biçimleriyle öylesine çarpıtılmış olan olayların gerçek yönlerini tasvir etmeyi üstlenen ilk yazar"[45] şeklinde övüyordu. Walter Scott'ın tarih yazıcılığı üzerindeki etkisi kendi zamanında gayet iyi fark edilmişti. Çok uzaktaki Rusya'dan Puşkin şunu gözlemişti: "Fransız tarihçilerinin yeni okulu İskoç romancının etkisi altında biçimlenmiştir. O, onları bütünüyle yeni kaynaklarla tanışık kılmıştır."[46]

---

42 *The History of England from the invasion of Julius Caesar...*, Londra 1762, C. I, s. 141, ve devamı, n. S. 9, s. 170 ve devamı.

43 Chr. Hill, *op. cit.*, s. 99, Tom Paine'in "Common Sense"inden alıntı.

44 *Ivanhoe*, XXVII. Bölüm.

* Walter Scott'ın edebî önemiyle modern Avrupa düşünce ve duygu dünyasının biçimlenmesine muazzam etkisi ve katkısı için *bkz.* György Lukacs, *Tarihsel Roman*, çev. İsmail Doğan, Epos Yayınları, Ankara 2010. *–y.h.*

45 Augustin Thierry, *Dix ans d'études historiques*, Paris 1883 basımı, s. 142, 131.

46 A. Puşkin, "Gazete eleştirmenliği üzerine", 1830, krşlş, *Toplu Eserler*, Moskova 1962, C. VI, s. 37 (Rusça).

İngiltere'de bu eğilim, 1840'larda Keltlerden nefret eden Rugbyli Dr Arnold, (Cromwell'in eski Töton atalarını ululayan) Carlyle, Bulwer Lyton ve başka birçok düşünür ve romancı tarafından yayılan Tötonizm dalgasıyla doruğuna ulaştı.[47] Tıpkı Kıtada olduğu gibi, bu düşüncelerin en aşırı ve en etkin yayıcıları tarihçilerdi. Edward Freeman, Normanları İngilizlerin "kılık değiştirmiş akrabaları" olarak tanımlamakla birlikte, İngiltere'nin Fâtih William tarafından işgâlini, Almanya'nın Napolyon tarafından işgâl edilmesine benzetiyordu. "Brut'u İngilizceye tercüme etmek Layamon açısından ırkının diline ve tarihine ihanet etmekti" diye yazarak Monmouthlu Geoffrey'in *Historia Brittonum*'unu İngilizceye çevirmiş olan eski vakanüvis Layamon'u hainlikle suçlayacak kadar ileri gitmişti.[48] Benzeri Charles Kingsley, bir Slav'a hitap eden hayâlî bir atanın ağzına şu aşağıdaki sözleri yerleştirmişti:

> Altın-saçlı kahraman, kahverengi saçlı kuluna dedi ki "ben bir sülâleye, bir soya, bir boya sâhip bir centilmenim ve nereden geldiğimi biliyorum. Ben bir Garding, bir Amalung, bir Scylding, bir Osing ve daha aklına ne gelirse oyum. Tanrıların oğluyum. Asas'ın kanı akıyor damarlarımda. Bunu görmüyor musun? Ben senden daha akıllı, daha güçlü, daha erdemli ve daha güzel değil miyim? Bana itaat edip adamım olmalı ve beni ölüme dek izlemelisin. O zaman, soylu bir yüreğinin olduğunu kanıtlarsan, sana at, pusatlar, bileklikler, toprak veririm ve seni kızım ya da yeğenimle everirim. Değilse, yaratılmış olduğun çamurda solucanlar gibi kıvranarak toprağın bir oğlu olarak kalasın."[49]

Ne var ki, İngiliz centilmenlerinin Aesir* merâkı uzun sürmedi. On dokuzuncu yüzyılın sonuna gelindiğinde modası geçmişti ve aynı sırada bir yandan gerçek ya da hayâlî Norman torunlarının öte yandan İskoçya ve Galler'deki Keltomanyakların karşı saldırısı belli bir başarı kazanmaya başlamıştı. Bu yeni iklim en iyi ifadesini antropolog John Beddoe'nun 1885'teki şu sözlerinde bulur: "Eğitimlilerin düşüncesinin İngilizleri ve ova İskoçlarını neredeyse safkan bir Tötonik halk saydığı günler çok eskide kalmamıştır. Şimdiyse akıntı öylesine tersine döndü

---

[47] Krş.; F.E. Faverty, *Matthew Arnold the etnologist*, Evanston 1961, III. Böl. ("The Teutomaniacs").

[48] E. Freman, *The History of the Norman conquest of England*, C. V, Oxford 1876, s. 335.

[49] C. Kingsley, *The Roman and the Teuton*, Londra 1889, s. 49.

* Eski Töton-İskandinav tanrıları. *–ç.n.*

ki 'Sakson' görüşünü savunduğum için özür diler bir tavır takınmak zorunda kaldım."[50] İngilizler, uluslarının çeşitli farklı ırkların bir karışımı olduğu yolundaki geleneksel görüşe geri dönüyordu. Bir başka antropolog Sir Arhur Keith, yirminci yüzyılın başında şöyle ilân etti: "Biz Britanyalıların tiplerin ve cinslerin karışık ve melez bir toplamı olduğumuz çok sık söylenir"[51] ki Geoffrey Monmouth'un şu yazdıklarıyla daha on ikinci yüzyılda söylemiş olduğu da buydu:

> Britanya beş insan ırkıyla meskûndur, Norman-Fransızlar, Britonlar, Saksonlar, Piktler ve İskoçlar. Bunlardan Britonlar, öbürleri gelmeden önce bir denizden öbürüne bütün ülkeyi yurt tutmuştu.[52]

Efsânelerin ve hatıraların bu çeşitliliği Töton çılgınlığının hiçbir çeşidinin tutunmasına elverişli değildi. Kaldı ki Alman birliğinin kurulduğu 1871'den sonra böyle düşünceler politik bakımdan sallantıya düşmüştü. O tarihten itibaren Cermen mirasının baş mirasçısı ve koruyucusu olarak yeni ve güçlü bir Alman İmparatorluğu doğmuş ve İngilizler birdenbire kendilerini pek hazzedilmeyen yoksul akrabalar gibi görünür bulmuşlardı.

İngilizler aslında kendilerini kendi tarzlarında eğer daha bile karışık değillerse en az Fransızlar kadar çok ırklı hissediyordu. Fakat ulusal karakterin neredeyse tanımlanamaz özünü oluşturan tutkuların karmaşık kördüğümünde kadîm Eski Ahit soyundan geliyor olmak aşırılıkları dizginlemek ve belli bir ironik soğukkanlılığı sürdürmekte kendi payına düşen rolü yerine getirmemiş midir? Belki genç Disraeli'nin, bu taşkınlıkları başbakan ve Beaconsfield Lordu olmasını engellemeksizin, Töton çılgınlığının en coşkun olduğu bir zamanda semitik ırkı ululayabilmesi ve İngilizlerin atalarını "burnu yassı Franklar" ya da "Baltık Korsanları" diye aşağılayabilmesi bu sâyedeydi.[53] Yine aynı nedenle, Rudyard Kipling, bir yandan Beyaz Adamın Yükü'nden* söz ederken bir

---

[50] J. Beddoe, *The Races of Britain, A Contribution to the Anthropology of Western Europe*, Bristol 1885, s. 269.

[51] A. Keith, *Nationality and Race...*, Robert Boyle Lectures, 1919, s. 10.

[52] *The History of the Kings of Britain*, ed. L. Thorpe, Londra 1966, s. 54.

[53] Krş.: L. Poliakov, *Histoire de l'antisémitisme*, C. III *De Voltaire à Wagner*, 1968, s. 363.

* İngiliz sömürge memuru, gazeteci, yazar, düşünür, şair, amatör ahlâkçı Rudyard Kip-

yandan da, Ninova ve Sur'un azgınlıklarını hatırdan çıkarmasınlar ve putperest çılgınlıklara kapılmaktan sakınarak mütevazı ve alçak gönüllü olsunlar için İngilizleri uyarabiliyordu. Onları, Orduların Rabbine, Yehova'ya sığınarak baştan çıkmamaya çağırıyordu:

Eğer gücün görkemiyle sarhoş olursak
Milletlerin ya da Yasa tanımaz aşağı soyların
Böbürlenişleri misali
Senin heybetini bilmeyen yaban dillerde yiteriz
Orduların Rabbi hâlâ bizimle
Bunu unutmayalım aman unutmayalım
Çünkü kâfirin kalbi çürük boruya ve demir parçasına
Toz üstüne kurulmuş parlak toza güvenir
Ve sana sığınmadan esirgenecek sanır
Delice övünmelerden ve aptalca sözlerden
Esirge halkını esirge ya Rab![54]

Buna rağmen, bunu yapabilen İngiliz aileleri için Fâtih William'a ya da daha ötesine ulaşan bir soyağacıyla övünmek karakteristikti. Hastings'ten dokuz yüzyıl sonra bile "İngiltere'de Harcourt, Talbot ya da Courtney soyadlarını taşıyor olmak iyi bir şeydir".[55] Artık hiçbir Fransız ya da İspanyol züppesinin ülkelerine Franklar ya da Vizigotlarla gelmiş bir ailenin soyundan gelmekle övünmez olduğu İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemde bile, bâzı İngilizler Fâtih ile "aşıp gelmiş" atalara sâhip olma iddiasıyla gururlanmaktaydı.[56] İngiltere kendini hâlâ bir ada olarak görmektedir.

---

ling'in (1865-1936) Allahın emri icâbı Avrupalı (tercihan kuzeyli, bilhassa İngiliz) beyaz ırkın dünyanın geri kalanına medeniyet götürmesi ve bunun karşılığında ve bununla kalmayarak, yine herkesin iyiliği için onları yönetme fedakârlığına da katlanması gerekliliğini anlattığı bu şiiri, edebiyat ve ideoloji tarihçilerinin çoğunluğu tarafından ırkçı-sömürgeci emperyalist kibir ve densizliğin klasik edebî örneği kabûl edilir. –*y.h.*

54 *Recessional* (1897)

55 André Siegfried, *L'âme des peuples*, Paris 1950, s. 83.

56 D. Douglas, *The Norman Conquest and British Historians*, Glasgow 1946, s. 9.

4.

İTALYA

AENEAS'IN DÖLÜ

Aynı şekilde, öbür uluslardan çok önceye uzanan tarihi boyunca İtalya da çok çeşitli halkların ve uygarlıkların yurdu olmuştu – Yunanlar ve Galyalılar, Lombardlar, Bizanslılar ve Normanlar, Fransızlar, Almanlar ve İspanyollar. Ancak onları asla geleneklerinin yüreğine kabûl etmemişti. Bir başka deyişle, geçmişe dair hatıraları asla en büyük çağının *Latinizm*i ile boy ölçüşecek bir İtalyanizm oluşturacak şekilde billûrlaşmamıştı. Bunun nedeni İtalyan tarihinin daima Roma Antikitesinin mirasının hâkimiyeti altında kalmış olmasındandı. Dünyanın Ecesinin, Ebedî Kent'in yücelik miti, soy akrabalığının başka bütün biçimlerini gölgelemişti. Ve imparatorluk miti komşuları ve öğrencileri tarafından durmadan İtalyanların elinden alınmış ve sonunda Avrupa'nın ortak mirası hâline gelmiş olsa da, İtalyan halkının özel niteliği olmaktan asla çıkmamıştı. Fransız ve Alman bilginlerinin gözünde bilgelik ve sanatların ambarı olan Antikitenin kültürü, yabancı bir kültür olarak, ölü dillerin artık yürürlükte olmayan kültürü olarak kalmıştı. Oysa İtalyanlar açısından bu kültür, binaların ve genel manzaranın dokusuna nakşolunmuştu. Onlar için bu kültür doğuştan gelen mülkleriydi ve ta başından beri tazeliğini korumuştu.

İtalya'nın Avrupa kültürü üzerindeki öncelikli konumu, yüzyıllar boyunca çok çeşitli yollarla sırf öbür ulusların değil, İtalyanların kendilerinin de, onlara dayanarak kendi kendilerini oluşturdukları fikirler üzerinde etki yapmıştı. Bu yüzdendir ki, Cermenik kökenler miti esas olarak Latin kaynaklarına dayanarak yaratılmıştı. Göreceğimiz gibi Almanlar, evrensel egemenlik iddialarını yaymak için argümanlarını Tacitus'tan ve Latin Babalarından almışlardı. Ruslar da, kendi tarzlarında

benzer şekilde davrandı. Moskova Büyük Dükleri kendi imparatorluklarını kurmaya koyulduklarında Yavuz İvan Üçüncü Roma mitini canlandırdı ve kendini Çar yâni Sezar olarak adlandırdı. Yeni ihtida etmiş paganların gözünde Roma insanlık tarihi kadar eskiymiş ve Kıyamete dek dayanmaya yazgılıymış gibi görünüyordu. Bede, *quando cadet Roma cadet mundus** diye yazmıştı. Frank ve Alman krallarının iddia ettiği Troya kökeni, Venüs'ün oğlu ve Romalıların ulu atası Aeneas'a dayanıyordu. Başka yerlerde, ikincil Roma tanrıları yerel aziz tapınçlarının doğmasına yol açmıştı. Davut ve İşaya ile eşit değerde Mesih'in muştucusu olduğu düşünülen bir evrensel peygamberle yâni Virgilius ile sâdece İtalya övünebilirdi.[1] Bundan ötürü İtalyanlar her ne kadar siyasal olarak gerilemiş – ve bu çökkünlüklerinin her aşamasında Emperyal Roma'nın görkemiyle tezat oluşturuyor – olsalar da Roma mirasının tek meşru vârisleri olma özellikleri sâyesinde öbür Avrupalıları küçümseyebiliyorlardı.

Bu yüzden, tarihsel gelişimin benzerliklerine rağmen, İtalya'da Frank ve Got mitleriyle mukayese edilebilir bir Lombard mitinin asla ortaya çıkmamış oluşu pek şaşırtıcı değildir. Modern çağlarda Almanlar Lombardların hanedanlık rollerini vurgulamak için hiçbir çabadan kaçınmadılar ve hattâ İtalyan kültürünün başyapıtlarını Alman kanına atfedecek kadar ileri gittiler. Fakat Lombardiya bölge adı bir istilâ olgusunu hatırlatıyor olsa bile "Lombard" terimi Avrupa kültürü bağlamında, Slav dillerinde rehinci anlamında küçük bir ayrıntıdan öteye gitmez ve bu anlamı bakımından da "Frank" ya da "Got"tan ziyade "Yahudi"ye yakındır. Bundan ötürü, modern İtalya Almanların kan tapıncına ya da öbür Batılı ulusların tarihine öylesine önemli biçimde işlemiş hayâlî ırksal çatışmalara benzer bir deneyim yaşamamıştır. Dahası, Ebedî Kent, "Ebedî Halk" kadar eski ve yıkılmaz olduğundan, kadîm câzibesi içinde Roman miti Tevrat miti ile bir eşitlik duygusu esinleyebiliyordu.

---

* *Lat.* Roma battığında dünya batacaktır. –*ç.n.*

[1] Yorumcular genellikle Virgilius'un dördüncü şiirine işaret ederler: "Cumae'nin görücüsünün öngördüğü son çağ gelmiştir. Nesillerin büyük yürüyüşü bir kez daha başladı. Şimdi Bakire ve Saturn'un hükümranlığı da geri dönüyor. Şimdi göklerden yeni bir nesil iniyor. Sen de iffetli Lucina, onunla birlikte demir çağın geçip gideceği ve bütün dünyada bir altın çağın başlayacağı bu çocuğun doğumuna iyi gözle bak." (4'ten 10'a kadar olan dizeler).

Mesih'in vekilinin ikametgâhının yeri olarak seçtiği bu ülkenin tarih boyunca sık sık söylendiği gibi "Avrupa'nın en pagan ülkesi" olarak kalmasının nedenlerinden biri de bu olabilir. Bu düşünce daha ileri araştırmaları hak etmektedir.

Konstantin'den ve imparatorluğun resmen Hıristiyan oluşundan çok önce, 258 yılında, geleneksel olarak kentin kurucusu Romulus-Quirinus adına kutlanan 29 Haziran günü Aziz Petrus Bayramı olarak tespit edildiğinde Roma, Kudüs'e karşı ilk zaferini kazanmış oldu.[2] Böylece merkezî kilisenin Katolik olmadan önce Romalı olmuş olduğu söylenebilir ve kilisenin Sezarlara gösterilen bu saygı sâyesinde emperyal önemini kazanmış olduğu iddia edilecekse, bu saygı gösterisinin ancak Quirinus'un yâni Curiaların* tanrısının yerini alan Havari Petrus'un tanrısallaştırılması karşılığında yapılmış olduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Bunun bir sinkretizm örneği olarak, yâni Venüs'ün torununun Havarilerin Prensi şeklinde tanrısallaştırılıp Hıristiyanlaştırılması olarak görmek ayartıcıdır. Petrus'un Roma'daki şânı yüzyıldan yüzyıla arttı. Papa Damasus, hem Havari Petrus'u, hem de Havari Pavlos'u Roma hemşehrisi ilân ederek yerlileştirdi. Papa Ulu Leo, onları Ebedî Kent'in gerçek kurucuları saydı ve bunun sonucunda bu azizlerin kalıntıları somut ve maddî kutsal emanetler konumuna yükseldi. Gerçi bu yüceltme sonunda yalnız Aziz Petrus'un kemiklerine münhasır kılındı.[3] Bu sınırlamanın nedeni kolay anlaşılabilir; o, öte dünyanın Cennetin anahtarlarını elinde tutan muhafızı olduğundan, şu ölümlü dünyada adaklar ve armağanlarla rızası aranmaktaydı. Bu adaklar ve armağanlar sâyesindedir ki Aziz Petrus öbür kilise ulukları arasından sivrildi ve Papalık yavaş yavaş Orta Çağların finans merkezi hâline geldi. Yine bu nedenledir ki, tarihinin zor ve karanlık dönemlerinde Kilise, Havariler Prensini, Bu Dünyadaki Tanrı (Papa 2. Gregor'un görüşü) ya da Sezar ve Konsül (Salerno Başpiskoposunun görüşü) sayacak kadar ileri gitti. Bu efsânevî ilk papa figürü, Alman soyağaçlarının tanrı Wotan'ına benzer şekilde bir hanedan

---

[2] Krş.; O. Cullmann, *Saint Pierre, Disciple-Apôtre-Martyr,* Neuchâtel 1952, s. 116.

* *Curiae* (çoğul): Roma'da başlangıçta soy ve boy, daha sonraları yerleşim bölgeleri aidiyeti esasına göre düzenlenen ve politik toplumun temelini oluşturan halk birlikleri. Kentin kurucusu Romulus, ölümünden sonra bunlardan sorumlu tanrı makamına geçmişti. *–ç.n.*

[3] *A.g.e.*, s. 116, ı. not, ve s. 118.

kurucusu olarak görüldü. Ve hiç kuşkusuz, İtalya topraklarını ele geçirmek için dövüşen üstünkörü vaftiz edilmiş Got ordularının barbarlarının ona öyle huşuyla yaklaşmasının nedeni de buydu.

Zayıflayan Bizans'ın İtalya'dan çekilmesiyle Lombard krallarının tutkuları karşısında neredeyse tek başına kalan Papalığın bu koruyuculuk ve neredeyse tek meşruiyet kaynağı olma rolü iyice dikkate değer şekilde pekişti. Daha önceki Got hâkimiyeti çok kısa ömürlü olmuştu ve yitip gidişi bir şekilde, İtalya'nın her şeyden önce Romalıların kentsel uygarlığının etkisi aracılığıyla uyguladığı asimile etme gücünün bir kanıtı olarak görülmüştü. Ülkeyi 570'te işgâl eden Lombardlar daha korkutucuydu. Cermen gelenek ve göreneklerini bozulmadan korumuşlardı. Efsânevî anaları Gambara'yı, tanrı ve tanrıçaları Wotan ile Freya'yı ve krallarının uzun soy zincirlerini hatırlıyorlardı. Boy adları olan "Uzun Sakallar", uzak ön İndo-Avrupa anaerkilliğini akla getirmekteydi.[4] Böylece, başlangıçta kendilerini Romalılardan ayrı tutup kadîm törelerini ve yasalarını koruyabildiler. Zamanın Papalık bildirileri, Roma sarayında geçerli Cermen aleyhtarı önyargılar hakkında bize bir fikir vermektedir. Lombardlar, yalancı, cüzamlı, kötü kokan – kısacası insan olmayan – yaratıklardı.[5] Buna rağmen şefleri İtalyan topraklarını kendileri adına ele geçirmişti ve başkent olarak Pavia'yı seçen kralları, ülkenin en iyi kesimini elinde tutuyordu. Bu yüzden, öbür Batılı ulusların tarihini belirleyen toplumsal evrim İtalya'da da kendisini göstermeye başladı, tıpkı Merovenjler Galya'sında olduğu gibi, özellikle kişi adları tümüyle Cermenleşti ve kelime dağarcığı da bunu izledi (günümüzde bile İtalyancada yaklaşık 300 Lombard kökenli kelime varlığını korumaktadır). Komşu bölgelerde, yarımada *regnum Langobardum* yâni Lombardların krallığı diye anılmaya başlandı. [6]

Bununla birlikte, dört bir yanını sarmış olsalar da Lombardlar *Ebe-*

---

[4] Lombard geleneğine göre boy adları onlara Wotan tarafından verilmişti ve düşman boyu Vandalları etkilemek için, Freya'nın öğretmesiyle kadınları saçlarını çeneleri çevresine sararak bir sakallı savaşçılar ordusu kılığına girebilmiş ve böylelikle düşmanlarını korkutup kaçırtmışlardı.

[5] "Quae in numere gentium nequequam conputatur" Papa 2 Stephen (Èteine)'in Şarlman'a 769 yılında gönderdiğ mektubundan; krş. Ph. Jaffé, *Monumenta Carolina*, Berlin 1867, s. 158-164.

[6] Krş.; L. Musset, *Les invasions; les vagues germaniques*, Pari 1965. s.205.

dî Kent'i asla ele geçiremediğinden, yarımada aslında bir Cermen krallığı hâline gelmemişti. Birçok kez kapılarına dayansalar da asla içeri girmediler. 739'da baskıları en tehlikeli derecesine ulaştığında Papa 3. Gregory, "Kilisenin özel halkı" olmalarından ötürü Kiliseyi korumaları gerektiğini belirterek, Frankların kralı Charles Martel'den yardım diledi.[7] Krala armağanlar, dinsel eşyalar, bunlar arasında Aziz Petrus'a vurulan zincirleri ve mezarının anahtarlarını gönderdi. Böylece Frank hanedanı ile Havariler Prensinin ardılları arasında Avrupa'nın yazgısı üzerine bin yıldan fazla bir süre ağırlığını hissettirecek özel bir ilişki kuruldu. 754'te Papa 2. Stephen (Fr. 2. Étienne), Saint-Denis kilisesinde tâç takan Kısa Pepin ile güçlü kişisel ilişkiler geliştirdi. *Konstantin Fermanı* [Donatio Constantini] fikrinin de Paris'te kaldığı sırada aklına gelmiş olması mümkündür. Bu düzmece belgeyle, ilk Hıristiyan imparatorun "Roma kentinin bütün ilçelerinin, saraylarının ve mahallelerinin ve İtalya'nın ve Batı ülkelerinin" hâkimiyetini papalara vermiş olduğu iddia ediliyordu. Bu cin fikir sâyesinde Papalık Devleti kendine kitabına uydurulmuş bir doğum belgesi edinmiş oldu ve Batı'da Roma İmparatorluğunun vârisi olarak ortaya çıkabilme hakkı kazandı.

Papa Stephen, Franklar ile başka bağlar da ayarladı. Aziz Petrus'a mezarından Franklara sonlarına doğru tehditkâr bir ifadeye bürünen bir tembih mesajı yollattı: "Ego Apostolus Dei Petrus, qui vos adoptivos habeo filios... Currite, currite... Coinor vos conioro... sic non vos dispergat et proitat Dominus, sicut İsraheliticus populus dispersus."[8] Stephen bununla da kalmayıp, Havariye hayâlî bir kız evlât ayarladı. Azize Petronella adlı bu kızı aracılığıyla, Havari ile kendisinin "ahbabı" olan Pepin arasına bir bağlantı olduğunu iddia ediyordu. Onun ardılı Papa 1. Hadrian'ın yönetimi sırasında, Lombardları nihaî şekilde yenen Şarlman Roma'ya gitti ve 774 Paskalyasında Konstantin Fermanına uyacağını yazılı olarak taahhüt etti. Belgeyi "Aziz Petrus'un bedeni ve öpmüş olduğu İnciller üzerinde" imzalamıştı.[9] Daha sonra Şarlman'ın (görün-

---

[7] İzleyen anlatı şu kaynaklara dayanıyor: L. Duchesne, *Les premiers temps de l'État pontifical*, Paris 1911 ve H. Hubert "Étude sur la formations des États de l'Église", *Revue historique*, LXIX (1899), s. 1-38 ve 241-72.

[8] Havari Petrus'un Pepin ve Frank halkına mektubu, Şubat/Mart 756. Krş.; Jaffé, *op. cit.*, s. 55-60.

[9] *Dictionnaire d'archélogie chrétienne et de liturgie*, "Saint Pierre" maddesi,, C. XIV/ı, c. 906.

düğü kadarıyla isteği dışında ve oldukça beklenmedik şekilde) imparator ilân edildiği ve Papa 3. Leo'nun "Yunanlardan Cermenlere nakledederek" bütün Roma İmparatorluğunu kendisine armağan ettiği ve bu cömertçe edimiyle papalığın üstünlüğü kuramını başlattığı 800 Noelindeki ünlü tören yapıldı. Böylece, Kilise tarihinde saygınlıktan en uzak ve adları çoktan unutulmuş bâzı papalar, zaaflarına ve kendilerine bağlanmış umutlara öylesine ihanet etmiş olmalarına rağmen,[10] Hıristiyan Batının en güçlü yönetiminin hüküm sürdüğü bir dönemde Ebedî Kent'i güvenceye almayı becerebilmiş oluyordu. Bu Roma'nın büyüsünün bir sonucuydu, ama aynı zamanda, öbürlerine göre çok daha saygın olan bir dinsel yadigârın gücünden kaynaklanmıştı.

Konudan bu uzaklaşma, kendisini Romalı olarak gören bir teokrasinin nasıl olup da Avrupa tarihinin göbeğine yerleştiğini açıklamak için zorunluydu. Bu durum başka sorulara da yol açar. İtalyan türeyiş mitinin oluşturulmasındaki katkısı herkesten çok olan Dante, İstanbul'a yerleşerek dikişsiz Roma İmparatorluk harmanisini yırttığı ve "Yunanlığa geçmekle kötü meyva veren bir iyi niyetle Havari'ye [Petrus] yer aç"tığı için[11] İmparator Konstantin'i ayıplamıştı. Bu kötü meyva, Papalık Devletiydi. Bir başka büyük yurtsever Makyavel, "anti ulusal" gücüyle bir ulusal İtalyan monarşisinin kurulmasını engellediği gerekçesiyle Papalığa karşı aynı derece eleştirel yaklaşıyordu. İtalya'yı ikiye bölen ve Roma'nın kutlu tepelerine yerleşmiş olan bu teokratik devlet gerçekten hem coğrafî, hem duygusal anlamda ülkenin birliğini önlemişti. Üstelik papalar, başka yerlerde krallar ve devletler adına kullanılan ruhsal enerjinin bir bölümünü boşa emiyordu ve bu ruhsal enerjinin bir başka önemli bölümü de papaların dünyevî iktidarına karşı mücadele içinde harcanıp gidiyordu. Bu çatışma Orta Çağda feodal ailelerle tâcirler sınıfı arasındaki mücadeleler sırasında şekillenmişti; birinciler imparator yanlısı ya da Jibellin kampını destekleme eğilimindeyken, ikinciler papalığın ya da Guelf partisinin yanında yer alıyordu. Bu bağlılıklar on dokuzuncu yüzyılda neo-Jibellin ve neo-Guelf ideolojiler arasındaki polemiklerde yeniden canlanıp yeniden tanımlandı. Her iki taraf da İtalyan ulusal birliğinden yanaydı ve kendisini Romalı kabûl ediyordu; ama

---

[10] Papalık tarihinde dokuzuncu ve onuncu yüzyıllar "pornokrasi dönemi" diye anılır.
[11] *İlâhî Komedya*, "Cennet" XIX, 56-57.

bu bağlılık bir tarafta doğrudan doğruya kadîm ve pagan Roma'nın soyundan gelmekten güç alırken, öbür taraf, gösterildiği gibi kendisi de klasik antikitenin evrensel temsilcisi olma iddiasındaki Hıristiyan ve papacı Roma'ya bağlanıyordu. *Risorgimento*[*] sırasında bu iki eğilim bir çatışmaya girse de asla Alplerin ötesinde daha o zamandan alevlenmiş ırksal tartışmalara dalmamıştı. İtalya hiçbir zaman İki Irk Hakkındaki Anlaşmazlık benzeri bir şeye tanık olmadı, ancak ister Katolik ister seküler olsun, her ikisi de atalara tapınmanın özellikle İtalyan biçimi olan Romanizm'de (*Romanita*) ifadesini bulan iki bağlılık biçimi arasına çekişme denebilecek bir deneyim yaşadı. İtalyanlar, Solcu ya da Sağcı olmalarına göre, kendisi de İtalyan kalmış olan Papalığa karşı ya da ondan yana olma şeklinde saf tuttuklarından, bu iki farklı tavır ülkenin birleşmesinden sonra da ortadan kalkmamış gibi görünmektedir. Bu bağlamda, Faşist dönemde *Enciclopedia Italiana*'nın İtalya maddesinde "iç çekişmeler, sivil ve dinsel iktidarlar arasındaki anlaşmazlıklar, özellikle İtalyan bir görüngü hâline geldi ve İtalyan hayatının bütün sorunlarını daha çalkantılı, çözülmesi daha güç kıldı" diye yazıyordu.[12] Ve Alman ansiklopedilerinde ırk düşüncesine (*Rassengedanke*) ayrılan yer, Faşist ansiklopedisinde *Roma Fikri*'nin [Idea di Roma] çağlar boyunca geçirdiği evrimin incelenmesine tahsis edilmişti. Bu da bizi konumuzun tam özüne getiriyor.

Kendilerine ait yerli bir kraliyet ırkının yokluğundandır ki, İtalyanlar, Komünlerin[**] ilk olarak kurulduğu on ikinci yüzyıla gelene dek Romalıların klasik soyağacını, yâni Aeneas'ın soyağacını ilk ata Âdem'e dek götürmemişlerdi. Bu olduğunda da, alışıldık şekilde işin içine siyasal güdüler girdi. İtalya'da, hanedanlığa değil komünler ve belediyelere da-

---

10 Papalık tarihinde dokuzuncu ve onuncu yüzyıllar "pornokrasi dönemi" diye anılır.

11 *İlâhî Komedya*, "Cennet" XIX, 56-57.

* İtalya'da 1815'te başlayıp, hukuken tam anlamıyla tamamlanması 20. yüzyılın ilk yarısını bulsa da, 1871'de Piomente hanedanı yönetiminde İtalya Krallığının kurulmasıyla iyi kötü başarıya ulaşan ulusal birlik hareketi. *–ç.n.*

12 *Enciclopedia Italiana*, C XIX, 1933, s. 805.

** Ortaçağ Avrupa'sında kendi özerk ve/ya da bağımsız siyasal-yönetsel-hukuksal hak ve ayrıcalıklarına sâhip kent ya da cemaat yönetimleri, belediyeler. *–ç.n.*

yandırılan öncelik haklarının açıklanıp meşrulaştırılması gerekiyordu ve bu yüzden aynı zamanda soyluluk unvanlarını da kapsayan kadîmlik iddiaları öne sürüldü. Bunun bir ilk örneği, Roma halkı 1140'tan hemen sonra reformcu Brescialı Arnold'ın kışkırtmasıyla papalık hükümetine ve onun feodal sistemine karşı ayaklandığında görüldü. Papalar kentten kovuldu, Senato yeniden oluşturuldu ve Kapitol'ün yıkıntıları üzerinde şânlı S.P.Q.R imzası yeniden belirdi.* *Populus romanus*, bu dünyanın güçlüleri tarafından gasp edilmiş olduğuna inandığı eski ünvânları canlandırmıştı. "Roma egemendir; İmparatorluğu o yarattı; O, ülkelerin anası, dünyanın merkezi, bütün erdemlerin örneği, bütün kentlerin aynasıdır..."[13] "Altın kent Roma"nın çağdaş bir tasviri olan *Graphia auree urbis Roma*, Aeneas'tan Nuh'a dek geriye giden kuşakların bir listesini içeriyordu.[14] Fakat bunun için kullanılan yöntem Alplerin ötesinden farklıydı. Soyundan gelenlerin aracılığı olmaksızın büyük ata ile Ebedî Kent arasında doğrudan bir bağ kuruluyor, dahası, Tufan'dan kurtulanlar Roma'ya naklediliyordu. Tufan'dan hemen sonra ya da belki hemen önce, bir salla taşınan Nuh ile üç oğlu İtalya'ya gelmiş ve daha sonra Roma'nın kurulacağı aynı yerde bir yerleşim kurmuşlardı. Kişilikler ya da soyağacı da zamanın anlayışına uygundu. Yafes, Janus'un babası olmuştu, yâni bu Roma tanrısı, Nuh'un torunuydu. Hikâyenin halk arasında yaygın bir başka değişkesi Nuh ile Janus'u aynı kişide birleştiriyordu. Avrupa'da üretilen nesep kurguları arasında Romalılarınki kendi tarzında benzersizdi. Ancak Yaradılış kitabıyla belli bir eşitlik iddiası güdebilen Ebedî Kent, kendi diliyle söylediği gibi *che si puo dire un altro Adamo* olan insan ırkının yeniden başlatıcısı Nuh tarafından kurulmuş olduğunu iddia edebilirdi.[15]

---

* Latince *Senatus Populusque Romanus* [Roma Halkı ile Senatosu] ibaresinin kısaltması. Antik Roma'nın cumhuriyet döneminde mutlak yasama ve yürütme gücünün simgesi olarak resmî belgelerle kamu binalarına yazılırdı. İmparatorluk döneminde de senatonun ve halkın gücünün önemli ölçüde kırılmasına rağmen ibarenin sınırlı bir kullanımı devam etmiştir. *–ç.n.*

13 *Romanorum epistola de electionis senatoria*, 1261; Krş.; Nancy Lenkeith, *Dante and the legend of Rome*, Londra 1954, s. 17.

14 Krş.; P.E. Schramm, *Kaiser, Rom und Renovatio...*, Leipzig 1929, C. II, s. 53 ve devamı., 73 ve devamı.

15 Fazio delgi Umberti, *Dittamento...*, Krş.; A. Graf, *Roma nella memoria et nelle imaginazioni del Medio Evo*, C. I, Torino 1882, s. 84.

Graphia auree urbis soyağacı Herkül, Satürn, Nemrut ve Ham gibi gerek Tevrat gerek klasik Greko-Romen kaynaklı birçok mitolojik figürü yeniden canlandırmıştı. Bu soyağacını benimseyen ya da devam ettiren başka İtalyan kentleri bunlara Troya Kralı Priamos'un danışmanı Antenor, (Yafes'le özdeşleştirilen) Titan Japet'in oğlu dev Atlas gibi – ki bunlar sırasıyla Venedik ve Floransa'nın kurucuları sayılmıştı – yeni karakterler eklediler. Tevrat figürleri daha az tutulduğundan, birçok atalar listesi pagan tanrı ve kahramanlarından pek öteye gitmiyordu. Böylelikle en başından itibaren, İtalyan kentleri hepsi Roma vasıtasıyla Eskilerin mitolojik panteonuna ulaşan birbirinden şânlı atalarla övündüler.

Floransa bunun iyi bir örneğidir. Bu kentin büyük vakanüvisi Villani, başka bir konuyu anlattığı sırada geçerken, Nuh'un İtalya'ya gelişinden söz eder, ama Floransa'nın eski rakibi Fiescole'nin kurucusu Atlas'ın gelişine daha büyük bir önem atfeder. Tarihsel zamanlara geldiğinde Floransa'nın kurucusu olarak Julius Caesar'ı gösterir. Bir Floransa yurtseveri olarak Villani, Roma tarihiyle ancak kendi kentinin kuruluşu söz konusu olduğu kadar ilgileniyor gözükse de, konu Alplerin ötesindeki "barbarlara" geldiğinde, yerel yurtseverliği bir İtalyan yurtseverliğine dönüşür. Villani'nin vakayinââmesi Floransalıların zihniyetinin tipik örneğidir. 1391'de Romalılara hitap ederken, bir zamanlar kendilerinin de Romalı olduklarıyla övünmüşlerdi ve Dante, memleketi olan bu kenti *bellissima e famossisa figlia di Roma* diye tanımlamıştı.[16]

Roman Antikitesinin itibarına hayranlık duyanlar okumuşlarla sınırlı değildi. İtalyan folklorü de hatıraları ülke manzarasıyla kaynaşmış tapınak kalıntılarında yaşayan mitolojik kahramanlara sâhipti.[17] Klasik konular hakkında İtalyanlar tarafından İtalyanlar için çekilen sinema filmlerinin popülerliğinin ya da 1972 başlarında küçük bir tapınak öreninde Aeneas'a ait olduğu iddia edilen kalıntılar bulunduğunda İtalyan basın ve televizyonunun kapıldığı heyecanın gösterdiği gibi, bu gelenek bugün bile canlıdır.

---

[16] G. Villani, *Istoire fiorentine*, I. Kitapi V, VI ve VII. bölümler. Krş.; Ernst Mehl, *Die Weltanschauung des Giovanni Villani...* Leipzig 1927, s. 101-106.

[17] Krş.; Comperatti'nin ikinci kısmı İtalyan folkloruna ayrılmış olan klasik eseri, *Vergilio nel modio evo*.

Antikite takıntısı başka alanlarda da gözlenebilir. İtalyan ilâhiyatçılarınca Roma'ya atfedilen rolü hatırlamak yeter. Aquinalı Thomas'a göre Roma ta kuruluşundan Hıristiyanlığın merkezi olmaya yazgılıydı. Ardılı Luccalı Tolomea ve öbür Kilise hukukçuları, bu ezelî yazgının papanın kadir-i mutlaklığını haklı gösterdiğini, çünkü Augustus'un evrensel imparatorluğu kurmasının hemen ardından Tanrının insan olduğunu* ve Yeryüzündeki vekillerine *omnes potestates in colo et terra*[18] yetkisini verdiğini düşünüyorlardı. Bu teokratik kavrayışın bir parçası da Roma'nın Doğum ânında Kudüs'ün yerini almış olmasıydı. Ne var ki, Ebedî Kent her şeyin temeliydi, papalık teokrasisi ise sâdece onun tamamlayıcı parçasıydı. Bu türden iddialar, aynı şekilde imparatorların dâvasını desteklemek için hattâ sapkın hareketleri güçlendirmek için de hizmet edebiliyordu. Papaların putlaştırılmasını onlara yönelik nefrete dönüştürmek için hafif bir gayret yetiyordu. Tanrısal Komedya'nın yaydığı örtük tavır buydu.

Inferno'nun ikinci *Canto*'sunda kılavuzu Virgilius, Dante'ye "Her ikisi de gerçekte Aziz Petrus'un ardılının oturduğu kutlu yer için kurulmuş olan hayat veren Roma'nın ve onun imparatorluğunun"[19] babası olsun diye Tanrı tarafından seçilmiş Aeneas'ın şânlı misyonunu anlatır. Ne var ki, papalık bu kutlu yeri bir "kan ve irin lağımına"[20] dönüştürmüştür, Hıristiyanlığa musallat olan bütün kötülüklerin sebebi olarak görülen Konstantin'in trajik yanlışı sonucunda.[21] Dante, bir pagan kuşu olan Roma kartalını Tanrısal Adaletin yaşayan sembolü olarak görmeye devam eder. "Âdil ve kutlu olduğumdan" der bu kuş, " insan arzularının özlediği şânın yüceliğine ulaştım".[22] Eserin başka bir yerinde, Ro-

---

* Yâni İsa'nın doğduğunu. Hıristiyan inancında üç görünüşlü tek tanrının bir görünümü olan İsa, Roma'da imparatorluk düzenini kuran ilk imparator Octavianus Augustus'un saltanat döneminde doğmuş, ikinci imparator Tiberius zamanında çarmıh üzerinde ölmüş ya da göğe ağmıştı. *–ç.n.*

18 Bkz. Aquinalı Thomas, *De regimino priciporum*, I, 14, ve Luccalı Tolomeo tarafından devam ettirilişi III, *passim.*

19 *Cehennem*, II, 20-24.

20 *Cennet*, XXVII, 25-26.

21 *İlâhî Komedya* üzerine yakın zamanlarda yapılmış bir incelemeye göre, Konstantin'in bağışı, Dante'nin gözünde Hıristiyanlığın ilk günahını oluşturuyordu. Krş.; B. Nardi, *La Donatio Constantini e Dante*, "Studi danteschi", XXVI (1940), s. 47-95.

22 *Cennet*, XIX, 13-15.

malılar Tanrı tarafından seçilmiş olduğundan, Mesih, şair tarafından Roma Adaletinin garantörü olarak görülür. Bu nedenle, Sezar'ın katilleri Brutus ile Cassius, Cehennemin dokuzuncu katında Yahuda ile birliktedir.[23] Dante'yi İtalya'nın uğradığı talihsizlikler için ağlar ve yardımı için "yeryüzünde bizim uğrumuza çarmıha gerilmiş olan hükümran Jove"a* yakarırken gördüğümüzde, Roma tapıncının gerçek niteliği açığa çıkar.[24] Beatrice'nin Dante'ye Cenneti gezdirirken söylediği şu sözler bundan sâdece azıcık daha az pagancadır: "ve sen benimle ebediyyen Mesih'in bir Romalı olduğu bu Roma'nın bir yurtdaşı olacaksın."[25]

Bütün zamanların Roma yurtdaşı Mesih! İnsan, İtalyanların en İtalyanı olan Dante'nin Tevrat başatalarının soy zincirlerine niçin bu kadar az ilgi göstermiş olduğunu anlayabiliyor çünkü onun nazarında tek gerçek ve canlı soy kayıtları *Aeneid*'dekilerdi.[26] Tevrat mitlerindense pagan mitlerine verilen bu öncelik, şairin Yahudilere gösterdiği göreli kayıtsızlıkta da yansıma bulur. Ve Dante yine burada da gelecek nesillerin tanığıdır. *Tanrısal Komedya*'da Yahudilerin o zamanki düşkünlüğüne dair pek az iz vardır, geçmişte Tanrı tarafından seçilmiş olmalarına dair ise hiç, çünkü bu seçim bütünüyle Romalılarca mülk edinilmiştir.

Buna karşılık, Romalı şânı ve şairin çok yakında yeniden kurulmasını beklediği Roma'nın evrensel hâkimiyeti, "köle, ıstırapların barınağı, kılavuzsuz gemi"[27] olan İtalya'nın, gâsıp papaların ve yabancı zorbaların üzerinde çekiştiği ata yurdunun hâlihazırdaki durumuyla açık bir karşıtlık oluşturur.

Romalıların soyundan gelme iddiasında olan ve Rönesans adını uydurmalarının canlı bir şekilde gösterdiği gibi, farklı bir dünyanın düşünü gören büyük İtalyan hümanistlerinde de benzer bir bakış açısı bulunur. Hemen görülecektir ki, sâdece soyağaçlarının ilk yaratıcıları olmaklıklarıyla değil, kendileriyle aynı toprakta doğmuş atalarla ilişkili oldukları için de, İtalyanlar türeyiş mitleri bakımından ayrıcalıklı ve müs-

---

[23] *De Monarchia*, II. Kitap, ve *Cehennem*, XXXIV. Kanto.

* Romalıların baş tanrısı Jüpiter'in (Zeus) bir başka adı. –*ç.n.*

[24] *Araf*, VI, 124-125.

[25] *Araf*, XXXII, 101-102.

[26] *İlâhî Komedya*, *passim*, ve Dante'nin Titus Livius'a dayanarak Aeneas ve ailesi soylu atalarından uzun uzadıya söz ettiği *De Monarchia*, II. Kitap, 3. Bölüm.

[27] *Araf*, VI. 82-83.

tesna bir yere sâhipti. Eğer hümanizm başka yerlerde ulusal duyguların doğumunu teşvik ettiyse, bu da, karşılıklı bağlantılar olmaksızın hattâ kendileriyle çelişmeksizin, tek başına Romalıların soyundan geldiklerini iddia edebilen İtalyanların örneği sâyesinde olabilmişti. Dahası, öbür ulusların bu mirasçılığa karşı duyduğu saygı; güzel sanatlar aracılığıyla halka ulaşan kadîm mitolojinin yeniden yaygınlık kazanması; bütün Avrupa'da hukukçuların esinlendiği Roma Hukukunun ve tek başına dinsel tapınca katkı yaptığına inanılan Kilise dilinin yayılması; bütün bu avantajları, İtalya'yı Avrupa'nın savaş alanına çeviren barbarlar tarafından perişan edilmiş meşru mirasçılarının gözünde Latinizmi daha bile değerli kılıyordu. Bütün İtalyan hümanistleri Roma'nın ululuğunu düşleyip atalarına saygı gösteriyordu; Petrarca'nın aralarına Yunan ya da İncil kaynaklı ad taşıyan hiç kimsenin kabûl edilmediği bir büyük adamlar panteonu olan *De viris illustribus*'u, Boccacio'nun yeryüzü tanrısı Demogorgon'u bir pagan Âdem'i olarak resmeden teogonisi *De genealogia deorum*'una eşlik ediyordu.

"İlk modern insan" olarak adlandırılan ve yazdıkları her satırında kadîm bir düşü yansıtıyormuş gibi gözüken Petrarca'nın durumunu ele alalım. Antik öğrenimin bu canlandırıcısı, Roma'nın şânının türküsünü Latince, İtalya'ya olan sevgisininkini halk dilinde söylemişse, bu her iki duygunun zihninde birleşmiş olmasındandı. Ona göre, Roma'nın Hıristiyanlığın kutsal kenti olması Jüpiter tarafından çizilmiş bir yazgıydı, Romalıların bu en büyük tanrısına şunları söyletmişti: "Ete kemiğe bürüneceğim, insan olmanın yükünü kabûl edeceğim, utanç verici bir ölüme katlanacağım... Kendi içinde şehvetli bir telâş Jüpiter'i sıkıştırıyordu: *Placida sic Virgine captus, Iam rapior, sacri sic mulcent ubera lactis.** [28] Petrarca'nın Romalı İsa'sı, sonradan Rönesansın çekici güzel Madonna yontularının gülümsemelerinin ele vereceği ensest arzulardan pek çekinmiyordu. Şair, *Italia mia* adlı eserinin başka bir yerinde, aynı Dante gibi, barbar kanıyla kirlenen anayurduna ağıt yakar. "Ey soylu İtalyan varlığı, Alman yenilmezliği hurafesinden ve yükünden kendini azade kıl!"

---

* *Lat. Böyle yakalandım güzel bir bâkireye, tutsağım, kutsal sütle dolu memeleri bana böyle can veriyor. –ç.n.*

[28] Petrarca: *L'Africa*, VII. Kitap, 723-724. dizeler.

Vertù contra furore
Prenderà l'arme e fia 'l combatter corto;
Chè l'antsco valore
Ne l'italici cor non è ancor morto.

Bir buçuk yüzyıl sonra Makyavel, *Principe*'sinin sonunda *Italia mia*'daki bu dizelerden esinlenmişti, on sekizinci yüzyılın sonunda Alfieri de aynı şekilde davrandı. Bu duygular İtalyanların kulaklarında hâlâ tanıdık şekilde çınlar.

Petrarca'nın adı, kendisinin cesâretlendirmesiyle Roma İmparatorluğunu diriltmeye kalkışan Rienzi'nin serüveniyle de bağlantılıdır.

Papaların Avignon'da ikamet ettiği sıralarda Roma'daki hükümet bâzı feodal ailelerin sorumluluğuna bırakılmıştı. 1347'de eski kitaplardan ve Fioreli Joachim'in kehânetlerinden esinlenen genç heveskâr Cola di Rienzi, Roma halkı tarafından iktidara getirildi. Bu genç adamın imparatorluk hülyası Kutsal Ruh'un dünyaya gelişine ilişkin beklentiler ve yeryüzünde kurulacak cennet olan Üçüncü Hükümranlık düşleriyle birleşmişti. Rienzi, Roma'da hâkimiyeti ele geçirir geçirmez, tüm ülkenin birleşmesi konusunda görüşmelerde bulunmak üzere İtalyan kentlerinin temsilcilerini toplantıya çağırdı. Yeni bir çağın başladığının işaret olarak ferman ve kararnamelerine *kurtarılmış Roma Cumhuriyetinin birinci yılı* diye tarih attı, böylece zamanın sembolik kırılmasının ilk örneğini vermişti. Sâdece bir yıl süren iktidarı en azından kanla lekelenmedi. Kendisine *liberator Urbi, zelator Italie, Spiritus Sancti Mile* ünvânlarını alırken, bütün İtalyanlara Roma yurtdaşlığı hakkı tanıdı. Bu girişimi sonunda başarısız oldu ve Romalı beyler yeniden galebe çaldı. Ama iktidarda kaldığı sürece İtalyan kentleri ve yabancı krallar bu iktidarın meşruiyetini tanımış ve Petrarca'nın tanıklığına göre, Avignon'daki papalık sarayı başarısının kalıcı olacağına ikna olmuştu.[29]

Büyük Bölünmeden* sonra Roma'ya dönen papalar yeni hümanist

---

[29] Krş.; Paul Piur. *Cola di Rienzo, Darstellung seines Lebens und scines Geistes*, Viyana 1931.

* Bütün büyük inanç sistemlerinde olduğu gibi, neredeyse kuruluşundan itibaren küçüklü büyüklü birçok bölünme, ayrılık ve hizipleşmeye tanık olmuşsa da, Hıristiyanlık tarihinde "Büyük Bölünme" adıyla iki olay kastedilir. Bunlardan birincisi ve bu terimle esas kastedileni. Rum (Roma) Ortodoks ve Roma Katolik mezhepleri arasında bugüne dek süren ayrışmanın geri dönülmez biçimde kesinleştiği 1054 bölünmesidir. Hıristiyanlıkta Ermeni, Habeş, Mısır, Nesturi. Aryan vb. kiliseleri gibi daha eskiye gi-

dinin taraftarları oldular. Rönesans papalarının en kültürlüsü olan Aeneas Silvius Piccolomini, papalık adı olarak 2. Pius adını seçti. Bu seçimiyle hakkında hiçbir şey bilinmeyen Papa 1. Pius'u değil, Virgilius'un "sofu (pious) Aeneas"ını yâdediyordu, çünkü Piccolomini ailesi doğrudan Romulus'un soyundan gelme iddiası taşırdı. 2. Pius, Nuh'a dayanan soyağacı anlayışına şiddetle karşıydı. Arno Borst kendisinden söz ederken, Antikite mitini yaymakla Ortaçağ nesep anlayışını tahrip etmiş olduğunu söyler. Gerçekten de, bu inanışları, soylarının Tufana dayandığını düşünen câhillerin inandığı kocakarı masalları, *anilia deliramenta* diye alaya almıştı. Niçin Havva'nın rahmine kadar geri gitmiyorsunuz? diye soruyordu.[30] İtalyan kamuoyunun nefretinin papalığa yönelmesinde, Aeneas Silvius Piccolomini gibi öylesine iyi yetişmiş bir kültür adamının romanları ve erotik şiirleri, belki de Alexander Borgia'nın sefih yaşamı ve 10. Leo'nun haz düşkünlüğü kadar etkili olmuştur.[31] Makyavel, İtalya'daki her türlü sofuluk ve din duygusunu mahvettiği için Roma'daki papalık sarayını kınamıştı, Guiccardini bu konuda daha bile tok sözlü davranmıştı. Bu yurtseverler, imanları böylesine kuşkulu papalarla karşı karşıya gelince kendi gönüllerinde iyi Hıristiyanların duygularını yeniden keşfetmişlerdi.[32]

Bununla birlikte Alexander Borgia'nın papalığı sırasında Nuh'tan türendiği görüşüne yeniden itibar kazandırmak ve bunu klasik nesep an-

---

den bölgesel bölünme ve ayrılıklara rağmen, o zamana dek özerk kiliselerin göreli uyumu şeklinde iyi kötü bir birlik görünümünü sürdüren Roma Hıristiyanlığı, bu tarihte Roma ve İstanbul merkezleri arasında kesin olarak ikiye bölünmüştü. Yâni Roma dünyasının Roma ve İstanbul kentleri arasında siyasal-idarî ve Latino-Cermen ve Yunan-Slav kutupları arasında dilsel-kültürel bölünmesine, resmîleşmesi yüzyıllar sonrasını bulsa da, hemen hemen aynı sınırlar üzerinde bir dinsel bölünme eşlik etmişti. Öbür ve deyim yerindeyse daha küçük "Büyük Bölünme", Katolik kilise hiyerarşisinin bir ölçüde Fransız ve İtalyan bağlılıkları ekseninde, farklı papa adayları arasında anlaşmazlığa düştüğü 1378-1417 tarihleri arasındaki Katolikler içi ayrılıktır. Burada kastedilen "Büyük Bölünme" bu anlaşmazlıktır. *–y.h.*

30 *Aenae Sylvii Pecceloniniei... opera*, Helmsted 1707, *Historia Bohemica...*, II. Böl. S. 186; Arno Borst, *op. cit.*, III/ı, s.971; C. Paparelli, *Enea Silvio Piccolomini*, Bari 1950; C. Burck, *Selbstdarstellung und Personenbildnis bei Enea Silvio Piccolomini*, Bale 1956. s. 29 ve devamı

31 Krş.; Henry Marc-Bonnet. *Les papes de la Renaissance*, Paris 1953. s. 5.

32 Makyavel, *Discours sur Tite-Live*, birinci kitap, XII. Böl.; Guichardin, *Histoire d'Italie*, Paris 1837 basımı, C. II, s.179.

latılarıyla uzlaştırmak için girişimde bulunuldu. 1498 civarında Dominiken keşişi Giovanni di Viterbo, Bâbilli tarihçi Berossus'un Tufan'ın siyasal sonuçlarının ayrıntılı bir tanıklığını içeren vakayinâmesini bulduğunu iddia etti. Bu anlatıya göre, Nuh yeryüzünü oğulları arasında üleştirmişti, bu oğulların sayısı (Musa hepsinin adını vermeye gerek görmemiş olsa da) yaklaşık yirmi kadardı. Hepsi de pagan adları taşıyan bu oğulların her biri bir Hıristiyan ulusun kurucusu olmuştu. Nuh'un kendisi, "Roma'nın altın efsânesi"nde üç yüzyıl önce öngörülmüş olduğu gibi Janus adıyla İtalya'ya yerleşmişti.[33] *De primis Italianis colonis* (1606) ve *De Noe in Italia adventu* (1655) gibi yazmaların ve birçok kentin kendisi için benimsediği çok sayıda "Origini"nin gösterdiği gibi, bu hikâye Karşı-Reformasyon sırasında ve ondan sonrasında İtalyan nesep araştırmalarına hâkim olacaktı.[34] Düzmece-Berossus'un bu vakayinâmesi, onlara Nuh'un oğlu (Tacitus'un Tuisto diye adlandırdığı) Tuiscon kişiliğinde, büyük yurtsever kariyerine başlayan bir ata sağladığından, Almanlar arasında daha bile büyük popülerlik kazanmıştı. Bu efsâne, Almanya'nın ilk modern tarihçisi Johann Mascov tarafından 1726'da çürütülene dek yaygınlığını koruyacaktı.[35]

Aydınlanma Çağı, başka yerlerde olduğu gibi İtalya'da da doğu kaynaklı eski türeyiş anlatılarının gözden düşmesine neden oldu. Bilginler, onların yerini almak üzere Romalıları Etrüsklerle ilişkilendirmeye çalıştı. Tıpkı İtalya'da Frank hanedanının gölgesinde kalan Galyalılar gibi, Etrüskler de her zaman Romulus ile Aeneas'ın gerisinde müphem gölgeler hâlinde belli belirsiz hatıralar olarak kalmıştı. Ne var ki, Alplerin güneyindeki mesele kendisine geçmişte dayanak arayan, yeni doğmuş bir burjuvazinin tutkuları değil, Sanatların ve Felsefenin doğum yeri olduğu evrensel kabûl gören Yunanistan'ın yerine İtalya'yı geçirmeye kalkışan bir ulusal gurur meselesiydi. Bu yüzden, İtalyan bilginleri açısından Yunanların Etrüsklerin öğrencisi olduğunu göstermek ayartıcı bir hevesti. Bizzat Vico, bir yandan "her biri kendisini dünyanın kendisi kadar eski sayan ulusların tuhaflıkları" ile alay ederken (*Scienza nuova seconda*) Pisagor'u ve geometriyi Etruria'ya yerleştirdiğinde bu ayart-

---

[33] Krş.; A. Borst, *op.cit.* C. III/1, s. 975-977.

[34] Krş.: İmzasız bir inceleme. "Storia delgi studi sulle origine italiche", *Rivista Europea*. Milano 1846. s. 731 ve devamı.

[35] Borst. C. III/2 s. 1480. J. Mascov'un *Gescicthe Teutschen...* 'inden aktarma.

maya kapılmıştı (*De antiquissima İtalorum sapientia*). 1726'da bir Etrüsk Akademisi kuruldu; eski mezarlarda kazılar yapıldı; Piranesi'nin ünlü taşbaskıları kamuoyunu ören yerlerine âşina kıldı; 1767'de heveskâr bir dinadamı olan Mario Guarnacci, Düzmece-Berossus'a dayanarak Etrüskleri İtalya'ya Mısır'dan getiren böylece de Yunanları devre dışı bırakan ve de bilge ve kadîm bir halkı mahvetmiş oldukları için Romalıları suçlayan *İtalya'nın en eski Krallığı üzerine tarihsel–Etrüskçe anılar* başlıklı bir kitap yayımlattı.[36]

Etrüsk çılgınlığı ya da histerisi Vico'nun izleyicisi Vincenzo Cuoco'nun gayretkeşliği sâyesinde Napolyon savaşları sırasında doruğuna ulaştı. *Platon İtalya'da* başlıklı denemesi İtalyan akademik dünyasında bir nirengi noktasıdır. Yeni bir çağ, yeni atalar gerektiriyordu. Bu yurtsever, atalarının kucağına geri dönmek üzere Nuh'un yerine Platon'u İtalya'ya getirdi. "İnsan ruhunu süsleyen neredeyse bütün bilgi türlerinin mucidi" esas olarak Yunanlar değil Etrüsklerdi. Aristoteles ve bizzat Platon, gâsıplardan, "sıradan kopyacılardan" başka bir şey değildi.[37] Napolyon'un 1801'de kurduğu kısa ömürlü Etruria krallığı, kuruluşunu İtalyanların on dokuzuncu yüzyılda daha da tuhaf sonuçlar doğuracak olan bu Antikite merakına borçluydu. Arkeolojinin gelişmesiyle Etrüsklerin çağın gerektirdiği standartları karşılamaktan yoksun olduğu ortaya çıkınca, bir tarihçi, Mazzoldi, İtalya'nın efsânevî Atlantis'in bulunduğu yer olduğunu keşfediverirken, bir başkası, Ianelli, Romalıları Mısırlılara bağlıyordu.[38]

Risorgimento İtalya'sı, ulusun yeniden doğuşunun genç İtalya'sı, dünyanın en eski ulusu olmakta son derece kararlıydı. Abbate Gioberti'nin ünlü *Primato morale e civile delgi Italiani*'sine bakalım. İtalyanların evrensel önceliğine inancı daha da güçlendirmek için yazar Pelaskların* kadîm bilgeliğine başvurmuştu: "uyumlu mizacı sâyesinde

---

[36] "Storia delgi studi sulle origine italiche", *Rivista Europea*, Milano 1846, s. 102.

[37] V. Cuoco, *Platone in Italia*, ed. Nicolini, Bari 1916-1924, C. I, s. 3; C. II, s. 297.

[38] A. Mazzoldi, *Dele origine italiche e della diffusione dell'incivilmento italiano all'Egitto, alla Fenicia, alla Grecia e a tutte le nazioni asiatiche poste sul Mediterraneo* (1840); G. Ianelli, *Tentamina hiero glyphica, Tabuleo rosettanae*. Vs. (1840-1841); krş. B: Croce, *Storia della storiografia italiana...*, C. I, Bari 1921, s. 55 ve devamı.

* İlk Yunanların bölgeye gelişinden önce Batı Anadolu, Ege adaları ve Yunanistan'da yaşayan yerli halk, alıntıdan anlaşıldığına göre, İtalya'da da varlarmış. –*ç.n.*

bütün etnografik farklılıklar ve çelişkiler karşısında birleşme ve uzlaşma yeteneğiyle en güçlü biçimde donatılmış bu ırk, aynı şekilde görünüşte birbirine karşıt fikirleri tek bir Yüce Varlıkta uzlaştırmıştı" İtalyan üstünlüğünün bir havarisi olduğu kadar ortodoks bir mümin de olan Gioberti, kiliseyi mitolojiyle ve aynı zamanda bilimle uzlaştırmaya çalışırken, insan ırkları arasındaki eşitsizliği, insanlığın birliğini dağıtan Bâbil karışmasına gönderme yaparak haklı gösteriyordu.[39] Bu konuda bütün yazılanları aktarmak şöyle dursun, okumak bile imkânsızdır. Kendi payına, Mazzini* Etrüsk kuramını benimsemiş gibi gözükmektedir.[40]

Bütün bu iddialar, anlamsız olmasa da, entelektüellerin eğlencesi olmaktan pek fazla bir şey ifade etmiyordu. Etrüsk dâvası uğruna hiç kimse ölmezdi ama İtalyan *bourgeoise*sinin seçkin temsilcileri Roma uğruna canlarını fedâ etmeye hazırdılar. Bu Ebedî Kent tapıncı, tarihçi Pezzolini'nin yakınlarda göstermiş olduğu gibi, İtalya'nın özgünlüğünün gerçek ölçüsünü oraya koyar:

> İtalyanlarla öbür uygarlıklar arasındaki gerçek ayrım, İtalyan entelektüellerinin İtalyan halkının Romalıların sırf doğal ve otantik soyları değil, aynı zamanda tek meşru vârisleri olduğuna inandıkları olgusunda yatar. İtalya'da Romanın kadîm gücünün dirileceğini umdular... Bu inanç, İtalya'nın kültürlü sınıfları arasında o kadar derinden kök salmıştı ki yüzyıllar boyunca düşüncelerini etkiledi. Ulusun siyasal gücünü bütünüyle aşan bir yüceliğe ulaşma mücadelesine bu inancın katkısı hiç de az değildir.[41]

Gerek modern, gerek eski zamanlarda, bu tapınca dâhil olmamış pek az İtalyan yazarı vardır ve Foscolo'nun *I Sepolcri* ya da Leopardi'nin *Sopra il monumento di Dante*'sinde olduğu gibi çoğu kez bu inanç eserlerinin dokusuna işlemiştir. Manzoni, *romanita*nın Ortaçağın başlarında papalar tarafından nasıl savunulduğunu ve kurtarıldığını göstermek için

---

[39] V. Gioberti, *Del primate morale e civile delgi italiani*, Milano 1938, C. II, s. 251, s. 214.

* *Giuseppe Mazzini* (1805 – 1872): İtalyan birliği için çalışmış demokrat devrimci düşünür ve politikacı. Eylemleriyle İtalya'nın ulusal birliğinin kurulmasına büyük katkı yapmışsa da emekçi sınıfların çıkarlarını savunan demokrat devrimci siyasal programı aristokrat ve burjuva politikacılarla Katolik Kilisesi tarafından itinayla boşa çıkarılmıştır. –*ç.n.*

[40] Krş.; Maurice Voussard'ın alıntıladığı Mazzini metni, *De Pétrarque à Mussolini, Évolution du sentiment nationaliste italien*, Paris 1961, s. 46.

[41] G. Prezzolini, *Le legs de l'Italie*, Paris 1949, s. 9.

tarihçi olmuştu.[42] Bu inanç açıklamalarının ve bu tartışmaların gidişatı Bresciali Arnold ve Cola di Rienzi'nin çağlarında gözlenebileceklerden çok da farklılık göstermez. Mazzini, hayatının sonuna doğru şunları yazmıştı:

> Roma, gençliğimin düşü, tinsel ülkülerimin yaratıcı gücü, ruhumun dini idi. O kente Martın ilk günlerinde bir akşamüstü titreyerek ve neredeyse huşu içinde yayan girdim. Benim için Roma insanlığın tapınağıydı ve son zamanlardaki mütevazı durumuna rağmen bugün bile öyle kalmıştır... Onun duvarları içinde Dünyanın Birliği şekillenmişti. Öbür uluslar bir defadan fazla önderlik yapmadan, kısa misyonlarını tamamladıktan sonra sonsuza dek ortadan kaybolurken, orada hayat ebediyyen devam etmiş ve ölüm bilinmemişti.[43]

Mazzini, gerek pagan Roma'nın gerek Hıristiyan Roma'nın geçmiş görkemini hatırlıyor ve bunu geleceğe yansıtıyordu. Evrensel bir dinin merkezi olacak bir *Üçüncü Roma*'nın kuruluşunu düşlemişti. "İtalya'yı dirilmiş insanların tâcı olarak kalıba dökmeyi; Roma'yı dünyanın başkenti, insan ırkları arasında Tanrının sözü kılmayı" istiyordu.[44] Böylece Dante ve Makyavel'in bu sâdık vârisinin papalığın dünyevî iktidarından yoksun bırakmayı arzuladığı Roma, bütün insanlığın hizmetinde bir evrensel tapınak olarak yeniden kurulacaktı.

İtalyan birliğinin öbür büyük ideoloğu Gioberti, yeryüzünün bütün uluslarının papalık ve Roma'nın koruması altında olacak bir federasyonda birleşmesini önerdi. Romalıların Tanrı tarafından Katolikliğin kurulması için seçilmiş bir rahipler halkı olduğunu ilân ediyor ve zamanının İtalyanlarını Levililer boyuyla karşılaştırıyordu.* Bu görüsüne daha keskin bir odak kazandırmak için yoğunlaştırılmış imgelere başvuruyordu: Roma İtalya'nın ruhu idi, İtalya Avrupa'nın, Avrupa da dünyanın. Bu

---

[42] Manzoni, *Discorso sopra alcuni punti della storia lonobardica in Italia*'da bu tezi işlemiştir (1822).

[43] Giuseppe Mazzini, "Notes autobiografique", aktaran M. Voussard, *op. cit.*, s. 46-7.

[44] Mazzini, "Epistolario", (*A.g.e.* s. 44).

* Musa peygamberin örgütlemesinde Yahudiler arasında rahiplik görevi on iki İsrail boyu içinde sâdece Levililer (ya da Levi oğulları) boyuna tahsis edilmişti. Filistin ele geçirildikten sonra ilk yerleşim düzenine göre öbür on bir boyun her biri önceden kendisine ayrılmış toprak parçası üzerine yerleşirken, bütün İsrail'e dağıtılan ve toprak üleşiminden pay almayan Levi boyunun bütün erkek üyeleri, dinsel görevlerin yerine getirilmesine nezaret etmekle görevli rahipler olarak kabûl görür ve geçimlerini ayrıntılı bir şekilde tanımlanmış dinsel vergilerden sağlarlardı. *–y.h.*

yüzden Roma'nın yazgısı papalar tarafından yönetilen evrensel cumhuriyetin başkenti olmaktı.[45] *Risergimento*'nun rakip partilerinin her birinin Roma'yı eşit derecede arzuladığı görülecektir. Aslında, kilise karşıtı parti, Garibaldi'nin şu sloganını benimsemişti: *Ya Roma, ya ölüm.*

Carducci, Garibaldi'yi yeni bir Romulus olarak görüyordu. Yurtseverlik heyecanı bilimden çok sanattan besleniyordu. Romalıların soyundan geldiklerine ikna oldukları ve bu soy zincirine sıkı sıkıya sarıldıkları içindir ki İtalyanlar Avrupalılara Arî kökenleri atfeden tarihsel-felsefî kurgulara pek az ilgi gösterdiler. Yaklaşık 1840'larda Carlo Cattaneo, "Kuzeyin mükemmel soyluluğu"ndan ve "Arîlerin büyülü soy süreği"nden dalga geçerek söz ediyordu. Carlo Troia diye bir başkası, uluslararası bilim çevrelerinde birdenbire niçin bir Hindistan merakının alevlendiğini sorguluyordu. Kişisel olarak kendisi Avrupa nüfusunu geleneksel şekilde Orta Doğu'dan türetmeyi tercih ediyordu.[46] On dokuzuncu yüzyılın sonunda dilbilim bayrağı antropolojiye devrettiğinde de İtalyan bilimciler aynı temkinliliği ya da anlayış eksikliğini sürdürdüler. Lombroso'nun görüşüne göre ilk insanlar kara ırktandı. Oldukça tuhaf bir şekilde ileri sürdüğüne göre, daha sonra, yeryüzündeki değişimler aracılığıyla sarı ırka, Hamî, Samî ve arkasından Arî ırklarına dönüşmüş ya da "dönmüş"lerdi.[47] Bu yüzden, Arîler kesinlikle zencilerden türemişti. Uluslararası bilimsel düşünce bu görüşe kuşkuyla yaklaştı ve özellikle de Lombroso münferit bir örnek olmadığından, bunların İtalyanlara özgü bir hafiflikten ibaret olduğuna hükmetti. İtalya'daki Arîler hakkında yazan antropolog Giuseppe Sergi, bu kültürsüz ilkellerin istilâ girişimlerini püskürttükleri ve böylece Akdeniz uygarlığını kurtardıkları için Etrüskleri övmüştü. Bu kurtarılan uygarlık, İtalyalılar ile Yunanların eseriydi. Açıktır ki, Sergi'nin ilgilendiği kadarıyla, Arîlerin klasik kültürün yaratılmasında ve Roma'nın kuruluşunda hiçbir dahli yoktu.[48] Gene de, hem Lombroso hem Sergi, Arîlerin varlığına bir şekilde inanmıştı.

---

[45] *Primato...* C. II, s. 247.

[46] Krş.; B. Croce, *Storia della storiografia italiana,* C. II, s. 15; C. I, s. 60-61.

[47] Cesare Lombroso, *L'uomo bianco e l'uomo di colore, Letturo su L'origine e la varieta dele raze umane*, Torino 1892, *passim* ve özellikle 203. not (" le razze gialle, le camite, le semite si convetirono in arie").

[48] G: Sergi, "Der Arier in İtalien", *Ursprung und Verbeitung des mittellandischen Stammes,* Leipzig 1897, s. 137-160.

Ne var ki, 1903'ten başlayarak başka bir İtalyan bilgin, Enrico de Michelis, "dil, kan ve hayatı birbirine karıştırmaya" dayandığını ilân ettiği bu inanca karşı radikal bir saldırı başlattı. Bu mitin, Kutsal Kitap'taki Cennet'ten kovuluş ve yeryüzünü nüfuslandırma anlatısını taklitle, Avrupa halkını Asya yaylalarından türeterek on dokuzuncu yüzyıl başlarında nasıl yaratılmış olduğunu ayrıntılı biçimde inceledi. Bu büyük bilgin, bu bağlamda, bilimsel mitlerin doğuşundan söz eden ilk kişidir.[49]

Eski zamanların bilimsel hipotezleriyle kolektif inançlar arasında bu türeyiş sorunu hakkında bitmek bilmez bir diyalog söz konusuydu. İtalyanlar, Romalıların soyundan geldikleri ve bu nedenle tek bir ırka ait oldukları inancını korumuştu. Bu duygu çok dağınık olabilir, ama öylesine gerçekti ki o olmadan, Faşizm olduğu şey olamazdı. Bu duygunun günümüzde bile tamamen yitip yitmediği tartışmalıdır.[50] Bununla birlikte, Faşizm tarihçisi Renzo De Felice bu yakınlarda, "İtalyan ırk anlayışı 'yaratıcı' ve 'mânevî' olduğu için, Mussolini'nin yücelttiği" *razza di Roma*'nın "antropoloji ya da biyolojiyle bir ilgisinin bulunmadığı" gözleminde bulunmuştur.[51] Bilimsel çağ, kanda bulunacak olanın dışında hiçbir ırk tanımamış olduğundan, bu ifade çok müphem görünüyor ve terimlerde bir çelişkiyi akla getiriyor. Ne olursa olsun, İtalyan anlayışı ile (Roma fikri) Alman anlayışı (ırk fikri) arasındaki karşıtlığa geri dönmüş oluyoruz. Bununla birlikte, İtalyanlar bir hususta Almanlarla ortaklaşıyordu. Onlar da tek bir soydan – onların durumunda Latin soyundan – türemiş olduklarına inanıyorlardı, fakat bu inancı Almanlardan farklı bir şekilde yaşıyorlardı. Ve – varlığı kuşkusuz olsa da – bu farklılık ilk bakışta her türlü tarihsel açıklama çabasında gözden kaçmış gibi gözüküyor.

Ama gelin, politika ve savaşın yazgısını etkilemiş olan şu sözde ulusal nitelikler – İtalyanların bireycilik ve kuşkuculuğu, Almanların sürü

---

[49] E. De Michelis, *L'Origine degli Indo-Europei*, Torino 1903, s. 84-88.

[50] Faşizmin ve Hitlerciliğin yenilgisinden sonra, büyük tarihçi G. P. Bognetti İtalyan uygarlığının kökeninde som olarak Latin olmadığını İtalyanlara hatırlatmanın yararlı olacağını düşünmüş ve bu uygarlığa olan Cermen katkısını vurgulamıştı ("Kuzeyin insanları onda vazgeçilmez bir işleve sâhipti"). Krş.; Bognetti, *L'età lombarda*, Milano 1966, C. III, s. 187 ve devamı.

[51] Renzo de Felice, *Storia degli ebrei italiani sotto il fascismo*, Torino 1962, s. 278.

psikolojisi ve fanatizmi – ile her durumda *yaşlılık* ve *gençliğin* kolektif temsiliyetleriyle belirlenmiş olan soy zincirleri arasında bir ilişki bulmanın mümkün olup olmadığına bakalım. Önde gelen İtalyan düşünürlerinin araştırmalarını nasıl sonunda tarih öncesini kazacak kadar geriye götürmüş olduğunu ve Gioberti'nin İtalyanların öncelikli konumunu desteklemek için nasıl büyük ölçüde eskiliğe dayanan bir kültürel üstünlük iddiasına başvurduğunu gördük. Aksine, Alpler ötesi Arîler öğretisi saflıkları ve güçleriyle eski olarak tanımlanan ırklarla taban tabana bir karşıtlık oluşturan bir genç fâtihler ırkının üstünlüğüne dayanıyordu.

Aralarındaki karşıtlığın Batı'nın modern tarihinin başlamasıyla modern ve kadîm kültürler arasında meydana gelen büyük kırılmaya tekabül etmesi, bu iki tez arasındaki farklılığı daha da çarpıcı kılmaktaydı. Bu bakış açısından Hıristiyanlık sonrası ya da "çocuk uluslar" olan Alplerin kuzeyindeki bütün uluslar, çok iyi bilindiği gibi Hıristiyanlık öncesinden gelen – ve bu yolla üç bin yıllık tarihi olan bir başka ulusla yâni Yahudilerle ilişkili olan – bir "baba ulus"un antitezini oluşturuyordu.

Bu akılda tutulduğunda, kişi, sanki eskiliklerinden emin olan Aeneas oğulları Musa oğullarıyla böyle bir yarışa girmeye tenezzül etmemişçesine, İtalyan tarihinde öbür Avrupa ülkelerinin tarihlerini dolduran Yahudi karşıtı taşkınlıkların ve Yahudilere karşı girişilen seferberliklerin sâdece arızî durumlarla sınırlı kaldığını kolayca görecektir. Bir eşitlik ilişkisine dayanan böylesi iyicil bir ayrımcılık, görmüş olduğumuz gibi, ülkeyi şenlendirmek ve orada bir ulus kurmak için bizzat Nuh'un İtalya'ya gelmiş olduğunu anlatan türeyiş mitinde yansımasını bulmuş gibi gözüküyor. Orta Çağlarda bir Tevrat başatasına böyle bir saygı gösterisinde bulunma cüretini göstermiş olan başka bir büyük Avrupa geleneği yoktur. Mussolini'nin 1934'te Yahudilerden hâlâ İtalyan tarzında söz ediyor olması Nuh'un bu şekilde yerlileştirilmesinin bir yankısı gibidir. "Yahudiler" demişti "krallar zamanından beri Roma'dadırlar. Sabin kızlarının kaçırılışından sonra onlara giysiler sağlamış olabilirler. Julius Sezar'ın tabutu başında ağlamışlardı. Augustus devrinde sayıları elli bin idi. Hiçbir zaman tâciz edilmediler."[52] Bu sıralarda Duçe, Antikitenin itibarını canlandırarak Führer'in iddialarıyla da hesaplaşıyordu.

---

[52] Renzo de Felice, *op. cit.*, s.114.

"Otuz yüzyıllık bir tarih, Roma'nın Sezar'ı, Virgilius'u ve Augustus'u varken daha yazıyı bile tanımamış olan adamların soyundan gelen bâzılarının Alplerin öte yanında ortaya attığı öğretilere hor görücü bir acımayla bakmamıza izin veriyor".[53] Bu İtalyan-Alman çatışmasına gelecek bölümde yeniden döneceğiz ve bundan yaşlılık ve gençlik bakımından ne sonuçlar çıkarılabileceğini göreceğiz. Sorunu, Almanların takıntısı olan gençlikle birlikte giden soyun saflığı mefhumunu inceleyerek ele alacağız.

Nerden bakılırsa bakılsın, bu çatışma yeni bir olay değildir. Daha Dante, Aeneas'ın ırkının soyluluğunu vurgulamak için ulu atalarının bir listesini vermişti: "Asya ona Assaracus gibi en yakın atalar sağlamıştır... Öte yandan, Avrupa ona en eski atası Dardanus'u... Afrika en eski büyük ana Elektra'yı verdi..." Onu daha da soylu kılmak için kadın atalarını da sıralayıp – Kartacalı Dido, Troyalı Creusa, İtalyalı Lavinia – sözünü şöyle bağlamıştı: "Her kim, tek bir adamda dünyanın her tarafının en soylu kanının birleştiğini görür de bunda tanrısal bir yazgının işaretini fark etmez?"[54]

Alman öğretisinin bakışından ise bu uğursuz bir işaret, Aeneas'ı üç kat parya durumuna düşürdüğü için, ırkın saflığına karşı işlenmiş bir günah idi. Ne var ki, bu hususta İtalyanlar hâlâ Dante'nin görüşündedir.

5.
ALMANYA

DİL ve IRK

Her ulusun tarihi benzersizdir, ama Alman tarihinin karakteristikleri öbür Avrupa ülkelerinden büyük ölçüde farklıdır. Bu farklılıklar her zaman olduğu kadar şimdi de gerçektir. Bundandır ki, İngiliz, İtalyan ya da Rusya'da tarih kitapları ülkede olup bitenleri anlatarak başlar ve öyle devam eder. Oysa, bir Alman tarih kitabı neredeyse daima Cermen halklarının yayılmasını, yâni on beş ya da yirmi yüzyıl önce İtalya, Fransa ya da İspanya'da – yâni Almanya hâriç her yerde – meydana gelmiş olayları anlatarak başlar. Gotların, Frankların ve Lombardların göçleri ve savaşları hakkındaki bilgilerimiz (Hıristiyanlığa ihtida etmelerinden önce kendileriyle ilgili neredeyse hiçbir şey bilmediğimiz) Frizyalılarla Saksonlarınkinden çok daha fazla olduğu için bu, esas olarak tarihsel kaynaklarla ilgili bir meseledir. Fakat bu durumun bir sonucu, Almanları daha ilk okul günlerinden itibaren öbür ulusların atalarına ilgi duymaya, hattâ Avrupa kıtasının bütününe sâhiplenici bir bakış kazanmaya yöneltmek olmuştur.

Eskiden karşılığını "Cermenciliğin" öbür halklar arasında yararlandığı aristokratik itibarda bulan bu özel enternasyonalizm çeşidi, Almanların farklı dillerde aldığı farklı adlarda hâlâ yankısını bulur. Sırf Avrupa içindeki çeşitliliğe bir bakmak yeter, İngilizlerde "German", eskiden İsveçlilerde hâlâ Finlerde "Sakson", Ruslar ve Lehlerde "Niemcy"* (ger-

* Doğrudan temas edilen ilk Cermen ülkesi olan Avusturya, Osmanlılarca (Slavlardan alınarak) "Nemçe" adıyla bilinirdi. [*Aldı Nemçe bizim nazlı Budin'i...*, (Tamaşvarlı Gazi Âşık Hasan, 17. yy.)]. Gerçi bu adın bu memlekette konuşulan dilin Osmanlılarca anlaşılmamasından dolayı "(bu da) ne(m)ce?" sorusundan geldiğine ilişkin (ciddî ciddî savunulan) son derece Türkçe bir etimolojik açıklama da vardır. –*y.h.*

çi Lehler bazen Swab da der) ve İtalyanlarda "Tedesçi" Almanlar ise bu son kelimenin kökünü benimseyip (bunun hangi koşullarda gerçekleştiğini ilerde göreceğiz) kendilerini "Deutsche" diye adlandırmıştır. Almanya ile komşu ülkeler arasındaki bu diyalog Ortaçağlardan beri devam etmiştir ve Almanların Avrupa'nın gözünde kazandığı bu kimlik karmaşası, onların da kendi haklarında açık seçik düşünceler oluşturmasına pek yardımcı olmamıştır.

Nietzsche, Almanların tanımlanmaya gelmediğini yazdığında bunun farkındaydı.[1] "Saf ırk"a tapan yurtdaşlarına meydan okuyarak, Almanların kökeninde ırksal melezlenmenin bulunduğunu, bir başka deyişle, onların ırksal bakımdan heterojen olduğunu ilân etti. Fakat bu, ters anlamda da olsa, on dokuzuncu yüzyılın başka birçok akıllı insanının da yaptığı gibi, insana fazla pozitivist ya da biyolojik yaklaşma hatâsına düşmekti. Bu bağlamda *Stämme*[2] ya da *Länder* biçiminde eski oymak ya da boy bölünmelerinin varlığını korumaktaki ısrarına işaret etmek daha uygun olacaktır.

Alman tarihinin benzersizliği bir başka yoldan da gösterilebilir. Alman tarihçiler "Almanlık başlangıçları" (*deutsche Frühzeit*) tarafından izlenen "Cermenlik başlangıçları"ndan (*germanische Frühzeit*) söz etmeye eğilimlidir. Birincisi [Cermenlik] bütün Avrupa sahnesinde oy-

---

[1] Alman ruhu her türlü basitleştirmenin üzerindedir, kaynaklarında çeşitlidir, gerçekten yapılmış olmaktan çok bir araya toplanmış ve dayatılmıştır: Bunu kökenine borçludur. "Heyhat, gönlümde iki ruh barınıyor" diye kendine cesâret vermeye çalışan bir Alman gerçek hakkında yanlış bir tahmin yapmış demektir, ya da daha doğrusu ruhların sayısı hakkında çok yanılmış olacaktır. Hattâ belki Arî öncesi unsurun üstün geldiği şekilde ırkların en olağanüstü karışımından ve kaynaşmasından yapılmış bir halk olarak, kelimenin her anlamında bir "merkez halkı" olarak, Almanlar çok daha kavranmaz, çok daha çelişkili, çok daha bilinmez, çok daha hesap edilemez, çok daha şaşırtıcı ve hattâ öbür halklardan çok kendi kendilerine kaştı çok daha korkutucudur: - *tanımlamadan* kaçarlar ve bu sırf bu yüzden Fransızlar için umutsuzluk kaynağıdırlar." Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde.*

[2] Robert Minder, "*Stamm* kelimesinin eşdeğeri yoktur çünkü şeyin kendisi benzersizdir" diye yazar "*Stamm*, gayet iyi belirlenmiş bir coğrafî çevrede yerleşmiş ve yüzyıllar içinde çok belirgin bir toplumsal ve kültürel kimlik oluşturmuş az çok homojen bir etnik grup anlamına gelir. Hayatta kalmakta inatçı oldukları gibi, farklı *Stämme*in kökenleri karanlıkta kalmıştır. Var olan Stämme M.S. üçüncü ve dördüncü yüzyıllarda ortaya çıkmışlardır. Eski Alman boylarıyla ilişkilerinin tam olarak ne olduğu bilinmemektedir.. R. Minder, *Allemagnes et Allemands*, Paris 1948, C. I, s. 29.

nanmışsa eğer, ikincisi [Almanlık] eldeki kaynaklara güvenecek olursak Almanya'da değil Fransa'da meydana gelmiş olduğundan daha bile paradoksal niteliktedir. Bir ân için, diyelim on altıncı yüzyılda, Frizyalıların ya da Thuringlerin ayrıntılı bir tarihinin bulunmuş olduğunu hayâl edelim. Bu durumda Alman tarihi bütünüyle değişmiş ve – kim bilir? – Avrupa tarihi bütünüyle farklı bir yol izlemiş olabilirdi. Fakat kişi eldeki malzemeye dayanmak zorundadır. Clovis ve Chilperic için Almanların atası olmak çok kolaydır çünkü zamanlarının hâkim sınıfı, Ren'den Loire'ye dek gerçekten bir Cermen dili konuşuyorduya benzemektedir. Aynı şekilde Karolenj saray nâzırları hanedanı da Cermendi. İmparatorluk mitinin Fransa'da değil, Almanya'da boy atmış olmasına bakarak Şarlman'ın da Fransa'dan çok Alman tarihinin ana akımına ait olduğu iddia edilebilir. Dürer tarafından yapılmış bir Şarlman "portresi" vardır, Foucquet tarafından yapılmışı yoktur.*

Bununla birlikte, genel inanışın aksine kolektif bir Alman kimliği duygusu oldukça geç ortaya çıktı. Dahası – ki bu da Alman tarihinin bir başka özelliğidir – bu duygu, *deutsch, Deutsche* kelimelerinin etimolojisinin gösterdiği gibi, ortak bir soy fikrinden değil, *Stämme* arasında ortak bir dili paylaşıyor oldukları bilincinin gelişmesinden doğdu. Bu bilinç, böylece öz bilinçlilik hakkındaki Hegelci kuramları ya da Nietzsche'nin "Sen Benden daha eskidir" aforizmasını geniş ölçekte doğrular şekilde, daha eski Latin ya da *Welsch* diliyle bir çatışma içinde ortaya çıkmıştı. Latin uygarlığıyla çatışmaya giren *Stämme* arasındaki ortaklık duygusu, örneğin Birinci Reich'ın kurulmasından (962) hemen sonra İmparator Otto'nun sağ kolu Cremona Piskoposu Liutprand'ın şahsında ortaya çıktı. Onda Alman birliği duygusu, *Welsche*'e karşı duyulan nefretle birleşmişti. "Biz Lombardlar, Saksonlar, Franklar, Lotharingler, Bavyeralılar, Süevler, Burgundlar" diye yazmıştı, "Romalılardan öylesine iğreniyoruz ki, tiksintimizi ifade etmek istediğimizde düşmanlarımıza hakaret etmek için Romalı demekten daha ağır bir kelime bulamıyoruz. Bu tek kelime, bizim gözümüzde iğrenç, korkak, aşağılık, yozlaşmış anlamlarının hepsini taşıyor."[3] Yirminci yüzyıl başı kadar geç

---

* *Jean Foucquet (Fouquet)* (yaklaşık 1420-1477) Fransız Rönesans ressamı. *Albrecht Dürer* (1471-1528): Alman ressam. *–ç.n.*

3 *Relatio de legatione Constantinopolitana,* C. 12; krş. *Die Werke Liutprands,* Hanover 1915.

bir tarihte bile bâzı okul kitaplarında *Deutschland*'ın karşısına genel olarak yabancı ülkeler için kullanılan bir terim olarak *Welschland*'ın konduğunu belirtmeye değer.[4]

Dilbilimci Leo Weisgerber, *deutsch, Deutsche* kelimelerinin tarihini yazarken, genel kural olarak Avrupa dillerinin adlarının etimolojik bakımdan ülkelerin ya da halkların adından türetilirken (*Franklar* ⟶ *Francia* ⟶ *Fransa* ⟶ *Fransız* ⟶ *Fransızca,* vb. gibi), Almanların durumunda nasıl tam tersinin geçerli olduğunu, çünkü o tarihten bir ya da iki yüzyıl önce *tütsche* ya da *Deustche* şeklinde bir cins adıyken Şarlman döneminde (*thediscus, diutisk*) şeklinde bir ortak dil adı olarak ortaya çıkan bir kelimenin ancak daha sonra *Deutschland* terimini doğurduğunu açıklamakta epey zahmet çekmişti.[5] Bu yüzden, sırf yukarıda göstermiş olduğumuz gibi sırf öbür Avrupa dilleriyle karşılaştırılmasında değil, aynı zamanda içsel etimolojik durum bağlamında da *Deutsche* ve *Deutschland* terimleri istisnaîydi. Yeni bir kelimenin doğması yeni bir farkındalığın işaretidir, ancak başka yerlerde somut bir şeyin çevresinde, özel bir şeyin (boy ya da hanedan, bölge ya da ulusal yurt) adının çevresinde biçimlenen duygu, Almanya'da sırf dilbilimsel ya da ideal bir mefhumdan doğmuştu. Weisgerber, bundan "Alman tarihi tâ başından itibaren, ulusların statülerinin temeli olarak bir tinsel ilkeyi kabûl etmiştir"[6] sonucunu çıkarır ki bu Alman idealizm geleneğine sıkı sıkıya bağlı bir ifadedir.

Weisgerber'in Alman felsefe ve kültürünün ana akımları içinde bâzı ilginç esinlemelere yol açmış olabilecek bu yorumları, türeyiş mitlerinin rolü hakkındaki temel tezimizle, yâni, bunların ulusal duygunun doğuşunda ortak bir soydan gelindiği inancının teyidi oldukları düşüncesiyle çelişiyor gibi gözükmektedir. Gerçekten de, bütün Almanlar için Tevrat'ta geçen Aşkenaz şeklinde bir ortak ata düşüncesi, on altıncı yüzyıla, Reformasyon dönemine dek ortaya atılmamıştı. Ondan önce, sâdece Saksonlar için *Stamm* adında bir ortak ata kabûl edilirdi. Gene

---

[4] Bkz. Dr V. Steinecke, *Deutsche Erdkunde für höhere Anstalten*, Leipzig – Viyana 1915, s 5: "Almanya, Almanların yâni yurtdaşların yurdudur. Bu yüzden, sözün doğrusu, bizin dilimiz Almancanın konuşulduğu ülkedir, Welsche'in ya da yabancıları ülkelerine (Welschland) karşı bizim kendi ülkemizdir."

[5] Leo Weisgerber, *Die geschichtliche Kraft der deutschen Sprache*, Duesseldorf 1959, s. 35-79.

[6] *A.g.e.*, s. 77.

de, son tahlilde dil ortaklığı hakkındaki "tinsel" mefhumun ırk bağlılığı hakkındaki "bedensel" mefhumla aynı kolektif tutkuları yansıtıp yansıtmadığı sorusu henüz yanıt aramaktadır. Ortaçağlardan itibaren kimi zaman Alman dilini, kimi zaman Alman ırkını yücelten kimi yazarların arasıra aynı metinlere başvurmuş olduğunu göreceğiz.

Bütün bu sorunlar törelerin ve hatıraların nasıl aktarıldığı sorusunu gündeme getiriyor. Bu konudaki yaygın görüş, Cermen ırk tapıncının Wotan ile Thor'un hiçbir zaman tümüyle unutulmamış olduğu ülke toprağına kök salmış olan Hıristiyanlık öncesi anılarla ilgili olduğu hattâ doğrudan doğruya bu anılardan kaynaklandığı şeklindedir. Ne var ki, daha ayrıntılı bir sorgulama, neredeyse Etrüsk ve Kelt tanrıları kadar toptan bir·unutuluşa mâruz kalmış olan Alman tanrılar panteonunun uzun ve zahmetli bir emek sonucu yeniden inşa edilmiş olduğunu gösteriyor. Aslında, Alman mitolojisi sâdece Almanya dışında, İskandinav sagalarında ya da Romalı tarihçilerin yazdıklarında muhafaza edilmişti ve doğrudan aktarım yoluyla korunmuş olan yegâne türeyiş mitleri, anayurttan kopmuş ve böylece Cermenlikten az ya da çok uzaklaşmış olan *Stämme* – yâni Gotlar, Lombardlar, Burgundlar, Angllar ve Saksonlar – arasında korunmuştu.[7] Alman tarihinin bir başka benzersiz yönü de budur.

Anayurt dışına dağılmış Cermenler arasında Hıristiyanlık öncesine ait bu inançların varlığını sürdürmesi, kraliyet hanedanlarının ve sarayların Cermen kimliklerini sürdürmek ve kendilerini yerlilerden ayırt etmek amacıyla bunları korumuş olabileceği ihtimalini düşündürmektedir. Troyalılar gibi ortak bir soyağacının benimsenmesiyle kültürlerin kaynaşmasının nasıl başarıldığını görmüştük. Okur-yazarların öbür dillere karşı çıkardığı – ortak dil fikrinin ortak soy fikrinden önce geldiği Almanya'da durum farklıydı. Bu yüzden, Saint-Galli bir keşiş olan Peltek Notker, onuncu yüzyıl başlarında, "Tötonik dil konuşan biz" ile Romalıların ya da Slavların dillerini konuşanlar arasında açık bir ayrım yapıyordu.[8]

---

[7] Krş.; Kenneth Sisam, *Anglo-Sakson royal genealogies*, "Proceedings of the British Academy", 1953, s. 323.

[8] "Nos vero, qui Teutonica sive Teutisca lingua loquimur" (krş. M. Hessler, *Die Anfänge des deutschen Nionalgefühls inder ostfränkischen Geschictschreibung des neunten Jahrhunderts*, Berlin 1943, s. 110).

Bin yıl sonra antropolojik kuram kılığında yeniden karşımıza çıkacağından, özellikle Almanlara özgü bu ayrıştırma tarzı son derece önemlidir. Çünkü Alman ırkçılığı iki farklı ayrım hattı çizmiştir. Bunlardan biri *coğrafî* ve *dışsal* olup Almanların yaşadığı toprakları öbür "ırkların" yaşadığı topraklardan ayırıyordu (Almanya'daki Yahudilerin "karşı ırk" olarak önemi buradan geliyordu). Öbür ayrım hattının öbür Avrupa ülkeleri *boyunca* ilerlediği ve "Cermen ırkından unsurlar" ile daha değersiz öbür unsurları birbirinden ayırdığı düşünülüyordu. Bu ayrım özünde, Karolenjler döneminde oluşmuş büyük dilsel bölünmeyi yeniden üretiyordu. Böylece, bin yıl sonra, sanki birbirinin yerine geçebilen bu iki kavram aynı derin, psiko-tarihsel gerçekliği kapsıyormuşçasına, başlangıçta dil bakımından ifade edilen bir ortaklık duygusu, ırksal bakımdan formüle edilir olmuştu.

Öte yanda, Almanların kısa zamanda kendi soy geleneklerini oluşturmaya ve bizzat Almanya'da münhasıran Hıristiyan ya da klasik geçmişten alınan malzeme üzerinde kendilerini inşa etmeye başladıklarına kuşku yoktur. Ama burada Troya efsânesinden türetilen emperyal mit ile *Stämme* ile bağlantılı özgül gelenekleri birbirinden ayırt etmeliyiz.

Karolenjler İmparatorluğunun parçalanmasının ardından Frankların yönetici kesimi söz konusu olduğu kadarıyla Ren'in iki yakasında da terminolojik kargaşa hâkimdi. Almanya, Frankların doğu krallığı, Avusturya kısmının hâlâ adını koruduğu (*Oesterreich*) şekliyle, *Öst-Reich* idi. Dokuzuncu ve onuncu yüzyılların Alman tarihçilerinin gözünde *Francia* ya da on ikinci yüzyılda Frederick Barbarossa'nın gözünde *Regnum francorum et teutonorum* idi. Ne var ki bu *Francia*, ilk *Öst-Reich* vakanüvislerince bazen *Germania* adıyla anılıyor ve Fransız yazarlarının Galyalılara yüceltmeye başlamasından çok önce *Gallia* adı verilmiş olan topraklarla bir karşıtlık içinde ele alınıyordu. Yâni, Fransa'da olduğu kadar Almanya'da da en soylu ırk Franklardı. Soyağaçları sâyesinde Almanlar, Troyalıların ve onlar aracılığıyla Yafes'in ve Âdem'in soyundan gelme onurundan yararlanıyordu. Yine onlar sâyesinde emperyal fikrin kuramcıları, Kutsal Roma İmparatorluğunun soyluluk unvanlarını bunların "Yunanlardan Almanlara" yâni Franklara "geçtiği" gerekçesiyle meşru kılmaya çalışıyorlardı.

On üçüncü yüzyıl sonunda Habsburgların yeni hanedanı iktidara geldiğinde Papaz Alexander von Roes, *Francia major* (Almanya) ile

Francia minor (Fransa) arasında bir ayrım yaptı. Roes, Avrupa'da üç büyük ulus tanıyordu, İtalyanlar, Fransızlar ve Almanlar. İtalyanlara dindarlık, Fransızlara bilgelik, Almanlara da güç atfetti. Aslında, gerçek Franklar Almanlardı, Fransızlar ise sâdece Frank kökeninden geliyordu (*francigenae*). Roes bu tezi hakkında daha fazla açıklamaya girmedi ama sonraki izleyicilerinden biri olan Twinger von Königshofen (1346-1420) bu düşünceyi şöyle geliştirdi: Alman topraklarında (*dütschen landen*) yerleşen Franklar öbür *dütshe* ile karışarak Almanları meydana getirmişti. Öte yandan, *francigenae* ya da Fransızlar, karışık Frank ve *Welsch* ana-babalardan türemişti. Bununla birlikte, aynı zamanda Troyalılardan türeyen Romalıları kök, Almanları gövde, Fransızları da dallar olarak tanımladığından,[9] Alexander von Roes'i, Paul Joachimsen'in yaptığı gibi "ilk Alman ırk kuramcısı" olarak nitelemek yanlış olacaktır. Roes, Ceasar'ın Almanya'ya Romalıları yerleştirdiğini ve "Cermen" kelimesinin [tohum ya da türeyiş anlamındaki *–y.h.*] *germen* kelimesinden geldiğini düşünüyordu. Bir başka deyişle, genel olarak Alman Ortaçağında olduğu gibi Roes'in de gözünde geçmişle hâlihazır arasında, klasik Antikite ile Hıristiyanlık arasında doğrudan bir soy çizgisi vardı. Görmüş olduğumuz gibi, ancak on beşinci ya da on altıncı yüzyılda Alman hümanistleri gövdeyi kökünden (ya da dalları gövdeden) kestiler ve böylece açıkça ırkçı soy yorumları için toprağı hazırladılar. Aksine, Roes'e göre, evrensel ve Hıristiyan olduğundan Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu kalıtsal olamazdı. İmparatorlar seçimle gelmeliydi. Kutsal Ruh böyle olmasını istemişti. İspanya, Fransa ve İngiltere'de merkezî bir türeyiş mitinin çekirdeğini oluşturan Cermen kökenli özgül "kraliyet soyları" ile doktrinal anlamda Roma toprağına bağlı olmakla birlikte bu köken kuramıyla pek kolay bağdaştırılamayacak olan seçilmiş, evrensel imparatorluk hanedanları arasında açıkça paradoksal bir karşıtlık vardır.

Tek tek *Stämme* soyağaçlarına bakılacak olursa, Bavyeralıların esas olarak, (Nuh'un Almanca konuşup konuşmadığı hakkında efsâne bir şey söylemiyor olsa da) "Nuh'un gemisinden karaya çıkmış olduğu" Ermenistan'dan geldiğini anlatan bir on birinci yüzyıl geleneğini hatırlamaya değer. Saksonlar, hem Büyük İskender'in hem de (Ascanlılar

---

[9] Krş.; Borst. II.2 . s. 824-827, vc III/ı, s. 1017-1018.

hanedanının hatırasında) Gomer'in büyük oğlu Aşkenaz'ın soyundan geldikleri iddiasındaydı. Süevler, Almanya'ya gelişlerini Köln ve Ratisbon kentlerinin de kurucusu olduğuna inanılan Julius Caesar'ın zamanına denk getiriyorlardı. Bu inanışlarda da Eski Ahit anlatılarıyla klasik Antikitenin hatıralarının alışılmış karışımı görülebiliyor. Daha fazla ayrıntı isteyen okuyucuya Arno Borst'un değerli eseri tavsiye edilebilir.[10]

Borst, daha on ikinci yüzyılda Töton diline Latinceden türeyen *Welsch* dilinin hak iddia edemeyeceği özel bir yer tanıyan aykırı bir tanığa dikkat çeker. Ren bölgesinin din öğretmenlerinden Bingenli Hildegard'ın (öl. 1179) izleyicilerinden bir kadın, Âdem ile Havva'nın Almanca konuştuğunu ilân etmiş ve nedenini şöyle açıklamıştı: "*Adam et Eva Teutonica lingua loquebantur, quae, in diversa non dividitur ut Romana.*[11] Kökeninden ayrılmış ve çeşitlenmiş Roman dillerine karşılık, tümüyle farklı bir kökten gelen Alman dili tekti ve bu yüzden insan ırkının orijinal dili olmalıydı. Bu akıl yürütme, Âdem'e doğru gittikçe dil ve ırkın birleştiği düşüncesine eşlik eder. O zamanların elde edilmesi mümkün sınırlı bilgisi göz önünde tutulduğunda bile, sâdece zamanın kendisinden bile önce doğmuş orijinal bir dildeki inananların böyle bir iddiada bulunma cüreti gösterebileceği izlenimi ortaya çıkıyor. Fransızlar, İngilizler ve Almancanın öbür rakipleri, kendi dillerinin orijinal olmayıp başka dillerden türemiş olduğunu gayet iyi bilmekteydi.

Bu izlenim, söz konusu iddianın on altıncı yüzyıldaki gelişimiyle doğrulanmaktadır. Alsaslı doktor Lorenz Fries'in 1518'de Almancanın Fransızcaya üstünlüğünü göstermek için getirdiği kanıt önemlidir: "Bizim dilimiz aşağı mıdır? Hayır, orijinal bir dil (*ursprünglich Sprach*) olmaklığıyla daha da yücedir; Fransızca gibi Yunanlardan ve Latinlerden, Gotlardan ve Hunlardan dilenilip (*zusammengebettelt*) devşirilmiş değildir".[12] Böylece, Alman dilinin saflığına Otuz Yıl Savaşları sırasında son derece aşırıya vardırılacak olan bir tapınma başlamış oldu. Daha sonraları, birçok çağdaşı daha o zamandan ulusal kanlarıyla övünmeye

---

[10] Borst, II/2 s. 665 ve devamı; aynı zamanda bkz. (Ascan soyağacı için) A. Daube, *Der Aufstieg der Muttersprache im deutschen Denken des 15. und 16. Jahrhunderts*, Frankfurt a/M 1940, s. 8-11; ve (Julius Caesar'ın kurduğu köyler için) A.Grau, *Der Gedanke der Haerkunft in der deutshen Geschichtschreibung des Mittelalters*, Leipzig 1938, s. 21.

[11] Borst, II/2, s. 659.

[12] Aktaran L. Weisgerber, *op. cit.*, s. 137.

başlamışken, bu temayı en şiddetli biçimde vurgulayan kişi Alman ulusal duygusunu daha da yüceltmek isteyen Fichte olacaktı. Bu yüzdendir ki, dil ile soyu birbirine karıştırmanın Alman tarihinin kalıcı bir özelliği olduğunu düşünmek meşrudur. Bununla birlikte, her ikisi de hayat ve güç kaynağı olduğundan, bütün kanıtlar bilinçdışında bu ikisinin aynı anlama geldiğine işaret etmektedir.

Ne var ki, ne Bingenli Hildegard'ın adsız izleyicisi ne de (ille de Âdem'in de konuştuğu dil olduğunu iddia etmeksizin) Alman dilinin erdemini savunan başka birçok yazar, bunu siyasal hâkimiyet için bir gerekçe olarak göstermemişti. Onlar, başka dillerin özellikle de *Welsche*'in aleyhine Almanca konuşmayı yüceltmekle yetinmişti. Klasik araştırmalarının yeniden canlanmasıyla ancak on beşinci ve on altıncı yüzyıllardadır ki evrensel hegemonya iddiaları (imparatorluk unvanlarından ve Sezarların Roma'sına yakınlık iddialarından ziyade), dile dayalı gerekçelerle haklı gösterilmeye başlandı. Ardından, iki ya da üç nesillik bir dönem içinde yeni türeyiş mitleri ve yeni bir dünya görüşü uyduruldu.

Artık bu ortamda, Alsace'da 1490 ile 1510 yılları arasında yazılmış olan *Yüz Bölümlük Kitap* adlı bir kitap, Norman Cohn'un göstermiş olduğu gibi Hitlercilerin sonraki hezeyanlarını özel bir tarzda haber veren bir takım tezler geliştirebilirdi.[13] Kitabın ("Yukarı Ren'in Devrimcisi" mahlasını kullanan) adsız yazarı, binyıllık bir Reich kurularak Cermen hegemonyasının güvenceye alınmasını istiyordu ve bu amaçla büyük ölçüde Eski Ahitten esinlenen tarih öncesindeki bir efsânevî döneme uzanan kanıtlar yaratmıştı. "Âdem Almandı" diye ilân ediyordu.[14] Bu gerçeği saptamakla, bir yandan Alman olmayan halkların köleleştirileceği-

---

[13] "Sonuç, neredeyse olağandışı şekilde, Nasyonal Sosyalist "ideoloji"nin çekirdeğindeki fantezilere benziyordu. Benzerlikle derhal çarpılmak için kişinin Rosenberg ve Darré gibi akıl hocalarının (daha şimdiden neredeyse unutulmuş) izlerine dönüp bakması yeter. Tanrısal iradenin bir kez kendisinde gerçekleştiği ve tarih boyunca bütün iyiliklerin kaynağı olmuş– sonradan kapitalistlerin, Alman olmayan aşağı halkların ve Roma kilisesinin desiseleriyle güçten düşürümüş – olan ve şimdi Tanrının gönderdiği aynı ânda hem siyasî önder hem de Mesih olan bir kurtarıcının emrindeki, doğuşça alçak gönüllü ama ruhen hakiki Alman, yeni bir aristokrasi tarafından hakkı olan yerine yeniden oturtulması gereken ilkel bir Alman kültürüne aynı inanç vardır. Hepsi yerli yerinde..." (N. Cohn, *Les fanatiques de l'Apocalypse*, Paris 1962, s. 119).

[14] "Adam ist ein tuscher man gewesen." Krş.; Hermann Haupt'un "Yüz Bölümlük Kitap" hakkındaki tahlili, *Ein Oberrheinischer Revoltionär aus dem Zeitalter Kaiser*

ni, öbür yandan Roma Katolik din adamları sınıfının kıyımdan geçirileceğini duyuruyordu. Bu konularda umutlarını "ordularının gücüyle bütün dünyada hüküm sürecek olan" gerçek (İmparator 1. Maximilian) ya da efsânevî (İmparator Frederick) bir başkumandana bağlamıştı. On Emir'in yerini Trier'in Yedi Emir'inin alacağı ve kutlu gün olarak Pazar gününün yerine (Tanrı Thor'un adından bile bîhaber gibi gözüktüğünden) Mesih-Jüpiter günü olarak yeniden adlandırdığı Perşembe gününün geçeceği bir ulusal din çağrısı yapıyordu. Daha Reformasyondan çok önce yazarın Hıristiyanlık anlayışı özellikle sapkın ve Almancı bir yönde çarpılmıştı.

"Biz Almanlar" diyordu "özgürüz, biz hepimiz soyluyuz; biz güç yoluyla bütün dünyanın mülkiyetini ele geçirmiş ve bütün dünyaya hükmetmiştik ve fazla zaman geçmeden, Tanrının yardımıyla dünyayı kadîm düzene boyun eğdireceğiz" Alman üstünlüğü etimolojik olarak da kanıtlanmıştı. Almanca ya da Cermence (*allemand*, *alémanique*), bütün insanların (alle-Mann) dili değil miydi? Bu dili, Âdem'den sonra (yazarın orijinal elyazmalarını okumuş olduğunu iddia ettiği) oğlu Enoş'un eserlerinin gösterdiği gibi "yiğit Alman adamı Şit" konuşmuştu. Tufan çekildikten sonra Yafes Almanya'ya yerleşmiş ve Büyük İskender'den Timurlenk'e dek dünya tarihinin bütün büyük fâtihlerini yetiştirecek olan imparatorluk soyunu kurmuştu.

Almanların üstünlüğü, seçilmiş niteliği bir başka alanda da ortaya konmuştu. "Yukarı Ren'in Devrimcisi", İsa'nın sırf kâfir Yahudileri kurtarmak için gelmiş olduğu iddiasıyla Alman Âdem'in kendisini ve şanlı soyunu ilk günahtan azade kıldığında da, modern Alman düşüncesinin bâzı eğilimlerini önceden haber vermiş oluyordu. *Yüz Bölümlük Kitap*'ın tâcirlere ve tefecilere çattığı pasajlarında bile Yahudiler için zaman harcamadığına dikkat edilmelidir. Bu devrimci yazarın bütün gazabı – Slavları kastettiği – Ham'ın* soyuna ve herkesten de fazla Romalı-

---

Maximilians I, "Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst", Ergänzungsheft VIII, Trier 1893, s. 141.

* İbrani efsânelerine göre Nuh'un üçüncü oğlu Ham bir terbiyesizliği yüzünden babasının bedduasını almış ve bunun sonucunda onun soyundan gelenler Nuh'un öbür oğullarının soyundan gelenlere kölelik etmeye mahkûm kılınmıştır. Genelde kara ırkın atası sayılmasına rağmen, kimlerin onun Hamîler denen soyundan sayılacağı ve buna dayanarak haklı olarak köleleştirileceği, çağlara ve güç dengelerine göre değişmiştir. –*ç.n.*

lara lâyık görülmüştü. Bu zehirleyicilerin ve yeniden köleliğe indirgenmesi zorunlu olan bu doğuştan kölelerin kötülüklerinin sayılıp dökülmesi bu şaşırtıcı elyazmasının büyük bir kısmını oluşturur.

Adları bilinen ve göreceğimiz gibi bâzıları yüksek bir saygınlık kazanmış olan başka kişiler de aynı şekilde insanlığın orijinal dilinin İbrancadan ziyade Almanca olduğu görüşünü ifade etmişti. (*Yüz Bölümlük Kitap* elyazması olarak kalmış ve 1893 yılına dek gün ışığına çıkmamış olduğundan) Adsız devrimciye çağdaşları ve sonraki kuşaklar üzerinde özel bir etki atfetmek mümkün olmasa bile, savunduğu pan-Cermen eskatoloji kesinlikle hiç yoktan ortaya çıkmamıştı. Cermen kültürüne bağlı ülkelerde on beşinci yüzyıl boyunca gelişecek eğilimlerin aşırıya vardırılmış bir ifadesiydi. Şimdi bu yeni zihniyet iklimini tanımlamalı ve bu dönem sırasında onun kültürel modelini ya da daha özel olarak, billûrlaştığı şekliyle "ideal Alman adamı" fantezisini tahlil etmeye çalışmalıyız.

Göründüğü kadarıyla, Pan-Cermenizmin tarihsel argümanları sistemli olarak ilk kez Batı'daki Büyük Bölünmenin ardından toplanan Basel Konseyi'nde (1434) formüle edilmiştir.[15] Toplantılar sırasında İsveç Kralının elçisi Piskopos Ragvaldsson, krallığı bütün öbürlerinden daha soylu ve eski, halkı da öbürleri gibi Bâbil karışmasından sonra Avrupa'ya göç etmiş olmayıp otokton bir ırk olan kendi hükümdarının mutlak bir üstünlüğe sâhip olduğunu iddia etmişti. Ragvaldsson, iddiasını desteklemek üzere İskandinavya'yı "insanlığın beşiği ve ulusların matrisi" olarak niteleyen Jordanes'in altıncı yüzyılda kaleme aldığı vakayinâmesine dayandı. Böylece, kadîm bir otoritenin yardımıyla on yedinci yüzyıla dek sürecek, başka bir deyişle İsveç kralları Avrupa işlerinde önemli bir rol oynamaya muktedir oldukları sürece devam edecek bir İsveç emperyalist geleneği başlamış oldu.

Bu bağlamda, İskandinav ülkelerinin – Gotlar ve daha sonra Vikingler aracılığıyla – benzersiz bir inandırıcılıkla tarihsel-soysal argümanlar öne sürebilecek durumda oldukları vurgulanmaya değer.

Fakat on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda Cermen ırkı adına bu

---

[15] Krş.; Borst, C. III/ı, s. 1012.

iddiaları körükleyen Almanya oldu. Milliyetçi megalomani atasal efsânelere ancak belli koşullarda, işin aslında, bunların geçmişte ve hâlihazırda belli bir derecede geçerlilikleri bulunduğunda başvurabilir.[16] 12. Karl'ın* yenilgisinden sonra bu koşullar İsveç'e uygulanamazdı. Bütün geriye kalan, İskandinav yarımadasından türediklerini gösteren hiçbir kanıt olmasa da, Gotlara duyulan özel ilgidir. Aslında Gotların buradan türemek şöyle dursun buraya hiç yerleşip yerleşmedikleri bile belli değildir.

Almanya söz konusu olduğu kadarıyla, bir kitlesel heyecan ve sapkınlık ortamında İmparator Frederick'in muzaffer yönetimi hakkındaki efsâne ve kehânetlerin yayılmaya başlaması da on beşinci yüzyılda oldu. *Yüz Bölümlük Kitap*'ta işlenen temalardan biri de buydu. Başka Avrupa ülkelerinde de benzer efsâneler yayılıyordu. Wotan'ın adının bile unutulmuş olduğu, eski boyların Avrupa ölçeğindeki göçleri hakkında aynı şekilde hiçbir şeyin bilinmediği Orta Çağ Almanya'sında bu heyecanın özellikle şiddetli olduğunu varsaymak için bir neden yoktur. Bu hatıraların unutuldukları köşelerden çıkarılıp canlandırılması ve bunlardan böylesine kibirli sonuçların çıkarılması Alman entelektüellerinin çabaları sâyesinde olmuştur. Gerçekten 1450 ve 1550 arasında Almanya'nın Hıristiyanlık öncesi tarihinin yüceltilmesi herkesten çok, klasik metinlerin incelenmesinden Petrarca ve Makyavel ile İtalyan hümanistlerininkinden çok başka sonuçlar çıkaran genç Alman hümanizminin işiydi. Tacitus'un *Germania*'sının yeniden bulunması talebelerle hoca-

---

[16] Geçmiş geçerlilikle, modern bir insanı etkilediği şekliyle bir köken mitinin kendi içinde inandırıcılığını kastediyoruz. Hâlihazır geçerlilikten kastımız, ilgili ulusun bir Büyük Güç olarak kendini dayatabilme konusunda gerçek bir şansının olmasıdır. Her ikisi de, oldukça yakın zamanlara dek kolektif bir düzeyde megalomanyak fantezilerin ve yansıtmaların kendilerini etrafında kalıba dökecekleri şu gerçeklik parçalarını oluşturmaya hizmet ettiler.

* Osmanlılarca *Demirbaş Şarl* denen İsveç kralı. Bir rivâyete göre cesâreti ve olağanüstü fiziksel gücü nedeniyle, daha inandırıcı bir başka rivâyete göre 1709 yılında Rusya'ya yenildikten sonra Osmanlı topraklarına sığınıp masrafları hazineden karşılandığı ve yerini iyice evsinip, İsveç'i uzaktan yönetmenin yanı sıra Osmanlı'nın dış politikasına da karışarak sonunda illallah dedirttiği ev sâhiplerince kovulana kadar gitmek bilmediği (Türkiye'de yaklaşık beş yıl kalmıştır) için *demirbaş* denmiştir. 1718'de savaş alanında (muhtemelen peşinde oradan oraya koşuşturmaktan bıkan kendi adamlarının kurşunuyla) ölmesiyle İsveç, Avrupa'da hatırı sayılır bir siyasal güç olmaktan çıkmıştır. *–y.h.*

ları arasındaki tartışmaları yoğunlaştırmıştı. İtalyan yazarlarının gözündeki değeri sırf Almanların iyi bilinen barbarlıklarını bir kez daha teyit etmekten ibaret olan bu metin, Alman yazarların gözünde atalarının basit erdemlerinin ve yenilmezliklerinin tanığıydı.[17] Tacitus'un yaptığı iki yorum, her ne kadar her ikisi de varsayımdan ibaret olsa da, Almanları kendilerinin otokton ve *saf ırktan* gelen bir halk oldukları sonucuna götürmüştü:

> Cermenlerin kendilerine gelince, onların yerli bir halk olmasının ve gerek istilâ, gerek komşu halklarla dostça ilişkiler yoluyla olsun kanlarına çok az yabancı kan karışmış olmasının muhtemel olduğunu düşünüyorum... kendi payıma, Almanya halklarının yabancılarla karşılıklı evlilikler yoluyla kendilerini asla bulaştırmadıklarını aksine ayrı ve başka hiçbir halka benzemez şekilde saf kan kalmış olduklarını kabûl ediyorum.[18]

Göreceğimiz gibi, Alman hümanistleri ilkin otoktonluk ve "toprak" mitine sarıldılar. Ancak Eski Ahit soyağaçlarının yavaş yavaş terk edilmesiyledir ki vurgu ırk ya da "kan" üzerine kaydırıldı. Psikoanaliz diliyle söylenebilir ki, bir Romalıdan gelmekliğiyle her türlü kuşkudan münezzeh olan Tacitus'un tanıklığı, modern devirlerde Almanların megalomanyak hezeyanının kendisini çevresinde örgütlediği başlıca "gerçeklik parçası" olmuştur. Alman üstünlüğünü savunmak ve örneklerle kanıtlamak içim on beşinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren başka bir çok argüman ileri sürüldü. Bunların arasından dikkat çekici olan, zamanın iki büyük icâdı, matbaa ve topçuluktu. Efsânevî Berthold Schwarz,* ulusal şeref simgesi olarak Johannes Gutenberg ile yan yana ilk sırayı paylaştı. Güney Almanya'da kentlerin ve ticaretin büyümesi ilk milliyetçi ki-

---

17 Karmaşık bir evrim sürecini özetlemekteyiz. Daha yakından bakıldığında, Tacitus'un ve öbür eski tarihçilerin otoritesine dayanarak Almanların savaşçı niteliklerini ilk yüceltenlerin bâzı İtalyan yazarlar olduğu görülecektir. Ama bu Alman beylerini Papa'nın Türklere karşı bir haçlı seferi örgütleme planına kazanmak amacıyla idi. Geleceğin Papa 2. Pius'u, Aeneas Sylvius Piccolomini'nin durumu özellikle böyleydi.

18 "Ipsos Germanos indigenas crediderim minimeque aliarum gentium adventibus et hospitiis miksos... Ipse eorum opinio accedo, qui Germaniae populos nullis aliis aliarum nationum conubiis infectos propriam et sinceram et tantum sui similem gentem extitisse arbitrantur" (*Germania* II, ı ve IV, 1).

* 14. yüzyıl başlarında barutu ve ilk ateşli silâhları icât ettiği rivâyet olunan Alman keşiş ve simyager. Gerek barutun gerek ilk topların bu tarihten çok önce Asya'da kullanılmış olduğu bilindiğinden bu rivâyetin tarihsel geçerliliği yoktur. *–ç.n.*

taplar için zengin destekçiler ve bir alıcı kitlesi yaratmıştı. Bununla da kalmayarak, bu tür anlatılar, yüzyılın sonuna doğru Avusturya gücünün kurucusu İmparator 1. Maximilian'ın kişiliğinde hırslı ve kudretli bir alıcı da buldu.

1501'de saray şairi Heinrich Bebel, A.E.I.O.U kısaltmasını* benimsemiş olan Avusturya hanedanının iddialarının tarihsel temelleri hakkında imparatora hitaben bir şiir yazdı. Geçmiş zamanlarda Alman ırkı dünyayı fethetmiş ve bâzıları sonradan Alman olduklarını bile hatırlamayacak olan halklara boyun eğdirmiş değil miydi? Almanlar, sırf kendi iktidar ve şan açlıkları peşinde koşan Romalıların hakkında hiçbir şey bilmedikleri Hıristiyanlık idealleri olan yüce tutkularla hareket etmemiş miydi? Bebel, – bu iddiaları için dayandığı aynı – Latin yazarlarını nefret ya da kıskançlıkları yüzünden Antikitenin Cermen kahramanları tarafından yerine getirilmiş olan pek çok şanlı eylemi gizlemiş oldukları için kınıyordu.[19]

Alman hümanistlerinin her biri Alman büyüklüğü temasını kendi tarzında işledi ve argümanlarının yeniliğiyle değişikliği bakımından birbiriyle yarıştı. Alsaslı Wimpfeling, modern ulusların eskilere hiçbir şey borçlu olmadığını vurguluyordu. "Bizim Şarlman'ımız, Ottolarımız, Fredericklerimiz var" diyordu "kahramanları için Romalılara hiçbir kıskançlık beslemiyoruz" (ki zâten Trier de Roma'dan tam 1250 yıl önce kurulmuştu). Bununla birlikte, Cermen kökeni atfettiği Diocletianus ve Valentianus gibi Roma imparatorlarına hayranlık duymaktan da geri kalmıyordu.[20] Swabyalı Johann Naukler, Tacitus'un otoritesine dayanarak, gerçi henüz Yafes'ten gelen soy zincirini de inkâr etmeksizin, atalarını Tuisto ya da Tuisco'ya bağladığı eski Cermenlerin *otoktonluğunu* vurgulayan ilk kişi oldu.[21] Sofu Bavyeralı Aventin-Thurmair, Ascanlılar

* *Austria Est Imperare Orbis Universo* – Avusturya Dünyayı yönetmeye lâyıktır/Dünyayı yönetmek Avusturya'nın hakkıdır.

19 *Oratio ad regem Maximilianum de laudibus atque amplitudine Germaniae.* Bu nutuk yayımlandığında Bebel karakteristik *Germani sunt indigene* başlığını taşıyan bir bölüm daha eklemişti. Krş.; Paul Joachimsen, *Geschictsauffassung und Geschichtsschreibung in Deutschland unter dem Einfluss des Humanismus*, Leipzig 1910, s. 97-98.

20 *Epithoma rerum germanicarum*, Strasbourg 1505 (krş. Joachimsen, *op. cit.*, s. 64-79).

21 *Memorbilium omnis aetatis et omnium gentium chronici commentarii*, 1516 (krş. Orst, C. III/ı, s. 1051-1052).

ya da Sakson türeyiş efsânesini canlandırıp Tacitus'un anlatısını Eski Ahit'in Yaratılış'ı ile bütünleştirdi Gomer'in oğlu ve Tuisto'nun yeğeni Aşkenaz'ı bütün Almanların atası kıldı.[22] Buna karşılık genç hemşehrisi Irenicus-Fredlieb, aksine Eski Ahit soyağaçlarını kararlılıkla reddedip, Roma'nın düşüşü üzerine bir zafer türküsü yaktı ve "Yukarı Ren'in Devrimcisinin" tarzında, Alman krallığının dünyanın en eski krallığı olduğunu ilân etti.[23] Eleştirel zekâsıyla ünlü Alsaslı Beatus Rhenanus, birbirinden câzip etimolojik açıklamalar getirdi. Ona göre *German* kelimesi *Gar-Mann* yâni tam adam, *totus seu robustus vir* anlamına geliyordu. Kendisini çok çarpıcı ifadelerle ulu atalarıyla özdeşleştiriyordu: "Gotların, Vandalların, Frankların zaferleri bizimdir! Bizimdir Roma imparatorluk illerinde kazandıkları şân!"[24] Çok seyahat etmiş Tacitus çevirmeni Franconyalı Celtis-Pickel, kadîm "Almanya"nın sınırlarını Sarmat ya da İskit ovalarına uzatıyordu.[25] Mutaassıp Luterci Sebastian Frank, otoktonluğun avantajlarını ilân ederken lafını gevelemiyordu. Almanların bir pislik (*Unflat*) gibi başka bir ülkeden süpürülüp çıkarılmamış, aksine Nuh'un torunu Tuisto'nun yerleştiği noktada türemiş olma ayrıcalığına sâhip bulunduğunu yazmıştı. Bunun sonucunda ülke olarak Almanya ile Almanlığın kökenlerini bir ve aynı şey olarak kabûl ediyordu.[26]

Bununla birlikte yükselişteki Almanya çılgınlığını yaymakta hiç kimse, tanınmış bir şövalye ve Hermann-Arminius* tapıncının kurucusu

---

[22] Borst, C. III/ı, s. 1058-1059, ve A. Daube, *Der Aufstieg der Muttersprache... op. cit.*

[23] *Germaniae exegeseos...*, krş., Borst, III/ı, s. 1058, ve Joachimsen, *op. cit.*, s. 169-183.

[24] "Nostri enim sunt Gotorum Vandalorum Francarum triumphi, nobis gloriam sunt illorum imperia in clarissimis Romanorum provinciis." Krş.; Joachimsen, *op.cit.*, s. 125-146.

[25] Joachimsen s. 110-112, ve Borst, s. 1053-1054).

[26] Sebastian Franck, *Chronica des gantzen Teutschen Lands* (1538)

* *Arminius* (yaklaşık MÖ 18 – kesin MS 21) Cermen boy ve oymaklarının bir kısmını geçici olarak birleştirmeyi başararak askerî gücünün doruğundaki Roma imparatorluğunu MS 9 yılında çok ağır bir yenilgiye uğratıp, ardından kâh yenip kâh yenildiği başka bir dizi savaş yoluyla Ren ırmağının doğusundaki Almanya topraklarının işgâlini önleyen Alman askerî önder. Almancadaki gerçek adı bilinmemekle birlikte Arminius adı bir Alman adının Latincede yamulmuş biçimi olduğundan, kendisini Romalı kaynaklardan öğrenen Luther ve onu izleyen Alman milliyetçileri sonradan tahmin yoluyla (etimoloji ilminde çok işe yarayan *olsa olsa* yöntemi) bu adı *Hermann* şeklinde yeniden Almanlaştırmıştır. *–y.h.*

olan Ulrich von Hutten ile yarışamazdı. Ona göre özgür ve soylu Almanlar evrenin doğal efendileriydi (*weltherrschendes Volk*). Almanların baş erdemi olan *erkeklik* ile şu sözlerle aşağıladığı *Romano-Welsche*'nin *kadınsılığını* kıyaslıyordu: "Bir kadın-ırk, yüreksiz, cesâretsiz, erdemsiz bir âcizler sürüsü. Hiçbiri bir savaşta çarpışmamıştır, hiçbirinin de savaş sanatından behresi yoktur. Bize hükmeden insanlar bunlar! Bu maskaralık kalbimi kırıyor..."[27] Böyle böyle Alman ataların bir arketipi inşa edildi, her yazar buna kendi katkısını yaptı, "Yukarı Ren'in Devrimcisinin" sayıklamaları bunun en uç örneğinden başka bir şey değildi.

Reformasyon ile aynı zamana denk gelen bu milliyetçilik dalgasını muazzam boyutlara çıkarmak Luther'in başarısıydı ve Luterciliğe o özgül Alman niteliğini de veren oydu. "Almanlar için doğdum ve onlara hizmet etmeyi arzularım"[28] demişti Luther. Onlara Hıristiyan olarak mı yoksa Alman olarak mı hizmet edecekti? Burada durup Reformcunun "modern Almanya'nın evrimini anlamak isteyen herkesin okuması gereken bir eser olan"[29] *Alman milletinin Hıristiyan Asaletine* (1520) başlıklı temel eserine bir bakalım. Bu eser, her şeyden önce bir Hıristiyanın yürekten kopan çığlığıdır. Luther'in papayı Deccal ile kıyasladığı pasajda sâdece "tutarlılığı, sadâkati ve soylu doğası bütün tarihçilerce övülmüş olan Alman milleti"[30] ile karşıtlaştırmakla yetinir. Ne var ki Luther'in (sanki bir boşluğu doldurma gereğini hissetmiş gibi) sonradan eklediği kısa bir bölümde[31] "savaş çağrısına icâbet eden" ve Roma ile bir hesabı kapatmayı talep edenler Almanlardır. Luther, eski zamanlarda bir Romalılar çetesinin Almanları sömürmüş olduğunu açıklar ki Almanlar,

> Roma İmparatorluğunun gücünü ele geçirecek ve onu kendi tımarlarına çevirecek iyi ün sâhibi cesur bir halktı. Ve öyle de oldu. İmparatorluk İstanbul'da İmparatorun elinden çekilip alındı ve böylece adıyla unvanı biz Almanlara geçti. Bu eylemle Papanın kulları hâline geldik ve şimdi Papa tarafından Almanların sırtından ikinci bir Roma İmparatorluğu kurulmuş oldu... kendi kibirli ve zorba-

---

[27] Aktaran Hans Kohn, *Tehe idea of Nationalism*, New York 1951, s. 621.

[28] *Germanis meis natus sum, quibus et serviam* (Gerbel'e mektup, 1521).

[29] Maurice Gravier, *Luther, A la noblesse chrétienne de la nation allemande*'ın önsözü, Paris 1945, s. 48.

[30] *A la noblesse chrétienne...* Gravier'nin aynı basımı, s. 203.

ca dürtülerini tatmin için iyi niyetimizi daima suiistimal ettiklerinden, adı biz aldık ama kırlarla kentler onların oldu ve "kendi istekleriyle kendilerinin kandırılmasına ve aldatılmasına izin veren salak Almanlar" diye bizimle alay ettiler... Ve bu yüzden işte şimdi bu hâldeyiz, alışıldığı gibi daima kafasız davranmış olan zavallı Almanlar. Onların efendisi olduğumuzu sanırken zorbaların en kurnazının kölesi olduk.

Burada başlangıç hâlinde bir paranoya – Latin kapanına tutulmuş soylu Alman – biçimi kendini gösteriyor; ve Luther, kutsal metinlerden yaptığı bol alıntılarla destekleyerek Almanları vicdanî kaygıları pek de dikkate almaksızın, "Tanrısal lütuf" ve "şer adamların kötülüklerinin" tanrısal inayet sâyesinde üst üste gelmesinin yaratmış olduğu durumdan yararlanmaya çağırdığında, tamamen Ulrich von Hutten'ı yankılıyor gibi gözükmektedir:

Tanrının inayetiyle ve bizim hiçbir dahlimiz olmadan şer adamların kötülükleri yüzünden İmparatorluk bizim üzerimize kalmış olduğundan, onu bırakmamızı öğütlemeyeceğim. Bütün bunlar tanrısal lütfun bir parçasıdır... Bu İmparatorluğun Almanya'nın Hıriştiyan prenslerince yönetilişi [Tanrının isteğidir].

Reformcu, 1532'de "Almanlar kadar aşağılanmış bir millet yoktur. İtalyanlar bize ahmak diyor; öbürleri gibi Fransa ve İngiltere de bizimle alay ediyor" diye ilân ettiğinde, aradan geçen yıllardan sonra aynı düşünce yapısını korumakta olduğunu göstermektedir. Bir Alman tarihçinin 1931 yılında gözlediği gibi,

Luther, kanaatlerine ve suçlamalarına bütün ömrünce sâdık kaldı. Bunlar, 1520'de yazdığı *Hıristiyan Asaleti*'nde de, 1545 tarihli *Şeytan'ın Kurduğu Roma'daki Papalık*'ında da aynıdır. Bunlar, bir tanrısal nakil edimiyle Alman halkının elde ettiği ulusal sâhipliğin yasal dayanağı olan İmparatorluğa duyduğu içsel sadâkati gösterir. Luther tarafından anlaşıldığı şekliyle, bu İmparatorluk tek bir adama ait bir imtiyaz olmayıp, bütün millete aitti.[32]

Luther'in biyografisinin yazan Otto Scheel, kahramanının hayatının sonuna doğru, daimî ve yenilmez bir orduya sâhip bir birleşik Almanya düşlediği gerçeğini ortaya koyar.[33]

Mücadelelerinin en başından beri Luther, anadilinin değerini sadâ-

---

[31] XXVI: Bölüm (krş. M. Gravier'nin önsözü, s. 42).

[32] Werner Fritzmeyer, *Christenheit und Europa*, Münih 1931, s. 55.

[33] Otto Scheel, "Der Volksglaube bei Luther", *Historische Zeitchrift*, 1940, s. 477 ve devamı.

katle vurgulamıştı: "Tanrımı Alman dilinde işitip bulabildiğim için Tanrıya şükrediyorum, ne ben ne de siz onu Latincede, Yunancada ya da İbrancada asla bulamazdık" (1518). Almanca, öbürlerinden daha hayranlık verici ve ancak Bâbil karışmasından önce Âdem tarafından konuşulan İbranca ile kıyaslanabilecek olan dördüncü kutsal dil statüsüne yükseltilmişti. Luther'in çağdaşı Paracelsus'un yaptığı gibi, kimi zaman insanlığın ilk dili olan "Âdemce" mertebesine bile çıkarılıyordu.[34]

Almanların kökenine gelince, Luther doğal olarak bunu Yaradılış hikâyesinin ışığında açıklamaya çalıştı. Kurgusunda Yafes-Aşkenaz soy zincirini seçmiş ve Aşkenaz Gomer'in, Gomer de Yafes'in en büyük oğulları olduğuna göre, buradan ilk doğum ayrıcalıklarını kendi milletine ayırmıştı. Bir yandan dinsel bölünmeye yol açarken, aynı ânda ulusal dil birliğini sağlayan Reformcunun bu dili Almanlara öğretme onurunu Aşkenaz'a bahşettiğini belirtmeye değer: "*Assanas germanicam linguam docuit... Assanas est noster singularis heros.*" Yurtdaşlarına hem bir ortak dil hem de kendi memleketi Saksonya'nın geleneklerinden türetilmiş ortak bir ata vermesi Luther'in başarılarından biridir.[35]

Son olarak, her şeyden önce Almanların içsel hayatı ve selâmetiyle ilgilenen Luther'in iddialarında hümanistlerden daha ılımlı olduğu söylenebilir. Fakat onlardan almış oldukları gelecek nesillere mal olacak ve daha büyük bir otorite kazanarak ulusal mirasa dâhil edilecekti.

Alman hümanizmi üzerine en büyük otoritelerden Paul Joachimssen (1867-1930), 1450 ile 1550 arasında meydana gelen büyük değişmeyi şöyle özetlemişti:

> Alman hümanizminden, iyi tanımlanmış bir imajla bir ulusal Romantizmin doğuşuna tanık oluyoruz. Bu, [Almanya'da] 1800 civarında olana benzer şekilde, her var oluş biçimini yeni bir içerikle doldurmaya çalışan Alman *Volkstum* kavramına dayanıyordu. Her şeyden önce ulus kavramının kendisi vardı... Esas olan, Alman başlangıçlarına (*germanische Urzeit*) bağlanmayı amaçladığı için bu kavramın bir *ideal Alman adamı*[36] yaratılmasına yol açmasıdır. Daha önceleri bayağı utançla işaret edilen belli bir "basitlik", bir ulusal nitelik hâline gelmiş ve atalardan gelen bir miras olduğundan bütün yürekleri gururla doldurmuştu. Alman ulusal karakteri yaşanılan döneme ilişkin bütün yargıların kökündeki bir

---

[34] Borst, III/ı s. 1062-1069, ve L. Weisgerber, *op. cit.*, s. 151-152.

[35] Borst, *a.g.e.*

[36] İtalikler Joachimsen'e ait.

> ahlâkî buyruk hâline gelmiş ve buradan bir Alman hayat tarzı yaratma çabasına girilmişti. Aynı yoldan, geçmişin romantik algılanışı ulusal Alman İmparatorluğu fikrine canlı bir renk katmıştı. Bu İmparatorluğun yasal meşruiyeti artık bir papalık bağışından türemeyip, büyük istilâlar çağında Roma devini dize getirmiş olan Alman halkının gücü (*germanische Volkskraft*) üzerine kurulmuştu.[37]

Şimdi artık yukarıda taslağı çizilen ulusal "kültürel" modeli yorumlamaya ve onda neyin özgün olduğunu göstermeye çalışabiliriz. Yeni "Alman insanı ideali"nin Ortaçağ geleneğinden bir kopuş olduğunu görmüştük. Antikitenin mirası artık mirasçılarından saygılı bir tarzda bir armağan olarak alınmıyordu, kaba kuvvet yoluyla zorla elde ediliyordu. Hümanistlerin gördüğü şekliyle Almanlar yalnızca kendi öz başarılarının vârisleriydi. Bu tavır otoktonluğun vurgulanmasına yol açtı. Nesillere kendilerini Roma devini deviren yenilmez Cermenlerle özdeşleştirilmeleri tembihlendi. Yerlerini dünyanın fâtihi Almanların aldığı Antik uygarlıklara ("Babalara") hiçbir şey borçlu değillerdi. (Babalık işlevini kabûl etmeyi reddetmenin bir işareti olarak yorumlanabilecek) Gerçek tarihsel soy zincirinden bu kopuş ya da gerçek kültürel atalarla özdeşleşmeyi bu reddediş, Üçüncü Reich döneminde yayımlanan bir kitapta çok iyi örnek bulur (– söylemek bile gereksiz – yazarın psikanalitik yorumla ilgilenmiyor olduğu gerçeği gözlemlerinin bizim amacımız açısından değerini daha da artırır):

> Hümanistlerin halkların kökeni sorununu ortaya koyuş tarzı ve bunu izleyerek dünya düzeni içindeki konumlanışları, yaş ile yan yana yeni bir ölçütün, kişinin kendisinden türemesi ölçütünün doğmasına yol açar (*Abstammung aus sich selbst*). [38]

Otoktonluk ya da (tanımlanışını daha yeni görmüş olduğumuz) kişinin kendi kendisinden türemiş olması (kişinin kendisini kendisinden yaratması gibi) üzerindeki bu yeni ısrarıyla Alman türeyiş efsânesi, Avrupa'da eşsiz benzersiz değildir. Daha doğuda, Rusya kültürü de yüzyıllar içinde, kendi öz yurdunda doğan, bu nedenle "Eski Batı"nın uluslarından üstün olan bir genç kahramanlar ırkı *kültürel modeli* geliştirmişti. Bu bağlamda okuyucu bu konudaki düşüncelerimi etkilemiş olan

---

[37] Paul Joachimsen, *Die Reformation als Epoche der deutschen Geschichte*, Münih 1951, s. 56.

[38] Anna Daube, *Der Aufstieg der Muttersprache im deutschen Denken des 15. und 16. Jahrhunderts. op. cit.* S.15.

Alain Besançon'un mükemmel eserine başvurabilir.[39] Onun araştırmaları, Rus tarihi ve kültüründe baskın modelin Acı Çeken İsa'dan ya da özellikle hanedan tarihinin işaret ediyor gözüktüğü gibi, babası tarafından fedâ edilen oğuldan ("kurban edilen Çareviç") esinlenmiş olduğunu ortaya koyuyor. Oysa, Alman hümanistlerinin kurguları tamamen tersine bir çözüm önermekle sonuçlandı. Roma devi kılığında, eğer aynı zamanda ortadan kaldırılmadıysa bile en azında gözden uzaklaştırılmış olan kahraman, babadır, oğul ise onun dünya hâkimiyeti demek olan haklarını ve gücünü gasp etmiştir. "Alman [erkek –*ç.n.*] insanı ideali", bütün idealler gibi, her bir bireyin kendi fikir dünyasına bağlı olarak taraftarlarını farklı tarzlarda esinlediği ve çok değişik psikolojik mekanizmaları harekete geçirdiği için, toprak [vatan –*ç.n.*] kimi zaman anneyi simgeler, kimi zaman (Sebastian Franck'taki gibi) Oedipus öncesi Narsisist kaynaşma durumunu. Ne olursa olsun Alman hümanistlerine göre, fetih hakkı gereğince bütün dünya A.manlara aitti. Ne kadar esnek ve ne türlü tarihsel dönüşümlere uğramış olursa olsun, aynı ânda muzaffer ve barbarca olan bu arketipin Hıristiyan idealiyle bağdaşmazlığı açıktır. Batının zihniyet iklimi uygun olduğunda bu bağdaşmazlık kendini açığa vurdu. On dokuzuncu yüzyılda bir yandan Alman-Hıristiyan sapkınlıkları çoğalıp çeşitlenirken öte yandan aynı ânda Hıristiyanlık öncesi paganizmini yeniden kurmak için çabaların gösterildiği tek ülke Almanya idi.

Çoğunlukla Yahudo-Hıristiyan günah anlayışına bir isyânı imâ eden bu teolojik ya da ideolojik kurguların Alman arketipinin ya da "ideal Alman insanının" başat özelliğiyle ilişkili olduğu ileri sürülür. Bu özellik, sarsılmazcasına huzurlu bir vicdan ya da tümüyle vicdandan yoksun bir varlık – insan değil hayvan olan "sarışın hayvan"* – fantezisinde son

---

[39] Alain Besançon, *Le Tzarévitch immolé*, Paris 1967.

* Avrupa yazınında aslında aslan için kullanılan bir edebî benzetmeyken Friedrich Nietzsche'nin tahayyülünde insanlar içinde aslana karşılık gelen "efendiler ırkı"nın üyeleri için kullandığı ve o zamandan beri birincil anlamı bu olan tamlama. *Sarışın hayvan*, Nietzsche'nin deyişiyle "iyiyle kötünün ötesindeki bir yırtıcı hayvanın masûmiyetiyle" hiçbir ahlâkî ya da vicdanî kısıt tanımaksızın "[olmasa da olur] değersiz zayıf insanları" ezip kullanarak, kendi gücü sâyesinde keyfinin istediğini alan zevkinin istediğini yapan kuzey Avrupalı ideal savaşçı-fâtih-çapulcu tipidir. Fetihlerini "idealar âleminde" yapan filozofun dışarıdaki hayatın sertliğine karşı inzivasında geliştirip sığındığı bu fantezi, bunda pis işler için şatafatlı bir edebî kılıf bulan Nazi siyasetçiler tarafından geniş ölçekte pratiğe geçirilmeye çalışılmıştı (Hitler de dâhil

bulana dek, huzur bulmak uğruna hiçbir şeyden kaçınmayan bir vicdan idi. Ne var ki, savunma mekanizmaları ve yansıtmalar (özellikle yabancı düşmanların hedef olarak seçilmesi) bakımından bu amaç için ödenecek bedel ağırdı, bunun siyasal sonuçları da hepimizce bilinmektedir.

Alman tarihinde geçerli öbür etkiler arasında, bu "ortadaki ülke"nin coğrafî ya da jeo-politik durumu sık sık vurgulanmıştır; bu bağlamda Nietzsche ve Max Weber'e bakılabilir. Daha fazla vurgu da, özellikle 1945'ten sonra, Alman eğitiminin otoriter doğası üzerine yapılmıştır. Gene de, bu eğitimin sâdece "Alman insanı ideali"nin uyandırdığı hayranlığı, gençliğin isyânını milliyetçi kanallara yöneltip yabancılara çevirecek şekilde, güçlendirmiş olması muhtemel gözükmektedir. Bizse, Alman tarihinin günümüzle gerçek ilişkisinin, yüzyıllar içinde birikerek büyüyen tamamiyle özgül nitelikte bir sanrının etkisinden oluştuğuna inanıyoruz. Tanımı gereği Alman-olmayan ve yabancı (Romalılar, *Welsche*, Slavlar, Yahudiler) bir tehdit algısı çevresinde odaklanan ve safları sıklaştırmaya neden olan bu sanrı, zaman zaman bir zulüm dalgasıyla sonuçlanmıştır.

Bu sanrı, sanrının en güçlü kısmı hayâlî kısmı olsa da, aynı zamanda hayâlî ve gerçek olan hasımlara saldırma ve onları imha etme planlarını besleyip büyütür. Böyle hasımların sırf varlığı bile affedilmez bir kışkırtma olarak algılanır: İlgilendiğimiz döneme geri dönecek olursak, Roma'nın hâlâ ayakta oluşu, savaş alanlarında zaferi Almanlar kazansa bile *Welsche*'nin kültürel üstünlükleri ve tarihçe eskilikleriyle övünmeye daima hazır bulunuşu yeterliydi. Karakteristik şiddetleriyle Alman milliyetçi patlamaları bundan kaynaklanıyordu, o dönemde başlamış olmakla birlikte gelenekselleşen Almanya'nın uğradığı "ulusal aşağılamalara" duyulan inanç da bundan. "Ezelî düşman" Fransızlar söz konusu olduğu kadarıyla, Alman hümanistleri 1488-1492 yıllarında Avusturya İmparatoru Maximilian ile vekâletle kıyılan nikâhı geçersiz kılınarak Fransa Kralı 8. Charles ile evlenmeye zorlanan Brötonya Düşesi Anne çevresinde dönen siyaset ve hanedan anlaşmazlığından çok etkilenmişti. 1491'de Wimpfeling'den 1519'da Sebastian Brant'a dek hümanistler, kendilerini bu hakaretin öcünü edebiyatta almaya adarken, "Yukarı

---

kendilerinin çoğunluğu sarışınlık ölçütünü tutturamadığından, tamlamanın sıfat değilse de, en olumsuz anlamında ad kısmıyla). *–ç.n.*

Ren'in Devrimcisi" de öfkesinde onlardan geri kalmıyordu. Ve 1. François Pavia Savaşında tutsak alındığında şairin biri şöyle sevinmişti: "Görünüşe göre Brötanya'nın hanımının öcü iyi alındı".[40] On dokuzuncu yüzyılın ikinci çeyreğinde Almancılık çılgınlığı Alman edebiyat çevrelerinde yayıldığında, Heinrich Heine Fransa'ya göç ettikten sonra bu yatışmak bilmez tavır hakkında şunları demişti: "Göttingen'deki bir birahanede birgün, genç bir Almansever, siz Fransızların Napoli'de kellesini uçurmuş olduğunuz Konradin von Staufen'in öcünün alınması gerektiğini ilân etmişti. Siz bunu kesinlikle çoktan unutmuşsunuzdur. Ama biz unutmadık, biz hiçbir şeyi unutmayız. Görüyorsunuz ya, sizinle iyice bir kapışmak istersek, gerekçe aramamıza gerek yok" [41] I. Dünya Savaşı'nın kolektif travmasından sonra milliyetçi propaganda tarafından ağır şekilde sömürülen bu kalıcı alınganlık, Almanya'nın gücünün doruğunda olduğu sırada 2. Wilhelm'in kapıldığı o kötü ünlü öfke patlamalarında daha bile iyi ifade bulmuştu.

Otoriter eğitim ve ulusal disiplin gelenekleri belli nevroz tiplerinin ortaya çıkışını desteklemiş olsa da, klinik anlamda bireysel nevrozların ve paranoyanın ne geçmişte ne de şimdi Almanya'da öbür Avrupa ülkelerine göre daha sık görülmediği açıktır. Gene de, hümanistler tarafından çizilen "Alman insanı ideali" on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda belirleyici bir rol oynadı ve bu iki yoldan oldu. Birincisi, giderek artan sayıda her tipten Alman kendilerini bu şekilde önlerine konmuş olan bu modele göre yeniden kalıba dökmeye çalıştı; hayat, tarihsel-siyasal sanatı taklit etti. Bu taklit etmenin en tipik dönemi Napolyon savaşları sonrasıydı. İkinci olarak, bu hayâlî "ideal insan"a benzeyen, iddiacı ya da megalomanyak bir mizacı olan Almanlar toplumca seçilip, özendirilip, giderek artan sayılarda kamusal hayata damgalarını vurdular. Her şeyden çok Üçüncü Reich için geçerli olmakla birlikte, bu durumun kanıtları İkinci Reich tarihinde de bulunur. Almanya'nın 1871 ile 1945 arasındaki tarihiyle ilgili her değerlendirmenin bir yandan hızlandırıcı öbür yandan seçmeci süreçler olarak işleyen bu sosyolojik mekanizmaların önemini ve işlevselliğini neredeyse somut biçimde ortaya

---

[40] Krş.; P. Joachimsen, *Geschichtsaufflasung... op. cit.*, s. 64, ve Émile Gabory, *Anne de Bretagne, duchesse et reine*, Paris 1941, s. 85-86.

[41] H. Heine, *Zur Geschichte der Religion und Philosophie in Deutschland*, Sonsöz.

koyacağına inanıyoruz. Toplumsal davranışın ikna ediciliği hedefleyen her türlü açıklaması, kendilerini koşullayan ekonomik etmenlerle birlikte, psikiyatrik değerlendirmelerle Avrupa politik hayatının trajedileri arasındaki boşluğu doldurmaya yardımcı olacak bu tür mekanizmaları hesaba katmak zorundadır.

Anlatımıza geri dönelim ve her şeyden önce, Alman tarihinin, tam gelişimine on dokuzuncu yüzyılda ulaşsa da, daha Luther'in çağında belirgin olan bir yönünü inceleyelim. Bununla, 1520-1530 yıllarının en popüler Luterci propagandacısı Eberlin von Günzburg'un yazılarında çarpıcı bir ifade bulan doğuştan dinselliğin Almanlara özgü biçimini kastediyorum.[42] Bu tarikatından atılmış Fransisken'e göre, eski Cermen boyları "iyi ve sofu Almanlar" oldukları kadar "bir Hıristiyan halk" (*christliche Leut*) idiler. Onlara tahrife uğratılmış ve "sünnet edilmiş" bir İncil öğreten Roma'dan gönderilmiş misyonerlerce doğru yoldan saptırılmıştılar. Bu yüzden "Alman halkı sahtekârlık yoluyla Hıristiyan Yasasından papalık yasasına, bolluktan yoksulluğa, hakikatten yalanlara, erkeklikten kadınlığa döndürülmüştü" Fakat, Tanrının habercileri olan Luther ile von Hutten onlara yeniden doğru yolu göstermişti: "Şimdi artık gerçek Hıristiyan inancının Alman milleti aracılığıyla dünyaya yayılması Tanrıyı hoşnut kılmakta" idi. Bu milletin özel nitelikleri, bu görevin üstesinden gelmesini sağlayacaktı. Eberlin bu özel nitelikleri sayarken hümanistleri izlemiş ve "yeni ve yararlı matbaacılık sanatı"nın icâdını bile unutmamıştı.

Aralarında Luterciler kadar Katoliklerin de bulunduğu başka yazarlar, her biri kendi tarzında kendi nesep kuramlarını geliştirdiler ve Eski Ahit kayıtlarını Tacitus'a dayanarak düzelttiler ya da zenginleştirdiler. (On sekizinci yüzyıla dek destek bulan) En popüler görüşe göre, Tacitus'un Tuisto'su ile özdeşleştirilen ilk ata Aşkenaz, Avrupa'ya Asya'dan gelip Ataların tek ve görünmez Tanrısının inancını vaaz etmişti. Almanlar ve (genellikle bir Cermen boyu sayılan) Keltlerden oluşan onun soyu, Avrupa'nın orijinal halkı, *Urvolk* idi bu halkın orijinal dili de

---

[42] Krş.; H. H. Ahrens, *Die natinalen religiösen, natinalen und sozialen Gedanken Johann Eberlin von Günsburgs...*, Hamburg 1939, özellikle s. 38 ve devamı.

Almancaydı.[43] Broşürler ve risaleler bu görüşleri tekrarlayıp basitleştirerek genel kamuoyuna mal etti ve soy zincirlerini genişleterek Arminius-Hermann, Ariovistus-Ehrenvest* ve Şarlman'a dayandırdı. Nihaî sonuç resimlerle tasvir edildi. "Kadîm Alman Kahramanlarının Tasviri" adı verilen böyle bir resimde *Germania omitrix gentium* yazısının altında ellerinde bir hayalet ve bir emperyal küre tutan kanatlı bir kadın, ayağını dünyanın üzerine basmış şekilde tasvir edilmişti.[44] Burada Coryat-Kircher'in "bütün memleketlerin Ecesi, bütün krallıkların kartalı"nı teşhis ediyoruz (yukarıda *bkz.*, s. 61). Kökeninde müzik de Alman'dı. Luterci müzikolog Wolfgang Spangenberg, şarkı söyleme sanatını doğrudan doğruya ulu atalar Nuh ve Yafes'ten öğrenmiş olduklarından Almanların bu konuda Yunanlarla Romalılara hiçbir şey borçlu olmadığını ilân ederken, ünlü Johann Fischart da Orfeus'un türkülerini Almanca söylemiş olduğunu anlatıyordu.[45]

Bundan açıkça yapılacak çıkarsama, Eski Ahit'te anılan ataların Almanca konuştuğuydu. Hollanda'da geliştirilen bilgince bir kuramın ana fikri gerçekten buydu, ki bu, Alman çılgınlığının sâdece Almanları ilgilendiren bir durum hâline gelmesinin ancak daha geç bir tarihte, 2. Reich'ın kurulmasından sonra gerçekleştiğinin hatırlatıcısıdır. İsveçlilerin iddialarından zâten söz etmiştik, bu konuda bâzı İsveç hümanistlerinden alıntılar da yapılabilirdi.[46] Bununla birlikte, on altıncı yüzyılın ikinci yarısında, zengin ve bağımsız Hollanda, Cermen dil tapıncının ana merkezi hâline gelmişti.

Aşağı Memleketler'in İspanya hâkimiyetine baş kaldırmasından hemen sonra, Antwerpli doktor Goropius Becanus, Eski Ahit başatalarının ve hepsinden önce Âdem'in bir Cermen dili konuştuğunu kanıtlama işini üstlenmişti. Şimdiye dek aktarılmış olan tarihsel ya da tarihsel-soysal kanıtlara, çoğu Almanca kelimenin, iddiasına göre şeylerin tam özü-

---

[43] Krş.; Friedrich Gotthelf, *Das deutsche Altertum in den Anschauungen des sechszehten und siebzehtnen Jahrhunderts*, Berlin 1900.

* *Ariovustus* (*Ehrenvest*): MÖ 1 yüzyılda yaşamış bir Cermen askerî önderi. –*ç.n.*

[44] 1573, Mathias Holtzwart; krş. E. Picet, "Le pangermanisme au xvı. Siècle" *La Revue hebdomadaire*, Paris 1916, s. 462-471.

[45] *Johann Fischarts Geschichts-Klitterung*, Halle 1891 basımı, s. 54; Wolfgang Spangengenberg, *Sämtliche Werke*, Berlin 1969 basımı (" 1. Singschul: Von der Musica").

[46] Tanınmış vakanüvis Tschudi gibi (krş. Fr. Gundolf, *Anfänge deutscher Geschischtsreibung*, Amsterdam, 1938).

nün sesini ifade edecek şekilde, tek heceli olduğunu vurgulayarak, dilbilimsel kanıtlar eklemişti. Bundan da, İbrancanın bile evrensel ana dil olan Almancadan türemiş olduğu sonucunu çıkarıyordu.

Goropius'un kuramı ilgiyle ama bâzı çekincelerle karşılandı. Doğrusu, Almancanın İbrancadan önceliğini iddia etmek sapkınlık kokuyordu. Bununla birlikte Goropius'un hemşehrileri, İbrancaya Âdem ile Havva'nın dili olma itibarını iade ederken, onun Cermen dillerinin eskilik ve "otantik"liğiyle ilgili fikirlerini muhafaza edip, Latin ve Yunan dillerine göre öncelik sâhibi olduğunu seve seve kabûl ettiler.[47] Hollanda'nın o büyüklük çağında ulusal dil tapıncı ciddî bir meseleydi. Öyle ki, Hugo Grotius, Alman diline adadığı şiirinde, bu dili (Latince gibi) yenilmiş halklara bir fâtih tarafından dayatılmış olmadığı ve (hemen hemen kesinlikle İngilizceyi kastederek) her türlü yabancı bulaşmadan azade kalmış olduğu için övüyordu. Onu, *lingua imperare nata* diye adlandırıyordu.

On yedinci yüzyılda Leyden Üniversitesi kuzey Avrupa'nın entelektüel merkezi hâline gelmişti. Danzigli Philipp Clüver (1580-1622) burada önce öğrenci, ardından öğretmen oldu. Şimdi tarihsel coğrafyanın kurucularından biri kabûl edilen bu sofu Luterci, Almanlara hümanistlerinkinden bile şanlı bir soyağacı önerdi. Tacitus'un Tuisto'su artık Aşkenaz ile özdeşleştirilmiyordu. O, kendisini Almanlara bildirmiş olan tek ve gerçek Tanrı hâline gelmişti. Oğlu, Tacitus'un *Mannus*'u, Âdem oluyor, onun üç oğlu Inguo, Istvo ve Hermin de, Sam, Ham ve Yafes ile özdeşleştiriliyordu. Kendisi eski İskandinav vakayinâmelerinin tutkulu bir okuru olduğundan, Clüver'in yazdıklarında eski Alman tanrı ve tanrıçaları Woden, Freya ve Ostara'nın adları da ilk kez ortaya çıkmıştı. Bununla birlikte kendisinin asıl amacı, Cermenlerin Hıristiyanlığın temel ilkelerini önceden öğrenmiş olduklarını kanıtlamaktı.[48]

Kimyacı Kirchmaier, çok yönlü bilgin Conring, dilbilimci Freinsham gibi birçok on yedinci yüzyıl yazarı daha o zamandan Cermen *ırkının* saflığına övgü düzüyor ve bu saflığın Hıristiyan mâneviyatı tarafından tahrip edilmekte olduğunu ileri sürüyordu; bunlar, bu saflığı yeni-

---

47 "Ad linguam germanicam" şiiri, Martin Opitz'in Halle'de 1902'de basılan *Teutsche Poemata* kitabından alınmıştır.

48 F. Gotthelf, *Das deutshe altertum... op.cit.*, s. 39-43, ve Borst, III/1, s. 1225-1226.

den sağlamak için yasal önlemler alınmasını bile öneriyorlardı.[49] Bu yazarların yazdıkları uzun vâdeli bir etki uyandırmamış ve Conring dışındakilerin adları bile unutulmuştur. Belki de zaman henüz olgunlaşmamıştı. Bilimsel bir çağda, diyebiliriz ki kendi gözlerimizin önünde, tümüyle "ırk" üzerine odaklanan saflık arayışı, hâlâ İman Çağı'nın yaşandığı o dönemde, çabucak ana dilin korunmasına yönelmişti.

Otuz Yıl Savaşlarında mahvolmuş ve her yandan yabancı orduların işgâline uğramış bir Almanya'da dilin kendisinin de istilâya uğramış ve sömürgeleştirilmiş gibi göründüğü doğrudur. Fransız üstünlüğü her alanda ağırlığını hissettirmişti. *Welsche* hâkimiyeti, Fransızca olduğunda Latince olduğundan bile daha fazla nefret uyandırmıştı. "Alman şiirinin babası" Martin Opitz[50] "yabancı bir dilin hâkimiyet ve zorbalığının boyunduruğu, yabancı bir ulusun boyunduruğu kadar ağırdır" protestosunda bulunmuştu. Tepki benzersiz biçimde şiddetliydi ve etkileri bugüne dek sürmüştür. Coğrafya ve televizyon gibi uluslararası kabûl görmüş Latin ya da Yunan kökenli kelimelere yerli karşılık bulmak için bileşik kelimeler türetmeye devam eden tek ulus Almanlardır.[51] Bu *Fremdwörter fobisi* "Alman İnsanının" klasik Antikiteye hiçbir şey borçlu olmadığı iddiasının inkârına işaret etmiyor mu? Ne var ki, yirminci yüzyılın biyolojik saflık taraftarlarının aksine, on yedinci yüzyılın dilbilimsel saflık yanlıları çabalarının bir bütün olarak başarıyla taçlandığına tanık oldular.

Ana dilin asıl büyük savunucuları, aynı zamanda gelecek kuşakların hatırlamaya değer bulduğu yazarlardı. Efsânevî kral Ariovistus-Ehrenvest[52] aracılığıyla Frankofil çağdaşlarına ders veren hicivci Johann Michael Moscherosch ya da Almanların tarihin direği olduğuna inanan ve Âdem ile Havva'yı "Tuisto" ile "Hertha" kılığına sokan tiyatro ve ro-

---

[49] Krş.; Th. Bieder tarafından derlenen metinler, *Geschichte der Germanenforschung*, Leipzig 1921, C. I, s. 53-55. Conring'in kitabına *De habitus corporum Germanicarum antiqui ac novi causis* adı verilmiştir (1645). İtalikler Joachimsen'e ait.

[50] Opitz, *Aristarchus sive de contemptu linguae Teutonicae*, "Dedicatio"; krş. "Teutsche poemata"; *age*, s. 150 ve devamı.

[51] Sırasıyla *Erdkunde* ve *Fernsehen* olarak karşılanmıştır. Büyük Avrupa dilleri arasında sâdece Rusça aynı eğilimi gösterir ama daha küçük ölçekte ve kuşkusuz Alman örneğini taklit ederek.

[52] *Satyrische Geschichte Philander von Sittewald*, 1644

[53] *Grossmüliger Feldherr Arminius oder Hermann*, 1689.

man yazarı Daniel Caspar von Lohenstein gibi neredeyse hepsi, eş zamanlı olarak Alman dilinin niteliklerini ve atalarının erdemlerini vurguluyordu.[53] Fakat hepsinin arasında en ilginç örnek, hiç kuşkusuz, on yedinci yüzyıl Alman edebiyatının önde gelen adı Johann Jacob von Grimmelshausen'dir.

En tanınmış eseri olan *Simplicius Simplicissimus*, aynı zamanda Otuz Yıl Savaşları'nın otantik bir kaydı da olan bir mizah romanıdır. Bu tasvirde çizdiği sayısız karakterlerden biri Tanrı Jüpiter olduğunu sanan ve Almanlara bir evrensel barış dönemi başlatacağını vaad eden bir delidir. Bu "Bitlerin Tanrısının" kehâneti şöyleydi:

> Bütün bunları kılıcının gücüyle bitirecek bir Alman kahramanı dirilteceğim... Yunan dilini yasaklayacak ve sâdece Almanca konuşacağım. Bir sözle Almanlara öyle iyi görüneceğim ki daha önce Romalılara bağışlamış olduğum gibi, onlara dünyanın hâkimiyetini bağışlayacağım... Jüpiter'e Hıristiyan Kralların bu işe ne diyeceklerini sordum. Şu yanıtı verdi: "İngiltere, İsveç ve Danimarka kralları Alman kanından olmaklıklarıyla, İspanya, Fransa ve Portekiz'inkiler de bir zamanlar eski Almanlar tarafından fethedilmiş ve yönetilmiş oldukları için, tâçlarını, krallıklarını ve ülkelerini Alman ülkesinin tımar arazileri olarak alacaklar ve o zaman, Augustus'un devrindeki gibi dünyanın bütün milletleri arasında ebedî barış olacak".[54]

Grimmelshausen'in bâzı yorumcuların düşündüğü gibi yurtdaşlarını sahte mesihlere[55] karşı mı uyardığı yoksa kendi yarattığı bu deliye kendi arzularını ve gizli fantezilerini mi yüklemiş olduğu pek fark etmez.[56] Kişi, onda "Yukarı Ren'in Devrimcisi"nin mesihvârî niteliğini ve onun "beyefendi Jüpiter"inin temel özelliklerinde "Alman İnsanı İdealinin", İmparator Friedrich'in prototipini teşhis edebiliyor. Grimmelshausen'in daha önemsiz eserlerinden biri olan "Alman Michael"de (*Teutscher Michel*) yukarıdaki birkaç sayfa boyunca ele aldığımız argümanların pek çoğu bulunabiliyor: Almanlar saf bir ırktır; Bâbil karışıklığından önceki unutulmuş zamanlardan beri Avrupa'da yerleşmişlerdir; Roma kartallarını devirdikten sonra bütün Batıyı fethetmişlerdir ve kraliyet hanedanlarıyla aristokrasiler kurmuşlardır. Çevrim, kendisi de

---

54 *Les aventures de Simplicius Simplicissimus*, Paris 1951 basımı, s. 190-193 (IV. Böl. "Jüpiter, Simplex'e dünyaya barış getirecek Alman kahramanından söz etti.").

55 Paul Gutzwiller böyle yorumlar, *Der Narr bei Grimmelhausen*, Bâle 1959.

56 Josef Wilhelm Schafer'in görüşü bu yöndedir, *De Nationalgefühl Grimmelhausens*, Würzburg 1936.

saf olmakla, bir "maskaranın ceketine" (*Flicksprachen*) benzeyen öbür "yamalı bohça" (*zusammengeflickt*) dillerden farklı, "kendi başına ve kendisi için var olan bir kahramanlar dili" olan Almancaya övgüyle tamamlanır.[57]

Dönemin baş gramercisi Justus Georg Schottel gibi bâzıları, öbür dillerin "dilenciliğinden" söz etmekten hoşlanıyorlardı. Yukarıda sözü edilen yazarların çoğu gibi Luterci olan Schottel, Alman diline bir soyağacıyla başlayan uzun bir övgü düzmüştü:

> Diller birbirinden ayrılıp insan soyu yeryüzüne dağıldığında, ailenin büyük başkanı (*Oberhausvater*) Aşkenaz, Küçük Asya'dan geçip Avrupa'ya yerleşti ve ülkeyi verimli kılıp üleştirdi... O, Almanların atasıydı ve Bâbil'den eski Cimbri ya da Alman dilini getirmişti... Yabancı kelimelerle karışmak yüzünden her türden değişiklik ve karışıklıkla birbirinden ayrılmış olsalar da, Avrupa'nın her yerinde bugün hâlâ Alman dilinin kök-kelimelerinin varlığını gözlemliyoruz.[58]

Schottel, bu kökleri Avrupa'nın yer adlarında, dağlarının, ırmaklarının, ülkelerinin ve kentlerinin adlarında keşfetmişti. Şöyle diyordu:

> İnsan Avrupa ülkelerine bakıp da uğradıkları değişiklikleri düşündüğünde ve aynı zamanda dilin durumunu hesaba kattığında, sâdece ezelî Almanya'nın yabancı dillerin istilâsına uğramamış olduğunu fark eder. Bundan, Tacitus'un 1.500 yıl önce Cermenler hakkında yazdıklarının saf bir dile sâhip olmanın en kesin doğrulaması olduğu çıkar: *Ipsos Germanos indigenas crediderim*. Öte yandan, İtalya, İspanya, Fransa, İngiltere, Yunanistan ve hattâ Küçük Asya ve Afrika ele alındığında, dilin durumunun değişmiş olduğu görülebilir. Atalarımız ana dillerini saf ve özgür tutmak için büyük çaba gösterdiler; çocuklarına onu öğrettiler; onu düşmanlarından dilenmediler...[59]

Schottel'in görüşleri Leibniz tarafından onaylandı. Leibniz, dil sorunuyla kendisinden önce gelmiş bütün filozoflardan fazla büyülenmişti ve bilinen dünyanın bütün dillerini incelemişti; dillerin ortak köklerini keşfetmeye çalışırken "ulusların ortak kökenine ve ilkel bir kök dilin varlığına" giderek daha fazla ikna olmuştu. Schottel'in cüret ettiğinden bir adım daha ileri giderek bu kök dili *tütsche Haupt-und Heldensprache*'a bağlamıştı. Goropius Becanus'un yazdıklarının özüne itiraz etmemiş, sâdece kanıtlama yöntemini eleştirmişti.

---

57 *Teutscher Michel*, krş. *Grimmelshausens Werke*, Bochardt basımı, C. IV, s. 256.
58 Schottel, *Teutshe Sparchkunst...*, Braunschweig 1651 ("Dritte Lobrede", s. 60).
59 *A.g.e.*, ("Achte Lobrede").

Bu kök-dil ya da ana-dil neydi? Leibniz, bu dilin yitmiş olduğunu düşünüyor ancak Almancanın ona İbrancadan daha yakın olduğunu imâ ediyordu: "İbranca ve Arapça bu dile en yakın olanlardır, ancak, onlar büyük ölçüde çarpılmıştır ve Tötonik dil orijinal niteliğini (Jacob Boehme'ün kelimelerini kullanacak olursak) Âdemce dilinden daha fazla korumuş gibi gözükecektir" Bu yüzden, argümanlarında her ne kadar aşırıya kaçmış olursa olsun Becanus, "Cimbrice dediği Almanca'nın bir ilkel karakterin izini daha fazla, evet, İbranca'nın kendisinden daha fazla koruduğunu iddia etmekte belki de bütünüyle haksız değildi".[60]

İnsan, Leibniz'in Almanca'nın İbranca karşısında daha eski olduğu hakkındaki kurgularını nihaî sonucuna dek hiç götürüp götürmediğini merak ediyor. Belki, bilgince temkinliliği kilise baskısı korkusuyla pekişmişti. Ne olursa olsun, Avrupa söz konusu olduğu kadarıyla, Avrupa halklarının kökenlerinin "Cermen geçmişinde" aranması gerektiğini ileri sürdü. Frankların kökenleri hakkında Fransız bilginleriyle, Gotların kökeni hakkında İsveç bilginleriyle tartışma yürüttü ve bir eserini başlı başına dillerinin kökeni ışığında bütün Avrupa uluslarının başlangıçlarına ayırdı. Bu yolla, Almanya'yı bütün insanlığın değilse bile en azından bütün ak ırkın beşiği saymaya vardı:

> Tıpkı Galya ile İtalya'nın ilk yerleşimcilerini Almanya'ya borçlu olduğu gibi, bu ülke İskandinavya'ya da kendisininkileri verdi; çünkü tartışma götürmez şekilde inanıyorum ki Danimarka adalarına ve ardından İskandinavya'ya ilk yerleşenler Baltık kıyılarından gelen Alman boylarıydı... İtalyan, Fransız ve İspanyol dillerinin Latinceden türediğinin kanıtlanabildiği gibi aynı şekilde Danimarka, İsveç ve Norveç dillerinin de Almanca'dan türediğini kanıtlamak mümkündür, gerçi ilk durumda bu uluslar sâdece dilleri bakımından Roma'nın etkisi altında kalmışlardır, Cermenik kuzeye ait olan kökenleri bakımından değil...[61]

Böyle görüşler ifade etmekle Leibniz, İmparator 1. ve 2. Wilhelmler'in iktidarları sırasında çok sayıda arkeolog ve tarih öncesi araştırmacısı tarafından hevesle desteklenecek görüşleri önceden haber vermişti. Ne var ki, bu görüşlerini hayatının sonuna doğru Alman *Haupt-und*

---

[60] G. W. Leibniz, *Nouveaux essais sur l'endement*, III Kitap, II. Böl. I; krş. Y. Belaval, "Leibniz et la langue allemande", *Études germaniques*, Paris, II (1947) ve Borst, C. III/2, s. 1475-1478.

[61] *Brevis designato meditationum de originibus gentium ductis potissimum ex judicio linguarum* (1710).

Heldensparche'ın değil, dünyanın iktidar sâhipleri tarafından daha iyi anlaşılmak uğruna Fransızcanın lehine bir yana bırakma eğilimine gireceği Latincede savunmuştu. Bu yüzden arı dilcilerin gözünde, Gottfried Schütze diye bir papazın sözlerini kullanacak olursak, "kendi ilk atalarının piçleri olarak görülebilecek şu moda bilginlerinin kampına ait" olarak sınıflandı. Schütze buna şu sözleri de eklemekten geri kalmadı: "Anlayışlarını Yunanca ve Latinceyi incelemekle sınırlayan ve böylece kendi öz ülkelerine yabancı hâle gelen bunlar. Sefil yaratıklar! Damarlarınızda kanları dolaşan atalarınıza karşı niçin günah işlersiniz?"[62]

Luther'in yazışmalarını da yayıma hazırlamış olan papaz Schütze, 1746 ile 1776 arasında kadîm Almanların uygarlığını savunan bir dizi yazı yayımladı; eski Almanları dinsel ahlâklarının Romalılarınkinden üstün olduğunu ve onların aksine insan kurban etmemiş olduklarını kanıtlamaya çalıştı.[63] Broşürlerinin dizinine bir göz atmak ilgilendiği konular hakkında bir fikir verebilir:

> *Çok tanrıcılık*: Romalıların inancı, Almanlar nefret ederdi.
> *Caesar*, Roma İmparatoru, haksız yere ateistlik ve hayınlıkla suçladığı Almanların sâyesinde imparator olmuştur.
> *Romalılar*, Almanlar tarafından nefret duyulan bir ad.
> *Barbarlar*, kadîm Almanlara yanlış olarak verilen bir ad.

Bu incelikten yoksun savunma, Alman hümanistlerinin dil ve ırk alanlarında yürüttüğü vatanperest mücadelenin bir üçüncü cepheye, mitoloji cephesine yayılmaya başladığını bize gösteriyor. Aydınlanma adamları, ussal ve bilimsel mülahazalarla tam bu vakitler Fransa ve İngiltere'de de Âdem'in evrensel ata olduğu inancından kuşku duymaya başlamışlardı. Ama Almanya'da Eski Ahit miti ilk olarak on sekizinci yüzyılın şu göya ussal teolojisi tarafından sarsıldı ve bu eleştiri eski Alman tanrılarının itibarlarının iade edilmesi çabalarıyla üst üste geldi.

Dangır dungur papaz Schütze önemsiz bir figürdü. Ataların mitolojisinin halk arasındaki büyük yayıcısı şair Klopstock olacaktı. Yeni tapıncın ilk merkezi, İzlanda *Edda*'sının çevirisinin ve Paul Mallet'in *Danimarka Tarihi*'nin daha yeni çıkmış olduğu Danimarka'ydı.

İlk kez 1750 yılında *Mesih* adlı eserinin yayımlanmasıyla büyük bir

---

62 *Beweis, dass die alten Deutschen und nordischen Völker weit vernünftigere Grundsätze in der Religion gehabt haben als die alten Griechen und Römer*, s. 5-6.

şair olarak kabûl gören Friedrich Gottlieb Klopstock, başlangıçta Kutsal Kitap ya da Klasiklerden alınan konuları işlemişti. Cermen mitolojisine dönüşü Kopenhag'da kaldığı 1766-1768 yıllarında gerçekleşti. "Yunan mitolojisini kapı dışarı ettim" diye haykırdı.[64] Artık şiirlerinde Jüpiter'in yerine Wotan'ı, Afrodit yerine Freya'yı, Yazgı Tanrıçaları yerine Nornları koyuyordu. Bununla birlikte yaptığı basit bir ikame değildi: Çünkü modern zamanların bu ilk büyük Alman şairi, aynı zamanda ortaya "bütünüyle kuzey sislerinin ışığında biçimlenmiş"[65] yeni bir dünya görüşü sunan ilk Alman yazarıydı. Sonuç, Yunan sanat perilerinin yerini Alman savaş tanrılarının alması ve Klopstock'un epik ya da lirik eserlerinde kanın gitgide daha bol akmasıydı. Yakın zamanların bir eleştirmeni "Bir çeşit kana susamışlık eğilimi: Hermann üçlemesinin her sayfasında bu *Blut* [*Alm.* Kan, *–ç.n.*] kelimesi karşımıza çıkıyor" diyecek kadar ileri gitmiştir.[66]

Klopstock'un Alman dil tapıncını en aşırı uçlarına dek götürdüğünü ve yabancı dil kullanmayı büyük ihanet saydığını söylemeye bile pek gerek yok. Ana dile (*Unsere Sprache*) yaktığı türküde alışıldığı üzere, Tacitus referans gösteriliyordu ve Alman dilinin, ırkın da bir zamanlar olmuş olduğu gibi, hâlâ katışıksız olduğuna işaret ediliyordu:

Bu [dil] biz kendimizin bir zamanlar olduğumuz şeydir
Tacitus'un bizi eşsiz, her lekeden azade, yalnız kendimize benzer
Diye anlattığı unutulmuş zamanlarda olduğumuz.

Entelektüel hayatı düzenlemek için bir çeşit taslak olan "Bilgeler Cumhuriyeti" (*Gelehrtenrepublic*) adlı eserinde, yabancılar arasında *Welsche* soyundan gelen "Auslander" ve Cermen soyundan gelen "Altfranken" olmak üzere bir ayrım yaptı. Kendi adına, damarlarında "eski Çeruskelerin* kanının" dolaştığını düşünmekten hoşlanırdı. (*Mein Vater-*

---

63 *Beweis, dans die alten Deutshen heine Kanibalenwaren.*

64 Krş.; J. Murat, *Klopstock les thèmes principaux de son œuvre*, Paris 1959, s. 286.

65 Krş.; Kommerell, *Der Dichter als Führer in der Deutschen Klassik*, 1928, s. 59, ve Strich, *Die Mythologie in der deutschen Literatur von Klopstock bis Wagner*, 1910, C. I, s. 60 ve devamı.

66 Krş.; J. Murat, *Klopstock les thèmes principaux de son œuvre, op. cit.* Bundan sonraki alıntıların çoğunu Nura'nın kitabında aldık, aynı zamanda bkz. H. Kindermann, *Klopstock Entdechung der Nation*, Berlin 1935.

* Milat öncesi ve sonrası ilk yüzyıllarda kayıtlara geçmiş eski bir Cermen boyu. Ünlü Arminius bu boyun şeflerinden biriydi. *–ç.n.*

land türküsünde) belirttiği üzere onu "Galyalılar kendilerini Frank, Britonlar İngiliz diye adlandırdığı... kâh Ron ırmağının geçtiği bölgelerde, kâh Thames kıyılarında her yerde" bulduğu için Cermen kanını her tarafa saçmakta cömert davranıyordu. Klopstock'un çevresinde kendilerini *Hainbund* diye adlandıran genç bir şairler grubu toplandı. Bunlar kendilerini "Almanya'da en Alman olarak düşünen ve hisseden" insanlar olarak görüyor ve milliyetçilikte yaşlı hocalarını geride bırakmak için yarışıyorlardı. Bunların harcıâlem eserleri, gerçi Nazi döneminde birkaç akademisyen tarafından şevkle incelenmiş olsa da, Alman edebî geleneği üzerinde pek az iz bırakmıştır.

Bayrağı devralan, kıyaslanamayacak kadar daha ayrımcı, daha incelikli ve daha etkili bir mitolog olan Herder oldu. Bu kitabın ikinci bölümünde Arî mitinin öncüsü olarak ondan daha fazla söz edeceğiz. İlgi alanı – (bizimkine başka hepsinden yakın dediği)[67] Kuzey mitolojisi kadar Eski Ahit, Klasik ve Hint – bütün mitolojileri kapsıyordu ve çok iyi bilindiği gibi, orta ve güney Avrupa'da ulusal geleneklerin ve duyguların uyandırıcılarından biriydi. Bununla birlikte aradan çok geçmeden, öğrencilerinden Kuzeyli *Bragur* revüsünün kurucusu Friderich Gräter, *Edda* ve Nibelungen'deki kahramanların bâzı özgül, "otantik biçimde Alman" erdemlerini vurgulamaya başladı.[68] Böylece, başlangıçta ataların inancını yüceltmek ve yeryüzüne Valhalla'dan gelindiğini iddia etmek üzere Klopstock'un ve yarattığı tarzın peşinden ancak oldukça cılız sesler yükselmişti. Klasik mitoloji "kapı dışarı edilmek" şöyle dursun, Goethe ve Winckelmann gibi hayranlarını korumuştu. Fakat, bugün artık unutulmuş olan şu öbür yazarlar, ulusal dilin ve ırkın övgücülerine katılmış, hattâ bir "Alman dini" arayışı için yolun hazırlanmasına yardımcı olmuşlardı.

Tomurcuk hâlindeki Alman çılgınlığı 1780 yılında neredeyse resmî çeşidinden bir destek buldu. Prusyalı devlet adamı Friedrich-Ewald von Hertzberg, Berlin Bilimler Akademisinde yaptığı "Cermenlerin Romalılara Üstünlüğünün Nedenleri" konulu sunumunda "Prusya monarşisi... Avrupa'nın başlıca monarşilerine kurucularını ve nüfuslarını veren... bu kahraman milletlerin orijinal vatanıydı" iddiasını kanıtlamak

---

[67] Strich, *Die Mythologie in der deutschen Literatur... op.cit.*. C. I, s. 173-181.
[68] *A.g.e.*, s. 180.

için Alman hümanistlerinin eski tezlerini yeniden ele alıp modernize etmişti. Kont Hertzberg, böylece Cermen boylarının doğum yeri olarak bir *yeni Makedonya* diye nitelediği Brandenburg'u saptamış ve bu yolla 2. Frederick'i daha avantajlı olarak Büyük İskender ile mukayese edebilme imkânı sağlamıştı.[69]

Bu bilgince sunum dikkatlerden kaçmadı. 1808 gibi geç bir tarihte barışsever Jean-Paul (Johann-Paul Richter, bu metne atıfta bulunarak Avrupa'daki savaşların sırf Almanlar arasındaki savaşlardan yâni bir başka deyişle, iç savaşlardan ibaret olduğu sonucunu çıkarıyordu. Prusya'nın yenilgisinin hemen ardından "Bugünlerde" diye yazmıştı "gönüllü olarak Frank adını paylaşıyoruz ve kendimize tarih boyunca Fransızların çoğunluğunun Galyalı değil, başka bir ülkeye yerleştirilmiş Cermenler olduğunu hatırlatıyoruz."[70]

Jena ve Austerlitz'in ardından böyle bir hatırlatma muhtemelen yararlı bir avunmaydı ve Almanya'nın o güçsüzlük ve dağılma ânında büyüklük düşlerini başka zamanlar olabileceğinden çok daha güçlü bir şekilde beslemişti.

Bu tür kanaat açıklamaları söz konusu dönemde ne derecede yaygındı? Büyük "şairler ve düşünürler" neslinin yazıları, bunların eğitimli kişiler arasında yaygın olduğunu, ama şairler arasında düşünürler arasında olduğundan daha yaygın olduğunu ve bunlardan Almanların öz saygısını pohpohlayacak sonuçlar çıkarmanın kolay olduğunu düşündürüyor. Burada bir kez daha, karakteristik biçimde çok anlamlı bir pasajda yurtdaşlarını Almanların seçilmiş bir ırk olduğu fikrine karşı uyaran Herder'i alıntılamaya değer:

---

69 "Dissertations tendant à expliquer les causes de supériorité des Germains sur les Romains et à provuer que le nord de la Germaniae ou Teutonie entre le Rhin et la Vistule, et principalement la présente monarchie prussinne, est la patrie organaire de ces nations héroïques, qui... ont fondé et peuplé les pricipales monarchies de l'Europe." Krş.; *Hoit dissertations...* par M. Le comte de Hertzberg, Berlin 1987, s. 1-38.

70 Jean-Paul, "Almanya'ya Barış Vaazı" (*Friedenspredigt an Deutschland,* 1808). "Hertzberg bilgince bir çalışmada gösterdi ki" diyordu Jean-Paul, "Avrupa'nın bütün krallıklarını Cermenler kurdu ve nüfuslandırdı..." Ve bundan "daha yüksek bir anlamda insanlar dünyasındaki tüm savaşların öz yurtdaşlar arasındaki savaşlar [içsavaşlar, –ç.n.]" olduğu sonucunu çıkarmıştı. Krş. Jean-Paul, *Weltgedanken und Gedankenwelt*, Stuttgard 1938 basımı, s. 146 ve devamı.

> Bununla birlikte insanlık tarihçisi, hiçbir boyu gözdesi olarak seçmemeye ve onları durum ve koşullar yüzünden şân ve şöhretten mahrum kalmış olan öbürleri aleyhine yüceltmemeye özen göstermelidir... Roma dünyasını mülk edinen Cermenler gibi biçimce kuvvetli, yakışıklı ve soylu, iyi huylu, cömert ve vakur bir halkı sevebiliriz... ancak bu nedenle onları Avrupa'da Tanrının seçtiği millet olarak ululamak... bir barbarın düşük gururunu sergilemek olmaz mıydı?[71]

Bu uyarının söze dökülüş biçimi çok öğreticidir ve Napolyon'un vatanseverliğe mecbur ettiği Almanlar için tepe taklak bu tuzağa düşmenin fazlasıyla kolay olmuş olduğunu gösterir. Herder'in öğüdü, bu vatanseverliğin imgelerinin ve değer yargılarının zâten hazır bulunduğunu gösterir; fakat şimdi bunda barbarlığa eğilimli bir gurura dayanan yeni bir makam belirmiştir. Ancak birkaç büyük adam bu eğilimden kaçınabilmişti. Ve doğrusu bunlar gerçekten büyük adamlardı: Goethe ve Wilhelm von Humbolt; bunlara o günlerde Napolyon'u tarihsel ruhun "at sırtında" zuhuru olarak görmüş olan Hegel de eklenebilir.

Fakat daha Napolyoncu altüst oluştan önce, dehâlarının bilincindeki genç Romantikler Almanya'nın açıkça ortak bir köken bilincini imâ eden, ama ilk başta bütünüyle barışçıl bir nitelik arz eden bir "seçilmişlik" düşüncesinden kaynaklanan evrensel misyonunu kutlamaya başlamışlardı. Schiller, 1801'de Alman halkını "insan ırkının eğitimi için sonsuza dek öne atılmak üzere evrensel ruh tarafından seçilmiş – insan ırkının çekirdeği" şeklinde tanımlamış; ve Alman dilinin bir gün bütün dünya çapında geçerlilik kazanacağını umut etmişti.[72] Heinrich von Kleist, daha da büyük bir mistik cezbe içinde, "tanrıların içinde insan türünün orijinal imgesini öbürlerine göre daha saf biçimde korumuş olduğu bir topluluk"tan söz etmişti.[73] Novalis'in 1799'da yayımladığı politik ahlâk üzerine *Avrupa ya da Hıristiyanlık* denemesi daha bile tipikti.[74] Devrim sırasında Fransa'daki benzersiz siyasal ve mânevî karışıklıktan esinlenmiş olan bu kitabın ana fikri, Almanya'nın bütün ulusları

---

71 *Ideen sur Philosophie der Geschichte der Menschheit* (1781-1791). XVI. Kitap, XII. Bölüm.

72 Krş.; Schiller'in, L. Schemann tarafından aktarılan yazıları, *Die Rasse in den Geisteswissenschaften*; Münih 1938, C. III, s. 100-105, ve L. Weisgerber, *Die geschichtliche Kraft der deutschen Sprache*, *op. cit.*, s. 208.

73 Krş.; L. Schemann, *op. cit.*, C. II, s. 95 (*Von den Deutschen* de H. von Kleist).

74 Krş.; Jacques Droz, *L'Allemagne et la Révolution française*, Paris 1949, s. 469-473.

uzlaştıracak bir dini restore etmek ve Hıristiyanlığı eski görkemiyle yeniden kurmak gibi bir misyonu olduğu idi. Novalis şunları yazdı:

> Avrupa, Alman karakteri sâyesinde sağlığına kavuşacaktır... Almanya'yı, kuşkuya yer bırakmayacak şekilde, yeni bir dünyanın kehâneti olarak görmek mümkündür. Almanya yavaş fakat emin adımlarla öbür uluslara yol gösterecektir. Öbürleri savaş, kurmaca ve tefrika ruhuyla meşgulken, Almanya kendi gayretleriyle yeni bir kültür düzeyine yükselecek ve zamanla bu ilerleme ona tartışılmaz bir üstünlük kazandıracaktır.

Gerçi Novalis bunu hangi araçlarla yerine getireceğini belirmemiş olsa da, mânevî üstünlüğü nedeniyle Almanya'ya evrensel ölçekte bir dinsel misyon yüklenmişti.

Bir başka bir büyük şair olan Hölderlin'in eserinde Hıristiyan vizyonu eksiktir. *Burg Tübingen* (yaklaşık 1790) adlı eserinde, Almanya'nın o ândaki acınası durumu şairi geçmişteki büyüklüğünü düşünmeye ve eski kulelerin yıkıntılarında "yiğit yürekleri güçlendirip ataların özgürlük ve erkekçe cesâret ruhuyla doldurmanın" araçlarını aramaya yöneltir: "Tuisco'nun kanını" canlandırır ve "Valhalla'nın kucağında" huzur bulmayı umar. Aynı esin, *Almanların Türküsü*'nde, yabancılar tarafından yağmalanmaya ve sömürülmeye izin verdiği ve "kendi öz ruhuna böyle aptalca ihanet ettiği" için "halkların yüreği, ülke"sini azarlamasına neden olur. Burada yine, şiir kılığında ve fakat şimdiden tamamiyle paganlaşmış bir biçimde, kendi çağında Martin Luther tarafından ortaya atılmış büyük iddiaların canlandığını görüyoruz.

Özellikle 1805 ve 1810 yıllarınınki olmak üzere, askerî ve siyasal olaylar, doğal olarak insanları bu tür düşüncelerden pratik sonuçlar çıkartmaya ve eyleme geçmek için pratik planlar hazırlamaya yöneltti. Bu yüzden, bu yeni Alman milliyetçiliğini "şahinleri" ve "güvercinleri" arasında bir ayrım yapmak uygun olabilir. Bu karşıtlığı "güvercin" Jean-Paul ile "şahin" Fichte arasında bir karşılaştırma yaparak incelemek son derece verimli olacaktır.

Prusya'nın çöküşünden hemen sonra Fichte, *Alman Milletiyle Hasbihâl* [Reden and die deutsche Nation] adlı eseriyle Alman gençliğini coşturmuştu. Jean-Paul, aceleyle bu eser hakkında uzun bir değerlendirme kaleme aldı. Görünüşte sâdece ayrıntılar üzerinde ya da kendi deyişiyle "şurasında burasında" aksi görüşte olduğu çalışmayı uzun uzadıya övüp başarı diledi. Jean-Paul, Fichte'yi övgülere boğarken, aslında

okuyucularını onun "seçilmiş" Alman milletinin dünya hâkimiyetinden aşağısına lâyık olmadığını iddia ettiğine ve belki de "Pinel ve Röschlaub'a göre sanki kudurmuş gibi içgüdüleriyle ve bilinçsizce hareket eden şu delilerin örneğini izleyerek" aklını yitirmiş olduğuna ikna etmek için bütün hünerini kullanmıştı.[75]

Gerçekten de Ficthe, Slavlar dışında bütün Avrupa halklarını Alman soyuna dâhil etmiş, ama Almanlar demek olan "özgün ırk" (*Urwolk*) ile "özgün dili" (*Ursprache*) yitirmiş olmaklıklarıyla yetersizleşmiş, Almanlıktan çıkmış ve kısırlaşmış "neo-Latin halklar" arasında bir ayrım yapmıştı. Eğer bu delilikse bile, daha şimdiden "beyefendi Jüpiter"in deliliğine göre daha az sevimli bir delilik biçimiydi. Bu delilik artık ürkütücü görülerle doluydu ve Fichte Almanları şöyle uyarıyordu: "Çıkış yolu yok: Eğer siz çökerseniz bütün insanlık da çökecektir ve hiçbir kurtuluş umudu da olmayacaktır." İdeal Alman erkekliği tasvirine yeni ve kıyametsi renkler eklenmişti. Hitler, bu sözü bir başka biçimde ifade edecekti: "O (Arî) yitip gitmeye zorlanırsa yeryüzüne kesif bir karanlık çökecek, birkaç bin yıl içinde insan kültürü silinecek ve dünya bir çöle dönecektir".[76]

Kendisi Arî mitinin başlıca kurucularından olmakla birlikte gene de "güvercinler" arasında sayılan Friedrich Schelegel, on dokuzuncu yüzyılın başına tam da aynı tarzda, Latin dillerini "kısmen ölü diller"[77] ve bu yüzden yaratıcı unsurlar bakımından yetersiz olarak tanımlıyordu.

Bu yazarların *dil* ve *ırk* ölçütleri arasında nasıl küçük bir ayrım yaptıkları dikkat çekiyor. Daha o zamandan, Cermeno-Hıristiyan "seçilmişlik" kuramının "şahinler" arasındaki Ernst Moritz Arndt ya da Friedrich Ludwig Jahn gibi yobazları Alman "kanı"nı sistematik biçimde ululuyor ve çelişkiye düşmekten korkmaksızın hem Eski Ahit anlatılarından hem de Aydınlanmanın yeni materyalist antropolojisinden çıkardıkları argümanları ortaya atıyorlardı. "Alman denen güçlü ve kudretli yabanî türün en soylu meyveyi verecek aşının filizleneceği doğru tür olduğunu ilân etmekle hatâ ettiğimi sanmıyorum. Almanlar... tek başlarına tanrısal to-

---

[75] Kleine Bücherschau, "Reden an die deutsche Nation"; krş. *Jean Pauls sämtliche Werke*, Weimar 1938 basımı, I, XVI, s. 338-552.

[76] *Mein Kampf*, Paris 1938 basımı, s. 289.

[77] Aktaran L. Weisgerber, *Die geschichtliche Kraft der deutschen Sprache*, *op.cit.*, s. 237.

humun olgunlaşmasını sağladılar, felsefe ve teoloji sâyesinde, ve tek başlarına, efendiler olarak... yabancı kandan komşularını canlandırıp yönlendirdiler"[78] Yunanların ve Almanların "kutlu halklar" olduğuna inanan Jahn, kendisini daha kaba bir şekilde ifade etti: "Melez hayvanlar üremezler, aynı şekilde kanı bozuk halklar yeniden üreme ulusal gücünü yitirirler."[79] Bu veterinerlik felsefesinin bâzı yönlerini aydınlatmaya çalışan Ernst Weymar, yakınlarda şu sonuca ulaşmıştır:

> Hıristiyan ve Alman misyonunun inançlıları arasında, halk ve ulus kavramları çoğu kez köken ve dil karakteristiklerince nesnel olarak belirlenmiştir. Bu karakteristiklerin biri ya da öbürü duruma göre daha az ya da daha çok vurgulanır. Bir halkın seçilmesi, ne olduğu asla tam olarak kurulmuş olmasa da aralarında bir bağ varmış gibi gözüken kanın ya da ruhun gücü tarafından belirlenir.[80]

Belki bu tanımlanmamış bağ, *saflığa* yapılan ortak atıftan oluşmaktadır. İşin aslında, – ister kan ya da ruh, ister köken ve soy, isterse de ırk ya da din olsun – saf olarak tanımlanan ulusal karakteristik, farklı "köken" ya da "dil"lerden halklar arasındaki engelleri muhafaza etmek için "doğa" kavramını canlandırmış olan Fichte gibi bir idealist filozofta bile birbirinin yerine geçebilme eğilimindeydi.[81] Fichte, böylece metafizik otoritesinin ağırlığını öğrenci gençliğin Almancılık çılgınlığının hizmetine koştu. Bu tutum ilk siyasal meyvesini bir hatibin alaya alınmaktan korkmaksızın şunları söyleyebildiği 1848 devrimci parlamentosunda verdi: "Verdün Antlaşmasının* sonucunda Latin milletleri tarafından Alman milletinin kesin olarak İngiltere ve Fransa'ya satıldığını bilmiyor muyuz?!"[82] Alman milliyetçileri, Karolenjler dönemi tarihini on dokuzuncu yüzyılda böyle yorumlamaktaydı.

---

78 Krş.; E. Weymar, *Das Selbstverständnis der Deutschen,* Stuttgart 1961, s. 322.

79 Krş.; L. Poliakov, *Histoire de l'antisémitisme*, C. III: *De Voltaire à Wagner*,Paris 1968, okur burada 393-399. sayfalarda E. M. Arndt ve F. L. Jahn'ın fikirlerinin bir tahlilini bulacaktır.

80 E. Weymar, *Das Selbstverständnis der Deutschen*, s. 125.

81 *Reden and die deutsche Nation*, XIII. Söylev.

* Frank (Karolenj) İmparatorluğunun Şarlman'ın vârisleri arasında üçe bölünmesini resmileştirmek üzere, savaşan torunları arasında 843 yılında imzalanan anlaşma. İmparatorluk topraklarının Latin ve Cermen dil-kültür kuşakları arasında ayrışmasını kesinleştirdiği gibi Almanya'nın 19. yüzyıl sonlarına dek sürecek feodal parçalanmasını da başlattığı düşünülen bu anlaşma, Alman milliyetçileri için hâlâ hayıflanma vesilesidir. *–y.h.*

82 Krş.; Michael Freund, *Deutsche Geschichte*, Gütersloh 1960, s. 304.

Fichte, birçok bakımdan şaşırtıcı bir öncüydü. Bir kez daha, Nasıralı İsa'nın etnik kökenini sorgulayan ve onun belki de Yahudi soyundan olmadığı sonucuna varan ilk kişi oydu.[83] Bunun sonucu olarak, Yeni Ahit'teki soyağaçlarına bile kuşkuyla bakılabilirdi. Eski Ahit'tekiler on sekizinci yüzyılın usçu Luterci teologları tarafından zâten itibarsızlaştırılmıştı ve artık Almanya'da Aşkenaz'ın ulusal ata olduğunu düşünen kimse çıkmayacaktı.

Âdem ile başlayan Kutsal Kitabın başatalarının gözden düşmesiyle yerleri efsânevî Arîlerce çabucak dolduruldu. Almanların insanlığın öbür ırkları arasındaki ayrıcalıklı konumu da bu yeni perspektiften savunuldu.

Bu yeni bakış açısının hiyerarşilerini ve sınıflandırmalarını kitabın ikinci bölümünde inceleyeceğiz. Orada, antropolojik birlikleri kendiliğinden aşikâr kabûl edilen Almanların, özellikle de güzel bir ırk ile çirkin bir ırk (Meniers), etkin bir ırkla edilgin bir ırk (Klemm), gündüzcül bir ırk ile gececil bir ırk (Carus), erkeksi bir ırkla kadınsı bir ırk (Menzel), insansı bir ırkla maymunsu bir ırk (Oken) ya da esas olarak Zencilerde tecessüm eden "doğa" ile özellikle Almanlarda beliren "ruh" (Hegel) arasında kurulan karşıtlıklarla çalışan şu az çok Maniheist örneklerde görüldüğü gibi, nasıl Avrupalı ya da Beyaz ırkın temel özü sayılır hâle geldiğini göreceğiz.

Gençlik ile *yaşlılık* arasındaki karşıtlık incelenmesi gereken bir başka sorundur. Kabûl etmeliyiz ki, gözatılmasını önerdiğimiz değişik antropolojik sistemlerden hiçbiri bu tür sınıflandırmaları açıkça benimsememiştir. Almanlara genç bir ırk oluşlarından dolayı atfedilen üstünlük ya sâdece imâ yoluyla anıştırılmış ya da marjinal bir şekilde ifade edilmiştir. Kronolojik güçlüklerin varlığında kuşku yoktur (bu konuya sonra döneceğiz). Üstelik, Hindistan'dan arka arkaya yayılan dalgalar hâlinde nüfuslandığı varsayılan bir Avrupa'da, gençlik erdeminin genellikle en son gelenler olduğu düşünülen Slavlara atfedilmesi daha doğru olmaz mıydı?

Gene de asıl güçlük muhtemelen başka yerde yatmaktadır ve gerçek

---

[83] Fichte, bu görüşünü İsa'yı Davut'a bağlayan bir şecere vermeyen tek İncil olan Yuhanna'nınkine dayandırır; krş. L. Poliakov, *Historie de l'antisémitisme*, op. Cit. C. 3, s. 199.

yanıt daha geniş bir inceleme alanının içinden bulunmalıdır. Özünde modern bir genel görüngü olan gençlik tapıncı kendi başına bir dikkati hak etmektedir. Söz konusu tapınç, Batı'da önce Almanya'da ortaya çıktı. Alman edebiyatının Herder, Goethe ve Schiller ile neredeyse yarım yüzyıllık bir hâkimiyet kuracağı dünya edebiyatına ilk defa girmesini sağlayan *Sturm und Drang* adı verilen romantik protesto hareketinin kökeninde bu vardı. O özgül "Alman Erkeği idealinin" – daima en iyi şekilde Almanya'da gelişme göstermiş olan ve kimi tarihçilerce oradan kaynaklandığı düşünülen – romantik ideolojilerin gençlik veçhesiyle belli ilişkilerinin bulunduğuna kuşku yoktur. Hâlihazırın geçmişe bir başka isyânı olan, on sekizinci yüzyılda "Eskiler" ile "Modernler" arasında Fransa ve İngiltere'de yürütülen ve içinden insanî ilerleme fikrinin çıktığı münakaşa düşünüldüğünde, bu kuşku daha da güçleniyor. O tartışmada rekabet, "genç" olmak değil, "eski/yaşlı" olmak üzerineydi. "Modernler" hoşnutsuzluklarını açığa vurmuşlardı, "Eskilerin" "çocukları" olmayı reddetmişlerdi. Bununla birlikte, en erken sözcüleri şimdiki zamanın dâvasını ortaya koyarken, kendi öz çağlarında geçerli olan fikirlerde temel bir belirsizlik sergilemişlerdi. "İnsanların Antikite hakkındaki kanaati" demişti Francis Bacon, "gelişi güzel biçimlenmiştir ve aklı başında hiç kimse Antikitenin kendi yazılarıyla aynı fikirde değildir

Ve buna "Dünyanın yaşlılığı bizim zamanımızdır, Eskilerin yaşadığı zamanlar değil, çünkü o zamanlar dünyanın gençlik çağıydı" diye eklemişti.[84]

Pascal aynı düşünceyi şu şekilde formüle etmişti: "Eskiler dediklerimiz aslında her şeyde gençtiler ve işin doğrusu insan soyunun gençliğiydiler... Başkalarında düşlemek istediğimiz bu Antikiteyi bulabileceğimiz yer kendi aramızdadır".[85]

Akıl ve bilimin bu büyük habercileri ilk olarak Orta Çağdan miras alınan bu tarih dışı, daha doğrusu zaman dışı görüşün tutarsızlıklarını ve kesinlikten yoksunluğunu hedef aldılar; ve – gerçi Antikiteye hâlâ değer verdiği için geçmişi inkâr etmeksizin – "modern insanın rüştüne ermesi", bu zihinsel iklim içinde oldu. Psikanaliz terimleriyle konuşacak

---

84 *Novum Organum*; Bacon, Lorquet Paris 1847 basımı, s. 152; krş.

85 Blaise Pascal, *Fragment d'un traité du vide* (1647); krş. *Œuvres*.... ed. H. Massis, Paris 1927, C. VI, s.14-15.

olursak, genel olarak Batı onları geçmeyi hedeflemekle birlikte kendisini eski "Babaları" ile özdeşleştirdi, buna karşılık Almanya tam tersine birçok bakımdan onları reddetmeye ve babalıklarını inkâr etmeye eğilimliydi.

Bacon ile Pascal tarafından ileri sürülen devrimci görüşler, Yaşlılık ve Gençliğin görünüşte karşıt yönleri hakkında bize başka bir şey öğretir. Akıl yürütüş biçimleri modern çağda zaman ve mekân karşısında biraz önce zâten değinmiş bulunduğumuz bir tutum değişikliğini haber verir.

Dilin kullanımının, aynı ânda hem doğumun hem ölümün, hem yapımın hem yıkımın deneyimi olduğundan son derece belirsiz olan zaman hakkındaki sezgisel deneyimimizi yansıttığını düşünürsek, bu deneyimin kolektif ifadesinin bireysel ifadesinin zıddını temsil ettiğini görürüz, gerçekten bugün bile çoğunlukla böyledir bu. Zamanın bu kolektif ifade tarzı, geçmişin "eski güzel günlerine" bugünden ne kadar uzaklaşırsa o kadar yaşlı olarak bakar, oysa gelecek, sonuna, Kıyametin "en genç gününe" (Almancada *der jüngste Tag*) ne kadar yaklaşılırsa o kadar genç olacaktır. Bu dünya görüşünde, dil, eskilerin zamanı olan bir geçmiş ile gençlerin zamanı olan bir gelecek arasında karşıtlık kurar. Kolektif zamanı deneyimlemenin dilde korunan bu tarzı, modern zaman görüşü (Bir kez daha Pascal'dan alıntı yaparsak, modern çağ "birbirini izleyen bütün insan nesillerini... tek bir insan" olarak görmeye başlamıştı)[86] ile yan yana bugün de varlığını sürdürmektedir. Bunun sonucu olan çelişki ve karışıklık da varlığını korumaktadır. Bu çelişki ve karışıklığın kökleri sâdece hatırlanmaz zamanlara dek geriye giden geçmişte değil, aynı zamanda bilinçdışı psişik süreçlerin derinden zamansızlığında yatmaktadır.

Böyle konu dışına çıkmakla, "yaşlı Latin ırkı" ile "genç Alman ırkı" arasında son bölümde ortaya koyduğumuz karşıtlığa yeni bir ışıktan bakmanın yolunu hazırlamış olduk. Kültürel bakış açısından, kronolojik referans noktalarıyla bağı kurulabileceğinden, uygarlık çağının kesin bir anlamı vardır. Latin kültürünün tartışma götürmez eskiliği, İtalyan vatanseverlerine her dönemde kendilerine bu geleneksel üstünlük biçiminden pay biçebilme esini vermişti; Faşist dönemde bile, *razza di Ro-*

---

[86] Pascal, *loc. Cit.*

ma'nın mânevî ya da kültürel yönüne vurgu yapılması hiç kuşkusuz bu sebeptendi. Bununla birlikte "kolektif yaş" kavramının karakteristik belirsizliğinin, modern zamanlarda yeniden doğma daha doğrusu yeniden türeme mefhumunu canlandırarak İtalya'nın yeniden canlanışı için bir model sağlayabilmiş olduğu da doğrudur. Bu mefhumun kendisi de ilgi çekici psikanalitik yorumlara açıktır. Resmî marşı bile *Giovinezza* [gençlik, –*ç.n.*] olan Faşizmin anahtar kelimelerinden birinin gençlik olduğu hatırda tutulmalıdır.[87]

Bu yüzden, (bugün saçmalıktan başka bir şey olmadığını bildiğimiz) ırkların hayâlî biyolojik yaşının, iyi temellendirilmiş ve evrensel olarak kabûl edilen hiçbir yargı standardının olmadığı koşullarda her türlü spekülasyona açık kapı bırakması için çok daha fazla neden vardı. Alman ırkının övgücüleri – özellikle de Nazi döneminde – her iki versiyonu da aynı ânda istismar etmeye başladığında, bu muğlâklık iyice göze görünür oldu. ("kan", "toprak" ile özdeşleştirilerek) Alman ırkı orijinal ve daima var olmuş bir ırktı, ama aynı zamanda ebediyen genç bir ırktı da. Bu çelişki, yaklaşık 1870'lerden itibaren "Arî göçü" kuramının savunucularıyla yeni "otoktonluk" kuramının partizanları arasındaki polemiklerde yansıma buldu. İkinci kuramın gönüllülerinden biri, 1925'te "unutulmuş zamanlardan beri kendi yerli vatanımızda yaşamış olduğumuzu imâ eden bu yeni öğretinin her birimize gücümüzü daha derinden hissettirmesi ve bunun bize özel görevler yüklediğini düşündürmesi gerektirdiği kabûl edilmelidir" diye buyuruyordu. Beklenebileceği üzere bunu da Antaeus ve "Toprak Anamız"a yapılan bir gönderme takip ediyordu.[88]

Bütün bunları söylerken, yukarıdaki tahlilin bizi bütünüyle tatmin etmekten uzak olduğunu kabûl etmek zorundayız. En başta, on dokuzuncu yüzyılda Alman ırkçılığının büyümesini karakterize eden özgül "saflık" takıntısının, hiç kuşkusuz özellikle Alman eğitiminin otoriter geleneği olmak üzere, toplumsal ve kültürel etmenlerden etkilenmiş olduğuna hiç kuşku yoktur. Önünüzdeki kitapta bütün bu etmenleri uzun

---

87 Böyle bir tahlil kesinlikle başka ülkeler için de yapılabilir. Kendi zamanımızda, İsrail'deki propaganda çoğu kez ülkeyi "mucizevî" ya da "paradoksal" şekilde dünyanın en eski ülkesi olduğu kadar en genç ülkesi de olarak tanımlar. Bu, kolektif zaman sorununu kafası karışık şekilde fark etmenin kendi başına bir örneğidir.

88 Th. Bieder, *Geschichte dr Germanenforschung*, *op. cit.*, Leipzig 1925, C. III, s. 63.

uzadıya ele almak mümkün değil. Bunu yapmak için, her biri Almanya'nın ve Avrupa'nın gelecekteki şekillenmesine kendi özel katkısını yapmış olan siyasal ya da iktisadî başka birçok geçerli perspektif açan birçok alana girmemiz gerekirdi. Dahası, "Alman Erkeği" kültürel modelinin Alman tarihi üzerinde yapmış olduğu güçlü etkiyi açıklığa kavuşturma girişimimizde, kimi zaman açıkça savunulan ama çoğu kez paradoksal şekilde bir "Alman Hıristiyanlığı" şeklinde sunulan şu şaşırtıcı Alman yeni-pagancılığı görüngüsüne ancak şöyle bir dokunmuş gibiyiz. Ama bu soruna daha sonra yine döneceğiz.

Son olarak, bu teozofilerin ve sapkınlıkların on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısındaki baş peygamberinin Richard Wagner olduğunu; başlıca âyinlerinin ve törenlerinin her yıl Bayreuth'da kutlandığını ve baş kefaretçi-kurtarıcılarının, "tanrı Wagner'in sunaklarında kutlanan tapıncın" müritlerinden birinin "Tarihin üçüncü Âdem'i" olarak tanımladığı Alman Mesih-Şövalye Parsifal olduğunu hatırlamaya değer.[89] Ama aynı zamanda, Almanya'nın aynı dönemde açık görüşlü ve vatansever bâzı eleştirmenler de yetiştirmiş olduğu da hatırlanmalıdır. Bunların arasında, kuru yorumlarıyla meselenin özünü Nietzsche'nin Wagner karşıtı ilenmelerinden daha iyi ortaya koyan Mommsen idi. Mommsen, "Alman misyoner milliyetçiliğinin zorunlu biçimde saldırgan karakteri"ni vurgulamış ve "evrensel Âdem'in yerine, insan ruhunun bütün harikalarını kendi içinde taşıyan bir Alman Âdem geçirmeye çalışan milliyetçi delilere" karşı uyarıda bulunmuştu.[90]

---

[89] Krş.; L. Poliakov, *Histoire de l'antisémitisme, op. cit.*, C. III; *De Voltaire à Wagner*, s. 440-467.

[90] Krş.; Th. Mommsen, "Ninive und Sedan", *Die Nation* 25 Ağustos 1900, ve *Deutschland und Ennland, age.*, 10 Ağustos 1903.

6.
RUSYA*

AVRASYA'NIN KARIŞIM KABI

Sovyetler Birliği'nde ulusal köken miti devletin denetimindeki bir konudur. Genç tarihçi Andrey Amalrik, Rusya'nın kökeni hakkındaki "Norman karşıtı" resmî kuramı[1] sorguladığı için 1965 gibi üniversitesinden uzaklaştırılmıştı (sonra da Sibirya'ya sürüldü). Bu kuram, iki yüzyıldan daha uzun bir zaman önce başlamış olduğundan, belki de bütün zamanların en uzun ve en sert tarihsel tartışmalarından birine neden olmuştu. Başlangıçta, ulusal tarihi araştırmak üzere Saray tarafından görevlendirilen Alman bilginler, en önemli temsilcileri Mihail Lomonosov olan Avrupaî eğitim almış Rus entelektüelleriyle karşı karşıya gelmişti. Tartışma, gerçek Rus akademisyenliğinin gelişmekte olduğu on dokuzuncu yüzyılda da devam etti. Gerçi görüşleri yüzünden her iki taraftan da kimse hapse atılmamış olsa da, Normancılar ile Norman karşıtları arasındaki polemikler o sırada doruğuna ulaşmıştı.

Tartışmanın baş nedeni "Nestor'un" vakayinâmesi olarak bilinen bir Kiev vakayinâmesi idi. Bu kaynak, açık bir şekilde, Rusya'nın ya da "Rus"un dokuzuncu yüzyıldan on ikinci yüzyıla dek Varengler ya da İskandinavlar tarafından yönetilmiş olduğunu bildiriyordu, Rus teriminin kendisi bile İsveç kaynaklıydı. Bu izlenim, Kiev'in ilk prenslerinin kuşkuya yer bırakmayacak şekilde İskandinav adları taşımasıyla doğrulanı-

---

* Poliakov'un çalışmasının Türkçe çeviriye temel alınan Fransızca metninde yer verilmeyen bu bölüm, aynı çalışmanın İngilizce basımından (*The Aryan Myth – A History of Racist and Nationalist Ideas in Europe*, Meridian Books, New York 1977) A. Ercüment Özkaya tarafından çevrilmiştir. *–Yn.*

1 Krş.; A. Amalrik, *Will the Soviet Union survive until 1984?* Londra 1970. H. Kamm'ın Önsözü, s. xv.

yor, çapul ve şân arayışı içinde Vikinglerin nasıl Rusya ovalarına çekildiğini anlatan İzlanda sagalarıyla daha da destekleniyordu. Bâzıları, kurduğu hanedan on altıncı yüzyıla dek Rusya'yı yönetecek olan İsveçli Rurik gibi prensler olmuştu. Öbürleri paralı askerler olarak çalıştırılmıştı; on birinci yüzyılın sonuna dek Rurik'in halefleri İsveçli muhafızlarca korunur ve savaşlara bunlarla giderlerdi.

Kiev vakayinâmesinin ünlü bir pasajı, Slav boylarının Vikinglere, Rurik ile kardeşlerine şu sözlerle başvurduğunu bildirdiğinden, ulusal ve ırksal gurur bakımından özellikle inciticiydi: "Ülkemiz büyük ve zengin, ama düzenden yoksun. Gelin ve üzerimizde hüküm sürün" Rusların siyasal bakımdan aşağı olduğunu iddia eden herkesin bu başvuruyu nasıl kullanabileceği kolayca tahayyül edilebilir, özellikle de Rusya'nın Batılı hükümdarların hâkimiyetine girmekten ancak Doğulu bir halkın, Moğolların hâkimiyetine girmekle kurtulabilmiş olduğu düşünüldüğünde. Stalin'in tarih öğretimine sıkı bir disiplin getirdiği aşağı yukarı 1935 yılına dek, bütün Rus okul çocukları yukarıdaki pasaja âşinaydı. Ama elbette, Nestor'un anlatısında ilgiye değer çok daha fazla şey vardı.

Bu Hıristiyan keşiş, Cermenik Varengler hanedanının oynadığı rolü vurgularken, Rusya'nın yerli halklarını Slavlar ve Slav olmayanlar şeklinde kabaca ikiye ayırmıştı, bu iki grubun her ikisi de Yafes'in soyundan geliyordu, bu yüzden Sam'ın soyundan gelen Doğu'nun göçebe halklarından bütünüyle farklıydılar. Bu gözlem çarpıcıdır, çünkü Nestor'un saydığı bu Slav olmayan halklar, bugün SSCB'nin Federal Cumhuriyetlerinde ve Özerk Bölgelerinde hâlâ varlığını sürdürmektedirler. İkincisi, Slav soyunun öncelikli konumunda ısrar etmekle birlikte, Nestor, – *çujezemtsiy* (yabancılar) diye değil de *inozemtsiy* (başka ülkenin adamları) diye andığı – Fin ya da Baltık halklarından komşularından, Cermenlerin Cermen olmayan *Welsche*'ye karşı tutumlarını karakterize eden düşmanlıktan tamamen azade bir dille söz etmiştir. Buna karşılık, her ikisini de on altıncı yüzyıla (halk ağzında ise on dokuzuncu yüzyıla) dek aynı *yazik* kelimesiyle adlandırdıklarından, halkları dilleriyle özdeşleştirmek Slavlar arasında Cermenler arasında olduğundan daha kökleşmişti. Slav ve Cermen anlayışları arasındaki fark, "söz", "şân" ve "Slavlar" anlamlarını veren *slov* ya da *slav* kökünün karşıtı olan "sessiz/sözsüz" anlamına gelen *Nemtsiy* kelimesinde de açığa çıkar. *Nemtsiy*

sâdece Almanları adlandırmak için kullanılmadan önce *inozemtsiy*i değil ama bütün *çujesemtsiy*i tanımlamak için kullanılırdı. Bu *inozemtsiy* için ise Nestor şunları yazmıştı:

> Öbür halklar [diller] "Rus"a [yâni Varenglere] vergi öder. Bunlar Çud, Merya, Ves, Muroma, Çeremis, Mordva, Perm, Peçora, Yem, Litva, Zemgola, Kors ve Livi'dir. Hepsi kendi dillerini konuşur. Yafes'in soyundan gelirler ve kuzey iklimlerinde yaşarlar. Onların hepsi atalarının alışkanlıklarını, törelerini, yasalarını uygularlar ve kendi geleneklerini sürdürürler...

Vakanüvise göre, Rurik ile biraderlerine o ünlü başvuru, Slavlar, Çudlar ve Vesler tarafından yapılmıştır. Bu putataparların âdetlerini eleştirmek yazarın aklından bile geçmez, onlara karşı tutumu saygı ve sevgiyle tasvir ettiği Kiev'in pagan prenslerine karşı tutumundan farklı değildir.

Kabûl etmeli ki vakayinâme, "yeni bir Konstantin" gibi uyruklarını İncil ruhuyla terbiye eden Aziz Vladimir'i pek bol keseden övmüştür; oysa Hıristiyanlığın Rusya'da sağlam bir temel edinmesi çok daha uzun bir süre, belki de yüzyıllar almıştır. Bu ermişimsi Prens Vladimir'in "en iyi vassallarının" oğullarına alfabeyle birlikte yeni inancı nasıl gönül rızalarıyla öğrettiğini anlatırken, Nestor gerçeğe sâdık bir şekilde "analar bu çocuklar için ağladılar. Henüz onların inancını kabûl etmiş olmadıklarından, sanki onlar ölmüş gibi gözyaşı döktüler" kaydını düşmekten geri kalmaz. On birinci ve on ikinci yüzyıldaki sayısız çatışmanın paganizmin özellikle kır halkı arasında gücünü koruduğunu gösterdiği gibi, önderler arasında da iki dinlilik (*droyoverye*) az rastlanır bir şey değildi. Yüce Toprak-Tanrıçası tapıncı, "Rusya'nın kutlu toprağına" daha sonraları "Kutsal Rusya"ya bağlılık kılığında ya da Dostoyevski'nin eserlerinde izlerine hâlâ rastladığımız "toprağa günah çıkarmak"[2] geleneğinde varlığını korudu. "anaya sövmekte" ortaya çıkan küfre varan müstehcenlik de bunun bir başka kanıtıdır.[3] Üstelik, soyadı "kızıl güneş" ya da "parlak güneş" anlamına geldiğinden, Aziz Vladimir güneş-tanrı

---

[2] *Suç ve Ceza* "Dörtyol ağzına git, insanların önünde eğil, kendisine karşı günah işlediğin için toprağı öp ve tüm sesinle dünya duyur: "Ben bir katilim."

[3] Orta Çağ Rusça vaaz derlemelerinde anaya sövgü için kullanılan bu sözler üç kat günah ve yasak olarak tanımlanır, çünkü bu sövgülerde bulunmakla hem Tanrının anasına (Meryem), hem söyleyenin kendi anasına ve hem de Toprak Ana'ya hakaret edilmiş olur.

Dajdbog ile özdeşleştirilmişti. Bizzat Nestor, paganların göğü babaları yeryüzünü anaları olarak gördüklerini bildirmişti. Rus destanlarının en sevileni *İgor Alayı*'nda (yakl. 1200) Yafes'in ya da Âdem'in hiç sözü edilmez. Ruslar hâlâ tanrısal pagan atalarına tapınmaktadır, "Dajdbog'un torunları" olarak kalmışlardır.

Rusya'daki ilk Hıristiyan soyağaçlarının kendine özgü bir özelliğini bu durum açıklayabilir. Batı'dakilerin aksine, Rus vakayinâmeleri Rurik'i Eski Ahit başatalarına ya da Antikitenin kahramanlarına bağlayarak Yafes ile Rurik arasındaki boşluğu doldurmaya asla yeltenmemiştir. Böyle kesintisiz bir soyağacı, göreceğimiz gibi, ancak on altıncı yüzyılda Yavuz İvan'ın hükümdarlığı sırasında ortaya atılacaktır. O zamana dek, tek gördüğümüz, on dördüncü yüzyılda Sultan Süleyman'ı "yerlileştirmek" yönündeki bir çabadan ibarettir. Hem kökeni karanlıkta kalmış bir efsânede hem de ünlü bir kahramanlık şiirinde, Süleyman'ın bir zamanlar Rusya'da saltanat sürmüş olduğu ilân edilmiştir.[4] Ülkeyi Hıristiyanlaştıran ilk misyonerlerce Slav diline çevrilmiş bulunduğundan, o zamana gelindiğinde Rusların Eski Ahit ile çoktan tanışmış olduğunu hatırda tutmak gerekir. Bunun bir sonucu, eğitimli Rusların Antikitenin kültürlerini ve dillerini inceleme zahmetinden kurtulmuş olmasıdır ki bir Slav Rönesansının hiç yaşanmamış oluşunun başlıca nedeni de budur. İtalya'dan gönderilen Yunan Maksim adında bir hümanistin kente yerleştiği on altıncı yüzyıl başlarına dek, Moskova'da iyi Yunanca bilen bir bilgin bulmanın mümkünü yoktu.[5]

Gene de, oldukça geç ve ancak şöyle üstün körü vaftiz edilmiş olmasına rağmen, Kiev Rusya'sı feodal Avrupa milletleri ailesine seve seve kabûl edilmişti. (Rusya'nın Şarlman'ı, anası ve karısı İskandinavyalı olan ve bu yüzden Kısa Pepin'in "Fransızlığından" daha fazla "Ruslaşmış" sayılamayacak) Bilge Yaroslav'ın kızlarından biri Fransa Kraliçesi olurken[6] başka kızları da Almanya ve İngiltere saraylarına gelin gitmişti.

---

[4] Krş.; M. Gorlin, "Salomon et Ptolémée; la légende de Volot Volotovic", *Revue des Études Slaves,* XVIII (1938), s. 41 ve devamı. Moskof Dimitriy Donskoy'un 1380 yılında Tatarlara karşı kazandığı zaferi öven *Zadonsçina* şiirinde de aynı fikre rastlanır.

[5] Krş.; A. Kartaşev, *Oçerk istorii russkoy tserkvi*, Paris 1959, C. I, s. 460.

[6] Söz konusu kraliçe, 1051'de 1. Henri ile evlendirilen ve kocasının ölümünden sonra oğlu 1. Philip büyüyene dek kral naipliği yapan Kraliçe Anne'dir.

Söz konusu dönemde uluslararası ticaret canlanmıştı ve Henri Pirenne'e göre Rus kentleri Batı Avrupa'dakilerden daha etkin ve daha kalabalıktı.[7] İskandinavlar arasında Rusya, *Gardarikki* yâni "kentler krallığı" diye anılıyordu. Bununla birlikte Rusların en sıkı bağ kurduğu devlet Bizans idi. Yeni din ve kültür oradan gelmişti. Rusya Kilisesi hiyerarşik bakımdan Bizans Kilisesine bağlıydı ve bütün Slavların gözünde Bizans İmparatoru, evrensel Roma İmparatorluğunun meşru vârisi ya da başkenti Çargrad'da[8] oturan "Çar"ı idi. Ne olursa olsun, (Baltık kıyısındaki Novgorod ve Pskov serbest kentleri dışında) Rusya'nın Hıristiyan bir milletin görüp göreceği en yavuz "Çar" tarafından ikiyüzelli yıl boyunca yönetilmek üzere yabancı bir güç tarafından boyun eğdirildiği 1240 yılına dek durum böyle idi.

Bütün dünyaya hâkim olacak bir imparatorluk düşü, gerçekleşmeye Moğolların Vietnam'dan Adriyatik kıyılarına dek yayıldığı on üçüncü yüzyıl ortalarında olduğu kadar bir daha hiç yaklaşmamıştır. Cengiz Han ile ardıllarının bir eylem planı ve buna uygun davranış kodları vardı. Hanlarını da bağlayan tanrısal irade gereği, Moğollar dünyaya barış ve düzen getirme misyonuyla görevlendirilmişti. Bu iddialarını sırf bir hak değil aynı zamanda bir ödev olarak görüyorlardı.[9] Becerikli siyasetçilerdi, yerel hükümdarları işbaşında bırakıp sömürgeciler olarak yönettiler. Yerel halkları sömürmek, vergi toplamak ve yardımcı kuvvetler olarak kullanılan askerleri sağlamak (böylece toplanan binlerce Rus savaşmak ve ölmek üzere Çin'e yollanmıştı) bu yerel hükümdarların göreviydi.[10]

Rusya'da feodal bağlar zayıftı ve 1240'da birkaç aylık bir zaman süresi içinde *Rurikoviçi* birbiri ardına Moğollara boyun eğip vassal oldular, artık pâyelerini Büyük Kağandan alıyor ve aralarındaki anlaşmazlık-

---

7 Krş.; H. Pirenne, *Ortaçağ Kentleri* [*Türkçesi için bkz.:* Çev. Ş. Karadeniz, İletişim Yay., İst. 1994].

8 Rusya'da İstanbul için bu ad yirminci yüzyıla dek kullanımda idi.

9 Krş.; G. Vernadsky, *A History of Russia*, C. III (*The Mongols and Russia*), Yale 1953, s. 153 ve devamı, vr E. Voegelin, "The Mongol Order", *Byzantion* XV (1941).

10 Bkz. Çin yıllıkları ve Vernadsky'nin söz ettiği kaynaklar, *op. cit.*, s. 87-88.

ların çözümlenmesi için onun Asya'daki başkentine gidiyorlardı. Bu yüzden, bütün Rusya'nın ilk gerçek Çar'ı Moğol Kağanı idi ve o dönemin ilk yazılı kaynaklarında da bu durum öyle kabûl görüyordu.

Bu durumda, Hıristiyan prensler onlar arasında da işbirlikçi olarak sivrilen Moskova prensleri, aracılardan ya da arabuluculardan ibaretti. Gerçek gücü uzaklardaki pagan Çarlar elinde tutuyordu ve onlarla Rusya'nın Hıristiyan ümmeti arasında şiddet ve baskıdan başka hiçbir bağ yoktu. İktidarını çıplak zulüm ve hile yoluyla uygulayan üst yönetimle halk arasındaki bu trajik ilişki, "Rusya toprağında büyük ıstıraplara yol açan" bir "it çar"dan söz eden bir destan ya da *biylini*de üstü kapalı ifadesini bulur. Ne var ki, halk kahramanı İlya Muromets, isyân etmeden önce sanki "it" meşru bir hükümdar imişçesine ona biat etmeye gider:

İlya it çar Kalin'in huzuruna vardı
İğilip önünde selam sundu;
"Sağlık ve esenlik içinde kalasın Kalin çar."
O vakit Kalin çar ona şöyle buyurdu:
"İnançla ve güvençle hizmetimi gör."[11]

Farklı türden bir kaynakta, yâni (bir Fin boyu olan Zyrlerin ermişi) Aziz Stephen adına yazılmış bir velayetnâmede, bir "düzmece çar"dan söz edilir, ne var ki bu çarın meşruiyeti sorgulanmaz, dinsizliği ve tahtı gasp etmiş oluşu hayatın olağan bir gerçeği olarak kabûl edilir.[12] Rus halkının daima yabancı ve düşman olarak gördüğü siyasal otoriteye karşı tarih boyunca göstermiş olduğu güvensizliğin kökünde belki de bu muğlâklık yatmaktadır.

Kilise de, kendisine sayısız ve ölçüsüz ayrıcalıklar tanımış olan Moğol çarlarının meşruiyetini kabûl etmişti.[13] Bu yüzdendir ki, Rusların ulusal azizi Radonejli Sergey, 1380 Kulikovo Savaşı'nın* arefesinde

---

[11] Krş.; O. Jensen (R. Jacobson), "Sobaka Kalin Tsar" (Dog Tsar Kalin), *Slavia*, XVII, 1939, s. 82-98.

[12] Krş.; D. Chyzhevsky, *History of Russian Literature from the Eleventh Century to the end of Baroque*. Lahey 1960, s. 167.

[13] Her türlü vergi, haraç ve öşürden bağışık tutulma, kilise üyeleri üzerinde sınırsız yargılama yetkisi, Hıristiyan inancına karşı işlenen cürümlere ölüm cezası verebilme hakkı vb. Bunun sonucunda Rusya'da yüksek kilise hiyerarşisi "Moğol hizbinin" bir parçası olmuştu. Krş.; G. P. Fedotov, *The Russian Religious Mind*, C. II, Harvard 1966, s. 185.

* 1380 yılında Moskova Büyük Prensi Dimitriy komutasındaki müttefik Rus kuvvetle-

öğüdünü isteyen Prens Dimitriy Donskoy'a bir vassal olarak ödevlerini hatırlatmıştı:

> Senin ödevin, Beyim, halkını savunmaktır. Ruhunu sunmaya ve kanını akıtmaya hazır ol. Ama önce, bir vassal olarak Mamay Han'a git ve itaatini arz ederek ve gerçeği anlatarak onu durdurmaya çalış. Kutsal Kitap, bize düşmanlarımız şânımızı talep ederlerse, altınımızı ya da gümüşümüzü isterlerse, verebileceğimizi öğretir. Ama bırak da, biz sâdece İsa adına imanımız uğruna hayatımızı fedâ edelim, kanımızı dökelim. Dinle, ey Prens, şânını ve servetini onlara teslim edersen, Tanrı yenilmene izin vermeyecektir. Alçak gönüllülüğünden ötürü seni yüceltecek ve onların dizginsiz gururunu kıracaktır...[14]

Moskova Metropoliti Kipriyan da Dimitriy'e aynı öğüdü verip Moğol iktidarının meşruiyetini vurgulamıştı.[15] Bu, Batılı Haçlılarınkinden çok farklı bir mâneviyatı gösterir, ki Rus Kilisesinin Tapınak Şövalyeleri ya da Töton Şövalyeleri gibi askerî tarikatlara benzer örgütlenmeleri hiç tanımamış, daha genel bakarsak, Batıda görülen papaların imparatorlara, piskoposların prenslere, ruhban sınıfının laiklere muhalefeti gibi şeylerin Rusya'da görülmemiş olduğunu eklemek bile fazla olacaktır. Dünyevî iktidara itaat, kilise tarafından büyük bir erdem olarak övülüyordu. Üstelik, ana babalara çocuklarını korku aracılığıyla terbiye edip kurtarmayı öğütleyen *Ismaragd* ya da ünlü *Domostroy* gibi genel bilgi kaynaklarında görüldüğü gibi, bu tutum aileye ve özel mâneviyata kadar genişletiliyordu.[16]

Şimdi artık Moğollar tarafından kullaştırılan Rusya'nın on beşinci ve on altıncı yüzyıllarda nasıl büyük bir Avrupa gücü hâline geldiğini ve ebediyen kendisine damgasını vurmuşa benzeyen hayat tarzını ve siyasal tutumunu değiştirmeksizin, kendisini kadîm Roma ile nasıl ilişkilendirdiğini incelemeliyiz.

---

riyle Mamay Han komutasındaki Tatar (Altınordu) kuvvetleri arasında Don ırmağı kıyısında yapılan savaş. Moskofların sayıca üstün Altınordu kuvvetlerini yendiği bu savaşın, feodal beyliklere bölünmüş Rusya'da ulusal birlik duygusunun doğmasına neden olduğu ve Rusya'nın Tatar egemenliğinden kurtulup büyük bir güç olarak ortaya çıkmasının yolunu açtığı kabûl edilir. *–ç.n.*

14 Aktaran, P. Kovalevsky, *Saint Serge et la spiritualité russe*, Paris 1958, s. 110.

15 Krş.; G. P. Fedotov, *op. cit.* s. 227.

16 *Le Domostroi*, Fr. Çeviri E. Duchesnei, Paris 1910, s. 47 (Böl. XVII: "İnsanın korku yoluyla çocuklarını nasıl eğitip koruyacağına dair"

Kulikovo zaferi sonuç getirmemişti, ki tarihçilerin çoğu bu zaferin Moğol tarafındaki geçici bir anlaşmazlık sâyesinde kazanılmış olduğu görüşündedir. Moskova iki yıl sonra Toktamış Çar tarafından geri alındı, binaları ateşe verilip ahalisi kılıçtan geçirildi. Toktamış'ın ardıllarının hükümranlığı, giderek zayıflayarak da olsa, yüzyıl daha sürdü.

Moskova Büyük Prensinin Metropolit Gerantius ve Başpiskopos Vassyan tarafından Altınordu Hanına bağlılık yemininden azade kılınması ancak 1480 yılında oldu. Bu olduğunda da dilleri bayağı değişmişti:

Gidesin ve çar değil bir eşkıya ve Tanrının düşmanı olan Ahmed ile savaşasın diye sana hayırdualarımızı veriyoruz. Yeminini tutup Tatarların Hıristiyanlığı yok etmesine izin vererek helâk olmaktansa, yeminini bozup hayatını kurtarman yeğdir."[17] Altınordu'yu çekilmeye zorladıktan sonra 3. İvan onlara bir daha asla vergi vermedi. *Samoderjet* ya da otokrat sanını alıp, bağımsızlığını vurgulamak için kendini çar olarak adlandırdı.

Kendi özerkliğini Moskova Rusya'sının bağımsızlığından kısa bir süre önce kazanmış olduğundan, kilise böyle bir direnişe çoktan hazırdı. İstanbul'un 1453'te Türklerin eline geçmesi bütün Hıristiyanlık âleminde infiale yol açmıştı. Rusların gözünde daha da önemlisi, Yunan Kilisesinin Müslüman hâkimiyetinde can çekişmekten kurtulmak umuduyla Roma ile birleşmeyi ve nefretlik Latin papalığına boyun eğmeyi kabûllenmesiydi. Moskova, şimdi gerçek Ortodoks inancının savunucusu olarak dünyada tek başına kalmış olduğu gerçeği ile karşı karşıyaydı. Bizans'ın düşüşü, günahkâr Roma ile birleşme girişimiyle de üst üste gelince, Yunanların çökkünlüğü Rusların gözünde kanıtlanmış oldu. Olayların çıplak zoruyla dinsel başkent İstanbul'dan Moskova'ya kaymıştı. Metropolitler tümüyle Rus hükümdarlarına bağımlı hâle geldiler, o hükümdarlar da Yunan imparatorlarının izinden giderek, kendilerini kısa zamanda en iyi ifadesini şu Yunan deyişinde bulan neredeyse tanrısal güçlerle donattılar: "İmparator bütün insanlara benzer, fakat gücü sâyesinde Ulu Tanrıya benzer". 3. İvan 1472'de Yunan Prenses Zoe Paleologos ile evlendi, böylece, ilk defa, her ne kadar uzaktan da olsa Bizans İmparatorluğu üzerinde bir veraset hakkı doğuyordu. Bunu izleyen yıllarda bu iddiayı güçlendirmek için birçok soyağacı ve efsâne ortaya

---

[17] Aktaran, Kartaşev, *op. cit.*, C. I, s. 386.

atıldı. Hepsi de Moskova'nın gelecekteki şânının Bizans'ınkinden aşağı kalmayacağını haber veriyorlardı ve böylece Moğol ya da Asyalı geçmişin bütün izlerini bir ân önce silmek için hummalı bir çaba içine girdiler.

Süreç, Bizans'ın çift başlı kartalının ulusal arma olarak benimsenmesiyle başladı, bunu gerçekte sâdık Moskof vassallerine Moğol çarları tarafından verilmiş olan hanedanlık simgelerinin (bunlar arasında en önemlisi "Monomah'ın başlığı" denen ünlü tâç idi)* Bizans kökenlerine izafe edilmesi izledi. Daha sonraları, hakkında yazılmış 250 elyazması bulunan "ak tâç" efsânesi çıktı. Bu halk efsânesine göre, İmparator Konstantinus'u Hıristiyanlığa döndürdüğü rivayet edilen Papa 1. Silvester'in efsânevî tâcı İstanbul'a getirilmiş oradan da önce Novgorod'a ardından Moskova'ya geçmişti.[18] Bir de "Bâbil İmparatorluğu Efsânesi" vardı ki Moskova'nın imparatorluk soyunu Bizans aracılığıyla Bâbil'e bağlıyordu. Troya'dan öteye geçemeyen Batı, bir hamlede geride bırakılmıştı.[19] Hikâyenin ağızdan ağza dolaşan efsâneler kadar vakayinâmelerde de korunmuş olan bir başka değişkesi, Kutsal Kitaptaki bir çeviri yanlışına dayanarak, daha modern tipte bir akıl yürütme getiriyor ve geleceğin Dünya İmparatorunun Ruslardan başkası olamayacak sarışın bir milletten çıkacağını haber veriyordu.[20]

En sonunda da, Moskova'nın üçüncü Roma olduğu fikri ortaya çıktı. Bu düşünce ilk olarak, serbest Rus kentlerinin sonuncusuyken

---

* Bu tâç muhtemelen on dördüncü yüzyıl başlarında "çar" Özbek tarafından Prens 1. İvan'a verilmişti. Krşl. Vernadsky, *A History of Russia, op. cit.* C. III, s. 386. Ancak bir Moskof anlatısına göre, on ikinci yüzyılda Bizans İmparatoru Konstantin Monomahus tarafından Prens Vladimir Monomah'a verilmiştir.

18 Krş.; D. Strémooukhov, "La tiare de Saint Sylvestre et le Klobuk blanc", *Revue des Études Slaves,34 (1957), s. 123 ve devamı.*

19 Krş.; D. Chyzhevsky, *History of Russian Literature..., op. cit.*, s. 202. Görünüşe göre hikâye Rus ihtiyaçlarına uydurulmuş bir Bizans efsânesine dayanmaktadır.

20 Hâlâ düzeltilmemiş olan bu çeviri hatâsı, Eski Ahit'in Septuagint denen Yunanca çevirisine dayanır ve Hezekiel xxxviii, 1-2'de geçen "Gog'a karşı peygamberlik" bölümünden kaynaklanır. "İnsanoğlu, yüzünü Magog ülkesine, Meşek ile Tubal'in baş hükümdarı Gog'a karşı çevir ve ona karşı peygamberlik et." İbranca roş (= baş, esas, şef) kelimesi Yunanca çeviride Yafes'in sekizinci oğlunun adı olarak bir kişi adı hâline gelmiş, Bizanslılar büyük bir hevesle bunda Ross ya da Russ olarak Rusların atasını görmüştür. Ruslar ise kendi dillerinde *russyi* "sarışın" anlamına geldiğinden bu çeviri yanlışını anlamca daha da zenginleştirmiştir.

1510'da imparatorluğa ilhak edilen Pskov'da, bu ilhakın hemen ardından ortaya çıkmıştı. Bilgili bir yazar olan Papaz Filoteus, kentten sürgün edilen ya da baskı altında tutulan kentdaşlarının durumunu iyileştirmek umuduyla Büyük-Prensi pohpohlamak için bu iddiayı ortaya attı. Bu amaçla şöyle yazdı:

> ...İmparatorluğunu adaletle yönetirsen, zâten yazmış bulunduğum gibi Işığın bir Oğlu ve Yeni Kudüs'ün bir Hemşehrisi olursun, Şimdi sana diyeceğimi dikkatle dinle, ey sofu Çar. Bütün Hıristiyan imparatorlukları seninkinde cem eylenmiştir, çünkü iki Roma yıkılmıştır ama üçüncüsü ayaktadır ve dördüncüsü olmayacaktır. Büyük peygamberin [Daniel] önceden haber vermiş olduğu gibi, senin imparatorluğun asla başkalarının eline geçmiyecektir...[21]

Bununla birlikte, Rus prenslerinin emperyal güç iddiası Romalılarla bir bağlantı kurulduğu takdirde soy bakımından daha etkili biçimde savunulabilirdi. Aksi takdirde, iddialarının imparatorluk unvânının Batıdaki sâhipleri yâni "Romalıların ve Cermenlerin" imparatorları karşısında bir hükmü olmazdı. Yavuz İvan'ın babası 3. Vasili'nin, Maximillian'ın elçisine büyük atası Rurik'in Romalı soyundan geldiğini söylemiş olmasının nedeni kuşkusuz budur.[22]

Gerçi, benzer iddiaların İtalya ve Almanya'da yakın zamanlara dek bulduğu ölçüde halk arasında asla destek bulmamış olsa da, bu fikrin daha ayrıntılı ele alınıp daha kesin biçimde formüle edilmesi uzun zaman almadı. Rusya'da yeterli popülerlik kazanamamasının nedeni, iddianın kullanılış tarzından kaynaklanıyordu.

3. Vasili öldüğünde İvan ancak üç yaşındaydı. Geleceğin çarı, iktidar için dövüşen rakip boyar hiziplerinin gözlerinin önünde birbirini boğazlayışına tanık olduğu mutsuz bir çocukluk geçirdikten sonra, danışman olarak "babası ve akıl hocası" olacak olan Metropolit Makaryos'u seçti.[23] 1547'de ergin yaşa geldiğinde, başına Monomah'ın tâcını geçiren ve onu Gerçek Haç'ın* parçasıyla kutsayan kişi oydu. Fakat

---

[21] Krş.; D. Stremoyukhov, "Moscow the third Rome; sources...", *Speculum*, 28 (1953) s. 94.

[22] Sigmund Herberstein'ın seyahat raporu ("Moscovia"). Erlangen basımı, 1926, s. 57.

[23] Krş.; *The Correspondence of Ivan IV and Kurbsky*, e. J. C. Fennel, Cambridge, 1955, s. 86-7.

* Hıristiyanlığı Roma imparatorluğunun resmî dini yapan Büyük Konstantin'in annesi Azize Helena tarafından aradan 300 yıl geçmişken bulunduğuna inanılan İsa'nın üze-

Makaryos, sâdece genç prense en büyük unvanı vermekle kalmadı. Makamının şânını artırmak için ona, Rurik aracılığıyla İmparator Augustus'a ulaşan ve ondan da Aeneas'tan Nuh'a dek uzanan birçok masalsı karakteri içeren bir hakanî soyağacı da ayarladı. Başka hiçbir Avrupalı hükümdar, hattâ bizzat 5. Karl (Şarlken) bile böyle bir atalar listesiyle övünemezdi.

Bu şekilde, "Vladimir prenslerinin efsânesi" adı altında yıllar boyu devam ettirilecek bir soy masalı resmî koruma altına alınmış oldu.[24] İşlemi daha da geliştirmek üzere, Yaradılış Kitabı'nda Sam'ın oğullarından ve İbrahim'in atalarından biri olarak gösterilen Arpakşad, Nuh'un dördüncü oğlu mertebesine yükseltilirken, Roma İmparatoruna da, ölümünden önce dünyayı aralarında üleştireceği, Patricius, Augustualis, Evlagerod, İlirik, Pion ve Pruss adında altı erkek kardeş verildi. En genç kardeş Pruss'un payına Niemen ırmağı kıyısındaki topraklar, yâni Prusya düşmüştü ve Rurik, onun kırk göbek sonraki bir torunu oluyordu. Böylelikle İsveçli Rurik, Prusya ya da Alman kütüğüne geçiriliyordu ama Makaryos'un ya da İvan'ın dert edeceği bir şey değildi bu. Aksine, Nikon vakayinâmesi denen dönemin resmî vakayinâmesi açıkça "Rurik ile biraderleri Almanlardan türemişti" diye yazmıştı.[25] Bu Cermeno-Roman soyağacı bu şekilde oluşturulduktan itibaren her türlü öncelik iddiasını güçlendirmek için diplomatik yazışmalarda kullanıldı, hattâ Ortodoks Kilisesinin kutlu günler takvimine dâhil edildi.[26] İvan, özel sohbetlerinde genel olarak bakıldığında Rus soylularının *Bavyera*'dan gelen *boyarlar* olmaklıklarıyla "Alman soyundan geldiklerini" iddia edecek kadar ileri gitti.[27] Daha da şaşırtıcı olan, bütün Rusların hır-

---

rinde acı çektiği çarmıh. Bu haçtan alındığı iddia edilen parçalar, bir meşruiyet, kutsama ve korunma simgesi olarak Avrupa'nın birçok kilise ve sarayına çeşitli yollarla dağılmıştır. Hıristiyan dünyasında Orta Çağ'da ve Yeni Çağın başlarında, özellikle sonradan güçlenen kent, devlet ve hanedanlar açısından bu yeni kazanılmış gücü güvenceye almayı kolaylaştıracak bir iktidar ve itibar alâmeti olarak "gerçek haç"tan bir parçaya sâhip olmak çok önemliydi. *–ç.n.*

24 Krş.; R. P. Dimitrieva, *Skazani o knyaziah Vladimirsih*, Moskova 1955. Bu düzmeciliğin yazarı, güney Slavlarının bâzı geleneklerini yeniden üreten ya da taklit eden eski metropolit Sava-Spridon imişe benzemektedir.

25 Krş.; *Nikonovskaya Letopis*, Moskova 1963, s. 9.

26 Krş.; R. P. Dimitrieva, *op. cit.*, s. 115.

27 Krş.; V. İkonnikov, *Opit russkoy istoriografi*, Kiev 1908, C. II, s. 1402.

sız olduğunu söylediği İngiliz elçisine verdiği yanıttır. Büyükelçi bu sözleri kibar bir hayretle karşıladığında Yavuz İvan şöyle karşılık vermişti: "Ben Rus değilim. Atalarım Alman'dı".[28] Nesep bilginleri İvan'ın ana tarafından Mamay Han'ın soyundan geldiğini söylerler, ama bu Çar ya da Sezar'ın bakış açısından, Moğol boyunduruğu hiç var olmamıştı. Roma'nın temsilcisi Cizvit Possevino'ya "Biz Moskof değiliz" demişti, "Moskova, imparatorluğumuzun kurulmasından yüzyıl kadar önce kuruldu ve Tanrının iradesiyle bu kadîm imparatorluk bu kentin etrafında pekişti."[29] Bu acımasız hükümdar Rusya'yı yüceltmek için o kadar çok çalışmış ve uyruklarından daima kendi kadîm geleneklerine uygun hareket etmelerini istemiş olsa da, kendi soyunu onlarınkinden ayrı tutmakta ısrarlıydı. Dahası, Rusya'nın sıradan halkı için bir soyağacı önerme zahmetine de girmemişti.

Sâdece Batı'da az sayıda yazar bu zahmete girip Eski Ahit başatalaları arasında Moskoflar için bir ata bulmaya ya da aynı amaçla Çek, Leh ve Rus kardeşler gibi masallar uydurmaya çalıştı.[30] Moskofların kendisine gelince, Rusların soy zincirini kimse umursamıyora benziyordu; onlara mirastan yoksun bırakılmış piçler, ya da Çaadayev'in on dokuzuncu yüzyılda yazacağı gibi "bir mirastan yoksun ve yeryüzünde kendilerini atalarına bağlayacak hiçbir bağı bulunmayan gayri meşru çocuklar" olarak bakılıyordu.[31] "Fetret devrinin"* kesintisinin ardından Rurik hanedanının yerini Romanovlar aldığında, onlar da kendi amaçları için bu soyağacını kendilerine mal ettiler. Aleksis'in 1645'teki tâç giyme töreninde, Patrik Yozef ona uzak atalarının dünyanın efendileri olduğunu hatırlatmış ve bu olay vesilesiyle Kremlin'e sipariş edilen bir duvar resminde yeryüzünün Pruss ile kardeşleri arasında üleştirilişi tasvir edilmişti.[32] Bundan kısa süre sonra, "Rus tarihinin ilk Slavofili" Hır-

---

[28] *A.g.e.*, s. 1408-1409.

[29] Dimitrieva, *op. cit.*, s. 150.

[30] Krş.; Borst, *op. cit.*, s. 1043, 1065, 1129 ve *passim.*

[31] P. Tchaadaev, *Letters philosophiques*, Paris 1970, s. 51. "Batılılaşmacı" Çaadayev, böylece Rusya'nın kültürel kısırlığını vurgulamak istiyor, ancak bu soysal mecazlara sığınmak zorunda kalmış olması düşündürücüdür.

* Rusya tarihinde Rurik hanedanının son temsilcisi Çar Fyodor'un öldüğü 1598 yılından Romanov hanedanının kurulduğu 1613 yılına dek süren kargaşa devri. *–ç.n.*

[32] Krş.; V. İkonnikov, *op. cit.*, s. 1403.

vat Corci Krijaniç, Rusya'nın bütün felâketlerini bu *xenomania*ya* (kendi uydurduğu bir kelime) bağlamıştı. "Yavuz İvan" diye yazmıştı, "Vareng, Alman, Romalı olmak istiyordu, yâni Rus ya da Slav olmasın da ne olursa olsun... Halkımız kendi günahlarının sonucu olarak bu genel tiksinti ve utanca kaçınılmaz şekilde boyun eğmişti. Eğer Varengler masalı doğruysa, bizim Rus toprağımız bin yılda sâdece dört hükümdar yetiştirmiştir... Kesinlikle inanıyor ve hiçbir kuşku duymaksızın ilân ediyorum ki Çar İvan'ın bu kibirli gururu, Moskova'nın yıkımının ve o dönemde halkımızın başına gelmiş olan belâların en önemli ve başlıca nedenlerinden biridir."[33]

Gerçekten de bu, Rusya tarihinin çok tartışılmış bir sorunuydu, öyle olmaya da devam etmektedir. Romanovların Alman kökenli olduğuna dair uluslararası kabûl,[34] on dokuzuncu yüzyıl sonlarına Rusya'da hâlâ yaygındı.[35] Eskiden, Batı'da, özellikle de Almanya'da Rusya'nın Arî ya da Cermen kökenli olduğu düşünülen *seçkinleri* ya da hâkim sınıfı ile Moğol kanıyla karışmış halkını birbirinden ayırmak oldukça yaygındı. Göreceğimiz gibi, Karl Marx'da bu görüşü destekliyordu.[36] Mesele, yönetici hanedanların çok ötesine taşmıştı.

Yavuz İvan döneminde, doğru ya da yanlış, Rurik'in soyundan geldiğini iddia eden ve böylece az çok otomatik biçimde Cermen kökenli olarak sınıflandırılan çok sayıda aile vardı. Onları örnek alan öbür boyarlar da Batılı atalardan geldikleri iddiasına sarıldı. Taklit ya da itibar arayışıyla ilgili sorunlardan başka, bu iddia, öbür halklara kıyasla daha

---

* (yabancı korkusu ya da yabancı düşmanlığı) tersi olarak, (taklitçi hayranlık anlamında) yabancı manyaklığı. –*ç.n.*

33 C. Krijaniç, *Politika* (*c. 1660*), Moskova basımı, s. 497, 502, 630-633. Krijaniç'in söz ettiği "yıkım", "fetret devridir" Bu Slav vatanseveri için özellikle bkz. P. Milukov, *Oçerki po istorii russkoy kultury*, Paris 1930, C. III, s. 135-55.

34 Örneğin Marki de Custine'in eserinde bulunabilir: "Romanovlar Prusya kökenliydiler ve seçim yoluyla tahta geçtiklerinden, Moskof hükümranlarının uygulamalarına ters olarak çoklukla Alman prensesleriyle evlendiler." *La Russie en 1839*, Paris 1843, C. IV, s. 13, not.

35 Nesep uzmanı Barsukov 1887'de şöyle ilân etti: "Romanovların atası 'değerli kişi' Andrey Kobila'nın (Cabila adının Ruslaşmış bir biçimi) yabancı kökenli ya da o zamanlar dendiği gibi "Cermen elinden" gelme olduğu efsânesini yaşatmaya bugüne kadar devam ettik." "İmperatorskaya Akademia Nauk", C. LIV, St Petersburg 1887, s. 51-2.

36 Bkz. bu kitapta s. Gobineau da bu görüşü desteklemişti. Bkz. *Essai sur l'inégalité des races humaines*, VI. Böl. V (Derniers migrations arianes-scandinaves).

genç olan bir halkın feodal soyluluğuna soyağaçlarını birkaç kuşak ya da birkaç yüzyıl hattâ bin yıl daha geriye taşıyarak daha köklü bir geçmiş kazandırıyordu. Örneğin müşavir (*namestik*) Eremeyev, büyük atasının Aleksandr Nevskiy zamanında İtalya'dan gelmiş olduğunu iddia etmekle kalmıyor, soyunun eskiliğini kanıtlamak üzere Romalı tarihçi Suetonius'tan alıntı yapıyordu.[37] Sâdece ataları Haçlı seferlerine katılmış soylu İngiliz ailesi Bestlerden geldiklerini iddia etmekle yetinen Bestojevler biraz daha alçak gönüllüydü.[38] Kelimelerle azıcık oynamak işe yarıyordu: Böylece adları tipik bir Moskof adı olan Kozodavlevler, bu adın Koss von Dahlen adından geldiğini söyleyebiliyor; Rus Razumovskiyler, Polonyalı Roginskiylerle akrabalık kurabiliyordu.[39] Yavuz İvan'ı suçlarken kökünü kazıdığı boyarların listesini veren Prens Kurbskiy (ki kendisi bir *Rurikoviç* idi), Vorontsov, Morozov, Şeremetyev, Koliçev ve Şeyn ailelerine Cermen soyu atfediyordu.[40] Başka aileler de kendi Tatar ya da Kafkas kökenleriyle övünmeye devam ediyordu (İhtida eden Doğulu prenslere birçok onur ve pâye bahşedilirdi. Bunun en uç örneği, Yavuz İvan'ın 1575'te tahtını Hıristiyanlığa yeni dönmüş bir Tatar prensine bırakacakmış gibi yaptığında sergilediği kaba güldürüye benzer gösteriydi).[41] Bundan başka, Rusya'nın doğuya doğru Sibirya'da yayılması, yeni pagan *inozemtsi*yi Moskova hâkimiyeti altına sokmuş böylece bir kez daha keşiş Nestor'un betimlediğine benzer bir durumun ortaya çıkmasına yol açmıştı; bir kez daha coğrafî ya da jeopolitik etkiler söz konusuydu.

Bütün bu yerlileştirme ya da yadlaştırmaların – hangi terimin daha uygun olacağını kestirmek zor – sonucu, modern zamanlarda Rus soyluluğunun "ırkının" olabildiğince heterojenmiş gibi görünmesiydi. On dokuzuncu yüzyılda nesep bilginleri unvân sâhibi ailelerin yüzde 90'ının, çoğu Batılı geri kalanı da Doğulu soylardan olmak üzere, Slav olmayan kökenlerden geldiğini kabûl ediyordu.[42]

---

[37] Krş.; Ikonnikov, *op. cit.*, C. I, s. 63.
[38] Krş.; Barsukov, *op. cit.*, s. 75-7.
[39] İkonnikov.
[40] Krş.; *Prince Kurbsky's History of Ivan IV*, ed. J. Fennel, Cambridge 1965, s. 12, 214, 220.
[41] Bu kişi, eski Kasım Hanı Simon Bekbulatoviç idi. Krş.; Vernadsky, *A History of Russia*, *op. cit.*, C. V/ı, s. 142 ve devamı.
[42] Krş.; İkonnikov, *op. cit.*, s. 1410.

Yukarıda tarif ettiğimiz görüngü, daha Büyük [Osmanlı kaynaklarında *Deli –ç.n.*] Petro'dan bile önce, Batı etkisine açık olan üst sınıflar ile daha Ortodoks Moskof İmparatorluğunun parlak kuruluşundan bile önce, durağanlığa gömülmüş gibi gözüken halk arasında daha sonra gerçekleşecek bölünmenin erken habercisiydi. Çok geçmeden bir dinsel bölünme, *Raskol*, halkın âyinlerine, inançlarına, geleneklerine dokundurtmamak için kıyımlara uğratılmayı bile göze alacağını gösterecekti. Rus destanları ya da tarihsel şiirleri de bu bölünmeyi doğrular. Bu metinlerde sâdece iki büyük hükümdar figürü tanınır: Birisi çok uzak geçmişte kalan ve çevresinde topladığı *bogatir*leriyle Moğol boyunduruğunu hatırlatan Kievli Aziz Vladimir'dir.[43] Daha yakın, daha gerçek ve döktüğü bütün kanlara rağmen ya da tam da o yüzden daha hayranlık duyulan bir figür olan öbürü, Moskof ya da Büyük-Rusya tarihinin önde gelen şahsiyeti Yavuz İvan'dır. Onlar dışında, destan, hükümdarlar hakkında sessiz kalır ya da âsi Stenka Razin gibi bütünüyle farklı figürler üzerinde odaklanır. Büyük Petro'nun sözü bile edilmez, fakat başka kaynaklardan, bütün Rus geleneklerini ayakları altında çiğneyen ve Rus Kilisesini alaya alan bu hükümdarın halk tarafından bir düzmece Çar, bir Alman, hattâ belki bir Yahudi olarak görülür olduğunu biliyoruz. Halkın sevgisi kesin biçimde tahtın vârisi olan ve geleneksel Rusya'dan taraf olduğu için babası tarafından yargılanıp öldürtülen Prens Aleksis'ten yanadır.[44]

Birbirini izleyen hükümdarlıklar boyunca okuma yazması olmayan köylü serflerin neler hissetmiş olabileceğini gösteren pek az bilgi vardır hele bu serflerin kendi kökenleri hakkında ne düşündüğüne dair hiç. Kültürel uçurum çok büyük olduğundan, on sekizinci ve özellikle on dokuzuncu yüzyıllarda Rus entelektüellerince bu konuda geliştirilen

---

[43] Krş.; N. Turbetskov, *Problemy russkoyo samosoznia*, Paris 1927, ve P.Milukov, *op. cit.*, C. III, s. 90-1.

[44] Krş.; E. Schuyler, *Peter the Great*, Londra 1884, C. II, s. 149 ve devamı. Halkın bu sevgisinin seçkin bir tanıklığı, tam iki yüz çeşitlemesi günümüze ulaşmış olan *Çar Maksimilyan ve İtaatsiz Oğlu Adolf'un Komedisi* adlı farsta da görülebilir. Bu oyunda (açıkça Büyük Petro'nun taklidi olan) Maksimilyan'ın Muhammedîlerin tanrılarının ya da Kimmerlerin putlarının önünde eğilmediği ve bu şekilde Ortodoksluğu ya da Rus halkını temsil ettiği için oğlunu öldürtüşü sergilenir. Krş.; M. M. Evreinov, *History of the Russian Theatre*, New York 1055, s. 117-9 (Rusça).

düşünceler ise geniş kitlelere pek az ulaşabilmişti. Bu entelektüeller ister Batı tarzı şövenistler olsun, ister daha yerli nitelikte Hıristiyan ya da ateistler olsun, ideologların ya da mitologların seslendiği kitle uzun süre entelijensiya ile sınırlı kalmıştı. Şimdi dikkatimizi bu entelijensiyanın uğradığı trajediye çevirmeliyiz.

Entelijensiya, Batı dillerinin Rusçadan aldığı az sayıda kelimeden biridir. Kelimenin on dokuzuncu yüzyıl ortalarında ortaya çıkışı, sınırları açıkça çizilmiş ve kültürüyle Rus halkından ayrılmış özgül bir çevrenin varlığına işaret eder. Rus halkı hakkında edindiği görüşler ve bu halk için yaptığı planlar bakımından bu entelijensiya "batılılaşmacılar" ve "Slavofiller" olarak iki kampa ayrılmıştı. Her iki terim de bu insanların olmak istedikleri ama olmadıkları şeyi akla getirmektedir; "doğululaşmacı" ya da "Frankofil" Fransızlar hattâ "Almanofil" Almanlar diye bir şey asla ortaya çıkmamıştır. Halkçıların devrimci hareketi için de aynı durum geçerlidir. Bu anahtar kelimeler Rus entelijansiyasının trajedisine işaret eder: Müthiş bir yabancılaşma, ana dilini bile doğru dürüst bilmemeyi de içeren bir kültürel köksüzlük duygusu (*Yevgeniy Onegin*'in Tatyana'sını, *Savaş ve Barış*'ın başlangıcındaki Fransızca konuşmaları ya da Dostoyevski'nin metinlerinde geçen yabancı deyimleri düşünün).[45] Rusya'da kültürlü sınıfların eğitiminde köylü dadı, *nyanya*, çok

---

[45] Krş.; *Yevgeniy Onegin*, III.

Tatyana Rusça gazete okumazdı,
Dili iyi konuşamazdı
Telaffuzu da zor gelirdi;
Ve tabiî genç kız
Fransızca yazmaya karar verdi... ne yapsın?
Çünkü hamfendi kimseye asla
Rusça emanet etmezdi aşkını
Anadilimiz ancak düz konuşmalara yarardı.

Bir de Dostoyevski'nin *Bir Gazetecinin Günlüğü*'ne (Temmuz-Ağustos 1876) bakın: "Doğal olarak Ems'de Rusları her şeyden önce konuşma tarzlarından, yâni sâdece Rusya'nın karakteristiği olan ve yabancıları bile şaşırtmaya başlamış bulunan Rus-Fransızcası lehçesinden tanırsınız. 'Şaşırtmaya başlamış' diyorum, çünkü şimdiye dek bunun için sâdece takdir ediliyorduk."

erkenden yerini çocukları alfabeyi öğretmek ve benzeri temel eğitimi vermekten sorumlu yabancı mürebbi ya da mürebbiyelere bırakmıştı.[46] Hiç kuşkusuz, Rus edebiyatı ve düşüncesi üzerinde derin izler bırakmış olan halkına ihanet etmiş olmaktan kaynaklanan suçluluk duygusunun başlıca nedeni yerli kültürün böyle erken bir yaşta terk edilmesidir. Bu duygu, on dokuzuncu yüzyılda tamamen yanlış bir şekilde bir bütün olarak Rus halkına atfedilen Rus ya da Slav ruhu kavramının doğmasına yol açtı.

Bu sürecin başlangıcında, Rus olan her şeyi alaya almaya ve bastırmaya, yabancı olan her şeyi de taklit etmeye ve yüceltmeye teşvik eden Büyük Petro tarafından dayatılan benzersiz Avrupalılaşma tarzı vardı. Rusya'yı bu şekilde kendi geçmişine karşı döndüren bu adam, nesiller boyunca entelektüller tarafından neredeyse Rusya'yı ataletten kurtaran bir tanrı gibi görüldü. Başpiskopos Prokopoviç, Çar'ın cenaze töreninde yaptığı konuşmada, Petro'nun Rusya'yı yeniden diriltmiş hattâ ve hattâ onu doğurup emzirmiş olduğunu ilân ederken, kendisini İmparator Konstantin, Musa Peygamber ve başata Yafes ile kıyaslamıştı.[47] Mihail Lomonosov, 1740'ta daha da ileri giderek onu eğer ille biriyle kıyaslamak gerekliyse bunun ancak Kadir Tanrı olabileceğini söylemişti.[48] Belki biraz daha abartıyla, böyle övgüler gerek otokrasinin savunucularınca gerek muhaliflerince kuşaktan kuşağa tekrarlanacaktı. Ortodoks tarihçi Pogodin'e göre, Petro "insan tanrı" idi, eleştirmen Biyelinski'ye göre "Rusya İmparatorluğunun bütün caddelerine ve meydanlarına onun onuruna sunaklar dikilmeli" idi.[49] İyi bilinen bir görüşe göre "Petro Rusya'ya meydan okumuş ve Rusya buna Puşkin ile yanıt vermiş" olduğu için, on dokuzuncu yüzyılın klasik Rus kültürü varlığını ona borçlu olduğuna inanıyordu. Bütün bu imgeler, bir *yoktan* var etmeyi, bir tanrının vasıtasıyla ya da ezelî bir ırza geçme yoluyla gerçekleşen bir doğumu akla getiriyordu.

Böylelikle bütün her şey kökenini Petro ile başlatıyordu. Fakat on-

---

[46] Bu kitabın yazarı ve çocukluk arkadaşlarının çoğu böyle bir çocukluk yaşamıştır.

[47] Krş.; *Peter the Great*, ed. L. J. Oliva, Englewood Cliffs 1970, s. 78-80 ("The Official View").

[48] *A.g.e.*, s. 81-9 ("Panegyric to Sovereign Emperor, Peter the Great").

[49] Alıntı, *Büyük Sovyet Ansiklopedisi*, 2. basım, C: XXXII, Moskova 1955, s. 582-4 (1. Petro maddesi).

dan önce ne vardı? Avrupa'ya açtığı pencereden halkının kökenini aydınlatacak Batı bilgisinin ışığını görmek isteyen ilk kişi Çar'ın kendisiydi. Daha yeni Avrupa'nın tamamını sırf Almanlarla doldurmuş olan Leibniz,[50] bu konudaki fikri sorulduğunda Rusların Avrupa'ya Attila tarafından getirilmiş Asyalı bir soy olduğu yanıtını verdi.[51] Bu pek de hoşa gitmeyecek soyağacı, başlangıçta Rusya üniversitelerini dolduracak Alman akademisyenlerce on sekizinci yüzyıl boyunca öğretilecek olanı haber veriyordu. Çok bilgili Schlözer, ilk Rusları ormanlarındaki kuşlar ve hayvanlarla karşılaştırıyordu.[52] Ama her şeyden önemlisi, bu Alman bilginlerin Rusya tarihinde Varenglerin rolü hakkındaki Slavların doğası ve karakteri hakkında kabûl edilmez yorumlara yol açan vurgularıydı. Bu vurgu, gerçekten Rus soylu ilk tarihçilerin Slavların yabanî olmak şöyle dursun ta Büyük İskender'den hattâ Herodot'un zamanından beri bilinen kültürlü insanlar olduğu şeklindeki itirazına yol açtı. Öyle ki, ortaya attıkları kuramlarla, halkların "gençliği" ya da "yaşlılığı" hakkındaki kurguları da dâhil, Alman hocalarının en uçuk fikirlerini bile geride bıraktılar. Schlözer, bu milliyetçileri Rönesans döneminin Alman hümanistlerine benzetmekte hiç zorluk çekmedi.

İlk Rus tarihçisi Tatişçev (1686-1750) Eski Ahit soyağaçlarını ele alırken yeterince eleştirel davranmayı becerir, ama buna rağmen Bizans imparatorlarının Slavon dilinde konuştuğunu doğrular ve ırmakta bulduğu çocuğa Musa ("Bu benimdir" anlamında Moi-ssei) adını verdiğine göre Firavunun kızının Slav kökenli olup olmadığını sorgular.[53] Gramerci Tredyakovskiy (1717-1777) altta kalmayarak "Slovensque" dilinin Avrupa'nın en eski dili olduğunu, hem Cermen hem de Kelt dillerinin bu dilden türediğini (Keltler = Yeltler = Sarılar = Sarışınlar) bildirdi.[54] Keltler böylece Slavların bir dalı olmuş oluyorlardı ve şair Suma-

---

50 Krş.; Bu kitapta s. 121.

51 Krş.; W. Hinz, *Peters des Grossen Anteil an der wissenschaftlichen und künstlerichen Kultur seiner Zeit*, "Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven"i VIII (1932), s. 397.

52 Aktaran Pavel Milukov, *Glavnye techenia russkoy istoriçeskoy mysli*, St Petersburg 1913, s. 122.

53 Aktaran, Hans Rogger, *National Consciousness in Eighteenth-Century Russia*, Harward 1960, s. 1999

54 Aktaran André Martel, *Michael Lomonosov et la langue littéraire russe*, Paris 1933, s. 22-3.

rakov, *domus*, *nasus*, *oculus* ve *frater* kelimelerinin köklerinin *dom*, *noss*, *oko* ve *bratt* heceleri olması gerektiğinden, Romalıların da öyle olması gerektiğini öne sürdü.[55] Pek çok benzer düşünce gibi, tek heceli kelimelerin en eski kök-kelimeler olduğu düşüncesi de ilk kez Cermen ülkelerinde doğmuş olduğundan,[56] Ruslar kökenlerinin kadîmliğini yâni özgünlüğünü ne kadar çok iddia ederlerse, aslında Cermenleri o kadar çok taklit etmiş oluyorlardı. Büyük Lomonosov (1711-1765) daha sakıngandı ve Slavların geçmiş şânını Romalılarla kıyaslarken, yine onlardan esinlenerek, Slavlarla Troyalılar arasında akrabalık kurdu. Gerçi, Tatişçev'e göre daha temkinli olsa da soylarının Meşek'e ve oradan Nuh'a dayanması ihtimalini de göz ardı etmiyordu.[57] Bu geçmiş görkem, gelecekteki şânın garantisiydi ve ona öyle geliyordu ki bu hatırlanmayacak kadar eski ve bu yüzden her daim genç "Rus toprağı aynı keskin zekâ ile ödüllendirilmiş kendi Platonlarını ve Newtonlarını çıkaracaktı".[58] Lomonosov fizik alanında hiç kuşkusuz kendi kehânetini bizzat doğrulamıştır, ancak tarih alanı söz konusu olduğunda, Havari Andrea'nın Rusya'ya gelmiş olduğunu sorguladığı ve Varenglere Cermen kökeni atfettiği gerekçesiyle akademisyen Gerhard-Friedrich Müller'i yetkili makamlara ihbar edişiyle hatırlanacaktı. (Üslûbu ve Havari Andrea'dan söz edişi bir yana bırakıldığında, bu ihbar 1750'lerden çok 1950'lerin iklimine daha uygun olabilirdi.)[59]

Bütün bu tumturaklı Rus iddiaları ırksal olmaktan çok kültürel nitelikteydi. Slavların kalıtsal ya da ırksal üstünlüğünü ileri sürmek – kendisinin Alman kökenli olduğu hatırlanması gereken – Büyük Katerina'ya düştü – ki aslına bakılırsa Rusya'da "ırk" kelimesini ilk kullanan

---

[55] Aleksandr Sumarakov, *O proishojdeniy rossykogo naroda*, krş. *Bütün Eserleri*, Moskova 1787, C. X, s. 105-21.

[56] Bu düşünceyi ilk ortaya atan kişi Flaman Goropius Becanus imiş gibi gözüküyor; krş. *agy.*, s. 90.

[57] Mihail Lomonosov, *Drevnyaya rossyskaya istoriya;* krş. *Bütün Eserler*, Moskova 1952, C. VI, s. 163 ve devamı ve özellikle s. 179-80.

[58] *Oda Elisavete*, (1750).

[59] *Zameçaniya na disseratsiyu G. F. Millera* (G. F. Müller'in "Rusya halkının ve adının kökeni" hakkındaki görüşü üzerine gözlemler. Bilimler Akademisi başkanlığı için bir rapor) (1750). Lomonosov, "yeminli bir memur ve ülkesinin sâdık bir uyruğu" olarak Müller'in çalışmasının yayımlanmamasını rica etmişti. *Bütün Eserler, op. cit.*, C. VI, s. 79-80.

kişi de oymuş gibi gözüküyor. Dergisinde,[60] Sumarokov'un ister Fransız olsun ister Tatar, erdemlerin ve kusurların bütün halklar tarafından eşit olarak paylaşılması gerektiği görüşünü bağlamından kopararak, Rusların bütün hatâlarını yarı-Asyalı ya da Sarmatyalı kökenlerine bağladı. Buna karşılık, ona bu halkın sayısız iyi nitelikleri de hâlis Slavmış gibi geliyordu ve hayatının sonlarına doğru, insanlığın ilk dilinin Slavonca olduğunu savunanlar arasına katılmıştı. 1784'te Grimm'e gönderdiği mektupta "Kadîm Slavlar hakkında bol miktarda bilgi topladım" diye yazmıştı "ve Fransa, İspanya, İskoçya ile başka yerlerdeki ırmakların, dağların, vadilerin, illerin ve ilçelerin adının onlardan geldiğini hiç zorlanmadan gösterebilirim... Salyen Frankları ve Salik Yasası, 1. Chilperic, Clovis ve bütün Merovenj ırkı Slav idi, aynı şekilde İspanya'nın bütün Vandal kralları da öyle." "Kuzey'in Semiramis'i" Amerika ve Hindistan'a göndermelerle de zenginleştirdiği bu keşiflerini neredeyse yayımlatacaktı. Üstelik, dilbilimden de şaşkınlık verici kanıtlar elde etmişti; Osiris, Zerdüşt ve Odin özgün Slav adları değil miydi? Ve Astronom Bailly, Court de Gébelin ve bizzat koca Voltaire, Asya'da Avrupa ve Ortadoğu uygarlıklarına hayat vermiş bir ilkel uygarlığın var olmuş olduğuna ikna olmamış mıydı? Ölümünden sâdece birkaç ay önce Katerina şöyle yazmıştı:

> Şahsen, Kral Alfred'in ve Anglo-Sakson ırkından öbürlerinin Slav olduğuna inanıyorum; İngiltere'de bugün hâlâ adına beylik (socage) denen bir vergi ödenir ve İngilizler bu verginin bir Slav boyu olan Saksonlar tarafından konmuş olduğunun farkındadır. En azından üç yüzyıllık olmadıkça hiçbir kitabı okumam, hattâ göz bile atmam. Başkalarından hiçbir şey öğrenmem ve faraziyelere gelince, onlardan payımı aldım.[61]

Rusların, özellikle Avrupa ölçülerine göre, kültürel yoksulluğu bu yazarları yıllanmış Cermen iddialarını hattâ bunları taklit ederken bile aşmaya teşvik ettiyse de, henüz ulusal "ruh" ya da "öz"ün özgül karakterini sorgulama noktasına gelmemişlerdi. Ancak gerçek bir Rus edebî kültürü doğduğundadır ki bu kültürün değerini ve önemini anlama sorunu ortaya çıkacaktı, ama o zaman da modeli veren ve değerlendirme

---

[60] 2. Katerina'nın gazeteciliğe de özendiği ve aylık *Vyaskaya Vyasçina* (Her şeyden Biraz) dergisine editörlük yaptığı belirtilmelidir.

[61] *İmparatoriçe 2. Katerina'nın Grimm'e Mektupları*. St. Petersburg 1878; özellikle bkz. Eylül ve Ekim 1784 ile Nisan 1785 tarihli mektuplar.

ölçülerini sağlayan gene Batı olacaktı. Bu durum, Rusya kendisini Batı kültüründen ayırt etmek için bu kültürü reddettiğinde bile geçerli kalacaktı. İlk olarak aşağı yukarı 1810 gibi bir tarihte, kariyerine romancı olarak başlayan bir tarihçi ve modern Rus edebiyatının yaratıcılarından biri olan Karamzin birçok can alıcı soruyu ortaya attı. Büyük Petro'nun yüksek niteliklerini kabûl etmekle birlikte, Çarın eski Moskof geleneklerinin kökünü şiddetle kazımakla "Rusları kendi yüreklerinde aşağılamış" olup olmadığını sorguladı. Şöyle soruyordu:

> Kişi, özünü aşağılayarak büyük girişimlere hazırlanabilir mi?.. Önderler sıradan halktan kopuk hâle geldiler. Halkın kardeşçe dayanışmasına büyük zarar verecek şekilde, Rus soyluluğu köylüler, orta sınıflar ve tüccarlar tarafından Alman olarak görülüyor... Bizler dünya yurtdaşları hâline geldik fakat bâzı durumlarda Rusya yurtdaşları olmaktan çıktık. Petro'nun hatâsı budur.[62]

Sorumluluk sâhibi bir tarihçi olarak, Karamzin yazdığı *Rus Devletinin Tarihi*'nde Varenglere yapılan başvuruyu gizlemeye çalışmadı. Bunu, "dünya tarihinde neredeyse benzeri görülmemiş hayret verici bir olay" olarak görüp "düzen ve huzur uğruna ulusal gururunu bir yana bırakmaya hazır olan" Rus halkının sağduyusuyla açıkladı.[63] Bâzı ardıllarının bu fikri nasıl sömürdüklerini göreceğiz.

Kimi zaman tarihçi de olan Puşkin, bu tür sorunları asla dert etmedi. Sonuna kadar Batılılaşmacıydı ve Büyük Petro'nun saltanat dönemine sonsuz bir hayranlıkla bakıyordu. Kendi zamanının Rus toplumunu eleştirirken, 1836'da Çaadayev'e "her şeye rağmen [1. Nikolay'ın emrindeki] hükümet Rusya'daki tek Avrupalıdır ve istediği kadar ikiyüzlü ve vahşî olsun, bunun yüz katı daha ikiyüzlü ve vahşî olabilir, kimse de bunun farkına varmaz" diye yazmıştı.[64] Puşkin'in 1. Nikolay ile ilişkisinin muğlâklığı iyi bilinir. Bir Rus vatanseveri olarak, Slavlar arasındaki bir iç mesele olarak gördüğü Polonya'nın ilhakını onaylamıştı.[65] Ama ırkçılıktan uzaktı ve "damarlarında Afrikalı kanı dolaştığı" için övünürdü.* Bu bakımlardan tam bir Rus'tu. Aslına bakılırsa dehâsı bütün fark-

---

[62] *Memoir on Ancient and Modern Russia*, ed. R. Pipes, Harvard 1959, s. 21-5.

[63] M. Karamzin, *Histoire de l'Empire de Russie*, Fr. çeviri, Paris 1819, C. I, 139-41.

[64] 19 Ekim 1836 tarihli gönderilmemiş mektup.

[65] *Rusya'nın Karaçalıcılarına Şarkı*, Ağustos 1831.

* Puşkin'in annesinin dedesi İbrahim Hannibal (Abram Petroviç Gannibal), rehine olarak bulunduğu Osmanlı Sarayından fidye ödenerek özgür kılınıp Rusya'ya getiri-

lılıkları kişiliğinde uzlaştırmasını mümkün kılıyordu ve bu yönüyle ulusal tarihte benzeri görülmemiş bir aralığı, uzun süre beslenmiş bir umudun gerçekleşmesini temsil ediyordu. Ama arkası gelmeyecek bir umuttu bu; Rus hayatının geçmiş ve hâlihazırdaki bütün unsurlarının uyumlu bütünleşmesi, onun başkalarına aktarılamaz sırrı olarak kaldı. Puşkin'in ölümü, kökenler sorununun ("biz nereden geliyoruz?"), daha kapsayıcı ve ayırt edici şekilde Ruslara özgü bir sorun olan bir ulusal kimlik arayışı ("biz neyiz?") karşısında ikincil plana düştüğü bir tartışmanın başlangıcına denk geldi. Bu sorun, Rus felsefesinin başlıca teması ve başlıca uğraşı hâline gelecekti.[66]

Başlama işaretini, Puşkin'in arkadaşı ve Roman Katolik mezhebine ihtida etmiş bir soylu olan Pyotr Çaadayev verdi. Kusursuz bir *Grand Siècle* Fransızcasıyla yazılmış ilk "Felsefî Mektup"unda,[67] Rusya'nın tek ayırt edici özelliğinin kültürel değersizliğinden ibaret olduğunu bildirmişti:

> İnsan ırkının elde ettiği genel eğitim bize asla ulaşmadı... Dünyadan yalıtılmış olarak kaldık ve ona hiçbir katkı yapmadık. İnsanî fikirlere tek bir katkımız yok; insan ruhunun ilerlemesine hiçbir şey katmadık... ülkemizin kıraç toprağında aramıza hiçbir ulu gerçek tohumu ekilmedi; kendi başımıza hiçbir şeyi düşünme zahmetine katlanmadık ve başkalarının düşüncesinden sâdece bizi aldatan görüntüleri ve bize faydası olmayan bir yücelik aşkını ödünç aldık...[68]

Ülkesini böyle tamamen aşağıladıktan sonra, Çaadayev, bu tür düşüncelerden sonra sık sık görüldüğü üzere, kendisini en yüceltici düşlere kaptırır. Mâdem ki Rusya şu ânda bir hiçtir, o hâlde yakında her şey olacaktır:

> Temel toplumsal sorunları çözmenin, eski toplumlarda doğmuş fikirleri büyük ölçüde gerçekleştirmenin, dünyanın büyük mahkemelerinde ele alınan çeşitli dâvalar üzerinde karar veren bir jüri gibi... insan ırkını meşgul eden en ciddî so-

---

len ve burada Büyük Petro tarafından evlât edinilerek önemli makamlara yükselen, tam zenci değilse de hayli esmer, Afrikalı bir soyluydu. Puşkin, *Büyük Petro'nun Arabı* adlı yarım kalmış romanında bu büyük dedesinin hikâyesini anlatmaya başlamış ama bitirememiştir. *–ç.n.*

66 Krş.; G. Şpet, *Oçerk razvitiya russkoy filosofiy*, St Petersburg 1922, C. I, s. 206.

67 Bu mektup Moskova'da çıkan *Teleskop* dergisinde Rusça'ya çevrilerek yayımlanmıştır.

68 P. Chaadaev, *Lettres philosophiques*, Ed. François Rouleau, Paris 1970, s. 48-55.

> runları hükme bağlamanın bizim kaderimiz olduğuna kesinlikle inanıyorum...[69]

Çaadayev'in mektupları Rusya'da "karanlık bir gecede çakan bir şimşek gibi" heyecan yarattı. 1 Nikolay mektupları yayımlayan dergiyi kapattı ve yazarın deli olduğunu ilân ettirdi. Ama Rusya bunun hemen ardından bu sefer hükümetin çâresiz kalacağı benzer bir saldırıyla karşılaşacaktı. Bu, Marki de Custine'in Rusya gezi notlarıydı. Kitap 200.000 basıldı ve bütün önemli Avrupa dillerine çevrildi.[70] Bu sivri dilli kitabın mesajı şu "Rus'u kazı, altından Tatar çıktığını görürsün" ibaresinde özetlenebilirdi. Fakat de Custine, Rusya'nın yöneticilerinin başlarının üzerinden Rus halkına bir dostluk eli uzatıyordu:

> Doğru, sakallı Rus benim gibi düşünüyor ve güzel birgün, kadîm töreleri inkârdan gelen, ulusun gerçek çıkarlarına aldırış etmeyen ve yabancıların uygarlığını maymun gibi taklit etmek uğruna kendi ülkelerine ihanet eden bu uğursuzları güzelce temizlemeye kararlı.[71]

Böyle bir arka plan üzerinde Rus entelijansiyası görünüşte karşıt, ama çok benzer güdülere ve amaçlara sâhip iki kampa ayrıldı. Herzen'in sözleriyle Batılılaşmacılar ve Slavofiller "iki suratlı Janus gibi" karşıt yönlere bakıyorlar "ama kalpleri ortak atıyordu" Rusya'nın çıkış yolu Avrupa'nın çıraklığına devam etmekte miydi yoksa hayatının kaynağını kendi öz geçmişinde ve kendi halkının arasında aramakta mıydı? Fakat Slavofillerin durumunda, ilk başta öncü ya da öğretmen olarak öne çıkanlar Almanlardı. Slavofil Konstantin Aksakov, sakal bırakıp Rus kaftanı giyerek Moskova sokaklarında dolaşırken Cermen saplantısına yakalanmış Alman öğrencileri taklit etmiyor muydu? Her ne ise, bu gösteriyi sürdürmesi 1. Nikolay yönetimince yasaklandı.

Slavofil hareketin dinamik kurucusu Aleksey Homyakov, özellikle köken mitiyle ilgili bir alanda en uçuk Alman iddialarını bile geride bıraktı. Onun tarih felsefesi iki ilke arasında bir karşıtlığı düşündürüyordu: Gerçekleşmesini Ortodoks Kilisesinde bulan ahlâkî özgürlük ilkesini temsil eden İranî ya da Arî ilke (gerçi Yahudileri de "İranî" sayar) ile Antikitenin Romalılarında ya da kendi zamanındaki Alman felsefe-

---

69 *A.g.e.*, s. 208 ("Apologie d'un fou").

70 Krş.; Marquis de Luppé, *Adolphe de Custine*, Monako 1957, s. 234-40.

71 Marquis de Custine, *La Russie en 1839*, Paris 1843, C. II, s. 203.

sinde bedenlenen, büyüsel ve bilimsel zorunluluğu temsil eden Kuşî* ya da Hamî ilke. Homyakov (belki 2. Katerina'nın gizli arşivlerindeki incelemelerinin sonucunda)[72] bununla da kalmayıp, Slavların dünyanın her yerinde yaşadığı görüşüne vardı. Onları sâdece Vendée'de** değil (Vendéelilerin monarşik ilkeye sadâkati bundandı), Périgord, Roussillon ve Arles'de de bulmuştu. Hattâ, Angllar bütünüyle, Saksonlar ise kısmen Slavonik boylardı. Attila gibi Siegfried ve Parsifal de Slav kahramanlardı.[73] Genç Dostoyevski'nin "sonunda Âdem'in de bir Slav ve Rusya'da yaşamış olduğunu çürütülmez bir şekilde kanıtlayacak"[74] bir Slavofiller toplantısını hayâl ederken alaya aldığı iddialar bu türden iddialar olmalıdır. Öbür Slavofillerin çoğu o kadar ileri gitmese de, Homyakov onları bir başka noktaya sürükledi.[75] Ünlü Varengler sorununu tersine çevirerek, onlara başvurmalarını Slavların temelden barışçılığının ve ahlâkî üstünlüğünün kanıtı olarak yorumluyordu.[76] Bu üstünlüğün Rusların "demokratik duyguları" ve ırkçılıktan tamamen bağışık oluşlarıyla da kanıtlandığını düşünüyordu. Örneğin, Habeş soyundan gelen Puşkin "ABD'de yurtdaşlık haklarından yoksun bırakılacak, Almanya'da bir çamaşırcı kadının, İngiltere'de bir kasabın kızıyla evlenemeyecek iken, Ruslar tarafından gurur ve sevinçle" karşılanmıştı.[77]

Slavofillerin ırk kuramlarına Batılılaşmacılardan daha temkinli yaklaşması sâdece görünüşte bir paradokstur. Çünkü birinciler Rusya'ya esas olarak dinsel bir rol içinde bir evrensel misyon biçerken, berikiler

---

* *Kuş*: Mısır'ın güneyinde bugünkü Sudan topraklarında Nil ırmağının yukarı kesimlerinde kurulmuş kadîm Afrika uygarlığı. Hakkında çok fazla bilgi bulunmayan bu uygarlık, Batılı yazarların tahayyülünde büyüsel, gizemli, egzotik şeyler çağrıştırır. *Kuşî*: Bu uygarlığın halkı, dili, bu uygarlıkla ilgili her şey. *–ç.n.*

72 Homyakov'un tarih hakkındaki yazılarını o tuhaf "Semiramis" başlığı altında toplamasının açıklaması da belki buradadır.

** Fransa'nın Atlas Okyanusu kıyısında idarî bölge. Büyük Fransız Devrimi'ne karşı kraliyet yanlısı en sert direniş bu bölgeden gelmiştir. *–ç.n.*

73 A. Homyakov, *Sobranik soçeneniy*, Moskova 1882, C. III, s. 91-2 ve *passim*; krş. N. Ryazonovski, *Russia and the West in the Teachings of the Slavophiles*, Harvard 1962, s. 67-74.

74 1845'te yayımlanan *Suboskal* (Şakacı) adlı mizah dergisinin müsveddelerinden (Dostoyevski'nin henüz bir Batılıaşmacı ve ilerici olduğu dönemden).

75 Homyakov'un izleyicileri ancak Veltmann ve Lamanskiy gibi önemsiz tarihçilerdi.

76 Krş.; Ryazanovski, *op. cit.*, s. 76-7.

77 Homyakov, *Sobranik...*, C. III, s. 107.

genel olarak beyaz ve renkli ırklar arasına aşılamaz bir uçurum koyan Batı biliminin bulgularına itibar ediyordu. Bu yüzden 1868'de Dobrolyubov gibi radikalin şunları yazdığını görüyoruz:

> Zencilerin ve insan soyunun öbür aşağı ırklarının kafalarıyla daha yüksek ırklarınınkiler arasındaki farklar konusunda lafı uzatmayı gereksiz buluyoruz. Birinciler arasında kafatasının, Avustralyalılarda olduğu gibi bâzı durumlarda üst beynin nerede tamamen yokluğuna yol açacak şekilde, garip gelişimini herkes bilir. Ve entelektüel yetilerin gelişimi bakımından bu insanların beyaz ırktan çok aşağıda olduğu gerçeğinden habersiz kimse yoktur.[78]

Dobrolyubov'un arkadaşı Çernişevski tam yirmi yıl sonra, "bilimsel bakış açısından ırksal farklılıkların önemi hızla azalıyor" diye yazdı. Ancak, "her dışsal farklılık için beynin yapısında buna karşılık gelen bir farklılığın bulunması gerektiğinden" böyle farklılıkların varlığından kuşku duymuyordu.[79] Marx'ın eserlerini Rusçaya çevirmiş bir başka radikal (ya da "nihilist") olan Zaytsev, bu farklılıkların zencilerin köleliğini haklı göstermeye yeterli olduğu fikrindeydi ve *Tom Amcanın Kulübesi*'nin duygusallığı hakkında alaycı bir yazı kaleme almıştı.[80]

Bununla birlikte, bu tür aşırı ifadelere ancak ikinci ya da üçüncü sınıf yazarların işlerinde rastlanır ve büyük düşünürlerinin ve yazarlarının eserlerinde – anti-semitizmin hâricinde – ırkçı fikirlerin yokluğu, Rusya'nın bu bakımdan Batı'nın gerisinde kaldığını gösterir (Tabiî aynı şekilde doğru olarak, hayli ilerisinde olduğu da söylenebilir).

Dahası, Rus ırksal gururunun patlaması için zaman olgunlaşmamıştı. Ulusal nesep geleneklerinin böyle bir amaç için pek yararının dokunmayacağını görmüştük. Hepsi de Rus halkının Slavlar ile çok sayıda başka ırkın karışmasının ürünü olduğunu söylediğinden, antropologlarının hükmü de daha cesâretlendirici değildi. Söz konusu öbür ırklar yerli Fin ya da "Ural-Altaylı" halklardı ve Slavların ülkeye geldikten sonra bunlarla karışmış olduğu varsayılıyordu. Sonrasında bir istilâlar ve fetihler silsilesi sonucunda bu karışıma Cermenik (Varengler) ya da As-

---

78 Dobrolyubov, *Soçeneniya M. M. Dobroubova*, St Petersburg 1893, C. II, s. 31. ("Entelektüel ve ahlâkî etkinlikleriyle ilişkisi içinde insanın organik gelişimi").

79 Çernişevski, *İzbranniye filosfkiye soçeneniya*, Moskova 1851, C. III, s. 569 ve 578 (Irklar Üzerine").

80 Krş.: Thomas Masaryk. *The Sprit of Russia*, Londra 1919, C. II, s. 68.

yatik (Moğollar) başka kanlar da eklenmişti.[81] Bu yüzden, sırf bir saf Rus ırkının söz konusu olmamasından başka, bu ırkın oluşturucu unsurlarının büyük bir bölümü Asya'dan gelmiş ve bu yüzden on dokuzuncu yüzyıl sonunun bilimsel terminolojisine göre, "gayri Arî" imiş gibi gözüküyordu. Bütün bunların sonucunda Rusya'da ırkçı olmak kolay iş değildi.

Rusya sırf Avrupa'ya mı ait idi? "Tarihsel-kültürel tipler" kuramını Spengler'den çok daha önce ortaya atmış ve bu türden yaklaşık bir düzine tip belirlemiş olan Slavofil Danilevski, 1870'lerde bu fikre karşı çıkmıştı. *Rusya ve Avrupa* adlı kitabında "Romano-Cermen" ya da Avrupalı tipini "Slav tipi" ile karşı karşıya getirmiş ve baskın Avrupa kültürünün ne benzersiz ne de kalıcı olduğunu ilân etmişti. Tam tersine bu kültürün hızla çökeceğine ya da daha çarpıcı bir ifadeyle "Batı'nın çürüyüp gittiğine" inanıyordu. Bu yüzden, meş'aleyi ele almak ve "Romano-Cermenik saldırganlığın" yerine Slav halklarının özgül niteliği olan sahici Hıristiyan hümanizmini geçirmek ödevi, başka kültürlerin, ilk önce de Rusya'nın üzerine düşüyordu. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren Rusya, Avrupalıların köleleştirmiş ve tahakküm altına almış olduğu bütün boyun eğdirilmiş kültürlerin sözcüsü hâline gelmişti ve Slavofil hareketin belki en özgün özelliği Batı kültürüne getirdiği bu eleştiriydi. Bu eleştirinin birçok bakımlardan, içinde bulunduğumuz [yirminci –*ç.n.*] yüzyılda sömürgecilik sonrası dönemde Avrupa'nın kendi kendine yönelteceği eleştirinin habercisi olması ise gerçekten çarpıcıdır.

Slavofillerin bu iddiaları, Rus Devriminin hemen ardından kendilerine anlamlı bir şekilde "Avrasyalı hareket" adını takan Rus mültecilerin kurduğu bir hareket tarafından devralındı. Avrasyacılar, tıpkı öncelleri gibi Batı'nın "Romano-Cermenler"inden uzak durdular, ama artık Batı'ya bırakılmış öbür Slavlar değil sâdece Ruslar adına konuştukları iddiasındaydılar. Yetenekli dilbilimci Nicholas Trubetskoy önderliğinde bu parlak entelektüeller grubu, Avrupa'dan da Asya'dan da farklı Avrasya diye yeni bir kıta tanımlamakla geleneksel coğrafî bölünmelerin üstesinden gelinebileceğini düşünüyordu. Böyle bir kıta, coğrafî ve tarihsel açıdan ilk önce Moğollar ardından çarlar tarafından birliği sağlanmış

---

[81] D. Anuçin, "Begliy vzglyed na proşloe antropologiy i na eyo zadaçi v Rossi". *Russky antropolgiçeskiy jurnal* içinde ı/1902, s. 25-42.

tutarlı bir bütünlük sunuyordu[82]; dilsel bakımdan burada yaşayanların tümüyle Avrasyalılara özgü bâzı ortak fonetik özelliklere sâhip olduğu iddia ediliyordu[83]; ırksal bakımdan Rusların yersiz bir utanca kapılmaksızın Slav ya da Arî oldukları kadar Turanlı da olduklarını kabûl etmelerinin iyi olacağı düşünülüyordu. Avrupaca hor görülen Turan mirasını açıklayıp savunmakla Prens Trubetskoy, 1920 gibi erken bir tarihte, bütün dünya halklarına "Avrupalılaşma kâbusundan kaçınabilmek" için kendilerini "uygarlığın nimetleri hipnozundan" kurtarmalarını öğütlemeye girişti. "Daima hatırda tutulmalıdır ki" diyordu "Slavlarla Cermenler arasındaki ya da Turanlılarla Arîler arasındaki karşıtlık, soruna gerçek bir yanıt sağlamaz. Tek bir otantik karşıtlık vardır, Romano-Cermenlerle bütün öbür halklar arasındaki ya da Avrupa ile genel olarak insanlık arasındaki karşıtlık."[84]

Prens Trubetskoy, daha sonraları 1240-1480 arasındaki Moğol hâkimiyetiyle 1700-1917 arasındaki "Romano-Cermen boyunduruğunu" karşılaştırırken de, 1917'deki halk devriminin gazabından hüküm çıkararak, en katlanılmaz olanın Asyatik hâkimiyet olmadığına işaret etti. Avrasya görüşünün bir başka destekçisi Prens Svyatopolk-Mirsky ise Ekim Devriminin iki yüzyıllık zorla Avrupalılaştırmaya karşı vahşî bir tepkiden başka bir şey olmadığını ilân ediyordu: "gerçi ilân edilmiş amacı Avrupaî ateistik komünizmi gerçekleştirmek olsa bile, Devrim bilinçdışı özünde, Rus kitlelerinin Avrupalılaşmış ve tufeylî bir üst sınıfın tahakkümüne isyânıydı."[85] Aslında aynı görüş, daha 1917-1920 arasının fırtınalı yıllarında, özellikle de Devrimi Rus ya da "İskit" kitlelerle Avrupa arasında bir hesaplaşma olarak gören ünlü şair Aleksandr Blok'un eserinde ifade edilmiş bulunuyordu.

Avrasyalı hareketi, İkinci Dünya Savaşı arefesinde, tam da bu tür görüşleri destekleyecek gibi gözüken eski *seçkinlerin* büyük temizlik harekâtlarında yok edildiği bir ânda sona erdi. Fakat, tarihsel yorumları tamamen bir yana, burada asıl ilgi çekici nokta, 1920'lerden itibaren Batılı üstünlük iddialarını eleştiren bu "Avrasyalı" entelektüellerin ya-

---

82 Krş.; N. Trubetskoy, *Problemynruskogo samopoznanya*, Parsi 1927.

83 Roman Jacobson, "Les unions phonologiques de langues", *Le Monde Slave*, Ocak 1931, s. 371-8, P. Savijkij, "L'Eurasie révélée par la linguistique", *age.*, s364-70.

84 N. Trubetskoy, *Evrope i çeloveçestvo*, Sofya 1920, s. 82.

85 D. Mirsky, *The Eurasian Movement*, "The Slavonic Review", VI (1927), s. 312.

rım yüzyıl sonra Batılı entelektüellerin kendi aralarında geçerli olacak aynı argümanlara başvurmuş olmasıdır.[86] Hattâ daha bile ilginci, şimdi şu bizim zamanımızda sürecin kısmen tersine dönmüş olmasıdır. Sovyet antropologları arasındaki Batılı bir entelektüele modası geçmiş ya da yersiz görünecek bâzı eğilimler, bize köken mitinin çağdaş Rusya'da hâlâ canlı bir sorun oluşturduğunu hatırlatıyor.

Bu eğilimlerin mükemmel bir özeti, Moskova'da 1972'de antropolog V. P. Alekseyev tarafından yayımlanan *Atalarımızı Ararken* başlıklı kitapta bulunabilir:

> Doğu Slavlarının etnik kökeni Sovyet tarihçilerce son derece kişisel bir sorun olarak hissedilir. Onlar, tarihsel, arkeolojik ve antropolojik araştırmalar sonucunda gün ışığına çıkarılan nesnel bilginin ardında anayurdu savunmak için dökülen kanı, barışçıl köylülerin zahmetli yaşamlarını, Rus kültürünün yüceliklerini görürler.[87]

Yazar, aynı zamanda halklar, diller ve ırklar arasında herhangi bir bağın varlığını sorgulayan Batılı yazarları da eleştirir. Irksal sınırların artık etnik ya da dilsel sınırlarla çakışmadığını kabûl etmekle birlikte uzak geçmişte, *kökende* böyle bir çakışmanın var olduğunda ısrarlıdır. Aksi görüşte olmanın bir "nihilizm" ya da "burjuva liberalizmi" işareti olduğunu belirtir.[88]

Bu Sovyet antropolojisi Batının ilerisinde mi yoksa gerisinde midir? Rusların ırksal kökeni bakımından, V. P. Alekseyev, geçen yüzyıldaki öncelleri gibi Rus halkının etnik kökeninde Slav ve Slav olmayan un-

---

[86] N. Trubetskoy, eserlerinin yukarıda alıntılanan ikincisinde "aşağı ırkların" dâvasını şöyle savunmuştu: "İlkel insan zihninde her çeşit bilgiyi korur. Çevresindeki doğanın işleyiş yollarını ve hayvanların alışkanlıklarını en dikkatli Avrupalı doğacının fark etmeyi beceremeyeceği ayrıntılarına varana dek mükemmelen bilir. Bu bilgi bir düzen olmadan saklanamaz. [Bu bilgi *–ç.n.*]Bir Avrupalı bilimcinin yaptığı şekilde değilse de bir avcının ihtiyaçlarına çok daha uygun düşen başlıklar altında sistemli biçimde örgütlenmiştir. Dahası, ilkelin zihni normal olarak boyunun karmaşık mitolojisini; çoğu kez son derece ayrıntılı ahlâk kodunu ve davranış kurallarını; son olarak da halkının sözlü edebiyatının hatırı sayılır bir bölümünü de barındırır. Aslında, ilkel insanın beyni bir Avrupalının bilgisinden çok farklı çeşitten bir bilgiyle de olsa, gayetle doludur. Her birinin entelektüel müktesebatları arasındaki uyumsuzluğa bakarak, hangisinin üstün olduğunu sormak abesle iştigal olur." (*op. cit.*, s. 39).

[87] *V poiskah predkov*, Moskova 1972, s. 289.

[88] *A.g.e.*, s. 264-8.

surların karışımına dikkat çeker. "Benim tuttuğum ve okuyucuya sunduğum varsayım, Rus halkının kökeninde *inozemtsiy*in ya da Slav olmayanların rolünün önemidir" Bununla, Mongoloid ama özellikle Fin kökenli boylara işaret etmekte ve Ortaçağ Ruslarının "Slavlaşmış Finler" olduğu görüşünü dile getirmektedir.[89] Bundan ne sonuç çıkar? Alekseyev'in durumunda bu, kitabın "Biz kimiz?" başlıklı son bölümüne verdiği yanıtta bulunacaktır. Yanıt şudur: "Biz İskitleriz, yâni aç ve çekik gözlü Asyalılarız." Okuyucuları kitabın bitiş cümlesi olan bu sözlerde Aleksandr Blok'un *İskitler* şiirinin[90] ünlü başlangıç dizelerini tanıyacaktır:

Sizin milyonlarınız var. Biz sayısızız,
sayısızız, sayısız. Hele bir savaşa
yeltenin bizimle siz! Evet, İskitleriz biz! Evet,
aç gözleri çekik Asyalılarız!

ikinci kısım

ARÎ KÖKENLER MİTİ

7.
BAŞLANGIÇLAR

ÂDEM'DEN ÖNCEKİLER

Kutsal Kitabın bütün insanların tek bir ırktan olduğu öğretisi hakkındaki kuşkular on yedinci yüzyıldan önce ortaya atılmıştı. Aslında, bu kurama yönelik itirazlar kuramın kendisi kadar eskiydi. Hıristiyanlık çağının başlamasından çok önce eski Yahudi tefsircilerden bâzıları Yaradılış Kitabı'nın bâzı bölümlerine dayanarak belki de evrenin yaradılışının daha eskiye dayandığı ve bu evrenin bâzı parçalarının – melekler, iblisler, Âdem'in çocuklarından belki daha iyi, belki daha kötü insanlar – hâlâ varlığını sürdürüyor olabileceği sonucunu çıkarmışlardı.[1] Bu görüşler Yahudi mikrokozmosundan çıkıp klasik Antikitenin daha geniş çevrelerine yayıldı ve burada barbarların ancak köle olmak üzere doğduğunu savunan Aristoteles'in geliştirdiği insanî hiyerarşiler kuramıyla kaynaştı.[2]

Bütün insanların bir ortak atadan gelmiyor olduğu görüşü onuncu yüzyılda tarihçi el Mesudî tarafından ele alındı. Daha önce Yahudilerin yapmış olduğu gibi, Arap abecesinin yirmi sekiz harfi üzerinde kurgular geliştiren bu yazar, Âdem'den önce yirmi sekiz milletin ortaya çıkmış olduğu sonucuna vardı. İranlı çağdaşı el Makdisî, meleklerin Âdem'i adam öldürmekle suçluyormuş gibi gözüktüğü bir Kur'an âyetini (Bakara; 30) tanık göstererek bu görüşü destekledi.[3] Modern yazarların çok başka bir terminolojinin yardımıyla yaymaya girişeceği bu ayrı ve birbiri ardından gelen yaratımlar fikri, Orta Çağ Avrupa'sına İbni

---

[1] Bu kurgularla ilgili başlıca atıflar için bkz. H. J. Shoeps, *Philosemitismus im Barock*, Tübingen 1952, s. 15.

[2] Aristoteles, *Politika*, ilgili göndermeler için bkz. Hans Kohn, *The Idea of Nationalism*, New York 1951, s. 51 ve devamı.

[3] Krş.; Borst, I, s. 339 ve s. 358.

Rüşdçülük dalgasıyla birlikte girdi. Ana argüman ve temeldeki sapkınlık, ezelî, yaratılmamış bir dünya kavramında yatar; ve on dördüncü yüzyılda İspanyol keşiş Tomas Scotus tarafından formüle edilen şu Âdem'den öncekiler kuramı denen kuram, ancak bu temel kavram üzerine kurulmuş bir yardımcıdır. Scotus şöyle demişti: "Âdem'den önce insanlar vardı. Âdem bu insanlardan yapıldı, bundan da şu çıkıyor ki dünya her zaman var olmuştur ve her zaman insanlarla meskûn olmuştur" [4] Orta Çağdan, bu sapkın keşişin sâdece tek bir izleyicisini tanıyoruz – Papa 2. Pius tarafından yasaklanan İtalyan mevzuat hukukçusu Giannino di Solcia.[5] Fakat daha egzotik yeni kıtaların keşfinden önce bile, insanların dünyaya Âdem ve Nuh'tan geldiği mitini soyut ve kurgusal bir tarzda sorgulayan düşünürler vardı.

Bir yandan hümanistlerin eleştirel mizacı, öte yandan Protestan tefsircileri ama hepsinden de önemlisi Yeni Dünya'nın keşfi, modern zamanlarda Eski Ahit soy anlatılarının gözden düşmesine yol açacak çözümsüz problemlerin çoğalmasına neden oldu. Fikirlerdeki genel devrimin sonucunda, on sekizinci yüzyılda İnsan bilimleri denen disiplinlerin kök salmasıyla, bilime dayandığı söylenen alternatif soyağaçları ortaya atıldı. On dokuzuncu yüzyılın Arîcilik öğretisi ancak Aydınlanma tarafından kurulan ırksal bölünmeler temeli üzerinde boy atabilirdi. Bütün yeni öğrenimin odak noktası olan bu antropolojiyi incelemeye girişmeden önce, gelin Âdem'den öncekiler kuramının ardışık tezahürlerini bir araştıralım.

Kuram on altıncı yüzyılda iki büyük vizyoner tarafında desteklendi. Bunların birincisi konuya sâdece birkaç temkinli değinmede bulunmakla yetinen ve Amerikan adalarının sâkinlerinin "başka bir Âdem"den türemiş olması gerektiğini öne süren Paracelsus idi.[6] İkincisi Giordiano Bruno daha cesurdu ve insan soyuna üç ulu ilk ata atfetti – Enoş, Levyatan ve Âdem, ki sonuncusu sâdece Yahudilerin atasıydı ve böylece Yahudiler de insan topluluklarının ya da ırklarının en genci oluyordu.[7]

---

[4] Aktaran, Menendez y Pelayo, *Historia delos heterodoxos espagnoles*, Santander 1948 basımı, C VII, s.

[5] Borst, IV, s. 2098.

[6] *A.g.e.*, III/ı, s. 1077.

[7] *Spacio della Bestia trionfante*, 1584'te (yanlış olarak Paris yazılmasına rağmen) Londra'da yayımlanmıştır. Bruno'nun bu düşünceleri için ayrıca bkz. Borst, III/ı, s. 1183-1185.

Burada kutsal metinler karşıtı ya da kilise karşıtı tavrın şekillendiğini görüyoruz. Engizisyon şehidinin bu cüretkâr kurguları özellikle ilk yayımlandıkları yer olan Elizabeth dönemi İngiltere'sinde olmak üzere, bir ölçüde karşılık buldu. Şair Cristopher Marlowe ile matematikçi Thomas Harriot, Giordino'nun görüşlerini benimsemişti[8] ve Marlowe'un arkadaşı Thomas Nashe şöyle yazmıştı: "Başka ülkelerde *Âdem*'den önce insanların olduğunu kanıtlayacak Matematikçiler olduğunu işittim; ve bunlar yüksek mevkilerdeki insanlarmış, bunu ölümüne savunacak, geri adım atmayacaklarmış."[9]

On yedinci yüzyılda entelektüel iklim akılcılaştırmanın yayılmasından öylesine etkilenmişti ki, Âdem'den öncekiler kuramı, kurulu dini sarsmak değil, tam tersine desteklemek için ortaya sürüldü. Kuramın şampiyonu Bordeauxlu Isaac de la Peyrère adında bir *Marrono* (takiye gereği Hıristiyan gözüken gizli Yahudi) idi. Eski Ahit'teki kronolojik tutarsızlıkları akla uygun kılmak amacıyla çok iyi bildiği eski Yahudi sapkınlıklarını Yeni Ahit'ten özellikle de *Romalılara Mektup*'tan alınan argümanlarla harmanladı. Kendisini astronomideki hesaplama zorluklarına çözüm getiren Kopernik ile kıyaslıyordu. Ne var ki, gerçek niyeti çok daha farklıymış gibi görünüyor.[10]

La Peyrère, *Rappel des Juifs* adlı bir başka eserin de yazarıydı. Bu eserinde Fransa Kralına bütün seçilmiş halkı ülkesinde bir araya getirmesi öğüdünde bulunuyordu, bunlar burada bir kez Hıristiyanlığı kabûl ettiler miydi, kral önlerine düşüp onları Kenan ülkesine geri götürebilecek ve orada Davut'un saltanatını bütün ihtişamıyla yeniden kurabilecekti. Yazdıklarının çoğunda, hor görülen soyunun itibarını geri kazanmak kaygısı kendini ele vermektedir. Âdem ile Havva'nın yedinci gün

---

8 Krş.; Borst, III/ı, s. 1231 ve Marcel Batallion, "L'unite genre humain du P. Acosta au P. Clavigero", *Mélanges à la mémoire de Jean Sarrailh*, C. I, 1966, s. 84.

9 Aktaran Don Cameron Allen, *The Legend of Noah*, Urbana, III, 1949, s. 132-133.

10 La Peyrére hakkında bkz. M. J. Shoeps, *Philosemitismus im Barock*, Tübingen 1952, s. 3-18. Bu nüfûz edici çalışma dışında, ansiklopedi maddeleri ve başka yetkin çalışmalar La Peyrére'i iyi bir Hıristiyan saymakta ağız birliği ederler. Ölümünden sonra çok tekrarlanan şu taşlamanın gösterdiği gibi çağdaşları onu daha iyi tanıyordu: "İyi İsrailli /Huguenot, Katolik ve Âdem'den öncekilerin soyundan/ La Peyrére burada yatıyor/ Dört dini eşit derecede seviyordu/ Ve öyle az bulunur bir sadâkati vardı ki/ Seksen yılın sonunda nihayet karar vermek zorunda kaldığında/ Hiçbirinde karar kılamadan aramızdan ayrıldı", aktaran Schoeps, s. 14.

istirahatından hemen önce, sırf Yahudilerin ataları olmak üzere özel olarak yaratılması da, ona Yahudi ırkının üstün farkının işareti gibi görünüyordu, bu ırk ardından İbrahim'e yapılan çağrı yoluyla seçilecekti.

La Peyrère'in *Systema theologicum ex Preadamtarum hypotesi* adlı çalışması 1655 yılında yayımlandığında heyecan yarattı. Devrimci niteliğine rağmen, Kutsal Metinlerle çağın bilimsel yeniliklerini uzlaştırmaya çalışıyordu ve bu yönüyle radikallerle özgür düşüncelilerce olduğu kadar muhafazakârlar arasında da beğeni topladı. Descartes'ın arkadaşı Rahip Mersenne "Bu Âdem'den bağımsız bâzı insanlar olduğu hipotezi kabûl edilirse, Kutsal Metinlerdeki bâzı pasajlar daha kolay kavranabilecek gibi gözüküyor" düşüncesindeydi.[11] Fakat, Pascal bu fikri tiksintiyle saçmalık olarak niteledi ve yetkili makamlar La Peyrère'i geri adım atmaya zorlamak için harekete geçtiler. Ne var ki, kuramının başlattığı polemikler bütün Avrupa'da on sekizinci yüzyılın başına dek sürdü ve yazarın adı şeytanî üçlüğün bir üyesi olarak Spinoza ve Hobbes'un yanına eklendi. Eğer bugün adı unutulmuşsa, bu, insan ırkının birliği görüşüne karşı çıkanların kısa bir süre sonra teolojik akıl yürütmeleri kullanmayı bırakmasından ve bu yüzden kendisinden alıntı yapmaya da gerek duymamasındandır. Göreceğimiz gibi Aydınlanma Çağında özellikle Voltaire tarafından savunulacak olan çoklu türeyiş kuramı som bilimsel bir öğreti statüsü iddia edecekti. Fakat örneğin Goethe'nin yaşlılığında kendi çoklu türeyiş görüşlerini geliştirirken tanık olunduğu gibi, polemik amaçları hâlâ geçerliydi.

Goethe tavrını, ruhunun aslında pinti değil savurgan olduğunu düşündüğü Doğayı kişileştirerek savunuyordu. Doğabilimci von Martius, Doğanın mümkün olduğunca iktisatlı davranarak yarattığını öne sürerek Kutsal Metinleri desteklemeye çalışmıştı. Goethe, "Bunu kabûl edemem" diye yanıt verdi. "Doğa daima cömerttir, hattâ savurgan; ve bir tek zavallı çift yerine insanları onar onar, yüzer yüzer üretmiş olduğuna inanmak onun daha iyi tanındığını gösterecektir. Yeryüzü belli bir olgunluk noktasına ulaştığında, sular çekilip de kuru topraklar yeterli büyüklükte ortaya çıktığında, insanın yaratılmasının zamanı gelmişti; ve kadir-i mutlak Tanrının iradesiyle, zeminin müsait olduğu her yerde, belki önce yüksek yerlerde, insan doğdu..."

---

[11] Krş.; Robert Lenoble, *Mersenne ou la naissence du mécanisme*, Paris 1943.

Goethe, ardından yarı şaka, içinde Arî kuramının ana temalarının o zamandan ortaya koyulduğu ikinci bir argüman öne sürdü:

> Kutsal yazılar, kesin bir dille Tanrının altıncı günde yaptığı tek bir insan çiftinden söz ediyor. Fakat Tanrının sözünü yazıya döken hünerli adamlar, en önce kendi seçilmiş halklarını düşünmüşlerdi; ve bu halk söz konusu olduğu kadarıyla, onların Âdem ile Havva'dan gelme onurunu tartışma konusu etmeyeceğiz. Fakat, aynı Zenciler ve Laponlar ve hepimizden yakışıklı olan ince insanlar gibi biz de, kesinlikle farklı atalara sâhibiz; ve bu değerli arkadaşlar hâlihazırda bizim pek çok özellik bakımından Âdem'in gerçek zürriyetinden farklı olduğumuzu ve kendilerinin – özellikle parayı ilgilendiren konularda – hepimizden üstün olduklarını itiraf etmelidirler.[12]

La Peyrère'in Yahudilere daha büyük şeref kazandırmak için iddia ettiği ayrı köken düşüncesi, burada bu parlak Alman tarafından Yahudileri kenara itmek amacıyla yeniden canlandırılıyor. Fakat değer yargısı ister yüceltme ister aşağılama yönünde olsun, her ikisi de Yahudiler hakkındaki geleneksel ve derine işlemiş "ötekilik" duygusu üzerinden ifade ediliyor. Arî mitinin tarihi, ta başından beri, kendileri de karanlıkta kalmış, yüzyıllarca eskiye dayanan başlangıçları olan bu tür duygusal yargılara dayanmıştır. Modern antropolojinin benzer önyargılardan bağışık olduğu hiç de kesin değildir.

BÜYÜK KEŞİFLER

Belki muğlâk ama etkileyici Rönesans ve Orta Çağlar terimlerinin evrensel kabûl görmesinden beri, tarihçiler ve filozoflar on altıncı yüzyıl boyunca Batı'da meydana gelen büyük değişikliklerin gerçek anlamı ve kapsamı üzerinde sürekli tartıştı. Modern Avrupa'nın ve bizim bildiğimiz şekliyle dünyanın dinamizmi, dinsel, kozmolojik ya da coğrafî devrimin sonucu muydu? Özellikle Max Weber'in önderliğinde elli yıl boyunca alevlenen bu tartışma hâlâ sonuca bağlanmış değildir. Geleneksel görüşler birbiriyle rekabet eden dinsel sistemlerden ciddî biçimde etkilenmiş ve Kopernik devrimiyle sarsılmıştı. Fakat büyük coğrafî keşifler incelediğimiz konuyla daha yakından ilişkilidir.

On altıncı yüzyıl başlarında iki ideoloji birbiriyle ilk kez çatışmaya

---

[12] J. P. Eckermann, *Gespräche mit Goethe* (doğacı von Martins ile 7 Ekim 1928 tarihli konuşması).

girdi. Amerikan yerlileriyle ilgili olduğu kadarıyla, Hıristiyan antropolojiyi Klasiklerden esinlenen antropolojiyle kavgaya tutuşturan bu tartışmanın başlıca merkezi İspanya idi. Aristoteles'ten esinlenen Juan Sepúldeva gibi hümanistler açısından Kızılderililer barbardı ve bu yüzden köle olmak için doğmuşlardı. Dominiken tarikatından Bartoloméo de Las Casas* ise onları Hıristiyanlık öğretilmesi ve özgür insanlar olarak davranılması gereken Âdem'in zürriyetinin bir parçası olarak görüyordu. Ne var ki, Kilise babalarının ya da geleneğin o zamana dek haberdar olmadığı, vaftiz edilmemiş ve kurtuluş umudundan yoksun olarak yaşamış olan koca insan topluluklarının varlığının fark edilmesi teolojik muhayyilenin üzerine ağır bir yük getirmişti (Bizzat Las Casas, yerlilerini ilk günahla kirlenmemiş varlıklara benzetmişti).[13] Demek ki, Amerika'nın keşfi son derece önemli dogma sorunları doğurmuştu.

Kısa bir süre sonra Papalık yetkisini Las Casas'dan yana koydu ve 1537 tarihli *Sublimi Deus* başlıklı fermanıyla yerlilerin Katolik İnancını ve Kutsal Yazıları anlayıp kabûl etme yeteneğine sâhip tam insanlar, *veri homines* olduğunu ilân etti. 2. Felipe'nin temsil ettiği İspanyol monarşisi de bu görüşü destekledi. Ancak, Latin Amerika'da öylesine saygı gören bu Dominiken ermişi bugünkü Afrika'da çok farklı biçimde değerlendirilebilir, çünkü, sevgili Kızılderililerini esirgemek amacıyla Afrika'dan köle emeği ithal edilmesini önermekteydi.

Bu şekilde, "ak" Amerikan yerlilerini "kara" Habeşlilerin karşısına çıkaran ve daha Yeni Dünya hakkında yazılmış ilk kitapta (Pietro d'Anghiera'nın 1516'da yayımlattığı *De Orbe Nova*) göze çarpan bir ayrımcılık biçimi ortaya çıktı. Aynı durum, (1684'te François Bernier tarafından yapılan) ilk "ırksal sınıflandırma" girişiminde Amerika yerlilerinin ak ırka dâhil edilmesinde de görülür.[14] *Mulatto* teriminin *mule* [katır *–ç.n.*] kelimesinden gelmesine ve bu yüzden daha on dokuzuncu yüzyıla dek mulattoların dölvermez yâni iktidarsız ya da hadım kırma-

---

* *Bartoloméo de Las Casas* (1484? – 1566): Günümüzde Zapatista kurtuluş hareketinin doğum yeri olarak uluslararası ün kazanan Mayaların tarihsel yurdu Chiapas'ın (Meksika) ilk Katolik Piskoposu olan İspanyol din adamı. İspanyol işgâlinin yerliler üzerinde yarattığı trajik yıkımın birinci elden tanıklığı olan eserinin Türkçesi için *bkz. Yerlilerin Gözyaşları, Yerlilerin Yok Edilmesinin Kısa Tarihi*, Çev. Oktay Etiman, İmge Yayınevi, Ankara 2009. *–y.h.*

13 Krş.; Marcel Batallioni *L'unité du genre humain... ed. cit.*, s. 93.

14 Bernier'nin sınıflaması için bkz. s.138.

lar olduğuna yaygın olarak inanılmasına karşılık, Avrupa ile öbür kıtalar arasındaki temâsın Kızılderililerin durumunda, kendi başına aşağılayıcı bir anlam taşımayan *metis* ya da *mestizo** teriminin doğmasına yol açmasından görüleceği üzere, bu ayrımcılığın yankısı bütün Avrupa dillerinde hâlâ duyulmaktadır.

İlk Yahudi ve Protestan tefsircilerin hadım etme ve ensest suçlarından sorumlu tuttuğu[15] Ham'ın Nuh'un lânetine uğramasından tutun da, Linneus'un sınıflandırmasından birçok Aydınlanma düşünürünün tanımlamalarına varıncaya dek, kara derili adam, ak derili adamın merhametsiz suçlamalarının hedefi olmuştu. Nasıl ki suç mâsumiyet ile, hayınlık erdem ile, hayvancalık insancalık ile karşıtlık oluşturuyorsa, pek çok kötücül özelliğin eşlik ettiği karalık da aklığın karşıtıydı. Kara ile ak arasındaki karşılıklı ayartıcılığın gücü, bunun bastırılmasının şiddetinden ve bu konudaki ancak denetim altına alacağı farzedilen bir biyo-cinsel çekimden kaynaklanması mümkün bir tabunun katılığından anlaşılabilir. Modern bilimin inatla hayvanî bir penis atfettiği Zencilerin cinsel serbestliği ve utanmazlığı, Klasik Antikitede de çok işlenmiş konulardan biriydi.[16] Dünya edebiyatı, ama özellikle – hepsi de aklığı seven[17] – Shakespeare'den Poe ve Melville'e kadar Anglo-Sakson edebiyatı, bizi

---

* *Mulatto* ve *metis-mestizo*: Batı dillerinde her ikisi de (aşağı yukarı Türkçedeki "kırma"-"karma" kelimelerindekine benzer değişik çağrışım ve zımnî değer yargısı yükleriyle) "melez" anlamına gelir. *–ç.n.*

15 Yaradılış'ın dokuzuncu bâbının 25. âyetinde Ham'a yapılan bedduanın onun dördüncü oğlu Kenan'ı hedef aldığı hatırlanmalıdır. Raşi'nin Yahudi tefsirinde bu âyet şöyle yorumlanır: *Kenan'a lânet olsun.* – "Senin yüzünden bana hizmet edecek bir dördüncü oğlum olmayacak. Bu yüzden senin dördüncü oğluna lânet olsun, bana hizmet etme ödevi üzerlerine düşen büyük kardeşlerinin soyundan gelenlerin kölesi olsun." Ve onu hadım etmek için Ham'ın gerekçesi neydi? Kardeşlerine şunu demişti: "Âdem'in iki oğlu vardı ve yeryüzünü miras almak için biri öbürünü öldürdü, ve babamızın üç oğlu var ve bir dördüncüsünü diliyor!" Protestan tefsirleri için bkz. Don Cameron Allen, *The Legend of Noah*, Urbana, III, 1949, s. 77-78.

16 Krş.; Winthrop D. Jordan, *White over Black: American Attitudes Toward the Negro, 1550-1812*, University of North Carolina Press 1068, s. 158-159 ve s. 501.

17 Bkz. *Othello*, "old black ram... tupping your white owe – koca kara koç... sizin ak koyuna aşıyor"; *Moby Dick* (Büyük Ak Balinanın simgelediği); *The Adventures of Arthur Gordon Pym* (*poète maudit* Edgar Allen Poe'nun metnin akışına müdahale ederek aklık fobisini gösterdiğinde). Alman edebiyatı için bkz. Erich Bierhahn, "Blondelheit und Blondheitskult in der deutschen Literatur", *Archiv für Kulturgeschichte*, 46 (1964), s. 309-333.

kara deriyi kötülük ya da kösnüllük ya da daha kestirmeden hayvanîlik ile birleştiren hayâl gücü sıçramalarına âşina kılmıştır. Ustaca tahlillerini özetleyeceğimiz Profesör W. D. Jordan'ın örneği de, en ilkel tutkular sözde-bilimsel genellemeler kılığında ifade yolları aradığında, kara derililerin hayvanîliği hakkındaki fantezileri antropolojik kuramlara dönüştürmeye gezginlerin palavralarının yettiğini gösteriyor. Gerçekten de Kara Kıta'da yapılan ilk keşifler burada sâdece yerli boylarının değil, büyük insansı maymun sürülerinin de bulunduğunu göstermişti ve gözlemciler bu ikisini birbirinden ayırma becerisine ya da isteğine sâhip değildi. Bu maymunların insan olup olmadığını kendi kendisine soran Rousseau'nun[18] yaptığından daha yaygın bir yanlış, zencileri bu maymunların arasına dâhil eden Voltaire'in yanlışıydı ve her iki yanlış da bu ölçüsüz ve desteksiz gezgin palavralarının gücüne dayanıyordu.[19]

Bunun karşısında, Amerika Kızılderililerini esas örnek olarak kullanarak uygarlıkça yozlaştırılmamış insanı idealize eden efsânevî *Soylu Vahşî* kuramı vardı. İster Bernardin de Saint-Pierre'in Karib'i, ister Voltaire'in Huron'u olsun bu Kızılderili, muammalı "doğal insan"ın, tam da Avrupalı olmadığı için Avrupa'nın aynası olarak hizmet görecek gayri Avrupalının olumlu örneği hâline geldi, buna karşılık Avrupa kara derili adamda ancak karakterinin gizli ve olumsuz yanını görecekti. On sekizinci yüzyılın kozmopolitan *salon*larında tartışılan bütün bu görüşler ve yargılar, başlangıcını İber yarımadasından almıştı. Muhtemelen "ırk" kelimesinin kendisi gibi, büyük anahtar-kelimelerin – mestizo, mulatto, negro, Kızılderili, kast – türediği ve dünyaya yayıldığı yer de orasıydı.

Yine, Rönesanstan sonra, belli koşullarda toplumların hiyerarşilerini nasıl kurup felsefelerini nasıl formüle ettiğini aydınlığa kavuşturan bir başka tartışmanın geliştiği yer de gene İber yarımadasıydı. İspanya'nın 1492'den itibaren dinsel birliğini sağlamasıyla on beşinci yüzyılda *Moriscos* (Müslümandan dönmeler) ya da *Marranos* (Yahudiden dönmeler) şeklinde iyi kötü vaftiz edilmiş bir *conversos* ya da dönmeler sorununun çıkmasına yol açmıştı. Her mertebeden İspanyollar otantik Hıristiyanlar olarak doğmuş olma iddiasını ileri atarak kendilerini

---

[18] Bkz. *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes.*

[19] Bkz. *l'Essai sur les mœurs et l'esprit des nations, Traité de métaphysiqıe*'de ve başka yazılarında.

Eski Hıristiyanlar ilân edip, ayrımcı bir hukuka tâbi tutulan (kan saflığı kararnameleri) bu zavallı *Yeni Hıristiyanları* toplumsal merdivenin en dibine sürdüler. Geliştirdikleri öğreti, kendileri Âdem ile Havva'nın soyundan gelseler de, bâzı ataların kapıldığı sapkınlık ya da imansızlık günahının soylarından gelenlerinin kanına işlediğini, böylece bunları kalıtsal olarak kusurlu kıldığını öğretiyordu. Aydınlanma'nın antropolojisinde, bütünüyle değişik argümanlarla desteklenmiş şekilde de olsa, bu yozlaşma fikriyle yine karşılaşacağız. Kanın temizliği hakkındaki kararnamelerin incelenmesi ise açıkça ırkçı bir yasal düzenlemenin Hıristiyan terminolojisinin yardımıyla nasıl geliştirilebildiğini göstermesi bakımından özellikle ilginçtir. Ek olarak, ülkeden kovulmalar ve Engizisyon ateşleriyle sayıları azalan Yeni Hıristiyanların üç yüzyıllık mücadelerinin sonunda nüfusun geri kalanıyla karıştıklarını söylemek gerekebilir. Tarihin bu az bilinen parçası, Avrupa'daki ırkçılığın araştırılmasında açıklayıcı bir giriş oluşturur.[20]

YENİ SOYAĞAÇLARI

Kristof Kolomb'un sandığının aksine, Amerika Hindistan değildi. Bununla birlikte, Kızılderililer papalık fermanıyla insanlık âlemine kabûl edilmiş olduklarına göre, ortak ata Âdem'e hangi soy çizgisiyle bağlanacaklardı ve Amerika'ya nasıl gelip yerleşmişlerdi? Aztek İmparatoru Montezuma'nın Meksika fâtihi Cortes'e ta o zaman bildirmiş olduğu gibi, kıtanın yerlileri olup bir "ikinci Âdem"den türememişler miydi?[21] Cortes'in rahibi Lopez de Gomara, varlıklarıyla Kilise Babalarının, özellikle de Aziz Augustine'in görüşlerine ters düşen bu insanların ünlü kayıp On Boy'un üyeleri olup olmadıklarını sorgulayan ilk kişiydi. Büyük bilgin Arias Montano, Azteklerle İnkaların Sam'ın soyundan gelmekliklerinin gerektiği sonucuna varmıştı.[22] Yahudilerin dünyanın bütün ülkelerine dağılması Sürgünün bitişinin ön işareti olarak yorumlandığından, bu kuram daha sonraları en yetenekli destekçilerini İspanyol ve Portekizli *Marranolar* arasında bulmuştu. Kuram Hollanda ve

---

[20] Krş.; *Histoire de l'antisémitisme* çalışmamızın ikinci cildi: *De Mahomet aux Marranes*, Parsi 1961.

[21] Borst, III/ı, s. 1145.

[22] Borst, s. 1145 ve 1152.

Büyük Britanya'ya Haham Manasse ben Israel tarafından yayıldı[23] ve on yedinci yüzyılın sonlarında William Penn'in, on dokuzuncu yüzyıl ortalarında da Joseph Smith ile Brigham Young önderliğinde Mormonların etkinliklerine esin verdi. Fakat İspanya'da destekçi bulamadı. Ülkede eğitim ve araştırma etkinliklerini denetleyen, ülke dışında da Hıristiyanlığı yayma etkinliklerinden sorumlu olan Cizvitler, Kızılderilileri Yafes ile bağlantılandırmayı tercih etti.

Bu kuramı ortaya atan ilk kişi, Ignatius de Loyola tarafından yerlileri daha kolay döndürmek için onların dil ve geleneklerini öğrenmeleri talimatı verilen büyük misyonerlerden biri olan Peru eyaletinden Cizvit Jose de Acosta idi. Acosta, bütün Avrupa dillerine çevrilen *Hind'in Doğal ve Mânevî Tarihi* adlı kitabında (1590) "İlk insanlar bu topraklara nasıl geldiler?" sorusunu ortaya attı. "Kutsal Metinler bize bütün insanların tek bir insandan türediğini öğrettiğinden" bu insanların başlangıçta Eski Dünya'dan gelmiş oldukları ona göre aşikârdı. Buradan "bu insanların Avrupa'dan mı, Asya'dan mı yoksa Afrika'dan mı gelmiş" oldukları sorusu çıkıyordu. Bu aydınlanmış Cizvit'e göre, bu geliş ancak doğal yollardan olmuş olabilirdi:

> Bir başka Nuh'un gemisinin olmuş olabileceği inandırıcı değildir... burada Tanrının kadir-i mutlaklığıyla değil de sâdece akıl, düzen ve insanî şeylerin düzenlenişine uygun olanla ilgilendiğimizden, bir Meleğin bu yeni dünyanın insanlarını Habakkuk peygambere yaptığı gibi saçlarından tutup kaldırarak havadan taşımaklığı ihtimali, daha bile az inandırıcıdır...[24]

Bu mükemmel ilkelerle donanmış olarak, Acosta, semitik soybilimin ve Atlantis'ten geçiş gibi döneminin öbür uçuk hipotezlerinin tutarsızlığını göstererek, yüz sayfalık sıkı bir akıl yürütmeden sonra, Kızılderililerin Amerika'ya ya kara yoluyla ya da bilinmeyen bir boğazı aşarak gelmiş olmaları gerektiği sonucuna varmıştı. Tıpkı Leverrier'nin Neptün gezegeninin varlığını hesaplama yoluyla bulması gibi, onun da mantıksal çıkarsama yoluyla Bering Boğazı'nın varlığını öngördüğünü

---

[23] Amsterdam Hahamı Manasse ben Israel, bu kuramı Latinceye çevirdiği ve İngiliz Parlamentosuna adadığı *The Hope of Israel* (1650)adlı kitabında ileri sürmüş ve ardından İngiltere'ye giderek Yahudilerin bu ülkeye geri dönüşü hakkında Crommwell ile görüşmüştü.

[24] José de Acosta tarafından Kastilya lehçesinde yazılmış, *Histoire naturelle et morale des Indes...*, Paris 1606, XVI. Böl., s. 30 *a*; krş. Borst, III/ı, s. 1157-1158.

söylemek doğrudur. Burada Nuh'un gemisi miti verimli bir kalkış hipotezi olarak ortaya çıkmıştır ve sonradan, yirminci yüzyıl başlarında "kültürel yayılma" hakkındaki bâzı kuramların doğmasına yol açacaktır.[25]

Şu ânki bilgilerimize göre, Yaradılış Kitabı, kuşkusuz evrendoğumla ilgili kısmı hâriç tutulduğunda, akademisyenler için birçok bakımdan Aydınlanmanın bilimsel felsefeciliğinden daha fazla tatminkârdır. Aslına bakılırsa, Kolomb-öncesi Amerika üzerine bugünkü uzmanların çoğu Acosta'nın ortaya attığı şu hipotezde çok az yanlış bulacaktır:

> Bu Yeni Dünya'da yaşayan insanların buradaki varlığının birkaç bin yıldan öteye gitmediğine ve... buraya ilk gelen insanların oldukça yabanıl ve muhtemelen avcı olduklarına ve uygarlaşmış, düzenli bir toplumu geliştirmiş ya da beraberlerinde getirmiş olmadıklarına inanıyorum. Kendi ülkelerinin dışına çıkıp yollarını yitirdiklerini, bir başka ülke ararken Yeni Dünya'ya geldiklerini ve bir kez burayı bulduktan sonra, hâlâ çok ilkel olan kendi doğal içgüdülerinden ve eski ilk vatanlarından getirmiş oldukları bâzı törelerden başka yasa bilmeksizin yavaş yavaş bu dünyayı doldurduklarını düşünüyorum.[26]

Fransızcadaki çevirmeninin "bu yeni keşfedilmiş dünyanın Plinius ve Herodotos'u" diye tanımladığı Acosta'nın bu fikirleriyle bu kadar ilgilendiysek, Amerika'nın keşfi o ândan itibaren antropolojinin yeni kavramlarını belirlemiş olduğu içindir. Bu Perulunun yirminci yüzyıl antropologları tarzında ilgilendikleri alanda şahsen yerleşip kendilerini Amerika ya da Asya yerlileriyle özdeşleştirmeye çalışarak, hümanist kültürle donanmış olmaları sâyesinde daha o zamandan karşılaştırmalı din kuramları geliştirmeye başlayan büyük Cizvit misyonerler silsilesinin ilki olması da bir başka nedendir.[27] Ricci, Duhalde, Lecomte ve Lafitau gibi Cizvitlerin üstlerine yolladıkları raporlar, başka kıtaların yerlileri hakkında Avrupa'daki en iyi bilgi kaynakları olduklarını kanıtlamıştır.

Katolik dogma ve geleneğinin Roma'daki bekçileri kısa sürede Cizvitleri Hıristiyan kaydetmekteki genişliklerinden dolayı kınamaya baş-

---

[25] Bkz. Peder Wilhelm Schmidt'in esinlediği *Kulturkreis* kuramları; krş. Marvin Harris, *The Rise of Anthropological Theory*, Londra 1968, s. 382-392.

[26] Acosta, *op. cit.*, s. 47 *b*.

[27] Krş.; M. Harris, *op. cit.*, s.16-18 ve W. H. Mühlmann, *Geschichte der Anthropologie*, s. 44-46.

ladılar, ki bunun en bilinen örneği Çin Âyinleri hakkındaki büyük tartışmadır. Kısa sürede çok sayıda inanan kazanma arzusunun birçok misyoneri vaftiz edilmeye kolayca hak kazansınlar diye kendi cemaatlerine içsel erdemler ve değerler atfetmeye ayarttığı doğrudur. Çin Misyonundan bir Cizvit olan Peder Lecomte bu tavrı teolojik olarak şöyle mâzur göstermişti:

> Tanrısal İnayet iyilikleri milletler artasında bilgece dağıtırken başka hiçbiri böyle kayırılmamış olduğundan Çin'in şikâyet etmesi için neden yoktur... Avrupa ve dünyadaki ülkelerin hemen hemen hepsi gaflet ve dalalete düşmüşken, Çin iki bin yıldan uzun bir süre gerçek Tanrının bilgisini korumuş ve en temiz ahlâk ilkelerini uygulamıştır...[28]

Papalık Çin'deki Cizvitleri mahkûm etti. Ne var ki onlar, Reformasyon ve büyük keşiflerin Avrupa Düşüncesini kiliselerin ve kıtaların çoğulluğundan sonuçlar çıkarmaya zorlamasından beri direnilemez hâle gelen bir eğilime kendi tarzlarında bağlanmaktan başka bir şey yapmamışlardı. İsa Mesih'in mesajı bu yeni keşfedilen insanlara ulaşmış olamayacağından, Katolik ilâhiyatçılar, on altıncı yüzyıldan itibaren "yeryüzü cennetinde Âdem'e bir doğaüstü Vahyin verildiği gibi bir de doğal Vahiy verilmiş ve bunun kuşaktan kuşağa aktarılmış olduğu" öğretisini geliştirdiler.[29] Böylece, bütün insan ırkının Havari Pavlos'un öğrettiği gibi, aynı mânevî mefhumlara ve yüreklerine Tanrı tarafından işlenmiş aynı doğal dine sâhip olduğu anlayışına varıldı.

> Rönesans hümanistleri, özellikle Marsilius Ficinus ile Cosimo de Medici'nin Hermes Trimegistus'un ezelî vahiylerini halka yaymalarından sonra, kendi paylarına ilâhiyatçıların yardımına koştular. Hem Musa'nın hem Pisagor'un bu vahiylerden yararlanmış olduğu düşünülüyordu.[30]

Ne var ki, bu kuram Din Savaşları'nın* şiddetli mücadelelerinden sonra büyük bir kuşkuyla karşılandı. Deizmin öncülerinden İngiliz diplomat Cherbury Lordu Herbert (1583-1648), Hıristiyanlığın başarısız ol-

---

[28] Krş.; *Lettres théologies*, M. L'abbé Gaultier'nin ölümünden sonra yayımlanan eseri, Paris 1756, C. II, s. 57.

[29] Krş.; *Lexikon für Theologie und Kirche*'de "Uroffenbarung" makalesi.

[30] Krş. Mircae Eliade, *La Nostalgie des Origines*, Paris 1971, s. 85-90.

* Tarihte böyle adlandırılabilecek pek çok savaş sayılabilirse de Avrupa yazınında bu adla Fransa'da 1562-1598 yılları arasında süren ve siyasal-kültürel etkileri bütün Avrupa çapında hissedilen Katolik-Protestan boğazlaşması kast edilir. *–ç.n.*

duğunun kabûl edilmesini ve gerçek İnanç olarak yerine evrensel bir dinin konmasını önermişti. Herbert'e göre bu din sâdece kişisel erdem ve sofuluğa dayanan bir tapınç ile tapılacak bir Yüce Tanrıya iman etmeyi gerektiriyordu. Fakat bu erdem ve sofuluk nelerden oluşacaktı ve daha önemlisi nereden gelecekti? Kavrayışı güçlü Rahip Gassendi, Herbert'in fikrinin zayıf noktasını ortaya çıkarmakta gecikmedi. "Bu görüşleri samimiyet ve inançla savunuyor olsanız da, sizden Hıristiyanlar arasında yetiştirilmemiş olsaydınız bu düşünceler hiç aklınıza gelir miydi diye kendi kendinize sormanızı isterim..."[31]

Doğal din fikri, birbirinden çok farklı kuramları desteklemekte kullanıldı. İnananlar arasında kimileri, bunda Sina Dağında Musa'ya inen vahyin bütün insan soyunun ortak malı olduğuna dair izler buldu. Bununla birlikte, bu bütün insanlar için gerçeğin ortak olduğu yönündeki bu postula, bütün insanların ortak kökenden geldiği inancının dolaylı bir doğrulamasından başka bir şey değildi. Âdem herkesin babasıysa, Musa da herkesin öğretmeni olamaz mıydı? Modern antropolojinin terimleriyle bu *tekli türeyişçi* kuram, *yayılmacılık* kuramının hazırlayıcısı idi. Bu görüşün tipik temsilcisi Avranches Piskoposu ve Fransa Kralının büyük oğlunun öğretmeni Daniel Huet idi. Çağının büyük bilginlerinden olan bu adam, "Kutsal Metinlerin basit taklitleri"nden fazla bir şey olmadıklarını göstererek bütün mitolojilerin maskesini düşürmüş olduğu iddiasındaydı.[32] Kapsamlı eseri *Démonstration évangélique,* zamanının elde edilebilir bütün bilgilerini bir araya getirir ve görünüşe göre Haham Manasseh ben Israel ile polemik amacıyla yazılmıştır. Nuh'a dayalı nesepler söz konusu olduğu kadarıyla Huet, *Geographia Sacra* adlı eserinde Fransızların Dodanim'in, İtalyanların Kittim'in, İspanyolların Tarşiş'in soyundan geldiğini bildiren Kalvinci yurtdaşı rahip Caenli Samuel Bochart'ın görüşünü benimser. Bochart'a göre Fenikeliler ile Kartacalılar Amerika'ya yerleşmişti. Dahası, Neptün ile Yafes, Pluton ile Sam, Jüpiter Ammon ile de Ham aynı kişilerdi. Bu düşünce çizgisini sonuna dek götüren Huet, değişik kılıklardaki gerçek Musa'yı ortaya çı-

---

[31] Krş.; G. Gusdorf, *Les sciences humines et la pensée oriantale. La révolution galiléenne*, C. II, Paris 1969, s. 106-109.

[32] Pierre-Daniel Huet için bkz. Borst, III/1, s. 1290-1292; A. Dupront, *P.-D. Huet et l'exégèsecomparatiste au XVII. Siècle, Paris 1930;* abbé Flottes, *Étude sur Danel Huet, évêque d'Avranches*, Montpellier 1857.

karmaya çalıştı: "Yine söyleyeceğim ve ne kadar tekrarlansa azdır" dedi "Dâvamız açısından, en eski ve en iyi kurulmuş devletlerin taptığımız Tanrının hizmetine kendisini adamış olan bu adama hürmet edip onu bir tanrı saymış olduklarını açıkça göstermekten daha hayırlı ne olabilirdi?" Huet'ye göre, Fenikelilerin Taautos'u, Mısırlıların Tut'u, Perslerin Zerdüşt'ü hep bu tanrı, Musa tanrı idi. Aynı zamanda o, Apollon, Aeskulapius ya da Prometheus idi ("Bütün Yunan mitolojisi İsrail'in kitaplarından çağlar"). Janus ile Romulus, Galya'nın Teutates'i, Brötonların Liber'i, Meksika'nın Teutlille'i oydu. Huet, Japonya ve Çin'de, Tufan hikâyesi gibi bütün temel dogmaların var olduğunu teşhis etmişti. İşin aslı, hcr şey Yahudilerden gelmişti. Herkese verdikleri ve her yere yaydıkları tanrısal Vahiyle aydınlanmıştı onlar.

Kültürel kökenlerin bu türden evrensel özdeşliği bugün artık kabûl görmüyorsa ve *Démonstration évangélique*'in sistemini göz ardı etmekte Katolik savunmacılar başı çekiyorlarsa, bu kısmen, onu desteklemek için kullanılan argümanların kolaylıkla ona karşı da kullanılabilineceğindendir. Ansiklopediciler özellikle de Voltaire açısından, dinin ve bilimin özgün kaynağı olmak şöyle dursun, Musa her şeyi Mısırlılardan türetmişti. Yahudilere hiçbir şey verilmemişti; onlar her şeyi çalmışlardı. Buna karşılık, Huet'nin Katolik olsun Protestan olsun en parlak çağdaşları, başka türlü düşünmeye eğilimliydi. Bossuet, Huet'nin gerçek dini savunmak üzere çürütülemez bir kanıt getirdiğini düşünüyordu. Bousset'nin düşmanı ve kurbanı Richard Simon, Huet'nin eserinin bir özetini yayımlatmaya niyetlenmişti. Almanya'dan Samuel Pufendorf hayranlıklarını bildirmişti. Leibniz'in beğenisi daha bile dikkate değerdi: "Ölümsüz bir eser ortaya koymuş olduğunuz için kendinizi kutlayabilirsiniz" diye yazmıştı "ve size o kadar uykusuz gecelere mal olmuş bilginiz için bundan daha bilgece ve harika bir çıkış bulamazdınız. Peygamberliklerin Rabbimizde gerçekleştiğine dair temel hususu kanıtlamayı başardınız. Hakikaten de böyle şahane bir uyumun tesâdüf eseri olması nasıl mümkün olurdu?"[33] Avrupa'nın en parlak zekâsının, mükemmelliğe doğru ilerleme umudunu barındıran bir sistemi Hıristiyanlar arasında formüle edecek ilk kişi olacak adamın hükmü böyleydi.

---

[33] Abbé Flotes'in eseinde aktardığı bir mektuptan, *op. cit*, s. 91, *Démomstration évangélique* hakkında yukarıda belirtieln görüşleri de oradan aldık.

Ama resmin tamamını vermek için Jansenci* kötümserliğiyle şöyle patlayan Antoine Arnauld'nun uyumsuz sesini de aktarmalıyız: "Belki mezhebi geniş gençleri dinin gerekliliğine ikna edecek, ama bütün dinlerin eşit derecede iyi olduğunu ve hattâ putataparlığın Hıristiyanlıkla eşit tutulabileceğini gösterecek olan berbat şeyler" Ve aslında, sonraki nesillerden birçok yazar da bu hükme varacaktı.

Sürüp giden alıntılar gösteriyor ki, Avrupa'nın iki büyük dinsel cepheye bölünmüş olmasına rağmen, Katoliklerle Protestanların hattâ Yahudilerin çatışan görüşlerini ileri sürdüğü genel tartışmanın içinde yeni soyağaçları ortaya çıkmaya devam ediyordu. Vahiy ile Akıl arasında koruyucu perde işlevi görecek bir gelenekten yoksun olduğundan, Protestan cephesi oldukça erken özel güçlüklerle karşı karşıya kaldı. Kutsal Metinlerde yazınsal ifadesini bulan Tanrının değişmez ve yanılmaz sözünü yeni bilgi biçimleriyle uzlaştırmak ve aklın ölçüsünü dengeleyen bir ölçü olarak koymak zorundaydılar.[34] Nesiller boyunca yorumcular bu işle uğraştı. Bunun sonucu olarak, özellikle Protestan ülkelerde ve başta dilbilimde olmak üzere, birçok bilgi dalında büyük ilerlemeler kaydedildi. Fakat bu ilerleme Kutsal Kitaba olan bütün inancın yitirilmesi ve – Cameron Allen'in ifadesini kullanacak olursak – "Eğer imanın temeli bu kitap ise, temel de yok, iman da yok"[35] sonucuna varılması riski pahasına başarıldı. Bunun alternatifi iman ve deney uğruna aklı bir yana bırakmaktı ve İngiliz görgülcülüğünün tuttuğu yol da belki buydu.

On altıncı yüzyıl sonundan itibaren, Protestan ülkeler arasından genel olarak insanlığın ve özel olarak bâzı halkların kökeni sorununun en büyük ilgiyi uyandırdığı ülke Hollanda'ydı. O zamanlar Protestanlığın bilim ve tefsir merkezi Leyden Üniversitesiydi. Amerika yerlilerinin kökeninin ne olduğu sorununun büyük ilgi uyandırdığı o dönemde ruhuna şeytan girmiş bir genç kadının sürekli olarak Latince "Quomodo

---

* Katolik Kilisesi içinde Hollandalı ilâhiyatçı Cornelius Otto Jansen'in düşünceleri çevresinde kurulmuş ve 16.-18. yüzyıllar arasında etkili olmuş insanın doğuştan suçluluğuna inanan aşırı kaderci ve karamsar dinsel akım. *–ç.n.*

34 Krş.; Don Cameron Allen, *The Legend of Noah, op. cit.*, özellikle s. 90-91. (the attempts to fit the Bible to the yardstick of reason – Kitabı akıl ölçüsüne uydurma çabaları...

35 *A.g.e.*, s. 55.

insulae animalia acceperint, et eo homines post Adamum pervenerint?" sözlerini tekrarladığı anlatılır.[36] Hugo Grotius, bu soruna eklektik bir çözüm önerdi. Kuzey Amerika'nın İzlanda ve Grönland'dan gelen Cermenler, Orta Amerika'nın Habeşliler, Güney Amerika'nın Çinliler ve Cavalılar tarafından iskân edildiğini bildirdi. Böylece, Nuh'un bütün zürriyeti Amerika'da temsil ediliyordu ve gerçi tek tek hangi toplulukların hangisinden geldiğini açıklamaya kalkışmamakla birlikte, Grotius da Yafes'i Iapetus ile Ham'ı Jüpiter Ammon ile özdeşleştiriyordu.[37] Grotius'un Alman şakirdi, Leyden Üniversitesi hocalarından, *Arca Noae, sive historia imperiorum et regnorum...* (1666) kitabının yazarı Georgius Hornius, belirleyici bir adım attı. Horn'a göre Nuh'un zürriyeti şu şekilde üçe ayrılmıştı: Beyazları oluşturan Yafesîler, Sarı Irkları oluşturan Samîler ve Zencileri oluşturan Hamîler. Böylelikle sınıflandırma ölçütü olarak tarih ve mitolojinin yanına, zamanla her ikisini de geride bırakacak yeni bir ölçüt katılmış oldu – deri rengi.[38]

Fransız kuşkucu filozof François Bernier kısa bir süre sonra soruna bu açıdan yaklaştı. 1684'te *Nouvelle Division de la tere par len différentes espèces ou races d'hommes qui l'habitent* kitabını yazdı.[39] Bu kitapta şöyle diyordu: "Aralarındaki farkın barizliğinin doğru biçimde bir ayırım işareti olabileceği dört ya da beş temel insan ırkının var olduğunu gözlemledim." Bunlar, Bernier'nin ("renkleri sâdece rastlantısal ve sırf güneşe mâruz kalmış olmaklıklarından öyle olan") Mısırlılarla ve esmer Hintlilerle bağlantılandırdığı Avrupalılar; ("karalıkları özsel olan") Afrikalılar; (geniş omuzlu, yassı suratlı, basık burunlu ve domuzunkine benzer küçük gözlü") Çinliler ile Japonlar ve ("şu sevimsiz hayvanlar" olan) Laponlar idi. Kızılderililere gelince, Bernier, görmüş olduğumuz gibi onları Avrupalılara dâhil etmişti ("Onları başka ve bizimkinden ayrı bir ırk yapmaya yetecek bir farklılık bulmadım"). "Irk" teriminin modern anlamında belki de ilk kez ortaya çıktığı bu yazısındaki sınıflandırmasında, Bernier soyağaçları ve kökenlerle yâni denebilir ki işin zamansal boyutuyla ilgilenmemişti. O modern bir adamdı, döneminde

---

36 *A.g.e.*, s. 128.

37 Borst, III/1, s. 1298-1300.

38 Borst, III/1, s. 1305-1307, ve Adalbert Klemm, *Die Säkularisierung der universal-historischen Auflassung. Zum Wandel des Geschichtsdenkens...*, Göttingen 1960, s. 113.

39 *Journal de Sçavans*, Paris, 24 Nisan a684, s. 85-89.

Fransa'da *avant-garde* olan mekanist düşüncenin çekimine kapılmıştı ve insanlığı deri rengine ve öbür fiziksel özelliklere göre, coğrafî ya da mekânsal mülahazalara göre ayrıma tâbi tutmuştu.

Kıvrak zihniyle Leibniz, bu yeni yaklaşımın çok-kökenci imâlarını derhâl kavradı. Bernier'nin tezini özetledikten sonra şunu ilân etti: "Bütün bunlardan sonra, yeryüzünde yaşayan bütün insanların farklı iklimlere göre değişikliklere uğramış aynı ırka ait olduğunu varsaymanın gereği yoktur..."[40]

On yedinci yüzyılda her alanda Hollanda'nın yerini alan İngiltere'nin bu dönemde kaale almaya değecek bir evrensel soy kuramı ortaya koymamış olması dikkate değer görünüyor. Kendi özel atası olarak kendisini Sam ile ilişkilendirmekle yetinmişti.[41] Genel tarihe gelince, hem Cromwell hem John Locke, bu tarihin Cambridge Üniversitesinde on sekizinci yüzyıla dek ders kitabı olarak kullanımda kalan Walter Raleigh'in *Historie of the World*'undan öğrenilmesini tavsiye etmişlerdi.[42] Bu kitapta Yaradılış Kitabının soyağaçları sadâkatle aktarılıyor ancak bunları çağdaş bir çerçeveye oturtacak kadar ilerletmeye ya da Antikitenin mitleriyle bağlantılandırmaya yönelik çabalar, "gülünç masallar" olarak tanımlanıyordu.[43] Bununla birlikte, İngiliz zekâsının en parlak temsilcilerinin – Newton, Robert Boyle ya da John Locke – bilgilerini din mâzeretçilerinin ya da Tanrının yüce şânının hizmetine koşmakta gösterdikleri hayâl gücünün ne derece verimli olduğunu görüyoruz. Gene de, Âdem aracılığıyla insan ırkının birliği bu kişiler için tartışılmaz bir kutsal gerçek olmaya devam ettiyse bile, bu konuda ayrıntılı hipotezler ortaya atmaktan kaçındılar. Hattâ Locke, ne kadar araştırılırsa araştırılsın Nuh ile Sam'ın soy zincirlerini açığa çıkarmanın mümkün olmayacağını söyleyecek kadar ileri gitti.[44] Bu bilgece temkin, belki de – genellikle "ulusal dehâ" diye söz edilen – Britanya gerçekçiliğinin ve görgülcülüğünün bir ifadesidir.

---

[40] *Otium Hanoverine sive Miscellanea*, Leipzig 1718, s. 37.

[41] Krş.; Bu kitapta 3. bölüm, s...

[42] Krş.; Sir Charles Firth, "Sir Walter Raleigh's 'History of the World'", *Essays historical and literary*, Oxford 1938, ve E. Starthmann, *Sir Walter Raleigh*, New York 1951, s. 255-256.

[43] *The Historie of the World...*, Londra 1652 basımı, özellikle s. 118-119.

[44] Borst, III/2, s. 1399.

AKIL ÜTOPYALARI

Galileo, keşifleri hakkındaki raporuna gururla *Yıldızların Habercisi*[45] adını verdiğinde, peygamberâne bir şekilde, bu keşiflerin Batının itibarını bundan böyle her alanda beslemek olan ana hususuna dikkat çekmişti. Çin'deki Cizvitler, gururlu Göğün oğullarını Hıristiyanlaştırmalarına yardımcı olacağını düşünerek bu yeni keşifleri anlatan bir kitabı Pekin'de alelacele yayımladılar. Mekanik ve astronomik âletleriyle Çinlilerde hayranlık uyandırarak Çin toplumuna ulaşmanın yolunu buldular.[46] Teknik üstünlüğün bu ilk örnekleriyle Batının inançlarının doğruluğu belgeleniyor ve astronomların göğü buna tanıklık ediyordu. Ne var ki, başkalarını etkilemek için niyetlenilen argümanlar, kendilerini kullananlar için de karşı konulamaz derecede ikna edici hâle geldi ve bilimin mutlak gerçeklerine duyulan inanç hızla büyüdü.

Kendi payına Galileo, bir yandan filozofların dikkatini çekmeye çalışırken[47] kendisini fizik üzerine odaklamıştı. Ne var ki filozoflar, Descartes ile başlayarak bu yeni bilimi, o ândan itibaren yanılmaz olduğu kabûl edilen Akla tâbi kıldılar. Hem Tanrıyı hem insanı anlama iddiasında olan ve zaferden zafere koşan geometrik ve mekanistik bir Akıl idi bu. Dünya artık evrenin merkezinde olmaktan çıkmışsa da, bu, hiçbir şekilde Avrupalıların gururunu kırmamıştı, ki Freud, bu konudaki yorumlarında kendisini kötü bir psikolog olarak gösterir.[48] Aslına bakılırsa bu gurur, Avrupalıların pek çok başarısıyla bütün öbür kıtaların gösterdiği durgunluk arasındaki karşıtlığın sonucu olarak dizginsiz biçimde güçlenecekti. Bu başarılar, on yedinci yüzyılın sonunda (belki de Hıristiyan Düşüş fikrinin tersyüz edilmesinden ibaret olan) İlerleme fikrini

---

[45] *Sidereus Nuncius, Yıldızların Mesajı* şeklinde de çevrilebilir; krş. Alexandre Koyré, *Du monde clos à l'univers infini*, Paris 1962, s. 90, not.

[46] Krş.; François de Dainville, *La géographie des humanistes*, Parsi 1960, s. 210-212.

[47] Krş.; A. Koyré, *op. cit.*, s. 92.

[48] Freud: "Yüzyılların akışı içinde insanların *naif* öz-sevgisi bilimin elinden iki büyük darbeye katlanmak zorunda kamıştır. İlki, dünyamızın evrenin merkezi değil de sâdece genişliği güçlükle tahayyül edilebilen bir kozmik sistemin minicik bir parçası olduğunu öğrendiğiklerindeydi... İkinci darbe, biyolojik araştırmanın insanın yaradılıştaki vehmedilen ayrıcalıklı yerini berhava etmesiyle indi... Fakat insanın megalomanisi üçüncü ve en yaralayıcı darbeyi egonun kendi evinin efendisi bile olmadığını kanıtlamaya çalışan günümüzün psikolojik araştırmasından alacaktır." (krş. *Introduction à la psychanalyse*, Paris 1956, s. 308).

doğuracaktı.[49] Fakat İlerlemenin bayraktarı ve muzaffer Aklın sâhibi ak ırka doğuştan gelen biyolojik-bilimsel bir üstünlük atfetme ayartmasını karşı konulmaz kıldığından, onlarla Avrupa dışındaki durgunluk arasındaki karşıtlık, geleceğin tohumunu yâni büyük ölçüde ikna edici ırksal argümanları içinde taşıyordu. Bu yolla, kuşkusuz insanlık kadar eski olduğu için "doğal" denebilecek, zâten yaygın olan popüler ırkçılığın yanına, bir de kendini bilimsel bir temelde kurmaya çalışan – akılcılaştırılmış ırkçılık denebilecek – bir ırkçılık biçimi eklendi. Bu sürecin işaretleri belki insan zihninin bir "boş levha" ya da *tabula rasa* olduğu fikrinin yaratıcısı John Locke gibi bilimsel çağın bâzı büyük düşünürleri arasında gözlenebilir. Bu fikriyle Locke, evrensel eşitlik anlayışının en büyük habercisi sayılabilir (çünkü eğer bütün fikirler sonradan ve dışarıdan ediniliyorsa insanı olduğu şekliyle insan yapan tek şey, eğitimdir). Bununla birlikte, bunun varabileceği sonuçlar bilinçli olarak düşünülmemişti – görünüşe göre Locke tamamiyle başka bir şey ileri sürmeye çalışıyordu. Ama gelin François Bernier'nin bu dost ve şakirdinin örneklerini nasıl seçtiğine bir bakalım. Onun, Bir İngiliz çocuğunun gözünde, bir Zencinin ak olmadığı için insan sayılmayacağını nasıl açıkladığını dinleyelim:

> Bir çocuk insan fikrini biçimlendirdiğinde... zihnindeki fikirlerin öyle bir karışımıyla, ak ya da İngiltere'de görülen deri rengine sáhip olan, *insan* diye adlandırdığı tek bir karmaşık fikir oluşturur ki, ak renk, insan dediği karmaşık fikri oluşturan bileşik basit fikirlerden birisi olduğundan, bu çocuk size *bir* zencinin bir insan olmadığını gösterebilir: ve bu yüzden aynı şeyin hem olup hem olmaması imkânsız olduğundan, ilke gereği bir zencinin bir insan olamayacağını gösterebilir. (*İnsan Zihnine İlişkin Deneme*, IV, VII)

Bu açıklama İngiliz toplumunda o zamandan iyice kök salmış bir önyargıyı akla getiriyor, ki bu önyargı, Locke'ın bir çocuğun düşünmeye başlar başlamaz kendisini besleyen sütanne ile kendisinden korktuğu bir Zenciyi birbirinden ayırt edebildiğini doğruladığı bir başka pasajda daha bile açık ifade edilmiştir.[50] Bir İngiliz çocuğunun ilk düşündü-

---

[49] Düşüşten önce yaşanan Altın Çağın geleceğe aktarılması anlamında. Bu fikri, yukarıda Almanya bölümünde işaret ettiğimiz zaman mefhumu çevresindeki belirsizlikle karşılaştırın.

[50] Çocuk, kendisini besleyen sütannenin kendisiyle oynadığı kediden de kendisini korkutan Kara Araptan da ayrı olduğunu kesinlikle bilir. ...*Deneme*, I, I. 25.

ğü şeyler böyle olabilir de olmayabilir de, ama fikirler arasındaki ilişkileri ele alırken şu düşüncelerini sergilediğinde, Locke, mantık yeteneğinin altında yatan bir önyargıyı ele verir:

> [Caius'u] bir insan olarak düşündüğümde zihnimde insan türünün karmaşık fikrinden başka bir şey yoktur. Aynı şekilde "Caius bir ak adamdır" dediğimde de zihnimde sırf rengi ak olan bir adam düşüncesinden başka bir şey yoktur. Fakat Caius'a "koca" adını verdiğimde bir başka kişiyi taklit ederim... (...*Deneme,* II, XXV, ı.)

Locke'ın burada örneğini verdiği gibi tutarsız bir mantıkçının gözünde, "ak adam" terimi tıpkı "insan" terimi gibi niteleme gerektirmeyen bir mutlak terim hâline gelir.[51] Daha önceki yüzyıllarda bu türden bir skolastik çerçeve içinde, Caius bir Hıristiyan olurdu, çocuğu korkutan şey de şeytan. Avrupa'da sekülerleşmenin artışı bu tür dönüşümlerde bile görülmektedir.

Bu yeniçağda bilginin bütün anahtarlarını elinde tutan filozofların çoğunlukla evrensel eğitimden geçmiş kişiler ve hepsi de insanlıkla ilgilendiğinden, tanımı gereği antropologlar oldukları hatırda tutulmalıdır. "Edinilmiş fikirler" ile "doğuştan gelen fikirler" üzerine tartışmada Leibniz'in Locke'a getirdiği eleştiriler, insan soyunun yeni sınıflandırmasının nasıl kaçınılmaz biçimde kökleşmiş bir ahlâkî mutlakçılığa meylettiğini bize gösterir.

Leibniz, aslında doğuştan gelen ahlâkî gerçeklerin ya da "tıpkı yürürken bu yasaları hiç düşünmeksizin mekaniğin yasalarına uygun davranmamız gibi, derhâl ve akla başvurmaksızın, aklın hükmettiği bâzı alanları harekete geçiren güdülerin" varlığına inanıyordu ve şunu ekliyordu: " Ne var ki en sık olarak bu vicdanî güdülere uygun davranırız ve çok daha güçlü izlenimlerin altında kaldıkları zamanlarda bile kişi onları izler. İnsanlığın daha büyük ve daha iyi olan kısmı bu güdülere şahadet eder... ve onların yaban hayvanlarınınkinden bile zâlim olan töre-

---

[51] Locke'dan daha iyi bir mantıkçı olan Leibniz, *İnsan Zihnine İlişkin Yeni Denemeler*'inde onu şöyle çürütmüştür: "...başka şeylere hattâ başka bütün her şeye götürmeyen ilişkileri ve mükemmel analizleri içermeyecek kadar mutlak ve gevşek hiçbir terim yoktur; öyle ki göreceli terimlerin içerdikleri ilişkilere açıkça işaret ettiğini söyleyebilirsiniz." Bu anlamda, koca Caius, karısının fikrine götürüyorsa, beyaz adam Caius, insan türünün hayvan türüne götürdüğünden daha açık bir tarzda kara adama götürür. Locke'ın beyaz adamı bir mutlak olarak üzerine kurduğu bu uslamlama özellikle açıklayıcıdır.

lerini onaylaması için, kişinin Amerikan vahşîleri kadar vahşî olması gerekir".[52] Avrupa'nın bilimsel çağının bütün bâtıl inançları bu birkaç sözde toplanmış gibidir. Bununla birlikte birkaç sayfa ileride şunları da yazdığı için Leibniz, Locke'tan daha incelikli ve daha "görececi"dir:

> Özellikle bedensel güç ve hattâ bizzat ruhu ilgilendiren konularda olmak üzere barbarların bizi geride bıraktığı önemli meseleler olduğunu kabûl etmek zorundayız. Ne mal biriktirme hırsına, ne de başkalarına hükmetme hevesine sâhip olduklarından, onların pratik ahlâklılığının bâzı bakımlardan bizimkinden iyi olduğu söylenebilir. Bizde, onlardakinden daha çok iyilik ve daha çok kötülük var. Alçak bir Avrupalı bir vahşîden daha kötüdür. Onda kötülük kemâle ermiştir".[53]

Fakat Leibniz şöyle tekrarladığında, Avrupalı Akıl hakkındaki daha yapay tavrına bir kez daha geri döner:

> Bununla birlikte doğanın bu insanlara verdiği avantajlarla aklın bize verdiklerini birleştirmekten insanlığı alakoyacak hiçbir şey yoktur.

Onu haklı çıkarmak üzere tasarlanmış Akıl ile birleşmiş ahlâka yapılan göndermeyle Avrupalıların ben-merkezciliği en açık biçimiyle kanıtlanır ve Leibniz bu sözleriyle neredeyse filozof meslektaşlarının hepsi adına konuşmuştur. Bu yüzden, ("doğuştan gelen fikirlerin" inanılırlığını yeniden kurmak bakımından) doğal yasanın ve zorunlu gerçeklerin varlığına tanıklık etmeleri için Platon ve Havari Pavlos'a yaptığı göndermeden sonra gelen çok önemli bir pasajda şöyle yazar: "Mantığın yanı sıra, biri ilâhiyadı, öbürü hukuğu şekillendiren metafizik ve etiğin her ikisi de, doğal bilimler olmaklıklarıyla, böyle gerçeklerle doludur ve bunun sonucunda kanıtları ancak doğuştan gelme denen içsel ilkelerden çıkabilir."[54] Bundan açıkça ortaya çıkan sonuç, Hıristiyan ilâhiyadının temellerinin ve Avrupa hukukunun kendilerinin de, doğuştan gelme hem de *evrensel olarak* doğuştan gelme olduklarıdır. Leibniz, sâdece hayvanların doğuştan gelme ilkelerden yoksun olduğunu düşünür: "Hayvanlar tümüyle görgülcüdür ve örneklerle şartlanmıştır... buna karşılık insanlar kanıtlayıcı bilimleri uygulamaya muktedirdirler." Benzer biçimde, eserinin Locke'ın felsefesine tamamen yanlış bir şekilde

---

[52] *İnsan Zihnine İlişkin Yeni Denemeler*, I, II, § 9.

[53] *İnsan Zihnine İlişkin Yeni Denemeler*, I, II, 20. (Hem iyilikte hem kötülükte aşırılıkla ilgili) Bu tür bir hüküm, Hıristiyan düşünürler tarafından "İsrail'in sırrı" üzerine düşünürken bâzen Yahudiler için de verilmiştir.

[54] Leibniz, ...*Yeni Denemeler*, *Önsöz*.

bir tür ahlâkî görececilik dâhil ettiği bir başka kısmında Leibniz şunları yazar:

> Kendi adıma, ahlâkî iyiyi ve koruyup sürdürmekten Tanrının sorumlu olduğu aklın değişmez hâkimiyetinin gücünü ölçü olarak almayı yeğlerim... İyi, Tanrının genel iradesiyle doğaya ya da akla uygun olan şeydir. [55]

Leibniz, öyle ya da böyle, Hıristiyan ahlâkının geleneksel üç kurucu köşe taşının aralarındaki ilişkiyi tanımlama çabasındaydı. Daha önce söylenmiş olanları tekrarlayan öbürlerinin artık böyle bir derdi kalmamıştı. Gassendi'nin daha önce esaslı bir soru yöneltmiş olduğu deistlerin durumu özellikle böyleydi. Söz konusu soru, o zamandan itibaren ahlâk ile ilgilenen her büyük yazar tarafından ve her önemli metinde tekrarlandı: "Hıristiyanlar arasında yetiştirilmemiş olsaydınız bu düşünceler hiç aklınıza gelir miydi?" Montaigne'in kendiliğinden maksimi – Kendisinin doğadan doğduğunu söylediğimiz vicdanın bu yasaları, töreden türer[56] – tamamiyle unutulmuş gibiydi. Kuşkusuz, Gassendi'nin sorusu değişik yazarlarca değişik biçimde yanıtlanmış olabilir ama bu değişiklikleri kitabımızın sınırları içinde tek tek ele alma durumunda değiliz. Gelin, muhtemelen döneminin en berrak düşünürü olan Diderot'dan bir alıntıyla yetinelim. Ona göre, "ahlâk yasaları her yerde aynıdır."[57] Bu, Aydınlanmanın tipik ifadesidir ve gayet doğru olarak, "en güçlü olanın aklı daima en iyisidir" şeklinde anlaşılabilir – çünkü, sözlüklerin açıkça gösterdiği gibi, Avrupalıların aklı, aynı zamanda hem dâvanın taraflarından biri, hem de verdiği tehditkâr imâlarla yüklü hüküm karşısında hiçbir temyiz mercii bulunmayan bir yargıç idi.[58]

Irkçılık yanlısı fikirlerin deneysel bilimin yeni yöntemleriyle daha bir ikna edicilik kazanmasına yol açtığından, Aklın yukarıda tanımlandığı anlamdaki taraflılığının sonuçları iyice ağır olmuştur. Deney, gözlem-

---

[55] ...*Yeni Denemeler*, II, XXVIII, § 4.

[56] *Denemeler*, I, XXIII

[57] Diderot ve D'Alembert'in büyük *Ansiklopedi*'sinde (Diderot tarafından yazılan) "Irreligeux" maddesi.

[58] Örneğin bkz. Bescherelle'in *Nouveau dictionnaire national*'inde (1893 basımı) "Raison" başlıklı madde: "1.. ...Genel fikirleri edindiğimiz yeti... doğru, bilge ve yasaya uyan bir insanın düşünce ve eylemlerini tek başına verebilen inkâr edilemez gerçek ve adalet ilkelerince üretilen Aydınlanma bütünü. 2. Konu, neden, ama birini ikna etmek için kullanılan en güçlü argüman"

dir ama aynı zamanda, büyüteç, neşter, ölçek gibi, gözlemin araçlarını da imâ eder. Psikoanalizin keşfine kadar, pozitif bilim insanda sâdece maddî olanı, sâdece tartılabileni ve ölçülebileni araştırmıştır. Böyle kısıtlar içinde çalışan bilimciler, çabucak, tek erişebildikleri şey olan fiziksel karakteristiklerden, çoğu kez ne yaptıklarını fark etmeksizin ve benimsedikleri materyalizme ters düşer şekilde, bir takım ahlâkî ve zihinsel nitelikler ortaya koymaya, kafatasının şeklinden ya da derinin renginden ahlâkî sonuçlar çıkarmaya meylettiler. Bu sapmaları kesin bir bilimsel zorunluluk ya da sınırlamadan çok belli bir felsefî tercihin dayatmış olduğu açıktır. Voltaire, *Traité de Métaphysique*'inde yol göterici genel ilkeyi ilân etmişti: "Matematiğin pusulasından ya da deney ve fiziğin ışığından yardım alamadığımızda ileriye doğru tek bir adım atamayız."

Bu konuya devam ederken, her şeyden önce anatomideki ilerlemeye bir göz atmamız gereklidir. Görece dikkatlerden daha uzak ve daha temkinli biçimde gerçekleştirildiğinden daha az göze çarpsa da, İnsanın bâzı içsel yapılarının ve düzeneklerinin keşfedilmesinin yeni felsefe üzerindeki etkisi, evrendoğum ve coğrafya alanlarında yapılan dışsal keşiflerin etkileri kadar büyük olmuştu. Söz konusu keşifler, İnsan bir Makinedir fikrini akla getirmiyor muydu? Descartes, Harvey'in kan dolaşımını açıklamasından esinlenerek *Yöntem Üzerine Konuşmalar*'ının ünlü bir pasajında bu fikri ortaya koydu.

> Daha şimdi açıkladığım [yüreğin yaptığı] bu hareket, sırf insanın yüreğin içinde gözüyle görebildiği organların özelliklerinden çıkar... karşı ağırlıklarının ve çarklarının gücü, yerleştirilişi ve şeklinden çıkan saatin hareketi gibi... İnsan çalışkanlığının ne kadar çok otomat ya da hareketli makine yapmaya kadir olduğunu bilenlere bu garip gelmez, her hayvanın vücûdunda bulunacak kemiklerin, kasların, ana damarların, damarların ve bütün öbür parçaların muazzam çokluğuyla karşılaştırıldığında bu vücut, Tanrının eliyle yapılmaklığıyla, kıyas kabûl edilmez biçimde daha iyi inşa edilmiş bir makine sayılmalıdır.

Ve buradan şu sonuca vardı:

> Tanrı vücûdumuzu bir makine gibi yapmış ve daima kendi yasalarına göre çalışan bir evrensel âlet gibi işlemesini irade buyurmuştur.[59]

---

[59] "Entretiens avec Burman"; krş. C. Gusdorf, *op. cit.*, C. IV (*La révolution galiléenne*, II, s. 132)

Bu yüzden bu yasalar mekanik yasalardı ve yıldızların hareketini yöneten yasalarla aynı yasalardı. Tanrının bir kez yarattıktan sonra elini çekmiş gibi gözüktüğü bir evrende olayların akışını bu yasalar düzenliyordu. Bu, teknik-matematik bir durağan geometrik mekâna indirgenmiş doğa kavrayışıydı, tamamen düzleştirilmiş "iki boyutlu dünya" kavrayışı. Hem hayranlık verici hem fazla basitleştirici bir "mühendislik felsefesi" ile desteklenen Kartezyen bilimin açık seçik ve etkili fikirleri için ödenmek zorunda olunan bedel böyleydi.

Son derece etkili olmuş gibi gözüken bâzı genel fikirleri tahlil etmiş bulunuyoruz. Fakat, sâdece kısaca alıntılamak şeklinde bile olsa şunu da kendimize hatırlatmalıyız: Spinoza ile onun *more geometrico* etiğinden ya da Leibniz ile onun *modo geometrico* hukuk biliminden ya da Samuel Pufendorf ile onun *ad analogiam systematis copernicaei* sosyal biliminden beri üniversitelerimize sosyolojinin ya da çağdaş laboratuarlara psikolojinin hükümlerinin girmesiyle, Batı bilimi kesin bilimlerin başarılarıyla büyülenmiş ve insan bilimlerine de bu bilimlerde geçerli olan aynı kuralları uygulamaya çalışmıştır. Buna rağmen ya da belki bu yüzden, "canlı madde" bilimi birçok bakımlardan fiziksel bilimlerle zayıf bir ilişki içinde kalmış ve bu alandaki araştırmalar yüzyıllar boyunca kadîm mitolojilerin ve hurafelerin etkisi altında yürütülmüştür. Canlı türlerinin ortaya çıkışı ve birbiriyle karışmasıyla ilgili sorunlar için bu durum özellikle geçerlidir. On dokuzuncu yüzyıl nasıl hâlâ kendiliğinden türeyişe inanıyorsa, on sekizinci yüzyıl da, birbirinden en farklı türler arasında melezlenme olasılığını dikkate almaya hazırdı. Bu yüzden, İngiltere'de Locke "Bir kedi ile bir sıçandan olan ve üzerinde her ikisinin de açık özelliklerini taşıyan bir yaratığı" kendi gözleriyle görmüş olduğunu kesin bir dille bildirmişti.[60] Fransa'da bilim dünyası Réamur'nun bir tavuk ile bir tavşandan başarılı bir şekilde melez bir yavru elde ettiğine ikna olmuş[61] ve Maupertuis, çiftliklerde her çeşit "yapay birleşimler" üretmek üzere deneyler yapılmasını önermişti.[62]

---

60 *İnsan Zihnine İlişkin Deneme*, III, VI, 23.

61 Krş.: J. Rostand, "Réamur, embryologiste...", *Revue d'histoire des sciences*, XI (1958), s. 49. Linneaus, *Metamorphosis Planetari m*'unda (1755) bu sansasyonel buluşa dikkat çekmişti.

62 Maupertuis, *Lettres sur le progrès des Sciences* (1752), s. 103.

Veteriner Bourgelat, bir boğa ile bir kısrağın yavrusu üzerinde otopsi yaptığını iddia etmişti.[63] Bir insanla bir ineğin hattâ bir tavuğun çiftleşmesinden döl alınabileceğini iddia eden Fortunio Liceti'nin gözlemleri on sekizinci yüzyıl boyunca enine boyuna tartışılmış,[64] aynı yüzyılın sonunda da Linneus'un öğrencisi Johann Fabricius, Zencilerin nasıl insanla maymun arasındaki bir melezlenmeden türemiş olduğunu *kanıtlamıştı*. Bu konuya daha sonra geri döneceğiz.

Türler arasındaki – kedi ile sıçan, insan ile maymun arasındaki – sınırların böyle belirsiz çizilmesi, psikanalitik bakımdan canlı ile cansız arasındaki sınır çizgisini ortadan kaldırmaya yönelik mekanistik bir arzu olarak yorumlanabilir.(Bu kelimelerle birleşmiş olan fikirler kişinin düşüncelerini *animizm* kavramına götürür ki, oldukça ilginç biçimde, artık bugünkü anlamını kazanmak üzere antropologlar tarafından alınıp ilkel dinleri adlandırmak için kullanılmasına dek bu kavram, gerek Klasik gerek Hıristiyan kaynaklarda hayat felsefesi anlamında kullanılmıştı).

İnsanı Doğa Ana'ya daha yakından bağlayan fantezileri canlandırma kapasitesiyle bu karışıklık – Tevrat dışında – her yerde hükmünü sürdürmüş gibi gözükmektedir. Hattâ belki de türler arasındaki sınırların bu belirsizliğinin Tevrat'ta ortadan kalkması da bir sansür sürecinin sonucunda olmuştu. Çünkü, bütün mitolojilerde bol bol bulunan efsânevî melezlenmeler ve tanrı-atalardan hayvan atalara, mümkünsüz türeyiş hikâyelerinin yerini, Tevrat'ta eşcinselliğe karşı şiddetli tehditler ve âyinsel yasaklar almışa benzemektedir.[65] Bu noktada, doğaya karşı işlenen günah her ne kadar meyvasız olsa bile, gene de Freud'un göstermiş olduğu gibi, bu yasağın ardında bir arzunun yattığına işaret edebili-

---

63 Krş.; Rostand, *age.* s. 47.

64 Krş.; Jacques Roger, *Les sciences de la vie dans la pensée française du XVII. Siècle*, Paris 1963, s. 31-34, 44, 83 ve başka yerlerde.

65 Bu kesinlikle çok geniş bir konudur. Yasak ihlallerinin en açık biçimde göründüğü Yaradılış Kitabının vi, 4-7, âyetlerini aktarmak yeterlidir. "O günlerde yeryüzünde devler vardı; ve Tanrı oğulları insan kızlarından eşler aldılar ve onlardan çocukları oldu, bunlar eskinin güçlü adamları, şöhretli adamlar oldular. Ve Tanrı insanın yeryüzündeki fenalığının büyük olduğunu gördü ve... Rab 'yeryüzünde yaratmış olduğum adamı mahvedeceğim; hem adamı hem hayvanları dedi', vb.". Ardından, yeni bir türden yaratışın izleyeceği Tufan geldi.

riz. Yaradılış Kitabının kendisi, bütün hayvanlarını *kendi cinsine göre* yaratmış olan Tanrının Nuhun Gemisini hiçbir hayvanın cinsi yok olmasın diye, nasıl yine aynı şekilde [her birini kendi cinslerine göre çift çift. *–ç.n.*] doldurmaya özen gösterdiğini anlatır. Bilimsel olarak doğru olan bu sınıflandırma, kuşkusuz açık değil zımnîdir ve tümüyle didaktik ya da yasalcı bir amaçla Eski Ahit'in değişik bölüm ve âyetlerinden çıkarsınılması gerekir. Ne olursa olsun, Kutsal Kitapta farklı türler arasında melezlenmeler, piçleşmeler ve Batı biliminin Linneus'un sınıflandırmasından sonra bile uzun süre olabilir gözüyle baktığı biyolojik bakımdan imkânsız soy zincirleri hakkında bir soru işareti bırakılmamıştır.

Böylece ortaya çıkan temel epistemolojik mesele, Kutsal Kitap'ın daha kesin hayat bilimleri anlayışı ile putataparlık ve ulu Toprak Tanrıçası ile birleşmeye yönelik tiksinç arzuya[66] karşı şiddetli bir savaş hâlinde olan katı tektanrıcılık ilkesi arasında bir ilişkinin varlığını imâ ediyor gibidir. Fakat bu ilişki nasıl yorumlanmalıdır? Belki soruna dolaylı yaklaşmak, yâni neyin doğru olduğu noktasından bakmak yerine, mitolojik yanlışların direngenliğini dikkate almak ve bunları animizm ve paganizmin karışıklıklarıyla ve Aristotelelesci varlıkların büyük zinciriyle ilişkilendirmek en iyisidir.[67] Georges Gusdorf, çoktanrıcılığın bir ardışıklık teolojisi imâ ettiğine işaret etmiştir, hem de yalnızca tanrıların kendi arasında değil, tanrılarla insanlar arasında, yarı tanrılarla kahramanların, tanrılık ve insanlık arasında aracılar olarak hizmet ettiği bir ardışıklıktır bu.[68] – Aristoteles ile Yaşlı Plinius'un sâdık okurları olan – Aydınlanma düşünürlerinin inandığı kırmalar ve ucûbeler, tartışmasız

---

66 Richard L. Rubenstein, bâzı Talmud yorumlarında Eski Ahitçe yasaklanan bu kadîm gelenek ya da arzuların ortaya çıktığını saptamıştır. Bkz. *The Religious Imagination, A Study in Psychoanalysis and Jewish Theology*, Indianapolis ve New York 1968.

67 "Doğa cansızdan canlı şeylere öyle yavaş yavaş geçer ki bunların sınırları ve araçları birbirinden ayırt edilemez. Bitkiler ırkı cansız nesnelerden birdenbire türer; bunlar birbirlerinden katıldıkları ilişki bakımından fark edilirler; çünkü, hayvanlarla kıyaslandığında cansız gözükseler de, bitkiler, başka cisimlerle karşılaştırıldığında hayata sâhip gözükür.
Bununla birlikte, gözlemiş olduğum gibi bitkiden hayvana değişim tedricîdir. Kişi bâzı deniz canlılarının hangi sınıfa ait olduğunu sorgulayabilir... ilerleme, daima öbürüne göre daha canlı ve hareketli olana gider şekilde, tedricîdir." Aristoteles'in *Hayvanlar Tarihi*, Tricot'nun Fransızca çevirisi, Paris 1957, C. II, s. 492-494.

68 G. Gusdorf, *op. cit.*, C. II ("Les origines des sciences humaines"), s. 137

olarak Zeus ile Leda'nın dölleri değil miydi? Aradaki bağlantı halkası, bir uzmanının[69] şu şekilde anlattığı Hıristiyan Orta Çağ olabilir:

> insanlarla hayvanların günahkâr tutkuların sonucundaki ortak dölü fikri asla bir tarafa bırakılmamıştı. Örneğin Plinius, Hindistan'da Hintlilerle yaban hayvanların ilişkisinden doğan kırma "insandan azmaları" kayda geçirmişti, Plutarkhos da minatorları, dryadları, satirleri ve hattâ sfenkslerle atadamları bu tür ilişkilere bağlamıştı. Papa 2. Alexander'ın misafirlerine bir kontes ile hediye olarak alıp sevgili edindiği bir maymundan olma, yaklaşık yirmi yaşlarında, sağır ve şaşılacak derecede babasına benzeyen bir "oğlan çocuğunu" gösterdiği iddia edilmişti... Elbette, bir kadın ya da erkek ile bir cehennem yaratığının (bir Succubus ya da bir İncubus)* birleşmesinden türeme düşüncesi daha bile yaygındı... Yunan mitolojisinin yabanıl kıyılarında kaynaşan bu insanbiçimci hayâletler kalabalığı, Hıristiyan vahyinin yükselişiyle dağılmak şöyle dursun, mümkün ve de sık olduğu kabûl edilen dönüşümleri yüzünden tanımlanmaları iyice zorlaşan yeni iblis ve popüler goblin sürülerinin katılımıyla daha da güçlendi...

Peki, Biyolojik deneycilik, hayatın yaratılması ve varlıklar arasındaki sınırlar gibi hayatî bir konu üzerinde on dokuzuncu yüzyıla dek Kutsal Kitap'taki düşüncelerle tam bir mutabakat sağlayamadıysa, psikoloji bilgisiyle ilişkisi nasıl olmuştu? Bu alandaki atılımların genel bir hız kazanmasının arefesinde, 1935'te Edmund Husserl bir bilanço çıkarmaya çalıştı. Eleştirisi öncelikle Kartezyen ikiciliğe karşı yönelmişti:

> Eskiden psikoloji, şu kavrama dayalı bir paralel bilimin ödevini yerine getirmekle görevlendirilmişti: – araştırma nesnesi olan – Ruh, doğal bilimin konusu olan bedensel doğa kadar gerçek bir şeydir. Bu asırlık ön kabûl bütün saçmalığıyla açığa çıkarılmadığı sürece ruhun gerçek bilimi olan hiçbir psikoloji var olamazdı... Modern çağ, ta başından itibaren, bir model olarak *mos geometricus*un töz ikiciliğini ve yöntemlerinin paralelciliğini benimsemişti... Dünya zâten "doğalcı" bir tarzda görülüyordu. Bunun sonucu, ruhun, bedenin doğal bilimler-

---

[69] Franck Tinland, *L'homme sauvage, Homo ferus et homo sylvestris*, Paris 1968, s. 40-45 ("L'homme sauvage médiéval et sa discondance").

* *Succubus*: Ortaçağ Batı Hıristiyanlığında uyuyan erkeklere musallat olup onlarla cinsel ilişkiye girdiğine inanılan dişi iblis.
Incubus: Aynı şeyi kadın kurbanlara yapan (gerçi eşcinsel ilişkiye girebildikleri de rivâyet edilir) erkek iblis. Bâzı durumlarda ilişki dişi tarafın gebeliğiyle sonuçlanır ve sonuçta doğan yaratık genellikle şer olurdu. Nesnel temeli – karabasanlar ve erotik düşler – bütün insanlarda ortak olduğundan bütün kültürlerde işlevdaşları görülebilen *succubus* ve *incubus*ların görevi, Müslüman geleneğinde özel bir sınıf olarak tasnif edilmeyen bir takım cinlerce üstlenmiştir. *–y.h.*

de hem başlama noktası hem prototip olarak iş gören fiziğin kategorilerine uygun biçimde kullanılan aynı yöntemlerle yorumlanacak gerçek bir eklentisi olarak düşünülmesiydi...[70]

Husserl, bu yanılgının temelinde Kartezyencilikle birlikte, Locke'ın bir şekilde doğanın bedensel süreçlerince denetlenen psişik görüngünün çevresinde cereyan ettiği boş levha yâni *tabula rasa* benzetmesinin yattığına inanıyordu.[71] Bununla birlikte, bu ayrımın bütün imâlarını kavrayabilmemizi Freud'a borçlu olsak da, bilinçten ayrı olarak *bilinçlilik* terimini[72] (içsel bilginin bu her iki biçimi de Fransızcada tek kelimeyle, *conscience* diye adlandırılır) kullanıma soktuğundan, Locke, o tutarsız görgülcülüğü içinde modern psikolojinin mekanistik ve materyalist yöneliminin kökenindeki ikircimlerden birini açıkça kavramışa benzemektedir. Bilginin bu biçimlerinden biri ilahiyat tarafından işlenmiştir ve bir anlamda, bilinçli ya da bilinçsiz duygulanımlar karmaşasını içermiştir; öbür biçim, daha sonra ilahiyadın azat edilmiş hizmetkârı felsefe tarafından geliştirilmiş ve kendisini katı biçimde bilinçli algı alanıyla sınırlamıştır ki Locke'ın *bilinçlilik* ile kastettiği budur. Belki bu semantik evrim, psikolojinin geçmiş yanılgılarının anahtarıdır, çünkü modern psikolojinin ayrım noktasının "Düşünüyorum, öyleyse varım"ın son tahlilde "Ben düşündüğümden başka bir şey değilim" anlamına gelmesi olduğunu söylemek doğru olamaz mıydı? Ve durum gerçekten buysa, bu en son Akıl Ütopyaları nasıl ortaya çıkmıştı ve imâ ettikleri neydi? İnsanı sâdece bilinçli düşüncesine indirmek yönündeki bu felsefî arzu nedendi? Ve duygusal varlığın güdülerine yönelik bu daimî baskıya, (ilâhiyatçı Bossuet'nin Kartezyen düşünceye karşı çıktığı şekilde) "açık ve belirli fikirlerimizin ötesinde, inkâr edildikleri takdirde onlarla birlikte kapı dışarı edilecek böyle zorunlu hakikatleri içeren karışık ve genel nitelikte başka fikirlerin bulunduğu"[73] gerçeğini göz ardı etme yönündeki bu kararlılığa ne anlam atfedeceğiz?

---

[70] "Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendentale Phänomenologie", *Gesammelte Werke*, C. VI, Lahey 1954, s. 216-219.

[71] *A.g.e.*, s. 64.

[72] Krş.; B. D. Lewin "Conscience and consciousness in medical psychology: a historical study", *Psychoanalysis in America: distorical perspectives* içinde, der. M. H. Sherman), Springfield 1966, s. 431-437.

[73] Malebranche'ın bir öğrencisine mektup (1687); krş. Paul Hazard, *La crise de la conscience européenne*, Paris 1961, s. 195-196.

Bu soruları ortaya atmadan önce, psikoanalizin açıklamaya çalıştığı ruhun derinliklerini ilâhiyadın nasıl ve ne ölçüde hesaba kattığını göstermek ve bunun için başlangıç olarak bir yandan "doğaüstü müdahale" ile öte yandan "bilinçdışı dürtüler" arasındaki benzerlikleri ortaya koymaya çalışmak daha yöntemli bir hareket olacaktır. Örneğin Düşüş öğretisiyle suçluluk diyalektiği arasında kabaca bir semantik karşılıklılık bağlantısı kurulabilir. Daha da ileri gidilerek, antropologların ve mitologların yardımıyla farklı kültürlerdeki şeytan anlayışı ve ruhçuluk biçimleri arasındaki ilişkiler aranabilir ya da bâzı modern psikolojik bulgular aynı tarzda incelenebilir.[74] Hepsinden önemlisi, geçmişin parlak gölgelerini sorgulamak, "sözün doğrusu kimseyi sevmeyen ve kimseden nefret etmeyen" kişisellik dışı ve soğuk Tanrıyı[75] ve bu Tanrıyı kendisine örnek alarak "ne gülüp, ne ağlayıp, ne nefret edip sâdece anlamak" ile yükümlü filozofu[76] bir *Marrano*nun oğlu olan Spinoza'ya sormak yararlı olabilir. Leon Chestov ile birlikte Batı felsefesinin zihinsel süreçleri de izlenebilir[77] ve Mekanistik Akıl tarafından büyülenen, bilimsel Zorunluluğun yasalcılığı tarafından terörize edilen bu felsefenin kendisinin de, kendi payına, Husserl'in o kadar iyi tarif ettiği şekilde bir çıkmaz sokağa sürüklemek üzere, hizmetkârı olan Freud-öncesi psikolojiyi nasıl terörize ettiği görülebilir.

İnsanoğlunun bilimlerden yaptıklarının hesabını vermesini çok daha ısrarlı bir şekilde istediği bu kendi zamanımızda, bu tür sorgulamalar yararlı bir biçimde bu tartışmayı gerçekten tarihsel önem taşıyan bir soruna götürürür: Batı dehâsının kaynakları, dünyanın imgesini dönüştürürken insanın imgesini nasıl olup da böylesine çarpıtmıştır? Basitçe, böylesine etkileyici başarılar ortaya koyan bir entelektüel sistemin ütopyacı bir tarzda genişletilmesi yoluyla düşünürler ve filozoflar âciz kalıp insanın imgesini mi sakatlamıştı? Yoksa bildirilmiş gerçek olarak bilinen şeye karşı, kilisenin dogmalarına ve hurafelerine karşı verdikleri savaşın heyecanı ile mi sürüklenip gitmişlerdi? Yoksa sebep, kendi ahlâklılık ve "ideal benlik" fikirlerine uygun düşecek bir beyaz adam,

---

74 Blaise Pascal ve Johann-Geord Hamann'ın eserlerindeki gibi.

75 *Etik*, V. Bölüm, XVII. Önerme, Kanıt.

76 *A.g.e.*, (non ridere, non lugere, neque detestari, sed intelligere").

77 En sistemli ve doğrudan bu çeşit bir suçlama Chestov'un *Athènes et Jérusalem*'inde bulunur.

doğal olarak temiz ve iyi, sonsuzcasına mükemmelleşebilir ve potansiyel olarak her şeye kadir olan bir adam uydurmak arzuları yüzünden kapıldıkları aşırı basitleştirme miydi? Yoksa insan bilimlerinin böyle temelden yoldan çıkmasının ardında başka ve daha karanlık nedenler mi vardı?

8.

AYDINLANMANIN ANTROPOLOJİSİ

ILIMLI ANTROPOLOGLAR (TEKLİ TÜREYİŞÇİLER)

Anglo-Saksonların Protestan etiği ile saldırgan bir kapitalist dünya görüşü arasındaki on sekizinci yüzyıldaki bağlantıya Max Weber işaret etmişti. İngiltere'deki Püriten Devriminin ardından bilimsel araştırmada meydana gelen olağanüstü büyük patlama daha az dikkat çekmiştir. Çağdaşlarının gözünde İngilizlerin bu alandaki üstünlüğü tartışmasızdı. La Fontaine, İngiliz Tilki masalında buna saygı göstermişti:

> *... İngilizler*
> *Derin düşünür; ve bu mizaçları*
> *Ve zekâlarında ortak bağlara ihanet eder*
> *Her alanda Bilimleri tahta çıkarmak için*
> *Ta dibine dek kazar ve Deneyi kullanır.*

Bilime yönelik bu adanma, gücünün bir kısmını dinsel tutkudan alıyordu. O dönem İngiltere'sinde bilim ile din uyum içinde bir arada olabilmişse, bu, uzmanların deyişiyle "doğanın araştırılmasının temel bir dinsel edim düzeyine yükseltilmiş"[1] ve araştırmacıların "Rabbin işlerinin halkı tarafından araştırılıp öğrenilmesinin doğru bir hareket olduğu samimî inancında birleşmiş"[2] olmasındandı. Bunlardan birinin, çoğunlukla modern botanik ve zoolojinin kurucusu olarak görülen ve kılavuzları Newton olan bu bilimcilerin dinsel tutkularını hayranlık verici bir tarzda ifade eden papaz John Ray'in (1628-1704) sözlerine kulak verelim:

---

[1] Richard S. Westfall, *Science and religion in seventeenth-century England*, New Haven 1958, s. 46.

[2] Charles E. Raven, *Natural religion and christian theology*, Cambridge 1958, C. I, s. 207.

...Deneysel felsefe araştırmalarını sıradan bir tecessüs olarak mahkûm eden ve bilgi merâkını Tanrının hoşuna gitmeyecek bir uğraş olarak kınayanlar var. Sanki Yüce Tanrı insanların bilgisini kıskanırmış gibi. Sanki bizi ilk yarattığında insan zekâsının ışığının nerelere kadar ulaşabileceğini bilmezmiş, ya da Şânına öylesini uygun görseydi onu daha dar sınırlar içine kapatamazmış gibi... Bilgiyi alaya alan ya da inkâr edenlerin hatırda tutması gerekir ki, bizi hayvanlardan üstün ve meleklerden aşağı kılan, bizi erdem ve mutluluğa lâyık kılan, bilgidir...[3]

Ray de, kendisini Aristoteles'in sınıflandırmalarından azade kılmak ve "hiyeroglifleri, rumuzları, meselleri, masalları, kehânetleri ya da Tanrısallık, Ahlâk, Gramer yahut insan bilgisinin herhangi bir dalına ait olmayan her şeyi" tamamiyle ortadan kaldırmayı başarmak[4] için *tabula rasa* yöntemini uygulamıştı. Bir başka deyişle, geleneksel mantığı ve bilindik fikirleri bir yana bırakıp gerçekliği kendi muhakemesini kullanarak kavramaya çalışmıştı. Baştan kabûllenilmiş hiçbir kurama boyun eğmeyen Ray, tanrı tanımaz Epikürcüleri olduğu kadar, "mekanistik deistler" diye adlandırdığı Descartes'ın izleyicilerini de çürütmekle ilgileniyordu. Kabûl ettiği tek otorite metni olan Kutsal Kitabı sâdece genel bir referans çerçevesi olarak kullanıyordu. Eyüp peygamberin aksine "Anlamadım, bana göre fazla harika, bilmedim"[5] kelimelerini ağzına almıyordu. Fosiller gibi yeni bulguların Yaradılış hikâyesi ile çelişip çelişmediği konusunda cehâletini itiraf etmiş ve başkalarının daha sonra bu zorlukların üstesinden geleceğini ummuştu.[6] Kitaplarının birinde şöyle yazdı:

Tamamiyle dürüst olacaksam, bu konularda hâlâ kuşkuya açık birçok husus vardır; Çözmeye ya da açıklamaya kadir olmadığımı itiraf ettiğim sorular ortaya atılabilir; bu durum bunların belirli doğal açıklamalarının olmadığından değil, benim onlar hakkındaki cehâletimden kaynaklanır.[7]

Bununla birlikte kendiliğinden türeme ve türlerin birbirine dönüşümü hakkındaki görüşlerinde tavizsizdi:

Gözlemlerim ve doğrulamalarım nedensiz ya da kendiliğinden türeme diye bir

---

[3] Ray'in *Synopsis stirpium Britannicorum*'a önsözü (1690).
[4] Ray'in Willughby'nin *Ornşthology*'sine önsözü (1670).
[5] Eyub, XLII, 3.
[6] R. S. Westfall, *op. cit.*, s. 37.
[7] Krş.; Raven, *op.cit.*, C. I, s. 120, Ray'in *Synopsis Quadrepedum*'undan (1693) alıntı.

şeyin olmadığını, ama en iğrenç ve küçük böceğe kadar büyük-küçük tüm hayvanların kendileriyle aynı türden hayvan ana babalardan türediğini gösteriyor.[8]

Ray, bitkiler hakkında yazarken kara bir insanın ak bir insandan kara bir ineğin ak bir inekten farkından daha fazla bir farkının olmadığını söylemekle büyük bir öncü olduğunu göstermişti:

Bitkilerde çiçeğin renginin ya da meyvanın tadının çeşitliliği, hayvanlardaki kıl ya da deri renginin ya da etin tadının değişkenliğinden farklı bir özgül ayrılığa işaret etmez, öyle ki, birisi sâdece çiçeklerinin rengi farklı diye iki bitkiyi birbirinden ayrı iki türe ait sayarsa, bu yaptığı, ancak bir kara Arapla bir Avrupalının ya da bir kara inekle bir ak ineğin ayrı türler olduğunu söylemek kadar doğru olur...[9]

Ray tarafından önerilen ilk memeli ailesi *Anthropomorpha* yâni maymunlar idi, ancak insanı bu aileye dâhil etmek aklından geçmemişti. Çalışma arkadaşı ve rakibi Edward Tyson (1650-1703) insan ile şempanze arasındaki yapısal benzerliğe işaret ederek ve böylece Karşılaştırmalı Anatominin kurucusu olma unvanına hak kazanarak aradaki boşluğu dolaylı şekilde doldurdu. Bu konudaki kitabı *Orang-Outang, sive Homo Sylvestris: or the Anatomy of the pygmie compared with that of a Monkey, an Ape and a Man* adını taşıyordu. Kafa karıştırıcı terminolojisi bir yana bırakılırsa (çünkü Tyson şempanzeyi orman pigmesi, orangutanı da orman adamı olarak tanımlıyordu) bir uzmanın[10] dediğine göre bu çalışma, değerini bugün bile koruyan bir dakik ve doğru gözlem şaheseridir. Tyson, bir parça mizahı da elden bırakmaksızın, Kartezyen aşırılıklarla arasına mesafe koyanlar arasındaydı:

Eskiler hayvanları insan yapmakla eğlenirlerdi: Şimdi ise tam tersine, hiç de felsefî olmayan bir tarzda insanı sırf Hayvan ve Madde yapmaktan keyif alınıyor. Oysa gerçekte İnsan kısmen Hayvan, kısmen Melektir; ve Yaradılışta bu ikisini birbirine bağlayan Halkadır.

Tyson, felsefî kurgular ya da değer yargıları üretmekten genel olarak kaçınmıştı. Zencilerle ilgili olarak, derilerinin renginin "Deri ile Epidermis arasında yer alan özel tabakadaki kara bir sıvıyla dolu kanallardan geldiğini" bildirmiş ve "İklimin Salgıbezlerini değiştirebileceği-

---

[8] Ray'in *Wisdom of God*'ının Sonsözü (1693).

[9] *A Discourse on the Specific Differences of Plants* (1674); krş. Th. Birch, *History of the Royal Society of London*, Londra 1756, C. III, s. 162-173.

ni ve bu yolla orada yaşayanlara farklı bir Renk verebileceğini" söylemiş olması ilginçtir. Bu görüşün yaygınlık kazandığını ve özellikle Maupertuis ile Buffon tarafından benimsendiğini göreceğiz.

Biyografisini yazan Ashley Montagu'ya göre:

> ...Tyson'ın Batı düşüncesinin gelişimine başlıca katkısı insanın büyük maymunlarla ilişkisine dikkat çekmesidir... Bu düşüncenin, insanın türeyişiyle ilgili görüşlerimizde meydana gelen devrim üzerindeki önemini ve uzun vâdeli sonuçlarını abartmak zordur. Tyson'ın bu devrimdeki payı, kendisini mevcut kültürümüzün yaratıcıları arasında yüksek bir mevkie lâyık kılmaktadır.

Tyson'ın Pigmesinden başlayarak insanlar arasında üstünlük hiyerarşileri kurmaktan özenle kaçınmış olması onu bu tür övgülere daha da lâyık kılıyor. Buna karşılık, doktor ve şair çağdaşı Richard Blackmore, *the Lay Monk*[11] kitabıyla Tyson'ın Orang-Outong'ını âvamlaştırmakta vakit kaybetmedi ve maymunları türümüzün en aşağı üyeleriyle kıyasladı. Maymunların "Konuşma Yetisiyle donatılmış olsalardı, belki *Hottentot* vahşîleri ya da Nova Zemlya'nın ahmak yerlileri kadar haklı olarak insan Irkının Şân ve Şerefinden yararlanma hakkı talep edebileceklerini" ifade etti.

Tyson'ın öncü çalışmasından sonra her ikisi de Büyük Britanya'da parlak destekçiler bulan iki olası kuram kalmıştı. Birinci kuram, Avrupalı insanı kendisini daha iyi kılmayı becermiş olan bir maymun ya da bir zenci olarak görüyordu. Rousseau'nun büyük maymunları insanın kardeşi sayan İskoçyalı şakirdi Lord Monboddo'nun (1714-1799) görüşü böyleydi. Bir arkadaşına yazdığı mektupta "Gözlemlediğiniz gibi babunların bizim kadınlarımıza ilgi duyduğu... bunların birbirleriyle cinsel ilişkiye girdiği kesindir" demişti. Lord Monboddo, bu yüzden insanın şânının, Orang-Outan'ın yaşadığı ilkel durumdan kendi zekâsı ve çalışkanlığı ile şimdi gördüğümüz durumuna ulaşmış olmasında" yattığını düşünüyordu.[12] İnsan ile büyük maymunlar arasında böyle yakın bir ilişki herkesin hoşuna gidecek bir şey değildi ve Monboddo'nun büyük

---

[10] Antropolog Ashley Montagu. Yukarıdaki alıntıların alındığı *Edward Tyson, M. D., F. R. S.*, Philadelphia 1943 ile krş.

[11] *The Lay Monastry, Consisting of Essaysi Discourses, etc*, içinde (krş., Ashley Montagu, *op. cit.*, s.402-403).

[12] Aktaran John C. Grene, *The Death of Adam*, New York 1961, s. 361 ve s. 219.

eserinin Almanca basımına önsöz yazmakla görevlendirilen Herder şu uyarıyı yapmıştı:

> Ama sen Ey İnsan, kendine saygı duy: Ne pongo ne de cibon senin kardeşindir: Amerikalı ile zenci öyledir: Bu yüzden bunlara zulm etmeyesin, soymayasın, öldürmeyesin; çünkü onlar senin gibi insandır: Maymun ile kardeşlik kuramazsın.[13]

Öbür ve daha yaygın olarak savunulan kuram ise maymun ile zenciyi iflâh olmaz biçimde geri kalmış insanlar saymaya eğilimliydi. Bu kuram İngiltere'de, püritenlikle hiç alâkası olmayan Manchesterlı cerrah Charles White (1728-1809) tarafından özel bir ateşlilikle savunulmuştu:

> Tekâmül basamaklarını tırmandıkça en son olarak, ilkel yaradılıştan en fazla uzaklaşmış ve bu yüzden insan ırkının en güzeli sayılabilecek ak Avrupalı ile karşılaşırız. Entelektüel güçler bakımından üstünlüğünden kimse kuşku duyamaz... böyle miktarda bir beyin taşıyan böyle soylu biçimlendirilmiş bir başı Avrupalıda değilse başka nerede buluruz?.. Bedenin bu dik yapısı, bu soylu yürüyüş neredFor? Zarafetin, ince duyarlıkların, duyguların amblemi olan Avrupa'nın güzel kadınlarının narin yüz hatlarına yayılan şu mahcup pembeliği dünyanın başka hangi bölgesinde buluruz? Sevecen ve yumuşak duyguların yüzdeki bu şirin ifadesi; ve hatlarla bedenin bu genel zarafeti nerededir? Parlak kızılla taçlanmış dolgun ve kar gibi ak böyle iki yarımküre, Avrupalı kadının göğsünden başka nerededir?[14]

Reformasyon sonrası İsviçre, Conrad von Gessner'den (1516-1565) günümüze, dikkate değer sayıda çok iyi doğabilimci yetiştirmiştir. Yaşadıkları dönemin otoriteleri olan bâzıları sonradan tamamiyle unutulmuştur. "Tufana tanık olmuş (*homo diluvii testis*) bir adamın" kemiklerini bulmuş olmakla ün kazanmış olan Johann Scheuchzer bunlardan biriydi. Bu durum, on sekizinci yüzyıla dek, her çeşit bilginin ister dinsel inançtan, ister zihinsel alışkanlıklardan ötürü olsun, Tevratın "kısa" kronolojisine ne ölçüde bağlı kalmış olduğunu bize hatırlatır. Albrecht von Haller (1708-1777) ve Cenevreli Charles Bonnet (1720-1793) gibi modern biyolojinin kurucuları arasında yer alan başka kuramcıların benimsediği tutumu da bu durum açıklar.

---

[13] Aktaran Frank Tinland, *L'homme sauvage*, *op.cit.*, s.128.

[14] Ch. White, *An Account of the Regular Gradation in Man, and in Different Animals and Vegetables...*, Londra 1799, s.134-135.

Her iki adam da, adları özellikle yaşayan varlıkların üreme araçları hakkındaki büyük tartışmayla anılan filozoflar ve dünyaca tanınmış bilginlerdi. Bu konu üzerine, biri dönüşümlerin ve "kendiliğinden türeyiş"in savunucularınca kabûl edilen yayılma ya da sıralı oluş (epigenez) kuramı, öbürü bir Yaratıcının ediminden kaynaklanan ön-oluş ya da ezelî biçim kuramı olmak üzere, başlıca iki kuram vardı. "Bütün ağaçlar" demişti Mallabranche "tohumlarının rüşeyminde minyatür olarak vardır." Vallisneri buna, "dünyanın sonuna dek gelmiş gelecek bütün insan soyu böylece Âdem'in içinde yaratılmıştı" görüşünü ekledi.[15] Sorun deney yoluyla hâlledilemiyorsa, karar ilâhiyat ya da felsefe tarafından verilecekti. Bu yüzden, Haller de, Bonnet de *Système nouveau de la nature*'ünde bir önceki yüzyılın bilimcilerinden şöyle söz etmiş olan Leibniz'den destek aldılar:

> Özleri oluşturan bütün biçimlerin dünya ile birlikte yaratılmış ve daima var olmuş olduğunu kabûl etmek zorunda kaldım... Bu noktada, zamanımızın en dakik gözlemcileri arasında olan Swammerdam, Malpighi ve Leeuvenhoek beylerin dönüşümleri yardımıma koştu ve bir hayvanın ya da başka bir organik varlığın hiç de bizim sandığımız zamanda husule gelmediğini ama öyleymiş gibi görünmesinin aslında bir gelişme ve bir çeşit artış olduğunu daha kolay kabûl etmemi sağladı.[16]

Kısacası, "Bütün dünya, bizzat dünyanın kendi içinde toplanmış ve önceden biçimlenmişti" Bonnet, "Bütün bir sonsuzluktan insan soyunun yazgısını kontrol etmiş olan yüce Varlığın bilgeliği ve güzelliği hakkında böyle soylu fikirler öne sürmüş olan bizim modern Platon'umuz"un görüşlerinden heyecan duyuyordu.[17] Haller, Tanrının yaratış ânında ilk ana babaların vücutlarına sonradan gelecek bütün bitkilerin, bütün hayvanların ve bütün insanların tohumlarını yerleştirdiğini ileri sürerek devam etti. Homongolos içinde homongoloslardan* oluşan

---

15 Krş.; E. Guyénot, *Les sciences de la vie aux XVII. Ve XVIII. siècles*, Paris 1941, s. 298.

16 Krş.; J. Roger, *Les sciences de la vie dans la pensée fraçaise du XVIII. siècle*, Paris 1963, s. 367-368.

17 *A.g.e.*, s. 712.

* 1. Avrupa simyacılığında insan ana babadan cinsel yolla olmayıp, organik ya da inorganik maddelerden simya yoluyla türetilebileceğine inanılan yapay insan. 2. İçinde insanın tüm organlarını minyatür hâlde bulunduran minyatür insan modeli. *–ç.n.*

bu ilk yerleştirme, gerçekten dikkate değer ölçüde tüm insanların kardeşliğini imâ eder çünkü "neredeyse tanınmayacak ölçüde narin ve saydam biçimde iki yüz milyon insanın tohumu başlangıçta Yaratıcı tarafından ilk anamız Havva'nın rahmine yerleştirilmişti".[18] Her şeye rağmen, on sekizinci yüzyılda karşıt varsayıma karşı maddenin sonsuza kadar bölünebilirliği aynı ikna edicilikle savunulabileceğinden, iyi Hıristiyanlar olan Bonnet ve Haller, yirminci yüzyılda bâzı biyologlar tarafından kendileri hakkında yapılan alaycı yorumları hak etmemektedir.[19] Gene de, atamız Âdem'in hayret verici bir cinsel güce sâhip olduğu düşüncesinin, Leibniz'ın tanınmış şakirdi G. F. Meier'ın şu sözlerinde bir örneği görüldüğü üzere, zaman zaman tuhaf karışıklıklara yol açtığı kabûl edilmelidir. "Âdem, İbrahim'in çıktığı spermatozoon da dâhil, bütün insanları dölünde taşıyordu. Ve bu spermatozoonda bütün Yahudiler spermatozoa olarak bulunuyordu. Ve İbrahim İshak'ı döllediğinde, İshak babasının sulbünden gelecekteki bütün zürriyetini kendinde taşıyarak çıktı."[20]

Doğal bilimlere on sekizinci yüzyıl boyunca hükmeden Carolus Linnaeus, Bonnet, Haller ve Meier'ın Ortodoks Protestanlığını paylaşıyordu. Onlar gibi, her bitki ya da hayvanın, bitkilerin durumunda tek, hayvanların durumunda çift olmak üzere tek bir ana babadan türediğine inanıyordu, hepsi de aşağı yukarı beş bin beş yüz yıl kadar önce tanrısal müdahaleyle yaratılmıştı. "Tanrı yarattı, Linnaeus tasnif etti" deyişi belki de kendisinden üçüncü tekil kişi olarak "Tanrı ona kendi gizli Yüce Divanına bakmak iznini verdi... Her nereye gitse Rab onunla birlikteydi. Düşmanlarını kahretti ve dünyanın ululari arasına adını şân ile yazdırdı" diye söz eden bu İsveçlinin muazzam kendini beğenmişliğinden kaynaklanmıştı.[21] Linnaeus'un belirleyici adımı atıp *Systema Nature*'ünde insanı hayvanlar âlemine dâhil edebilmesi belki bu megalomanyaklığı sâyesinde mümkün olmuştu. Fakat *homo sapiens* bu âleme çıplak yollanmadı. Linnaeus, onu nesiller boyunca beyaz gezginler ve

---

[18] Krş.; E. Guyénot, *op. cit.*, s. 299, ve Herbert Wendt, *A la recherche d'Adam*, Paris 1953, s. 90.

[19] Örneğin, Guyénot, *op. cit.*, 296, ve Jean Rostand, *Esquisse d'une histoire de biologie*, Paris 1968 (Coll. "Idées"), s. 27-32.

[20] H: Wendt, *op.cit.*, s.90.

[21] Krş.; Knut Hagberg, *Carl Linné*, Fr. Çeviri Paris 1944, s. 72.

bilginler tarafından toplanmış pılı pırtıyla giydirmişti. Daha sonra *Primatlar* adı verilecek olan ve Ray'in tasnifindeki gibi maymunları da kattığı *Anthropomorpha* ailesini renkli dört çeşit ile zenginleştirdi:

> *Europaeus albus:* ... zekî, buluşçu... ak, kendine güvenli... Yasayla hareket eder.
> *American rubesceus:* payına düşene râzı, özgürlüğüne düşkün... esmer tenli, çabuk öfkelenen... Töreyle hareket eder.
> *Asiaticus luridus:* gururlu, tamahkâr... sarımtrak tenli, melankoliye eğilimli... Kanaatlerle hareket eder.
> *Afer niger:* hilekâr, tembel, aldırışsız... kara, duygusuz... Efendisinin keyfî arzularına göre hareket eder.[22]

Linnaeus, daha sonraki bir çalışmasında ak yasa koyucuları kara kölelerden ayıran derin uçurumu daha enine boyuna inceledi. Avrupalı ile Hotanto arasındaki farklılıktan yola çıkarak "insanın bunların aynı kökenden türemiş olduğuna kendini inandırması zor olacaktır" diye yazdı.[23]

Beyaz Adam, Zenci ve Maymun arasındaki karşıtlığın on sekizinci yüzyıl bilimcilerin karşısına büyük sorunlar çıkarmış olduğu açıktır. Sanki Avrupa'nın narsisizmi "onlar" ile "biz" arasına kesin bir ayrım çizgisi çekmek istemiş gibidir. Psikolojik olarak bir sınır işaretlemesi gerekliydi, ancak bu sınır farklı yollarla çizilebilirdi. Ve papaz Herder'in Lord Monboddo'nun kitabı üzerine yorumunda gördüğümüz gibi, (ön-oluş hakkındaki hipotezlerde olduğu şekilde) seçilen ayrım çizgisi ile Hıristiyan ortodoksi arasında bir ilişki görülebilir. Ünlü Hollandalı anatomici Pieter Camper'in polemikleri dinsel inançla bilimsel kanaatler arasındaki bu bağlantıyı daha açık bir biçimde gösterir.

Camper, ilk tartışmasında karşısında Prusya Kralı 2. Frederick'in çevresinde toplanan ateist kliğin bir üyesi olan Alman cerrah Johann Meckel'i buldu. Meckel, 1757 yılında bâzı Zenci kadavralarını teşrih ettikten sonra bunların beyinlerinin Avrupalılarınkine göre daha koyu ve "öyle kara ki bandajları normal olarak kırmızıya çevirmesi gerekirken

---

[22] Linnaeus, *Système de La Nature*, Brüksel 1793, s. 32.
[23] Krş.; Franck Tinland, *op. cit.*, s. 117, Linnaeus'dan alıntı. *Amoenitates Academicae*, Erlangen 1789, C. VI. S. 65.

karaya çevirdi" dediği kanlarının da kara olduğunu iddia etmiş ve bundan Zencilerin "iç yapıları söz konusu olduğu kadarıyla neredeyse başka bir insan türüne" ait olduğu sonucunu çıkarmıştı. Camper buna şöyle karşı çıktı:

> Gördüğü zencilerden edindiği pek az deneyim onu [Meckel'i] renklerinden bir sonuç çıkarmaya götürmüş... Bunun üzerine mümkünse Tanrının dünyanın başlangıcında, ne gibi özelliklerle ya da deri renkleriyle birbirimizden farklı olsak da, hepimizin kökenimizi ona borçlu olduğumuz Âdem adında tek bir adam yaratmış olduğunu belleten Hıristiyan dininin hakikatine biraz ışık tutsun diye bu ilginç soruna bir göz atmaya karar verdim...

Tezini desteklemek için Camper, aynı soydan geldikleri herkesin mâlumu olsa da bâzı Yahudilerin (Portekizli) esmer, bâzılarının (Alman) sarışın olduğu gerçeğine dikkat çekti. Bu sonuçları çıkardıktan sonra Avrupalıları "Zencilere kardeşlik eli uzatmaları ve onların hepimizin ortak babası olarak gördüğümüz ilk insanın soyundan geldiğini kabûl etmeleri" için uyardı.[24]

Zenciler gerçek insanlar olduğuna göre Ham'ın bu evlâtları ile büyük maymunları birbirinden uygun biçimde ayırt etmek hayatî önemdeydi. Camper, bu nedenle insan iskeletinde maymunlara özgü üst çene ara kemiğinin* bulunmadığı görüşünü benimsedi. 1780 civarında, o sıralar anatomiye büyük merak salmış olan Goethe daha doğru bir sonuca ulaşarak bunu bir bilgi notu olarak Camper'e iletti. Goethe'nin sonradan anlattığına göre, Hollandalı bilgin "çalışmasını kibarca övmüş, ancak eskisi gibi üst çene ara kemiğinin insanda bulunmadığı" ve bu bakımdan anatomik olarak insanın maymundan farklı olduğu "görüşünü savunmaya devam etmişti".[25] Bu anekdottan çıkan sonuç, Camper'in Hıristiyanlığının bilim adamlığından önce geldiğidir.

Ne var ki, aynı mükemmel Hıristiyan, başkalarının en korkutucu cinsten sonuçlar çıkaracağı bir gözlemi ilk yapan kişidir de. Bir Avru-

---

[24] Krş.; Poliakov, *Histoire de l'antisémitisme, op. cit.*, C. III, s. 153.

* Diğer çoğu memelinin yetişkinlerinde olduğu gibi insan fetüsünde bağımsız olarak var olan bu kemik, doğum öncesine gelene dek üst çene kemiğiyle tamamen kaynaştığından, uzun zaman fark edilmemiş ve yokluğu insan anatomisinin öbür memelilerden farklılığının bir kanıtı olarak değerlendirilmiştir. İnsan başında üst çene ara kemiğinin varlığını keşfeden Goethe olmuştur. –*ç.n.*

[25] Krş.; Franck Tinland, *op. cit.* S. 124-125.

palının, bir Kalmuğun, bir Zencinin ve bir maymunun kafataslarını karşılaştırarak, her birinde değişen ve yazılan sıraya göre genişliği azalan bir "yüz açısı" olduğunu keşfettiğini düşündü. Bir başka deyişle en geniş açıya sâhip olan Avrupalı idi. Camper, bu şekilde yirminci yüzyılın ilk yarısında büyük yaygınlık kazanacak ve bâzı bilim adamlarını zekâyı kafatasının hacminin büyüklüğüyle ölçmeye, başka bâzılarını "dolikosefallerin" "brakisefallarden" üstün olduğuyla övünmeye götürecek eski kraniyoloji ve sefalometri bilimlerini fiilen başlatmış oluyordu. Kendisinin, bunların Batı dünyasında varacağı saçmalık derecesini aklından bile geçirmediği hâlde, eğitimli kişileri buna benzer teknikleri kullanmaya karşı uyarmış olduğunu da eklemeliyiz.[26]

Yaşlı ve sofu kral XIV. Lui'nin ölümüyle Fransa'da entelektüel ve edebî hayatın önem kazandığı bir dönem açıldı. Hiçbir modern düşünce yoktur ki Fransız Aydınlanma yüzyılında ilk örnekleri verilmemiş olsun. İnsan, kimi zaman dönemin Paris salonlarında söylenebilecek her şeyin söylenmiş, görülecek her şeyin görülmüş olduğu izlenimine kapılıyor. Bu entelektüel cüretkârlıklar ve öngörüler için altın madalya hak eden biri varsa bu kişi hiç kuşkusuz Maupertuis'dir.

Bilim tarihinde Pierre-Louis de Maupertuis adı her şeyden önce geometri ve astronomi alanlarındaki çalışmalarıyla anılır, ama katkıda bulunmadığı hiçbir bilgi dalı yoktur ve Bay Jean Rostand'ın kendisi için verdiği "genetik biliminin yaratıcılarından biri" unvânını da kesinlikle hak eder.[27] "Deneylerini daha da ileriye, hattâ Doğanın birleşmelerine en az rıza gösterdiği türlere kadar ileri götürmeyi" düşlemişti. Ki "o zaman insan, pek çok ucûbelerin, yeni hayvan çeşitlerinin ve hattâ Doğanın henüz ortaya çıkarmamış olduğu yeni türlerin doğumuna tanık olacaktı".[28] Bununla birlikte, insanlar üzerinde canlı deneyler yapma dü-

---

[26] Krş.; John Greene, *The Death of Adam*, *op. cit.*, s. 193-194, Pierre Camper'in *Dissertation sur les variétés naturelles qui caractérisent la physionomie des hommes de divers climats et des différent âges...*'inden (1784) aktarma.

[27] Jean Rostand, E. Callot'nun *Maupertuis, Le savant et le philosophe*'una önsöz, Paris 1964, s. 7-9.

[28] *Lettre sur le progrès des sciences par M. De Maupertuis*, s.l 1752, s. 105 ve devamı ("Expériences sur les animaux").

şüncesi ona daha bile çekici geliyordu: "Biri çıkıp da canlı bir insanın beyninin bağlantılarına bakmaya cüret edebilse, belki de ruh ile bedenin mükemmel birliği hakkında pek çok keşif yapılabilirdi" Beyni canlı canlı incelenecek bu kişi tercihan bir suçlu olmalıydı çünkü "insan türüne kıyasla bir insan hiçbir şeydir; ve bir suçlu, insandan bile az bir şeydir."[29] Bu mantıkla ona göre hemen hemen her türlü deney mâzur görülebilirdi. Bilimsel yöntemin bu havarisi, *Recherches a interdire* başlığında sâdece felsefe taşından, çemberin kareye dönüştürülmesinden ve devridaim hareketinden söz etmişken, *Expériences métaphysiques* başlığı altında çocukları deney nesnesi olarak kullanmayı önermişti:

> Çok küçük yaşta alınan ve başka insanlarla hiçbir temasları olmaksızın yetiştirilen iki ya da üç çocuk, tam bir kesinlikle bir dil geliştirecektir... farklı ülkelerden alınan çocuklarla buna benzer birkaç topluluk daha oluşturulmalıdır... her şeyden önemlisi, bu küçük grupların başka bir dil öğrenmesi kesinlikle engellenmelidir...[30]

Ne tür bir dil ortaya çıkacaktır? Bunu "bulmak üzere yapılacak bu deneyler" sâdece bilimcilerin cüretkâr ve dizginsiz düşlerinden ibaretti. Maupertuis de bilme ve yaratma dürtüsü ara sıra ahlâksızca tınılar kazanır: "Bu sanat niçin sırf hayvanlarla sınırlanmalı? Niçin, haremlerinde bilinen her türden kadını toplamış olan şu lüzumsuz sultanlar kendileri için bâzı yeni çeşitler üretmeye girişmezler? [Ben onların yerinde olsam, –*ç.n.*] Kısa zamanda böyle yeni çeşitler yetiştirmeye başlamış olurdum." Maupertuis, dev yapılı askerlerden oluşan birlikler kuran "çavuş-kral" lakabıyla bilinen Prusya Kralı Frederick Wilhelm'in doğru yolda ilerlediğine inanıyordu: "Kuzeyin bir kralı, ulusunu yüceltmek ve güzelleştirmekte başarılı oldu... Bu günlerde kralların gücünün benzersiz bir örneğine tanık oluyoruz. Bu ulus, fizik bakımından insanlarının üstün yapısı ve birbirleriyle daha büyük uyumuyla seçiliyor..."[31] Maupertuis, Berlin Bilimler Akademisinin başına getirildiğinde büyük işler başarmayı ummuştu, ama yüce işvereni ve dostu 2. Frederick herhangi bir dinsel çekinceyle sınırlanmamış olsa da "soylu tabiatlı yeni bir

---

29 *A.g.e.*, s. 83 ("Utilités du supplice des criminels").
30 *A.g.e.*, s. 122-123 ve s. 117.
31 *Dissertations phsyique à l'occasion du Nègre blanc*, kit. 1 1777, III. Böl. ("Production de nouvelles espèces").

insan tipi yetiştirme"[32] planını uygulamaya koymaya cesâret edemedi. Düşlediği araştırma programının Almanya'da deneysel sınamasının uygulamaya konması iki yüzyıl daha gerektirecekti.

Maupertuis'nin dehâsı ırk kuramı alanında da kendini gösterecekti. *Dissertation physique à l'occasion du Nègre blanc* (bir akçıl Zenci) başlıklı incelemesinde şu sonuca varmıştı:

> Kara insanlar arasındaki bu beklenmedik ak çocuk doğumlarından, insanlığın ilk renginin ak olduğu, kara rengin ise sâdece yüzyıllar içinde kalıtsal hâle gelmekle birlikte, berikinin daima yeniden ortaya çıkma eğiliminin gösterdiği gibi ak rengin yerini asla tamamiyle alamamış bir değişke olduğu sonucu çıkarılabilir. Çünkü aksi bir görüngüyü gören asla olmamıştır; hiç kimse hiçbir zaman ak atalardan kara çocuklar doğduğunu görmemiştir... İlk insanın renginin ak olduğu ve karanın ekvator ve dönenceler arasındaki kuşağı yurt edinen büyük ailelerin sâdece bir tesâdüf sonucu kalıtsal rengi hâline geldiği, gene de onların arasında bile ilksel rengin ara sıra ortaya çıkmayacak kadar tamamen silinmediği sonucuna varmak için belki bu yeterlidir.
>
> Zencilerin kökeni hakkında sık sık tekrarlanan ve kimilerince Yaradılış kitabınca öğretilen yeryüzündeki tüm insanların tek bir baba ile tek bir anadan geldiği hikâyesine karşı çıkmak için kullanılmak istenen güçlüğe gelince, bunun şimdiye dek türeyiş sorunun açıklamak için hayâl edilmiş tek argüman olması bakımından bile olsa dikkate alınmaya değdiği kabûl edildiği takdirde, bu güçlük ortadan kalkar.[33]

Kara rengin çekinik karakteri hakkındaki bu kuram, her ne kadar yanlış olsa bile, Mendelgil genetiğin ve mutasyonlar kuramının habercisi olmuştur. Buffon tarafından benimsenmiş ve yozlaşma kuramı adı altında çok başarılı bir kariyere başlamıştır.

Buffon, uluslararası ün kazanmış bir bilimci ve filozoftu. Ve Tevrat'a göre dünyanın yaşı için verilen 6.000 yılın yetersiz olduğunu açık-

---

[32] Sâdece 1783'te Immanuel Kant tarafından sözünün edilmesi sâyesinde haberdar olunan bu projesi hakkında Maupertuis'nin basılı eserlerinde hiçbir ayrıntı bulamadık. Kant, bundan şöyle söz etmişti: "M. de Maupertuis'nin herhangi bir belirli bölgede aralarında zekâ, enerji ve doğruluğun kalıtsal olacağı soylu tabiatlı bir insan çeşidi yetiştirme projesi, dikkatli seçme ve yoz doğumların ayıklanması sâyesinde en sonunda bu tür bir insan çeşidinin kalıcı olarak yaratılabileceği ihtimaline dayanıyor. Doğanın üstün bilgeliği yüzünden, kendi başına arzu edilir olan böyle bir seçilim, bana başarılı olabilecek gibi gelmiyor..." vs. *Von den verschiedenen Racen der Menschen*; krş. bizim *Histoire de l'antisémitisme*, C. III, s. 156, 3. not).

[33] *Dissertation..., op. cit.*, VI Böl. ("Difficulté sur l'origine des nègres levée").

ça söylemeye cüret ettiğinden (kendi hesaplamaları dünyanın yaşının 74.000 yıl olmasını gerektiriyordu), zaman boyutunun ilk büyük kâşifi olarak dikkatimizi hak eder. Düşüncelerinin insan ve hayvanlar hakkındaki fikirler üzerine neredeyse yüzyıl boyunca yapmış olduğu etki hesaba katılırsa, Darwin'in bir eşiti olarak daha bile fazla ilgiye lâyıktır.

Aslına bakılırsa, aslında sâdece insanla ilgilendiğinden, Buffon'da hayvanların incelenmesi insanın incelenmesinden hayli zor ayırt edilebilir. Bu yüzden ünlü *Doğal Tarih*'inin çifte eğilimi, bağlam ister uygun olsun ister olmasın hayvanları insansılaştırmak ve insan üzerinde yoğunlaşmaktır. Örneğin, eşek örneğini ele alalım, acınası ve aşağılık bir hayvandır, çünkü "yozlaşmış bir attan başka bir şey değilmiş gibi gözükür... insan bu iki hayvana hafif farklılıklar atfedebilir... çünkü çok sayıda yarı yozlaşmış yaban atları arasındaki rastgele çiftleşmeler, zaman içinde daha fazla yozlaşmanın mümkün olmayacağı bir noktaya kadar yozlaşmış hayvanlar üretmiştir."[34] Bunun ardından, Buffon, "doğal ailelerden" söz etmenin meşru olup olmadığını sorgular:

> Eğer bitkiler ve hayvanlar âleminde eşeğin atla aynı aileden olduğu ve ondan sâdece yozlaşmış olmasıyla farklılaştığı kabûl edilirse, aynı şekilde, maymunun insan ailesine ait ve yozlaşmış bir insan olduğu ve insan ile maymunun aynı kökenden geldiği söylenebilir...

Burada belki de insan ile hayvanlar arasında kesin bir sınır koyma yönünde pratik bir kaygı söz konusudur. Buffon, daha da ileri giderek bâzı insanları öbürlerinden ayıran aralığı ölçmek üzere insan konusuna geri döner. "İnsanlar renk bakımdan Aktan Karaya farklılık gösterir; bâzıları boy, en, çeviklik ya da kuvvet bakımından öbürlerinin iki katıdır... ve karakter bakımından bâzıları bütün niteliklere sâhip, bâzıları hepsinden yoksundur... Eğer Ak ve Karanın birbirleriyle döllenebildiği gerçeği ortada olmasaydı... birbirinden tamamiyle ayrı iki tür var olurdu. İnsana kıyasla Zenci, ata kıyasla eşek neyse o olurdu, ya da daha doğrusu, eğer Ak insan idiyse Zenci artık insan olmaz ama maymunlar gibi başka türden bir hayvan olurdu..."

Hayvanlar arasında en "soylusu" aslanı ele alırken, Buffon'ın insanbiçimci zoolojisi dayandığı ve hiç kuşkusuz okurlarınca da paylaşılan bilinçaltı duyguları ve önyargıları ortaya koyar. Bu anahtar önemdeki

---

[34] *Histoire naturelle générale et particuliére...* ("L'âne").

pasaj belli bir dikkati hak eder. Aslanın ("soylu") öfkesini, ("âlicenap") cesâretini, cömertliğini ve güzelliğini övdükten sonra Buffon şöyle devam eder:

> Bir aslan tekinin bütün bu soylu niteliklerine ek olarak, türünün soyluluğu da vardır. Doğadaki bir türün soyluluğundan söz ettiğimde, o türün tutarlı, değişmez, yozlaşmak bilmez olmasını kast ediyorum. Bu türler normal olarak yalıtılmış ve cinslerinin tek örneğidirler. Öyle belirgin işaretler taşırlar ki onlar hakkında yanılmak ve onları başkalarıyla karıştırmak imkânsızdır. Yaradılışın en soylusu olan insanı ele alarak başlayalım. İnsan soyu benzersizdir, çünkü hiçbir hayvanın uzak yakın hiçbir doğal ilişkiyle insan türüne dâhil olduğu söylenemezken, hangi ırktan, hangi iklimden, hangi renkten olursa olsun bütün insanlar birbiriyle karışabilir ve döllenebilirler. Atlarda tür, bireyden daha az soyludur çünkü doğrusu gerçi Doğa onları üremeye ve kendinden üredikleri türlerin her ikisinin de soyunu sürdürmeye lâyık olmayan piçler olarak görürse de, bu iki hayvan çiftleşmelerinden yaşayan varlıklar üretme yeteneğinde olduğundan, at eşeğin yakın akrabası gibi görünmektedir... Köpeklerde tür belki daha bile az soyludur, çünkü bu tür, aynı ailenin yozlaşmış dalları sayılabilecek olan kurt, tilki ve çakala benzer. Tavşanlar, sansarlar, sıçanlar gibi daha aşağı türlere doğru inildikte, çok sayıda yan dallara sâhip olmalarından ötürü çok sayıda olmaklıklarıyla, bu türlerin ortak kökenini ya da ana dalını saptamak artık mümkün olmaz. Nihayet, Doğanın türlerinin en aşağısı saymamız gereken böceklerin durumunda, birbirine yakın o kadar çok tür vardır ki artık bireysel olarak ayırt edilemezler ve hepsini bir arada ele alıp, eğer bunu yapmak gerekiyorsa, istendiği gibi bir ad konacak tek bir genus olarak sınıflamamız gerekir... insanı maymun ile ve aslanı kedi ile aynı sınıfa dâhil etmek ya da aslanı *uzun kuyruklu ve yeleli bir kedi olarak* adlandırmak,[35] Doğayı tanımlamak ve tasnif etmek yerine yozlaştırmak ve şekilsizleştirmektir.[36]

Bu zoolojik erdem sınıflaması Orta Çağın hayvanlar âlemi anlayışlarından birini akla getirmektedir. Hayvanlar kralı aslan, yaradılışın efendisi insan ile karşılaştırılmaktadır; atlar ve köpekler gibi daha büyük hayvanlar soyluluğun yerini tutarken, buna karşılık, "ortak kökenini ya da ana dalını saptamak artık mümkün olma"yan tavşanlar ve sansarlar gibi küçük yaratıklar kendilerine ait bir soyağacı ya da nesep çizgisi olmayan alt sınıflara benzer. "En aşağı tür" böcekler de renkli insanları mı temsil eder? Aslında Buffon böceklere herhangi bir insanbiçimci özellik atfetmeyi reddeder ve bir arı kovanını şöyle tanımlar: "Bu

---

[35] Buffon, burada eleştirmek amacıyla, Linnaeus tarafından yapılan aslan tanımını anmaktadır.

[36] *Histoire naturelle...* ("Le lion").

toplum, bu yüzden öngörüden, bilgiden ve akıldan yoksun, doğaca kontrol edilen fiziksel bir toplaşmadır..."[37] Fakat, Hotantoları tanımlaması bundan daha iyi değildir, çünkü Buffon onları maymunlarla kıyaslar, aralarındaki fark, "Tanrı [Hotanto'ya] maymununkine benzeyen maddî şeklini verdiği hemen o ânda, bu hayvan bedenini tanrısal nefesiyle verimli kılmış" olmasındandı.[38]

Asıl insan bedeni, yâni beyaz insanın bedeni, Buffon'un gözünde bütünüyle farklı bir şeydi. Bütünüyle Aritoteles'ten ödünç alarak yaptığı klasik insan tanımı, insanın aristokratlığının dışsal belirtilerini vurgular:

> İnsanın her şeyi, hattâ dış görünümü bile bütün öbür canlı varlıklara olan üstünlüğünün işaretidir. İki ayak üzerinde ve dik yürür, görünüşü boyun eğdiricidir, başı göğe dönüktür ve saygınlığının doğasının yansıdığı bir yüz gösterir.[39]

Bu tasvirin, çocukları dört ayak yürüyüp kendi dışkıları içinde yuvarlanan iki büklüm Hotanto ile ya da Buffon'un içinde bu ilkel insanlara tek insanî beceri olarak kendi düşüklük ve beyhudeliklerini bilebilme yeteneğini bahşettiği *Histoire naturelle de l'homme* kitabının[40] başlangıcına gerçek bir *peşrev* olarak koyduğu Lapon tanımıyla hiçbir ortak yanı yoktur.

Maupertuis'den ödünç almış olabileceği bu yozlaşma kuramının Buffon'a insan ırkının birliği dogmasını koruyabilme imkânı sağladığında kuşku yoktur (Kilisenin sansürüne uğramışsa da bu antropolojiye değil jeolojiye ilişkin görüşleri yüzünden olmuştur). Ama yarattığı laf kalabalığının bir kısmını basitleştirmesi için sözü yine Buffon'un kendisine bırakalım:

---

37 *A.g.e.*, ("Les abeilles").

38 *A.g.e.*, ("Variétes de l'espèce humaine").

39 *A.g.e.*, ("De l'âge viril"). Krş.; Aristoteles'in tanımı: "İnsanda bedenin kısımları bütün öbür hayvanlara göre daha doğal biçimde üst ve alta bölünmüştür, çünkü bedeninin bütün alt ve üst kısımları doğanın yukarı ve aşağı düzenine göre düzenlenmiştir... Fakat öbür hayvanlarda bu kısımların bâzısı hiç de öyle yerleştirilmemiştir ya da insanda olduğundan çok daha karışık biçimdedir. Bütün hayvanlarda baş, bedenin yukarısına yerleştirilmiştir ama, bu kısmın bütün eşyanın düzenine uygun düşmesi söylemiş olduğumuz gibi, sâdece insandadır." (Aristoteles, *Histoire des animaux*, ı, I, XV, 494 *a*)

40 Krş.; Poliakov, *Histoire de l'antisémitisme*, C. III, s. 150.

> Değişik gökler altına yerleşmeye ve bir iklimden ötekine taşınıp durmaya başlamasından itibaren insanın doğası değişikliklere uğradı... bu değişiklikler öyle büyük ve aşikârdır ki, bir yandan bize başlangıçta tek bir adamın yaratıldığı bildirilmemiş olsaydı, öte yandan da aralarındaki benzemezliğe rağmen Beyaz Adam, Zenci ve Lapon'un birbiriyle birleşme ve üreme yeteneğinde olduğunu bilmeseydik, Beyaz Adamın, Zencinin ve Lapon'un farklı türler olduğu düşünülebilirdi... Her birinin eşit biçimde insan olduğu kesindir... bir insanı çok uzun zamandır yerleşmiş olduğu iklimden ayırıp ortaya çıkış yerine geri dönmeye zorlamak mümkün olsaydı, zamanla orijinal özelliklerini, ilksel yapısını ve doğal rengini kazanırdı... ama bu etkiyi ortaya koymak için muhtemelen pek çok yüzyılın geçmesi gerekirdi.[41]

Bizzat Buffon, bu hipotezini doğrulayacak *canlı* bir deneyin yapılmasını düşlemişti:

> ...insan türündeki renk değişimini denemek için bir takım kara insanları Senegal'den, insanları normalde ak tenli, sarı saçlı, gök gözlü olduğu için kan farklılığının ve renk karşıtlığının en fazla olacağı Danimarka'ya taşımak gerekirdi. Bu Zenciler ve aileleri dışarıyla kanları hiçbir şekilde karışmasın diye özenle kapalı bir topluluk olarak tutulmalıydı. İnsanın doğasını bu bakımdan eski hâline getirmek için ve aynı mantıkla onu beyazdan karaya çevirmek için ne kadar zaman gerektiğini bulmanın tek yolu budur.

Buffon kelimenin gerçek anlamında ırkçılığın bir öncüsü müydü? Bir yandan Zencilerin yozlaşmasını bir kan farklılığıyla açıklar; öbür yandan, bu yozlaşmanın geri dönüşsüz olmadığına inanıyor gibidir. Bundan ne çıkaracağız? Belki de, yakın tarihlerde gerçekleşmiş bir yoz-

---

41 *Histoire naturelle...* ("De la dégénaration des animaux").

42 Goethe, Buffon'un Almanya'daki etkisini yaşlılığında şöyle özetlemişti: "Kont de Buffon *Histoire naturelle*'inin ilk cildini doğduğum yıl yayımlamıştı. Kitap, o zamanlar Fransız etkisine son derece açık olan Almanlar arasında son derece canlı bir ilgi doğurdu. Yıl be yıl öbür ciltler yayımlandı ve kültürlü çevrelerde topladığı ilgi bu şekilde benim yetişme çağıma denk düştü..." (*Critique des principes de philosophie zoologique de Geoffroy de Saint-Hilaire*, 1830). Buffon'ın bütün eserlerinin Almancadaki son iki basımı 1836 ve 1937 yıllarındadır.
Fransa'ya gelince, aşağıdaki not Buffon'un etkisi hakkında bir fikir verir: "Buffon'un on dokuzuncu yüzyıldaki başarısını değerlendirmek isteyen öğrencii *Bibliothèque nationale*'ın genel kataloğuna baksın... On ciltlik *Morceaux choisis*'den başlayıp *Buffon des écoles*, *Buffon des familles*, *Buffon des demoiselles* ve hattâ *Buffon du premier âge* başlıklarından Rabiers'nin *Buffon*'una giden yüzyirmiden fazla başlık altında üçyüzyirmibeşin üzerinde bir yayın yığınıyla karşılaşacaktır..." *Œuvres philosophiques de Buffon*, der. Jean Piveteau, Paris 1954, s. 527-528).

laşmanın binlerce yıl sürmüş ve bu yüzden düzelmesi de binlerce yıl gerektirecek bir yozlaşmadan daha hafif olacağı anlamında, (Buffon'un üzerine çok kafa yorduğu) dünyaya ne kadar yaş atfedileceği meselesi, bu konuda bir ipucu sunabilir. Zencilerin durumunda, *insanın doğasının eski hâline gelmesi* için birçok/birkaç yüzyıl mı, bütün bir ebediyet mi gerekecekti?

Avrupa'nın eğitimli çevrelerinde *Doğal Tarih*'i neredeyse yüzyıl boyunca egzotik insanlar ve hayvanlar hakkında başlıca başvuru kaynağı olmuş olduğu ve popülaritesi genel kamuoyunun içinde bulunduğu entelektüel iklimi yansıttığı için Buffon'dan uzun aktarmalar yapmak zorundaydım.[42] Onun Fransız çağdaşlarıyla daha kısaca ilgilenebiliriz. Zencilerle ilgili olarak Ham'ın lânetini[43] hatırlatan Bernardin de Saint-Pierre gibi idilik ya da idealist bir yazardan "insanlarımızı dönüştüren, bozan ve tahrip eden tüm mayalara muhtemelen zenci kanı karışmış"[44] olduğuna inanan Abbe Raynal gibi ıslahatçılara dek pek çok Fransız çağdaşında Buffon'un düşüncelerinin benzerlerine ya da yansımalarına rastlamak gerçekten kolaydır. Diderot ile d'Alembert'in *Ansiklopedi*'sinde Zenciler hakkındaki makalede söylenenler bunlardan pek az iyidir.[45] Diderot, kendi payına Tahitili "soylu vahşî"sinin ağzından ak ırkın üstünlüğünü doğrulatacak[46] ve bunu Laponların aşağılığının şöyle felsefileştirilmesi izleyecekti: "Kutup civarında hâlâ insan diye anılan, ama birazcık daha biçimsizleşse bu adı çabucak yitirecek olan sâdece dört ayak boyundaki bu şekilsiz iki ayaklının ölmeye mahkûm türlerden

---

Krş.; P. Charles, "Les Noirs, fils de Cham le maudit", *Nouvelle Revue théologique*, 1928, s. 721-739.

[44] *Histoire philosophique et politique des établissements et du commerce des Européens dans les Deux Indes* (1770), XI. Kitap, XXXI. Böl.

[45] Sâdece derilerinin rengi farklı olmakla kalmayıp bütün yüz özellikleriyle de öbür insanlardan ayrılırlar; büyük yassı burunlar, koca dudaklar, başlarında saç yerine yün; yeni bir insan türü oluşturuyormuş gibidir. Ekvatordan Antartik kutbuna gidildikçe karalık hafifler ama çirkinlik bâki kalır: Afrika'nın güney ucunda da bu aynı yontulmamış insanlarla karşılaşılır... İnsanın şansı varsa Guinea Zencşleri arasında bâzı iyi insanlarla karşılaşabilir (büyük çoğunluğu hayındır) çoğunlukla kendilerini cinsel aşırılıklara, öç almaya, çalıp çırpmaya ve yalan söylemeye kaptırmışlardır. Ne ceza verilirse verilsin kendilerinde hiçbir kabahat bulmayacak şekilde inatçıdırlar. Ölüm korkusu bile onları caydırmaz."

[46] "Supplément au voyage de Bouganville" içinde, krş. Poliakov, *Histoire de l'antisémitisme, op. cit.*, C. III, s. 150.

birine ait bir figür olduğunu kim inkâr edebilir?"[47] Başka yazarlar, özellikle de çalışmalarını daha sonra ele alacağımız Voltaire, "egzotik insanlardan" daha bile aşağılayıcı tarzda söz etti.

Aydınlanmanın en ünlü şampiyonlarından bâzıları, sonraki yüzyılın bilimsel ırkçılığının temellerini işte böylece atmıştı. Fakat dönemin başka bâzı ünlü Fransız yazarları kararlı biçimde evrenselci bir görüş benimsemişti. Her ikisi de kelimenin geniş anlamında eğitimin yâni çevresel etkilerin ya da *yetiştirmenin* insanı insan yapan şey olduğuna inandığından,[48] (Cermenomanyaya olan eğilimine[49] rağmen) Montesquieu ile Helvétius bunlar arasındaydı. Condillac'ı ve hepsinden önce, *Épître aux nègres esclaves* başlıklı çalışmasına "Sizinle aynı renkten olmasam da, sizi daima kardeşlerim olarak gördüm. Doğa sizleri Beyazlarla aynı ruhu, aynı aklı, aynı erdemleri taşıyacak şekilde biçimlendirdi"[50] sözleriyle başlayan Condorcet'yi de unutmamalıyız. Çok hakaret edilen az anlaşılan *L'Homme Machine (Makine İnsan)*'ın yazarı Julien de la Mettrie'nin eseri de benzer bir bakışa sâhipti. Holbach'a gelince, *Système de la nature*'ü ile La Mettrie'nin ardılı olarak görülmeyi hak edebilir, ancak Kiliseye karşı duyduğu öfke ve ilerlemeye karşı beslediği ham inanç kendisini Yahudilere saldırmaya götürdü:

> Değişmez bir Tanrı tarafından benzersiz biçimde kayırılan bu kavim, son derece zayıf ve sefil bir hâle düştü. Her çağda, yobazlığının, toplumsallaşmayan dininin, saçma yasalarının kurbanı oldu, şimdi de kendisini bâtıl inançlı körlüğün korkutucu sonuçlarının yaşayan anıtı olarak gören bütün ulusların arasına dağılmış durumdadır... Bu yüzden Ey Avrupa, seni etkileyen önyargıların dayanılmaz yükünü en sonunda silkip atmaya cüret et. Anlamsız olduğu kadar değersiz de olan bu hurafeleri şu aptal İbranilere, şu yobaz dangalaklara, şu ödlek ve düşkün Asyalılara bırak. Onlar senin iklimine uygun yapılmamışlar... yüzyıllar boyunca sırf gerçek bilime doğru ilerlemeyi engellemeye ve seni mutluluğun yollarından saptırmaya hizmet etmiş olan bu fuzulî ucûbelere karşı gözlerini ebediyen kapat.[51]

---

47 "Rêve de d'Alembert" içinde, krş. Jean Rostand, "Diderot et le biologie", *Revue d'histoire des sciences*, V (1952), ı, s. 9.

48 Krş.; Jean Rostand, "Le conception del'homme selon Helvétius et selon Diderot". *Revue d'histoire des sciences*, IV (1951), 3-4, s. 213-222.

49 Bu kitapta *bkz.* s. 10.

50 *Réflexions sur l'esclavage des nègres* (Condorcet tarafından rahip Schwartz adıyla yayımlanmıştır), Neufchâtel 1784, s. III.

51 Krş.; *Histoire de l'antisémitisme*, *op. cit.*, C. III, s. 139-143.

Geriye Jean-Jacques Rousseau'nun durumu kalıyor. Eşitlik ve adalete susamış bu aykırı dehânın dünyadaki ırklar ve insanlar hakkında ayrımcı yargılarda bulunmamış ve Buffon ile Voltaire gibi yazarların önyargılarını ve düşüncesiz yorumlarını eleştirmiş olduğu doğrudur: "Bütün dünya, sâdece adlarını bildiğimiz ve insan ırkından olduğuna hükmetmemiz gereken uluslarca yurt edinilmiştir!" Bu protestonun alındığı *Eşitsizlik Üzerine Konuşmalar*'ın iyi bilinen pasajı, görünüşe göre "insanların ilerlemiş bilgilerinden dolayı kendilerinden gurur duyduğu bir yüzyılda"[52] bunu akıl eden ilk kişi olarak, "alanda" yapılacak bir antropolojik araştırmalar programı için hazırladığı taslakla sona erer. Gene de, bu eski Kalvincinin durumunda "varsayımsal ve koşullu bir akılcılaştırma" ile kurulan "doğal insanı"n Düşüş öğretisi inancı tarafından geçersiz kılındığında, insan kendini Claude Lévi-Strauss'un Rousseau'ya yakıştırdığı antropolojinin piri olma konumunu[53] gerçekten hak edip etmediğinden kuşku duymaktan alamıyor.

Aslında bu felsefî ve siyasal-dinsel özlemlere daha yakından bakıldıkta, Rousseau'nun bütün akıl yürütmeleri ve tanımları, eski inançlarının laik bir tarzda yeniden formüle edilmesinden başka bir şey değilmişe benziyor. Kuramsal "doğal insan"ı, ahlâkî bakış açısından "hayvanın ahmaklığı ile uygar insanın yıkıcı zekâsına eşit uzaklıkta" konumlanmıştır. İnsanın çilesi, çiftçi ve demirci olduğu ânda başlar ("demir ve buğday insanı uygarlaştırmış ve insanlığı mahvetmiştir"). Rousseau, "doğal insan"ının var olmadığını, çünkü kendi zamanında bilinen egzotik insanların doğa durumundan çoktandır uzaklaşmış bulunduğunu kabûl eder. Öte yandan, Aydınlanma Çağındaki pek çokları gibi Rousseau da, türler arasındaki sınırlar hakkında kararsız ve yanılmaya yatkındır. Bu yüzden, orangutanın insan olup olmadığını sorgularken, o da insanlar ile maymunlar arasında dölleme deneyleri yapılmasını hayâl etmiş, ama ardından bunu bilimsellikten çok başka gerekçelerle reddetmiştir.[54]

---

52 Krş.; *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı Üzerine Söylev*'in ünlü (j) notu ya da 10. notu.

53 Özellikle *Le totémisme aujord'hui* içinde, Paris 1962, s. 142-146 ve *la pensée sauvage* içinde Paris 1962, s. 53, s. 216, s. 326-327.

54 "Orangutan'ın ya da bâzı başka büyük maymunların insan türünden olduğu gösterilebilse ve en ilgisiz gözlemciler bile belli bir çaba karşılığında bile olsa buna ikna edilebilseydi bu büyük bir ân olurdu. Fakat bu deney için bir neslin yeterli olmayacağı gerçeği bir yana, şu ân için sâdece bir varsayım olan düşünceyi kanıt

Şimdi de, yüzyılın sonlarından itibaren otoriteleri artmaya başlayan Alman yazarları inceleyelim. Alman bilgisinin Avrupa'ya hükmetmeye başlayacağı zaman yaklaşmaktaydı. İklim ve çevrenin etkisi bakımından Buffon'un görüşlerini büyük ölçüde paylaşan, ancak egzotik insanların farklılığından daha az şiddetle söz eden ve bunun sonucunda kuşkusuz bu insanların düzelmesi için gerekecek zaman konusunda daha iyimser gözüken iki Forster'lar, J. P. Pallas, C. De Pauw ve E. A. W. Zimmermann gibi kalabalık bir coğrafyacılar ve doğabilimciler kalabalığını hızlıca geçebiliriz.

İnsan ırkları konusunda çok düşünüp yazmış olan Immanuel Kant, yirminci yüzyıl ortalarına dek bu konuda otorite kaynağı kabûl edilen bâzı ilkeler çıkarmıştı. 1968 gibi yakın bir tarihte bile, tanınmış Alman antropolog W. E. Mühlmann, onu "modern ırk kavramının kurucusu" olarak niteliyordu.[55] Eğer öyle idiyse, kişi mantıkî bakımdan ne kadar güçlü olursa olsun, bu kavramın yanlışsız olmadığını düşünmeden edemiyor. Filozofun fikirlerini uygulamaya koyduğu bâzı pratik yollara bakıldığında bu düşünce daha da ikna edicilik kazanıyor. Bunlardan biri, Kant'ın otuz yıl boyunca üniversitede verdiği derslerin özeti olan *Pragmatik Bakışaçısından Antropoloji* (1798) başlıklı eserinde bulunabilir. Bu kitap, özellikle ikinci bölümünde (Antropolojinin Karakteristiği") içerdiği basmakalıplıklar ve beylik gerçekler bakımından hayret vericidir.

Kant, neredeyse kitabın başlangıcında cinsiyetleri ele alır:

> Erkeği tahlil etmek kolaydır; ama hiçbir kadın, (dedikodu severliği yüzünden) başkalarının sırrını saklayamadığını düşündüğünde bile, kendi sırlarını ele vermez. Erkek evinde huzur ister ve işinde rahat bırakılsın diye evinde yönetilmeye kolayca boyun eğer. Kadın, diliyle silâhlanmış bulunduğu için *ev içi savaştan* çekinmesi yoktur...[56]

Bu müzmin bekârın kendisinin kaçındığı cinsellik konusunda verdiği benzer bir hükümden sonra, kişi hayatında Königsberg'in dışına adımını atmamış metafizikçinin "insanların karakteri" ve "ırkın karakteri"

---

lamak için yapılacak böyle bir deney, bir suç teşkil etmeden gerçekleştirilemeyeceği için de pratik değildir.

[55] Wilhelm A: Mühlmann, *Geschichte der Antropologie*, Frankfurt a/M 1968, s. 57.

[56] I. Kant, *Anthropologie du point de vue pragmatique*, Çeviren Michel Foucault, Paris 1964, s. 148.

başlıkları altında kendi beyaz ırkından başka bir şeyi dikkate almamış olması karşısında daha az hayrete kapılıyor. Bu yüzden, Kant'ın Eskimolar ya da Zenciler hakkında neler söylemiş olabileceğini tam olarak bilemiyoruz. "[B]uradaki, deyim yerindeyse insanın kanının yapısında bulunan, doğuştan gelen, doğal bir karakter sorunudur..."[57] ifadesini okuyunca kişi bir tahminde bulunabilir. Buna göre, Kant en alışılmış mukayese aracı olarak İngilizlerin, Fransızların, Almanların, İtalyanların karakterlerini tanımlarkenki tutumunu esas olarak kanın yapısında belirliyor. Temeldeki planı İspanyolların karakterini ele alırken birazcık daha açığa çıkıyor. İlgili pasaj şu ifadeyle açılır: "İspanyollar, Avrupalı ve Arap (Mağripli) kanının bir karışımından doğ[muştur]" Ve şu sonuca varır: "boğa güreşlerinin gösterdiği gibi, karakteri eski zamanların engizisyon hükümlerince kanıtlanan bir zâlimliktedir ve bundan aldığı zevk, kökeninin kısmen Avrupa'nın dışında olduğunu gösterir."[58] Kant'ın antropolojiye genel yaklaşımı biraz sonra şu değer yargısını çıkardığında daha açık bir tanıma kavuşur: "Bu, insanın doğru olarak çıkarabileceği hükümdür. (Büyük fetihler yüzünden) Soyların birbirine karışması, yavaş yavaş karakteri aşındırır ve şu sözde insanseverlikler ne derse desin, insan ırkı için iyi değildir."[59]

Bu yüzden, anlaşıldığına göre soyun arılığı iyidir – ama hangi soyun? Yine burada da Avrupa'nın sınırları içinde yeni bir ürkekçe gezinti daha, Kant'ın fiilî insan tiplerini tanımlarken ne ölçüde sıradan halk arasında geçerli olan yüzlerce yıllık önyargıları yeniden üretmekten öteye gidememiş olduğunu gösterir. Eserinin tam sonunda "bir başka Hıristiyan halk olan Ermenileri" ele alırken, onları ticaret anlayışlarının çok gelişmiş olmasından ötürü över – "aralarında yerleştiği bütün uluslara kendini barışçı biçimde kabûl ettirmeyi bilen... akıllı ve çalışkan bir halk..."[60] Ama Hıristiyan olmayan bir halk yâni Yahudiler tarafından yapıldığında, bu barışçıl ticaret uğraşı suç olur. Böyle bir halk, bir bakıma felsefî açıdan tahayyül bile edilemez olur. Aşağıdaki kınama, Kant'ın *Vermische Schriften*'ından alınmıştır:

---

57 *A.g.e.*, s. 160.
58 *A.g.e.*, s. 157-158.
59 *A.g.e.*, s. 160
60 *A.g.e.*

> Aramızda yaşayan Filistinliler, pek çoğunun içinde bulunan tefecilik ruhundan ötürü gayet haklı olarak dolandırıcılar olarak ün salmıştır. Doğru, bir dolandırıcılar ulusunu tahayyül etmek tuhaftır, ama bir tâcirler ulusunu tahayyül etmek de aynı derecede güçtür, bundan da önemlisi, kadîm hurafelerle birbirine sarılan, yerleştikleri ülkede Devlet tarafından tanınan bu topluluk, yurtdaşlık erdemlerine heves etmez ama bu bakımdan eksikliklerini onlara koruma bağışlayan insanları aldatarak ve hattâ birbirlerini dolandırarak sağladığı kazançlarla telafi etmek ister. Fakat sırf tâcirlerden, yâni demek oluyor ki toplumun üretken olmayan üyelerinden oluşan bir ulus, başka türlü olamaz...[61]

Bu yüzden, "Filistinli" davranışı Yahudi davranışı idiyse, İspanyol zâlimliği de dillere destan "Müslüman zâlimliği" ile aynı şey olamaz mıydı? Kant'ın felsefî nedenlerle insan ırkının birliğine olan inancını açıkladığı doğrudur, ama bu tutumunda da zamanının genel geçer görüşüne uymaktan fazla bir şey yapmamıştır.

Johann-Friedrich Blumenbach'ın (1752-1840) antropolojisi genelde Kant'ınkinden daha tarafsızdı. Göttingenli bu profesör, çoğu kez Fiziksel Antropolojinin kurucusu olarak gösterilir. Bu bilgi dalı, araştırmacıyı değer yargılarından ve müdahalelerden kaçınmaya yöneltmesiyle öbür bilgi dalları kadar saygınlığa sâhiptir. O zamana dek pratik olarak karşı konulmaz güçteki bu ayartmaya direnmesinden ötürü Blumenbach her türlü övgüye lâyıktır. Tanımladığı beş büyük ırktan hiçbiri, genel olarak bakıldığında, kendiliğinden ne iyi ne de kötüydü. Kimi zaman bu ayartmaya kendisi de kapılsa da bu, "normal olarak en güzel ve en hoşa giden olarak kabûl edilen bu yüz..." diye beyaz insanın yüzünü övdüğünde olduğu gibi, bir estetik tercihten kaynaklanıyordu. Ve şöyle devam ediyordu: "Bu çeşide, bulunabilecek en güzel insan ırkı yâni Gürcü ırkı orada yaşadığından ve insan ırkı için bir doğum yeri saptanabilecek olsa bütün fizyolojik gerekçeler hep birlikte orasını işaret edeceğinden, Kafkas dağlarının adını verdim... Son olarak, Gürcülerin derisi aktır ve insan ırkının orijinal rengi bu renkmiş gibi görünüyor, ve lâkin bu renk, kolayca karamsı bir renge doğru yozlaşabiliyor..."[62] Bu sözler, Maupertuis ve Buffon'un "yozlaşma kuramını" hatırlatıyor. Gür-

---

Kant'ın *Vermischte Schriften*'inin özü bu suçlamadır. Krş.; *Histoire de l'antisémitisme*, C. III, s. 196.

62 *İnsan ırkının ve bu ırkın çeşitlenmelerinin birliği hakkında.* (krş.*Histoire de l'antisémitisme*, C. III, s. 157)

cülerin yüz güzelliğini övdükten sonra, tipik akademik tarzda Blumenbach, başlarının biçimlerini yorumlamaya geçer: "onlardan en uzaklaşmış olanlarınkilerin yâni Malayların ve Zencilerinki de dâhil, bütün öbür baş biçimleri bu güzel şekillenmiş başlardan türemiştir."[63] Bluenbach'ın Kafkas ırkı kategorisi, yirminci yüzyılın ilk yarısında ABD'ye göçmen kabûlünde ölçüt olarak kullanılmış ve hem renkli ırkların hem de Yahudilerin geri çevrilmesini meşrulaştırmanın gerekçesi olarak kullanılmıştır. Bundan anlaşılıyor ki, 1939-1945 öncesinde idarî bakış açısından, Kuzey Amerikalılara göre Kafkas ırkı Arî ırkı demekti.*

Bu konu üzerinde Almanlar arasında gelecek bölümde inceleyeceğimiz daha sonra çıkan anlaşmazlıklar arasında bakış açısı bütünüyle farklı olan Johann-Gottfried von Herder'e (1774-1803) büyük dikkat yöneltmeliyiz. Herder, büyük eseri *İnsanlık Tarihi Felsefesi Üzerine Düşünceler*'de bilimin benimsemiş olduğu "veterinerlik felsefesi"ne karşı çağının çok ilerisinde bir isyâna öncülük etti ve "insan ırkı" ifadesinin ta kendisinin "aşağılık" (*unedel*) olduğunu savundu.[64] Bu şekilde çağdaş önyargılardan kaçınmaya çalışıyordu. Kutup çevresindeki halklardan, Eskimolar ya da Laponlardan söz ederken sergilediği sempati Ekvator yakınlarında yaşayan insanlardan söz ederken gösterdiğine eşitti. "Nasıl ki biz onlar hakkında kötülüğün simgesi ve babasının lânetiyle damgalanmış Ham'ın zürriyeti oldukları hükmünü veriyorsak" diyordu Zenciler de, kendilerini yağmalayan vahşîleri albino ya da beyaz şeytanlar diye adlandırmak için her türlü hakka sâhiptir."[65] Rousseau gibi o da çevrenin önemini vurguluyordu. "Afrika'nın kendisinde zenci ırkları böylesine zorlu bir ayrıma tâbi tutan neydi? Hayat tarzını ve yiyeceklerin cinsini de içerecek şekilde, kelimenin en yoğun vurgusuyla, iklim."[66] Buna bakarak, Afrika'ya ayırdığı bölümün sonunda kendisini adım adım aşağıdaki sonuca götürecek olan Kara ırkın kösnüllüğü mavalını niçin tekrarladığını anlamak zordur:

---

[63] *Decas quarta collectionis suae cranorum diversarum gentium illustrata* (krş. *age.*).

* Bugün de ABD medyasında ve hattâ bilimsel yazınında terimin bu anlamda kullanımı devam etmektedir. *–ç.n.*

[64] *Idées*... VII. kitap , I. Bölüm.

[65] *Idées*... VI. Kitap, IV, Edgar Quinet çevirisi, Paris 1827, s. 335-336.

[66] *A.g.e.*, s. 343-344.

Bu yakıcı güneşin altında, göğsü kaynayan tutkularla kabaran bu yaratıktan zorunlu olarak mahrum edilen bu ince zekâ, kendisiyle bütün bütüne uyuşmaz olan bir yapıyla karşı karşıya kalır. Böyle bir iklimde zenciye daha soylu bir bağış ihsan edilemeyeceği için ona acıyalım, ama onu aşağılamayalım; ve yoksun bırakırken nasıl tazmin edeceğini bilen o ana babayı onurlandıralım. Hayatını kendisine büyük bir cömertlikle yiyecek sunan bir ülkede kaygıdan azade geçirir... tek eğlencesi bunlarmış gibi, koşar, zıplar ve tırmanır...[67]

Herder'de Karaların aşağı ırk olduğu tezi, Avrupalı fâtihe adadığı bölümün sonunda bir kez daha ortaya çıkar: "Zenci, Avrupalı için hiçbir şey icât etmemiştir; Avrupa'yı islâh etmek ya da fethetmek fikri asla aklından geçmemiştir."[68] Bu yüzden Herder, antroplojinin kurucu piri sayılmayı Rousseau'dan bile az hak eder. Eğer büyük öncüler arasında böyle bir unvanı hak eden birileri varsa bunlar Wilhelm ve Alexander von Humbolt kardeşlerdir. Bu iki kardeşin her biri genel geçer Avrupa ben-merkezciliğine teslim olmaksızın insan bilgisinin hemen her dalında birbirlerini tamamlayan eserler vermişlerdir.

Aleksander von Humbolt, *Cosmos* adlı eserinde, "İnsan türünün birliğini ifade ederken, aynı zamanda üstün ve aşağı insan ırklarının var olduğu yönündeki üzüntü verici varsayımı da çöpe atıyoruz"[69] diye yazmıştı. İnsanlığı sıklıkla köleciliği haklı göstermek için kullanılan bir sınıflamaya tâbi tuttuğu için Aristoteles'i suçlamıştı.[70] "Bütün insanlar eşit biçimde özgürlüğe yazgılıdır" demiş ve kardeşi Wilhelm ile birlikte amaçlarının "din ya da renk ayrımı yapmaksızın insanlığı bir bütün olarak, bir kardeşler ailesi gibi aynı hedefe doğru, ahlâkî değerlerini özgürlük içinde geliştirmeye doğru yürüyen tek bir beden olarak kavramak" olduğunu ilân etmişti. Humbolt kardeşler, kendilerini on dokuzuncu yüzyılın düşüncelerinin genel eğiliminden gitgide yalıtan bu ülküye bağlılıklarını asla terk etmediler. A. Von Humbolt, 1856 yılında 88 yaşındayken kendisine *İnsan Irklarının Eşitsizliği* adlı ünlü çalışmasını göndermiş olan Gobineau'ya nâzikçe teşekkür ederken, kitap için "da-

---

[67] *A.g.e.*, s. 348.

[68] "Régions des nations bien organisées", *age.*, s. 334.

[69] *Cosmos, Essai d'une description du monde*, Faye çevirisi, Paris 1846, s. 430-431.

[70] İnsanların özgürlük haklarının eşit olmadığı ve köleliğin doğaya uygun bir kurum olduğuna dair bu iç karartıcı ve son zamanlarda çok tartışılan öğreti, ne yazık ki en sistemli şekilde geliştirilmiş biçimini Aristoteles'in *Politika*'sında bulur, i. 3, 5, 6" (*Cosmos, op. cit.* S. 368).

ha adıyla, üstün ve aşağı ırklar arasında yapılan talihsiz ayrım hakkındaki köklü inancıma karşıt" demişti.[71]

AŞIRILIKÇI ANTROPOLOGLAR
(ÇOKLU TÜREYİŞÇİLER)

Gizli bilimlerle ilgili ya da felsefî amaçlarla Hıristiyanlık öncesi dönemlerden beri sorgulanmış olan insanlığın birliği öğretisi, Aydınlanma yüzyılında bu kez bilimsel olduğu varsayılan gerekçelerle reddedildi. Ne var ki, iki tutum arasındaki ayrım çizgisini izlemek zordur. Çoklu türeyişçiliğin ilk savunucularından İngiliz doktor John Atkins (1685-1757), esas olarak dinsel gibi görünen nedenlerle Ortodoks olmadığını bizzat itiraf emişti. "Bir parça Heterodoks olsa da" diye yazmıştı "kara ve ak Irkların *ab origine* farklı renklerdeki ilk Ana-babalardan geldiğine ikna oldum".[72] Atkins, kara ırkın maymunlarla döllenebileceğini ve bu birleşmeden katır gibi kısır melezlerin doğacağını düşünüyordu.[73] Bu öğreti, çok geçmeden Voltaire'in şahsında karşı konulmaz bir şampiyonun teveccühünü kazanacaktı.

Voltaire, tarihçiler için bir muamma oluşturur. Kendisini ırkçı olarak tanımlamamanın zor olacağı şekilde yaşayışında ve yazdıklarında tanık olunan haşîn ayrımcılığa rağmen, hoşgörünün önde gelen havarisi olarak kalmıştır. *Traité de métaphysique* adlı eserinde (1734) "uzun kara cübbe giyinmiş adamlar"* ne derse desin, "sakallı beyazlar, ebleh zenciler, uzun yeleli sarı ırklar ve sakalsız adamlar [Kızılderililer *–ç.n.*] aynı adamın soyundan gelmiş olamazlar" diye buyurmuştu. Cizvitlerin bu eski öğrencisi, hocalarının öğrettiklerine böyle isyân ediyordu. Bir taraftan da, genel kabûl görmüş görüşlere uyarak zencileri en alt basamağa yerleştiriyordu. Aynı çalışmasının ilerleyen pasajlarında "Zencilerin maymunlardan, maymunların istiridyelerden" olduğu gibi, Beyazların da "bu Zencilerden üstün" olduğunu yazdı.[74] Voltaire, antropoloji konusundaki görüşlerini yirmi yıl sonra yayımladığı *Essai sur les moeurs et*

---

[72] *A Voyage tu Guinea...* (1723); aktaran W. D. Jordan, *White over Black, op. cit.*, s. 17.

[73] *A.g.e.*, s. 31-32.

* Özellikle Katolik, Hıristiyan din adamları kast ediliyor. *–ç.n.*

[74] Krş.: Voltaire, *Œuvres complètes*, Moland basımı, C. XII, s. 192 ve 210.

l'esprit des nations adlı ünlü eserinde daha da geliştirdi. Bu çalışmasında "Ancak kör bir adamın Beyazların, Zencilerin ve Albinoların... bütünüyle farklı ırklar olduğundan kuşku duymasına izin verileceğini" iddia ettikten sonra, "hayvan" yaftasını özellikle Zencilere lâyık görmüştü. Ardından, kimi eski otoritelere atıfta bulunup maymunlarla zenci kadınlar arasındaki çiftleşmeleri kastederek "bu iğrenç tutkulardan doğabilecek ucûbe türleri" tanımlamıştı.[75] Dahası, Yeni Dünya'nın varlığı kendisine çoklu türeyişi savunmak için tâze argümanlar sağlamış ve çoklu türeyişçilik de kölelik için "doğal" bir gerekçe bulmasına imkân vermişti.[76] Voltaire'in antropolojik çatısı, ona esas olarak etimolojilerle oynayarak – Âdem *Adimo*'dan, İbrahim *Brahma*'dan türememiş miydi? – Yahudo-Hıristiyan öğretisini mitlerden arındırma imkânı veren Hindistan üzerine yazdığı bir bölümle tâçlanmıştı.[77] Ölümünden sonraki editörleri (muhtemelen Condorcet) bu bölüme ciddî bir yazarın tekli türeyişçilikle çoklu türeyişçiliğin karşıt iddiaları arasında hakemliğinin mümkün olamayacağı yönünde bir düzeltici not eklemeye kendilerini mecbur hissetmişlerdi.[78] Voltaire'in kendisiyse, gerek ünlü *Dictionnaire philosophique*'inde[79] (1764) Yahudilere, gerek *Défense de mon oncle*'da (1767) Cizvitlere saldırdığında, gerekse de "farklı renklerden İnsanlar" ile ilgilenirken Père Lafitou'ya sataştığında olsun, bu tür polemikleri ölene dek sürdürdü.[80] Nasıl ki geçmişin putlarını ve önyargılarını yıkmakta onun kadar etkili olan kimse çıkmamışsa, yeni bilim çağının sapkınlıklarını yayıp geliştirmekte onun kadar gayret gösteren kimse de olmamıştı.

---

[75] Moland basımı, C. XI, s. 7.

[76] *A.g.e.,* C. XII, s. 380 (Doğa bu ilkeye boyun eğmiştir çeşitli zekâ derecelerinin ve ulusların şu niteliklerinin değiştiği nâdiren görülür. Zencilerin başka insanların kölesi olmasının nedeni budur. İnsan Afrika kıyılarında onları hayvanlar gibi satın alır..." vs.).

[77] *A.g.e.,* C. XII, s. 367 ve devamı, ("De l'Inde en deçà et au delà Gange").

[78] *A.g.e.,* 368.

[79] "Bu yüz on sekiz makaleden yaklaşık otuzu Yahudilere çatar – 'kendilerine inandığımız ve kendilerinden nefret ettiğimiz efendilerimiz ve düşmanlarımız' (İbrahim hakkındaki makale); 'yeryüzündeki en iğrenç insanlar' (yamyamlar hakkındaki makale); 'şeriatinde tinsellik ve ruhun ölümsüzlüğü hakkında tek kelime bulunmayan' bir halk (ruh hakkındaki makale) ve böyle devam eder...", *Histoire de l'antisémitisme*, C. III, s. 105.

[80] Moland basımı, C. XXVI, s. 402-404.

Bu bağlamda, özellikle 1742'de yayımladığı Ulusal Karakterler üzerine denemesiyle David Hume da dikkate alınmaya değer. Bu denemesinde laf arasında "kutup çemberlerinin hemen ötesinde ya da tropiklerde yaşayan bütün insanların türün geri kalanına göre aşağı olduğunu" bildirmişti.[81] Hume, denemesinin 1754'teki ikinci baskısına özellikle kara ırkları ele aldığı bir not ekledi:

> Zencilerin ve genel olarak bütün öbür insan türlerinin (çünkü dört ya da beş çeşit vardır) aklardan doğal olarak aşağı olduğunu düşünmeye meyilliyim. Ak ırktan olanlardan başka uygarlaşmış bir ulus hiç çıkmamıştır, hattâ eylemde olsun düşüncede olsun öne çıkan bireyler bile olmamıştır. Onların arasında özgün bir üretim yoktur, ne sanat ne bilim. Öte yandan, eskinin Cermenleri olsun günümüzdeki Tatarlar olsun, akların en kaba ve barbarları arasında bile, cesâretlerinde olsun, yönetim biçimlerinde ya da başka özelliklerinde olsun, gene de öne çıkan bir şeyler vardır. Doğa bu insanlar arasında orijinal bir ayrım koymamış olsaydı bu kadar çok ülkeler ve çağlar içinde böylesine bir biçimli ve kalıcı olan bir fark ortaya çıkamazdı. Kolonilerimizi bir yana bırakın, bütün Avrupa'ya dağılmış zenci köleler vardır ki bunlarda hiç kimse bizim aramızda aşağı tabakadan eğitimsiz gelip de her meslekte kendilerini gösteren insanların sâhip olduğuna benzer bir zekâ belirtisi görememiştir. Doğrudur, Jamaica'da yetenekli ve eğitimli bir zencinin olduğundan söz ediyorlar, ama onun birkaç kelimeyi düzgünce telaffuz edebilen bir papağan gibi, gösterdiği çok küçük bir beceriden dolayı böylesine takdir toplamış olması muhtemeldir.[82]

Üslûbu her ne kadar sert olsa da Hume, insanın kökenleri hakkındaki kendi anlayışını çok belirli biçimde açıklamamıştı. Çoklu türeyişçiler zaman zaman tipik bir hümanist evrenselcilik sergilerken, Buffon gibi açık sözlü tekli türeyişçiler Hume'dan daha ateşliydi. Kutsal Kitabın öğretisiyle eğitimin ilerlemesi arasındaki çelişme, bâzı yazarlar arasında tuhaf bir ışık gölge oyununa neden olmuştu. Bunun en dikkate değer örneği İskoçyalı filozof Lord Kames'dir (1696-1782). Kendisi, *İnsanın Tarihi Üzerine Eskizler* adlı kitabında Eski Dünya'daki ırksal farklılaşmanın Bâbil Kulesinden sonra ortaya çıkan dilsel karışıklığın bir sonucu olduğunu kabûl ederken, öte yandan Amerika'daki insanların bundan bağımsız ve "yerel" bir yaratım sâyesinde ortaya çıktığını öne sür-

---

[1] "Of National Characters", (krş. *Essays, moral, political and literary*, Londra, 1875 basımı, s, 244-258).

[82] *A.g.e.*, s. 252, not.

müştü.[83] Gene de, Lord Kames'in antropolojisi karmaşık olsa da bundan çıkarılacak hisse, basit ve belirsizlikten uzaktı. Az çok içtenlikli bir şekilde şöyle ilân etmişti:

> Yukarıda görüldüğü gibi, Zencilerin rengi, onların Aklardan ayrı bir tür olduğuna dair güçlü bir varsayıma izin veriyor ve ben de bir zamanlar onların anlayışça aşağı oluşlarının bu varsayımı desteklediğini düşünmüştüm. Fakat, aşağı durumlarının koşullarından kaynaklanıp kaynaklanmadığı açısından bu konuyu yeniden düşününce, bu varsayımın geçerliliği hakkında kuşkuya kapıldım. Kişi, güçlerini kullanmaksızın muhakeme gücü ya da bilgelik bakımından asla olgunlaşamaz. Zenciler kendi vatanlarında bu güçlerini kullanmak için fazla teşviğe sâhip değildir: Yetiştirmek gerekmeyen meyvalar ve köklerle beslenirler; çok az giysiye ihtiyaç duyarlar; evlerini kurmak fazla emek ya da hüner gerektirmez. Vatanlarının dışındaysa, düşünmek ya da eylemek için kendilerini hiçbir şeyin teşvik etmediği zavallı kölelerdir. Avrupalılar gibi ekmeklerini alın terleriyle çıkarmak zorunda oldukları bir özgürlük ortamında yaşasalar ne kadar gelişme göstermiş olabileceklerini kim söyleyebilir?[84]

İyi yürekli Lord Kamis'in ilginç kuramı İngiliz kamuoyunda belli bir başarı elde ettiyse de (kitabı 1774 ile 1825 yılları arasında 12 baskı yapmıştır) eğitimli çevreler üzerindeki etkisi tabip Edward Long'un (1734-1813) daha basit sistemininki kadar uzun ömürlü olmayacaktı. Yazarın *Long's History of Jamaica* adlı çalışması yaklaşık yüzyıl boyunca alanında otorite sayılacaktı. 1857 gibi geç bir tarihte bile, Fransız antropoloji okulunun başı Armand de Quatrefages, melezlerin var sanılan kısırlığı hakkında bu kitabı kaynak göstermişti.[85] Long, sözü edilen kitabında melezlerin katırlar gibi dölsüz olduğunu kanıtladığını iddia ettiği gözlemlerini kaydetmişti. Bunun sonucunda *genus homo*'yu Avrupalılar ile onlarla akraba ırklar, Zenciler ve Orang-Outanglar olmak üzere üç türe ayırmıştı. Ne var ki, zihinsel kapasite bakımından Zenciler, insanlardan çok Orang-Outanglara yakın gözüküyordu, neden, çünkü orangutanlar "zekâ yetilerinde, aralarından bâzılarıyla çok yakın bir bağ ve bir köken ortaklıkları bulunması inandırıcı olan zenci ırkının çoğundan hiç de aşağı gözükmezler... bizzat zencilerin kendileri böyle birleşmelerin gerçekten vuku bulduğuna tanıklık ederler; ve her iki ırkın mi-

---

[83] *Sketches of the History of Man,* Basel 1796 basımı, C. I, s. 58-59 ve C. III, s. 106.
[84] *A.g.e.,* s. 47-48.
[85] Armand de Quatrefages, "Histoire naturelle de l'homme", *Revue des Deux Mondes,* Mart 1857, s. 162.

zaçlarının kösnüllüğünde gayet iyi uyuştuğu kesindir..." Bununla birlikte bundan doğacak hilkat garibeleri düşünüldüğünde, "her şeyi bilen Evrenin Yaratıcısı, böyle cinsel birleşmelerden doğan yavruların KISIR olmasından ibaret, aşılmaz bir engel koymuştur". Kısacası Long, kısır melezlerin iki çeşidinin bulunduğunu varsaymıştı, biri Akların Karalar ile çiftleşmesinden doğan melezler, öbürü Karaların orangutanlarla çiftleşmesinden doğan melezler. İkinci çeşit hakkında şunu da eklemişti: "Bir Orang-Outangın bir Hottantot dişisinin onuruna halel getireceğini sanmıyorum. Oranglar... zenci kadınlara karşı şehvet duyarlar..." Long'un kitabının uzun süreli başarısına bu tropikal sevişme canlandırmalarının katkı yapmış olması ihtimal dâhilindedir. Öte yandan şu izleyen anekdodu aktarmış olması lehine bir puandır: "[Zenciler] Tanrının Beyazları kayırdığını ve onlara kendi çocukları gibi davrandığını, buna karşılık Zencileri bin bir türlü belâya uğratmaktan zevk aldığını söylerler".[86]

Göttingen Üniversitesi 1737 yılında Hannover hanedanı tarafından kuruldu ve kısa zamanda Alman bilgisinin başlıca merkezi oldu. Bu üniversitede ders veren şarkiyatçılar Michaelis ile Schlözer'i daha sonra ele alacağız. İnsan ve doğa bilimlerinde von Haller ile Blumenbach'ın yanı sıra antropolojiye çok kafa yormuş olan filozof Christoph Meiners'den (1745-1810) de söz edeceğiz. Bu filozof, 1933'den sonra hem "Arî kavramını" haber veren "ırksal kuramın kurucusu" (Egon von Eickstedt, 1940) [87] hem de kültürel antropolojinin düşüncesi ırkçılıkla sakatlanmış bir öncüsü (Wilhelm Mühlmann, 1968)[88] olarak yeniden ünlenmiştir.

Meiners'in görüşleri hiç kuşkusuz döneminin genel kabûl görmüş fikirlerinin pek çoğuyla örtüşüyordu. Bu yüzden, kültürün *tek-doğrusal* ilerlemesi kuramını reddetmiş;[89] ırklar arasında katı ayrımlar çizmenin

---

86 Krş.; W. D. Jordan, *White over Black, op. cit.*, s. 492-495.

87 E. von Eickstedt, *Geschichte und Methoden der Anthropologie*, Stuttgart 1940, s. 286.

88 Wilhelm E. Mühlmann, *Geschichte der Anthropologie, Frankfurt a/M* 1968, s. 59-61.

89 Mühlmann tarafından işaret edildiği gibi, *age.*, s. 61 ve 203.

mümkünlüğünden kuşku duymuş ve meslektaşlarının bunun için önerdiği sistemleri eleştirmişti. İnsanlığın kökeninin Afrika'da olduğunu öne süren ve köken mitlerinin önemi ile evrenselliği üzerinde ısrar eden ilk modern düşünür oydu. Aynı zamanda o zamanlar kadîm İbrani geleneklerine atfedilen öneme alayla yaklaşmasıyla zamanın Alman kamuoyu karşısında gerçek bir bağımsız ruh sergilemişti.[90] Fakat her şeyden fazla inandığı fikir, iki büyük insan soyu olduğuydu – açık tenli ve güzel bir ırk ile koyu tenli ve çirkin bir ırk. Bu ayrım, – sâdece açık tenli ve güzel ırk arasından çıkan – "üstün insanların" sırlarını keşfetmesine imkân veriyordu:

> Gerçek cesâret, özgürlük aşkı ve büyük ruhların ayırt edici özellikleri olan benzer erdem ve tutkulara sâdece beyaz, özellikle de Kelt kökenli halklar sâhiptir... Kara ve çirkin halklar aşağılık erdem yoksunluklarıyla ve çeşitli tiksindirici kusurları yüzünden onlardan ayırt edilir. En yakın akrabalarıyla ilgili olduğunda bile başkalarının üzüntü ve sevinçlerine karşı kaba duyarsızlıklarının gösterdiği karakter yoksunlukları, ince güdülerden ve duygulardan neredeyse tamamen yoksunluklarıyla beraber giden beyhude sertlikleri yüzünden kara ve çirkin halklar ortak bir iticilikte birleşirler...[91]

Meiners'e göre, hayvandan insana geçiş "insan erdemlerine" sâhip olup olmamaya göre belirlenen ardışık aşamalardan geçerek gerçekleşir.[92] Sıralaması en aşağı basamakta *quatos* (maymunlar?) ile başlar, bunun üzerinde "insana benzerliklerinden ötürü orman adamları (*Waldmennschen*) denen" orangutanlar ve bizzat doğruladığına göre Dahomey kralına şeref kıtası olarak hizmet etmeyi becerebildiklerine göre daha bile insan-biçimli olan *kimperzeys* (şempanzeler) gelir. Bir üst basamakta, "pek çok hayvan ve pek az insan özelliği gösterdiğinden ancak güçlükle insan olarak tanımlanabilen" Hotantolar, Buşimanlar ve Avustralya yerlilerinin oluşturduğu ünlü "orman Zencileri" (*Waldneger*) bulunur. Böylece Meiners, adım adım bakır tenlilerden ve sarı ırklardan geçerek derilerinin aklığına rağmen son derece aşağı özellikler gösterdikleri için "ancak en sıkı gözetim ve en sert cezalarla kötülüklerden kaçınıp iyilikleri benimsemeye ikna edilebildiklerinden ötürü, bunu

---

[90] Meiners, *Untersuchungen über die Verschiedenheiten der Menschenrassen...*, Tübingen 1811, C. III, s. 312 ve devamı; C. I, s. 166, s. 1, s. 7.

[91] *Grundriss der Geschichte der Menscheit*, Lemgo 1793, s. 123-124.

[92] *Untersuchungen...* c. III, VI. Bölüm.

deneyerek gören Alman efendilerini kendilerine öbür serflerinden daha sert davranmaya mecbur eden slavik serfler" diye söz ettiği Slavlara ulaşır.[93]

Zamanının Almanya'sında Meiners, Avrupalı ve soylu insanların Amerika'da hızlı bir yozlaşmaya uğradığı ya da ırksal karışmaların ve melezlenmelerin yarattığı tehlikeler gibi başka fikirlerden de çeşitli derecelerde etkilenmişti.[94] Bu filozofun pek çok ve pek değişik konularda bir öncü olduğu hakikaten kolay kolay inkâr edilemez.

Linnaeus'un öğrencilerinden J. Chr. Fabricius (1745-1808) hemen hemen aynı zamanlarda "Karaların hayvansılığı" fikrinden şu argümanı çıkardı: Zencilerle insansı maymunlar Afrika'da karşılaşmış, ama iklim koşullarının aynı olduğu Güney Amerika'da karşılaşmamıştır – bundan kara insanların ak adamlarla insansı maymunların cinsel birleşmesinden türemiş olduğu sonucu çıkmaz mı? Bu sofu Luterci, böylelikle ortak atamız Âdem'in ten renginin kuşkuya yer bırakmayacak şekilde ak olduğu konusunda okurlarının gönlünü rahatlatıyordu.[95] Fabricius, (görünüşe göre Edward Long'un buluşu olan) şekli ve rengi bakımından "insan biti"nden (*pediculus humanus*) farklı bir "zenci biti"nin (*pediculus nigritarum*) varlığını kabûl ettiğinden, böcekbilimci sayılmayı da hak eder.[96]

Meiners'in görüşlerinin Devrimci Fransa'daki havariliğini Jean-Joseph Virey üstlendi. Bu askerî hekim, devrim takviminin dokuzuncu yılında Paris'te *Histoire naturelle du genre humain* adlı eserini yayımlattı. Bu kitapta şöyle bildiriyordu:

> Burada, belki kabaca, açık tenli ve ak olanlarla, çirkin ve koyu tenli ya da kara olanlar olarak ayrılabilecek olan insan ırklarının her birinin genel özelliklerini tanımlayacağız. Kelt soyundan olanlarla Sarmatyalılar ve Slavlardan gelenlerin, sevimli, değirmi yüzleri... ve tam yuvarlak başları vardır. Bir başka deyişle gururlu, soylu özellikler, cömert bir ruh, etkin, özgür ve güzel bir karakter sergilerler...[97]

---

93 *A.g.e.*, C. III, s. 129 ve s. 306.

94 *A.g.e.*, C. III, s. 17 ve devamı, özellikle s. 74-77; C. I, s. 469 ve devamı.

95 Joh. Christ. Fabricius, *Betrachtungen über die allgemeinen Einrichtungen der Natur*, Hamburg 1781, s. 328-332.

96 Joh. Christ. Fabricius, *Systema antliatorum*, Braunschweigh, 1805, s. 340; krş. *Nouveau Dictionnaire d'history naturelle*, c. XXVIII, Paris 1819, "Pou" maddesi.

Histoire naturelle du genre humain, s. 145-146.

Bu pasajda Meiners'in düşüncelerinin ana çizgileri çok açık biçimde kendisini gösterir. Fakat Fransız şakirt, bunlardan devrimci kalk borusunun yankılarını anıştıran son derece militan sonuçlar çıkarır:

> Avrupalılar olmasa dünyamız ne hâlde olurdu? Güçlü uluslar, boyun eğdirilemez bir ırk, sanatlar ve bilimlerde ölümsüz eserler vermiş dâhiler, mutlu bir uygarlık... Zekâsıyla nasıl aydınlatacağını, cesâretiyle nasıl boyun eğdireceğini bildiği için, yüce yazgısınca dünyaya hükmetmeye çağırılmış olan Avrupalı, insanın en yüksek ifadesi ve insan ırkının başıdır. Acınası bir barbar sürüsü olan öbürleri, deyim yerindeyse, insanın müsveddesinden başka bir şey değildir...

Virey, bu söylediklerinden biraz sonra şöyle yazar: (Renkli ırkları kastettiği) "Bütün bu yabancı ırklardan söz ederken ulusal gurur duygularına dayanmadım".[98] 9. yılın bu vatanseveri açısından Avrupalılar ile Fransızları bir ve aynı görmek kolaydı. Moğolların zâlimlikleri ya da Karaların ahmaklıkları hakkında dediklerini göz önüne almayı bırakmaksızın, onun bu şövenist antropolojisinin ne anlam ifade ettiğini incelemeliyiz.

Belki bizim girişebileceğimizden daha derin bir inceleme, 1815'in hemen ardından ırk kuramının Fransa'daki aşırılıkçı savunucularının Bourbonlardan ziyade Bonapartçılar arasında bulunduğunu gösterebilecektir. Bu özel bakış açısından, Paris'te 1816'dan itibaren yayımlanmaya başlayan iki büyük doğa bilimleri ansiklopedisi arasında benim yapabileceğimden daha sistematik bir karşılaştırma ilginç olurdu. Bunlardan biri, "kralın botanik bahçelerinde çalışan birçok doğabilimcinin" yardımıyla (önemli bir devlet görevlisi olan) Baron de Cuvier'nin editörlüğünde hazırlanan *Dictionnaire des sciences naturelles* idi. Öbürü, *Nouveau Dictionnaire d'histoire naturelle* ise bir grup doğabilimci ve tarım uzmanın katkılarıyla (artık askerlikten ayrılmış olan) Jean-Joseph Virey tarafından çıkarılıyordu. Renkli ırkların her iki ansiklopedide de aşağılayıcı bir dille ele alındığı kesinlikle doğrudur. Ancak, *İnsan* maddesi içinde birinci ansiklopedide Kont de Lacépède tarafından yazılanlar görece temkinliyken, ikincisinde bizzat Virey'in kendisi tarafından yazılan aynı başlıklı maddede, Zencilerle insansı maymunlar arasındaki döllenmeler, Zencilerin kanlarının ve beyinlerinin kara olduğu gibi martavalları da içeren, en aşırı görüşler ifade edilmişti. Karaların insan ol-

---

[98] *Histoire naturelle*..., s. 146-147 ve s. 151.

madığını daha iyi vurgulamak için Virey, başka şeyler arasında *pediculus nigritarum* argümanını da ileri sürmüştü:

> Önemsiz olmayan ve bilgili böcekbilimcimiz Latreille tarafından da doğrulanan bir sonucu daha eklememe izin verin. Nasıl her memeli, kuş, vb. türü için çoğu kez yalnızca o tür üzerinde beslenen bâzı asalak böcekler bulunuyorsa, Zenci için de bu böyledir. Zencilerin ak adamınkinden çok farklı kendi bitleri vardır. *Pediculus nigritarum*un (Fabricius, Syst. Antl., Brunsw. 1805, s. 340) üçgen şeklinde bir başı, kıvrık bir gövdesi vardır ve Zencinin kendisi gibi rengi karadır...[99]

Bu argüman, Darwin'in *İnsanın Türeyişi*'nde bile ciddî bir tartışma konusuydu.[100]

Son olarak, Virey'in *Historie naturelle du genre humain*'inin İngilizce'ye çevrilerek *The Natural History of the Negro Race* adı altında ABD'de 1837 yılında yayımlandığını hatırlamaya değer. Philip D. Curtin'den öğrendiğimize göre, "bu kitap Amerika'da olduğu gibi İngiltere'de de okunmuş ve eski tip kölecilik yanlısı ırkçı argümanlar yeniden hayat bulmuştu".[101] Böylece Göttingen'de ortaya atılan fikirler Kuzey Carolina'nın Charleston kentinde bile yankı bulmuştu.

---

[99] *Nouevau dictionnaire d'historie naturelle*, C. XV, s. 152 ("Homme" maddesi). Modern bilime göre bir *pedicilus nigritarum* var mıdır? Paris'teki Pasteur Enstitüsünden bu konuda bilgi aldık. Entomolojik Tıp Servisinin başkanı Profesör P. Grenier, 19 Aralık 1969'da şu bilgi notunu gönderme nezaketinde bulundu: "Sizin de işaret ettiğiniz gibi, Fabricius ile başladığından, değişik insan ırklarına özgü değişik bit türlerinin bulunup bulunmadığı meselesi eski bir meseledir. Mesele sâdece Zenci biti meselesi değildir. Bir Çinli biti (P. *humanus chinensis*), Peru mumyalarındaki bit (P. h. *americanus*), bir Japon biti ve nihayet Markiz Adaları, Tahiti ve Guetamala yerlileri ile maymunlara atfedilen bir P. *pseudohumanus* da (Ewing 1938) vardır. Mesele çok karmaşıktır ve şimdiye dek kesin bir sonuca varılamamıştır...".
Bitler arasındaki ırk meselesi insan ırkları meselesi kadar tartışmalı gözüküyor. Bununla birlikte, ırkçılık tarihi bakış açısından asıl önemli husus, çok sayıda yazarın *pedicilus nigritarum*un var olduğu varsayımına dayanarak bundan zencilerin insandan aşağı varlıklar olduğu sonucunu çıkarmaya kalkmasıdır.

[100] Krş.; *The Descent of Man*, "Modern Library" basımı, New York, s. 532 ve 536 (Virey'e yapılan göndermelere bkz.).

[101] Philip D. Curtin, *The Image of Africa, British Ideas and Actions, 1780-1850*, Londra 1965, s. 371.

9.
YENİ ÂDEM'İN PEŞİNDE

HİNDİSTAN'IN GİZEMLERİ

Batı'nın Yahudo-Hıristiyan düşüncesinin sınırlamalarından kendisini kurtarmaya çalıştığı on sekizinci yüzyılda, pek çok yazar Çin'in kadîm bilgeliğini Avrupa'ya örnek gösteriyordu. Bununla birlikte, bunların hiçbirisi insanlığın ya da bütün insan bilgisinin kökenini Göksel İmparatorluğa yerleştirmeyi düşünmemişti. Hindistan ise başka meseleydi. Hindistan'a karşı özel ve derin bir hayranlık etkisini bu kendi günümüze dek hissettirmeye devam etmiştir. Batınî öğretilerin pek çoğu Hindistan'dan türeme iddiasındadır. Antikite hakkındaki bilgileri İbrani ya da Yunano-Latin kültürleriyle sınırlı olduğundan, Orta Çağlar ve Rönesans bu kadar uzağa gitmemişti. Ne var ki, Tevrat'ın ta kendisi, insanlığın kökeninin Yahudiye'nin doğusunda bir yerde bulunabileceğini öneriyordu. Bu yönde bir nirengi noktası, birisi Fırat olan dört ırmağın çevrelediği Cennet Bahçesinin tanımında verilmişti. İbrahim'in Kaldelilerin Ur kentinden göçü de aynı bölgeden başlamıştı. Fakat daha da belirgin olarak Tufan hikâyesi vardı, buna göre Nuhun gemisi Kafkaslardaki Ararat Dağında karaya oturmuştu. Kafkas dağları, birçok ünlü mitin sahnelendiği yer olarak Yunan efsânelerinde de aynı derecede önem taşıyordu. Bir yandan da bâzı Pisagorcu gelenekler, daha bile uzak Doğudaki ülkelere dikkat çekiyordu, bizzat Pithagoras'ın kendisi, hem İran'ın hem Hindistan'ın bilgeliklerini özümsemişti. Bilimsel aklın bu geleneklerin ortaya koyma iddiasında oldukları gerçekleri henüz bir yana itmeyip onlarla uyuşmaya çaba gösterdiği bir zamanda, *Homo sapiens*in kökeni hâlâ bu bölgelerde aranmaktaydı. Buffon, "bu adla anılmaya lâyık ilk insanların" yeryüzü yeterli derecede soğuduğunda (kendi hesaplamalarına göre otuz bin yıl önce) Hazar Denizinin doğu-

sunda bir yerlerde ortaya çıktığına dair oldukça tutarlı bir kuram geliştirmişti.[1] Bu insanlar, "bilimin, sanatların ve bütün yararlı kurumların yaratıcısı olarak her türlü saygımıza lâyık idiler" Üstelik, "çok bilge olduklarından çok da mutlu idiler" Daha sonra "hâlâ bilgisiz, yabanıl ve barbar olan" başka insanlar saldırıp bu Cennet uygarlığını yıkmış ve bütün insanlığı "bir kez daha bilgisizliğin gecesine" salmışlardı. Sâdece Hindistan'ın Brahminleri eski bilginin bir kıvılcımını koruyabilmeyi başarmıştı. Astronom Cassini ve Bailly'nin[2] kurgularına dayanan bu antropodise, Altın Çağ ve Düşüş hakkındaki eski mitolojileri yankılıyora benziyor.

Buffon, Kutsal Kitap verilerini alegorik bir tarzda yorumlamaya meyilliydi. Büyük rakibi Linnaeus, Tevrat'ın harfi harfine okumasına daha uygun, ama tutarlı olmak şöyle dursun her türlü mantığa meydan okuyan bâzı görüşler ileri sürdü. Tufan hikâyesiyle başlayarak Ekvator yakınlarında bir yerlerde denizin derinliklerinden çok yüksek bir dağın ortaya çıkmış olduğunu hayâl etti. Kuzeyin hayvanları çiftler hâlinde bu dağın doruğuna yakın yerlere yerleşirken, tropikal hayvanlar ve aynı şekilde ilk insan çifti eteklerine sığınmışlardı. Yeni toprakların ortaya çıkmasıyla insanlarla hayvanlar bu toprakları mülk edinip oralarda çoğalıp geliştiler. Ne var ki, Linnaeus ren geyikleriyle kutup ayılarının kutup yakınlarına yerleşip çoğalmak üzere nasıl olup da tropik bölgeleri sağ salim aşabildiklerini açıklama zahmetine girmemişti.[3]

Çoğunluğu tekli türeyişçilikten yana olan Aydınlanma düşünürleri, Linnaeus kadar ince ayrıntılara girmeksizin, insan ırkının beşiği olarak dağları görüyorlardı. Bu özellikle coğrafyacılar açısından geçerliydi. Onlara göre, yüksek yerlerde bulunan deniz kabukları dünyanın bir zamanlar sularla kaplanmış olduğu hipotezini doğruluyordu ve bu yüzden Tufan hikâyesiyle uyuşuyordu. Artık dünyanın en yüksek dağlarının Çin ve Hindistan üzerinde yükseldiği biliniyordu. Fakat belki de Akların

---

[1] *Des époques de la nature*, "septième époque" (krş. *Œuvres philosophiques de Buffon*, J. Piveteau, Paris 1954 basımı).

[2] Cassini ile Bailly, Josephus'ta geçen belli bir pasaja dayanarak, Eskilerin yıldızların hareketini kesin biçimde hesaplayabildiğine inanmışlardı. Krş.; Buffon'un eserlerinin Piveteau edisyonunda buna işaret eden dipnotlar, s. 188 ve s. 220.

[3] Krş.; E. A. W. Zimmermann, *Geographische Geschichte des Menschen, und der allgemein verbreiteten vier füssigen Thiere*, C. III, Leipzig 1783, s. 192-195.

Sarı ırklarla bir yakınlık fikrini kabûl etmeye olan isteksizliğinin etkisiyle, Himalayalar ve Keşmir'in öte yakasına değil beri yakasına odaklanma geleneği değişmemişti.

Bilimsel olduğu varsayılan bu kuramlardan ayrı olarak, polemik amacıyla kültürün ve dinin kökenine özel vurgu yapan bütünüyle farklı çeşitten bir argüman da geliştirilmişti. Tevrat'ı kendisine karşı kullanan deist okul, ilk başta Musa'nın vahiylerini Mısır'dan aşırmış olduğunu kanıtlamaya çalıştı. "Tanrısal Karar ve Bilgeliğin sefil, düşkün ve Mısırlılaşmış bir köleler taifesinin... Milletlerin ışığı olmasına niyet ettiğini tasavvur etmek" Thomas Morgan açısından "Tanrının kendi amaçladığı şeyden pişman olduğunu ve bizzat Musa gibi, yanlış araçlar kullandığını sanma densizliğinde bulunmak" ile aynı şeydi.[4] Bu İngiliz deistinin şakirtlerinden olan Voltaire, kuramı Hindistan lehine çevirdi. Bir çoklu türeyişçi olduğundan, insanlığın kökenini oraya yerleştirmedi ama Âdem'in her şeyi, hattâ adını bile Hintlilerden almış olduğunu göstermeye uğraştı.[5] Diderot'nun *Ansiklopedi*'sinde de Hindistan maddesinde "Hindistan'da bilimler Mısır'dan daha eski olabilir" ifadesiyle benzer bir görüş öne sürülmüştü. Ne var ki, pek çok çağdaşın gözünde bunun, Edgar Quinet'in daha sonraları "kadîm Doğu'da İbranilerinkine rakip bir toplum bulma arzusu" diye adlandıracağı[6] polemik amaçlı bir tarafgirlik yüzünden yapıldığı oldukça açıktı. Hindistan kuramının, matematik hesaplamalara dayanarak ilk insanları Grönland ve Novaya Zemlya taraflarına yerleştiren ve daha sonra oradan sanat ve bilimleri icât edecekleri Ganj vadisine taşıyan ünlü astronom Jean Bailly'nin desteğini de almış olmasının belli bir önemi vardır. Arktik köken kısa zamanda unutuldu ve Voltaire, Bailly ile aynı fikirde olduğunu şu sözlerle kayda geçirdi:

> Bütün bunlar başlangıçta ilksel bir ulus tarafından benimsenmiş ve zamanla dünyanın geri kalanına öğretilip yayılmış olmasaydı, farklı halkların aynı yöntemleri, aynı bilgiyi, aynı efsâneleri, aynı bâtıl inançları paylaşmasının mümkün olamayacağı yönündeki görüşünüze bütünüyle katılıyorum. Şimdi uzun zaman-

---

[4] Krş.; *Histoire de l'antisémitisme*, C. III, s. 80-81.

[5] Voltaire'in *Dictionnaire philosophique*'inde "Adam" ve "Genèse" maddelerine ve aynı şekilde *Essaisur les moeurs et l'esprit des nations*'unda "De l'Inde... başlıklı CXLIII. Bölüme bkz.

[6] Krş.: Raymond Schwab. *La Renaissance orientale*, Paris 1950. s. 26.

dır bu ilksel ulusun Brahminler sülalesi olduğunu düşünmekteyim. Bay Holwell ve Bay Dow'ın kitaplarına âşina olmalısınız... Son olarak efendim, astronomi, astroloji, ruh göçümü vb. her şeyin bize Ganj kıyılarından gelmiş olduğuna inanıyorum...[7]

John Holwell ile Alexander Dow, Hindistan üzerine yazdıklarında Brahminlerin yüksek kültür düzeylerine ve kadîm bilgeliklerine büyük yer veren iki İngiliz yazardı. Dow'ın eserini 1769'da Fransızcaya çeviren M. B., bu konuda Dow'dan bile gayretli davranarak bütün kadîm kültür ve dinlerin Hindistan kökenli olduğunu ilân etmişti. Musa Hintli bir âsi, Muhammed Hintli bir düzenbazdı.[8] Fransız doğacı Pierre de Sonnerat'yı da anmaya değer. Ona göre, Hindistan "bütün insanların yasa koyucusu" idi. Batı'nın farklı mitolojileri ve dinleri arasında benzerlikler bularak, bundan bütün bunların insan ırkının doğum yeri olan Hindistan'da ortak bir kökeninin olduğu sonucunu çıkarmıştı (*Voyage aux Indes orientales*, 1782).

Birbirini izleyen çevirilerde ve gezginlerin anlattıklarında ortaya çıkan bu fikirler, Bailly'nin popüler arktik ve astronomik kuramını değişikliğe uğratarak insanlığın kökenini Tibet'e yerleştiren Kant'ın hayâl gücünü derinden etkilemişti. "Burası en yüksek ülkedir" diye akıl yürüttü, "Bütün öbür ülkelerden önce iskân edilmiş olduğuna kuşku yoktur ve hattâ bütün yaratımın ve bütün bilimin meydana geldiği yer bile olabilir. Bilindiği üzre, tıpkı bizim tarım, rakamlar, satranç vb. bütün sanatlarımızın görünüşe göre Hindistan'dan geldiği gibi, Hintlilerin kültürü de hemen hemen kesin olarak Tibet'ten gelmiştir" Kant, burada varsayıma dayalı konuşmuştur; ama kendini etimolojik fantezilere kaptırdığında bu kadar temkinli değildir. Örneğin, Maniheizm ile "om mani padme hum" deyişi arasında, ya da İbrahim ile Brahma[9] (ki bu zâten bâ-

---

[7] *Lettres sur l'origine des sciences et sur celle des peuples de l'Asie adressées à M. de Voltaire par M. Bailly, et précédees de quelques lettres de M. de Voltaire à l'aeteur* Paris 1777, s. 3, (Voltaire'in 15 Aralık 1755 tarihli mektubu).

[8] *Dissertation sur les mœurs et les usages de l'ınde*, çeviren M.B.***, s. XIII-XIV.

[9] Krş.; Helmuth v. Glasenapp, *Das Indienbşld deutsher Denker*, Stuttgart 1960, s. 11-12.

[10] Bu bilgiyi Maurice de Gandillac'ın bitimsiz bilgi hazinesine borçluyum. Bu karşılaştırmanın özellikle Guillaume Postel'in eserinde bulunacağına işaret etti.

zı Rönesans yazarlarınca önerilmiş bir etimolojiydi)[10] arasında bağlantı kurmaya çalışmıştı. Fakat, Cermen ülkelerini Hindistan aşkıyla tanıştıran ve Hindistan Ana ile bir akrabalık kurmak için Romantiklerin hayâl gücünü ateşleyen kişi herkesten çok Johann-Gottfried Herder olmuştu.

Herder'in bu akrabalığın ayrıntılarına ilişkin görüşleri zaman içinde değişikliğe uğramıştır fakat Hindistan doğum yerini temelde aynı zamanda şiirsel bir sezgi de olan (ona göre şiir insanlığın ilksel diliydi) orijinal biçimi artık yitirilmiş olan bir "doğal kavrayış"a bağlıyordu. Bununla birlikte, bu Luterci din adamı, Kutsal Kitabı bu efsânevî şiirin aslından en az uzaklaşmış kopyası olarak gördüğünden, gelenekten kopmamıştı. "Tarihsel olarak bütün dünyada bütün elimizde kalan, Musevî diye adlandırmaya alıştığımız yazılı gelenektir..."[11]

Herder, Almanların etnik ya da ırksal bakımdan İranlılarla akraba olabileceğine inanıyor ve bundan memnuniyet duyuyordu;[12] ama ahlâkî bakımdan asıl övgüye lâyık olan, haklarında şunları iddia ettiği Hintlilerdi:

> brahminler insanlarını o derecede bir kibarlık, zarafet, ağırbaşlılık ve iffetle biçimlendirmiş ya da en azından onları bu erdemler hakkında öylesine bilgilendirmişler ki, onlarla karşılaştırıldığında Avrupalılar çoğu kez, sarhoş, deli ya da mal gibi gözükür. Genel havaları ve konuşmaları son derece seçkin; tavırları dostça; kendileri temiz; yaşam tarzları basit ve zararsızdır... bilgiden nasipsiz değillerdir, hele sessiz çalışkanlık ve taklidî sanatlardan hiç; aralarındaki en aşağı kastlar bile okuma-yazma ve aritmetik bilir...[13]

Herder, *magnum opus*u olan *İnsanlık Tarihi Felsefesi Üzerine Düşünceler*'de Nuh'a dayanan ya da Yahudilerden gelen soyağacına şiddetle karşı çıkmıştı:

> Dünyadaki bütün insanları bu soyağacına göre İbranilere ya da onların yarımkan kardeşlerine bağlamak için gösterilen bunca çaba sâdece kronolojiye ya da evrensel tarihe değil, bizzat anlatının gerçek bakış açısına da aykırıdır... tufandan sonra bir kaldeli aileden elçiler gelmesi beklenmeksizin, uluslar, diller ve ülkeler kurulmuştu... Dünyanın sağlam merkez noktası, Asya'nın dağları insan ırkının beşiği olmaya hazırlanmıştı...[14]

---

[11] Krş.; René Gérard, *L'Orient et la pensée romantique allemande*, Paris 1963, s. 40.

[12] Krş.; *A.g.e.*, s. 22.

[13] *Idées*... XI. Kitap, IV. Bölüm (çeviren Quinet, Paris 1827, C. II, s. 326-327).

[14] *Idées*... X kitap, VII. Bölüm (*age.* s. 283-284).

Bu ilksel dağlık bölge kuramını, Linnaeus'un "yaratılış dağı" hakkındaki kurgularından Pallas ve Zimmermann'ın coğrafî çıkarsamalarına ve Bailly'nin astronomik hesaplamalarına dek bulabildiği her çeşit argümanla destekledi. Görüşünün özünü açıklamak için şiirsel bir dile sığındı:

> Haydi, Buet, Buxtorf ya da Burchart gibi öncellerimizin dünyanın başlangıcını aradıkları bu bölgeleri terk edelim! İnsan ırkının fareler ve sıçanlar gibi ortaya çıkmış olabileceği Arabistan ve Yahudiye'nin bu köşeleri, Nil'in şu havzaları, o Fenike ve Şam kıyıları, bütün bunlar bir yana bırakılmalıdır! Gelin, Asya'nın doruğuna doğru emek verip dağları tarayalım. Bu bizi nereye götürecek? Ufuk çizgisi bir yaklaşıp bir uzaklaşıyor. Bütün her şeyi başlangıçtan işaretlemiş olan Tarihin başka bir başlangıcı ve başka bir sonu olacak. Nereye gidiyoruz?.. Sabır.[15]

Bir ânlığına Herder'in üslûbunu benimseyerek, kişi, Yahudo-Hıristiyan bukağılarından kurtulmaya çabalayan Almanya'nın onun bu özlemine çabucak karşılık verdiğini söyleyebilir; Almanya, Schopenhauer ile Hindistan'ın çocuğu ve Budist olmayı; Nietzsche ile İran'ın çocuğu ve Zerdüşt'ün izleyicisi olmayı arzulamıştı. İlkellik özlemiyle, abartmalarıyla ve aynı şekilde dehâ kıvılcımlarıyla Herder, romantik Almanya'nın çelişkilerini haber vermiş ve keskinleştirmiştir; üstelik, şarkiyatçı Raymond Schwab'ın muhtemelen haklı bir gerekçeyle kendisini bütün o "bugün bile çocuksu ve ilkel olana tapıncımızı körükleyen önyargıların" başlıca kışkırtıcısı olarak değerlendirmesinin düşündürdüğü gibi, etkisi yalnız Almanya ile de sınırlı kalmamıştı.[16]

Böyle böyle, çok çeşitli yazarların ve düşünce okullarının bütün insan ırkının doğum yerini Ganj ile İndus arasına yerleştirdiğini görüyoruz. Artık iş cüretkâr varsayımların yarattığı sisi tek bir kesin gerçekle dağıtan ama bunu yaparken kendisinden öncekiler kadar kırılgan bir varsayımı öne süren dilbilimcilerin, müphem bir tarzda olmakla birlikte belirleyici olacak katkısına kalmıştı. Bu yeni kurama göre, bütün insan ırkı değil, belirli bir insan ırkı – ardından Hıristiyan olacak olan ak ırk – Asya dağlarından kopup gelerek Batı'ya yerleşmişti. Göründüğü

---

[15] "Älteste Urkunde des Menschengeschlechts" Sonsöz (*Sämmlichte Werke*, C. VI, Berlin 1883, s. 500).

[16] *La Renaissance oriantale, op. cit.*, s. 225.

kadarıyla, alışılmış Nuh'un soyundan gelme düşüncesinden kendilerini kurtarmış ve ortak ata Âdem düşüncesini reddetmiş olan bilim çağının Avrupalıları yeni atalar arayışına girmiş, ancak kökenlerini masalsı Doğuya bağlayan geleneği kırmayı başaramamışlardı. Arîleri Hamîlerin, Moğolların – ve Yahudilerin – karşısına yerleştirerek bu atalara bir ad verecek olan da dilbilimdi.

ARÎ MİTİNİN DOĞUM BELGESİ

İnsan türünün kökeni ile dilin kökeni ilişkili sorunlar olmakla birlikte özdeş değildir. Âdem'in bütün insanlığın ortak babası olduğu kabûl edilmişse de kendisinin hangi dili konuştuğu konusu tartışmalıydı ve görmüş olduğumuz gibi, özellikle Cermen ülkelerinde, Almanca konuşan bir Âdem efsânesi Orta Çağlardan beri bilinmekteydi. Fakat orijinal ya da ana dilin İbranca olduğu düşüncesi on sekizinci yüzyılda hâlâ baskındı, o derecede ki, örneğin *Ansiklopedi*'de bu görüş kabûl edilmişti.[17] Yeni düşüncenin daha sonra ve daha yavaş yayıldığı Almanya'da da durum böyleydi.

Bununla birlikte, görmüş olduğumuz gibi Leibniz, İbrancanın gerçekten ilk dil olup olmadığını daha o zamandan sorgulamıştı. Onu, Göttingen Üniversitesinden zamanının en iyi İbranca bilgini sayılan Johann-David Michaelis (1717-1791) izledi.[18] Michaelis, siyasal bakımdan Yahudilere eşitlik tanınmasına karşı yürüttüğü kampanya ile hatırlanmalıdır. Bilgi alanında, Kutsal Kitabın Yüksek Eleştirisi okulunun kurucularından biriydi ve Nuh'un soyundan gelme düşüncesini ciddiye almayı reddediyordu. Dil bakımından "Bütün dillerin bir ilk dilden türediğini kanıtlayan hiçbir şey yoktur, hele ki bu dil İbranca olsun. Hepsinden önemlisi, Musa'yı (kitaplarını) kanıt olarak öne sürmeyi bırakalım" diye yazmıştı.

Tarihçi meslekdaşı Gatterer (1727-1799) ise aksine, Tevratı dünya tarihinin başlangıcına ilişkin en iyi kaynak saydığından, geleneksel ve Ortodoks görüşlere sıkı sıkıya bağlıydı. Almanların Aşkenaz'dan türedi-

---

[17] Krş.; Georges Mounin, *Histoire de la linguistique des origines au XX. siècle*, Paris 1967, s. 144 ve 150.

[18] Michaelis ile meslekdaşları Gatterer ve Schlözer'in görüşleri için bkz. A. Borst, *op. cit.*, s. 188 ve devamı.

ğine ve Amerika yerlilerinin kuşku götürmez şekilde Nuh'un soyundan geldiğine inanıyordu. İbrancanın orijinal dil olduğu konusunda bu kadar emin değildi. Yurtdaşlarının çoğuyla birlikte Tevrat'ta verilen kronolojiyi izlemiş ve yılların sayımını dünyanın yaradılışından başlatmıştı.

Göttingen'e şân kazandıracak üçüncü ad, bu ikisinin arasında bir konum benimseyen Ludwig von Schlözer (1735-1808) idi. Kendisi Tevrattaki Tufan anlatısını kesin bir gerçek sayıyordu, fakat Bâbil karışması hikâyesinin doğruluğundan o kadar emin değildi. Bir yandan Alman tarihçilerine İsa'nın doğumuyla başlayan modern kronolojiyi kullanmayı kabûl ettirmeye,[19] öbür yandan Leibniz gibi, dilleri Samî ve Yafesî ailelere ayırmaya çalışmıştı. Birinci çabası bilim dünyasında çabucak kabûl görürken, ikinci çabasında talihi o kadar yâver gitmedi. Avrupalılar, dillerinin ilişkili olduğunu kabûl etmeye hazır olmalarına rağmen (sanki kendilerini öyle değil böyle tanımlamak daha zormuş gibi) bu dilleri tek bir çatı altında toplamaya istekli değildi. Başka yerlerde Hint-Avrupa olarak adlandırılan dilleri adlandırmak için Almanya'da *indo-germanisch* ifadesinin kullanılmasının gösterdiği gibi, günümüzde bile bu güçlüğün üstesinden tam olarak gelinememiştir.

Schlözer, daha o zamandan Ermenice ve Farsçayı Yafesî diller ailesine dâhil etmişti. Hindistan'ın Avrupalılar için ulaşılabilir olmasından beri çeşitli Avrupa ve Asya dillerindeki kelimeler arasındaki ilişki dikkatleri çekmişti. İtalyan gezgin Filipo Sassetti, 1587'de bu ilişkiye işaret etmişti. Fransız Cizvit Père Coeurdoux, 1767'de bu konu hakkında uzun bir çalışma kaleme almıştı.[20] Gene de Asya dilleri az bilinen diller olarak kalmış ve İbrancanın öbür dillerin kendisinden türediği ana dil olduğu düşüncesi bilginlerin dikkatini yanlış yöne çevirmişti.

Hindistan'a olan ilginin artması daha incelikli dilbilimsel incelemeleri körükledi. Fransız Anquetil du Peyron, Perslerin dili olan Zendceyi öğrenmek amacıyla düz asker olarak Hindistan'a gitti ve birçok mace-

---

[19] Kronoloji meselesi hakkında bkz. A. Klempt, *Die Säkularisierung der universalhistorischen Auffassung..., op. cit.*, s. 188 ve devamı.

[20] Krş.; Th. Benfey, *Geschichte der Sprachwissenschaft und oriantalischen Philologie in Deutschland*, Münih 1869, s. 333 ve devamı.

radan sonra 1771'de [Zerdüştçülerin kutsal kitabı *–ç.n.*] Zend-Avesta'nın çevirisini tamamladı. Sanskritçenin gizemlerinin Avrupa'da öğrenilmesi daha az romantik bir yoldan oldu. Aşağı yukarı 1780'de Bengal Brahminlerine Hindistan'ın kadîm yasalarını ve kutsal metinlerini İngilizceye (başlangıçta Farsça aracılığıyla) çevirmeleri emri verilmişti. 1783'te İngiliz şair ve hukukçu William Jones, Bengal Yüksek Mahkemesinde yargıçlığa atandı. Burada kendini Sanskritçeyi incelemeye verdi ve kısa sürede bu dilin Yunanca ve Latince ile yakınlığının farkına vardı. Hint-Avrupa dilleri ailesinin varlığının keşfedildiği tarih, normalde onun aşağıdaki pasajı yayımlattığı 1788 yılı olarak kabûl edilir:

> Sanskrit dilinin, ne kadar eski olduğu bir yana, harika bir yapısı vardır; Yunancadan daha mükemmeldir; Latinceden daha zengindir ve gerek fiil kökleri gerek gramer biçimleri bakımından, tesâdüf sonucu olamayacak ve bir filozofun bu üç dili belki artık var olmayan ortak bir kaynaktan çıktığını düşünmeksizin inceleyemeyeceği kadar güçlü bir yakınlık taşıdığı bu iki dilden çok daha seçkin bir inceliktedir: Bu denli zorlayıcı olmamakla birlikte, çok farklı bir deyişle karışmış olsalar da hem Got hem de Kelt dillerinin de Sanskritçe ile aynı kökenden geldiğini düşünmek için benzer bir gerekçe vardır...[21]

Dahası, Jones, Yunan-Latin ve Hint mitolojileri arasında yakın benzerlikler bulabildiğine de inanmıştı. "Kadîm Yunanistan ve İtalya ile şimdi oturmakta olduğumuz bu ülkede başlıca tapınç nesneleri arasında çarpıcı bir benzerlik var..."

Dilbilim tarihçisi Benfey, zamanındaki bilgi düzeyi kendisini meselâ Sanskritçe ile İbranca arasında benzerlik bulmaya da yöneltebileceğinden, William Jones'un Sanskritçenin Avrupa dilleriyle akrabalığını bulmasının bir şans, ya da belki de "sezgi"sinin doğru çıkmasını sağlayan bir tanrısal esin eseri olduğuna işaret eder, çünkü bunun gerçek bilimsel kanıtı, yâni yapısal akrabalık, ancak otuz yıl sonra Alman dilbilimci Franz Bopp tarafından ortaya konmuştur.[22] Aslında buluşu, başta ilk ortak dilin insan ırkıyla aynı ânda, ona göre Tevrat'taki Cennet Bahçesinin yeri olan Keşmir'de ortaya çıkmış olduğuna inanan Alman gramer bilgini Adelung'unki olmak üzere itirazlarla karşılaşmıştı.[23]

Gene de, şarkiyatçıların çoğu Jones'un keşfini onayladı. Bu keşif,

---

[21] *A.g.e.*, s. 348, *Asiatic Researches*'de Jones'in alıntısı.
[22] Krş.; s. 355.
[23] Adelung'un kuramı hakkında bkz. *Histoire de l'antisémitisme*, C. III, s. 325.

başta dil ilişkisinden bir ırk ilişkisi çıkararak bunu derhal bir antropolojik kılığa sokan Friedrich Schlegel sâyesinde, on dokuzuncu yüzyıl başlarından itibaren kültürlü çevrelere mal oldu. İlk kuşak Romantiklerin – sanatın ve bilimin insanlığın gelişip ilerlemesine hizmet etmesi gerektiğine inanan kuşağın – bu parlak temsilcisi, doğrudan ilân etmekten çok tam doğru ânda yaptığı önerilerle, Alman gençliğini bir Arî mitiyle coşturmayı başarmıştı. Schlegel, başka uğraşlarının yanı sıra roman yazarı, tarihçi ve diplomattı ama hiçbir bakımdan aşırı bir Alman milliyetçisi değildi. Yahudilerin özgürleşmesinden yana çaba göstermişti ve Nazi Almanya'sının tarihçileri, kendisine ne kadar çok şey borçlu olduklarını bilmeksizin, hem bu yüzden, hem de Yahudi filozof Moses Mendelssohn'un kızıyla evlenmiş olduğu için onu "ırk duygusundan" iki kat yoksun olmakla kınamışlardı.[24]

Schlegel, Paris'e yaptığı bir ziyaret sırasında (1802-1803) Sanskritçe öğrenme fırsatını bulmuş ve buradan başlayarak bu yeni edinilmiş bilgisini 1805'ten itibaren Köln Üniversitesinde verdiği derslerde kullanmıştı.[25] "Her şey, ama kesinlikle her şey Hindistan kökenlidir"[26] diye ilân etmiş ve bu kanaatini bizzat Mısır uygarlığının Hindistan gelen bir grup misyonerin eseri olduğuna inanma noktasına kadar götürmüştü. Hintliler tarafından aydınlatılan Mısırlıların da kendi paylarına Yahudiye'de uygarlaştırıcı bir koloni kurduklarını, ancak ruh göçümü ve özellikle ruhun ölümsüzlüğü kavramlarının câhili olduklarından, Musa'nın "Tatar" milletinin Hint hakikatlerini ancak kısmen öğrenebildiğini düşünüyordu (Schlegel, bu yolla Voltaire'e saygı sunmuştu fakat bu saygı sunuşu, kendisinin Aydınlanma geleneğiyle cânı yürekten bir Alman Romantizmi arasında nasıl arada kalmış olduğunu açıkça gösteriyor).[27]

Schlegel, ünlü eseri *Hintlilerin Dili ve Bilgeliği Hakkında Deneme*'de (1808) Hindistan havariliğine devam etti. Bu kitabın ilk iki bölümü Sanskrit dilinin ne kadar güzel, ne kadar eski ve felsefî fikirleri ifa-

---

[24] Krş.; Paul Busch, *Friedrich Schlegel und das Judentum*, Münih 1939.

[25] "Vorlesungen über Universalgeschichte" (1805-1806); *Werke*, ed. J.-J. Anstett, C. XIV. Münih 1960.

[26] Ludwig Tieck'e mektup, 15 Aralık 1803, krş. *age.*, s. XXXI.

[27] Schlegel açıkça Voltaire'e atıf yapmaktaydı ve *Essai sur les mœurs et l'esprit des nations*'dan özellikle etkilenmişti, krş. *age.*, s. XXVIII.

de etmeye ne kadar uygun olduğu konusunu anlatmaya ayrılmıştı. Schlegel, "Tarihsel Fikirler" başlıklı üçüncü bölümde antropolog rolüne bürünüyor ve imparatorluklar kurup Batıyı uygarlaştırmak üzere dünyanın damından aşağıya yürüyüşe geçen, efendilik hasletine sâhip insan kollarının cesur bir tasvirini yapıyordu.

Schlegel, iyi bilinmeyen bir karışımın sonucu olarak bu yeni halkın kuzey Hindistan'da ortaya çıktığını ve "zorunluluğun mecburiyetinden daha yüksek bir güdünün" kılavuzluğunda Batıya doğru göç ettiğini öne sürmüştü.[28] "Mısır ve Hint mimarisinin modern binaların kırılgan küçüklüğü karşısındaki muazzam görkem ve dayanıklığının" bu halkın büyüklüğünün kanıtı olduğunu söylüyor ve şöyle devam ediyordu "Bu değerlendirme, anoloji yoluyla... bütün bu ünlü ulusların tek bir soydan geldiği ve bütün kolonilerinin doğrudan ya da dolaylı olarak Hint kökenli olduğu gerçeğini kavramamızı sağlar..." Çok geçmeden bilimsel bir gerçek mertebesine yükselecek olan anahtar fikri buydu. Schlegel, bu kolonilerin savaşçılarca mı yoksa kendi kuşkulandığı gibi din adamlarınca mı kurulmuş olduğu konusunda sorgulamasına devam etti. Ama hangisi doğru olursa olsun, asıl merâk ettiği şey, nasıl bir gücün, "insan vicdanının kavranması mümkün olmayan ne gibi bir huzursuzluğu"nun bu bu insanları harekete geçirmiş olabileceği idi. Bu sorunun yanıtını ararken (belki Ovidius'un *Metamorfozlar*'ından esinlenerek)[29] bu nâzik Hintli vejeteryanları et yiyicilere çevirmiş ve onları gizemli bir içgüdünün peşinden uzak ülkelere sürüklemiş olan bir ilksel suça dair daha da ilginç bir kuram geliştirdi. "Tanrının ilk katili kanlı bir işaretle damgalamış ve dünyanın öteki ucuna sürmüş olduğunun anlatıldığı gibi, bu sözünü ettiğim bilinmez kaygı, kaçak insanı tâkip etmiş olmalı değil midir?" Tevrat mitlerine bütün başvuruları ortadan kaldıran bu vejeteryan antropodise, sonraları Richard Wagner tarafından ele alınıp daha da geliştirilecekti.[30]

Schlegel, "tarihten önce meydana gelmiş olaylardan" söz ettiğini

---

[28] Buradaki alıntılar Fransızca çeviriden alınmıştır, *Essai sur la langue et la philosophie des Indiens*, Çev. M. A. Mazure, Paris 1837, s. 165-192.

[29] Krş.; *Metamorphoses*, Pitagaros'un ağzından ilkel ve et yemez Altın Çağ'ın övüldüğü XV. Bölüm s. 75-142.

[30] Krş.; *Histoire de l'antisémitisme*, C. III, s. 440-467 ("Le cas de Richard Wagner").

ekleyecek kadar temkinliydi ve dahası şunları da yazmıştı: "Asya'nın en zengin ve bereketli bölgesinin insanlarının İskandinavya'nın kuzey uçlarına ulaştığı yoldan daha fazla kuşku uyandıracak bir şey yoktur..." Bununla birlikte Hint efsânelerinde "bir büyülü dağ geleneği... Kuzeyin kutlu dağına duyulan derin bir saygı"nın varlığını keşfetmişti. Bu yüzden "Kuzeyin yüce saygınlığı ve görkemine dair doğaüstü bir düşünce" Cermenik halkları tarihteki yolları boyunca bir mıknatıs gibi çekmişti.

Schlegel'in dünya hakkındaki görüşü şu sözlerle sonlanıyordu: "Ülkemizin tarihi açısından önemli olmakla birlikte, bu araştırmayı burada daha fazla sürdürmek uygun değildir." Bu son değinme bize, *Hintlilerin Dili ve Bilgeliği Hakkında Deneme*'nin, bir belirsizlik ve kargaşa döneminde, Fichte'nin *Alman Ulusuna Hitabe*'si ile aynı yıl yayımlanmış olduğunu hatırlatıyor. Yakından bir inceleme, eserinin Fichte'nin düşünceleriyle açık yakınlıklarının bulunmadığını gösterecektir; açıklamalarında son derece ihtiyatlıdır; bütün düşünceler şiirsel bir şekilde dile getirilmiştir. Son olarak, Schlegel, bu eserinde *Arîler* ya da *İndo-Cermenler* terimlerini henüz kullanmamıştır. Ger e de, müphem genellemeleri okurlarında en cüretkâr kurguları körüklemeye yeterli olmuştu.

MİT GELİŞİYOR

Friedrich Schlegel'in düşüncelerinin ilk izleyicisi ve yayıcısı, bunlardan aynı vatanseverce sonuçları çıkaran kardeşi August-Wilhelm oldu. 1804 yılında "Eğer insan türünün türeyişi Doğu'da başlamışsa, Almanya Avrupa'nın Doğu'su sayılmalıdır" diye yazmıştı.[31] Bu milliyetçi heyecan yıllarında, hadi çılgınca demeyelim, yabanıl kurgular hızla yayılıyordu. Görres, kuramlarını 1810'da açıkladı, (geleceğin Arîlerinin "Uzak Doğu'nun Samîleri" olduğunu ve İbrahim'in insanlığın ve dinin doğum yeri saydığı Keşmir'den geldiğini söylediğinden, terminolojisi şaşırtıcıydı)[32]. Bu tür kuramların en bilinenini 1810-1812 yıllarında Creuze öne sürdü. Bu yıllarda yayımlanan eserlerinde, Yahudiliğin gerçek doğal din olan Brahmacılığın ilkel bir biçimi olduğunu ve Brahma ile özdeşleştir-

---

[31] Aktaran, Réne Gérard, *L'orient et la pensée romantique allemande, op. cit.*, s. 132.

[32] Jacob-Joseph Görres, *Mythengeschichte der asiatischen Welt*; krş. René Gérard, *op. cit.*, s. 181-187.

diği İbrahim ve Erste Sarasvadi ile özdeşleştirdiği Sara'nın Brahmin olduklarını öne sürüyordu.[33] Kanne, 1808-1815 arasında bu özdeşlikleri daha da ilerleterek Esav'ı Ehrimen ile, Yakub'u Hürmüz ile ve Yusuf'u Ganeşa ile eşitledi.[34] Yaklaşık aynı sıralarda, Schopenhauer, kuşkusuz en etkili Hint ve Arî yanlısı – ve aynı zamanda Yahudi karşıtı ya da anti-semit – argümanları bir araya getiren felsefî eser olacak kendi sistemini oluşturmaya başlamıştı. Bundan hemen sonra terminolojik silâhlar dövülmeye başlandı. Bundan kısa bir süre önce Persleri ve Medleri adlandırmak için Anquetil du Peyron tarafından Herodotos'tan ödünç alınmış ve bâzı Alman yazarlarınca aynı anlamda kullanılmış olan *Arî* terimi, 1819'dan itibaren yine Schlegel sâyesinde daha yaygın bir otorite kazandı. Schlegel, bu seçimini, *Ari* kökünü Almanca onur anlamına gelen *Ehre* kelimesiyle ilişkilendirerek haklı göstermişti (aynı kök benzer anlamlarda Kelt ve Slav dillerinde de bulunduğundan dilbilimsel açıdan hiç kuşkusuz haklıydı).[35] *İndo-Cermenler* terimi 1823'te şarkiyatçı Julius von Klaproth tarafından ortaya atıldı ve Alman yazarlarının çoğu tarafından hemen benimsendi,[36] buna karşılık öbür ülkelerde, 1816'da İngiliz Thomas Young'ın önerdiği *Hint-Avrupalılar* terimi tutuldu.[37] Ancak *İndo-Cermenler* terimi, hattâ dilbilgisel anlamda Almanya'da bile itirazla karşılaşmıştı. Öyle ki, bilgin Franz Bopp 1833'de Hint-Avrupalılar terimini tercih etmek için sağlam gerekçeler bulmuş[38] ve 1851 gibi geç bir tarihte, Yahudi karşıtı olmakla birlikte inançlı bir Hıristiyan olan şarkiyatçı Boetticher-Lagarde, "Yafesî diller" ifadesini

---

33 Friedrich Creuzer, *Symbolik und Mythologie der alten Völker...* krş. Gérard, *age.*, s. 173-181.

34 Johann Arnold Kanne, *Erste Urkunden der Geschichte oder allgemeine Mythologie...*(1808) ve *System der indischen Mythe oder Chronos...* (1815). Krş.; Gérard, *age.*, s. 187-191.

35 "Arî" teriminin girdiği kılıklar için bkz. Hans Siegert, "Zur Geschichte der Begrifle "Arisch" und "arisch" ", *Wörter und Sachen, Heidelberg,* 4/1941-1942 s. 73-99.

36 Krş.; Gustav Meyer, "Von wem stammt die Bezeichnung Indogermanen?", *Indogermanische Forshungen*, II (1892) s.125-130.

37 Krş.; Siegert, *adı geçen makale.*, s. 75.

38 Bopp, "*Indo-Cermen* ifadesini onaylayamam, çünkü insanın kıtamızdaki bütün insanları niçin Cermenlerin temsil ediyor sayması gerektiğini anlayamıyorum" diye yazmıştı (*Vergleichende Grammatik*, Önsöz).

kullanmıştı.[39] Her şeyin kelimelere bağlı olduğu bir alanda bu dilbilimsel merâğın önemli ve acılı sonuçları olmuştur. Kelimeler kimin kullandığına göre anlam kazanırlar ve herkesçe bilindiği gibi, bir kez kullanıma girdikten sonra kendilerini türetmiş olan dilbilimcilerin denetiminden kolayca kurtulurlar.

Böylece, otantik ve yararlı dil bilimi şu çatlak "ırksal antropoloji" tarafından soğuruldu. Daha da kötüsü, bu antropolojik çarpıtmaların izleyeceği yolu siyasal hırslar etkiledi. Üstelik bu yeni kelimeler ve kuramlar, Yahudi sorununun özel bir ateşlilikle tartışılmakta olduğu bir zamanda kullanıma girmeye başlıyordu. Bu noktada konudan şöyle hızlıca bir uzaklaşma gerekiyor.

Yahudilerin özgürleşmesi Avrupa ülkelerinin pek çoğunda 1879 ile 1815 yılları arasında gerçekleşmişti. Bu tarihten itibaren Yahudiler öbür herkes gibi yurtdaşlar olma hevesine kapıldılar. Oysa, kölelerin özgürleştiğinde hep olduğu gibi, Hıristiyan toplumu, özellikle de Almanya'da, Yahudilere her zamankinden de az güven besliyordu. Şimdi, bilimsel bir çağda gettoların yeniden kurulmasını haklı çıkarmak üzere tanrısal lânet inancına dayalı ilâhiyatçı bir argümana artık başvurulamazdı; bu yüzden Yahudilerin "tanrı katili kastı", özgürleşmeden sonra bir "aşağı ırk"a dönüştü. Daha önceki çalışmalarda enine boyuna boyuna incelediğim ve *Hıristiyan Batının silinemez duygu ve düşmanlıkları bundan böyle yeni bir kelime dağarcığıyla ifade edilecekti* şeklinde özetlenebilecek bu semantik ve sosyolojik görüngüye genel bir çerçeve sağlayan şey, Aydınlanmanın yeni antropolojisi oldu. Almanya'da Yahudilerin özgürleşmesi Fransız işgâli altında gerçekleştiğinden halkın gözünde iki kat sevimsizdi ve bu yüzden Alman vatanseverliği, bu ikincil bir dürtü olsa bile, Yahudi karşıtı bir yön almaya yazgılıydı. Anti-semitizm Arî mitinden önce de vardı ve bu mitin tutunmasına yardımcı olmuştu, ama Cermenomanyaklar neredeyse daima anti-semit olsalar da, zorunlu olarak bu yeni Hint soyağacının taraftarı olmaları gerekmiyordu. Aslında Almanların kendi ırklarından türemiş olduğunu savunan eski vatanseverlik geleneğine ters düştüğünden, bu yeni soyağacını kabûllenmeye pek istekli de değildiler.[40] Daha sonra, yirminci yüzyılın ilk ya-

[39] Boetticher-Lagarde'ın Latince yazdığı bu doktora tezi şu kelimelerle başlar: *Inter linguas japetitticas*, (krş. Siegert, *adı geçen makale*, s.74.

rısında bu gelenek gücünü sürdürecek ve *Arîler* terimi korunurken Hindistan çağrışımları ayıklanacaktı. On dokuzuncu yüzyılın başında da aynı şekilde, E. M. Arndt ya da F. L. Jahn gibi Cermenomanyaklar Hintlilerle akrabalık düşüncesini tamamen gözardı ediyorlardı, orijinal Alman halkı hakkındaki kuramıyla Fichte'yi hiç saymayalım.

On dokuzuncu yüzyılın pozitivist biliminin gelişmesiyle birlikte, nasıl doğduklarını Herder'e özel bir atıfla göstermiş olduğumuz bu felsefî ve siyasal-dinsel özlemlere akademisyenler yavaş yavaş bilimsel onay damgasını vurmaya başladı. Bu özlem ve düşlerin olgunlaşmasıyla birlikte kuramların, kanaatlerin ve tutumların nasıl büyük bir çeşitliliğe ulaşabildiğini üç büyük kişiliğin örneğinde görebiliriz.

Filozof Schelling, her ne kadar dilin ve ırkın atalığını onlara atfetmeksizin de olsa, 1803 yılından başlayarak Hindistan takıntısına sempatiyle yaklaşmıştı. Hint dinine bir yakınlık duyuyorsa bile bu onu "en eski idealizmin" kaynağı olarak görmesindendi. Şu "eski ve yeni ahit kitapları denen kitapların" Hıristiyanlığın mükemmelliğe kavuşmasının önünde engel olduğunu ve "gerçek bir dinsel içerik" bakımından Hindistan'ın kutsal kitaplarıyla kıyaslanmalarının bile abes olduğunu düşünüyordu.[41] 1805'te yazdığı bir yazıda "Avrupa her şeyini doğunun aşılarına borçlu olan kuru bir kütükten başka nedir ki?" diye sormuştu.[42] Sonra sonra Luterci ortodoksiye yaklaşınca Schelling, Hint takıntısına karşı olduğunu kamuoyuna ilân etti.[43]

Goethe, bu takıntıya ta baştan karşıydı. Hint panteonuna derin bir antipati duyuyor ve "Hint ucûbeleri" ile onların putperest hayranlarına (*Götzeinder*) karşı duyduğu tiksintiyi dile getirecek sertlikte sözler bulmakta zorlanıyordu. Ona göre, Hint dini sanata ve dine ölümcül zarar vermişti. Gençliğinde Kitap anlatılarına karşı gösterdiği hayranlık ileri yaşlarında öbür doğulu mitolojilere yönelmişti. Ne var ki bu konuda İndus'un ötesine geçmeyi reddetmişti. Kişisel bir uzlaşma tercihiyle, "İbrani Haham düşüncesinin dar çemberinden kurtulmanın ve Sanskritçenin derinlik ve zenginliğine ulaşmanın" aracı olarak gördüğü Parsilerin*

Yukarıda Almanya bölümüyle karşılaştırınız.

"Über das Studium der Theologie" (krş. *Schellings sämmtliche Werke*, C. V, Stuttgart 1859, s. 296 ve devamı.

[42] Windischmann'a 18 Aralık 1806 tarihli mektup, aktaran H. Gérard, *op. cit.* s. 213.

[43] *Einleitung in die Philosophie der Mythologie* (1841-1854).

"soylu ve saf" bilgeliklerinin hayranı oldu. Bu yüzden kadîm Hint dili ilgi alanına girmedi. Goethe, zamanının önde gelen şarkiyatçıların çalışmalarını büyük bir dikkatle incelemişti. 1819'da *West-Östlicher Divan*'ında (*Doğu Batı Divanı*), kısa bir bölümü Willam Jones'a adamış olmasına rağmen, kitabın sonunda yer verdiği uzun ve bilgi dolu ekte Hint-Avrupa dil ailesinin keşfinden hiç söz etmemiş olması da ilginçtir. Hintlilere hiçbir ırksal yakınlık duymadığından ve milliyetçilerin fütursuz ajitasyonlarından rahatsız olduğundan, çağdaşlarıyla mizacı pek uyuşmuyordu.[44]

Aynı dönemde yazan Hegel, konuya daha modern bir yaklaşım sergiliyordu. Sanskritçenin keşfini yeni bir kıtanın keşfiyle kıyaslamıştı, çünkü ona göre, "böyle bir konuyu ele almak için Cermen ve Hint halkları arasındaki tarihsel bağların kesinlikle göz önünde tutulması gerekiyordu".[45] Bu nedenle Hintlilerin Avrupa'nın sömürgeleştirdiği yolundaki düşünceyi, tarihte sık rastlanan hikâyelerin aksine, çürütülemez bir gerçek mertebesine yükseltti:

> Birbirinden öylesine ayrılmış halkların dilleri arasındaki uyumda... bu halkların Asya'dan başlayan dağılmasının ve aynı ortak atalardan başlayarak ayrı evrimlerinin çürütülemez bir gerçek (*unwidersprechliches Faktum*) olduğunu gösteren bir sonuçla karşılaşıyoruz. Bunun, gerçek diye sunulan öylesine çok hikâyeyle tarihi zenginleştirmiş bulunan ve bu koşulların ya da başkalarının yeni birleşimleri her zaman mümkün olacağından, zenginleştirmeye de devam edecek olan, koşulların varsayımsal biçimde bir araya getirilmesiyle ilgisi yoktur.[46]

Yalvaç böyle buyurmuştu; ulusların kökeninin bilimsel olarak geçerli testi ancak dilbilimsel kanıtla mümkündü. *Tarih Felsefesi*ne göre Hindistan tarih öncesi bir ülke olduğundan, Hegel'in durumunda ırk ile

---

* İran'da Müslümanlığın hâkim din olmasından sonra dinlerini korumak için 10. yüzyılda Hindistan'a kaçan Zerdüştçülerin soyundan gelip, küçük bir azınlık olsa da bugüne dek bin yıldır kültürünü korumuş topluluk. İran'da sayıca daha kalabalık bir Zerdüştçü topluluk hâlâ varlığını sürdürse de, Zerdüştçü dinsel gelenek ve kutsal yazın esas olarak Hindistan'daki Parsiler arasında korunmuş, daha önemlisi, Avrupalıların (ve modern bilginin) Zerdüştçülüğü yeniden tanıması da daha çok İran değil Hindistan üzerinden olmuştur. *–ç.n.*

44 *Noten und Abhandlungen zu besersem Verständis des West-Östlichen Divans.*

45 Krş.; *Die Vernunft in der Geschischte*, Hoffmeister basımı, Hamburg 1955, s. 158 ve devamı.

46 *A.g.e.*, s. 163.

dil arasındaki bu karışıklık daha da dikkat çekiciydi. Üstelik Hegel, Hintlilerin felsefesi, karakteri ve töreleri hakkında hor görmeden başka bir duygu hissetmiyordu.[47] (Bailly, Schelling ve Schlegel'den aktardığı) Bütün bilgelik ve sanatların yaratıcısının ilkel bir Hint halkı olabileceği düşüncesi hakkında alaycı bir edâyla "zamanımızın moda görüşü" diye yazmıştı. "Bu tasvir" diyordu, "eskinin ilâhiyatçılarının, örneğin Tanrının Âdem ile İbranca konuştuğunu, ama onu başka ihtiyaçlara uyarladığını söyleyerek kendi tarzlarında işlemiş oldukları İnsanın Cennetteki durumunu yeniden canlandırıyor."[48]

Son olarak, Heine'a inanacak olursak Alman şeytanının kendini Sanskritçe ve Hegel öğrenmeye vermiş olduğu bu dönemde Arî mitinin düzme-bilimsel biçimine mükemmellik kazandıran bâzı bilginlere de değinmeliyiz.[49]

Kronolojik sıraya göre bunların birincisi, 1820'de Budist rahiplerin ve misyonerlerinin önderliğindeki Hint ordularının "Asas ülkesi" Kafkasları[50] aşarak Batıya nasıl dalmış olduğunu ince ayrıntılarıyla tasvir eden coğrafyacı Karl Ritter idi. Hindistan, Ritter tarafından böyle ayrıcalıklı kılınmış olmakla birlikte henüz Yahudiye'nin karşısına çıkarılmamıştı. Aynı yıl içinde Zerdüşt'ün öğretisinin Musa'nınkinden üstün ve öncelikli olduğunu öne süren[51] Johann Gottfried Rhode tarafından imâ edilmiş olsa da, bu düalistik görüş, nihaî ve modern biçimine çeyrek yüzyıl sonra Hintbilimci Christian Lassen tarafından kavuşturuldu.

Schlegel kardeşlerin bu öğrencisi, aşağı yukarı 1845'te şöyle yazmıştı:

> Kafkasyalı halklar arasında onur köşesini kesinlikle Hint-Cermenlere vermeliyiz. Bunun da bir şans eseri olmadığına, onların üstün, daha geniş kapsam-

---

[47] Krş.; H. von Glasenapp, *Das İndien bild deustscher Denker, op. cit.*, s. 38-60.

[48] *Die Vernunft in der Geschischte*, s. 158.

[49] Bkz. (1823-1824'e dayanan) "Heimekehr" çevrimi: "Şeytanı çağırdım ve geldi... Yetkin bir diplomattı ve Kilise ve Devler işleri hakkında sarahatle konuştu. Biraz solgundu, ama bunda şaşacak pek bir şey yok, çünkü Sanskritçe ve Hegel çalışıyordu..."

[50] *Die Vorhalle des Europäischen Völkergeschichte...*, Carl Ritter, 1820 (R. Gérard, *op. cit.* içinde, s. 192-194).

[51] *Die heilige Sage und das gesamte Releigionssystem der alten Baktrier, Meder und Perse...* von J. G. Rhode (1820) (krş.. *Histoire des l'antisémitisme*, c. III, s. 325-326).

lı yeteneklerinden kaynaklandığına inanıyoruz. Samîlerin, ruhun bütün kuvvetlerinin Hint-Cermenleri karakterize eden o uyumlu dengesine sâhip olmadığını tarih bize öğretiyor.

Aynı şekilde felsefe de Samîlerin güçlü yönü değildir. Bütün yaptıkları Hint-Cermenlerden ödünç almaktır, bunu da sâdece Araplar yapmıştır. Görüşleri ve kanaatleri zekâlarını öylesine baskılamıştır ki som fikirleri düşünecek gönül dinginliğine ulaşamazlar... Dinlerinde, Samîler bencil ve dışlayıcıdır...[52]

Lassen, daha ileri giderek Hindistan *Arîlerini* Dekkan halkıyla ve Avrupalılarca fethedilen Avustralya ve Amerika'nın yerlileriyle karşılaştırdı. Bu bağlamda Hindistan'da en yüksek kastların en ak deriliier olduğunu ileri sürdü. Böylece "Arîler insanların en iyi örgütlenmiş, en girişken ve en yaratıcısıdır, yeryüzü en mükemmel bitki ve hayvan türlerini geç bir tarihte ürettiğinden, en gencidir de. Bu ilişki, nihayetinde siyasal alanda da kendisini benzer biçimde gösterecektir..." sonucuna varmıştı.[53]

Mitin temel unsurları böylece bir araya getirilmişti: Biyolojinin vurgulanması, en güçlünün hak edilmiş zaferi, gençliğin öncelikliliği, Akların üstünlüğü. Sâdece terminoloji hatâlıydı, çünkü Lassen, Samîleri Kafkas halkları arasına katmıştı.

Meslekdaşı August-Friedrich Pott, Avrupalıların Asya kökenini dilbilim temelinde *kanıtladı*, ancak görüşlerini desteklemek için güneşin izlediği yol ve Asya'nın anaç memeleri gibi şiirsel imgeler kullandı:

Ex oriente lux: Genel hattı itibariyle kültürün yürüyüşü daima güneşin yolunu izlemiştir. Avrupa'nın halkları, anasının çevresinde oynayan çocuklar gibi ilkin Asya'nın göğsünde beslendi. Bu konuda unutulmuş anıları canlandırmamızın artık gereği yok. Avrupa ve Asya dillerinin sağladığı olgusal kanıta güvenebiliriz. İnsan ırkının en erken maddî ve mânevî enerjilerinin okulu ve oyun alanı başka hiçbir yer değil, orasıydı...[54]

K. F. O. Westphal'in konuşma tarzını ele alırken söylediği şu sözlerde görüldüğü gibi, başka Alman profesörleri daha bile yüksek perdeden aynı havayı çalacaklardı:

Hint-Cermen atalarımız, aynı yaşamak için ilk lokmayı ağızlarına attıklarında ya da ilk Hint-Cermen erkeği onun kendisi gibi bir başka insan doğuracağını bil-

---

[52] Christian Lassen, *Indische Alterthumskunde*, Erster Band, Bonn 1847, s. 414.
[53] *A.g.e.*, s. 513.
[54] *Etymologische Forschungen* (1833-1836), C. I, s. xxı.

meden ilk Hint-Cermen kadınını kollarına aldığında yaptıkları gibi, ne olduğunu bilmeksizin bunu öğrenmişlerdi.[55]

Hint-Cermen ya da Arî mitinin açık arayla en etkili yayıcısı, bütün edebiyat ve tarih yazarlarınca başvuru kitabı sayılan ünlü sözlüğün başlatıcısı Jacob Grimm idi. Bu mit, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında genel kamuya her şeyden çok bu kaynaktan öğretilecekti. Örneğin, bizzat Grimm'in önsözünde kitabın hassas bir tarihsel dönemde yayımlandığını ve "iliklerine dek siyasal bir çalışma olduğunu"[56] söylediği klasik eseri *Alman Dilinin Tarihi*'ne bakalım. Kitapta, Grimm'in Avrupa'ya birbiri ardına gelen yerleşimci dalgalarının tarihleriyle birlikte bir anlatısını verdiği "Göç" (*Einwanderung*) başlıklı bir bölüm vardır – ilk olarak Yunanlar (M.Ö. 1.800), ardından Romalılar ile Keltler. "Avrupa'ya ilerleyen dördüncü halk olan Almanların tarihine gelince" diye devam eder, "bu tarihi Büyük İskender zamanında yazmış olan Pytheas'ın anlatısıyla başlatmak gelenek olmuştur".[57] Onları da yine sırasıyla Letonlar, Slavlar, Traklar ile İskitler izlemişti. Grimm, Finler ile İberlere de Asyalı bir köken atfetme eğilimindeydi. Bütün bu yerleşimciler karşı konulmaz bir dürtüyle harekete geçirilmişti:

> Başlangıçta birbiriyle akraba olan ve pek çok macera ve tehlike pahasına üstünlük kazanmış bulunan Avrupa'nın bütün halkları, uzak bir geçmişte Asya'dan göç etmiştir. Gerçek nedeni bizce bilinmeyen karşı konulmaz bir dürtüyle Doğu'dan Batı'ya fırlatılmışlardı... Avrupa tarihinin neredeyse bütünüyle onlar tarafından yapılmış olduğu gerçeği, köken olarak akraba ve böylesine yücelıklere ulaşmaya yazgılı olan bu halkların cesâret ve kararlılığını bize gösteriyor.

Grimm'in *Arîler* ya da *Hint-Cermenler* terimlerini kullanmamış olması kayda değer. Frankları, Burgondları ve Lombardları dâhil ettiği Cermenleri adlandırmak için *Germanen* yerine *Deutsche* kelimesini tercih etmişti.[58] Amatör bir mitolog olmasına rağmen 1848 ile 1850 arasında anti-semitik kıyametin temellerini atacak olan Richard Wagner'de de bu terimlerin hiçbiri görülmez. Bir yozlaşma etkeni, bir "çürütücü

---

[55] K. F. O. Westphal, *Philosophie Grammatik* (krş. S. Reinach, "Le mirage oriental", *Anthropologie*, 5-6 (1893), s. ı)

[56] *Geschichte der deutschen Sprache*, Jacob Grimm, Leipzig 1868 (üçüncü basım), Erster Band, s. ıv.

[57] *A.g.e.*, s. 113-122 (VIII. Bölüm, *Einwanderung)*.

[58] *A.g.e.*, s. ıv-vı.

maya" olarak Yahudi imgesini ve "şahâne Frank ırkının" krallık Tutkusunda cisimlenen insanlığın daha soylu unsurlarının trajik yazgısı imgesini yeniden canlandıran o idi.[59]

Alman düşünürler, yeni köken mitlerinin ana hatları hakkında bir kez görüş birliğine varmalarıyla Avrupa'nın geri kalanını peşlerinden sürüklemişlerse de bu mitin en mükemmel ifadesine hangi terimlerle kavuşturulacağında hâlâ tereddütte idiler. Bu tereddüt, 1860 yılına doğru şunları yazan on dokuzuncu yüzyılın önde gelen Sanskrit uzmanı Max Müller'in eserlerinde açıkça görülebilir:

> *Hint-Avrupalı* anlamında *Arî* teriminin kullanılmasının başlıca sorumlusu olduğum ve terim İngiltere ile Fransa'da görmüş olduğu kabûlü Almanya'da görmemiş olduğu için, aşağıda kullanılmasını haklı gösterebilecek bâzı düşünceler geliştireceğim...[60]

Max Müller, bu sunumuna geçmeden önce [Arî terimine] rakip terimleri sıralar – Hint-Cermen, Hint-Avrupalı, Yafesî, Sanskritik, hattâ Akdenizli (*mittelländsch*). Şimdiyse "Arî" teriminin niçin İngiltere ve Fransa'da Almanya'dan daha fazla benimsendiğini göreceğiz. Fransa'dan başlayalım.

AVRUPA'DA ARÎ MİTİ

Almanya'da ortaya atılan kozmogoni Fransa'ya hayret verici bir hızla yayıldı. Daha 1817 gibi erken bir tarihte, Cuvier insanlık için yaptığı sınıflandırmayı desteklemek için bu dilbilgisel argümanı kullandı ve insanlığın kendisinin dâhil olduğuna inandığı dalıyla Yakın Doğu'daki Aramî dalı arasında birincisini kollayacak şekilde bir kıyaslamada bulundu.[61] Tam on yıl sonra yayımladığı *Roma Tarihi*'nde "Samî âlemi ile Hint-Cermen âlemi arasındaki uzun mücadele"den söz ettiğine göre, Michelet de anahtar kelimeleri daha o zamandan biliyordu. İnsanlığın doğum yerinin Hindistan olduğundan kesinlikle emindi:

> İnsanlığın güneşin izlediği yol ve dünyanın manyetik akımlarının yönü doğrultu-

---

[59] Krş.; *Histoire de l'antisémitisme*, C. III, s. 440-467 ("La cas de Richard Wagner").

[60] *Arisch als ein technischer Audsdruck*; M. Müller, *Essays*, Leipzig 1879, C. II, s.333.

[61] "Variétés de l'espèce humaine"; Gç Cuvier, *Le rènge animal*.... Paris 1817, s. 94.

sunda Doğudan Batıya göçlerini izleyin; Asya'dan Avrupa'ya, Hindistan'dan Fransa'ya yaptığı uzun yolculuğu gözleyin... Başlama noktası, ırkların ve dinlerin doğum yeri olan, *dünyanın rahmi* olan Hindistan'da idi...[62]

Filolog Eichhoff, 1836 yılında şunları yazarken daha bile kestirmeden gitmişti: "Bütün Avrupalılar Doğu'dan gelmiştir. Fizyoloji ve dilbilimin verilerince doğrulanan bu gerçek artık özel bir kanıtlama gerektirmiyor..."[63] Hindistan, Michelet üzerinde güçlü bir cazibe uyandırmışa benzer. Tuttuğu "Günlük"te şöyle bir not bulunur:

Akdeniz dünyasının küçük örenleri artık sızlayan yüreğimin haraplığa duyduğu özlemi dindiremiyor. Issızlıklara, Doğu'nun alt üst oluşlarına, koca halkların toptan yok oluşlarına, çöllere ihtiyacım var... Nibelungların Salonu yeterli değil. Guruların yüzbinlerle mahvolduğu Hint âleminin engin ovasına ihtiyacım var...[64]

Michelet'nin kaygısını şaşmaz biçimde ortaya koyan dehâsı, bu çığlığı büyük bir melankoli ânından çıkarmıştı. Bir başka Romantik, Gerard de Nerval, geçirdiği ilk delilik nöbetinin hemen ardından Avrupa türeyiş mitlerinin bir incelemesine girişmeyi istemişti:

Auvergne'in dağları Himalayalara tekabül eder. Merovenjler, Hintli ya da İranlı yahut Troyalıdır... Bu ilişkileri, göçleri ve yakınlıkları, en azından şimdiye dek kendilerine gösterilenden daha fazla dikkat ve araştırmayla açıklığa kavuşturmak son derece önemli değil midir?[65]

Balzac'ın *Louis Lambert*'i de deliliğe kurban gidecekti. Bu karakter yazara şu sözlerle hitap eder:

Asya metinlerinin Kutsal Yazılarımıza önceliğinden kuşku duymak artık imkânsızdır. Bu tarihsel gerçeği yüce gönüllülükle kabûl edebilenler için dünya hayranlık verici bir biçimde büyür. Felâketten kurtulan az sayıda insan Asya'da-

---

[62] *Introduction de 1831*; krşlş *Michelet*, L. Fèbvre tarafından seçilmiş metinler, Paris 1946, s. 154 ve s. 95-96.

[63] *Parallèle des langues de l'Europe et de l'Asie*, Frédéric-Gustave Eichoff, Paris 1836, s. 12.

[64] Krş.; Gabriel Monod, *La vie et la pensée de Jules Michelet*, Paris 1923, C. II, s. 224.

[65] Krş.; Jean Richer, *Gérard de Nerval et les doctrines ésotériques*, Paris 1947, s. 10-14. (Nerval'in içişleri bakanlığı daire müdürlerinden M. Cave'e 31 Mart 1841 tarihli mektubu).

ki bir yaylada sığınak bulmamış mıydı?.. İnsanın kökenine dair Tevrat'taki hikâye, sâdece Himalayalarla Kafkasların dorukları arasında Tibet dağlarında asılı duran insanlık kovanından kopup ayrılmış bir oğulun soy ağacıdır... Bu kişi ve yer adlarının altında, niçin olduğunu bilmeksizin karşı konulmaz biçimde bizi kendisine çeken bu kurguların ardında, büyük bir tarih yatıyor. Belki yeni insanlığımızın havasında onları soluyoruz.[66]

Louis Lambert, Balzac'ın kendisinden çok şey kattığı bir kahramandı. Onda başlangıç hâlinde, de Nerval'de ise iyice gelişmiş bir delilik olan türeyiş miti, kolektif bir mit idi. Saint-Simon'un izleyicilerinden Pierre Leroux, 1832'de yazdığı Doğu araştırmalarının önemini vurgulayan makalesinde bu kolektif mitin siyasal ve dinsel yansımalarından söz etmişti.[67]

Çağdaşlarının çoğunluğu gibi Leroux açısından da, Hint kökeni – ya da kendi sözlerini aktaracak olursak "Atalarımızın, onları Asya yaylalarından kuzeyin buz tarlalarına götüren sonra oradan da verimli bir şekilde Almanya, İngiltere, Fransa ve İspanya arasında dağıtan uzun yürüyüşü" – kendiliğinden aşikâr idi, bu yüzden de kanıtlanması gerekmiyordu. "Bunu bütünüyle unuttuk" diye devam ediyordu "mirasımızı terk ettik ve doğanın bize sağladığı hakkımızı reddettik". Doğu araştırmaları, ak insanlığın (Leroux başka insanların varlığından bihabere benzemektedir) soy ağacını yeniden keşfetmesini ve aile bağlarının bilincine varmasını sağladığından, Saint-Simon'un bu çömezi tamamen kapsayıcı nitelikte yeni bir Reformasyon önerir:

Tam şimdi ufuktan saçılmaya başlamış olan bu ışıkla aydınlanmışken ne diye hâlâ kendimizi Yahudi Panteonu ile kısıtlamaya devam edecekmişiz?.. İnsanlıktan sâdece Hıristiyanlık denen şu yalıtılmış dalını, Musa'nın ve İsa'nın öğretilerini mi anlamalıyız? Hayır. Daha zengin bir Panteon, şu yakınlarda ortaya çıkan İNSANLIK adına lâyık düşen bir tane arzu ediyoruz... Biz İsa'nın ya da Musa'nın oğulları değiliz, biz insanlığın oğullarıyız. İnsanlığın bütün dinsel yasa koyucularını, içlerinde görece yakın zamanlarda yaşamış olanlarından birinin ayakları dibine yerleştirmek hangi adalet ilkesine sığar?

Daha sonra Proudhon da benzer bir bağlamda *Yahudi çoktanrıcılığını* [sic] *Hint-Cermen tektanrıcılığı* ile karşılaştıracaktı, aynı şekilde o da

[66] *Louis Lambert*, "Livre de Poche" basımı Paris 1968, s. 100-1001.

[67] P. Leroux, "De l'influence des idées orientales", *Revue encyclopédique*, Paris, C. LIV, Nisan-Haziran 1832, s. 69-80.

farklı insan renk gruplarının varlığından habersizmişe benziyordu.[68] Pierre Leroux'nun bir serbest düşünür olarak kurulu dine karşı bir kanıt olarak söz ettiği "daha eski ataların" yeniden keşfedilmesinin de bu düşünceyi aynı derecede güçlendirdiğini göreceğiz. Ama önce, Waterloo'dan hemen sonra, Saint-Simoncular'dan *müfritlere*,* yeni neslin *elitler*inin Herder ile Schlegel'in mektebine yazılmaya nasıl böyle hazır hâle geldiği sorusunu yanıtlamalıyız.

Bu soru, en iyi şekilde fikirlerin yayılmasını inceleyerek yanıtlanabilir. Söylenen söz, yazılan sözden daha ikna edicidir ve etkisinin yayılışı kimi zaman fark edilebilir. Örneğin bir şans eseri, kendisine eklenen bir yorumla yayımlanmış olan bir yazışmadan, on sekizinci yüzyılda Lyons'a yerleşen Jacques-Roux Bordier adında birinin burada Alman üstünlüğünü vaaz ettiğini biliyoruz.[69] Bu kişi, Voltaire'in Tevrat ve İncil karşıtı görüşlerini Klopstock ve Herder'in düşünceleriyle harmanlamıştı. Çevresinde toplanan gruptan en azından iki gencin geleceği parlak olacaktı, fizikçi Ampère ile şair Ballanche. Restorasyon sırasında Ballanche'ı Alman üstünlüğünün başka bir propagandacısı olan Baron d'Eckstein'ın arkadaş çevresinde göreceğiz, gerçi Paris *salonları* arasında bir irtibat görevlisi gibi davranan yarı Alman yarı Yahudi bu adamın dönemin kayda değer yazarlarından arkadaşlık kurmadığı kimse yok gibidir.[70] Victor Hugo bunlardan biridir; tıpkı aralarında Lamartine, Sainte-Beuve ve (kendisine Doğu'nun sırlarını ifşa ettiği) Lamennais'nin bulunduğu başka yazarlarla, Romantik tarihçiler Augustin Thierry, Henri Martin ve Michelet gibi. Sanskrit Baron diye anılan Eckstein huzursuz bir kişilikti, bununla beraber, derin bilgisi inkârdan gelinemezdi. Kendisi, 1824'te *müfritler*in görüşlerini savunan *Le Catholique* adında bir gazete çıkarmıştı. Bu gazetede "doğal vahiy"in Hintlilere verilmiş olduğunu savunuyor ve sırası geldikçe bunu, kanının, kültürünün

---

[68] P. Proudhon, *De la justice dans la Révolution et dans l'Église* 1930 basımı, c. I, s. 445.

* Waterloo savaşından sonra Fransa'da kurulan Bourbon Restorasyonu sırasındaki aşırı kraliyet yandaşları. *–ç.n.*

[69] A. Viatte, *Claude-Julien Bredin (1776-1854), Correspondance philosophique et littéraire avec Ballanche*, Paris 1958, Introduction, ve *passim*.

[70] Krş.; P.-M. Burtin, *Le baron Eckstein, Un semeur d'idées au tempts de Restauration*, Paris 1931. Eckstein bir Yahudi dönmesinin oğluydu.

ve kurumlarının en iyi yönlerini Almanlara borçlu bulunan bir Avrupa tasviriyle tamamlıyordu.[71] Bu tanıdıklar çevresinde "İnsan soyunun inançlarının kadîmliği ve evrenselliği yoluyla Katolik dininin doğruluğunu" kanıtlamayı amaçlayan[72] Saint Vincent de Paul derneğinin kurucusu Frédérick Ozanam'ı da görüyoruz. Fakat "Hıristiyanlığı bilim yoluyla yeniden ihya etmeyi"[73] hedefleyen bu dernek, Piskopos Huet'nin daha önce yapmış olduğu gibi bu inançları önemce Musa'nın öğretisinin aşağısına yerleştireceğine, Musa'ya gelen özel vahyi Hindistan'a verilen genel vahiyden türetmeye meyilliydi. Böylece, Heine'ın kendisine "Baron Buda" lakabını taktığı Eckstein, sonu gelmez lafebelikleri ve tumturaklı işlek kalemiyle Hindistan takıntısını güçlendirmişti. Bu adamın çağdaşları üzerinde nasıl bir etki yarattığı, onu hükümet destekli neo-Katolik propagandanın fon yöneticisi olarak gören Hegel'in kendisi hakkında yazdığı tuhaf bir nottan anlaşılabilir.[74]

Bu sırada sınırlı bir Fransız uzmanlar grubu, Almanların bu alanda inisiyatifi ele almasını beklemeden Hindistan araştırmalarına girişmişti. Jones'un *Asya Araştırmaları* 1803 yılında Fransızcaya çevrilmiş ve Paris'in ilk Sanskrit üniversite kürsüsü 1816'da açılmıştı. Bununla birlikte, büyük Alman felsefî çalışmalarının çevrilmeye başlaması 1825 yılını buldu – Creuzer'ın *Mitoloji*'si 1825'i, Herder'in *Fikirler*'i 1828'i, Schlegel'in *Hintlilerin Bilgeliği*'si 1837'i. Edgar Quinet, Herder'i, Michelet, Grimm'i çevirdi; Heinrich Heine, Almanya'nın dinlerinin ve felsefelerinin tezgâhtarı oldu. Buna rağmen, belirleyici olan bu çeviriler ve yorumlar değildi. Asıl olan Fransızların zihinin yeni fikirleri

---

[71] *A.g.e.*, s. 263.

[72] Aktaran T. Schwab, *La Renaissance orientale*. *op. cit.*, s. 343

[73] Bu tanım, Sainte-Beuve'e aittir. Krş.; Schwab, *op. cit.*, s. 344.

[74] Hegel, "Kültürlü Katolik ülkelerde hükümet artık rasyonel düşüncenin gereklerinin önünden çekilmeyi bırakıp bilim ve felsefe ile bir ittifak yapmanın gereğini hissetmiştir" diye yazmıştı. Daha sonra Lamennais, Rémusat ve Saint-Martin'in adlarını sayıp şöyle devam etmişti: "Baron d'Eckstein, gazetesi *La Catholique*'inde, kendi payına ve kendi tarzında, yâni yüzeysel ve her ne kadar kendisinden daha büyük bir ateşlilikle savunulsa da Fr. von Schlegel'i taklit ederek Almanya'dan alınmış bir doğa felsefesinin yöntem ve uslamlamalarıyla bu ilkel Katolisizme destek vermiş ve özellikle devlet sübvansiyonlarını denetimi altına almıştır... *Die Vernunft in der Geschischte*, yukarıda sözü edilen baskı içinde, s. 159, not.

özümsemeye hazır durumda bulunması ve dünyayı anlamanın yeni yollarını açacak anahtarlar arıyor olmasıydı. İdealist milliyetçilikle bilimsel materyalizmin içinden ırksal determinizmin ortaya çıkacağı karışım, yavaş yavaş şekillenmeye başlamıştı.

Fransa yenilik arıyordu. Yeni neslin önderlerinin gözünde Sina'nın tanrısıyla Akıl Ecesini aynı teklifsiz kabalıkla kapı dışarı etmekten daha iyi bir şey yoktu. Edmond Vermeil'in yazdığı gibi, "Romantizm şu düşman kardeşlere, yâni Roma Katolikliği ile Aydınlanma Felsefesine karşı savaş ilân etmişti" [75] Katolik tarafında Joseph de Maistre şu sonuca varmıştı: "Her Hıristiyan filozof şu iki varsayımdan biri arasında seçim yapmak zorundadır; ya yeryüzünde yeni bir din ortaya çıkacak ya da Hıristiyanlık olağanüstü bir tarzda yenilenecektir".[76] Şimdi, Hindistan'dan türeyiş düşüncesi, yenilenmek ve yayılmak isteyen bir din ile evrensel bir devrimci fikir arasında garip bir uzlaşmaya izin veriyordu. Hindistan soyağacının Almanya'dan yayılması 1789'un ilkelerini savunduğunu iddia eden birçok Fransız'ın gizliden gizliye soylu Frank zürriyetine yakınlık beslemelerine imkân sağladı. Wateloo'dan sonra, şu düzenbaz Albion yâni İngiltere zaferin resmî sâhibi gibi gözüktüğünden, yenik düşmüş Fransa, parçalanmış ve saldırgan olmayan Almanya ile daha kolay anlaşabiliyordu.

Genel iklim böyleyken, Louis Philippe döneminde belli kişileri Hindomanyak ya da Cermenomanyak olmaya yönelten neydi ve bu eğilimin başlıca temsilcileri kimlerdi? Aynı zamanda şair de olan tarihçi R. Schwab'ın Lamartine ve Michelet'nin "kadınsı" hevesleri ile diyelim Victor Hugo'nun daha erkeksi kuşkuculuğunu karşıtlaştırmasına katılabilir miyiz? Bu konuda Schwab şunları yazmıştı:

> Hugo, Greko-Latin geleneğini neredeyse canı pahasına savunur... Lamartine ve Michelet'nin kadınsılığına sâhip olmayışıyla kaya gibi serttir; temel bir içgüdü onu bu tür kadınsı etkilere karşı uyarır... Almanya ve Hindistan'dan söz ederken ne demek istediğini mükemmel bir şekilde ifade eder çünkü her ikisinde de ruh için aynı tehlikeyi sezer.

Almanya üzerinden gelen "Doğudan yükselen bu sel dalgasında" Schwab, "Batı'nın dar görüşlülüğünden duydukları hoşnutsuzluklarında

[75] E. Vermeil, *L'Allemagne. Essai d'explication*, Paris 1940, s. 14.
[76] Aktaran A. Albalat, *La vie de Jésus d'Ernest Renan*, Paris 1933, s. 60.

Lamartine ve Michelet'nin bilmeden tekrarladıkları bir başka Tufan çağrısı" görür.[77]

İncelemeyi daha ileri götürdüğümüzde, dönemin çatışmalarının, Tocqueville ve arkadaşı Gobineau arasındaki ya da Fransa ile Almanya'nın iki aracısı olan Heinrich Heine ve Eckstein arasındaki gibi bâzı kişisel anlaşmazlıklara yol açtığı görülür. Kadınsı etkilerden ya da erkeksi kuvvetlerden söz etmek ilk bakışta pek bir şey ifade etmez. Bununla birlikte, son çözümlemede bütün bu tartışma ve çelişmelerin bizi her insanın yüreğinde yer etmiş olan daimî bir çatışmaya geri götürdüğüne inanıyoruz.

Bununla, (Doğa Ana aracılığıyla yansıtılan) geriletici anacıl imgeler ile çocuklukta daha sonra tecrübe edilen ve yetişkinlikte daha az yıkıcı ve daha az anarşik bir gelişme olan, evrenle başka türden bir ilişki arasındaki mücadeleyi kast ediyoruz. Bu ilişki (dinsel ve kültürel kurumlar aracılığıyla yansıtılan) baba imgesiyle özdeşleşmekten oluşur. Psikanalitik bakış açısından ve ele aldığımız dönemin tarihsel bağlamında Hindistan takıntısı, bütün romantik çağrışımlarıyla "Doğa"nın ödevlerine, haklarına ve yasalarına dayanarak hukuğun ve kültürün toplumsal boyunduruğunu ortadan kaldırmaya duyulan bilinçdışı arzunun edebî ve siyasal ifadesiymiş gibi gözüküyor. Bu yüzden, değişken ve örneğin Leroux ya da Proudhon'un özgürlükçü dürtüleriyle Gobineau'nun bilimsel yazgıcılığı gibi çoğu kez birbiriyle çelişen fikir sistemleri içinde ilksel ve eskil bir bakış açısı cisimlenebilmişti. Bu bakımdan, Leroux ile Michelet'nin tinsel ve "erkekçi" Hıristiyan soyağacını reddeden ("Biz İsa'nın ya da Musa'nın oğulları değiliz" Leroux'nun sözüydü) ve anasal ya da maddesel Hindistan'ı (*mater* [ana] = *materia* [madde], ki Hindistan *ulusların rahmi* idi, Michelet'ye göre) ırksal ata olarak benimseyen yukarıda aktardığım satırları kesinlikle fikir vericidir. Bütün bunlar maddeyi ele alabilen ancak ruh ile başa çıkamayan bilim adınaydı.

Ana ile ilgili imgelerin bir altın çağa geri dönmek ya da doğayla bütünleşmekle (yâni ana rahmine geri çekilmekle) ilgili düşlere temel oluşturduğu buna karşılık babanın taklit edilecek (özdeşleşme) ve aşılacak bir model oluşturduğu iyi bilinir. Gerçeklikte bir yeri olması ve gelecek için planlar yapması anlamında ikinci imge daha yapıcıdır. Fa-

[77] R. Schwab, *La Renaissance oriantale*, *op. cit.*, s. 393 ve s. 397-398.

kat bunu demiş olsak da, birbirini izleyen nesillerle birlikte bireylerle kolektif dünya arasındaki ilişkiyi hâlâ açıklığa kavuşturmamız gerekiyor. Çünkü, bir yandan her iki imgeler dizisi de bütün bireylerde gizil olarak mevcuttur: Aralarındaki gerilim her bireyin mizacını ya da dışsal "karakter"ini biçimlendiren uzlaşmalarla çözülür; öte yandan, bunlar nihaî ve tam ifadelerini kendileri de tarihin akışı içinde değişikliklere uğrayan "dünya görüşleri" içerisinde bulurlar. On sekizinci yüzyılın bâzı yazarlarının (özellikle de Rousseau'nun) Doğaya başvurma tarzları geleceğin habercisiydi. On dokuzuncu yüzyılın Romantikleri bu gerileyici eğilimleri daha bile başıboş bıraktılar. Çağdaşları onlardan "çağın hastalığı" ya da "zamanın musibeti" diye söz ediyordu. Tocqueville, Gobineau'yu eleştirirken bu bakış açısını dile getirmişti:

> Kendimizi dönüştürebileceğimizi düşündükten sonra, şimdi düzelme yeteneğimizin olmadığını düşünüyoruz; aşırı bir gurur sergiledikten sonra şimdi de aşırılıkta ondan geri kalmayan bir tevazuya sürüklendik. Her şeyi başarabileceğimize inanmıştık, şimdi de hiçbir şey beceremeyeceğimize, her gayretin ve her çabanın boşunalığına ve kanımızın, kaslarımızın ve sinirlerimizin daima erdemlerimize ve irademize galebe çalacağına inanıyoruz. Bu zamanımızın musibetidir ve babalarımızın zamanındakinin zıddıdır. Argümanlarınızı nasıl düzenlemiş olursanız olun, kitabınız, bu hastalığı iyileştirmek yerine şiddetlendirecek...[78]

Bu kınama, Gobineau aracılığıyla Cabanis, Broussais ya da Bichat gibi materyalist fizyologlara yöneltilmişe benziyor. Bu arada, Almanya'da bakış açıları kesinlikle Romantik olan popüler antropologlar, daha sonra göreceğimiz gibi insanlığı "etkin" ve "edilgen" ya da "erkeksi" ve "kadınsı" ırklara ayırmışlardı. Doğal olarak, erkeklik erdemini, bu ikisi arasındaki karışıklığı gidermek için yapılan her çabanın kişiyi nasıl yanlış yolların ve beklenmedik tuzakların labirentine götürdüğünü gösterir şekilde, Almanlara ya da Arîlere bahşetmişlerdi. Burada som Romantizm ile tırnak içinde "Romantizm" arasındaki Thomas Mann'ın dikkat çektiği ayrımı hatırlamaya değer:

> Novaltis ve Schlegel, tırnak içinde "Romantik"tir. Esasında on sekizinci yüzyıla aittiler; Akıl ile kirlenmişlerdi ve bu yüzden, kötü Romantiklerdi. Arndt, Görres, Grimm, Bachofen, sâdece bütünüyle büyük geriye dönüş fikri tarafından, anacıl ve gececil geçmiş fikri tarafından yönetilip harekete geçirildikleri

---

[78] Tocquiville'in Gobineau'ya 20 Aralık 1853 tarihli mektubu (krş. *Œuvres complètes*, C. IX, Paris 1959, s. 205)

için, gerçek Romantiklerdi. Buna karşılık berikilerde erkeksi gelecek fikri – ve bunun ne kadar erkeksi olacağı – hâlâ öncelikliydi...[79]

Yukarıdakilerin ışığında, daha biraz önce değindiğimiz 1789-1815 arasındaki "zaman-mekân alt üst oluşlarının" şekillenmesi,[80] "erkeksi fikri" ortaya koyan bir geçmiş ——➤ gelecek yer değiştirmesine ya da yansıtması ile arkaik ya da "gececil" dürtülere kapı açan bir sağ ——➤ sol yer değiştirmesine bölünebilir. Tek kelimeyle, karşı karşıya bulunduğumuz şey, o zamana dek daha güvenli bir şekilde denetim altında tutulmuş ya da daha büyük bir sertlikle sansür edilmiş olan gerilek eğilimlerin Romantizm sancağı altında siyasal toplumsal hayata yoğun bir biçimde nüfûz etmesidir. Bu sezginin, bir gün gereken cesârete ve donanıma sâhip araştırmacılarca üstlenilmesi umulan ayrıntılı tarihsel ve analitik incelemeler aracılığıyla daha iyi tanımlanması, doğrulanması ya da düzeltilmesi gerektiğini ekleiyorum. Bize gelince, yapmamız gereken kendi araştırmamızı ilerletmektir. Bu bölümde, ne çağdaşları tarafından kararlılıkla görmezden gelinen bahtı kara Gobineau'yu ne de onun başlıca esin kaynağı olan, bu yönüyle ölümünden sonra belli bir ilgiyi hak eden "sarışın ırk"ın hayranı Saint-Simoncu Courtet de l'Isle'i uzun uzadıya ele alacağız. Fransa'da Arî mitinin baş bilimsel destekçisi, zamanının bütün önemli entelektüel akımları için bir mecra hâline gelmesi ve herkesi memnun etmeye çalışmasıyla sonunda neredeyse Üçüncü Cumhuriyetin* resmî ideoloğu olan Ernest Renan idi.

Renan, Arî Mitinin propagandacısı olarak arkadaşı Max Müller ile yan yana konmayı hak eder. Birinin etkisi Latin ülkelerinde öbürününki Anglo-Sakson ve Alman âleminde hissedilse de, Renan her şeye rağmen uluslararası kültürlü toplumun bütününde bir otorite sayılmıştır. Her ikisinin de 1870-71 sonrasında diller ile ırkları birbirine karıştırmaktan siyasal avantaj sağlamaya çalışmaya karşı yapmış oldukları uyarı lehlerine bir puandır.[81] Ne var ki, Fransa-Prusya savaşından önce

---

79 Thomas Mann, *Pariser Rechenschaft*, s. 59-60.

80 Krş.; bu kitapta s. 12.

* *Üçüncü Cumhuriyet*: Fransa tarihinde 2. İmparatorluğun yıkıldığı 1870 yılından ülkenin Nazi işgâline uğradığı 1940 yılına dek devam eden (başlangıcı ve sonu Almanya'ya karşı alınan yenilgilerle belirlenen) dönem. *–ç.n.*

81 Renan'ın görüşünü değiştirmesiyle ilgili olarak bkz. Ernest Seillière, "L'Impérialisme germaniste dans l'œuvre de Renan", *Revue des deux Mondes*, 134/5 ve 135/6 (1906). Renan 878'de verdiği bir derste itiraz tanımaz şekilde şunu be-

yazmış oldukları ansiklopedilere ve ders kitaplarına çoktan girmiş olduğundan, sonradan yaptıkları bu örtük özeleştirinin etkisi pek az olmuştur.

Renan'ın entelektüel biçimlenmesinde Alman felsefesinin ve filolojisinin oynamış olduğu rol iyi bilinir. Daha az bilinen şey ise Müller ile 1855 yılında giriştiği bilimsel tartışmada[82] hakemliğini önerdiği ve "bilimin billûr bakışı" diye tarif ettiği Baron d'Eckstein'ın arkadaşlığına verdiği değerdir.[83] Almanya aşkı genç Renan'ı derinden etkilemişti. 1890'da "Yıllar boyunca metresim olan Almanya, beni büyük ölçüde kendi suretinde şekillendirdi" diye bu durumu itiraf ederken, 1856'da Gobineau'ya yazdığı bir mektupta şunları söylemişti:

> Zihinsel canlılık ve özgünlükle dolu son derece dikkate değer bir kitap yazmışınız, ancak hiç de Fransa'da anlaşılmak için değil, aksine yanlış anlaşılmak için yazılmış o. Fransız zekâsı kendisini etnografik düşüncelere kolay uyduramaz. Fransa ırka fazla inanmaz, çünkü ırk gerçeği bilincinden fiilen silinmiştir. Aynı güçlüğü dilbilimde de buluyorum. Fransız dilinin dördüncü ya da beşinci kuşağın bir kalıntısından fazla bir şey olmadığı gerçeği, zihninin niçin karşılaştırmalı filolojinin hakikî ilkelerine yönelmemiş olduğunun ve bunları kabûl etmekte niçin bu kadar güçlük çektiğinin nedenlerinden biridir kesinlikle. Bunlar ancak Almanlar gibi hâlâ ilksel köklerine tutunan ve kendi kendisinden türemiş bir dil konuşan bir halkın arasında hayata gelebilirdi...[84]

Renan'ın Gobineau'yu onaylayışının nedeni, tıpkı Tocqueville'nin onaylamayışınınki gibi, kendiliğinden aşikârdır. "Kökeni kendi içinde olan" bir dil fikri ile Alman hümanistlerinin Almanya'yı ululamaya çalışırken ortaya attıkları *Abstammung aus sich selbst* ya da "kişinin kendisini kendisinden yaratması"[85] fikri arasında dikkate değer bir yakınlık vardır. Öte yandan, Renan, renkli ya da "vahşî" halklara[86] duyduğu hoş-

---

yân etmişti: "Bu yüzden, dil ailelerinin ortaya çıkışı meselesinin antropolojinin çözüm bulmaya çalıştığı meselelerle hiçbir oratk yanı yoktur..." Krş.; *Œuvres complètes*, 1947-1961 Basımı, C. VIII, s. 1224. Yine bkz. C. I s. 935 ve devamı, "Le judaïsme comme race et comme religion", 1883. Müller'in görüş değiştirmesi için daha ilerisine bkz.

[82] Renan'dan Müller'e mektup 17 Kasım 1855 (*Œuvres..., age.*, c. X, s. 178).

[83] Krş.; N. Burtin, *Le baron d'Eckstein..., op. cit.*, s. 183.

[84] Renan'dan Gobinea'ya mektup, 26 Haziran 1856 (*Œuvres...*, C. X, s. 203-205).

[85] Yukarıda "Almanya" bölümüne bkz.

[86] Özellikle bkz. *Histoire générale et système comparé des langues sémitiques*'in (1847-1855) sonu, (*Œuvres...*, c. VIII, 580-589).

nutsuzluk için Schottel, Harder ya da Grimm'den yaptığı okumalardan esinlenmemişti çünkü bu tür yargılar zamanının Fransa'sında yeterince yaygındı. Fakat, bunu etkisinden hiçbir zaman gerçekten kurtulamadığı dinbilimsel fikirlerle renklendirmiş olsa da ortaya koyduğu Arî öğretisinin özünü Alman düşünürlerden almış olduğu kesindi.

Etkili oldukları dönemler bakımından ikisini keskin bir biçimde birbirinden ayırmakla birlikte "iki büyük ve soylu ırk, Arîlerle Samîler"[87] için ortak bir doğum yeri tahsis etmesinin bu "Katoliklik kalıntısı"ndan[88] kaynaklandığını düşünmek oldukça doğru olabilir. "Samîlerin daha yapacak bir şeyinin kalmadığı kesindir... Gelin, Almanlar ve Keltler olarak kalalım; gelin 'ölümsüz öğretimizi', Hristiyanlığı muhafaza edelim... sâdece Hıristiyanlığın bir geleceği vardır."[89] Ya da aynı şekilde: "Bir kez bu misyon [tektanrıcılık] yerine getirildikten sonra Samî ırkı hızla geriledi ve insanlığın yazgısının yürüyüşüne önderlik etmek sâdece Arî ırkına kaldı." Eski ilâhiyat öğrencisi Renan, çökkün bir ırk olarak Samîlerle yeni seçilmiş ırk olarak Arîler arasında yaptığı bu karşılaştırmayla ırk, dil ve din arasında, Hıristiyanlar için bir "yeni İsrail" ve "Arya" fantazmı arasında ortaya çıkan karışıklıkları herkesten iyi sergiler. Fakat hem Schlegel ile Grimm'in şakirdi hem de bir şair olarak ak insanlığın doğum yeri olduğunu hayâl ettiği "Imaüs Dağı" (Himalayalar?) hakkında düşüncelere daldığında şu antropodiseyi öne sürer:

> İnsanlığın geleceğini yüreklerinde taşıyan ulu ırkların, sonsuzluk hakkında ilk kez düşünmüş ve dünyanın yüzünü değiştiren iki kategoriyi, ahlâk ile aklı meydana çıkarmış olduğu bu kutlu dorukları selâmlıyoruz. Binlerce yıllık çabanın sonucunda Arî ırkı içinde yaşadığı gezegenin efendisi olduktan sonra ilk görevi bu gizemli bölgeyi keşfetmek olacaktı... Dünyada hiçbir yerin, insan soyunun öz bilincini ilk kez kazandığı bu adsız dağ ya da vadiyle kıyaslanabilecek bir rolü olmamıştır. Olduğumuz ve olacağımız şeyin temellerini Imaüs'ün eteklerinde atmış olan eski başatalardan... gurur duyalım.[90]

Burada Kaldelilerinkinin yerini alan bir başatalar soyağacına kavu-

[87] 1890 yılında geçmişini değerlendirirken Renan'ın kendi kullandığı ifadedir (*Œuvres*, III, 721).

[88] *Histoire... des langues sémitiques*, *Œuvres*, VIII, 586.

[89] *Le avenir religieux des sociétés modernes* (1860); *De l'origine du langage* (1848-1858), *Œuvres* I, 239, 242, 243.

[90] *Histoire... des langues sémitiques.*

şuyoruz. Akıl ve bilim sâyesinde, ya da bir başka deyişle "düşünceli, bağımsız, titiz, cesûr ve felsefî bir araştırma, tek kelimeyle bu ırkın bir karakteristiği gibi gözüken, gerçeği amaçlayan bir araştırma" sâyesinde Arî ırkı "gezegenin Efendileri" olmuştu.[91] Renan, Arîlerin bu niteliklerini "Samî ruhunun insan zihnini daraltan ve onu bütün ince düşüncelere kapatan korkutucu yüzeyselliği..."[92] ile karşıtlaştırır.

Renan, 1863 yılında yayımlanan ve kısa zamanda on dile çevrilen eseri *İsa'nın Hayatı* ile uluslararası üne kavuştuğunda bilimsel otoritesi çoktan kabûl edilmiş bir yazardı. Bu kitap için seçtiği konu gençlik günlerinin terminolojisini kullanmasına neden olmuştu, böylece *Samî ırkı* çabucak bir kez daha *Yahudi halkı* hâline gelmişti. Yahudileri geleneksel tarzda târif ediyordu, öyle ki, imansız Yahudiler, kitabı protesto eden Ortodoks Katolikleri desteklediler: "[Renan] onu bir insan yapmakla İsa'yı küçülttüğü için, O'nu şehit eden Yahudilere hakaret ederek Katoliklerden özür diliyor" (Adolphe Crémieux).[93] Renan, başka eserlerinde de bir yandan *Samî ırkı* ya da *Yahudi ırkı* öbür yandan, tercihi sonuncusundan yana olmakla birlikte, *Hint-Cermen ırkı*, *Hint-Avrupa* ya da *Arî ırkı* terimlerini yan yana kullanarak terim seçiminde belli bir kararsızlık göstermişti.

İsa'nın Hayatı'nın şaşırtıcı başarısı (birkaç ay içinde 100.000 nüsha satmış ve ardından ona karşı tam 321 farklı eleştiri ya da reddiye yayımlanmıştı)[94] birçok taklidinin yazılmasına neden oldu. Yaşlı Michelet de ertesi yıl *İnsanlık İncili* [Bible l'humanité] ile bu furyaya katıldı:

> ...Kitabım ışığın oğulları olan atalarımız –Arîler, Hintliler, Persler ve Yunanlar – arasında güneşin bütün ışığı içinde doğdu. Bu ışık üçlüğü gayet doğal olarak Memfis, Kartaca, Sur ve Yahudiye yoluyla Güneyin kasvetli dehâlarının muhalefetiyle karşılaştı. Mısır, anıtlarında, Yahudiye, dinsel metinleriyle karanlık, fakat etkisi kalıcı kendi İncillerini ortaya koydular... Şimdi ata İncilimizin gün ışığına çıkmasıyla Yahudi İncilinin ne ölçüde başka bir ırka ait olduğu daha aşikâr olmuştur. Büyük bir kitaptır kuşkusuz ve daima öyle kalacaktır – ama na-

---

[91] *De l'origine du langage* (1848-1858), *Œuvres*

[92] "Discours d'ouverture au Collège de France" (1862); *Œuvres*, II, 333.

[93] *Vie de Jésus* hakkında *Revue des Deux Mondes*'de çıkan değerlendirme; krş. S. Posener, *Adolphe Crémieux*, Paris 1933, C. II, s. 157.

[94] Krş.; A. Albalat, *La vie de Jésus d'Ernest Renan*, *op. cit.*, s. 62 ve 72.

[95] *Bible l'humanité*, Paris 1864, s. 6-8. Daniel Halevy, *Vie de Jésus*'un başarısının

sıl da iç karartıcı ve ham anlaşılmazlıklarla doludur – güzel, fakat ölüm gibi kuşkuyla dolu...[95]

Çok geçmeden başka Arî İncilleri de ortaya çıktı. Pek çok konuda kalem oynatmış verimli yazar Louis Jacolliot'nun *Bible dans l'Inde*'ini (1868) sayabiliriz. Adını ansiklopedilerde bulamasak da zamanındaki tanınmışlığı bibliyografya ve kataloglarda kapladığı yerin büyüklüğünden anlaşılabilir. Jacolliot, Hindistan'ı "insan ırkının doğum yeri ve verimli memeleriyle yaşı belirsiz anası" olarak selamladıktan sonra evrensel Hint-Arî dininin yeni bir versiyonunu ortaya atmıştı. Musa, Manu hâline gelmişti (Manu ——➤ Manes ——➤ Minos ——➤ Moses). İsa, Zeus'tan türemişti (Zeus ——➤ Iezeus ——➤ Isis ——➤ Jesus). Keşfettiğini iddia ettiği, kutsal metinler arasına alınmamış kadîm "Manu'nun Yasaları" ile desteklediği böyle cüretkâr etimolojiler sâyesinde Jacolliot, "Kutsal Kitabın kökenlerini Asya yaylalarına bağlamayı ve bu doğum yerinin etkisinin ve hatıralarının çağlar boyunca sürmesi, Iezeus Christna'nın eski dünyayı kurtardığı gibi İsa Mesih'in (Jesus Christ) de yeni dünyayı kurtarmak üzere gelmesiyle bunu kanıtlamayı" başarabiliyordu. Jacolliot'nun gözünde Eski Ahit bir hurafeler derlemesinden, Yahudiler geri ve aptal bir halktan, Musa da Firavunların sarayında hayrına terbiye verilmiş yobaz bir köleden fazla bir şey değildi.[96]

Bütün bu kitaplar Arî mitinin gelişmesine katkı yaptı. *Bible dans l'Inde* birkaç yıl içinde sekiz baskı yapmış ve William Ewart Gladstone'un kişiliğinde en az bir etkili taraftar bulabilmişti. Gladstone, ileride göreceğimiz gibi bu İngiltere başbakanını aydınlatmakta hayli güçlük çeken Max Müller'i umutsuzluğa düşürecek şekilde, bu İncilde Darvinciliğe karşı tâze kanıtlar bulduğunu düşünüyordu.

Bununla birlikte, büyük ata olarak Hindistan kavramı Britanyalılara pek câzip gelmedi. Bilimsel bir gerçek olarak görüldüğü kadarıyla Arî mitinin Britanya adalarında kabûl bulduğu doğrudur. Fakat mitin seçkin vaftiz babası Max Müller, Oxford Üniversite kürsüsündeki üstün mev-

Michelet'yi bu kitabı yazmaya nasıl teşvik ettiğine işaret eder; krş. R. Schwab, *op. cit.*, s. 417.

96 *La Bible dans l'Inde, Vie de Iezeus Christna*, L. Jacalliot, Paris 1873, (4. basım), s. 7, 64, 141.

kiinden İngiliz askerlerinin damarlarında "esmer Bengallilerin damarlarındaki gibi" aynı kanın dolaştığını ilân ettiğinde,[97] böyle bir akrabalığı kabûle yanaşmayan ulusal gururu eleştiriyormuş gibidir. Sömürgecinin yerleşik halka karşı duyduğu hazzetmezliğin ifadesi olan klasik "yerli" küçümsemesinin Hindistan bağlantısının halk nezdinde tutulmayışının nedenlerinden olduğu kesindir. Hattâ, R. Schwab, Macaulay ve Kipling'den[98] örneklerle destekleyerek Britanyalılarda bir Hint fobisinin bulunduğundan bile söz eder. Fakat bu tutum daha eski ve daha önemli adacıl geleneklere de bağlanabilir.

"Yeni soyağaçlarını" gözden geçirirken, İngilizlerin durumunda Kutsal Kitap'a duyulan ulusal bağlılıkla Ray, Locke ya da "*hypotheses non fingo*"* düsturuyla Newton gibi yazarların bilimsel temkinliliği arasında bir bağ bulunabileceğini düşünmüştük. Victoria Döneminde de aynı şekilde canlı olan ve "kitapperestlik" diye ad kazanan Kitap'a olan bu bağlılık, cüretkâr sayılan düşüncelere ya da araştırmalara yönelik bir sansüre yol açtı. Darwin'in parlak bir öncüsü olan William Lawrence bu yüzden kariyerini mahvetmiş, jeoloji biliminin kurucusu Lyell toplumsal dışlamaya mâruz kalmıştı. Felsefe alanında, Dugald Stewart "klasik dillerin vahşîlerin jargonlarıyla yakından bağlantılı olduğunu" kabûl etmeyi reddetmiş, hattâ Sanskritçenin varlığını bile inkârdan gelmişti. Onun görüşünce William Jones, Brahminlerin düzmecesiyle aldatılmıştı![99] İnsan ırkının kökeni bakımından Yaradılış kitabının anlatısı gerek halk kitleleri gerek okumuşlar açısından hâlâ doğru kabûl ediliyordu. Bu anlatı sağduyunun gücüne sâhipmiş gibi gözüküyordu ve bu durum kendi başına, eğer kişinin buna ihtiyacı varsa, Kitabın doğaüstü karakterine inanmak için daha ileri bir gerekçe sunuyordu.[100] Fakat "Yaradılış varsayımından" söz etmekten ziyade, Thomas Huxley'in yaptığı gibi, *Yitirilmiş Cennet*'te geliştirildiği şekliyle "Miltoncı Varsayım"a başvurmak belki daha uygun olabilir:[101]

---

97 Aktaran, T. Huxley, *The Aryan question and prehistoric man* (1890), "Collected Essays", C. VII, Londra 1906, s. 281-282, not.

98 *Op. cit.*, s. 207-219.

* (Lat.): Newton'ın işleyişini açıkladığı evrensel çekim yasasının *nedenlerini* açıklayamadığına dair eleştirilere verdiği yanıt. *Varsayımlar uydurmuyorum. –ç.n.*

99 Krş.; Max Müller, *Lectures on the sciece of language*, Londra 1862, s. 163-164.

100 A. Ellegard, *Darwin and the general reader*, Göteborg 1958, s. 96 ve devamı.

101 "The Miltonic hypothesis"; krş. Th. Huxley, *Lectures on Evolution*, "Essays" C. IV, s. 65.

...Her şeye kâdir (çünkü hazır bulunmadığı hiçbir yer yoktur)
Ezelî Baba, Oğluna duyulur şekilde şöyle söyledi.
Şimdi kendi suretimizde Adamı, kendi benzerliğimizde Adamı yapalım
Ve Denizin ve Göğün Balıkları ile Kuşları üzerinde
Yerin hayvanları ve bütün Yeryüzü üzerinde
Ve toprakta sürünen bütün sürünen şeylerin üzerinde
Onları hâkim kılalım
Bunu diyip sana biçim verdi Âdem, sana Ey İnsan
(*Yitirilmiş Cennet*, 7. Kitap 516-24. dizeler)

İngiliz Âdem, yaratılanların geri kalanı üzerinde kendisine bahşedilmiş üstünlüğü bütün renkli ırkları –bunların arasına Avrupa kıtasının ırklarını da dâhil ediyordu – kapsayacak şekilde genişletmeye dünden râzıydı. Bu arada, başta Walter Scott olmak üzere romancıların hayâl gücü, ondokuzuncu yüzyılda ırksal öğretilerin yaygınlaşmasına büyük katkı yapmıştı. Bununla birlikte, bu yazarlar insan soyunun kökeni hakkındaki yasak sorunu ele almadılar. Bulwer Lytton'ın *Zanoni*'si (1842) "...dünyanın efendileri olmak için doğmuş... Hıristiyan âleminin Yunanları" Normanlara övgüler düzdü,[102] buna karşılık, Disraeli 1844'ta yayımlanan *Sidonia*'sında bu meydan okumaya karşılık verip Samî ruhunu alkışladı[103] fakat ne biri ne öbürü Hindistan'a ve kadîm dağlarına en ufak bir göndermede bulunmamıştı. Bilimciler kendi paylarına daha bile dikkate değer varsayımlar ileri sürdüler. On dokuzuncu yüzyılın en tanınmış antropoloğu (bizzat açıkça kabûl ettiği gibi bir tekli türeyişçi ve dinsel metinler uzmanı olan) James Cowles Prichard,[104] 1810 civarında Âdem ile Havva'nın karaderili olduğunu öne süren bir çeşit evrim kuramı geliştirmişti. Ardılları, ancak uygarlaşıp yaşam biçimlerini değiştirdikçe, zamanla aklaşmışlardı.

Prichard, eserinin 1826 ve 1837'deki sonraki basımlarında kuramını Alman felsefe araştırmalarının ışığında toparlayarak, sonuncusuna hiç bir ahlâkî üstünlük atfetmemekle birlikte, Hamî ya da "Mısırlı" ırk, Sa-

---

102 *Zanoni*, üçüncü kitap, birinci bölüm.
103 *Coningsby* (1844) ve *Tancred* (1847); krş. *Histoire de l'antisémitisme*, c. III, s. 341-343.
104 "Zihni bulanmamış olan herkesin şahadetini hürmetle ve yürekten kabûl ettiği Kutsal Metinler, yeryüzünün bütün milletlerini kandaş kılmanın Yaradan Allahı hoşnut kıldığını ve bütün insan soyunun aynı ana babanın soyundan geldiğini ilân ediyor." (*Histoire naturelle de l'homme*, Fransızca çeviri, Paris 1843, C. I, s. 6).

mî ya da "Suriyeli-Arap" ırk ve Yafesî ya da "Arî" ırk şeklindeki klasik üçlü ayrımı benimsedi. Eğer böyle bir şey söz konusuysa, kayırması, hakkında "İbrani ve Fenikeliler dâhil, bütün dallarıyla tüm insan ailesinin ilki ve yaşça en büyüğü kabûl edilmesi gereken" diye yazdığı Samî ırkından yanaydı.[105] Dönemin Avrupa bilimi göz önüne alındığında daha bile paradoksal olanı ise Avrupalıların Asyalı kökeni hakkında ilk kuşkuyu ortaya atan (*Man and his Migrations*, 1851) Prichard'ın ardılı etnolog Robert Gordon Latham'ın konumuydu.

Doğrusu İngilizler, Hindistan Ana ile bir yakınlık kurmaktan çok kararlı bir şekilde uzak durmuştu. Bunun, Tevrat ile *Türlerin Kökeni* ve *İnsanın Türeyişi*'ni yayımlatmakla gelenekçi İngiltere'de öylesine büyük bir skandalı kışkırtmış olan Darwin arasında hiçbir geçiş mitolojisinin ortaya çıkmamış olduğu gerçeğinden kaynaklandığını düşünmek için geçerli neden vardır. 1861'de yayımlanan bir bilimsel gazetede "Hele bırakın da bilimsel dostlarımız Âdem diye birinin var olmadığını, bilinen hiçbir şeyin kesin olmadığını millete bir göstersin." diye yazıldığını okuyoruz, "ve... insanca yasalarımız Tanrısala dayandığı için ne hukuk, ne ibadet ve ne de mülkiyet kalacaktır."[106] Darwin'e karşı çıkan herkes kendisini böyle ifade etmiyordu. Örneğin Disraeli, meleklerden yana maymunlara ise karşı olduğunu söylemişti.[107] Mesele böyle konulunca açıktır ki, Arî ve Samî türleri arasındaki ayrım kendisine eşlik eden bütün değer yargılarıyla birlikte bir yana bırakılıyordu. Başlangıçta şiddetli bir muhalefetle karşılaşsa da evrim kuramı sonunda İngiltere'de kabûl gördü. Arîcilik fikrinin bu ülkede de yayılmasına rağmen kendisine herhangi bir ideolojik mayanın ya da siyasal ajitasyonun eşlik etmemiş ve bu yüzden bir Yahudi karşıtı seferberliğin ortaya çıkmamış oluşu işte bu ahlâkî ve entelektüel devrimin yarattığı iklim sâyesindeydi.

İngiltere'de Koca Âdem'in eski eserler müzesine kaldırılması Kıta Avrupa'sına göre hayli geç ve bütünüyle başka bir tarzda gerçekleşti. Schlegel'in orijinal kuramı orada asla ciddiye alınmamıştı. İngiliz bi-

---

[105] *Histoire naturelle de l'homme*, *age.*, c. I, s. 199-200.

[106] Krş.; A. Ellegard, *Darwin and the general reader*, *op. cit.*, s. 101.

[107] "Şimdi toplumun önüne öylesine densizce bir güvenle konan en hayretlik soru nedir? Soru şu – İnsan maymun mudur melek mi? Hey yüce tanrım, ben meleklerden yanayım..." (Disraeli'nin 1864'te Oxford'da yaptığı konuşmadan).

limcileri ve filozofları (Huxley'in bulduğu güzel bir tâbiri kullanırsak) asla "Sanki ellerinde ilkel bir Arî trafik müdürünün işyeri kayıtları bulunuyormuş gibi bir eminlikle birbirini izleyen göçmen gruplarının rotasını belirlemeye"[108] kalkmamıştı. Darvinciliğin bu parlak savunucusu, aynı ironik üslûpla fizikî antropologlar arasındaki münakaşaları da alaya alarak "ortanın üzerinde bir boy ve uzun kafatası ile tenimin esmerliğinin bileşimi, bana bir kırmanın sâkin tarafsızlığını bahşediyor" diye aralarında hakemlik yapma hakkına sâhip olduğunu iddia ediyordu.[109] On dokuzuncu yüzyılın bilimsel kanaati bu ayrımı bir aksiyom statüsüne yükseltmiş olduğundan Huxley, bir Arî ve bir Samî ırkının varlığından kuşku duymuyordu, ancak tarafsızlık gayreti içinde Arîlere "(belki müzik hâriç) sanatımızı ve bilimimizi", Samîlere de "dinimizin özünü" borçlu olduğumuzu söylüyordu. Böylece, agnostik bilimin bu şampiyonu, peygamberlerden ateşli alıntılar yapıyor ve ilkel Yahudilik adına çağdaşlarının dinsel inançlarını eleştiriyordu.[110] Bir başka yerde şunları demişti: "Bir Ortodoks İncilperestten daha katlanılmaz olan, edebiyatta bâzı bakımlardan alay konusu olmaktan daha üstün hiçbir şey bulamayan bir heterodoks Darkafalıdır..." Bunu "Britanya'nın ulusal Destanı" olan Kutsal Kitap'ın ateşli bir savunusu izler ve Huxley şu sonuca varır:

> Doğrudur ki, Kitap insanın hakları konusunda boş boş çene çalmaz; buna karşılık, ödevlerin eşitliği üzerinde, "haklar" için mücadeleden oldukça farklı olan hakkaniyeti sağlamak özgürlüğü üzerinde; insanın komşusunu kendisi gibi görmek kardeşliği üzerinde ısrar eder.[111]

İngiliz entelektüel yelpazesinin öbür ucunda, Huxley'in en büyük muhalifi William Gladstone, Louis Jacalliot'nun *La Bible dans l'Inde*'inden Tanrısal Vahiy lehine yeni argümanlar çıkarmıştı. Max Müller, Westminster Baş Rahibine "Gladstone'un İrlanda meselesinin ortasında o kitabı okuyor olduğuna inanabiliyor musunuz?" diye yazmış ve şunları söylemişti: "Jacolliot'nun kitabı şimdiye dek gördüğüm en ap-

---

[108] Huxley, *The Aryan question and the prehistoric man* (1890), "Essays", C. VII, s. 275.

[109] *A.g.e.*, s. 282.

[110] Krş.; *Genesis versus Nature* (1885), "Essays", C. IV, s. 161-162.

[111] *Prologue, Controverted Questions* (1892), "Essays", C. V, s. 55-57.

talca, en yüzeysel ve en yakışıksız kompozisyon."[112] Müller, Gladstone'un kendisine ise daha diplomatik bir dille yazmıştı.[113] Gladstone'un bu mektubun yazılmasından bir süre önce kendisini sokakta durdurup "Hindistan'daki şu muhteşem keşiflerle ilgili bize hiçbir şey anlatmamış" olduğu için sitemde bulunmuş olduğu bilinirse, bilgili dilbilimcinin devlet adamına karşı duyduğu şiddetli hoşnutsuzluğun nedeni daha iyi anlaşılır.[114] Bu olay 1861'de cereyan etmişti. Max Müller, İngiltere'de yıllardır Arîlerin kökeni hakkında, "aynı çatı altında doğmuş" olduklarına dair kendi görüşünü yaymaktaydı. (Hintlilerin, Farsların, Yunanların, Romalıların, Slavların, Keltlerin ve Cermenlerin ilk ataları aynı muhitlerde hattâ denebilir ki aynı çatı altında yaşamaktaydı.")[115]

Daha sonra, Arîler sonu gelmez savaşlar pahasına dünyanın efendisi olmuşlardı: "Birbirleriyle ve Samî ve Turanlı ırklarla sürekli bir mücadele içinde, Arî ulusları tarihin hükümranları hâline geldi."[116] Gladstone'un serzenişinin Müller'de bilgili insanların siyasal sorumlulukları hakkındaki eski düşüncelerini canlandırmış olması muhtemeldir. Fransa-Prusya savaşının ardından kesinlikle böyle bir sorumluluk duymuştu. 1871'de dostu Renan'a şöyle yazmıştı:

> Benim Alman olduğum kadar kuvvetle sizin de Fransız olduğunuzu biliyorum, fakat inanıyorum ki bu durum her ikimizin de bu savaşın insan olarak ait olduğumuz ırka getirdiği utanç ve yıkımı derinden hissetmemizi engellemez... Hepimiz utanç ve ızdırap içinde yüzlerimizi saklamalıyız...[117]

Bu iyi niyetli adam, bundan bir yıl sonra o zamana dek inandığı antropolojik fikirlerini revize ettiğini kamuoyuna ilân etti.

Bu özeleştirinin neredeyse fark edilmeyecek kadar çekingence yapılmış olduğu doğru olabilir. Fakat bunu izleyen epizod bilimcilerin ahlâkî güçsüzlüğünü göstermesi bakımından ayrıntılı biçimde kaydedilme-

---

[112] 29 Haziran 1869 tarihli mektup (*The life and letters of the right honorable Friedrich Max Müller*, Londra 1902, C. I, s. 367).

[113] 9 Temmuz 1869 tarihli mektup (*A.g.e.*, s. 368).

[114] *A.g.e.*

[115] *Lectures on the science of language*, Londra 1862, s. 213.

[116] Krş.; *The imperial dictionary of the English language*, C. I, Londra 1883, s. 159, "Aryan" maddesi.

[117] 7 Mart 1871 tarihli mektup (*The life and letters...*, C. I, s. 415).

ye değer. Alsace'ın ilhakının ardından Strasbourg Üniversitesi büyük bir törenle Almanlaştırıldı ve Max Müller burada ders vermesi için dâvet edildi. Uluslararası alanda hatırı sayılır ünü sâyesinde Kayzer'in sofrasında yemeğe çağrıldı.[118] 23 Mayıs 1872'de Müller ilk dersine başladı. Kürsüye çıkar çıkmaz günün anlam ve önemine dikkat çekti, yurtdışında yaşadığı sürede yüreğinde bir Alman olduğunu asla aklından çıkarmadığını ilân ve vatanperver inançlarını teyit etti. Ardından, Almanya'nın geçmiş çağlarının basit ve hayranlık verici erdemlerini yitiriyor olup olmadığını sorgulayıp dinleyicilerini paranın çekiciliğine ve milliyetçiliğin aşırı güçlenmesine karşı uyardı. "Biliyorsunuz dışarıda bize şânlı bir gelecek biçmiyorlar..." Bunu izleyen ahlâkî öğüt, bilimsel temkine çağrıydı. Dilbilimin ve etnolojinin birbirinden ayrı şeyler olduğunu hatırda tutmak zorunluydu. Bu iki disiplini birbirinden ayrı tutmak ve ırk ile dili birbirine karıştırmaktan sakınmak önemliydi; bir Arî kafatasından söz etmek, bir dolikesefal dilden söz etmek kadar gülünç olurdu.

> Dilden çıkarak kan bağları ya da kan bağlarından çıkarak dil bağlantıları kurmak ne kadar çok yanlış anlamaya, ne kadar çok ihtilâfa yol açmıştır. Arî ve Samî dilleri vardır, ama insan kullandığı terimlerin serbestiyet derecesine dikkat ettiği sürece, bir Arî ırkından, Arî kanından ya da Arî kafatasından söz etmek bilime aykırıdır.[119]

Müller'in açıklık getirmediği husus, bir çeyrek yüzyıl boyunca bizzat kendisinin kullandığı terimlerde sistematik biçimde serbest davranmış ve Anglo-Sakson ve kıta Avrupa'sından hevesli okurlarının kafasını karıştırmış olduğuydu. Utangaç geri çekilişinin neredeyse fark bile edilmediğini söylemek bile gereksizdir. Ders kitapları ve ansiklopediler Müller'in daha önceki döneme ait düşüncelerine aktarmaya devam etti. Meselâ, 1883'te yayımlanan *Imperial Dictionary of the English Language* ya da 1903-1906 arasında yayımlanan *Americana* ansiklopedilerinde durum böyledir. ABD'den bir başka örnek, *Aryan Manicheism*'inde Avustralya yerlilerini matematik yetenekleri bakımından aslanlar ve kurtlarla, mânevî gelişim düzeyleri bakımından babunlar ve

---

[118] Krş.; *The life and letters...*, C. I, s. 420.

[119] *Über die Resultate der Sprachwissenschaft, Voelesung gehalten in der kaiserlichen Universität zu Strassburg am 23 mai 1872*

köpeklerle kıyaslayan, Müller'in Harvard Üniversitesindeki izleyicisi John Fiske'tir.[120]

Beklendiği gibi aradan çıkan çatlak sesler, halk nezdinde Samî Âdem'in yandaşları olarak görülen ve Alman Âdem fikrini yürekten desteklemekten uzak duran bilimcilerden geldi. Bu yüzden, Arî konserine karşı en uzak duranlar, Rusya, İtalya ve İspanya gibi o dönemde geri kalmış olarak görülen ülkeler oldu.

---

[120] John Fiske, *La destinée de l'homme*, Paris 1904, s. 71-73.

10.
GOBİNEAU ve ÇAĞDAŞLARI

DEVRİM, İDEOLOJİ, FİZYOLOJİ

Bertrand Russel, Darwin'in kuramının özü itibariyle *laissez faire* öğretisinin hayvan ve bitki âlemlerine uygulanması olduğuna işaret etmişti. Ondan neredeyse yarım yüzyıl önce, bütünüyle farklı bir siyasal bağlamda evrimin öbür büyük habercisi Lamarck, *Philosophie zoologique*'inde aşağıdaki varsayımı öne sürmüştü:

> Bir ırkın... yukarıda tanımladığım şekilde edindiği yapıyı tek tek bütün üyelerinin sürekli alışkanlığının gücüyle böylece mükemmelleştirdiğini varsayacak olursak... o zaman şunlar baştan kabûl edilebilir:
> 1. Sonunda bütün ötekilere baskın çıkabilecek şekilde yetilerini böyle mükemmelleştirmiş bir ırkın dünyada istediği her yeri ele geçirmiş olacağı;
> 2. Bu ırkın bütün ötekileri sürmüş... ve onları kendisinin işgâl etmemiş olduğu bölgelere sığınmaya zorlamış olacağı;
> 3. ...öbür ırkları ormanlarla ve çöllerle sınırlayarak yetilerini mükemmelleştirmelerini engellemiş, buna karşılık kendisinin... sanayiini körükleyecek ve yavaş yavaş kaynaklarını ve yetilerini ilerletecek yeni ihtiyaçlar geliştirmiş olacağı...
> 4. Son olarak, bu öncelikli ırkın bütün ötekilere karşı mutlak bir üstünlük kazanmış olacağı...[1]

Bununla birlikte burada târif edilen üstün ırk, özellikle Avrupalı ya da ak ırk değildi. Lamarck, "Quelques observations relatives à l'homme" başlığı altında *Bimanal* [iki elli, *–ç.n.*] varlıkların yâni insanların rolünü *Quadramanal*ların [dört ellilerin *–ç.n.*] yâni maymununlarıkiyle kıyaslamıştı.

Ne var ki, kuramını formüle etme tarzından, bu fâtih ırk düşüncesi, kolaylıkla zamanın Avrupa'sındaki Fransız yayılmasıyla özdeşleştirile-

---

[1] Jean-Baptiste Lamarck, *Philosophie zoologique*, ed. J.-P. Aron, Paris 1968, s. 295-297.

bilir. Dahası, Lamarck, Cabanis'in felsefesinden etkilenmişti ve onun gibi, hayatın ve zekânın bütün tezahürlerine "fiziksel olgular" atfediyor gibi gözüküyordu.[2]

Şimdi de nazarımızı yeni çağın bir başka yalvacına, "bilim dininin" ya da *fizisizm*in kurucusu Saint-Simon'a çevirelim. Lamarck'ın *Philosophie zoologique*'iyle aynı yıl yayımlanan *Mémoire sur la science de l'homme* adlı çalışması savaşların sona erdirilmesi hakkında şu öneriye yer verir:

> Avrupa nüfusunun büyük kitlesi gelmiş geçmiş en berbat savaşa karıştı. Bu savaşın nedenlerini çözümleyecek ve bütün çıkarların nasıl uzlaştırılacağını açıklığa kavuşturmakla buna son vermenin araçlarını keşfedecek konuma sâhip yegâne bilimciler İnsan bilimini araştıran fizyologlardır.[3]

On sekizinci yüzyılda Abbé de Saint-Pierre'den Kant'a dek birçok yazar daimî bir barış için planlar hazırlamıştı, ama bunlardan hiçbiri, müspet ve deneysel bir bilim olan fizyolojiyi bu projeleri desteklemek için kullanmayı akıl etmemişti. Bilimciler böyle bir ödevi üstlenecek kadar uygun biçimde donanmışlar mıydı? "Fizyoloji" diye kabûlleniyordu Saint-Simon, "bundan ancak bir adım uzak kalıyor olsa da henüz pozitif bilimler arasında sayılmayı hak etmiyor" Bununla birlikte, Cabanis, de Richat ve Vicq de Azyr'in çalışmaları sâyesinde "uzun zaman bir şarlatanlık seli içinde debelenip durmuş olan fizyoloji, artık gözlenen ve tartışılan olgular üzerine kurulmuştur. Psikoloji, şimdiye dek olduğu gibi dinsel önyargılara dayanmaktan ziyade fizyolojiye dayanmaya başlamıştır" ve bu bakımdan astronomi ve kimyanın örneğini izlemektedir.[4] Bu pasajın bilim yanlısı din karşıtı tarafgirliği dikkate değerdir ve Avrupa'da bunu önceleyen yirmi yılda meydana gelmiş sarsıcı olaylarda önemli bir etmen olmuş olabilir. Bu olaylar, bir kez daha Saint-Simon'dan aktaracak olursak, "en güçlü etkili neden"de aranacak radikal biçimde yeni bir açıklama gerektiriyordu. Saint-Simon, teolojik sistemleri çürütme çabası içinde Aydınlanma'nın ana geleneğine bağlı kalmış ancak saldırısını daha ateşli biçimde yapmıştı. Aynı zamanda, çalışmaları militan bir ırkçılıkla çakışan eleştirellikten uzak bir bilim ru-

---

[2] *A.g.e.*, s. 51-52.

[3] *Œuvres de Claude-Henri de Saint-Simon*, ed. Paris 1966, C. V, s. 55.

[4] *A.g.e.*, s. 25-27.

hunu ortaya sermekteydi. Böylece, Saint-Simon'un fantezisi, kendisini insana en yakından benzeyen hayvanın maymun değil daha çalışkan olan kunduz olduğunu ilân etmeye götürdü. Öyleyse bilginlerin geleneksel yanlışı nereden kaynaklanmıştı diye sordu. Yanlış "dünyanın insan için yapılmış ve insanın da Tanrının suretinde yaratılmış olduğu inancı üzerine kurulmuş" bulunduğu için, tabiî ki dinsel bilim karşıtlığından.

> Buna göre, insana en çok benzeyen, insandan sonra en mükemmel olandır. Başkaları gibi, fizyologlar da ilk ders olarak bunu öğrenirler... Karşılaştırmalı anatomi çalışan bilimciler, toplumsal örgütlenme hiyerarşisinde insandan sonraki basamağa maymunu yerleştirdiklerinde herhangi bir akıl yürütmenin gereği doğrultusunda değil öğrenime ilk başladıkları zaman emdikleri inançlarına göre davrandılar.[5]

Modern sosyolojinin kurucularından biri sayılan bir adamdan gelen böyle bir akıl yürütme son derece hayret vericidir. Şimdi geriye, insanın Tanrı suretinde yaratılmış olduğunu reddetmenin on dokuzuncu yüzyılda determinist ve ırkçı düşünceleri ne ölçüde ve ne yoldan güçlendirdiğini görmek kalıyor.

Özellikle çoklu türeyişçi kuramların savunucularıyla ilişkili olarak, bâzı daha tanınmış Aydınlanma yazarlarının yazılarında bu reddedişe zâten dikkat çekmiş bulunuyoruz. Devrim deneyimi buna yeni bir unsur ekledi: Bu redden somut, siyasal sonuçlar çıkarmak yönünde bir eğilim. Böylece Saint-Simon'un, Zencilere uygulandığında sömürgelerde felâkete yol açtığı için eşitlik ilkesini 1803 yılında bir kez daha eleştirdiğini görüyoruz. Aşağı bir ırkı özgürleştirmekle devrimciler büyük bir yanlış yapmıştı:

> Devrimciler eşitlik ilkesini Zencilere uyguladılar. Fizyologlara danışmış olsalardı Zencinin bir Avrupalıyla aynı öğrenimini alacak, aynı zekâ düzeyine ulaşacak şekilde eğitilecek durumda olmaya organik bakımdan yetersiz olduğunu öğrenirlerdi.[6]

Bu sözler, çiftlik sâhiplerinin 1790'dan itibaren köleliğin kaldırılması taleplerine karşı açıkça ırkçı argümanlar kullanarak ortaya koyduk-

---

[5] *A.g.e.*, s.52-53.

[6] *Lettre d'un habitant de Genève à ses contemporains; Œuvres*, C. I, s. 46 ve devamı.

ları karşı propagandanın bir yankısı gibi gözükmektedir.[7] Saint-Simon, yeni bilimsel din hakkındaki yazılarına eklediği "görü"lerden birinde daha da ileri giderek Avrupalıları Hâbil'in, renkli insanları da Kâbil'in çocuklarıyla kıyaslamıştı. "Şu Afrikalıların nasıl kana susamış olduklarına bakın; Asyalıların duygusuzluğunu gözleyin." Bu yeni dinin kurucusu (yâni kendi fantezilerinde kendini gördüğü şekliyle bizzat Saint-Simon), bir ordu kuracak ve "Kâbil'in çocuklarını dine boyun eğdirecekti." Devrimci Fransa'nın bir başka çocuğu olan Virey'in "insan ırkının başında bulundukları" için Avrupalılara bir şekilde farklı benzer bir yazgı biçtiğini daha önce görmüştük. Dönemin atmosferinin özet bir yansıması Lamarck'ın biyolojik görüşlerinde de karşımıza çıkmıştı.

Geriye, "fizyologların" Lamarck ve Saint-Simon'un dayandığı antropolojik öğretilerini incelemek kaldı. Atıfta bulundukları yazarlar arasında yeni devrimci neslin en temsil edici örneği Pierre Cabanis idi. Direktuvar ve Konsüllük döneminin yeni seçkinlerinin entelektüel üstadları olarak kabûl ettiği ve başta militan sekülarizm olmak üzere Fransız düşüncesinin bâzı akımları üzerinde büyük etki yapmış olan "ideolog-lar"ın en etkilisi kuşkusuz o idi (*ideoloji* kelimesinin ta kendisi, yakın arkadaşı olan ve ölümünden sonra eserlerinin yayıma hazırlanmasını üstlenen Destutt de Tracy tarafından uydurulmuştu). Cabanis, henüz kurulmuş *Enstitü*'de şöyle bildirmişti: "Bu duvarların içinde Tanrı adının asla anılmamasını diliyorum." Bundan daha da ünlüsü, tıpkı öd kesesinin öd salgılaması gibi beynin de düşünce salgıladığı yolundaki kuramı ya da on dokuzuncu yüzyıl materyalistlerinin sık sık atıfta bulunduğu şekliyle "beyin, organik düşünce salgılamayı başaracak bir şekilde izlenimleri sindirir (hazmeder)"[8] diye yazdıklarıydı.

Cabanis, bu fikri 1795 ile 1798 arasında ortaya koyduğu *Rapports du physique et du moral chez l'homme* başlıklı çalışmasında geliştirdi ki

[7] Örneğin bkz. César de l'Escale de Vérone, *Obsevations sur les hommes de coleur des colonies*, Paris 1790: "Ey Fransızlar... Fransız saymış olabileceğiniz, kardeş diye çağıracağınız, ticaret ve karşılıklı çıkarlarla bağlı olduğunuzu düşünebileceğiniz yerli nüfusun, damarlarınızda akan şânı tüm dünyaya yayılmış, Yunanların ve Romalıların bütün başarılarını gölgede bırakmış kanınızı değersizleştirmek üzere kendi koyu, ağır, kirli, kara, hilekâr kanlarını kendi öz ülkenizin bağrında yaymasından korkunuz." S. 13.

[8] *Rapports du physique et du moral chez l'homme*, Paris 1824 basımı, C. I, s. 133-134.

bu çalışma onun düşüncesinde fiziksel olanın mânevî olana göre öncelik taşıdığı açıkça gösterir. Biyoloji alanında, Lamarck'ın kazanılmış niteliklerin kalıtım yoluyla aktarıldığı yönündeki fikirlerine öncülük etmişti. "Eğer önceki bir alışkanlığın belirleyici nedenleri birkaç nesil boyunca etki eylemeyi sürdürürse, yeni edinilmiş bir doğa biçimlenecektir" diye yazmıştı.[9] Bu düşünceyi, Hipokrates'in iklimler ve mizaçlar hakkındaki eski öğretisiyle birleştirmişti. Altı farklı mizaç olduğunu kabûl ediyordu. En çok Fransızlar arasında yaygın bulnduğunu ve Akıl'ın ilerlemesine neden onların öncülük ettiğini açıkladığını düşündüğü *sanguin-bileux*'nun bunlardan en baskını olduğunu söylüyordu. Ona göre Devrim parlak bir örnekti[10] ve onun nimetlerini bütün dünyaya yaymak arzusuyla insanın farklı ırkları karıştırarak "doğanın eserini yeniden düzenlemeye ve düzeltmeye cüret etmesini" öğütlüyordu. Bu, "ilkel toplumlar arasında var olmayan ve hakların eşitliği gibi, aydınlanmanın ve mükemmel aklın yaratımı olacak olan bir yetenek eşitliği" ortaya çıkaracaktı.[11]

Cabanis, farklı ırkların kendine ait nitelik'erinin tahliline girişmedi. Sâdece, Draparnaud diye birinin "farklı ırkların herbirinin zekâ ve duyarlılık düzeylerini belirlemeyi ve böylelikle deyim yerindeyse, her birinin ideolojik ölçek içindeki düzeylerini ortaya koymayı" amaçlayan projesine atıfta bulunmakla yetindi.[12] Ne olursa olsun, burada iyimser ve devrimci bir anlayışla karşı karşıyayız: Irklar eşit değerde değillerse bile, akıl buna bir çâre bulacak ve gerçek eşitliği getirecektir. Ne var ki, kitabın 1824 baskısında editör acı gerçeği hatırlatan bir eleştirel not düşmeyi uygun görmüştü:

> Bu eşitliğin muhtemelen daima bir Zümrüdüanka [gibi ulaşılmaz bir efsâne –*ç.n.*] kalacağı gerçeği bir yana, hattâ insan bunun istenir bir şey olup olmadığını bile sorgulayabilir. Toplumun var olması yâni aralarında bir hizmetler değiş tokuşunun varlığı, tam da insanlar arasındaki eşitsizlik ve farklılıklar sâyesinde değil midir?[13]

---

9 *A.g.e.*, C. II, s. 127.

10 *A.g.e.*, C. II, s. 452 ve C. I, s. xvıı.

11 *A.g.e.*, C. I, s. 410-411.

12 *A.g.e.*, C. II, s. 327. *Idéologie comparée* diye adlandırılacak eserinde bir "ideolojik ırklar ölçeği" kurmayı planlayan Draparnaud hakkında bkz. Fr. Picavet, *Les idéologues*, Paris 1894, s. 445-450.

13 *A.g.e.*, (E) ile işaretlenmiş notta.

Bu eleştiri antropolojik öğretiye değil, ondan çıkarılan siyasal sonuçlara yönelikti. Restorasyon döneminde, Cabanis'in editörüne doğal eşitsizlik toplumsal düzene uygun gözükmüştü. Bu bakış açısı, 1832'de o zaman henüz yirmi yaşlarında olan geleceğin Paris Etnoloji Derneği genel sekreteri Victor Courtet de l'Isle tarafından daha orijinal şekilde geliştirildi. Kendisi, Avrupalıların özgürlüğünün soyut bir eşitlik kavramıyla birleştiğine işaret ediyor ve daha fazla eşitlik iddialarının öne sürülmesini önlemek için çâre olarak ırksal farklılıkların vurgulanmasını öneriyordu:

> ...Farklı toplumlar doğal eşitsizliklerinin sergileneceği ya da ırksal farklılıklarının az çok vurgulanacağı şekilde yeniden düzenlenmedikçe Avrupa'daki kriz dinmeyecektir diyorum. İnsanın saygınlığını incitecek bir kanaat öne sürmüyorum; dünyanın bütün halklarının tarih kayıtlarının doğruladığı bir olguyu beyân ediyorum.[14]

Bu genç ırkçılık heveslisinin görüşlerine yeniden döneceğiz. Fikirleri Cabanis'inkilerden temelden farklı değildi. Farkları pratik sonuçlarında yatıyordu. Bununla birlikte, devrimci iyimserlikten Restorasyonun kötümserliğine geçiş, sahici antropolojik kavramların evriminde de ifadesini bulmuştu. Karşılaştırmalı anatominin başlatıcısı Cuvier'nin durumunda bu açıktır. Gençliğinde, 1790'da, Kara ırkın doğuştan aşağılık bir ırk olduğunu beyân eden ve onları maymunlarla kıyaslayan yazarları eleştirmişti. Çeyrek yüzyıl sonra, *Le rège animal* başlıklı kitabında bizzat kendisi şu klasik karşılaştırmayı yaptı:

> Zenci ırkı Atlas'ın güneyine münhasırdır. Renkleri kara, saçları kıvırcık, başları basık ve burunları yassıdır. Öne çıkık ağızları ve kalın dudakları çarpıcı şekilde maymunlarınkine benzer. Bu ırkı oluşturan halklar daima yabanıl kalmıştır...[15]

Cuvier, büyük imparatorluklar yaratmış olduğundan sarı ırk hakkında daha iyi düşünceler besliyordu, mamafih, bu ırkın da "uygarlığı daima durağan idi". Bu yüzden, uygarlığın gelişmesi "başlarının güzel değirmi şekliyle temayüz eden bir halk olan, ait bulunduğumuz Kafkas-

[14] Krş.; Jean Boissel'nin (yayımlanmamış) tezi, *Victor Courtet de l'Isle*, Paris 1969, C. I, s. 38.

[15] Krş.; George W. Stocking, "French Anthropology in 18000", *Isis*, LV (1964); ve *Le rènge animal*, Cuvier, Paris 1817, s. 94.

yalı ırkın" eseri idi. Böylece, ilerlemenin Batı'nın ayrıcalığı olduğu ve ak ırkın üstün bir değere sâhip bulunduğu yönündeki bir önceki yüzyıldan devralınan fikirler yaşamaya devam ederken, devrim sonrası dönemin kötümserliği, Aklar ile durgunluk içinde kalan ya da barbarlığa mahkûm olan şu öteki ırklar arasında çok daha derin bir ayrım yaratmıştı.

İnançlı bir Hıristiyan olan Cuvier, farklı insan ırklarını ortak bir soydan türetmişti. Belki de Kitaptaki üçlü ayrıma saygısının sonucu olarak, insan soyunu ak, sarı ve kara olmak üzere üç büyük ırka böldü. Ne var ki, dinsel inanç, giderek artan sayıda yazarın çoklu türeyişçilik kuramını benimsemekten artık alakoyamıyordu. Dönemin en popüler antropologlarından Bory de Saint-Vincent şöyle bildiriyordu: "Vahiy... münhasıran Âdem ile Havva'ya inanacağımızı hiçbir yerde buyurmaz, vahyin 'esinlendirilmiş' yazarı açıkçası sâdece İbranilerle ilgilenmeye niyet etmişti ve öteki ırklardan öylesine kısacık söz edişinden, onların tarihini doğacılara bırakmayı istemiş gibi gözüküyor." Bory de Saint-Vincent, bu tarihi geliştirirken her biri ayrı ayrı yaratılmış on beş farklı insan türü ayırt etmiş ve bunları giderek azalan bir değerler skalasında tasnif etmişti. Birinci yer, kendisinde "insanlığın övünebileceği en büyük dehâların ışıldadığı" ak ya da "Yafesî" ırka verilmişti. Kaydedilmiş vahyin konu malzemesi olan Âdem'in zürriyetini içeren "Arabî ırk" ikinci sırayı alıyordu. Cristoph Meiners gibi Bory de, "doğaca en son biçim verilecek olan, din ya da yasa ya da sanatlardan yoksun Avustralyalı ırkı" son sıraya yerleştirmişti. Dahası, Avusturyalılar son derece utanmazdı: "Çıplaklıklarından bütünüyle habersizdirler ve kendilerini yeniden üretmek için kullandıkları organlarını gizlemek gereği asla kafalarına girmez."[16]

Bir başka çoklu türeyişçi olan Desmoulins de, yabanıl olarak tanımlanan ırkları eğitmenin ve düzeltmenin ne kadar zor olduğuna bir örnek olarak Avustralya yerlilerini kullanmıştı. Sydney'de yapıldığını iddia ettiği belirleyici bir deneye dikkat çekti. Bâzı süt bebeleri yerli ana babalarından alınıp, başarılı bir eğitimi garantiliyor gibi gözüken koşullar altında, yaşıtları olan İngiliz çocuklarıyla beraber yetiştirilmişti. Sonuç felâketti. "Kendilerini göstermeye yönelik doğal dürtüleri yeterince

---

[16] *Le homme (homo)i Essai zoologique sur le genre humain*, 2. basım, s. 148, 102 ve devamı ve 318.

güçlenir güçlenmez verilen bütün talimatları büyük bir şiddetle reddettiler. Daha çocukluktan bile çıkmamışken kaçtılar ve bir daha izlerine rastlanmadı" Buna rağmen, insanın doğal bilimler sâyesinde daha iyiye götürülebileceğine inanan Desmoulins şu sonuca varmıştı: "Bu, kuşların göç etmesine neden olana benzer içgüdüsel bir dürtünün varlığını gösterdi."[17]

Militan kölecilik karşıtları arasında bile buna benzer bir önyargı gözlenebilirdi. Victor Schoelcher, Akların ve Karaların potansiyel yetilerinin[18] bütünüyle eşit olduğunu düşünse de, silâh arkadaşı olan Saint-Simoncu Gustave d'Eichthal, görünüşe göre başka türlü düşünüyordu. Fizyolog Flourens'in otoritesine dayanarak, iki ırk arasında yapısal ve radikal bir fark olduğunu ifade etti; bu fark, bunlar bir çift olarak alındığında ak ırkın erkeği, kara ırkın dişiyi temsil etmesinde görülebilirdi – Alman Romantiklerinin hevesle benimsediği bir dikotomi.[19]

Yine kölecilik karşıtlarından olan Fransız fizikî antropoloji okulunun başı Armand de Quatrefages, ilkeye dayandırılan argüman ile bunun antropolojiye uygulanmasını titizlikle birbirinden ayırmıştı. "Kölecilikle savaşmak için var olmayan bir eşitliğe başvurmak" diye yazdı "kişinin, tam da bu abartmayla, karşı çıktıklarının ekmeğine yağ sürmesidir." Köleliğin kaldırılmasını "kara ırka karşı herhangi bir sempati"den değil, bu kurumun "kaçınılmaz olarak Akların arasına getirdiği ahlâksızlık" yüzünden istiyordu. Kara ırka karşı tiksintisi o dereceye varmıştı ki, 1842'de ABD'ye yaptığı ziyaretten sonra bu ırkı bilimsel bakımdan "doğanın acayip bir cilvesi"nden kaynaklanan ucûbeler şeklinde tanımladı:

> Terimin bilimsel kullanımıyla, Zenci bir entelektüel ucûbedir. Onu üretmek için doğa, cam bölmelerde seyrettiğimiz bedensel ucûbeleri doğurmak için kullandığı aynı araçları kullanmıştır... bu sonucu elde etmek için tek gereken, bir yaratığın belli parçalarını belli bir gelişme aşamasında dondurmaktır. Sonuç, başları ya da kolları bacakları olmayan fetüslerde, Tepegözler masalını hayata geçi-

---

[17] *Aperçu philosophique sur la possibilité bde perfectionner l'homme par les modifications de son organization*, M. A. Desmoulins, Paris (tarihsiz, 1820 civarı), s. 24-25.

[18] V. Schoelcher'e göre ırkların eşitsizliği düşüncesi zamanla ortadan kalkacak bir önyargı idi (*De l'abolition de l'esclavage*, 1840; krş. *Histoire de l'antisémitisme*, c. III, s. 353.

[19] Krş.; *Lettres sur la race noire et la race blanche*, Gustave d'Eichthal ve Ismayl Urbain, Paris 1839, s. 14.

ren şu bebeklerde görülecektir. Şimdi, Zenci, bedeni türün iyi şekillenmiş biçimini kazanmış ama bütün zekâsı gelişme sırasında durmuş olan bir Beyazdır...[20]

Fiziksel karakteristiklerin araştırılmasında uzmanlaşmış bir antropolog olarak Quatrefages'ın görüşü böyleydi. İdealist, bu nedenle de tekli türeyişçi olan içindeki filozof, Karalarda "ruhun bütün soylu kavramlarının yerini hayvanî işlevlerin almış olduğunu" ilân ediyordu. Bu izlenimleri Florida'ya yaptığı yolculuktan ve pek muhtemeldir ki orada konuştuğu çiftlik sâhiplerinin târiflerinden edinmişti. Bilimciler bu çeşitten içgüdüsel tepkilerden bağışık değildir. Bir başka tanınmış antropolog olan İsviçreli Agassiz (1807-1873) ile yazışmaları, Boston'daki kara kölelerle temaslarının kendisini nasıl yeni Amerikan antropologlar okulunun bir izleyicisi yaptığını gösterir.[21] Önceki yüzyılda Zenci karşıtı ırkçı kuramların daha uç biçimlerine ulaştığı yer, aşikâr nedenlerle, ABD idi. Bu kuramlar, üçü de yeni kafatası ölçme ve kafa endeksi biliminin izleyicisi olan Morton, Gliddon ve Nott adlarıyla bağlantılıdır. Bağlı oldukları okul Avrupa'da tanınmış ve belli bir etki yapmıştı. Örneğin Alman Carus, ırkların eşitsizliği hakkındaki görüşlerini Morton'ın kafatasıbilimine atıfla desteklemiş, Renan da, Nott ve Gliddon tarafından *Indigenous Races of the Earth* adlı kitaplarında önerilen sınıflandırmaya katıldığını bildirmişti.[22]

Öte yandan, bu tür fikirler en güçlü direnişle on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında Britanya'da karşılaştı. Kıta'dan özellikle de Fransa'dan yayılan materyalizme karşı duyulan düşmanlık, önceki bölümde tasvir etiğimiz gibi Kitap'a gösterilen köktenci bağlılıkla güç kazanmıştı. Kuşkusuz, akların üstünlüğü genel olarak kabûl görüyordu, ama aynı zamanda ilkellerin Hıristiyan imanı aracılığıyla düzelip canlanabilme yeteneğinde olduğu düşünülüyordu. Antropolog William Lawrence (1783-1867), 1819'da yayımladığı *Lectures in Physiology, Zoology and The Natural History of Man* başlıklı kitabında Darwin'inkileri haber veren görüşler ortaya koyduğu için fiilen cezalandırılmıştı. Muarızları ona

---

20 A. De Quatrefages, "La Floride", *Revue des Deux Mondes*, Mart 1843, s. 757 ve devamı.

21 Krş.; William Stanton, *The Leopard's Spots, Scientific attitudes towards race in America*, Chicago 1961, s. 103.

22 Krş.; C. G. Carus, *Uber ungleiche Befähigung der verschiedenen Menschenrassenfur höhere geistige Entwicklung*, 1849, s. 19, ve Renan'ın Max Müller'e 10 Haziran 1857 tarihli mektubu.

Zencilerin "soylu duygular, insanca erdemler ve ahlâk duygusu olarak gördüğümüz şeylere" sâhip olduğunu reddetmesinden değil, ahlâkî ve entelektüel nitelikleri belirleyen kuralların her iki türde de aynı olduğunu söyleyerek ve daha da önemlisi kalıtımın muazzam önemini vurgulayarak insanı hayvanlarla bir tuttuğu için kızmıştı.[23] Çalıştığı hastanedeki üstleri ahlâk dışı ve toplumsal düzen için tehlikeli ilân ettiği için kitabını satıştan geri çekmek zorunda kaldı.[24] Bu düşünsel iklimde Cuvier gibi ılımlı bir Fransız, insanın eğitimle her şeyin üzerine çıktığını göstermeye çalışan çevirmenleri tarafından 1827'de imâ yoluyla eleştirilmişti.[25] Kutsal metinlerle uyum içindeki Prichart'ın antropolojisi dönemin tipik İngiliz bakış açısıydı. Fakat ırksal determinizmin bu sofu eleştirmenleri, rahip Richard Watson'ın durumunda olduğu gibi, zaman zaman dikkate değer sezgiler gösterebiliyordu. Watson, çiftlik sâhipleriyle "filozoflar" arasındaki zımnî anlaşmaya şu sözlerle çatmıştı:

> Birinci sınıf, hırsları ve kusurları bakımından tamamen putperestlik durumundaki bir Zenciden pek farkı olmayan ve talep ettikleri erdemleri çıkarmak için kamçının ve otoritenin sert sesinin teşvikinden başka araca başvurmayanlardan oluşur... İkinci sınıf, zekâ kapasitesini başın kemiklerinin görünüşüyle belirleyen ve ahlâklılığı yüz hatlarının görünüşüne bağlayan bizim dakik filozoflarımızdır; zihni cetvel ve pergelle ölçen, ve bilme ve selâmete kavuşma yetisini santim ölçeğiyle ve açıların hassaslığına göre hesaplayan adamlar.

Philip D. Curtin, yukarıdaki alıntıyı aktardığımız *The Image of Africa* kitabında,[26] Britanya'da on dokuzuncu yüzyılın neredeyse yarısı boyunca ırksal determinizmin baskın kuram olmaya başlamadığını yazıyor. Her ikisi de akıl ve ilerlemenin havarisi olan yararcı John Stuart Mill ve Thomas Buckle gibi çok tanınmış, etkili yazarlar 1850-60 gibi geç bir tarihte bile tam bir "çevrecilik" vaaz ediyor ve kültürel ya da etnik nitelikteki tüm farklılıkları iklimdeki ya da hayat tarzlarındaki çeşitliliğe bağlıyordu.[27] Dahası, Antropoloji Derneği'nin kurucusu Dr James

---

23 *Lectures...*, s. 475 ve devamı.

24 Krş.; T. K. Penniman, *A Hundred Years of Anthropology*, Londra 1952, s. 58 ve devamı, ve E. von Eickstedt, *Geschichte und Methoden der Anthropologie*, Stuttgart 1940, s. 346 ve devamı.

25 Krş.; Philip D. Curtin, *The Image of Africa...*, *op. cit.*, s. 236.

26 *The Image of Africa...*, s. 242.

27 Krş.; Marvin Harris, *The Rise of Anthropological Theory*, Londra 1969, s. 76-78 ve E. von Eickstedt, *op. cit.*, s. 350-351.

Hunt, 1863'te "Bu konular, ABD, Fransa ve Almanya'da serbestçe ve enine boyuna tartışılmışken, Zencilerin fiziksel, zihinsel ve ahlâkî karakteristikleriyle ilgili olgular, Londra'da bilimsel izleyicilerin önüne asla getirilmemiştir" diyordu.[28] Bu "bilimsel geri kalmışlık" İngiltere'de o dönemde hâkim olan özgül kanaat ikliminin bir başka işaretidir.

Ama gelin ırkçılığın anakaradaki kökenlerine geri dönelim. Fransa'da Auguste Comte'un yazıları on dokuzuncu yüzyılın ikinci çeyreğinin genel kanaatine güzel bir örnek sağlar.[29]

Pozitivizmin kurucusu, insanlığın önderliğinin ak ırka, özellikle de batı Avrupa halklarına ait olduğu fikrini de tartışmasız bir gerçek olarak kabûl etmişti. Bu yüzden, ilgiye lâyık tek tarih araştırması "bu ayrıcalıklı nüfusun ataları" ile ilgili olanıydı. Döneminde öylesine popüler olan Şarkiyat çalışmaları ona doğrudan zarar verici değilse bile en azından boşa zaman ısrafı gibi geliyordu.[30] Bundan başka, "pozitif olarak aralarında bir ayrım yapılabilecek sâdece bunlar" dediği, ak, sarı ve kara olmak üzere sâdece üç büyük ırkın varlığını kabûl ediyordu. Bunlardan birincisine zekâ, ikincisine çalışkanlık, üçüncüsüne de duygusal coşku atfediyordu. Bununla birlikte, "Büyük Varlığın tam uyumu, kurgucu, etkin ve çekici olan bu üç ırkın en yakın desteğini gerektirdiğinden" bu farklılıkların ortadan kalkacağı bir evrensel uyum çağının geleceği kehânetinde bulundu. Bu yüzden, Comte'un "insanlık dininin" ön gördüğü Ulu Meclis'te bütün uluslar ve bütün ırklar temsil olunacaktı: "Kara ırk bile, her ne kadar kibrimiz bize onların geri dönüşsüz bir durgunluğa mahkûm kılındığını düşündürtüyorsa da."

---

[28] J. Hunt, "On the Negro's place in Nature", *The Anthropological Review* II, II. kısım s. xv.

[29] Comte'un aşağıdaki satırlarda özetlenen görüşleri için bkz. *Cours de philosophie positive*, C. V., Paris 1841, s. 4 ve devamı ile *Système de politique positive ou traité de sociologie*, C. II, Paris 1852, s. 462-464, ve *passim.*

[30] "Günümüzde, geçmişimiz üzerinde hiçbir gerçek etki gösterebilmesi mümkün olmayan Hindistan ve Çin'inki gibi insan nüfuslarının tarihini gelişi güzel karıştırmakla toplumsal evrimimizin araştırılmasını tehlikeye sokma eğilimindeki bu çocuksu ve zamansız, kısır ve kötü yönlendirilmiş bilgi gösterisinin insan toplumsallığının gerçek yasalarını araştırmanın önündeki temel kafa karışıklığının esaslı bir kaynağı olduğu ortaya serilmelidir." *Cours de philosophie positive, loc. Cit.*

Comte, kalıtımın ve çevrenin göreli etkileri üzerine olan eski tartışma hakkında da görüş beyân etti. Kanaatince birincisi, yâni ırk, iklimden daha önemli bir "toplumsal değişke" idi. Buna rağmen bunun baskın bir rolü olduğunu kabûl etmiyor, kabûl eden görüşleri de eleştiriyordu. Aşağı yukarı 1850'de "sözde düşünürlerimizin hepsi bu tuhaf açıklamaya büyük bir rol atfediyor"[31] diye yazdığında abartmış olabilirse de, bu sözleri yine de kanıt olarak aktarılmaya değer. Çünkü bu sözleri, Fransa'da daha o zamandan, insan hayatının dinsel yorumlamasının yerine bilimsel yorumlamasını ikame ederek ya da bir başka deyişle İnayetin yerine "fizyolojiyi" geçirerek farklı ırkların varlığında tarihsel gelişmenin kısmî hattâ toptan açıklamasını bulan pek çok yazarın bulunduğunu gösteriyor. Öyleyse, mesele artık (o dönemde pek çok insanın inandığı gibi) farklı ırkların farklı değerlere sâhip olması meselesi değil, Gobineau ve az sayıda başka düşünürün yaptığı gibi bu farklılıklardan tarihsel-felsefî sonuçlar çıkarma meselesiydi. Şimdi de bu tür görüşler ileri süren ilk yazarları ele alalım.

TARİHTE BİR HAREKET ETTİRİCİ GÜÇ OLARAK IRK

Önceki bölümlerde Avrupa halklarının her dönemde kökenlerine ya da "ırk"larına nasıl büyük bir önem atfetmiş olduklarını gördük. Aynı şekilde, Fransa'da Restorasyon döneminde bâzı Fransız tarihçilerin ya da aykırı siyasetçilerin eski geleneklerle yeni antropolojik ya da "fizyolojik" fikirlerle birleştirerek, ırk kavramının kendileri için ne anlam ifade ettiğini pek açıklığa kavuşturmaksızın, devrimci değişimleri nasıl ırk çatışması terimleriyle yorumlamış olduğunu da gördük. Bunlardan biri, adının unutulmuşluktan kurtarılması gereken Charles Comte (1782-1837) idi. Kendisi Avrupadaki başlıca siyasal çekişmeleri "ulusal gurur"a bağlayacak kadar ileri gitmişti. Almanya'da eski Alman ırkının üstünlüğü fikrine, henüz hâlâ Hıristiyan değerlerin gölgesinde ve şu ya da bu yolla dinsel geleneğe bağlı kalacak şekilde de olsa yeni ve militan bir yön kazandıran Napolyon savaşları olmuştu. Alman halkı, Manş denizinin öte yakasındaki İngilizler gibi, hâlâ kendilerini tanrı tarafından takdir edilmiş bir misyonla yükümlü sayıyordu.

---

[31] *Système de politique positive*, C. II, s. 461.

Bu yüzden, ırksal determinizm fiilen, on dokuzuncu yüzyılın başında betimlediğimiz ideolojik etkilerin sonucunda insanlığın geleceğini düzenleyeceği varsayılan bilimin yasalarının tanrısal kontrolden kurtulduğu Fransa'da doğdu. Augustin Thierry, gerek tarih gerek fizyolojinin ırkın ezici etkisini gösterdiğini yazdığında, daha o zamandan ona birincil kuvvet işlevi atfetmişti. Bununla birlikte, Avrupa mitolojilerinin ve geleneklerinin eski (ve hayâlî) ırklarıyla antropologların dünya çapında kataloglamakla meşgul olduğu ırklar arasında bir köprü kurma görevi henüz yerine getirilmemişti.

Bu imkânsız ödev, sâdece entelektüel çıkmaz sokakların sayısını artırabilirdi. Genellikle efsânevî bir atadan türetilen "tarihsel" ırklar, on sekizinci yüzyılın büyük tasnifçilerinin ak ırkın içine yerleştirmeye gönüllü olduğu Avrupa'nın kadîm nüfuslarından başka bir şey değildi. Şimdi, yükselen milliyetçilikle körüklenen ve gazete polemikleriyle halka yayılan yeni bir tarih anlayışı, ak ırk içinde "fizyolojik" alt bölümler aramayı teşvik etmişti ve bu alt bölümlemeler genellikle ırklarla Avrupa'daki eski "halklar"ın, kültürlerin ve dillerin birbirine karıştırılmasına yol açıyordu. Fransız ve İngiliz yazarlar, ülkelerinde iki ya da daha fazla ırkın var olduğu sonucuna vardılar. Bu sahte meseleye kapılmayan Alman antropolojisi, daha tutarlı kuramlar geliştirmek üzere serbest kalmıştı.[32]

Paris Etnoloji Derneğinin kuracak olan Anglo-Fransız antropolog F.W. Edwards, Amédée Thierry'ye 1829'da yazdığı mektupta, "tarihsel" ve "fizyolojik" ırklar arasındaki ilişki meselesini ortaya attı.[33] "Tarihsel ırkların doğal bilimlere âşina olanlardan bütünüyle farklı olabileceğini saptadınız" diye yazdı "Her bilim kendi ilkeleriyle yönetildiğinden bunu yapmaya hakkınız var. Bununla birlikte, bu ilkeleri izleyerek, başka bir bilimi uygulayarak buraya gelmiş bir başkasıyla aynı sonuçlara ulaşmış olabilirsiniz" Doğrusu karışıklık hemen ortaya çıkmıştı; çünkü, tarihçiyle "buluşma" gayreti içinde antropolog, "tarihin *halklar* arasında oluşturduğu ayrımların doğadaki bu tür ayrımlarla ne ölçüde uyuşabileceğini" keşfetmeye çalıştığını öne sürüyordu. Edwards, öte

---

[32] Krş.; W: Mühlmann, *Geschichte der Anthropologie, op. cit.*, s. 48.

[33] *Des caractères physiologiques des races humines, considérés dans leurs rapports avec l'histoire. M. Amédée Thierry'ye maktup*, aktaran W.F. Edwards (Paris 1829).

yandan "farklı iklimlerde yerleşmiş olan halkların kendi ayırt edici tiplerini yüzyıllarca koruyabildiği"ni belirtiyordu. (Dilbilim tarafından sarsıldığına inandığı) Eski "iklimler kuramı"na eleştirel yaklaşırken, çifte bir mesele ortaya attı: Birincisi ırksal karakteristiklerin kalıtsal dayanıklılığı, ikincisi fiziksel ve mânevî etmenler arasında Cabanis ya da Broussais gibi otoritelerce koyutlanan katı aynı yönlü ilişki. Kendisini her örneğin gerektirdiği ayrımları saptamaya adamıştı. Yahudilerin durumu ona mutlak "ırksal istikrar"a işaret ediyor gibi geliyordu,[34] ama başka örneklerde her zaman bu kadar emin değildi. "Her halk aynı direnç gücüne sâhip değil" diye ilân etti.

Edwards'a göre Yahudilerin bir ırk olduğuna dikkat çekmeye değer. Bu da zamanın bir damgasıydı. Bir önceki yüzyılda yazarlar Yahudi ulusunu genellikle ak ırka dâhil etmişlerdi, bu toplumun benzersiz yazgısını ise ya İnayetin takdirine ya da kendi düşkün durumuna atfetmişlerdi. Şimdiyse, bu kastın ya da "tarihsel" ırkın, kısa zamanda "Samî" diye yeniden adlandırılacak bir "fizyolojik ırk" mertebesine terfi ettirildiğini görüyoruz. Başka yazarlar da Yahudilerin durumunu ayrıksı bir olgu olarak ele alacaklardı (Yahudilerin saf bir ırk olduğuna inancının Michelet'yi nasıl başlarına gelen bütün belâları bu saflığa bağlamaya götürmüş olduğunu görmüştük).

Bugün, Edwards'ın ırksal determinizm yaklaşımını disiplinlerarası diye tanımlayabiliriz. Dönemin başka yazarları onun kuşkularının ve çekincelerinin ötesine geçerek ırksal determinizmi evrensel ya da tekçi bir açıklayıcı ilke yapmağa çalıştılar.

Bunun ilk işareti 1827'de insanın insan tarafından, kölenin efendisi, serfin beyi tarafından sömürülmesini açıklamak üzere militan cumhuriyetçi Charles Comte tarafından öne sürülen sistemde verildi. Buna karşılık, daha yakından bakıldığında tarif ettiği "ırklar", daha çok ortak kökenlerince olduğu kadar ortak koşullarıyla da bir arada tutulan toplumsal sınıflardı. "Aynı toprağın fethedilmesiyle farklı ırklar bir kez bir ara-

---

[34] "Kuşkuya yer bırakmayacak bir örnek... aktaracağım. Yahudi özellikleri öylesine belirgindir ki onlar hakkında bir yanlışlık yapmak gerçekten zordur ve bütün Avrupa ülkelerinde Yahudiler bulunduğundan onlarınkinden daha iyi bilinen ve tanınabilir bir ulusal karakteristik yoktur. Onların adı geçen ülkelerde aynı ırktan koloniler oluşturdukları düşünülebilir... iklim onları aralarında yaşadıkları uluslara asimile etmemiştir."

ya geldiğinde" diyordu "onların her biri tahakküm ve boyun eğmeden doğan âdetlerini ve ön yargılarını korur ve gelecek nesillere aktarır." Onun görüşünde bu halkların ya da kastların fizyolojik biçimlenmelerinin özel bir önemi yoktur:

> Eğer her iki kast aynı türe aitse ve bunun sonucunda fiziksel karakteristiklerle ayırt olunamazlarsa, yapay işaretlerle farklılaşabilirler... Avrupalı değerleri kendi başına şu ya da bu ad yahut şu ya da bu işaret değildir, atalarının fâtih ırktan olduğunu iddia edebilme olgusudur.

Fransız bağlamında bu, açıkça "iki ırk hakkındaki anlaşmazlığı" canlandırmaya yönelik bir çabaydı. Ne var ki Comte, dünya çapında tarihin bu tür mücadelelerle biçimlendiğini düşünüyordu. "Yalnız okyanus takımadalarında değil... ama Avrupa'nın bütün ülkelerinde", aslına bakılırsa her yerde, iki uzlaşmaz grubun yan yana bulunduğunu keşfetmişti: "Toprağı temizleyen ve hâlâ işlemeye devam eden ilk sâhipler ve sonradan gelip de toprağın ve onu işleyenlerin mülkiyetini ele geçirenler" Sempatisi kesinlikle toprağı işleyenlerin, "âlet" olarak kullanılan bütün ülkelerin Galyalılarının: "fâtih halkın hâkimiyeti altında nesne kategorisine sokulanların" yanındadır. Bu gözlemin tonu Gobineau'dan çok daha fazla Marx'a yakındır. Comte, eldeki bilgilerin henüz çok yetersiz olduğu gerekçesiyle bu konuda görüş belirmekte tereddüt etse de, farklı ırklar arasında değer farkı olduğu hususunda son derece kuşkucuydu. Bağımsız bir düşünürdü ve ırk gerçekliğiyle onun hayâlî temsili arasındaki (doğayla kültür arasındaki de denilebilecek) ayrımı görmeye her zaman muktedirdi. Karakteristik diliyle, ırksal mitlerin çeşitli kılıklar altında gösterdiği direngen dayanıklılığı şöyle târif etti:

> İnsan ruhunda en son söndürülecek gurur, ırksal gururdur: Bir insan kişisel gururunu, aile gururunu, hattâ vatan gururunu terk edebilir, ama ırksal gurur öyle kolayca bırakılmaz. Halkların kurulması ve bölünmesi hakkındaki düşüncelerimiz bu duyguya atfedilebilir...[35]

Öte yandan, Comte'un arkadaşı iktisatçı Barthélemy Dunoyer, ırksal eşitsizliği vurguluyor ve çağının uyumlu bir çocuğu olarak, bu konuda

---

[35] Ch. Comte, *Traité de legislation, ou exosition des lois générales suivant lesquelles les peoples prospèrent, dépérissent ou restent stationnaires*, Paris 1827-1835; krş. özellikle C. I, önsöz; C. II, s. 57-58; C. III, s. 360-361; C. IV, s. 443-446.

fizyolojiye birincil öncelik tanıyordu. Siyasal gerçeklerin görüşlerini desteklediğini düşüyordu. "Hükmeden niçin kara ırk değil? Niçin aklar hizmetçi değil?" Charles Comte gibi liberal inançlara sâhip olan Dunoyer, bu evrensel eşitsizliği kınıyordu:

> İnsanların eşitsizliği inkârdan gelinemez. Aynı şey ırklar için de geçerlidir ve bu gerçeği görmezden gelmenin yararı yoktur... Irkların eşitsiz gelişmişliğinden, söz gelimi herkesin eşit derecede çalışkan, zengin, aydınlanmış, ahlâklı ve mutlu olmasının imkânsızlığı gibi pek çok acı verici sonuç çıkabilir.

Bu düşünceler, kendisini gönülsüzce de olsa Cermenik halkları üstün ırk saymaya götürmüştü. Tarih, onların "modern toplumların ilk ve tek kurucusu olarak kabûl edilmesini" gerektirmiyor muydu? İster kadîm ister modern sanata uygulansın, estetik kurallarının da "Töton tipine" başka çeşitten bir üstünlük sağladığına inanmıştı. Bu konularda Comte ile aralarındaki görüş ayrılığı büyüdü. Dunoyer, esas olarak, bilimin kesin hükmüne rağmen insan ırkları arasındaki eşitsizliği kabûl etmediği için Comte'a çattı. Comte ise buna henüz kesinlik kazanmamış olan bir konuda kesin bir karara varmamış olduğu karşılığını verdi.[36]

Saint-Simoncu Victor Courtet de l'Isle de, "insanın var oluşunda içkin" olan "organik nedenler" dediği – insan toplumunun tarihini düzenleyen birincil dürtüleri araştırırken, Cermen halklarının hâkim ırk olduğu görüşüne varmıştı.[37] Bu ırk "ulusların yağı olarak" eskiden bütün Avrupa'ya yayılmıştı; "büyük, güçlü, güzel" idi ve "insanın fiziksel doğasının en güzel idealini" temsil ediyordu. Bu nedenle Doğa ona Roma İmparatorluğunu oluşturan ırklara boyun eğdirme gücü bağışlamıştı. Ne var ki, Courtet bütün bunları geçmiş tarih olarak bir yana bırakıyordu. Çünkü o zamandan bu zamana, Batıda ırklar arasında Fransız Devrimi gibi Hıristiyanlıkça da desteklendiğine inandığı bir "eşitlik ruhu" doğuran bir kaynaşma gerçekleşmişti. Courtet'un Avrupa'ya barış getirmek için nasıl bu ırklar kompleksinin kırılması gerektiğini önermiş olduğunu

---

[36] Barthélmy Dunoyer, *Nouve traité d'économie sociale*, 2 cilt, Paris 1830; krş. E. von Eickstedt, *Geschichte und Methoden der Anthropologie*, *op. cit.*, s. 340.

[37] De Courtet'un tarih felsefesi Jean Boissel'in tezi *Victor Courtet de l'Isle (1813-1867)*, Paris 1969 ile kendisinin *La science politique fondée sur la science de l'homme*'un son bölümü olan *Mémoire sur les races humaines*'inden (*Extrait du Journal de l'Institut historique*'inden özetlenmiştir.

görmüş bulunuyoruz. Temel eseri olan *La Science politique fondée sur la science de l'homme*'de (1837) de bu planına bir kez daha değinmişti. Bu kitap, gerçekçi olma niyetindeydi. Bir ırkın temel nitelik göstergesinin hâkimiyet gücü olduğunu beyân ediyordu; efendiler tanım gereği kölelerden üstündü ve Avrupalılar ne kadar karışmış olurlarsa olsun, üstünlüklerini dünya çapında bol bol kanıtlamıştı. Aynı uslamlamayla Courtet, sâdece Asyalıların değil, Kızılderililerin de Karalardan üstün olduğu sonucuna varmış; yüzyılının öbür yazarları gibi zencileri insanlık skalasının en altına yerleştirmişti, "hiçbir yabancı ırkı köleleştirmemiş, ancak birbirlerini köleleştirmiş" olduğu gerçeği de bu ırkın mutlak aşağılığını gösteriyordu.

Courtet'un özgün fikirlerinden biri, insanlık tarihinin sırf ırksal mücadeleler tarafından yâni "fiziksel" olarak değil, aynı zamandan farklı kanların karıştıran ya da birleştiren karşılaşmalar tarafından yâni "kimyasal" olarak da belirlendiğiydi. Gobineau sâyesinde bilimsel dilde modern ırkçılığın dogmalarından biri hâline gelecek olan bu fikri ilk ete kemiğe büründüren kişi o imiş gibi gözüküyor. Tipik biçimde, eski kuramlarla karşılaştırdığında bunu "ilerici bir fikir" sayıyordu. Thierry'yi eleştirişinden bu çıkıyor:

> Ne yazık ki, Thierry'nin yöntemi dışlayıcı ve gerici bir karaktere sâhiptir. O sâdece ırkların ilkel çatışmalarıyla ilgilenir ve bizim bugünkü bütün rekabetlerimizin nedeni olarak, bunların şiddetinin anısını yâni bu şiddetin yol açtığı nefretlerin sürekliliğini keşfetmeye çalışır... fakat kanın karışması, çıkarların yavaş yavaş aynılaşması, bu uzlaşmazlık unsurlarını yavaş yavaş ortadan kaldırmış ve sonraki devrimlere, bizim zamanımızdakilere, artık aynı nefretler, aynı anılar neden olmamıştır...[38]

Saint-Simoncu Courtet'un gözünde, sanayi ve ilerleme söz konusu olduğu kadarıyla kanların karışması iyiydi, çünkü "genel refahın ilk nedeni olan işbölümüne bundan daha yararlı bir şey yoktur: Toplumsal işlevler daima ihtiyaçtan doğar ve doğacaktır: Konum farklılıkları daima işlev farklılıklarının sonucudur ve sonucu olacaktır. Eğer doğa, bu çifte ihtiyacın karşılanmasını en kapsayıcı tarzda ırkların eşitsizliği yoluyla sağlamışsa, her şeyin yaratıcısını bu bakımdan da yüceltmeliyiz".[39] Co-

---

[38] *La science poltique...*, s. 262-263.
[39] *A.g.e.*, s. 233.

urtet, bu ifadesiyle, bir ırkın öbürü üzerindeki diktatörlüğü sâyesinde sağlanan düzen ve istikrar ile ırksal farklılıkların tamamiyle ortadan kaldırıldığı tam eşitlikçi toplumlardaki düzensizlik ve isyânlar arasında bir tercihe dâvet ettiği çağdaşlarını ırksal konuları yöneten yasalar hakkında aydınlatmaktan başka kaygısı olmayan tarafsız bilimci konumunu benimser. Son özetlemesinden çıkan hüküm – "Köleliğin yüreğinde özgürlüğü, özgürlüğün yüreğinde köleliği bulursunuz" – insanlık hangi yolu seçerse seçsin, ahlâkî bakış açısından avantajların ve dezavantajların eşitçe dengelenmiş olacağı şeklindedir.

Bu unutulmuş yazarlar, az ya da çok tekçi nitelikteki bu düzme-bilimsel sistemleri ortaya koyarken, dönemlerinin havasını belli etmeksizin döllemekte olan görüşlerin aşırı bir ifadesini sunuyorlardı. Bu görüşlerin belli bir yankısı bâzı ünlü yazarların eserlerinde de bulunabilir. Joseph de Maistre gibi öylesine uzlaşmaz bir Katolik bile bu görüşlere beklenmedik bir saygı göstermiştir. Düzelme umudu olmayan doğuştan suçlular saydığı "Yabanılların en düşük kabasabalık aşamasını" açıklamaya çalışırken, bunların atalarının ağza alınmaz bir suç, "ikinci derecede bir ilk günah" işlemiş olabileceklerini öne sürer.[40] Bu suç, onların insan ırkından dışlanmalarıyla sonuçlanmış ve böylece insan ırkının birliği sarsılmıştı. Irkların temelden eşitsiz olduğu inancı, de Maistre'ın tanrısal plana ilişkin fikri içerisinde yer buldu ve kendisini bütünüyle yeni bir ilâhiyat önermeye yönlendirdi. Vahşîler iki ilk günahın ağırlığı altında ezilerek iki kat çarpılmış olduğundan, artık bütün insanlar Tanrının önünde eşit değildi; ve bu "İnayetin laik ilâhiyatçısı" yerleşik ilâhiyadı, "vahşîlerin dehşet verici durumunu perdelediği; Katolik kilisesinin muazzam hayırseverliği, bize bu yaratıklardan söz ederken, çoğu kez umutlarını gerçekliğin yerine geçirdiği" için kınıyordu.

Bununla birlikte, Joseph de Maistre bu soruna yaklaşımında yalnız

---

[40] "Bu sapkın halkların üzerine inen korkunç bir gücün eli, bunları bizim büyüklüğümüzün, uzak görüşlülüğümüzün ve mükemmelliğimizin iki büyük niteliğinden yoksun bırakmıştır... Tıpkı en çürümüş ve mide bulandırıcı maddelerin bu durumlarına rağmen daha bile fazla yozlaşmaya açık oluşu gibi, insanlığın doğal kusurları da vahşîde daha da kötüleşmiştir. Hırsız, zâlim ve ahlâksızdır, fakat bizimkinden farklı bir tarzda böyledir. Bizim suç işlemek için doğamızın ötesine geçmemiz gerekir; vahşî ise doğasına uygun hareket ederek suç işler; suça iştâhı vardır ve pişmanlık bilmez. (*Les soirées de Saint-Petersbourg*, Deuxième entretien).

kaldı. Genelde, ırksal etmenin önemine duyulan inancı sürdürmek için böyle teolojik yan yollara sapmak gerekli görülmüyordu. Öte yandan, liberal cephede kimi zaman söz konusu inancın utandırıcı bir hakikati temsil ettiği duygusu hâkim oluyordu. Benjamin Constant, Dunoyer'nin kitabı hakkında yazdığı övgüde şu gözlemde bulunmuştu:

> "Bu sistem, kendi hakikat payını taşıyor: Araştırmayı teşvik ediyor ve bu sâyede bilimi zenginleştirebilir, ama siyasetten özenle uzak tutulması gerektiğine inanıyoruz... İnsan ırkının bir bütün olarak lâyık olduğu mükemmelleşmenin er geç üstesinden geleceği bu ilksel farklılıkların incelenmesini fizyologlara bırakalım, ama gelin, siyaseti yeni eşitsizlik ve baskı bahaneleriyle silâhlandırmamaya dikkat edelim.[41]

Irk hakkında o dönem geçerli olan yorumlar arasına Lamartine'e ait şu pasaj da aktarılabilir: "Ne kadar seyahat edersem, tarihin ve ahlâkın büyük sırrının ırklar olduğuna o kadar ikna oluyorum."[42] Hâkim eğilim, daha sonra Taine'in yöntemli bir biçimde ortaya koyacağı bir çeşit çoğulcu yorum idi. Onun – ırk, çevre ve zaman şeklindeki – üç etmen kuramında en önemlisi, "tarihsel olayların türediği etmenlerin birincisi ve en zengini" olan ırk idi.[43]

Yaklaşık 1840'lardan itibaren tarihin ırksal yorumlanışı İngiltere'de belirmeye başladı. Rugby'nin ünlü okul müdürü Thomas Arnold, yoruma ahlâkî ve tinsel bir edâ kazandırdı. Özünde, Töton ırkına İnayetin özel olarak tasarlanmış aracı rolü atfettiği panoramik bir evrensel tarih görüşü ileri sürmüştü. Arnold'a göre uygarlık meş'alesi her biri ödevini yerine getirir getirmez tarih sahnesinden çekilen ırklar arasında elden ele geçmişti. Yunanlar kendi üstünlük ânlarının keyfini sürmüşler, onların arkasından Roma gelmişti. Ama asıl etkiyi, tamamiyle Cermenlerin eseri olan Hıristiyan ve Batı kültürü yapmıştı. Avrupa'nın yayılmasının bütün dünyayı kaplaması onların sâyesindeydi (elbette bunu belirtirken Anglo-Sakson ulusunun özel katkısını vurguluyordu). Arnold, Cermen-

---

[41] B. Constant, *Mélanges de littérature et de politique*, Paris 1829, s. 149-50.

[42] Aktaran E. J. Young, *Gobinaeu ud des Rassimus, Eine Kritik der anthropologischen Theorie,* Meissenheim 1968, s. 207.

[43] H. Taine, *Histoire de la littérature anglaise*, Paris 1865, C. I, s. xxvı.

lerden sonra meş'aleyi kimin devralacağını açıklamamıştı. Bir şekilde Hegelgil bir tarzda, sanki tarih onlarla birlikte amacına ulaşmış gibi gözüküyordu. Onu ilgilendirdiği kadarıyla Almanya şuydu:

> Bizim Sakson ve Töton atalarımızın yurdu; hiçbir Romalı ya da başka karışımla yozlaşmamış ülke; dünyanın şimdiye dek gördüğü – en sağlam yasalara sâhip – en ahlâklı insan ırklarının, en şiddetten arınmış tutkuların ve ailevî ya da öbür türden en ince erdemlerin doğum yeri.[44]

Arnold'ın Hıristiyan inancı çoklu türeyiş kuramına eğilim duymasını engellemedi. Yunanlar ile Avustralyalıların aynı atadan türememiş olmasını ihtimal dışı görmediğini yazdı. Bir başka tarzda da olsa görüşlerini de Maistre kadar eskilere götürerek, Yüce Tanrının "insanlığa tüm dinsel bilgiyi Yahudi halkı aracılığıyla, tüm entelektüel uygarlığı da Yunanlar aracılığıyla aktararak" bir zamanlar Yahudiler gibi Yunanları da Kendisinin aracı olarak seçmiş olabileceğini kabûl etti.[45] Yunanlar söz konusu olduğu kadarıyla bu halk "düşüncenin ve eşyayı sorgulama gücünün" timsaliydi. İnançlı Hıristiyanlar arasında bile, bilimin itibarının altında ezilen eski dogmaların değişmekte ve zayıflamakta olduğu açıktır. Gene de, Thomas Arnold gibi kişiler için Cermen halklarını planlarının aracı olarak seçmiş olan Tanrısal İnayet hâlâ esas etkiydi. Bunun üzerinden fazla zaman geçmemişken, genç Disraeli ırksal temayı bir kez daha ele aldı. İnayeti arka plana çekti ve sessiz bir cüretkârlıkla insanlığın kaderinin anahtarlarını Yahudilerin ellerine teslim etti.

Disraeli, siyasete atılmasının üzerinden fazla zaman geçmemişken yayımladığı büyük roman üçlemesinde (*Coningsby*, 1844; *Sybil*, 1845; *Tancred*, 1847) fikirlerini ve dünya görüşünü açıkladı. Tarih felsefesi belki şu formülle özetlenebilir: "*Irk her şeydir; başka bir hakikat yoktur.*" Döneminin antropolojik görüşlerine uygun biçimde Yahudileri "Kafkas ırkı"na dâhil etmiş ve onların gözlerden gizli gücünü şöyle betimlemişti:

> İşin gerçeği, Kafkasyalı örgütlenmesinin saf ırkını tahrip edemeyeceğinizdir. Bu fizyolojik bir olgudur... Ve şu ânda, yüzyılların, on yüzyılların aşındırmasına rağmen, Yahudi zihni Avrupa işleri üzerinde yaygın ve büyük bir etki yapı-

---

[44] Thomas Arnold, *Introductory Lectures on Modern History*, New York 1842; *The life and correspondence of Thomas Arnold*, Londra, 6. basım, s. 488.

[45] *A.g.e.*, s. 240.

yor. Hâlâ itaat ettiğiniz yasalarından, zihinlerinizi doyuran edebiyatlarından değil, yaşayan İbrani zekâsından söz ediyorum. Avrupa'da Yahudilerin büyük ölçüde katılmadığı hiçbir büyük entelektüel hareket gözlemleyemezsiniz. İlk Cizvitler Yahudiydi; Batı Avrupa'yı alarma geçiren gizemli Rus Diplomasisi Yahudilerce örgütlenmiş ve esas olarak onlar tarafından yürütülmektedir; bu ânda Almanya'da hazırlanmakta bulunan ve işin doğrusu ikinci ve daha büyük bir Reformasyon olacak olan ve henüz İngiltere'de hakkında pek az şey bilinen muazzam devrim, bütünüyle Almanya'nın profesyonel makamlarını neredeyse tekeline almış bulunan Yahudilerin denetiminde gelişmektedir...[46]

Geleceğin Beaconfields Lordu, İngiltere'de tartışmayı siyasal alana taşıyan ilk kişiydi (daha sonraki bir eserinde 1848 devrimlerini Yahudilerin yeraltı tertiplerine atfetmişti), onun bu fantezileri, âvam anti-semitizm propagandacılarının eline çok çeşitli argümanlar sağladığı kıta Avrupa'sında gürültülü bir yankı uyandıracaktı. Britanya kamuoyu ise onun bu böbürlenmelerini zararsız bir şımarıklık sayacaktı. Ne de olsa, hiyerarşide ikinci sırayı "Yahudi tinselliğinin ışığını" almaya en yetenekli ırk olan Saksonlara ayırmıştı.[47]

Philip D. Curtin'in "Britanya ırkçılığının asıl kurucusu" dediği cerrah Robert Knox[48] ile artık sorun, ister Yahudi ister başka türden olsun, tinsellik değildi. İnsan ırkları üzerine 1850'de yayımlanan "felsefî araştırma"sında, Disraeli'nin görüşleri aşağıdaki gibi tekrarlanır ve geliştirilirken Yahudiler yararsız asalaklar olarak tarif ediliyordu:

> ...insan işlerinde ırkın herşey demek olduğu, felsefenin şimdiye dek ilân ettiği en kapsamlı, en dikkate değer basit gerçektir. Irk her şeydir: Edebiyat, bilim, sanat – tek kelimeyle uygarlık ona bağlıdır.[49]

Knox, transsendentalizmden eser bile taşımasa da sistemini "transsendetal anatomi" diye adlandırmıştı. Özellikle felsefî bakış açısından en yetenekli ırkların Gotlar ve Slavlar olduğunu, onları Saksonlarla Keltlerin izlediğini düşünüyordu (Saksonların "abartılı öz-saygısını" eleştirmekten çekinmemişti). Skalanın öbür ucunda, gerçi savaşçı niteliklerinin akların Afrika'daki üstünlüğünü tehlikeye atabileceğini teslim

---

[46] *Coningsby*, Londra 1844, s. 182-183.

[47] Krş.; *Histoire de l'antisémitisme, op. cit.*, C: III, s. 339-349.

[48] Krş.; *The Image of Africa, op. cit.*, s. 377.

[49] *The Races of Men: A philosophical enquiry into the influence of race over the destinies of nations*, Robert Knox, M. D., Londra 1862 (2. basım), Önsöz, s. 1.

ediyorsa da, Karalar yer alıyordu. Bütün bunlar yeni bir dili gösteriyordu. Büyük Britanya kendini Kıta Avrupa düşüncesine uydurmaya başlamıştı ve Knox'ın kitabı bunun işaretiydi. Darwin bu kitaptan onaylayarak aktarmalarda bulunmuştur ve antropoloji tarihçileri Dr Knox'ı, Darwin ile Spencer'ın doğal seçilim ve en uygunların hayatta kalması kuramlarını haber veren evrim kuramının öncüsü olarak görürler.[50] Knox'ın kısmen Disraeli'yi hedef alan Yahudi karşıtı görüşleri de dönemi ve ülkesi açısından aynı derecede bir yenilikti. "İbraniler"in (en eski çağlara dek izini sürdüğü) asalaklığını ve kültürel kısırlığını dinlerine değil, bütünüyle ırklarına bağlamış ve böylece modern anti-semitizmin habercilerinden olmuştu. Fakat yarı-Yahudilerin durumunda, Sakson ya da Kelt kanının Yahudi kanlarına baskın geldiğini düşünmeye eğilimliydi. Bu da özellikle İngiliz bir bakış açısıydı.[51]

Gobineau hakkında on dokuzuncu yüzyıl sonlarından beri yapılan tarihsel ve edebî incelemeler çoğu kez kaynaklarının kimler olduğu hakkında kafa yormuştur. Bir Alman yazarın 1926'da ortaya attığı tuhaf bir varsayım, Gobineau'nun ırkın gizemleriyle aralarında Paris'te gerçekleşmiş olabilecek buluşmalar sırasında Disraeli tarafından tanıştırıldığını öne sürer.[52] *Essai sur l'inégalité des races humaines*'in bâzı anahtar kavramlarının Courtet de l'Isle'den türetildiğini gösteren Jean Boissel, ayakları daha yere basan bir varsayım ileri sürmüştür. Fakat bunları nereden nakletmiş olursa olsun Gobineau'nun yaptığı, zamanında zâten kökleşmiş olan fikirleri son derece kişisel bir tarzda sistematize etmekten ibarettir. Bunlara kendi öz katkısı esas olarak, uygarlığın ölüm çanı gibi hissedilen kötümser çıkarsamalarından oluşur. Bilim bahanesiyle her çeşitten acılık ve düş kırıklığına kapı açmıştı. Onun için bilimin "sâdece demokrasiye ve Devrime olan nefretine karşı bir avunma aracı" ol-

---

[50] Bkz. Marvin Harris, *The Rise of Anthropological Theory*, *op. cit.*, s. 99-100; krş. Wilhelm Mühlmann, *Geschichte der Anthropology*, *op. cit.*, s. 99.

[51] *The races of Men...*, s. 194 ve 208.

[52] Krş.; Carl Koehne, "Untersuchungen über Vorläufer und Quellen der Rassentheorie des Grafen Gobineau", *Archiv für Rassen-und Gesellschaftsbiologie*, XVIII (1926), s. 369-396.

duğunu bizzat kendisi kabûl ediyordu.[53] (Kitabının yayımlanmasından hemen sonra) Tocqueville'e gönderdiği mektupta geçen şu cümlesi mesajını daha bile açık ifade ediyor: "İnsanlara *bağışlanacaksınız ya da mahkûm edileceksiniz* demiyorum, onlara *ölüyorsunuz* diyorum."[54]

Gobineau'nun fikirlerinin etrafında yayılan efsâneyle pek az ortak yönü vardır. Mantığa uygun davranılsaydı, ırksal hiyerarşi hakkındaki düşüncesi yüzünden kitabının Nazi Almanya'sında yakılmış olması gerekirdi.

Gobineau'nun okuma listesi çok genişti ve tezini desteklemek için zamanının bütün antropoloji yazınını olduğu gibi, önde gelen "fizyologlar"ının yazdıklarını da elden geçirmişti. Fakat esinlendiği tarihsel kaynaklarla ilgili olduğu kadarıyla, Kitap başta geliyordu. Tevrat'taki kronolojiyi takip etti (evrenin kendisi değilse bile, insan türü beş ya da altı bin yaşındaydı); insanlık hakkındaki esas düşüncelerini Yaradılış Kitabından almıştı. Ona göre söz konusu kitap, sâdece "güzellik, zekâ ve gücü tekelinde bulunduran" ak ırk ile ilgiliydi.[55] Başından beri İnayetin yol gösterdiği bu ırk, kuzey Asya'dan ortaya çıkmış ve Ham, Sam ve Yafes'inki (geleceğin Arîleri) olmak üzere üç dala ayrılmıştı. Bu üç dal yetenek ve erdemlerce eşit donatılmıştı ve Gobineau'ya göre ak ırk çocukluğundan itibaren "bütün uygarlığın ana iki unsuru: Bir din ve bir tarih" ile kutsanmıştı.

Ne Kilisenin eski geleneğiyle çelişmek, ne de onları seçilmiş ak ırkla ilişkilendirmek isteyen Gobineau, aşağı ya da "ikincil" ırkların kökeni konusunda tutarsızlığa sığındı. Fazla önem atfetmeksizin "Âdem adında bir ilk yaratılmış insan"ın var olduğunu kabûl ediyor ama bu gizemli kişiliği "ihtilâf içinde" bırakmayı tercih ediyordu.[56] Onun gözünde, bu "Âdem'i" sırasıyla Afrika ve Amerika'nın yerlileri olduğunu düşündüğü kara ve sarı ırklardan bir uçurum ayırıyordu. Tek kelimeyle, teoride tekli türeyişçi, pratikte çoklu türeyişçi idi.

Öte yandan, Gobineau'nun fikrince, insan türünün tüm dalları için-

---

[53] Baron Prokesch-Osten'e mektup, Krş.; A. Cambris, *La philosophie des races du comte de Gobineau*, Paris 1937, s. 158-9.

[54] Krş.; A. Tocqueville, *Œuvres*, C. IX (Correspondence d'Alexis de Tocqueville et d'Arthur de Gobineau), Paris 1959, s. 259.

[55] *Essai sur l, inégalité des races humaines*, Paris 1967 basımı, s. 208.

[56] *A.g.e.*, s. 154

de melezlenmeye karşı çıkan bir "ırksal güdü" vardı ("kaçınma yasası"). Fakat ak ırkın niteliklerinin ta kendisi, yâni toplumsal alış verişlere karşı duyduğu uygarlaştırıcı istek ve fetihler yoluyla yayılması, tam tersi bir eğilim yaratmakla sonuçlanmıştı ("çekilme yasası"). Bundan, bu "alaşımlar", ya da aşağı kanlarla karışmanın yıkıcı etkilerini kısa zamanda göstermeye başlamasından dolayı ak ırkın ve bu yüzden uygarlığın ta kendisinin kırılgan ve kısa ömürlü olduğu sonucu çıkıyordu. "Tarihsel kimya" yasaları, karışık "üçlü" ya da "dörtlü" alt ırkların yozlaşmak zorunda olduğunu gösteriyordu.[57] Böylece, Hamîler fetihler ve yayılmanın sonucunda "kara kanın kendilerinde doygunluk derecesine ulaştığı"[58] ilk ırk olacak ve böylece tamamiyle gerileyecekti. Daha küçük bir derecede de olsa Samîlerin yazgısı da buydu. Sâdece Yafes'in oğulları, en azından Hıristiyanlık çağının başlangıcına dek, az çok tamamiyle saf kalmıştı. Bundan sonra onlar da, yayılmalarına paralel olarak, aynı düşüş çizgisine girmişti.

Bununla birlikte Gobineau'nun renkli insanları tiksinti nesneleri ya da şuursuz vahşîler olarak gördüğünü düşünmek yanlış olacaktır. Tam tersine, onlar hakkındaki görüşleri şaşırtıcı biçime ılımlıdır. Bu insanları büyük maymunlardan ayıran uçurumun büyüklüğünde ısrarlıydı[59] ve döneminin antropologlarını aksi yöndeki abartmalarından dolayı kınıyordu. "Şimdiye dek bilimsel gözlemcilerin çoğu insanlığın en aşağı tiplerini olguların gerektirdiğinden daha aşağıda göstermeye yönelik dikkat çekici bir eğilim sergilemiştir. Bir yabanıllar oymağı hakkındaki ilk bilgilerin neredeyse tümü, onları yanlış biçimde itici renklerle tasvir eder."[60] Karalara, uygar akların sâhip olmadığı ve kendisinin bütün sanatların kaynağı olarak gördüğü özel bir "evrensel tahayyül kuvveti" atfediyordu:

> Ateş, alev, kıvılcım, coşku ve kendiliğindenlik patlamalarının nasıl ruhunun doğasından kaynaklandığını ve duyarlılığın aynası olan hayâlgücüne ne kadar sâhip olduğunu ve de sanatlar tarafından yaratılan şu izlenimleri almaya ne kadar ha-

---

[57] *A.g.e.*, s. 57-66 (chap. IV, "De ce qu'on doit entendre par le mot dégénération..." Gobineau, "tarihsel kimya" ilkesini bu bölümde ortaya koyar.

[58] *A.g.e.*, s. 223.

[59] *A.g.e.*, s. 95.

[60] *A.g.e.*, 161.

zır olduğunu gördüğümüzden, kara unsur, bir ırkta sanatsal dehânın gelişmesi için kesinlikle vazgeçilmezdir.[61]

Yahudilere gelince, onları târif etmekte Disraeli'den esinlenmiş olması çok muhtemel olan Gobineau onlara görece saflığını korumuş Samî kanı atfediyordu. Onları târif edişi neredeyse bir Seçilmiş Irk övgüsüyle biter:

> Yahudiler, kendilerininkiyle akraba bir dilin lehçelerini konuşan aynı zamanda büyük çoğunluğunun onlarla oldukça yakın bir kan bağı bulunan gruplarca çevrelenmişti. Buna rağmen, bütün bu grupları geride bıraktılar. Savaşçılar, tarımcılar ve tâcirler olarak ortaya çıktılar. Sâdece monarşiyle teokrasiyi değil, aile reislerinin ataerkil gücü ile meclislerde ve peygamberler tarafından temsil edilen halkın demokratik gücünü de uzlaştıran benzersizce karmaşık bir yönetim biçimi altında, yüzyıllar boyunca refah ve görkem içinde yaşadıkları ve göç sistemlerinin en akıllıcalarından biriyle ülkelerinin dar sınırlarının yayılmalarının önüne koyduğu engellerin üstesinden gelebildikleri gözlenebilir. Ve bu ülke neden oluşuyordu? Modern gezginler, yapay verimliliğinin İsrail'in çiftçilerinin ne kadar bilgece çabalarına mal olduğunu tahmin edebilir. Çünkü bu seçilmiş ırk bu dağları ve ovaları mesken tutmayı bırakalıdan beri Yakup'un sürülerini suladığı kuyu kumla dolmuş, Nabot'un üzüm bağı çöle boyun eğmiş ve Ahab'ın sarayının yeri kuşburnu çalılarıyla kaplanmıştır. Yahudiler yeryüzünün bu acınası köşesinde nasıl bir örnek oluşturmuştu? Tekrar ediyorum, onlar her işinde akıllı bir milletti; cesâretle çarpıştıkları bir savaşta bağımsız bir ulus ünvanını yitirmeden önce, dünyaya neredeyse tüccarları kadar çok sayıda bilgin kazandırmışlardı.[62]

Gobineau'nun eserinde bizi daha sonra bilgilendirdiğine göre, işin aslı "Yahudilerde ırklarının mâruz kaldığı karışımdaki Ak özün payının" komşularınınkine göre "daha büyük" olmasıydı.[63] Aslında Gobineau, kitabı boyunca, her yerde ve her zaman insanın tarihinin gidiş yolunu açıkladığı varsayılan sonsuz ırksal kan sayımı operasyonlarına girişmişti. Bu yüzden Yunanistan mucizesi sanat ve felsefede ulaştığı doruklar kadar nihaî çöküşünü de şu karışıma borçluydu:

1. Helenler – Sarı unsurlarla değişikliğe uğramış ama büyük ak öze sâhip ve bâzı Samî akrabalıklar taşıyan Arîler;
2. Yerliler – Sarı unsurlarla iyice karışmış Slavo-Kelt halklar;

---

[61] *A.g.e.*, s. 317-318.
[62] *A.g.e.*, s. 84-85.
[63] *A.g.e.*, s. 253.

3. Traklar – Kelt ve Slavlarla karışmış Arîler;
4. Fenikeliler – Kara Hamîler;
5. Araplar ve İbraniler – Çok karışmış Samîler;
6. Filistinliler – Belki daha safkan Samîler;
7. Libyalılar – Hemen hemen kara Hamîler;
8. Giritliler ve öbür adalılar – Az çok Filistinlilere benzeyen Samîler.[64]

Açıktır ki, bu tür bir melezlenme, yüzyıllarca sürdürüldüğünde, ancak soyun bozulmasıyla sonuçlanabilirdi; ve çağımızın başındaki Cermen istilâları [bu bozulmayı] kısa süreliğine kesintiye uğrattıysa da, getirdikleri Arî kanı çabucak eski Romalı, Yunan ya da Samî bileşenlerle karışmaya başlayacaktı.[65] Gobineau'nun eserinde Fransız Devrimine yol açan kan bileşenleri hakkında hiçbir tahlilin bulunmayışı şaşırtıcıdır. Ona göre, bütün Avrupa uluslarının damarlarında akan kan eşit derecede ve geri dönüşsüz biçimde karışıktı. Kitabının son bölümleri, Arîlerin piçleşmesinin bir tasvirine adanmıştır; bu konuda (genelde düşünüldüğünün aksine) Almanlar lehine bir istisna yapmaz, onların kanı da geri kalan Avrupalı kan tipleriyle olduğu kadar "Fin kanı" ile de kirlenmiştir. Daha da trajik olan, sâkinleri "bütün çağların kırıntılarının, tamamen melezleşmiş İrlandalılarla Almanların, bu bakımdan onlardan geri kalmayan bâzı Fransızların ve bu konuda öbürlerinden de ileri gitmiş İtalyanların ürünü" olan Yeni Dünya'nın önündeki ihtimallerdi. Üstelik, bu karışıma çok geçmeden Karaların ve Kızılderililerin kanı da karışacak ve bundan çıkacak tek sonuç, "en bozulmuş varlıkların bir araya gelmesi" olacaktı.[66]

Bütün dünyayı aynı yazgı beklemekteydi ve *Deneme* şu nutukla sona eriyordu:

> Ak tür bundan sonra yeryüzünden silinecektir. Tamamen safken tanrılar çağından, karışma kuvvet ve sayı bakımından ılımlıyken kahramanlar çağından, artık kuruyan kaynaklarından yenilenemeyecek de olsa insan yetileri hâlâ hatırı sayılır ölçüde güçlüyken soyluluk çağından geçtikten sonra, bulunduğu çevreye göre az ya da çok hızla, bütün unsurların nihaî karışmasına varmıştır... Şimdiden öylesine bölünmüş olarak da olsa ülkelerimizde hâlâ var olmayı sürdüren ve tek başına toplumsal yapımızı ayakta tutan Arî kanının payı, günden güne, tamamen

[64] *A.g.e.*, s. 477-478.
[65] *A.g.e.*, s. 817.
[66] *A.g.e.*, s. 852-853.

yutulmadan önceki son sınıra doğru gitmektedir. Bu sonuç elde edildiğinde, birlik çağına ulaşılacak... saf hâllerindeki üç büyük arketipin doğrudan evliliğinin sonucu olmaktan çok uzak olan bu kaynaşma durumu, artık, sonsuz karışım ve bunun sonucu olarak değersizleşme dizilerinin *caput mortuum*undan* başka bir şey olmayacaktır. Bu her yönüyle sıradanlaşmanın son aşaması olacaktır; fiziksel kuvvette sıradanlaşma, güzellikte sıradanlaşma, entelektüel yeteneklerde sıradanlaşma, insan buna neredeyse yok olma diyebilir.[67]

Gobineau, bu nihaî evrenin süresini hesaplayabileceğine inanıyordu. Uygarlığın serpilmesi beş ya da altı binyıl sürmüş olduğuna göre, birkaç yüzyıl önce başlamış olan çöküşü de aşağı yukarı benzer bir zaman alacaktı. Öyleyse sonrasında "yaşamsız gezegenimizin biz olmaksızın uzaydaki kayıtsız yörüngesinde dolaşmayı sürdüreceği, türümüzün son can çekişmesini önceleyen" üç ya da dört binyıl geçecekti.[68]

Gobineau'nun mektuplarında da aynı kasvetli şiire rastlanabilir. Örneğin biraz önce aktarmış olduğumuz pasaja bakalım: "İnsanlara *bağışlanacaksınız ya da mahkûm edileceksiniz* demiyorum (ve şunu eklemişti, 'sonun yakın olduğunu söyleyen bir doktordan fazla katil değilim'); Onlara *ölüyorsunuz* diyorum (ve eklemişti, 'Kış geliyor ve sizin oğullarınız yok')".[69]

Saint-Simon ve Auguste Comte – ve bâzı çekincelerle Ernest Renan – gibi vizyonerler, böylece eski Hıristiyan *parousia*** umudunu sekülerleştirerek, dünya çapında bir ırksal kaynaşmanın uyumlu bir mutluluk çağını, insan ırkı için tanımsız bir ebedî hayat biçimini başlatacağını ummuşlardı. Kendisini iyi bir Katolik olarak gören Gobineau ile Mesih-İsa'nın ikinci gelişine ilişkin her türlü umut ortadan kalkıyor ve insan

---

[64] *A.g.e.*, s. 477-478.
[65] *A.g.e.*, s. 817.
[66] *A.g.e.*, s. 852-853.
* *Ölü kafası*. Eski simya ve kimyacılık terimi. Bir kimyasal tepkime gerçekleştiğinde amaçlanan sonuç ortaya çıktıktan sonra geride kalan değersiz kalıntı. *–ç.n.*
[67] *A.g.e.*, s. 870.
[68] *A.g.e.*, s. 872.
[69] Krş.; A: de Tocqueville, *Œuvres*, C. IX, s. 258, (Gobineau'nun 20 Mart 1859 tarihli mektubu).
** Hıristiyanlıkta bir evrensel adalet, barış ve mutluluk çağını başlatmak üzere İsa'nın (beklenen) geri dönüşü. İslâm tahayyülünde Mehdi'nin zuhurunu beklemenin karşılığı. *–ç.n.*

ırkı için topyekûn yok oluştan başka ihtimal kalmıyordu. Bu anlamda, çömezleri kendisini yanlış anlamamıştır. O, gerçekten de biyolojik ırkçılığın büyük habercisi, insanlığı başladığı noktaya geri götürme arzusunun esinlendirdiği bir gericiydi.

METAFİZİKÇİLER ve MEGALOMANYAKLAR

Tocqueville ile Renan, kitabının Fransa'da uğradığı başarısızlık için Gobineau'yu avutmaya çalışırken, Cermen ülkelerinde daha başarılı olacağını vaad ettiler. Almanların "soyut gerçek olarak gördükleri her şeye heves duyma" özelliğini vurgulayan Tocqueville, ona kitabının "bütün Almanya yolunu dolaşarak Fransa'ya geri döneceğini" söylemiş;[70] Renan, Almanların ırk meselelerini anladığına ve "kendi ilksel kökleri"ne bağlılıklarına işaret etmişti.[71] Zaman ikisini de haklı çıkardı. İncelememizin ana hattı buradan itibaren giderek daha fazla Avrupalı ırk fantezilerinin en uygun üreme yeri ve Napolyon savaşlarının etkisiyle militan ulusçu bir karakter kazanan arılık fikrinin mevzisi olan Almanya'ya yönelecektir. Bu yeni eğilimin en iyi örneği görmüş olduğumuz gibi, her şeyden önce "tarihsel ırklar" ile "fizyolojik ırklar" arasındaki daimî anlam karışıklığını koruyan ve Alman olmayan bütün ak insanları dışsal bir karanlığa mahkûm kılan Fichte'nin paranoyakça öğretisidir. Gerçi Fichte'nin yurtdaşlarının aksine dil ölçütüne vurgu yaptığı, bu yüzden de saldırısının dolaylı kaldığı ve aslında Fransız yazarların biyo-materyalist felsefesinin Alman kamuoyunda pek etkili olmadığı doğrudur. Ama gene de, Alman idealizminin puslu dili, ak ırkın özsel arılığı gibi yollarla Alman ırkını yüceltmeyi ve – Fichte'nin Yahudileri mahkûm ettiği gibi – öteki insan gruplarını temyizi gayri kabil şekilde mahkûm etmeyi mümkün kılıyordu.[72] Bu düşünürler ve ozanlar memleketinde metafizik yargılar, sıradan insanlarca her alanda son söz kabûl ediliyordu.

---

[70] *A.g.e.*, s. 267.(Tocqueville'in 30 Temmuz 1856 tarihli mektubu).

[71] Krş.; E. Renan, *Œuvres*, C. X, Paris 1961, s. 203-205, (Renan'ın 26 Temmuz 1856 tarihli mektubu).

[72] "Kendimizi onlardan koruyabilmek için tek bir yol görebiliyorum" diye yazmıştı Fichte, "o vaad edilmiş topraklarını fethetmek ve hepsini oraya göndermek... onlara yurtdaşlık hakkı tanımak tek bir şartla mümkün olabilir: Aynı gece içinde hepsinin kafalarını kesmek ve hepsine içinde tek bir Yahudice düşünce içermeyen yeni kafalar vermekle." Krş.; *Histoire de antisémitisme*, C. III, s. 198-200.

Böylece, Alman felsefesi "fiziksel ile ahlâkî arasındaki ilişki"ye "ahlâk" açısından yaklaşmayı sürdürdü. Görüneni açıklamak için "görünmeyen"e başvuruluyor; bir anlamda madde düşünce içinde gizleniyordu. Fransız ideolojisiyle bu karşıtlık, en aşırı ifadesini bütün doğal görüngünün "İdea"nın bir sembolünden ya da maddî tezahüründen ibaret olduğunu öğreten *Naturphilosophie*de buldu. Evrensel bir ilişkinin ayrıntılı tezahürleri ortaya çıkarılmalı, doğal görüngünün gizli önemi keşfedilmeliydi ve bu, Romantik tahayyülün şurada burada dehâ parıltılarıyla ışıldayan en uçuk fantezilere dalmasına izin veriyordu.

Çoğu kez *Naturphilosophie*nin babası olarak görülen Friedrich Wilhelm Schelling (1775-1854) başlangıçta insanlığın farklı ırklarını Aydınlanmanın klasik ruhu içinde ele almış gibidir. Hiç kuşkusuz ak ırk bütün ırkların en soylusuydu, ama nasıl böyle olmuştu? Bunun nedeni, (Buffon'un düşündüğü gibi) renkli ırkların aksine ilksel onurunu tamamiyle korumuş olması mıydı, yoksa, böylece "daha yüksek bir tinsellik" kazanarak sâdece Akların karşı koyabildiği, dünya çapında bir yozlaşma mı olmuştu? Gerçek ne olursa olsun, "Avrupa insanlığının hiçbir anlamda bir ırk olarak tanımlanamayacağını" tartışmasız bir durum kabûl ediyordu. Schelling, ilk başta "insanları birbirinden ayıran ırksal farklılıklar değildir... bâzı halklar arasında en az ırk farklılıkları kadar büyük sınıf farklılıkları vardır" düşüncesini de öne sürmüştü. Filozof, bu yüzden kendi kendisine "fiziksel gelişmedeki farklılıkların bir neden olmak şöyle dursun, daha ziyade insanların en erken biçimlenmesiyle yakından bağlantılı olması gereken büyük tinsel hareketlere eşlik eden bir görüngü" olup olmadığını sormuştu.[73]

Ne var ki, bu görünüşteki "kültürel antropoloji" zaman geçtikçe yerini tamamiyle farklı fikirlere bıraktı. Schelling, *Mitolojinin Felsefesi*'nin ikinci cildinde insan ırkını "insanlık unsuru sâdece bir yarısında mevcutmuş gibi gözükecek tarzda iki büyük kitle"ye ayırmıştı. Öbür yarıda, sâdece "hayvanlığın sınırındaki" Afrika ve Amerika oymakları değil, Asya'daki "geçiş tipleri" de yer alıyordu. Blumenbach ile Kutsal Metinleri uzlaştırma çabası içinde "Yafesî, Prometeusgil, Kafkasyalı ırk, sâdece her şeye tahammül etmeye hazır olan bu ırkın ataları... kendi edimiyle İdealar dünyasına girebilme yeteneğindeki Biricik İnsan

---

[73] *Introduction à la philosophie de la mythologie*, C. I, "Beşinci Ders"

olabilirdi" sonucuna vardı. Öbür ırklara gelince, Schelling, bunların ya köleliğe ya da yok olmaya mahkûm olduğunu düşünmüştü. Zamanının sömürge sistemlerinde pratik şeklini gördüğü bu görüşünü metafizik zeminde haklı göstermeye hazırdı:

> Onların bir kısmını tanrısallığa yükseltmek ya da öbürlerini insanlık düzeyinin altına düşürmek şeklinde üstün bir ırkın eyleminin iki yönlü olabileceği sonucuyla... ilk insan için, bu ada lâyık insan için farklı ırklar artık mesele değildir.

Göründüğü kadarıyla, Schelling köle ticaretini "tanrısallığa doğru yücelmenin" araçlarından biri olarak görüyordu. "İyicil bir ruh" diye yazmıştı "en berbat barbarlığa terk edilmiş bu insanlar ırkı için, neredeyse hiçbir avuntusu olmaksızın ebedî bir ölüme yazgılı bu canlar için, tek kurtuluş çâresini bunda görmüş olabilir" İnayetin başvurduğu yollar – ya da idealist felsefenin nimetleri – böyle olabilirdi ve kölelerin yazgısı gerçekten dehşet vericiyse bunun nedeni şuydu: "insan elinin değdiği her şey bozulmaya yazgılıdır... Sorun neyin gerçek olduğunu değil neyin mümkün olduğunu bilmektir..."[74]

Schelling'in konumunu haklı çıkarmak için kullandığı Dünyanın Ruhu ya da Biricik İnsan ile Bütün arasındaki özdeşlik hakkındaki teozofik kurgulara dalmayacağız. Antropolojisi bir başka bakımdan ayırt edici olması bakımından dikkate değer. Schelling'e göre, bütün ak insanlar İdealar âlemine erişim hakkına eşit derecede sâhipti ve "halk olmayan" ya da "som insanlığın temsilcileri" diye sınıflandırdığı Yahudiler bu âleme erişime öbürlerine göre daha bile yatkındılar.[75] Dahası, Hegel'in bu öğrencisi ve genç dostu, insan türünü gerçek yurduna yâni Cennete doğru götürmekte Almanlara özel bir sorumluluk yüklemekten kaçınmıştı.

*Naturphilosophie*nin bir başka izleyicisi olan Lorenz Oken (1779-1851), Alman doğalcı sembolizminin mistiko-felsefî hayâl gücünün icât edebildiği bütün uçuklukları ve fantastik saçmalıkları bir araya getiren

---

[74] *A.g.e.*, C. II, "Yirmi birinci ders". *Mitolojinin Felsefesi*'nin bu ikinci cildi, "fırtına ekmekte olan" solcu genç Hegelcilere karşı mücadele etme birincil ödeviyle Berlin Üniversitesinde Hegel'in ardılı olarak felsefe kürsüsünün başına getirildği dönemde yazılmıştır.

[75] *A.g.e.*, c. I, "Yedinci ders"

bir biçiminin öncüsüydü. Oken, doğanın üyeleri canlı varlıklar olan tek bir beden olduğunu öğretiyordu. Yaratılışın üstün varlığı olduğu ve "bütün hayvan bedenlerini tek bir bedende yeniden birleştirdiği" için insan doğayı *sembolize ediyordu.* Bunun sonucunda, insan bedeni, hayvanlar âlemi gibi aynı tarzda, bu âlemin esas sınıflarının her birinin beş duyu organından birine "karşılık geleceği" şekilde alt bölümlere ayrılabilirdi – memeliler en yüksek hayvan sınıfı olarak insanın görme duyusuna, kuşlar işitme duyusuna karşılık geliyor ve böyle böyle devam ederek dokunma duyusuna karşılık gelen böceklere dek varılıyordu. İnsan ırkları unsurlarla bağlantılı bir sembolizmle karakterize ediliyordu. Kara ırk topraksal ya da maymunsu; ak ırk ateşsel (ışıksal) ya da insanî idi; Moğollar ve Kızılderililer sırasıyla hava ve su ile sembolize ediliyordu. Oken, tezini desteklemek için özellikle, yüzü kızarma yeteneğine sâhip olmadığı için içsel bir hayatı ifade edemeyen Karaların *opaklığına* işaret ediyordu. "Yüzü kızarabilen biri bir insandır; kızaramayan biri bir Zencidir".[76] Yurttaşlarının hevesle bir dâhî olarak nitelediği Oken,[77] ilâveten "tanrısal savaş sanatı"nı yüceltiyordu. Bu sanatın doğanın yasalarına uygun şekilde yürütülmesi gerektiğini düşünüyordu ve zamanının Almanlarını felsefeye bel bağlamaya devam ettikleri için azarlıyordu.

Almanya'da bir sonraki neslin en popüler antropologlarının yazılarındaki benzer fantastik mukayeseleri ve fikirleri daha sonra ele alacağız. Ama ondan önce, düşünceleri on dokuzuncu yüzyılı aydınlattıktan sonra yirminci yüzyılda da bir felsefî nirengi noktası olmaya devam eden bir yazarın antropolojisine bir göz atmalıyız.

Bir felsefî sistem olarak Hegel'in idealizmi, içkin bir şekilde biyomateryalist öğretinin karşı kutbuna yönelir. Görmüş olduğumuz gibi, Hint-Arî kuramını desteklemekle birlikte, insan ruhunun gizlerini fizyoloji araştırmalarıyla çözmeyi amaçlayan "fizyonomistlerin" ya da "kafatasçıların" iddialarını hoşnutsuzlukla reddetmişti.[78] Hegel'in bakış

---

[76] L. Oken, *Lehrbuch der Naturphilosophie*, Dritter Teil, Jena 1911, s. 353-355, 373-374.

[77] H. Heine, "Almanya'nın en büyük yurtdaşlarından biri ve en zekî filozofu" diye yazmıştı (krş. *Zur Geschichte der Religion und Philosophie in Deustchland*, "Üçüncü Kitap"

[78] Krş.; *Encyclopedia der philosophischen Wissenschaften,* § 411 "Die wirkliche Sele"

açısı, o zamanlar heyecanla tartışılan Yahudi sorunu hakkındaki görüşlerinde cisimlenir. Fichte'nin aksine, Yahudilerin özgürleşmesinden yanaydı. Bunun nedeni de, onların tiksinti verici inançlarından vaz geçirmenin başkaca yolunun olmadığını düşünmesiydi – ki bu düşünce, söz konusu inançların Yahudilerin bedenlerinde kök salmamış olduğunu imâ eder.[79]

Ne var ki, Hegel, renkli ırkları özellikle de Karaları, kaçınılmaz olarak doğuştan gelen aşağılık fikrini akla getirecek bir tarzda tanımlıyordu. "Zenci" diye yazmıştı "tamamiyle yabanıl ve eğitilmemiş durumundaki doğal insanı sergiler. Onu doğru kavrayacaksak, her türlü saygınlık ve ahlâk düşüncesini – duygu diye adlandırdığımız her şeyi – bir yana bırakmalıyız; bu karakter tipinde insanlıkla uyumlu hiçbir şey yoktur." Zencinin aşağılığına kanıt bulmak için fazla uzağa gitmeye gerek yoktu. "Ruhun ölmezliğine dair hiçbir Bilgiye sâhip değiller... insan eti yemek Afrika ırkının genel ilkelerine tamamen uygundur." Böyle bir yaratığın artık Oken'in maymun adamından, "yüzü kızarma yeteneği olmayan" adamdan hiçbir üstün yönü yoktu. Onunki umutsuz bir durumdu. "Bu durum gelişmeye ve kültüre yer vermez, bugün onlarda ne görüyorsak daima öyle idiler."[80] Hegel için Afrika, ona göre Asya'dan başlayıp Avrupa'da biten insanlık tarihinin ötesindeydi. "Tanrının yeryüzünde yürüyüşü" diye özetlediği formülü iyi bilinir. "Doğu sâdece *tek* insanın; Yunan ve Roma dünyası *az sayıda* insanın; Alman dünyası *bütün* insanların özgürlüğünü tanıdı." Herkes için özgürlüğe doğru bu ilerlemede, demokrasi, aristokrasi ve monarşinin birleşimi olan despotizm ile gayet iyi uzlaşmıştı.

Dünya tarihinde Hegel'in öne sürdüğü bir başka dönem sınıflaması, Cermenik-Batı tarihini üç büyük evreye ayırıyordu – başlangıcından Şarlman'a, Şarlman'dan Reformasyona, Reformasyondan da sona erişini kendi felsefesinde bulan döneme. Bu üç dönem aynı zamanda Baba'nın, Oğul'un ve Kutsal Ruh'un hükümranlıklarına karşılık düşüyordu. İlk iki evre sözkonusu olduğunda bu Joachimci* eskatoloji farklı yo-

---

[79] Krş.: *Grundlinien der Philosophie des rechtes*, § 270 (Quakerlere ve Yahudilere yurtdaşlık hakkı verilmesine ilişkin not).

[80] *Tarih Felsefesi*, Fransızca çeviri Gibalini Paris 1937 basımı, s. 96 ve devamı.

* İtalyan keşiş Fioreli Joachim'in – *İt.* Gioacchino da Fiore - (1135 – 1202) düşünceleri çevresinde kurulmuş muhalif Hıristiyan tarikat/halk hareketi. Kilise

rumlara açıktı. Ne var ki sıra üçüncüye geldiğinde Hegel, temel ilkesinden ayrılmış ve çağının ırksal simyacılığına yazılmıştı. Açıklanması zor olan Reformasyon idi. Kutsal Ruh neden bu evrede hükümranlığını sâdece Cermenler arasında kurmuştu da Slavlar ile Latinler arasında kurmamıştı? Slavların "beliren özgürlüğün nimetlerinden yararlanamadıkları" için köylüler ve serfler olarak kalmış olduğuna işaret ediyordu. Fakat Latin ulusları kültürden yoksun değildi: "Aksine, bu bakımdan Almanya'nın ilerisindeydiler." O zaman başka bir açıklama bulunmalıydı ve bu noktada Hegel fazla da gizlemeksizin Alman kanın saflığına başvurmuştu.

"Alman ulusunun saf içe kapanıklığı" diye yazmıştı "Ruh'un kurtuluşu için uygun toprağı hazırlamıştı; buna karşılık Romen ulusları ruhlarının en derininde – tinsel vicdanlarında – *Uyumsuzluk* ilkesini sürdürmüşlerdi – onlar Romen ve Alman kanının kaynaşmasının ürünüydüler ve bundan gelen heterojenliği hâlâ koruyordular." Bu fikri daha sonraları daha Hegelci bir dille yeniden ele alacaktı:

> Öte yandan, Romen hakları arasında hemen soyut bir ilke tarafından beslenen bu iç ayrılıkla karşı karşıya geliriz, ve, bunun karşı tarafı olarak, "Kalp" dediğimiz, Ruhun Bütünselliğinin ve duyarlılığın yokluğu; ruhun kendi hakkında uzlaştırıcı tefekkürü yoktur; – en derin varlıkları içinde kendilerine yabancılaştıkları söylenebilir.[81]

Welsche hakkındaki bu yargı, genç Hegel'in kişiyi tuhaf bir mistik âleme götüren bâzı yazılarıyla karşılaştırılabilir.[82] *Theologische Jugendschriften*'inde, kimi zaman zehir saçan bir dille Yahudileri lânetlediği suçlamalar,[83] kendi öz geleneklerini ve destanlarını gözardı ediş biçimlerinden ötürü Almanları azarladığı bir pasaj içerir:

---

ve soyluluk karşıtı eşitlikçi komünist fikirleri ve eylemleri yüzünden kurulu din ve düzen tarafından Orta Çağ sonlarında kanlı bir şekilde bastırılan bu tarikat, dünya tarihini Hıristiyan tanrısal üçlüğünün (Baba-Oğul-Kutsal Ruh) bileşenlerinin sırasıyla hüküm sürdüğü dönemler şeklinde yorumlayan ilk düşünce okuluydu. Umberto Eco'nun ünlü romanı *Gülün Adı*'da çizilen çağ tasvirinde bu hareketin eylemlerine ve öğretilerine geniş yer verilir. *–y.h.*

81 *A.g.e.*, s. 202-205.

82 Ya da György Lukàcs'a göre, devrimci-mistiğe, bkz. *Der junge Hegel*, Zürih 1967, özellikle s. 67 ve devamı ile s. 110.

83 "İsa'nın Yahudi kara kalabalığına tanrısalın farkındalığını verme çabası ancak başarısızlıkla sonuçlanabilirdi, çünkü tanrısallığa inanç balçıkta var olamaz. Aslan, fındık kabuğuna sığdırılamaz; bitimsiz ruh, Yahudi ruhunun zindanında kendi-

Hıristiyanlık Valhalla'yı boşalttı, kutsal koruları kökledi, ulusal imgeyi utandırıcı bir hurafe diye ortadan kaldırdı ve onun yerine bize, iklimi, yasaları, kültürü ve ilgileri bize yabancı olan, tarihinin bizimkiyle hiçbir ilgisi bulunmayan bir ulusun imgelemini verdi. Bir Davut ya da bir Süleyman popüler tahayyülümüzde yaşıyor, ama kendi ülkemizin öz kahramanları bilgince tarih kitaplarının içinde uyukluyor...

Bununla birlikte Hegel, Alman tanrıları için savaşmanın umutsuz bir dâva olduğunu hissediyordu:

Bir ulusa bir kez yitirilmiş ve zâten yenilgiye mahkûm bir imgelemi geri vermek projesinin, bir bütün olarak, Julian'ın* atalarının mitolojisini ihya etme çabasından bile daha az şansı vardır... Öyleyse, Tötonların atayurdu Yahudiye midir?..[84]

Hegel büyüklüğündeki bir düşünür bile hâkim Cermenomanya'ya böyle boyun eğmişse daha zayıf kişiliklerin çok daha uzağa sürüklenmeleri doğaldır. Katolik yayımcı Görres (1776-1848), Cermen özsuyunun ölgün Latinliği biyolojik olarak canlandırdığına inanıyordu:

Alman kanının durmadan yenilenen dalgaları İtalyan halkının damarları boyunca yayıldı ve bu naklin sonucunda tükenmiş, yıpranmış, yozlaşmış ve cansız her şey bertaraf edilerek yeri genç ve diri özsuyuyla dolduruldu; böylece yaşlı zayıf beden yüzyıllarca dirildi, yeniden üredi ve hayatla doldu...[85]

Bu türden fikirlerin Hegelci okulda özellikle de hocalarını aşmaya meraklı genç devrimciler arasındaki talihi farklı farklı oldu. Marx'ın sâ-

---

ne yer bulamaz... Yahudi halkının büyük trajedisi bir Yunan trajedisi değildir; bunların her ikisi de güzel bir varlığın kaçınılmaz yoldan çıkma yazgısından türediğinden, ne korkudan ne merhametten doğabilir; o ancak dehşetten doğabilir. Yahudi halkının yazgısı Macbeth'in yazgısıdır... Yahudi halkının, sefil durumunu, kendisini bugün hâlâ içinde bulduğu düşkünlük ve aşağılıklık durumunu da içeren bütün durumları, sonuçlardan başka bir şey değildir..." Krş.; *Histoire de antisémitimse*, C. III, s. 200-203.

* *Julian*: 360-363 yılları arasındaki iktidarı sırasında Hıristiyanlığın resmî din statüsünü kaldırarak eski Roma törelerine geri dönülmesini sağlamaya çalışan Roma imparatoru. Bu yüzden Hıristiyan tarihçilerce *Dönek* lakabıyla anılır. Aslında hiçbir zaman Hıristiyanlığı gerçekten kabûl etmiş olmadığından, bir yere *dön*memişti. *–y.h.*

[84] Krş.; *Hegels theologische Jugendschriften*, ed. Nohl, Tübingen 1907. Hegel'in bu çalışmaları yirminci yüzyıla dek yayımlanmamıştır.

[85] Joseph Görres, *Deutschlen und die Nationen*, "Politische Schriften", c. IV, s. 371-372.

dece "soyut insan" ile ilgilendiği gerekçesiyle eleştirdiği ateist hümanist Ludwig Feuerbach (1804-1872), farklı kan ya da ırk kategorileri oluşturmaktan ya da uygar insanla vahşîler arasında ayrım yapmaktan kesinlikle kaçınmıştı. (İnsan midesi bile ona göre hayvanların midelerinden farklı "evrensel bir öz" idi. Bunun insanların hayvanların aksine her şey yiyen bir canlı (omnivorous) olduğu gerçeğiyle sâbit olduğunu düşünüyordu.)[86] Feuerbach'ta öğrencilik günlerinin Cermen manyaklığı, eğer ortaya çıkıyorsa, ancak, eril ve temelden Alman olan bir felsefî ilkeyi dişil ve temelden Fransız bir ilkeyle karşılaştırdığındaki gibi, bir uzlaşma ruhu içerisine ortaya çıkar[87] – ki bu, göreceğimiz üzere, Almanlar için karşı konulmaz çekiciliği olan bir temaydı.

Buna karşılık, anarşist Max Stirner (1806-1856), yurttaşlarını sâdece "Kafkasyalılara" ayrılmış bir cenneti zapt etmeye çağırdı. Stratejik analizi az çok Hegelgil kalmıştı:

> Bu şekilde şekillenmesi tek başına Kafkasyalı ırkına ait olan dünya tarihi, şimdiye dek iki Kafkasyalı çağından geçmiş gibi gözüküyor, birincisinde doğuştan gelme *Zenciliğimizi* ortaya çıkarıp ortadan kaldırdık; ikincisinde bunu aynı şekilde şiddetle bir son vermemiz gereken *Moğolluk* (Çinlilik) izledi.

Stirner'in *Biricik ve Kendisi* [Der Einzige und sein Eigentum] kitabında açıkladığı gibi, bu şiddet, öncelikle kurulu inançlara yöneltilmeliydi. "Bununla birlikte, gözetilen hedef, çoğu kez olduğu gibi girişilen her çabada gözden kaybolabilirse de, göğün gerçek, tastamam çöküşüdür." Ama "günah bilinci bizim binlerce yıldır süren Moğol azabımız" olduğundan, böyle bir plan,"Kafkasya kanının göğe-saldıran adamları, Moğol derilerini söküp at"madığı sürece uygulanamayacaktır.[88]

Böylece, Hegelcileri "ayakları üzerinde doğrultmak" isteyen Karl Marx ile Friedrich Engels'in öğretici örneğine geldik. İnsan burada de-

---

[86] "Aşağı duyular bile, koklama ya da tatma duyusu bile, insanda tinsel edimler, bilimsel edimler düzeyine yükselir... Evet, burnu havada bir hor görmeyle aşağıladığımız insan *midesi* bile, belli beslenme biçimleriyle sınırlanmamış olup evrensel olduğu için havyam özünden değil insan özündendir." (*Grundsätze der Philosophie der Zukunft*, § 53; "Sämmtliche Werke" Stuttgart 1907 basımı, C. II, s. 315-316).

[87] "*Kalp* – dişil ilke, bitimlilik duyusu, materyalizmin makamı – *Fransız*dır, baş – eril ilke, idealizmin makamı – *Alman*. (*Thesen zur Reform der Philosophie*; krşlş, *ed. cit*., C. II, s. 235-236).

[88] *L'unique etsa propriété*, Fr. çeviri, Paris 1960, s. 62-66 (§ La Hiérarchie").

ğişik bir havayı solur. Gene de, tam da zamanlarında bilimin pratik hükmünü kabûl etmiş olduklarından "bilimsel sosyalizmin" kurucuları, uygar insanı zekâca ve ahlâkça ilkel insanın üzerinde bir yere yerleştirmeye mecbur kalmışlardı. Bu bilimden her zaman aynı sonucu çıkarmıyorlardı ve bu da zaman zaman aralarında ihtilâfa düşmelerine yol açtı. Bunun sonucu olarak onların durumu iki kat öğreticidir.

Hem Marx hem Engels için ilerlemenin taşıyıcısı olan ak ırkın öbür ırkların hepsinden daha yetenekli olduğu açıktır. Örneğin Engels, *Doğanın Diyalektiği*'nde "en aşağı vahşîlerin", "hayvan benzeri bir duruma" geri dönebileceğini yazmıştı. Hegel ve Lamarck'a atıflarla desteklenen daha ayrıntılı bir değerlendirme, onu Karaların matematiği anlamaya doğuştan yeteneksiz olduğu sonucuna götürmüştü.[89] [Yine de] Hiç olmazsa Avrupa halkları arasında bir hiyerarşi kurmaktan kaçınmış ve en ileri ırklar saydığı Samîlerle Arîleri aynı düzeye yerleştirmişti.[90]

Buna karşılık, Marx'ın düşüncesi Cermenomanyaklardan etkilenmişti ve bu durumu dönemin Alman Yahudileri arasında bir istisna değildi. 1865'te Rusların Moğol kökenli olduğunu savunan Doçinski diye birinin görüşleriyle ilgilenmiş ve şu sonuca varmıştı: "Slav değiller ve bu yüzden Hint-Cermen ırkına ait değiller. Onlar istilâcıdır ve Dniyeper'in ötesine geri sürülmeleri gerekir."[91] Ertesi yıl, Fransız seyyah Pierre Trémaux'nun Engels'e şu sözlerle tavsiye ettiği kitabında Avrupalıların Ruslara üstünlüğünün bilimsel açıklamasını bulduğunu sanmıştı: "Pratik ve tarihsel uygulamada, Trémaux, Darwin'den çok zengin ve daha önemli. Milliyet vs. gibi şu belli sorunları basitçe doğal bir temelde açıklıyor."[92]

Bu doğal temel ya da "çevre", toprağın jeolojik yapısıydı. Trémaux, Afrika'da ak insanın kara olacağını ve tersi durumda da tersinin gerçekleşeceğini kategorik olarak doğruluyordu.[93] "Devam edin ve birbiriniz-

---

[89] *Dialectique de la nature*, Fr. çeviri, Paris 1952, s. 173 ("Maymundan İnsana Geçişte Emeğin Rolü" başlıklı bölüm) ve özellikle "Gerçek Dünyada Matemetik Sonsuzluk Prototipleri Üzerine" altbaşlığı a 272 ve devamı.

[90] *Ailenin Özel Mülkiyetin Ve Devletin Kökeni,* (Fr. çeviri, *L'origine de la famillei de la propriété privée et de l'etat*, Paris 1936, s. 8.

[91] Marx'dan Engels'e, 24 Haziran 1865.

[92] Marx'dan Engels'e, 7 Ağustos 1866. *A.g.e.*, 428.

[93] Trémaux'nun Marx'ın hayran olduğu kitabının adı *Origine et transformations de l'homme et des autres êtres* idi. Kitabın kendisini elde edemediğimizden bu-

le karışın, kendinizi dönüştürün. Ey uluslar; çevre değişmedikçe, her zaman Thames kıyısında İngilizler, Fransa'da Fransızlar, Tiber kıyısında Romalılar, Mısır'da Mısırlılar ve Afrika'da Zenciler, Amerika'da Kızılderililer vs. olacaktır. Değişimin büyüklüğü daha çok ya da daha az zaman ister, hepsi bu."[94]

Marx, buradan çıkarak "Rusya'da hâkim olan jeolojik formasyon yüzünden Slavların tatarlaşmış ve moğollaşmış olduğunu" anladığını düşünmüştü.[95] Ne var ki Engels, Darwin'e bağlı kalmayı tercih ederek Trémaux'nun kuramının herhangi bir değerinin olduğunu kabûl etmedi. Bu kuramı açıkça alaya aldı. "Bu kişi, (kömürün oluşumundan çok önce denizle kaplı olmaktan çıkmış bulunan) İkincil Devonyan çağından kalma dağlarımızda biz Rhinelandlıların çok uzun zaman önce ahmaklara ya da zencilere dönüşmüş olmayışımızı nasıl açıklıyor?"[96] Fakat Marx bu saldırıya şöyle yanıt verdi: Felsefî ilke doğruysa olgularda düşülen yanılgıların ne kıymeti var?*

> Trémaux'nun *toprağın etkisi* hakkındaki temel fikrinin, (gerçi doğal olarak bu etkinin tarihsel değişikliklerini hesaba katmamış da olsa; ki ben yerkabuğunun tarım yoluyla uğradığı kimyasal dönüşümü vs. bile katardım) bu fikrin, inanıyorum ki bilimdeki hak ettiği yeri hemen ve tamamiyle alması için sâdece telaffuz edilmesi yeter, ve bu, Trémaux'nun sunuş biçiminden tümüyle bağımsızdır.[97]

Marx'ı karaların ya da Rusların aşağılığına ikna eden bu jeo-ırksal determinizm, gezginci Yahudi ırkına pek kolay uygulanamazdı. Ne var ki, bu

---

radaki alıntıları oradan değil Trémaux'un kuramının bir özetini verdiği *Voyage en Éthopie, au Soudan oriental dans la Nigritie* kitabındaki "L'homme blanc devient nègre et vice versa" bölümünden aktardık, C. II, Paris 1863, s. 407 ve devamı.

Marx'dan Engels'e, 7 Ağustos 1866.

[94] *A.g.e.*, 428.

[95] Marx'dan Engels'e, 7 Ağustos 1866.

[96] Engels'ten Marx'a, 2 Ekim 1866: "...Onun kuramlarının değersiz olduğu sonucuna vardım çünkü jeolojiden anlamıyor ve en sıradan edebî ya da tarihsel eleştirelliği göstermeyi becerememiş", vs.

* Trémaux okumasının Marx'ın düşüncesindeki etkisinin daha farklı bir yorumu için *bkz.* John Bellamy Foster, *Marx'ın Ekolojisi: materyalizm ve doğa*, s. 279 ve 6. Bölüm, 44 no.lu dipnot (s. 311), Epos Yay., Ank. 2011, 2. B. –Y.h.

[97] Marx'dan Engels'e, 3 Ekim 1866.

bakımdan kendisinden daha iyi bir Marksist olan Engels'in aksine Marx, yüzyılının Samî ırkına karşı giderek güçlenen önyargılarını paylaşıyordu. *Yahudi Sorunu* başlıklı çalışmasında bu hoşgörüsüzlük hâlâ Hegel diyalektiğiyle yumuşatılmış durumdaydı, ama dostu ve rakibi Ferdinand Lassalle'i târif edişinde bütün önyargıları ve bayağı ırkçılığın bütün gazabı bir araya gelmiş gibidir:

> Başının ve saçlarının şeklinden, (eğer annesi ya da babaannesi bir Zenci ile birleşmemişse) Mısır'dan çıkış sırasında Yahudilere katılmış olan Zencilerin soyundan geldiğini şimdi açıkça görüyorum. Ama Yahudiliğin ve Almanlığın bir Zenci özüyle bu karışımı, en tuhaf ürünü hâsıl etmeye zorunlu olan bir zemindir. İnsanın en inatçı niteliği de zenciliktir... Bu Zencinin bana açıkladığı en büyük keşiflerinden biri, Pelaskların Samî soyundan geldiğidir. Bunun için başlıca kanıtı, Makkabiler kitabına göre Yahudilerin yardım istemek için Yunanistan'a ulaklar göndermiş ve aralarındaki boy bağına başvurmuş olduklarıdır...[98]

Lassalle, hiç olmazsa Samî atalarını Pelasklarla akraba kılarak onurlandırmaya çalışmıştı. Marx'a gelince, Yahudi karşıtı takıntısı kuşkusuz psikanaliz tarafından uygun biçimde açıklanabilirse de onun durumunda da, düşünceler tarihinin toplumsal sınıflarla tarihsel ırklar arasındaki kökendeki karışıklığa geri döndüğünü söylemeye değer.[99] Marx, sınıf savaşı ve proletaryanın misyonu hakkındaki fikirlerini, en azından tarihsel vizyonla ilgili olduğu kadarıyla, Fransız tarihçilerin özellikle de Augustin Thierry'nin etkisi altında geliştirmişti.[100] *Yahudi Sorunu*'nunda Yahudiliği kendi zamanının *bourgeoise*si ile karıştırdığında "Gallo-Roman ırkı"nın şampiyonlarınınkinden çok farklı türden bir hoşnutsuzluğu dile getirmişti; ama aynı türden bir yöntembilimsel hatâ işlemişti.

Bununla birlikte, Marx, ilke olarak var oluş tarzını (kültür) biyolojik özden (doğa) daha önemli saymıştı. İnsan, aynı şekilde, onda iki karşıt yönü bir arada gözlemleyebilir: Bir insan ve çağının bir çocuğu olarak yüreğini açtığı mektuplarındaki daha ırkçı Marx (mektuplarından birinde "vahşîlerin domuzca cinselliği"nden söz etmişti)[101] ve türün bü-

---

98 Marx'dan Engels'e 30 Temmuz 1862.

99 Marx'ın Yahudi karşıtlığı hakkında bkz. *Histoire de l'antisémitism*, C. III, s.432-440.

100 Marx, Thierry'yi "Fransız tarihyazımında sınıf mücadelesinin babası" diye tanımlamıştı. (Marx'dan Engels'e, 27 Temmuz 1854.

101 Marx'dan Engels'e, 13 Nisan 1867.

tün doğal farklılıklarının ortadan kalkacağı geleceğin sosyalist dünyasından söz eden felsefî ve sosyolojik yazılarındaki evrenselci Marx.[102]

Schopenhauer'a ırkçı demek de kuramsal bakımdan aynı derecede zordur, gene de "Arîcilik" ile "Samîcilik" arasındaki Maniheist ayrımı halk arasında yaymakta ondan daha etkili olmuş bir yazar yoktur. Hegel ile Oken'in bu çağdaşının henüz bu terimleri kullanmamış olduğu doğrudur. Esasında, kendi anladığı şekliyle dinsel düşüncenin iki tipi arasındaki karşıtlığı vurgulamıştı. Ve ak ırkın kökenini Hindistan'a yerleştirip gerçek bilgeliği de yalnız Hintlilere atfetmekle, çalışmalarını biraz önce incelemiş bulunduğumuz Romantik mitologların ötesine geçememişti. Çok daha radikal olanı Eski Ahit'i Yeni Ahit'ten koparmasıydı. Yeni Ahit'e Hint kökenleri atfetmişti: Ve kullandığı hayâl gücü ayartıcıydı:

> Tıpkı dayanak arayan sarmaşığın, kendi hayatını ve kendi özgül çekiciliğini korumasına rağmen, kalın bir dayanağın çevresine kendini dolayıp bu dayanağın dış hatlarına kendisini uydurması ve tamamen onun şeklini izlemesi gibi, Hindistan'ın bilgeliğinden çıkan Hıristiyan öğretisi, kendisine hiç benzemeyen kaba Yahudiliğin eski kütüğünün üzerini kapladı. Eskisinin temel biçiminden muhafaza edilen şey, bu öğreti tarafından dönüştürülmüş tamamen farklı bir şey, hakikî ve canlı bir şeydi. Kütük aynıymış gibi görünür ama tamamiyle farklıdır.
>
> Dünyanın dışındaki hiçbir şeyden yapılmamış Yaratıcı, Kurtarıcıyla ve onun aracılığıyla, insan soyuyla özdeşleşir; o insan soyunun temsilcisidir, günah, yozlaşma, ıstırap ve ölümün bağlarıyla zincire vurulmuş olduğundan beri Âdem'de yitirilmiş olan, onun tarafından yeniden kazanılır. Çünkü Budizmin olduğu gibi, Hıristiyanlığın tavrı budur. Dünya artık "her şeyi iyi" bulan Yahudi iyimserliğinin ışığında görülmez. Hayır, aksine şimdi kendine "bu dünyanın prensi" diyen, şeytandır...[103]

Schopenhauer, şu İspanyol atasözünü benimsemişti: "*Detrás de la cruz está el Diablo*" * Bu ilâhiyat Almanya'da dikkate değer ölçüde başarılıydı. Öyleyse şimdi muzaffer olan şeytandı. Schopenhauer, izleyicilerini anti-semitizmin gizemiyle tanıştırdı, *foetor Judaicus* yâni Yahudi çürümüşlüğünün kokusuyla boğulmuş Batı'daki Yahudi fikirlerinin

---

[102] Krş.; Karl Marx, *Pages choisies pour une éthique socialiste*, ed. M. Rubel, Paris 1948, s. 339 (*Alman İdeoloji*'sinden alıntı).

[103] *Parega und Paralipomena*, "Über Religion", § 179 ("Altes und Neues Testament").

* Şeytan haçın arkasında durur. *–ç.n.*

– felsefî terimlerle bununla, Yaratılışın iyiliğine ve ussallığına olduğu kadar özgür iradeye duyulan inancı kastediyordu – gücünü lânetledi.[104] Bunları, "havralara ve onlardan temelde farkı olmayan felsefe meclislerine"[105] bırakmayı önerdi, gerçi Yahudiler Hegelcilerden çok daha kötü olsa da.[106] Büyük erdemlerini kendi çökkün çağdaşlarının önüne örnek olarak koyduğu Hintlilerin çok uzun zamanlardan "halkların en soylusunu ve en eskisini"[107] temsil ettiği eskatolojisi Gobineau'nunkine benziyordu. Gobineau gibi Schopenhauer için de insan "hayvanların en kötücülü" idi.[108] Bununla birlikte, metafizik kötümserliğine rağmen, Batı'nın yeniden canlanma ihtimalini reddetmemişti. "Avrupa'nın birgün kendisini bütün Yahudi mitolojisinden kurtaracağını umabiliriz" diye yazmıştı "Belki, Asya'dan türeyen Yafesî soydan halkların öz ülkelerinin kutlu yadigârlarını bulacağı yüzyıl yaklaşmaktadır çünkü bu kadar uzun süre yanlış yolda dolaştıktan sonra bunun için yeterli olgunluğa ulaşmış bulunuyorlar."[109]

Bu hevesler ve bu görüşler çok geçmeden izleyici bulmaya başladı ve 1850'den itibaren Richard Wagner onları tekrarlamaya girişti.[110] Bir Alman-Hıristiyan misyonu fikri daha bile hızlı yer tutmuş ve her çeşidinden giderek artan sayıda gizemci tarikatın ve Arî tapıncının doğmasına yol açmıştı. Bu kitabın birinci kısmında gösterilmiş olduğu gibi, bu, çok eski bir gelenekten türeyen tümüyle Alman bir görüngüydü. Ama bundan itibaren, topluma Yahudilerin ya da Yahudi fikirlerinin hükmettiği mitini daha inanılır kılan bir sosyo-politik bağlam içinde gelişti. Napolyon savaşlarının vatansever ululaması, Alman dilinin, dininin ve kanının yüceltilmesi, yabancıların yâni öğrenci birliklerinin çoğu tarafından daha o zamandan boykot edilen *Welsche* ve Yahudilerin dışlanacağı bir birleşik Almanya düşleyen devrimci çevrelerde ve üniversitelerde verimli bir toprak buldu. Bunun bir sonucu olarak, öğrenci ajitasyo-

---

104 *A.g.e.*, "Zur Ethik", § 119, ve *passim.*

105 *A.g.e.*, "Über Religion", § 177 ("Über das Christentum)"

106 "Yahudiler! Onlara lânet olsun! Hegelcilerden bile çok daha kötüler!" (krş. *Schopen hauers Gespräche*, ed. Hübscher, Heidelbert 1933, s. 322 ve devamı.).

107 *Die Welt als Wille und Vorstellung*, §68 (krş. Helmuth v. Glasenapp, *Das Indienbild deutscher Denker*, Stuttgart 1960, s. 70).

108 Krş.; E. J. Young, *Gobineau und der Rassismus...*, Meisenheim 1968, s. 10-11.

109 *Parega und Paralipomena*, "Zur Ehtik", § 115 ("Spicilegia 103").

110 *Histoire de l'antisémitisme*, C. III, s. 330 ve devamı.

nu yetkili makamların kuşkusu ve baskısının yanı sıra, özgürleşmelerinin hemen ardından kendilerini daha büyük ayrımcı önlemlerin tehdidi altında bulan Yahudilerin eleştirileri ve alaylarıyla da karşı karşıya kaldı. 1817'de Reformasyonun üçüncü yüzyıl dönümünü kutlamak için toplanan öğrenciler ve profesörler hayâlî bir düşman koalisyonunun iki simgesini yakmıştı – bir polis copuyla Saul Ascher adında birinin yazdığı "Alman-manyaklığı" başlıklı bir broşür.[111] Çok geçmeden, Ludwig Börne ve Heinrich Heine gibi daha bile kuşku uyandırıcı iki tahrikçi, Tacitus'un ormanlarından ortaya çıkan Cermenler, vaftiz suyunun ve öbür kutsal nesnelerin faziletleri vb. hakkındaki taşlamalarıyla kavgaya katıldı. Bu nedenle, "Genç Almanya" adını alan ancak hasımlarınca "Genç Filistin" diye anılan siyasal-edebî muhalefet derneğinin önde gelen kışkırtıcıları arasında yer aldılar.[112] Alman-Hıristiyanların dışlayıcılığı, barışçı, enternasyonalist ve hepsinden önce ırkçılık karşıtı cephede yer almak zorunda bırakılmış bir marjinal azınlığın eleştirel ve tartışmacı eğilimleri için güçlü bir dürtü oluşturuyordu. Kendileri de, hasımlarının gözünde, gerçekten kısmen kendilerinin önderliği altında bulunan muhalefetin cisimlenmesini temsil ediyordu. Sonunda, "Samî ırkı" bir "karşı-ırk" (*Gegenrasse*) olarak görülmeye başladı.

Sonuç, on dokuzuncu yüzyılın tamamı boyunca Yahudilerin yurttaşlık haklarının geri alınması yönünde güçlü bir çağrının dile gelmesi oldu. 1815-1830 arasında doruğuna ulaşan tartışma, aynı dönemde Fransa'da sürmekte olan iki ırk arasındaki tartışmanın Almanya'daki karşılığıydı. O da öbürü gibi iktisadî argümanlarla (ya da bahanelerle) desteklendi. Saint-Simon'a göre nasıl Fransa'da malî güç Galyalıların elinde ise[113] Almanya'da da, aynı güç kaynağına bırakmayacak şekilde el koymuş olan Yahudileri kınayan bir koro yükselmişti. Karl Marx'ın *Yahudi Sorunu*'nda yazdıkları yaygın görüşün bir yankısından ibaretti. Olayların izlediği yol, çağın tarih ve antropoloji öğretilerini etkilemişti. Sonuç olarak, bütün yüreğiyle eşit haklar için dövüşen bir topluluk olarak bir kez daha Galyalılarla karşılaştırılabilecek olan Yahudiler, "Alman" düşüncesinde özellikle önemli bir yer edindiler. Ludwig Börne'nin

---

[111] Krş.; *A.g.e.*, s. 413.
[112] Krş. *A.g.e.*
[113] Krş.; yukarıda s. 71.

1830'larda yazdığı şu satırlar bunu göstermektedir: "bâzıları beni Yahudi olduğum için kınıyor, başka bâzıları bundan dolayı beni övüyor, daha başkaları bunun için beni mâzur görüyor ama hepsinin aklında bu var... hepsi tılsımlı Yahudi çemberiyle büyülenmiş, kimse ondan kaçamıyor..."[114]

Geriye on dokuzuncu yüzyıl ortalarında Almanya'da geliştirilen kimi basit kimisi karmaşık bâzı antropolojik sistemlerin incelenmesi kaldı. Oken'in semboller kuramı (Almanya'ya kendisinin tanıttığı bir terim olan) jinekolojiden (hobi olarak uğraştığı) resim sanatına son derece geniş bir yelpazede yazılar yazan çok bilgili filozof-hekim Carl Gustav Carus (1789-1869) tarafından benimsenip geliştirildi. Carus, *Psyche*'sinde psikanalizin (özellikle de C. G. Jung'un "analitik psikolojisi"nin) habercisi olan bir bilinçdışı hayat kuramı geliştirmişti. Bu kitapta Bilinçdışının teozofisiyle yan yana bâzı dikkate değer sezgiler yer alır; bu gecikmiş Romantik için Bilinçdışı, *İdea*nın insan varlığında kök saldığı noktaydı ve ona tanrısal bir doğa atfediyordu. Carus, bundan başka, nezdinde bir tek hücrelinin insan kadar mükemmel olduğu bir "nesnel" ya da "tanrısal" bakış açısıyla, insanı tek hücrelilerin ve bütün öbür canlı varlıkların üzerine yerleştiren bir başka "öznel" ya da "insanca" bakış açısını birbirinden ayırıyordu.[115]

Carus, bu çalışmasından kısa bir süre sonra "insan ırklarının zekâ kapasitelerinin eşitsizliği" üzerine, bu konudaki başka yazılarının izleyeceği bir deneme yayımladı,[116] bütün bu yazılarında son derece insanca bir bakış açısına dayanmıştı. Kendi sembolizm kuramını bu bağlam içinde tanımladı. Ona göre evren bir ruhla donanmış benzersiz bir organizmaydı, insan da "bu ruhun tanrı fikrinin sembolü" idi. Bu yüzden başlangıçta, yavaş yavaş maddî biçim alacak ve önce yıldızlar arası boşlu-

[114] Börne, *Letters de Paris*, 74. mektup.

[115] *Psyche*, ed. L. Klages, Jena 1926, s.90.

[116] *Über ungleiche Befähigung der verschiedenen Mennscheitstämme für höhere geistige Entwichlung* (1848); *Symbolik der menschlichen Gestalt* (1853); *Die Frage nach Entstehung und Gliederung der Menscheit vom Standpuntke gegenwärliger Forschung* (tarihsiz fakat 1856'dan sonrasına ait), *Natur und Idee* (1861).

ğu dolduran esîri, ardından güneş sistemini ve Dünya gezegenini doğuracak olan bu ruh ya da İdea vardı. Dünya da kendi payına, bir dönüşümden öbürüne geçerek kendi amacını gerçekleştirmiş ve "bu dünyadaki bütün biçimlenme dönüşümlerinin nihaî ve yüce gayesi olan" insanı biçimlendirerek kendi değerini ortaya koymuştu.[117] Şimdi, kimisi daha açık kimisi daha koyu insan çeşitlerinin var olduğu gayet iyi bilindiğinden, Carus bunu "onların iç aydınlık" derecesinin yansıması olarak aldı. Dünyanın aydınlığı da aynı şekilde değişkendi ve her görüngünün sembolik anlamı olduğundan, dört büyük ırkın tan (sarı), gündüz (ak), gün batımı (kızıl) ve gece (kara) ırkları olması gerektiği sonucuna vardı. Oken'de olduğu gibi, bu ırklar insan bedeninin organlarıyla ilişkiliydiler ama daha değişik bir anlamda. Carus'a göre, sarı ırk mideyi, Aklar beyni, Kızılderiler akciğerleri ve Karalar da cinsel organları temsil ediyordu. Bu benzerlikleri desteklemek için Karaların daha yüksek doğurganlığına (onları bu bakımdan proleterlere benzetiyordu) ve Beyazların aristokratik ırkının daha gelişmiş beynine dikkat çekti.

Beyin gücü meselesi hakkında Carus, karşılaştırmalı tablolardan yararlanma ve Avrupalılar arasında bir hiyerarşi kuran yeni bir semboller takımı önerme imkânına sâhipti. Örneğin, en geniş kafatası Almanlardaydı. En sanatçı ulus İtalyanlar, en güzel konuşan ulus Fransızlardı, İngilizler eylem adamıyken en yüksek zekâ yetisiyle donanmış olanlar kendi yurtdaşlarıydı.[118] Ulusunun üstünlüğü görüşünü desteklemek için Luther'den Goethe ve Hegel'e Almanya'nın yetiştirdiği parlak kişilikleri sayıyor ve George Cuvier'nin durumunu "Alman kökeni (*Küfer*'den Cuvier'ye dönüşmüş olan) adından da çok, başının büyük boyutuyla kanıtlanıyor ve Alman düşünüş kalıbının açık kanıtını eserleri ortaya koyuyor" şeklinde açıklıyordu.

Carus, uzmanlar için yazmış ve sisteminden siyasal sonuçlar çıkartmaktan uzak durmuştu. Daha popüler bir yazar olan Wolfgang Menzel'in (1799-1873) durumu bütünüyle farklıydı. Kendisi, Heine'ın "eski Alman yeleklerini çıkarsalar eski Alman pantolonlarına sarılırlar"[119] diye tâbir ettiği şövenist öğrencilerden biriydi. Menzel, kozmik benzerlikler kurduğu kölelik ve özgürlük diyalektiğiyle işe başladı.[120] Dünya,

---

[117] *Die Frage nach Entstehung und Gliederung... op. cit.*, s. 90-98.
[118] *Symbolik der menschlichen Gestalt..., op. cit.*, s. 366-369.
[119] H. Heine, *Ludwig Börne*, Viertes Buch.

yıldızlarla ilişkisinde "özgür" olsa da güneş ile olan ilişkisinde "köle" değil miydi? Menzel'e göre insan da hem özgür hem köleydi ve kuzeyde kutup yıldızının altındayken Güney'de kendisini güneşin ekseninde bulduğu duruma göre daha özgür olduğu bir kozmik ilişki içinde yer alıyordu. Tropiklerde yaşayanlar söz konusu olduğu kadarıyla, buradan çıkarılacak sonuçlar açık gibi gözüküyor. Sarı ırklara gelince, onlar ara konumdaydı, ve Menzel eski ve "solmuş" saydığı bu ırkı, ayın yâni ölü bir yıldızın hükmü altına sokmuştu. Bu önermeyi ortaya koyduktan sonra bundan ne sonuçlar çıkacağıyla fazla ilgilenmedi. Siyasal durum ve ihtilâflar gereği Latin uluslarını özellikle de Fransızları güneşin köleliğine mahkûm etmişti. Kendilerini önce Almanlara benzettiği[121] ama sonunda en tehlikeli "bozulma mayası" olarak görmeye başladığı Yahudiler hakkındaki düşünceleri değişkendi. Dahası, Menzel kıyametsi görülerden hoşlanıyordu:

> İnsan kendisini ideal dünyaya doğru dikeyine döndürmekle doğal tarihin yatay çizgisini kırdı. Bu yüzden ebedî ile fanî arasındaki çarpışma bitmeyen bir kavgadır. Ebediyen sürecek ve giderek daha da muazzam olacaktır ama biz bu kavgada mahvolacağız. Zaferimizi bu dünyada değil yukarıdaki dünyada kutlayacağız.

Menzel, kendisini bütün yüreğiyle Cermen manyaklığına adamak üzere bu kozmik kurgularını yavaş yavaş bıraktı. 1853'te, Almanların bir düşünürler ulusu olduğunu yazdığı için Carus'a çatıyordu. O iş öyle değildi, Almanlar bundan daha iyisiydiler:

> Bugün Bay Carus, İngilizlerin eylem adamı olduğunu bizim bir düşünürler ulusu olarak kaldığımızı doğruluyor. İki doğrulama da yanlıştır. İngilizlerde işe yarar ne varsa, Fransızlarda olduğu gibi, onlardaki Kelt değil Alman unsurundan kaynaklanır. Pagan Antikite boyunca olduğu gibi Hıristiyan Ortaçağ boyunca da Alman halkından daha etkin bir halk yoktu...[122]

Almanların yayılması bu etkinliğin kanıtıydı. Alman askerî erdemlerine

---

[120] Aşağıdaki özet şu kaynaktan alınmıştır: Erwin Schuppe, *Der Burschenschafter Wolfgang Menzel, Eine Quelle zum Verständnis des Nationalsozialismus*; Frankfurt a/M. 1952, s. 101-112.

[121] Yahudiler, Cermenlerle birlikte "Batı'ya hayat vermişti", krş. *Geist der Geschichte*, s. 162.

[122] "Litteraturblatt 1853, no. 55" (krş. W. Menzel, *Unsere Grenzen*, Leipzig 1868, s. 262-264).

övgüsünü yoğunlaştıran Menzel, bu övgüyü onları dünyanın geri kalanın karşısına koyarak bitirdi. Fransızlar, İngilizler ya da İtalyanlar eğer zaman zaman Almanların karşısında durabilmişse, bu damarlarındaki Frank, Sakson ya da Lombard kanı sâyesindeydi:

> Biz Almanlar geçmişte Avrupa'nın önde gelen halkı idik, biz yeryüzünün gelip geçmiş en cengâver milleti idik. Romalıların dünya imparatorluğunu biz parçaladık, biz bütün Avrupa'yı fethettik ve yeni imparatorluklar kurduk, Müslüman sürülerini biz geri sürdük, biz Kutsal Cermen İmparatorluğunu kurduk ve bizim imparatorumuz bütün dünyada baş sırayı aldı...

Menzel, "Almanların fiilen bir düşünürler ulusundan başka bir şey olmadığına dair bilgiççe yalanı"[123] çürütmeye bu makamdan girişmişti.

Bu iki kutuplu ilke, bilimsel bilgisi ve siyasal ihtilâflardan kaçınmasıyla saygı gören bir yazar olan Gustav Klemm (1802-1867) tarafından çok farklı bir yolda geliştirildi. Klemm'in *Genel Uygarlık Tarihi*, bir yüzyıl önce, bütün eğitimli Almanlarca alanının yetkili kaynağı olarak görülüyordu.

Klemm, ayrıntılı kurgulara girmeksizin "kendi bütünlüğü içinde insanlığın, insanın kendisi gibi, etkin ve edilgen, eril ve dişil, her biri öbürü için gerekli iki parçaya ayrıldığını" kabûl ediyordu.[124] Bu iki parça eşit değerdeydi ve son kertede kaynaşma eğilimindeydi:

> Başlangıçta ayrı olan etkin ve edilgin ırkların bu kaynaşmasında, doğanın organik yaratılışın her alanında güttüğü amacın gerçekleşmesini görüyorum. Tıpkı yalıtıldıklarında erkek ya da dişi bireyin doğanın amacına uygun düşmemesi gibi, sâdece etkin ırkın ya da sâdece edilgen ırkın üyelerinden oluşan bir halk da mükemmelleşmemiş ve tamamlanmamış kalacaktır... Ancak etkin ve edilgin ırkların karışması yoluyla, eğer öyle söylemem gerekirse, ancak halkların evlenmesi yoluyla insanlık tamamlanır, ancak böylelikle hayata uyanır ve kültürün çiçeklerini meydana getirir...[125]

Ne var ki, dünya erkeklerin kendilerinin kadınlardan daha iyi olduğunu düşüneceği şekilde yapılanmıştır ve on dokuzuncu yüzyıl da bu eğilimi aşırıya götürmüştü. Gustav Klemm'in gözlemleri okurken

---

[123] "Die gelehrte Lüge, wir Deutsche seien nur ein Volk von Denkern" *Unsere Grenzen*, s. 251 ve devamı).

[124] *Allgemeine Kultur –Geschichte der Menschheit*, Erster Band, Leipzig 1843, s. 195-196.

[125] *A.g.e.*, s. 203-204.

"edilgen insanlığın karakterinin nâzik ve sabırlı, zayıflık sâyesinde esnek, aylaklık sâyesinde hoşgörülü" olduğunu öğreniriz.[126] Ovalarda yaşayan bu edilgen insanlık, dağlardan akın eden ve kendisinin ırzına geçen "etkin insanlık" tarafından fethedilmiştir. "dünyaya yayılmış bu barışçıl ve ilkel topluluklar, barışçıl düşlerine kapılmış gezerken, tıpkı yeryüzünün sert kabuğunun volkanik kuvvetler tarafından gerilip kırılması gibi, üzerlerine çullanan etkin ırkın kahramanlarına hazırlıksız yakalandı."[127] Etkin halklar edilgen halklardan "özgürlük aşklarıyla, daha büyük cesâretleriyle, insanlık onurlarının ve insanlık haklarının farkında oluşlarıyla, şiir duyguları ve güç sevgileri" ile ayırt ediliyordu.[128] Bu eril atıflara, Belvedere Apolllon'unun idealini oluşturduğu bedensel güzellik de dâhil ediliyordu. Dişil ya da edilgen ırkla ilgili olarak Venüs'ün adı anılmamıştı. Klemm'e göre, sâdece renkli halklar değil, hâkim sınıfları hâriç, özellikle Ruslar olmak üzere Slavlar da bu edilgen ya da dişil ırka dâhildi. Çünkü, "Sıradan ve kul statüsündeki halk kitlesinin durumu Karalarınkine benzer... Serfler, büyük elmacık kemiklerinde, küçük ve çekik gözlerinde, kalın yassı burunlarında ve koyu ya da solgun renklerinde edilgen ırk kökenlerinin işaretlerini sergiler."[129] Klemm, her ne kadar sayıca az Cermen boyları "böylece entelektüel ve mânevî üstünlüklerini göstererek onlara her daim boyun eğdirmiş" ise de, Latinleri de etkin ırklar arasına koyar. "Avrupa'nın bütün Hıristiyan tahtlarını onlar işgâl ettiği için" İnayet, Cermen boylarına "insan ırkının ilerlemesini gözetme ödevini emanet etmiş gibi görünüyordu."[130] O zamanlar bu argüman çok popülerdi ve Heine bununla şöyle dalga geçmişti: "Biz Almanlar, insanların en güçlüsü ve en akıllısıyız. Avrupa'nın bütün tahtlarında bizim hanedanlarımız oturuyor, dünyanın bütün borsalarını bizim Rotschildlarımız kontrol ediyor, bizim bilginlerimiz bütün bilimlere hükmediyor; barutu ve matbaayı da biz bulduk..."[131]

Belki, eril ve dişil ırklar sembolizminin daima dünya çapında en yaygın kullanılmış sembolizm olmuş ve on dokuzuncu yüzyılda antro-

---

[126] *A.g.e.*, s. 200.
[127] *A.g.e.*, C. IV s. 234
[128] *A.g.e.*, C. IV s. 230.
[129] *A.g.e.*, C. IV s. 252.
[130] *A.g.e.*, C. IV s. 232.
[131] *Zur Geschichte der Religion und Philosophie in Deutshland*. Erstes Buch.

polojinin köşe taşı hâline gelmiş bulunmasından başka bir nedene dayanmasa da, sonunda Alman kamuoyunun benimsediği öğreti buydu. Böylece, Lippert 1886'da etkin ve edilgen ırklar ayrımının "olgularla uyum içinde olduğu" için genel kabûl gördüğünü beyân ediyordu.[132]

Bir eril ve bir dişil ilke arasındaki bu ayrım, bunu Cermenler ile Latinler arasındaki karşıtlığa işaret etmek için kullanan Carlyle'ın ve Almanları Slavlar ile Keltlerden ayırt etmek için kullanan Bismarck'ın eserlerinde de görülür. Ama bunu en aşırıya götüren, Arîleri bu öğreti temelinde Samîlerden ayıran ve ardından intihar eden Viyanalı genç filozof Otto Weininger (1880-1904) oldu. Hitler onu "yaşamaya lâyık tek Yahudi" diye tanımlayacaktı.[133]

---

[132] Krş.; Julius Lippert, *Kulturgeschichte der Menschheit in ihrem organischen Aufbau* 2 cilt., Stuttgart 1886, I, s. 43-44.

[133] Krş.: Hitler *Propos de Table* 1941-1942 (Stuttgart 1963 basımı, s. 152).

11.
ARÎ ÇAĞI

DİLBİLİMİN TAHAKKÜMÜ

Tevrat'ın yaratılış anlatısı on altıncı yüzyılın büyük keşifleri sonucunda daha o zamandan kuşku altında kalmışsa da, göründüğü kadarıyla evrenin başlangıçsız ve sonsuz olduğu düşüncesinin kabûl görmesi on dokuzuncu yüzyıldan önce olmadı. Charles Lyell, dünyanın yaşının 6.000 yıldan fazla olduğunu ilân ettiği için 1835 yılında hâlâ, bunu 1760'ta yapan Buffon'un zamanında uğradığına benzer eleştirilerle karşı karşıyaydı. Jeolojiden arkeolojiye, çeşitli bilgi dallarında sağlanan ilerlemeler eski inançların neredeyse tümünün altını hızla oymuştu. Bunun bir sonucu, insan ırkının kökeninin belirsizce geriye götürülmesi ve insan araştırmalarının bütünüyle farklı çizgilerde yürütülmeye başlanması oldu. 1860'lardan itibaren antropoloji bağımsız bir bilim statüsü kazandı. Geoffroy Saint-Hilaire, Quatrefages ve Paul Braca'nın 1859'da *Société d'anthropologie de Paris*'yi kurmasıyla buna Fransa öncülük etmişti. 1863'te Londra, Moskova ve Madrid'den başlayarak öbür başkentlerdeki bilimciler de bu örneği izledi, gerçi İngiltere'deki şiddetli tartışmalar ya da Madrid derneğinin erken feshi gibi güçlükler de yok değildi. Bu polemikler sırasında Antropoloji Derneği'nin başkanı John Hunt, dinsel ve siyasal eşitlik ve kardeşlik ütopyalarının yanlış olduğunu bildirdiği için antropolojiden korkulduğunu ve baskı altında tutulduğunu söylemişti.[1] Kuşkusuz, bu yeni bilimin yöntemleri, özellikle de Fran-

[1] "Bilimimiz korkutucudur, çıkarsamaları hakikî ekonomi politiğin temelini oluşturduğu için değil, kulağa hoş gelen evrensel eşitlik, akrabalık ve kardeşlik olan bir hükümet sistemini tehdit ettiği sanıldığı için. Bu tür serapların bilimin işaretlerince desteklenmediğini göstermek bizim topluluğumuzun ödevi olsun..." Krş.; *The Anthropological Review*, C. V., 1897, s. lxiii ve devamı.

sa'da, deneyselliğe eğilimliydi ve bu yüzden materyalist, hattâ Hıristiyanlık karşıtı olarak görülüyordu. Fakat yakından bir bakış, tartı ve cetvel gibi ölçü âletlerine bağımlılığına rağmen bu bilimin temel ilkelerinin varolan bilgi dallarına, özellikle de dilbilime dayandığını açıkça gösteriyor. Böylece Arîlerle Samîler arasındaki ayrım araştırmacıların çoğunluğunca bir dogma olarak kabûl görmüştü. 1860'lar civarında bu inanç bütün eğitimli Avrupalıların bilgi dağarcığındaki yerini almıştı.

Marcelin Berthelot bir örnektir. 1863'te bilimsel yöntemi tartışırken "atalarımızın, Aryalarla Helenlerin sembolik dili"ne atıfta bulunmuştu.[2] Aynı yıl, Hippolyte Taine, "dillerinde, dinlerinde, edebiyat ve felsefelerinde bütün sürgünlerini birbirine bağlayan ortak bir kan ve ruhu gösteren... kadîm Arî halkı"nı yüceltiyordu.[3] Londra Antropoloji Derneği'ndeki tartışmalar daha kurulduğu yıl Arî teriminin genel bir kullanım kazanmış olduğunu gösteriyor. Darwin, 18971'de yayımladığı *İnsanın Türeyişi*'nde gerçi Arîler ile Samîlerin "ırksal birliği" hakkında bâzı kuşkular ifade etmiş olsa da bu sınıflamayı kabûl etmişti.

Almanya'da Nietszche, yine aynı yıl yayımlanan ilk eseri *Tragedyanın Doğuşu*'nda sırasıyla Prometeus Miti ve Âdem'in Düşüşü ya da kutsallığın ihlali ya da günah fikirleri ile sembolize edilen bir Arî öz ile bir Samî öz arasında ayrım yapmıştı. Almanya'da, onun yerine daha çok Cermen ya da Hint-Cermen kelimeleri kullanıldığından, Arî terimi daha az yayılmıştı. Meselâ, Gustav Freytag'ın *Die Ahnen* başlıklı roman serisinde ya da Felix Dahn'ın *Die Könige der Germanen*'inde durum böyleydi. Yahudi karşıtı propaganda bilimsel bir dil kullandığında, "Hint-Cermen" ırkını Samî ırkının karşısına çıkartmaktan hoşlanıyordu. Büyük popüler ansiklopediler olan Brokchaus ve Meyer sırasıyla 1864 ve 1867'de *Arier* başlığı taşıyan maddelere yer vermiş ve *Arier* tâ başından Hint-Cermen olarak tanımlanmıştı. *Brockhaus*'un ondördüncü basımında *Ariler* teriminin sâdece "Asyalı Arîler"e uygulanmasının ve "Avrupa Arîleri"ni tanımlamak için Hint-Cermen ya da Hint-Avrupalı terimlerinin kullanılmasının iyi olacağı özellikle belirtilmişti. Arî kökenlerine duyulan inancın ikili bir iman temelini öngerektirdiği görülecek-

---

[2] M. Berthelot, *La science idéale et la science positive*. Krş.; Ernest Renan, *Œuvres..., op. cit.*, C. I, s. 667.

[3] H. Taine, *Histoire de la littérature anlaise*, Pris 1905, Sunuş, s. xxii.

tir: Avrupalılar Arî ırkının üyesidir ve bu ırk Asya'nın yüksek yaylalarından türemiştir. Sonuçta, bu fikirlerden birincisi, yâni Yahudilerden farklı bir kökenden gelindiği düşüncesi, ikincisinden, yâni bir Asyalı kökenden gelindiği düşüncesinden daha dayanıklı (psikanalitik anlamda daha "dirençli") çıktı. Bu ikinci inanç yâni Asya kökeni yüzyılın sonundan itibaren bilimcilerin çoğunluğunca sorgulandı. Bunlardan biri olan İngiliz dilbilimci Isaac Taylor *Arîlerin Kökeni* adlı kitabının sonunda, "Sanskritçecilerin kadîm zorbalığı"nın yıkılmasından memnuniyetini bildirmişti.[4] Bu bizi dilbilimin antropoloji üzerindeki kuşku duyulmaz zorbalığına getiriyor. Sâdece yirminci yüzyıl ortasında yapısalcı antropoloji döneminde değil, bütün on dokuzuncu yüzyıl boyunca etkili olan romantik şarkiyatçılık dalgasında da, dilbilim öbür insan bilimlerine kendi yöntemlerini ve otoritesini dayatmıştı. Antropologlar bu tahakkümün farkındaydı. Kimileri bunu tahammül edilmez bulurken kimileri meşru görüyordu; ki bilimler arasındaki ilişkideki güçlükleri ve yanlış anlamaları gösterdiği için bile olsa, bu konudaki yorumlar belli bir ilgiye lâyıktır.

1862'de, Fransa'da Cabanis ve Bichat'nın eserini ilerleten "fiziksel" okulun önde gelen antropoloğu Paul Broca, şuna dikkat çekmişti:

> dilbilim uzmanlarının bize karşı büyük bir avantajı var: Bizim onlarsız yapamamıza karşılık onlar bizsiz yapabilirler... Bu yüzden biz dilbilimin vassallarıyız, kadir bilir vasalları; ama köleleri olmamalıyız, olamayız.

Broca, Arî kuramını kesin değil ama muhtemelen doğru olarak kabûl ediyordu:

> Irklarımızın ve dillerimizin kökenlerini belirlemeye çalışan dilbilimciler ihtimaller keşfetmiş ama kesin bir şey bulamamıştır ve bilgimizin şu ânki durumunda korkarım ki Hint-Avrupalılarınkinin yerine ileri sürülen adlar, bir gerçeğin olmaktan ziyade bir kuramın ifadeleridir.

Broca, bu görüşle *Arî ırkları* teriminin kullanımını "tamamen bilimsel" saymış, ama onun karşı eşini – yâni *Samî ırklar* ifadesini – "kaba bir yanlış" diye tanımlayarak, "fiziksel görünüşleri, dilleri, entelektüel ve ahlâkî karakterleri, gelenekleri ve tarihleri doğal olarak İbrani halkı-

---

[4] I. Taylor, *The Origin of Aryans, An account of prehistoric ethnology and civilization of Europe*, Londra, 1890, s. 332.

nın çevresinde toplanan halklar"a işaret etmek üzere kendi uydurduğu *Hebroidler* [İbransoylular –*ç.n.*] terimini önermekte yarar görmüştü.[5] Ne var ki, otoritesi Arap halklarının bu İbransoylular grubuna dâhil edilmesini sağlayacak kadar büyük değildi.

Kültürel antropolojinin büyük öncüsü Edward B. Tylor'ın (1832-1917) çalışmalarında, dilbilimcilerin kararlarıyla ilgili benzer bir kuşku gözlenebilir. "Bir insanın dili onun soyunun tam ve kesin kanıtı değildir" diye yazmıştı "Pek çok kötü antropoloji, dil ve ırkı dikkatsizce sanki bunlar daima ve tamı tamına birlikte gidermiş gibi alarak bunun böyle sanılmasına neden olmuştur." Ama bu temkinliliğine rağmen, Tylor da – Çingeneleri tanımlarken – "Arî büyük atalarımız"dan söz ederek bu yaygın yanlışa boyun eğmişti.[6] İlk yazdığında bir bilimci izlenimini veriyor, ikincisinde zamanının dilini kullanıyor. Broca'nın öğrencisi Paul Topinard'ın (1830-1911) yazdığı *l'Anthropologie* adlı el kitabından da aynı izlenim çıkıyor. Kendisi Fransızların "kan itibariyle Arî değil, ama birbiri ardından gelen ırkların bir karışımı" olduğunu öne süren ilk etkili yazardı. Ne var ki bu görüşü, "iki, üç ya da beşin ötesini saymaya" doğuştan ya da "fizyolojik" olarak yeteneksiz olduğunu söylediği renkli halkları "matematiğe büyük yeteneği olan şu Arî denen ırklar" ile mukayese etmesini engellememişti.[7] Bu karşılaştırmayı yaparken açıkça Fransızları kolektif olarak Arî saymıştı.

Dilbilimin antropoloji üzerindeki ile ilgili en ilginç yorumlar, *Anthropologie der Naturvölker* adlı kitabı kendi zamanı için çifte bir orijinallik iddiası taşıyan Alman Theodor Waitz'in (1821-1864) eserinde bulunabilir: Kitapta "Arî ırkı" ifadesi kullanılmamış ve Avrupalıların herhangi bir bakımdan ilkel halklardan üstün olup olmadığı sorgulanmıştı. Waitz, dilbilimin etkisini iki bakımdan haklı görüyordu. Bir yandan dilin karakteristiklerinin ırksal ya da etno-ırksal niteliklerden daha istikrarlı olduğuna ve bu yüzden tarihsel süreklilik için daha güvenilir bir kıla-

---

P. Broca, "La linguistique et l'anthropologie", *Mémoiries d'anthropologie*, Paris 1871, C. I, s. 232 ve devamı.

6 E. B. Tylor, *Anthropology, An intrudiction tu the study of man...*, Londra 1881, s. 152, 112.

7 P. Topinard, *L'anthropologie*, Paris 1876, s. 453, 429.

vuz sağladığına işaret ediyordu. Öte yandan karşılaştırmalı filolojinin yöntemlerinin fiziksel antropolojinin özellikle kafatası biliminin yöntemlerinden daha büyük bir dakiklik sağladığını kabûl ediyordu. Ona göre, fiziksel antropologları insan ırklarıyla ilgilenirken sergiledikleri genel ihtilâfa karşılık dilbilim araştırmacılarının uğraştıkları bilimin temel sonuçları hakkında aralarında sağladıkları göreli anlaşma bu üstünlüğün kanıtı idi. Tek kelimeyle, filologların gücü birliklerinden geliyordu.[8]

Bir başka Alman antropolog, Adolf Bastian (1826-1905) da "Sanskritçilerin zorbalığı"ndan yanaydı. Teilhard de Chardin'i haber veren bir tarzda şöyle yazmıştı:

> Uygar halkların tinsel olarak kestirilemez bir sona doğru ilerleme yolunda olduğu gerçeği dikkate alındığında, bedensel olana bağlı tüm sınıflamalar kısır ve çelişkili olmak zorundadır. Yardımcı dallarıyla birlikte filoloji (ilkel halklara uygulanabilir olarak) kafatası biliminin yerini alıyor.[9]

Bastian, "uygar halkların" ataları olarak Arîlerle bizzat uzun uzadıya ilgilenmişti, bununla birlikte, Arîlerin "türeyiş yeri"ne ilişkin arayışın, "Güney Afrika göçebelerinin bir mağaradan peş peşe ortaya çıktığına inanan Zulularınkinden hiçbir bakımdan üstün olmayan" bir mitolojiden kaynaklandığını düşünüyordu.

Bastian'ın ünlü yurtdaşı Rudolph Virchov, kafatası biliminin ve öbür fiziksel karakteristiklerin incelenmesinin yararını vurgulamıştı. 1870-71 savaşından kısa süre sonra, böyle verilerin yokluğunda "halkların etnik durumuna üzerine kararların, sorgusuz sualsiz dilbilimcilerin eline teslim edileceğini" yazmıştı. Dilbilimciler, saflık meraklarıyla ilk başta antropolojide savunulamaz olan "saf" ırklar iddiasıyla çıkmışlar, şimdi de hem (Keltler gibi) Arîleri hem (Sardunyalılar ve İberler gibi) Arî olmayanları aynı Latin ırkına bağlayarak, böylece ırklarla ulusları ve dilleri birbirine karıştırarak, siyasete tartışma sokuyorlardı. Buna karşılık, o, "diller uluslarca benimsenip terk edilebilir ama kan bağlarının bir işareti olamaz" sonucuna varmıştı.[10]

---

[8] Th. Waitz, *Anthropologie der Naturvölker*, Leipzig 1859, C. I, s. 281-283.

[9] A. Bastian, *Das Beständige in den Menschenrassen und die Spielweite ihrer Veränderlichkeit*, Berlin 1868, s. 23-24 ve 156.

[10] R. Virchow, *Die Urbervölkerung Europa's*, Berlin 1874, s. 35-36.

Şimdi, filologların vassalları, yâni antropologlar, tarih öncesi araştırmacıları ve arkeologlar için sağladığı hammaddeyi daha yakından incelemeliyiz. Arî kuramının iki büyük popülerleştiricisi Ernest Renan ile Max Müller'e ne olduğunu görmüştük. Onları izleyen bir küçük yazarlar ordusu dilbilimsel emperyalizmlerini daha bile kaba bir tarzda sergiledi. Meselâ, "Yafes ırkının ilkel halklarının" kökenlerinin bununla açıkça dil bilimlerini kastettiği "kısmen fiziksel kısmen felsefî olan bilimler" tarafından incelenmesi gerektiğini düşünen[11] F. G. Bergmann'ın (1812-1895) ya da Arîler ile Samîler arasındaki "zihinsel yapılarındaki ve bunun sonucunda beyinsel düzenlenişlerindeki özsel farklılıkların dilin doğal tarihinin gerçekleri tarafından" gösterildiğine inanan[12] Belçikalı meslekdaşı Honoré Chavée'nin örneklerini düşünelim. Daha önce söz ettiğimiz filolog A. F. Pott, Gobineau'nun çalışmasını okuduktan sonra *Kont Gobineau'nun aynı başlıklı eseri üzerine düşüncelere dayanan, özellikle filolojik açıdan, İnsan ırklarının eşitsizliği* üzerine bir deneme yazma ihtiyacı duymuştu. Böylece, Gobineau'nun ölümünden sonra kazandığı ününe bir katkısı oldu.[13] Genel olarak insanın kökenlerine hiç ilgi göstermemiş gibi gözüken başka bilimciler Arî mitine eleştiriden uzak bir kâbul gösterdiler. Meselâ ünlü dilbilimci August Schleicher (1821-1868), J. Grimm'in "birbirini izleyen göçmen dalgaları" tezini birkaç satırda özetledikten sonra şu sonucu çıkarmıştı: "Bu yüzden, özgün Hint-Cermen halkının anayurdunu bulmak için Orta Asya'nın yüksek yaylalarına bakmalıyız."[14] Bizzat bu ifadenin ta kendisi, arkeolog Joseph Reinach'ın bu "doğu mucizesinin" biçimleniş tarzın hakkındaki "dilbilim uzmanlarının ortaya koydukları, öbür konularda olduğu gibi bu konuda da antropologların yargıları etkiledi ve bu yargılar da

---

[11] F..-G. Bergmann, *Las peuples primitiifs de la race de* Japhète, Comlar 1853, s. 6.

[12] Honoré Chavéé, *Les languages et les races,* Paris 1861, s. 60.

[13] A.-F. Pott, *Die Ungleichheit menschlicher Rassen, haupsächlich vom sprachwissenschaftlichen Standpunkte, unter besonderen Berücksichtigung von des Grafen von Gobineau gleichnamigen Werkes,* Lemgo 1856. Wagner'in Gobineau'nun kuramına öyle hevesle sarılmasını sağlayan bu kitaptı. Krş.; "Lettres de Cosima Wagner à Gobineau", *Revue hebdomadaire,* 23 Temmuz 1938, s. 287. Reinach tarihçiler ve doğa filozoflarından söz ediyordu. Krş.; "Le mirage oriental", *L'Anthropologie* içinde, C. IV (1893), s.553.

[14] Schleicher, *Compendium der vergleichenden Grammatik...* (1861), s. 7-8.

bir kez ortaya atılır atılmaz kendi paylarına dilbilimcilerin ilgisini çekti" tahlilinin parçasıdır.[15]

Tamamen farklı bir örnek, Renan'dan etkilendiği, buna karşılık kendisinin de Max Müller'i etkilediği açıkça görülen Cenevreli filozof Adolphe Pictet'in durumudur.[16] Pictet, 1859'da yayımlanan hacimli kitabı *Essai de paléntologie linguistique*'de kökenini İran'a yerleştirdiği *ilk Aryalar* hakkında çok bilgili olduğunu göstermişti:

> Zamanın karanlığı içinde yitip gitmiş olan, bütün tarihsel bilgiden önceki bir dönemde, İnayetin birgün bütün dünyaya hükmetme yazgısını biçtiği bütün bir ırk, parlak bir geleceğe hazırlanarak ilkel beşiğinde yavaşça büyüdü. Güzel ama sert olan ve zenginliklerini onları şımartmadan sunan bir doğal ortamda, kan soyluluğu ve zekâ armağanlarıyla bütün öbürlerine karşı kayırılmış bu ırk, ta başından kendisini hayatın temel zorunlulukların üzerine çıkaracak kalıcı bir sınaî örgütlenmenin temelini yaratmaya yazgılı kılınmıştı. Bundan düşüncenin ilk gelişimi ortaya çıktı...

Bu sözleri izleyen yüz sayfalık felsefî kurgulardan sonra Pictet düşüncelerini şu şekilde özetlemişti:

> ...dünyanın uygarlaştırıcıları olmak üzere ta başından İbranilerin sâhip olmadığı niteliklerle donatılmış Aryalar ırkı buydu; ve tanrısal planın kanıtı hiçbir yerde, birinin yazgısı öbürünü soğurmak olan bu iki karşıt akıntının paralel yollarından daha iyi ortaya çıkmaz. İki ırk arasındaki fark bundan belirgin olamaz... İnsanlığın meş'alesi olmaya yazgılı Mesih'in dini, Yunanistan'ın dehâsınca benimsendi, Roma'nın gücüyle yayıldı, Cermenlerin enerjisiyle yeni bir kuvvet kazandı, ve onun iyicil etkisi altında ve sonsuz çatışma aracılığıyla Avrupa Aryalarının bütün bir ırkı kendisini yavaş yavaş modern uygarlık düzeyine yükseltti. Bütün öbürlerine göre kayırılmış Aryalar ırkı, bu şekilde insanlığın yazgısı için Tanrının yaptığı planın temel aracı olacaktı.[17]

Pictet, Tanrının planının aracı olma yeteneğindeki Arya ırkını Hıristiyan ümmeti ile karıştırma eğilimindeydi. Bu karışıklık zamanı için alı-

---

[15] Reinach tarihçiler ve doğa filozoflarından söz ediyordu. Krş.; "Le mirage oriental", *L'Anthropologie* içinde, C. IV (1893), s.553.

[16] Krş.; M. Müller, *Lectures on the science of language*, Londra 1862 basımı, s. 240 ve devamı, özellikle s. 249 3. not "Bu görüşleri M. Pictet'in otoritesine dayanarak ifade ediyorum."

[17] A. Pictet, *Les origines indo-européennes ou les Aryas primitifs, Essai de paléontologie linguistique*, Paris 1859, s. 1, s. 753-754.

şılmadık bir durum değildi. Bu fikir, 1867'de Londra Antropoloji Derneği'nin saymanı Rahip Dunbar Heath tarafından daha doğrudan ve daha pervasız bir şekilde geliştirilmişti. Bu rahip, *On the Great Race-Elements in Christianity* adını taşıyan kitabında şu görüşü kanıtlamaya çalışmıştı: "bütün Arî mitolojileri tanrıların kötülükle savaşmak üzere yeryüzüne inişini tasvir etmekten hoşlanır... Arî ruhu, yasayı kötü sayar ve vicdanın haklarını destekler." Arî ırkı ona bir Tanrı olarak hürmet etmeye devam ederken Samî ırkı kendi zamanında İsa'yı Şeytan ilân etmişti. Bu ırk, Üçlük öğretisini geliştirmişti – her türlü "Samî içgüdüsünden" çok uzak olan bir kavram. Sonuç olarak Heath, "...şimdi Arîler tarafından ikrar edilen ve Samîler tarafından ikrar edilmeyen Hıristiyanlığın esas olarak Arî kaynaklarından türemiş bir din" ve "kelimenin tam ve doğru anlamında gerçek bir Arî dini" olduğunu beyân ediyordu.[18]

Bu unutulmuş kilise adamı daha 1967'de, Andersen'in masalındaki çocuk gibi, meselenin özünü ortaya koymuştu. Profesyonel bilginlerin kralın çıplak olduğunun farkına varması için birkaç nesil daha geçmesi gerekecekti, ki hepsinin bu gerçeği kabûl ettiği bugün bile kesin değildir.

ARÎCİLİK ve FRANSA-PRUSYA SAVAŞI

Fransız antropoloji okulunan başı Armand de Quatrefages, Avrupalıların Arî kökeni hakkındaki genel kabûlü paylaşıyordu.[19] Paris kuşatması sırasında Prusya ordusunun sivil halkı ve bilim kurumlarını topa tutmasına tanık oldu. Uygar bir halka yakışmayan bu tavrı hemen antropoloji terimleriyle açıklamaya çalıştı. 1871 Şubatında, böyle bir barbarlığın ancak İsveçli bilimcilerin bir süre önce öne sürmüş olduğu gibi, kuzeydoğu Avrupa'da Arîlerden önce yaşamış ilkel yerlilerin varlığına atfedilebileceğini yazdı.[20] Antropolojik bakımdan Prusyalılar gerçek Alman-

---

[18] Dunbar I. Heath, *On the Great Race-Elements in Christianity*, "Journal of the Anthropological Society of London", V (1867), s. xix-xxviii.

[19] Krş.; Quatrefages'ın dersleri 1868: "Hepsinden önce ataları Arîler olan Avrupalıları ele alacağım..." *Revue des cours scientifiques de la France et de l'étranger*, V, (1868), s. 727.

[20] A. de Quatrefages, *La race prussienne*, Paris 1871. Bu çalışma daha kısa biçimiyle ilk olarak *Revue des Deux Mondes*'in Şubat 1871 sayısında yayımlandı, s. 687 ve devamı.

lar olmaktan çok, *Finler* ya da *Slavo-Finler* – yâni "bütün tarihi önceleyen insanlar" ve "Avrupa'da gergedanlarla fillerin, rengeyiklerinin ve misk öküzlerinin yaşadığı" dönemin çağdaşları idi. Geçmişlerinin "gerçekten ulusal damgasını" korumuşlardı:

> Bir Fin, gerçek ya da hayâlî hiçbir hakareti unutmayacaktır. Seçeceği araçlarda hiçbir ahlâkî kısıt tanımaksızın ilk fırsatta öcünü alacaktır. Bu ırktan köylüler arasında meydana gelen sayısız cinayetin açıklaması budur.

Bu her şeyi açıklıyordu. "Almanları Slavo-Finlere tâbi kılmaya râzı olmayan Almanya, onların nefretlerini benimsemiş ve önderlerini atadığı bu insanların içgüdülerini daha da güçlendirmişti." Paris Müzesinin bombalanmasının ve özellikle "Finlerin kara nefreti, yarı-barbarların üstün bir uygarlığa karşı kıskanç nefreti başka hiçbir yerde daha iyi gösterilemeyeceğinden" Strasbourg Kütüphanesinin yakılmasının gerçek açıklaması buydu. Bundan böyle Avrupa gelecekteki kara günleri beklemeliydi. "Slavo-Finler şimdi Almanları olduğu gibi Latinleri de mi tahakküm altına almak isteyecek? Ve dünya bu şekilde bölünmeye sessizce boyun mu eğecek?"

Quatrefages'ın kuramı, savaştan sonra Fransa'da bir süreliğine belli bir başarı elde etti. Louis Figuer'nin 1872'de yayımladığı *Les Races Humaines* başlıklı resimli ders kitabı bu görüşleri tekrarlıyordu. "Töton ailesini" insanlığın tepesine yerleştirmeyi sürdüren bu yazar, Quatrefages'ın Prusyalıların bu aileye ait olmadığını "bilimsel olarak kanıtladığı" kanaatindeydi. "Bu Finler, Baltık kıyılarının bu ilkel sâkinleri, dikkate değer bir inatçılıkla birleşmiş hilekârlık ve şiddet düşkünlüğüyle karakterize oluyordu. Modern Prusyalılar, atalarının bütün bu kusurlarını yeniden canlandırmaktadır"[21] Bu "Finlik" kuramı Almanya'da doğal olarak infialle karşılandı. Büyük gazeteler konuyu ele aldı ve *Kölnische Zeitung*, Quatrefages'i "câhil bir doğacı" ve "bilgili bir yalancı" olmakla suçladı. Uluslararası bilimsel kanaat, iki kampa ayrıldı. Fakat Fransa yalıtılmıştı. İngiliz ve İtalyan bilimciler, sâdece meslekdaşları Hamy ve Broca tarafından desteklenen Quarefages'ın görüşünü kabûl etmedi. Broca, "sıradan vatanseverlikten kesinlikle daha şiddetli olan ırkçı vatanseverliği Cermen ulusları arasında ilk kışkırtanın" onlar olduğunu

---

[21] L. Figuer, *Tableu de la nature*; *Les races humaines*, Paris 1872 (4. basım 1885), s. 59.

ifade ederek Almanları kendi silâhlarıyla vurmuştu.[22] Quatrefages, kısmî bir geri adım atmaya mecbur kaldı. 1872'de verdiği derslerde amacının tamamen bilimsel bir amaç olduğunu açıkladı:

> Almanlara Prusyalıların onların kardeşleri olmadığını hatırlatmaktan çekinmediğime kuşku yok... Ama Prusya Fransa'nın amansız düşmanı olduğunu gösterdiği gibi, sâdık bir dostu olmuş olsaydı da aynı şekilde davranırdım.[23]

Quatrefages, sonraları *İnsan ırklarının genel tarihi* adlı klasik eserinde ak ırkın özel ve kadîm bir dalı olarak sınıflandırdığı *Fin Irk*ının itibarını iade etmeye çok gayret gösterecekti:

> Fin ırkları birçok açıda özel bir öneme sâhiptir. Arîlerden ve Samîlerden çok daha eski bir tarihten geldiklerinden ve muhtemelen ön-Samîlerle çağdaş olduklarından kanları onlardan sonra gelen pek çok ırkınkiyle karışmış olmalıdır. Ne olursa olsun, sırf ilk doğanlar olmaklıklarından ötürü olsa bile, kimse onlara benzer ırklar arasında bir yer ayırmayı reddedemez, söz konusu öbür halklar daha büyük bir tarihe sâhip olmuş olsa bile.[24]

Quatrefages'a karşı bilimsel karşı-saldırı Alman antropolojisinin önde gelen iki adı, Adolf Bastian ve Rudolf Virchov tarafından düzenlendi. Birincisi, Gobineau tarafından *Deneme*'sinde zâten kötü davranılmış olan "antropolojinin zavallı öksüzleri" dediği Finlerin alaycı bir savunmasını yaptı. Bastian, Prusya'da artık hiç Fin ya da Slav kalmamış olduğunu bildirdi. Onlar Almanlık tarafından soğurulmuş ya da imha edilmişti. "Aynı Kızılderililere olduğu şekilde, tarihin yükselen güneşinin altında eriyen kar gibi ortadan kaybolmuşlardı..." ve Bastian daha o zamandan büyük Darvinci argümana dayanmıştı: "Doğuya doğru ilerleyen Cermen seli, en güçlünün zaferi yasası, *var olma mücadelesi* yasası uyarınca daha zayıf ırkı kaçınılmaz biçimde geriye itti." "Kelto-Latin" kelime dağarcığının sisleri içinde kaybolmanın gereği yoktu, özellikle de on dokuzuncu yüzyılda Avrupa'da bilimsel kültürün bayraktarı Cermen halkları olmuşken. Almanların doğu uçlarında yeni bir çevrede kendilerini oluşturdukları ve babaların fethettiğini oğulların elde tutmayı becereceği sonucuna varmıştı: "Prusya bir savaşçılar ülkesidir; öyley-

---

[22] *Revue d'anthropologie* I (1872), s. 163-164 (*La race prussienne et M. Mangtegazza*).

[23] A. de Quatrefages, "Les origines européennes" *Revue des cours scientifiques de la France et de l'étranger*, 1872, 2. yarıyıl, s. 28.

[24] A. de Quatrefages, *Histoire générale des races humaines*, Paris 1889, s. 454-455.

di ve Doğu sınırlarını ve her şeyden önce Batı'nın bütün sınırlarını belâ arayanlara karşı savunmak zorunlu olduğu sürece öyle kalacaktır."[25]

Bu savaşçı edâ, yeniden birleşmesinden hemen sonra Almanya'yı sarmış olan ulusal heyecan havasını yansıtmaktaydı. Bundan böyle Cermenomanya'ya olan eski eğilim yeni vatansever ödevlerle birleşecek ve bu bileşim kaçınılmaz görülen yeni yükümlülükler doğuracaktı. Max Müller'in 1872'de Strasbourg'da seslendirdiği çekingen uyarıyı hatırlayabiliriz.[26] Yahudi tarihçi Heinrich Grätz'ın kendi kendini tekzip etmesi daha bile dikkat çekiciydi. Grätz, 1868'de Alman halkını "Alman Michael" (Alman folkloründeki saf ve zararsız bir karakter) şeklinde tanımlamıştı, ama 1879'da bu kanaatini şu şekilde değiştirdi:

> Daha sonra şânlı zaferler, birleşme ve parlak önderlerin yönetiminde Almanya'nın başarısı gerçekleşti. Ondan önce Alman halkının genelde Alman Michael gibi olduğu düşünülüyordu... Bu hüküm 1870'den önce doğru olsa da, artık yanlıştır.[27]

Zihinsel iklimdeki değişmenin daha derin bir belirtisi, "sarışın erkeklik" tapıncında görülebilir. Dikkatli bir inceleme, bize bunun Alman edebiyatını ancak 1870-1871'den sonra istilâ eden oldukça yeni bir görüngü olduğunu gösteriyor. [28]

Quatrefages'ın ikinci eleştirmeni Rudolf Virchow (1821-1902) idi. Kendisi en donanımlısından bir bilgin ve Reichstag'da temsilciydi. Bir anatomist ve kafatasıbilimci olarak Virchow'un anlaşmazlığa yaklaşımı Bastian'ınkinden çok daha ciddiydi.

On dokuzuncu yüzyılda "kafatasıbilimi" denen bilime kısaca değinmeye değer. Daha yakın bir inceleme bunun Lavater ile Gall'ın ortaya attığı "frenoloji"nin bir uzantısı olduğunu gösterir. İsveçli bilimci And-

---

[25] Krş.; *Zeitschrift für Ethnologie*, IV (1872) s. 45-64.

[26] Krş.; yukarıda s. 101-103.

[27] H. Grätz, "Mein letztes Wort an Professor Treitsche", 28 Aralık 1879 (*Der Berliner Antisemitismusstreit* yayımcı W. Boechlich, Frankfurt a/M 1965, s. 52.

[28] Krş.; Erich Bierhahn, "Blondheit und Blondheitskult in der deutshen Literatur" *Archiv für Kulturgeschichte*, XLVI (1964) s. 309-33. Bu çalışmadan öğrendiğimiz, J.-J. Rousseau ve Goethe'ye dek uzanan bir gelenek içinde Alman büyük yazarlarının çoğunluğunun sarı saç ve mavi gözü, kararsız, hayâlci ve duygusal bir mizacın işareti saymış olduklarıdır. Ancak on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından ve özellikle Fransa-Prusya savaşından sonradır ki bunlar genellikle eril ve fetihçi kahramanların özellikleri olarak görülmeye başlanmıştır.

reas Retzius, 1845 dolaylarında bu ikisinin görüşlerini eleştirirken *cephalic index* [kafa göstergesi, *–ç.n.*] fikrini ortaya atmıştı. O zaman, İskandinavlar, Almanlar, İngilizler ve Fransızlar gibi dolikesefal halkların "en yüksek zihin yetenekleriyle donanmış" olduğunu ortaya koyduğunu düşünmüştü. "Brakisefallik", İranlı ya da Arî kökeninden ayrı, Turanlı olarak nitelediği farklı bir kökenin işaretiydi ve Laponlar, Finler ya da Fino-Slavlar ve Brötonlar gibi geri halkların tipik özelliğiydi.[29] Kafatasıbilimi, kafa göstergesi kavramı ve zamanla buna eklenen başka göstergeler çevresinde kurulan Fransız okulunca incelikli bir düzeye ulaştırıldı. Çoğu Broca'nın dâhî zihninin ürünü olan olağanüstü ölçüm araçları giderek artan sayıda kullanıma sokuldu. Avrupalı kafatasının *aşağı ırklarınkinden* üstünlüğünün kanıtı olarak "Asıl dişlerin karmaşıklığı" gibi her türden karakteristik ileri sürüldü ve Paris'teki sihirbazların bir Romalı, bir Frank ve bir Müslüman kafatasını bir bakışta birbirinden ayırt edebileceği yaygın kanaat hâline gelmişti.[30] Avrupa bilimi on yıl içinde her yerde insan ırklarını her birini kendi özellikleriyle tanımlamak için gereken bilginin dilden çok kafataslarından sağlanabileceğine ikna olmuştu.

Virchow, ancak on ikinci ve on üçüncü yüzyıllarda Almanlaştırılmış bir bölge olan Pomeranya'nın yerlisi olduğundan, konuyla özellikle ilgilenmiş olmalıdır. Bu yüzden, dışlayıcılığı ve Prusya fobisinden ötürü Quattrefages'a çatarken kendisini özden çok biçim yönünden eleştirmişti ve göründüğü kadarıyla "Finlik varsayımı" en rahatsız olduğu şey değildi.[31] Ama tamamiyle emin olmak istiyordu. Bu titiz bilgin, meslektaşlarıyla birlikte "bu komisyonca belirlenecek bir yöntemi izleyerek bütün Almanya'daki kafatası şekillerinin istatistikî bir kaydının tutulması" çağrısını yaptığında[32] Frankfurt Antlaşmasının mürekkebi daha

---

[29] Krş.; A. Retzius, *Ethnologie Schriften*, Stockholm 1864.

[30] "Kazı sürecinde arkeolog en yüksek sayıda örneği toplamalı ve École des Hautes Études'e birkaç kafatası gönderip bunların Frank mı, Burgond mu, Müslüman mı yoksa Romalı mı olduğunu bana söyleyin diye sormakla yetinmemelidir." P. Topinard, *L'Anthropologie*, Paris 1876, s. 235; krş. s. 229.

[31] Krş.; R. *Virchow*, "Über die Methode der wissenschaftlichen Anthropologie, Eine Antwort an Herrn de Quatrefages", *Zeitschrift für Ethnologie*, IV (1872), s. 300-302 ve bkz. *Die Urbevölkerung Europa's*, Berlin 1874, özellikle s. 31.

[32] *Correspondenzblatt der deutschen Gesselschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte*, Haziran-Ekim 1871, s. 53.

yeni kurumuştu. İlk düşünceleri ordudaki bütün askerlerin kafataslarını ölçmekti, ama ordu kumandanları Virchow ile arkadaşlarına izin vermedi. Bunun üzerine geri adım atarak saç ve göz rengi, beden yapısı gibi "birlikte giden" karakteristikler sayılan şeylerle yetinmeye râzı oldular. Bu yeni yaklaşım sâyesinde araştırma sâdece Alman değil Avusturya, İsviçre ve Belçika eğitim makamlarının da işbirliğini sağladı.[33]

Bütün Avrupa halklarının Asya'daki ortak bir köken ülkeden geldiği yönündeki kuramın artık kuşkulu duruma düştüğü açıklamasıyla, anılan ülkelerdeki bütün öğretmenlere soruşturmacılar gönderildi. Yeni varsayıma göre, Hint-Cermen ya da Arî göçü Avrupa'da yerli halklarla karşılaşmış ve onlarla karışmıştı. Bu varsayım, Arîlerin sarışın ve dolikesefal, yerlilerin esmer ve brakisefal olduğu görüşünü tutuyordu. Avrupa'da göz ve saç renklerinin dağılımı hakkında toplanacak bilginin bu varsayımda doğruluk payı bulunup bulunmadığını göstermesi umuluyordu. Bilimsel dakiklik, Yahudiler ve yabancılar dışında tüm öğrencilerin dikkatle incelenmesini gerektiriyordu. Soruşturma metni şu uyarıyla sona eriyordu: "Öğretmenler, amacı okullarınki gibi kendimiz hakkında bilgi edinmek olan bu bilimsel araştırmaya kendi katkılarını yapmakta tereddüt etmemelidir; çünkü kökenlerimiz hakkındaki bilgi, kendi insan doğamızı incelemenin zorunlu bir parçasıdır."[34]

Soruşturma devâsa boyutlara ulaşıp on yıl sürdü ve yaklaşık onbeş milyon okul çocuğunu kapsadı. Bu arada, yorulmak bilmez Virchow Finlandiya'ya gitmiş ve burada, hâkim inanışın aksine Finlerin ezici çoğunluğunun sarışın olduğunu bulmuştu.[35] Araştırmanın genel sonucunu 1885'te Prusya Bilimler Akademisinde açıkladı. Sonuçlar, "şaşırtıcı olduğu kadar kesin" idi. Şu sözde Fransız kuramı çökmüştü. Elbe'nin doğusunu da içeren kuzey Almanya'da sarışınlık ve gök gözlülüğün baskınlığı buradaki insanların esas olarak Cermen soyundan geldiğini göstermişti. Batıya ve ve Güneye olan – sonunda yerel nüfuslar içinde eri-

---

[33] R. Virchow, "Gessambericht über die von der deuitschen anthropologischen Gesellschaft veranlassten Erhebungen über die Farbe der Haut der Hare und der Augen der Schulkinder", *Archiv für Anthrolopogie,* XVI (1886); s. 275-475 ve özellikle s. 284-285.

[34] *A.g.e.,* s. 282.

[35] R. Virchow, "Vortrag über die physisce Anthrolopogie der Finnen", *Zeitschrift für Ethnologie,* VI (1874), s. 169-189.

yen Gotların, Frankların ve Burgundların – Cermen göçlerinin aksine, Doğuya doğru göç, kesin bir Cermenleştirmeyle, "yeni, som Cermen bir *Volkstum* oluşumu ile sonuçlanmıştır. Hem Habsburg hem Hohenzollern hanedanlarının gerçek kökenlerini bu bölgede bulması kesinlikle boşuna değil."[36] Prusya'nın Cermen-Arî onuru kurtarılmış ve "Slav istilâsı" ile kaygılanmış olan vatanseverler tatmin edilmişti.

Bununla birlikte, Virchow şövenist olmaktan uzaktı. Bir siyaset adamı olarak yükselen pan-Cermenizm ve anti-semitizm dalgasına karşı savaştı; bir bilim adamı olarak bilimin siyasal kışkırtma için kötüye kullanımını kınadı ve meslekdaşlarını uyardı: "Uğraştığımız meseleler halkın eline düştüğünde kısa zamanda ulusal meseleler hâline gelir."[37] Çeşitli vesilelerle arkadaşlarının ırkçı heveslerini dizginledi. Bundan da fazlası, Virchow, Cermenomanyakların yeni totemi olan "dolikosefalliğin" değişken ve uyarlanabilir bir standart olup bu yüzden her türlü tarihsel-antropolojik değerden yoksun olabileceğinden kuşkulanmış ilk büyük bilimciye benzemektedir.[38] Hiçbir zaman bütünüyle terk etmese de, kafatasıbilimine inancı zaman geçtikçe sarsılmıştı: Örneğin 1891'de Macaristan'da gün ışığına çıkarılan bâzı kafataslarının "Arî kafataslarına benzer" olduğunu ifade etmişti, "Bir Arî halkına ait olmadıklarını kanıtlayacak hiçbir şey yok, ama ne olursa olsun, Moğol ya da Avustralyalı değiller. Bundan emin olabilirim."[39]

Fransız bilimi Fin-Slav cephesinde yenilgiye uğramıştı ama savaş öbür cephelerde kızışmaya devam ediyordu. İngiliz filolog Isaac Taylor, savaşın belirsizliklerini 1890'da şöyle tasvir etmişti:

> Sorun gereksiz bir sertlikle tartışılıyor. Alman bilginler, özellikle Pösche, Penka, Hehn ve Lindenschmidt, ilk Arîlerin fiziksel tipinin Kuzey Almanlarının tipi olduğu görüşündedir, uzun boylu, açık tenli, gök gözlü dolikosefal ırk. Öte yandan Chavée, De Mortillet ve Ujvalfy gibi Fransız yazarlar, Arîlerin brakisefal olduğunu ve gerçek Arî tipini Galyalıların temsil ettiğini ifade ettiler.

---

36 R. Virchow, *Die Verbreitung des blonden und des brünetten Typus in Mitteleuropa*, "Sitzungzberichte der königlich preussischen Akademie der Wissenschaften", 1885, C. I, s. 39-47.

37 R. Virchow, "Die Anthropologie in den letzten 20 Jahren", *Correspondenzblatt der deutschen Gesselschaft für Anthropologie...*, Ocak 1899, s. 91.

38 Krş.; *Crania Etnica America*, Berlin 1894, özellikle s. 32.

39 Wirchow'un Danzig 'deki antropoloji konferansındaki yorumları. Krş.; *Correspondenzblatt der deutschen Gesselschaft für Anthropologie...*, Eylül 1891, s. 79.

Almanlar, ilk Arîlerin Fransızları Arîleştiren tipik Almanlar olduğunu iddia ederken, Fransızlar da onların Almanları Arîleştiren tipik Fransızlar olduğunu iddia ediyor. İki taraf da kendi atalarının Arî fâtihlerin saf soylu ırkı olduğunu ve kalıtsal düşmanlarının, fethedilip köleleştirilen ve uygarlığın tohumlarını kalıtsal üstlerinden almış olan yerli vahşîler ırkına ait olduğunu belirtiyor. Her bir taraf ötekini bilimin sonuçlarını Şöven duygusallığa tâbi kılmakla suçluyor.

Bu yüzden Pösche, az çok abartılı bir dille şöyle yazıyor: "Kendini Olimpos'un doruğu gibi sâkin ve berrak, ânın gelip geçici fırtına bulutlarının üzerinde tutan gerçek bilimsel kuram, açık renk saçlı gök gözlü insanların soylu ırkının, kendisinden önceki kısa boylu ve koyu saçlı ırka boyun eğdirmiş olduğudur. Bunun karşısında, ilk Arîlerin uzun, açık tenli ırkı Arîleştiren kısa boylu, esmer bir ırk olduğunu öne süren Fransızların siyasal nefretten kaynaklanan, bilimsel temelden yoksun yeni kuramı bulunuyor."

Öte yandan, Monsieur Chavée, entelektüel üstünlüğün öbür ırkta bulunduğunu iddia ediyor. İranlıların ve Hintlilerin öyle zekî, öyle gelişmiş güzel biçimli başlarına bakın. Şu hayranlık veren Sanskrit ve Zend dillerinin mükemmelliğine bakın. Cermenler sâdece ilk Arî dilinin güzel yapısını bozdular ve çarpıttılar.

Ujvalfy şöyle diyor: "üstünlük sırf fiziksel enerji, girişim, istilâ, fetihten ibaretse, o zaman açık renkli dolikosefal ırk dünyanın önde gelen ırkı olduğu iddiasında bulunabilir; ama zihinsel nitelikleri, sanatsal ve entelektüel yetileri dikkate alırsak, üstünlük brakisefal ırktadır."

De Mortillet de aynı görüşte diretir. Avrupa uygarlığının brakisefal ırk sâyesinde olduğunu iddia eder.[40]

Taylor'ın kendisi, – en azından düşünce biçiminin özgünlüğünü gösterir şekilde – *ilk Arîlik* ünvanını bir dizi varsayıma dayanarak Finler ve Keltlerle akraba kıldığı "Ural-Altaylı brakisefaller" e bağışlamıştı. Aklına gelmeyen tek düşünce, Arîlerin hayâl ürününden başka bir şey olmayabileceğiydi. Bu düşünceyi 1892'de arkeolog Salomon Reinach dile getirdi. "Üçbin yıl önce var olan bir Arî ırkından söz etmek –" diye yazdı "keyfî bir varsayım öne sürmektir; bu ırk sanki bugün hâlâ mevcutmuş gibi konuşmak ise düpedüz saçmalamak."[41] Fakat bu ifade, bir "bilimsel mit"e ya da 1915'te şu izleyen İtalyan fikrini geliştiren bir başka Yahudi bilgin olan Siegmund Feist'in düşüncelerine atıfta bulunan İtalyan bilimcilerin eleştirileri kadar az anlaşılmış olarak kaldı. Feist şunları demişti:

---

[40] I. Taylor, *The Origin of the Aryans*, Londra 1890, s. 226 ve devamı.

[41] S. Reinach, *L'Origine les Aryens, Histoire d'una controverse*, Paris 1892, s. 90.

İddia edilen Arî kökenleri, çağımızdan önceki ikinci yüzyılda Roma'da gelişen Troyalı kökenine ilişkin masallarla kolayca karşılaştırılabilir. Bu şekilde kendilerini Troyalılara bağlayan Franklar tarafından kabûl edildiği için, söz konusu mit hatırı sayılır bir süre yaşamıştı. Bugün hâlâ kabûl gören Arî mitinin yerini kısa zamanda Avrupa halklarının geçmişine ilişkin daha akla yakın ve daha bilimsel bir kavrayışın almasını umalım.[42]

Arî miti de tıpkı Troyalılar miti gibi Fransa ile Almanya arasında bir nifak elması hâline geldiğinden, Feist'in mukayesesi tamamen akla uygun bir şekilde daha bile ileri götürebilirdi. Almanya bakımından 1871 ile 1914 arasındaki asıl gelişme, Arîleri Almanya'ya ya da İskandinavya'ya yerleştirmekten oluşuyordu. Bu harekât bilim perdesi altında yürütüldü ve yüzyılın sonlarına doğru, artık konu hakkında yirmi yıl önce sandıklarından daha az şey bildiklerini; Avrupa halklarının atalarını Hindistan'da bulma umutlarının boşa çıktığını; hattâ aslında artık Arî ırkının da var olmadığını kabûl eden Virchow, Kollmann, Von Luschan ve başkaları gibi gerçek bilimcilerin doğal titizliğinden yararlandı.[43] Bunların kuşkuları ve bilimsel kaygıları, Virchow'un alaycı şekilde "İtalyanlar, Yunanlar vb. bütün uygar halkları ve tabiî başka türlüsü düşünülemez bile Troyalıları da, tarih öncesi Cermenlerden türet"tiklerini[44] gözlediği Pösche, Penka ve Kossina gibi yazarların bağırtılarıyla boğulmuştu. Almanya'da yirminci yüzyılda hâkim olacak ve Hitlercilikte her türlü bilimsel tarafsızlık gösterişini bir yana bırakacak olan düşünce okulu bu ikincisiydi. Bu akımın en ünlü sözcüsü antropolog Georg Heberer'in Thrungia'daki bir tarih öncesi sit alanıyla ilgili gözlemlerine kulak verelim:

Bu taşlar tarihin en önemli görüngülerinden biriyle bağlantılıdır, Hint-Cermenliğin doğuşu! En yüksek kültürel başarılara ulaşmaya çağrılı ırkın doğum yeri olacak bu Alman toprağına, bu Almanya'ya, mirasçıları olan bizler kayıtsız kalamayız. Biz, gerçekten bizim olan, bize başka yerden ulaşmayan, bize Doğu'dan gelmemiş olan bir miras ürettik. Bu miras burada kuruldu ve bin yıl için-

[42] S. Feist, "Archäologie und Indogermanentum", *Correspondenzblatt der deutschen Gesselschaft für Anthropologie...*, 1916, s. 68.

[43] R. Virchow, "Die Anthropologie in den letzten 20 Jahren", *Correspondenzblatt...*, 1889, s. 99; J. Kollmann, "Die Menschenrassen Europas und die Frage nach der Herkunft der Arier", *Correspondenzblatt...*, 1892, s. 105; F. von Luschan, "Die Anthropolgy Stellung der Juden", *Correspondenzblatt...*, 1895, s. 95.

[44] R. Virchow, *Correspondenzblatt...*, 1891, s. 77.

de gelişti. Bu gerçek bizi bâzı yükümlülüklerle karşı karşıya bırakıyor... Bugün bir kez daha, Avrupa'nın göbeğinde devâsa bir mücadele içinde yeni bir insanlık kuruluyor...[45]

"Kendini kendinden yaratmak" şeklindeki eski Alman geleneği bu yollarla korunmuş ya da yenilenmişti. Üçüncü Reich döneminde, *Arî insanı* ya da *Alman insanı* fikirlerinden çok Kuzey insanı fikrinin benimsendiğini hatırlatmaya değer. Aslına bakılırsa dolikosefal sarışınların oranı öyle abartılmıştı ki, Parti yetkilileri, esmer Almanların ya da kafaları yuvarlak olanların yeteneklerinin inkâr edilmemesini emreden bir genelge yayımlamak durumunda kalmıştı.[46]

Fransa'da on dokuzuncu yüzyıl sonunda meydana gelen çok daha karmaşık tartışma, İki Irk Hakkındaki Anlaşmazlık'ın bir devamıymış gibi gözükmektedir. Üçüncü Cumhuriyet cümbür cemaat Galyalı olmayı tercih etmişti, ama Cermenler reddedilmiş gibi gözükse de "dolikosarışın" kılığında geri dönüyorlardı. Ne olursa olsun, barışçıl burjuva Cumhuriyet'in sıkı destekçisi olan Broca'nın halefi Paul Topinard'ın tavrı bunu akla getirmektedir:

Gerçek aşağıdaki gibidir: Brennus'tan Vercingetorix'e, tarihin sözünü ettiği Galyalılar iki unsurdan oluşmuş bir halktı – sarışın, uzun boylu, dolikosefal, uzun-dar yüzlü vb. önderler ya da fâtihler ve kısa boylu, görece brakisefal, yuvarlak-ablak yüzlü halk yığınları. Brasikefaller daima baskı altındaydılar; Delfi'deki gibi, kendilerini tarlalarından koparan ve istilâlarını izlemeye zorlayan dolikosefallerin kurbanlarıydılar. Daha az talihsizleri, yoksul ve unutulmuş bir halk olarak dağlara sığınmıştı. Zamanla yazgıları değişti. Sarışınlar savaşçılıktan çıkıp tüccarlara ve sanayi işçilerine dönüştü. Brakisefaller yeniden rahat nefes

---

45 G. Heberer, *Rassengeschlichte Forschungim indogermanischen Urheimatsgebiet*, Jena 1943. Krş.; Karl Saller, *Die Rassenlehre des Nationalsozialismus*, Darmstad 1961, s. 57-9.

46 Dr Gross imzalı, 24 Ekim 1934 tarihli bir "Aussenpolitisches Amt der NSDAP an die Beauftragten tür Bevölkerungs-und Rassenpolitik bei den Gauleitungen" talimatnamesi. "Daha bir yıl önce, Kuzey ırkının fiziksel karakteristiklerine vurgu yapılmasına karşı enerjik bir tutum almak zorunda kalmıştım. Olgularca desteklenmeyen bu çok biçimsiz propaganda aşağılık duyguları uyandırıyor ve halk arasında büyüyen cemaat duygusuna tehdit oluşturuyor. Yukarıda işaret edilen arzu edilmeyen sonuçlardan kaçınmak için Alman halkı arasındaki farklı ırksal unsurlardan olabildiğince az söz edilmesi ya da hiç söz edilmemesi gereğinde ısrar etmiştim..." Krş.; L. Poliakov – J. Wulf, *Das Drite Reich und seine Denker*, Belin 1859, s. 411-13.

alabildiler. Dolisokefaller doğal olarak azalırken onlar doğal olarak doğurgan olduklarından sayıca çoğaldılar. Bugün, Fransa'da, başka ülkelerin yanı sıra Güney Almanya'da vs. çalışkan, dürüst, uzak görüşlü, barışçı ve vatansever nüfusu onlar oluşturuyor. Bundan geleceğin onlara ait olduğu sonucunu mu çıkarmalıyız?[47]

Şimdi de, doliko-sarışın Frankların baş şampiyonu Georges Vacher de Lapouge'un (1854-1936) görüşlerini inceleyelim. Ülkesinin geleceğinden çok umutsuzdu:

Fikir karışıklığı çok derin. Devrimin başarısızlığı aşikâr... [Devrim] her şeyden önce iktidar sâhipleri olarak dolikosefallerin yerini brakisefallerin almasıydı... Brakisefaller Devrim yoluyla güç kazandılar ve demokratik gelişmenin sonucu olarak, bu güç aşağı sınıfların elinde toplanmaya eğilimlidir. Tanımladığım şekilde, Arîler tamamiyle farklı bir şeydir. O *Homo Europaeus*'tur, Fransa'yı büyük kılmış olan, bugün üyelerine aramızda nâdir rastlanan, neredeyse tükenmiş bir ırk.[48]

Lapouge, Fransa'nın bütün talihsizliklerini Arîlerin tükenmesine bağlıyordu. *Antroposyoloji* adını verdiği kendi kafatasıbilimi yorumu zaman geçtikçe daha kötücül hâle geldi.

Zamanımızda kafatası göstergesinin lânetinin brakisefalleri, bütün brakisefal ırkları, efendilerini yitirdiklerinde yerine yenilerini arayan doğuştan köleler kılması – sâdece brakisefallerde ve köpeklerde ortak olan bir içgüdü – ciddî bir meseledir. Bunların her nerede olurlarsa olsun, doliko-sarışınların ve Arîlerin yokluğunda, Çinlilerin ve Yahudilerin hâkimiyeti altında yaşamaları çok ciddî bir meseledir...[49]

Lapouge şunu söyleyecek kadar ileri gitmişti: "Brakisefallerin ataları muhtemelen maymunlar gibi yaşarken Arîlerinki buğday yetiştiriyordu."[50] Sayıklıyor gibi görünüyorsa bile, bu hezeyanı dünya çapında yaygın bir delilikten besleniyordu:

Şimdi ulusların kendi içinde ve uluslar arasında açık bir ırk çatışması başlamak üzeredir ve insan, insanların eşitliği ve kardeşliği fikirlerinin doğaya aykırı olup olmadığını kendine sormadan edemiyor... *Gelecek yüzyılda kafatası göstergele-*

---

[47] P. Topinard, *L'Anthropologie*, IV (1893), s. 505.
[48] G. Vacher de Lapouge, *L'Aryen son rôle social*, Paris 1899, s. vıı, s. 22 ve 464.
[49] *A.g.e.*, s. 238.
[50] *A.g.e.*, s. 372-3.

rindeki bir ya da iki derecelik bir fark için insanların birbirlerini milyon milyon katledeceğine ikna olmuş bulunuyorum. İnsanlar, Kitabın öğretilerinin ve dilbilimsel akrabalıkların yerini alan bu işaretle tanımlanacak... ve son duygusallar en devâsa insan soykırımlarına tanıklık edebilecek.[51]

Dönemin bilimsel dergilerine ve yayınlarına bakmak, Sosyal Darvincilik denen kuramların bir uzantısı olan "sosyoantropolojinin" çok ciddiye alındığına insanı ikna ediyor. Lapouge, 2. Wilhelm'in kendisini "tek büyük Fransız" saydığı Almanya'da kesin bir saygı görüyordu,[52] ama başka ülkelerde de izleyicileri vardı. Bilimsel yöntemi büyük ölçüde, kafatası göstergeleri, dinsel inançlar, kentleşme oranları ve vergi gelirleri bakımından çeşitli bölgeleri birbiriyle kıyaslayan tablolar hazırlamaktan oluşuyordu.[53] Yakından bakıldığında bu korelasyonlardan bâzıları hemen hemen aynı zamanlarda Max Weber'i uğraştıranların aynısıydı, fakat Lapouge, ahlâk ve davranışın gizlerini yalnızca kafataslarından çıkarmaya çalışıyordu. Fransa'da Célestin Bouglé, Lapouge'un çalışmalarından etkilenmiş ve kendisine bilimsel doğruluk değil sâdece ilkeler düzeyinde saldırmıştı.[54] Bir başka çağdaşı, etkili Fransız filozof Alfred Fouillée, "doliko-sarışınların azalması"ndan ötürü Fransa'nın ve Avrupa'nın geleceğinin nasıl olacağını merâk ediyordu:

İçimizdeki Arî unsuru denen şey önem ve etki bakımından azaldıkça, bir kez daha, Galyalıların gelişinden önce olduğumuz gibi gitgide daha fazla Kelto-Slav ve "Turanlı" oluyoruz. Bu, kimi antropologların kaygı duymasına neden olan bir görüngü. Üstelik, daha az hızla da olsa bütün öbür Avrupa halklarına da bu oluyor... Sözün gelişi, Avrupa'da bizzat Almanya'yı da içeren genel bir Ruslaşma, kendiliğinden gelişen bir pan-Keltçilik, pan-Slavcılık var. Bu değişimin talihli ya da talihsiz sonuçlarını kestirebilmek için henüz erken, fakat üç oluşturucu ırkımız arasındaki dengenin bozulmuş olduğu kesin...[55]

---

[51] *A.g.e.*, s. vıı ve "lAnthropologie et la science politique", *Revue d'anthropologie*, 15 Mayıs 1887, s. 15.

[52] Bu kanaat G. Montandon tarafından bildirilir, "Georges Vacher de Lapouge" *L'Ethnie française*, Mayıs-Haziran 1941, s. 5.

[53] Krş.; *L'Aryen son rôle social*, özellikle s. 413-61.

[54] Krş.; V. Bouglé, "Anthropologie et démocratie", *Revue de métaphysique et de morale*, V (1897).

[55] A. Fouillée, "Dégénérescence? Le passé et le présent de Notre race", *Revue des Deux Mondes*, 1895 (5). s. 815. Aynı zamanda bkz. Fouillée'nin Fransızların "ırksal karışımı hakkındaki görüşlerini geliştirdiği *Asquisse psychologieque des peuples européens* (1903).

Fouillée, Fransa'nın özel dehâsını Cermen, Kelt ve Latin kanının uyumlu oranlamasında buluyordu. Bu fikir, Restorasyon döneminde romantik tarihçilerce geliştirilmiş ve Dreyfus olayı döneminde Dreyfus karşıtları arasında milliyetçilerle ırkçılar arasında bir bölünmeye yol açacak ölçüde güç kazanmıştı. Bu bağlamda *Action française*'in* çelişkilerine bir göz atmaya değer. Dreyfus olayının sonucunda ortaya çıkan bu parti, kadîm geçmişi idealize edişi, "içgüdülere" ve bir nefret ve şiddet tapıncına olan eğilimiyle çoğu kez Alman nasyonal-sosyalizmi ile karşılaştırılır.[56] Atalar tapımında o kadar kapsayıcıydı ki sâdece Yahudi ırkını dışarıda bırakıyordu. *Action française*, Keltleri, Ligüryalıları, Galatları, Yunanları, Cermenleri ve Romalıları panteonuna seve seve kabûl etmişti. Partinin siyasal bakımdan görece güçsüzlüğünden yekpâre bir temel köken miti formüle etmekteki başarısızlığının sorumlu olduğu düşünülebilir (sırf "milletin babası" olarak Fransa kralına biat etmek tatmin edici bir ikame sağlamıyordu). Üstelik, insan bu örnekte, Fransa'daki otantik Batılı gelenek ile Almanlarla Slavların "otoktonluk" iddiaları arasındaki bu çalışmanın ilk bölümünde vurgulanan karşıtlığı bir kez daha fark edebilir. Charles Maurras, İngilizlerin "Latinliğ"inden söz edecek kadar ileri gitmişti. Bu şaşkın ırkçı, bir başka vesileyle *Güneş Kral*'ın nesebini şöyle yüceltmişti:

> Bu "büyük Fransız" 14. Lui'de... İspanyol ve İtalyan soyları ne abartılmalı, ne küçümsenmelidir. Bunlar var. Belki bunlar, çok saf Kelto-Galat özelliklerin daha kalıcı ve belirgin şekilde görülmesine engel olmaktan çok, yardımcı oluyor. Louis Bertrand "bir Latin'in" diyor. Fakat insan daha da geriye, Yunanistan ile Roma arasındaki en kadîm bağlarımızı kısmen açıklayan Galya ön-Latinliğine gidebilir.[57]

Maurras'nın geleneksel ve resmî olarak Fransız krallarının *Frank* soya-

---

* Fransa'da, Dreyfus olayı sırasında Sol'un güç kazanmasına karşı bir tepki olarak 1898'de gerici aydınlarca kurulan kralcı, aşırı sağcı, milliyetçi, karşı devrimci, oldukça etkili entelektüel-siyasal grup. Nazi işgâli sırasında üyelerinin bir kısmının komünizm karşıtlıklarının ağır basmasıyla işbirlikçilik ve muhbirliğe düşmesi, milliyetçilikleri ağır basan başkalarının Direniş hareketine katılmasıyla dağılmışsa da, savaş sonrasında yeniden kurulmuş küçük bir grup olarak yüzyılı aşkın bir süredir varlığını sürdürmektedir. *–y.h.*

56 Krş.; Mme Capitan Peter'in tezi, *Une pensée de droite: l'Action française*, Paris 1970.

57 *A.g.e.*

ğacını savunduğu görülecektir. *Action française*'in aynı çelişkileri ya da açmazları Jacques Bainville'in *Fransa Tarihi* kitabının başında yer verdiği (Michelet tarafından yazılmış olabilecek) şu satırlarda da görülür:

> orta boylu ve esmer Ligüryalılar ve İberler hâlâ Fransız nüfusunun temelini sağlar. Druidlerin gelenekleri bize Galyalıların kısmen yerli, kısmen Kuzeyden ve Ren'in ötesinden gelen göçmenler olduğunu öğretir. Böylece, tarih öncesi zamanlarda ırklar arasında bir kaynaşma başlamıştı. Fransız halkı bir karışımdır. Bir ırktan daha iyisidir. Bir ulustur... daha Clovis'in ihtida ettirilmesi gerekmekteydi... Fransa'nın o zaman başlamış olduğu söylenebilir. Uygarlığı, maddî gücü bu barbarların eline bırakırken yeni Frank akışlarına dayanmaya yetecek kadar kuvvetliydi. Ve Frank gücüne ihtiyacı vardı. İncelik kazandırmak üzere insanları asimile edebilme yeteneğindeydi. Uygarlığıyla birlikte dini de Romalıydı...[58]

Bütün bunlara bakıldıkta Paris'in Hitler yanlısı antropologlarının 1940-44 arasında *Action française*'e "Action Maranne" (yâni Marrano ya da gizli Yahudi) adını takmaları pek şaşırtıcı gelmeyecektir ve bizzat Maurras da Nazi sempatizanı antropolog Motandon tarafından Latino-Samî prototipi olarak tanımlanacaktı.[59]

IRKSAL MANİHEİZM

On dokuzuncu yüzyıl sonlarına doğru bütün bilim dalları bilimcilerin çoğunu uzmanlaşmaya icbar edecek şekilde karmaşıklaşmıştı. Popülerleştiriciler ve ders kitabı yazarları üniversitelerle kamu arasında aracılık rolünü üstlenmişti ve kamuyu sâdece "Arî ırkı" değil, onun en aşikârı Samî ırkı olan antitezleri hakkında da bilgilendirenler, özellikle popüleştiricilerdi. Ama başkaları da vardı. Yakından incelendiğinde gerçek Arî'nin eşit şekilde renkli insanların, proleterlerin ya da kadınların karşısına konarak tanımlanabilen üst ya da orta sınıflardan Batılı ve erkek insan olduğu görülür. Thomas Huxley gibi, kadınların ve Zencilerin özgürleştirilmesinden yana bir liberal bilimci bile her iki kesimin de doğuştan aşağı olduğuna olan inancını korumuştu.[60] Başka bilginler daha

---

[58] J. Bainville, *Histoire de France*, "Livre de Poche" 164 basımı, s. 7 ve 18.

[59] Krş.: G. Montaldon, "L'aryanisme français", *L'Ethnie française*, Nisan 1941, s. 5.

[60] Th. Huxley, *Emancipation – black and white*, "Lay sermons... , Londra 1887, s. 18 ve devamı.

da ileri gitmişti. Tek bir örneği ele alalım, Fransız şarkiyatçı Émile Burnouf, Çinlilerin ve Samîlerin kafatası yapılarının onların metafiziğin – ve Hıristiyanlığın – harikalarını idrak etmesini imkânsız kıldığını beyân etmişti.[61]

Renan, 1890'da bilimin ilerlemesini tartışırken şu sonuca varmıştı: "Uygarlık sürecini yöneten genel yasalar anlaşıldı. Irkların eşitsizliği bulundu..."[62]

On dokuzuncu yüzyıl sonlarının bütün bu görüşleri, von Hellwald'ın Cermen dilleri konuşulan ülkelerde otorite sayılan büyük tarihsel ansiklopedisi *Kulturgeschihte*'de yansıma bulmuştu. Bu çalışmaya tam yirmi tanınmış uzman katkıda bulunmuştu. İçlerinde en önemlisi, giriş bölümü "Irklar ve Tarih" konusuna ayrılmış *Kraft und Stoff* (*Kuvvet ve Madde*) adlı materyalist bildirgenin yazarı Ludwig Büchner idi. Büchner, ilkellerin zihinlerini soyut fikirler düzeyine yükseltmekteki bilişsel yetersizliklerini göstermek için örnek olarak Avusturalyalı erkeği değil de eşini, "vahşî ve aşağılık Avusturalyalının iş görmekten tükenmiş, ancak birkaç soyut kelime kullanan, dörtten ötesini saymayı beceremeyen, öz-farkındalığa sâhip olmayan ve varlığının doğasını dışa yansıtamayan karısını"[63] almakla bir taşla iki kuş vurmuş oluyordu. Dahası, insan ilerlemesine dair fikirlerden de etkilenmiş olan Büchner, Aklar ile Karalar arasındaki entelektüel uçurumun ilkinin daima ikincisinden daha hızlı gelişmesinden dolayı daha da artmak zorunda olduğunu bildiriyordu.[64] Darwin'in izleyicilerinden olan Karl Vogt, şu yasayı kadınlara uyguladı: "Kafatası hacmi söz konusu olduğu kadarıyla, cinsiyetler arasındaki farklar, ırkın gelişmesine bağlı olarak artar, öyle ki, Avrupalı erkek Avrupalı kadını, erkek Zencinin dişi Zenciyi bıraktığından daha fazla geride bırakmıştır."[65] Büchner'in görüşüne göre uygarlaşmamış ve

---

[61] É. Burnouf, *La sciece des religions*, Paris 1885, özellikle s. 229. "En yüksek soyut kurgular bu ırk için [Çinliler] erişilmezdir, aynı şekilde bunların kök saldığı bölüm de beyinlerinde yoktur. Dinin özü olan metafiziği kavrama yeteğinde olmayışları da bu yüzdendir..." ve s. 99 "Bir bütün olarak alındığında, Hıristiyanlık bir Arî öğretisidir" vs.

[62] E. Renan, *L'avenir de la science*, 1890 önsözü (*Œuvres...*, *op. cit.*, C. III, s. 724).

[63] Büchner, *Conférences sur la théorie darwinienne*, Paris 1869, s. 132.

[64] "Aşağı ırk" 1/16 oranında ilerlerken, "ak ırk" 2/32 oranında ilerleyecek ve böylece ara daha da açılacaktır. Büchner, *Volkstum und Geschichte*; Fr. Von Hellwald, *Kulturgeschichte* Leipzig 1896, C. I, s. 105.

[65] Aktaran, Ch. Darwin, *The Descent of Man, op. cit.*, s. 85, 2. not.

vahşî "aşağı sınıflar" birçok bakımdan ilkel insanlarla kıyaslanabilirdi.[66] Onun açısından belirleyici şey "kan akrabalığı" idi. Bu *Blutsverwandschaft*, "toplumsal organizmanın oluştuğu tek tek hücreleri bir arada tutan gerçek ve koparılamaz bağ" idi, "fiziksel ve mânevî özelliklerin, arzuların ve ihtiyaçların" kuşaktan kuşağa "miras bırakılması" da bu kan bağı sâyesindeydi.[67] Irklar arasındaki ayrımlar da bundandı. Arî ve Samî gibi iki farklı ırkın kaynaşması imkânsız olmakla kalmayıp, "hayvan ve bitki dünyasında olduğu gibi insanlar arasında da birlik ancak benzerler arasında sağlanabilir. Doğa özünde aristokratiktir ve öyle kalır ve de kanın saflığına karşı her türlü girişimi amansızca cezalandırır." idi.[68] Von Hellwald'ın *Kulturgeschichte*'inin başka fikirlere de yer vermiş olduğu doğrudur. Katkıda bulunanlardan biri olan ve ansiklopedinin genel sunuşunu yazan Profesör Otto Henne am Rhyn, bütün insan ırklarının uyumlu bir kaynaşmasını umut ediyordu.[69] Von Hellwald, eklektikçiliğinden dolayı, Samîlerin tarihini ve geleneklerini Friedrich Schwally ile birlikte kendisi kaleme alırken, "kadîm zamanlardaki Arîler" hakkındaki bölümün yazımını şaşırtıcı şekilde Profesör Salomon Lefmann'a vermişti. Von Hellwald'ın gözünde Yahudi ile Hıristiyan arasındaki karşıtlık kendisini Samîler ile Arîler arasındaki karşıtlığa indirgemişti. Yahudi, her yerde ve her zaman bir yabancı ve bir işgâlci olarak kalmıştı ve ihtida etmesi doğurduğu husumeti hiçbir şekilde değiştiremezdi. "Yahudi karşıtı önyargı, farklı ırklardan insanlar her nerede temasa geçse ortaya çıkan bir çeşit içgüdüsel ve doğal duygudur."[70] Schwally, Yahudi devletinin yıkılışının üzerinden neredeyse iki bin yıl geçmişken "Yahudi ırkının dünyayı kaplamış" olduğuna işaret ederek bu "yok edilemez ırk"ın gurur ve kibri üzerinde uzun uzadıya durmuştu.[71] Bunu istemiş olsaydı bile, Salomon Lefmann'ın hatır-gönül bilmez meslekdaşlarına anladıkları dilden karşılık vermesi zordu – özellikle de 1879'dan beri Yahudi karşıtı kışkırtmanın, "Yahudiler bizim talihsizliğimizdir" sloganının yaratıcısı ünlü tarihçi Heinrich von Treitschke'nin koruyuculuğunda üniversitelere sızmış olmasından dolayı.

---

66 *Volkstum und Geschichte, op. cit.*, s. 159-74.
67 *A.g.e.*, s. 71.
68 *A.g.e.*, 106.
69 *A.g.e.*, *Einleitung*, C. I, s. 20.
70 *A.g.e.*, C. III, s. 600.
71 *A.g.e.*, C. I, s. 399 ve devamı, özellikle s. 475-8.

Julius Lippert tarafından hazırlanan daha küçük hacimli bir Alman *Kulturgeschichte*'i Arî tarımcıları Samî çobanların karşısına çıkardı. Yahudilikte bir ana-tanrıça mitinin yokluğu ona Yahudilerin tarımı icât etmekteki yeteneksizliğinin kanıtı olarak görünüyordu ve onları ak ırkın "tamamiyle kuru bir dalı" olarak tanımladı.[72] Samîlerin aşağılığını kanıtlamanın çok çeşitli yolları vardı ve bunlara sâdece Almanya'da başvurulmadı. Popüler Alman doğa-bilimcisi Alfred Brehm'in kitaplarını çevirtirken, Fransız yayımcısı, *Hayvanların Hayatı* başlıklı kitabına *İnsan Irkları* başlığıyla tamamlayıcı bir cilt eklemeyi düşünmüştü. Bu görev, antropolog René Verneau'ya verildi. "Ak ağaç"ın "Samî dalının" bir budağı olan İbrani boyları bu kitapta pek hayırla anılmıyordu:

> "Özellikle Fransa'da, bir Yahudi'nin hayatı dış görünüşte herkesinkiyle aynıdır. O, ancak temizlikten yoksunluğuyla, aç gözlülüğüyle, uşakça karakteriyle, sebt gününe riayet edişiyle, sâdece belli yiyecekleri yemesiyle ayırt edilebilir... Yukarıda söylenenler büyük ölçüde bütün dünyadaki Yahudiler için de geçerli sayılabilir. Her nerede yaşarsa yaşasınlar, ahlâk anlayışları dünyanın Tanrının halkına ait olduğu fikrinde toplanır. İnançsızların sâhip olduğu ne varsa Yahudilerin elinden alınmıştır. Bu yüzden onlar bunları güç kullanarak geri alamadıkları için hileyle geri alma hakkına sâhiptir. Eğer bunda başarılı olurlarsa sâdece ellerinden alınmış mallarını geri almış olurlar."[73]

Fransız bilimsel düşüncesinin gelişiminde Gustave Le Bon belli bir özgünlüğü olan bir düşünür olarak belli bir yere sâhiptir. Fakat, bu konuda söylediği her şey – Arî teriminin kullanılışı dışında – Voltaire tarafından daha önce daha etkili bir tarzda söylenmiş olduğundan, Yahudi karşıtı açıklamaları özgünlükten tamamen yoksundur.[74]

---

[72] Krş.; J. Lippert, *Kulturgeschichte der Menschheit in ihrem organischen Aufbau*, Stuttgart 1886, C. I, s. 477 ve 186. Bu eser uzun süre alanında otorite kabûl edilmiş ve G. Murdock'un çevirisiyle *The Evolution of Culture* başlığıyla 193 yılında ABD'de yayımlanmıştır.

[73] A. E. Brehm, *Merveilles de la nature: Les races humaines*, A. De Quatrefages'ın önsözüyle Dr. R. Verneau çevirisi, Paris 1890, s. 557.

[74] "Yahudiler, bir uygarlığı oluşturan ne sanatlara, ne bilimlere, ne sanayilere ne de hiçbir şeye sâhiptir. İnsan bilgisine en ufak bir katkıları olduğu hiçbir zaman görülmemiştir... Başka hiçbir halk, Tevrat gibi her sayfasında o kadar çok müstehcen hikâye içeren bir kitap bırakmamıştır. Vedalar, Avesta, Budist metinleri, Kur'an gibi dünyanın bütün yazmaları incelense ona benzer bir şey bulunamaz... Yahudilerin ve Arîlerin duygu ve düşünceleri arasında gerçek bir uçurum vardır..." G. Le Bon, "Du rôle des Juifs dans l'histoire de la civilization", *Revue scietifique*, 1888, s. 386. 493 ve devamı.

Fransız anti-semitizminin dikkatleri 1871'de uğranılan ulusal utançtan uzağa çekmeye hizmet ettiği sık sık söylenmiştir. *Figaro*'da 1883'te çıkan harcıâlem bir yazı bu durumun dikkate değer bir örneğidir. Yazar René Lagrange, Prusya askerlerinin Paris'e muzaffer girişini canlandırmaya çalışıyordu. Prusyalıların Ârîliğini reddetmek şöyle dursun, onları târif ederken, Clovis ile arkadaşlarının anılarına saygı sunuyora benziyordu:

> Pek çoğu zırhlı süvarilerin parlak üniformaları içindeydi. Alınlıkları hayâlî hayvan figürleriyle bezenmiş tolgalar takmış, göğüs zırhlarına armalar işlenmiş bu biniciler Mart güneşinin ilk ışıkları altında ışıldıyordu. Aristokratik savaşçıların çehreleri erkeksi silâhlarıyla uyum içindeydi. Görünüm muazzamdı. Kadîm zamanlarda Tacitus'un kalemiyle çizilen tasviri en inandırıcı şekilde hatırlatır şekilde, saçları sarı ve kızıl, bıyıkları gür ve uzun, bedenleri güzel ve aynı zamanda dinç, yırtıcı bir ateşle aydınlanan gözleri berrak ve gök mavisi idi...

Fethedilenin hıncı, Lagrange'ın anlatımında daha sonra ortaya çıkar:

> Askerî grubun hemen ardından sivillerden oluşan bir grup geldi. Bu ikinci grup birincisinden daha bile tuhaftı. Zırhlarla ve parlak metalle kaplı atlıların ardından, kahverenkli uzun, yumuşak pardesüler giyinmiş garip bir grup insan sanki onların eğerlerinin iki yanından sarkar gibi ilerliyordu. Tedirgin suratları ve altın gözlükleri, kıvrım kıvrım olmuş kirli kahverengi sakalları, geniş kenarlı şapkaları vardı. Bunlar, Alman ordusunu akbaba gibi izleyen Yahudi bankerlerdi, birçok Isaac Laquedem.* Kılıklarından mesleklerini tahmin etmek kolaydı. İşte, milyonlarımızı kasalarımızdan boşaltmakla görevli Yahudi muhasebeciler ve maliyeciler buradaydı...[75]

La France juvie'de Édouard Drumont da kartalların ve akbabaların bu geçit törenine tanıklık ctmişti. Alman ordusunun 1940'da Paris'e girişinin de çok benzer bir şekilde târif edildiğini buna ekleyebiliriz, tek farkla ki bu târife Yahudilerle ilgili fanteziler eklenmemişti.[76]

---

* Hıristiyan folkloründe çarmıhtaki İsa'ya hakaret ettiği için hiçbir insanî bağ kuramadan kıyamete dek yeryüzünde dolaşmaya mahkûm edildiğine inanılan lânetli Gezgin Yahudi'ye verilen adlardan biri. *–ç.n.*

[75] *Le Figaro* 28 Şubat 1882; krş. *La France juive*, Paris 1943 basımı, C. I, s. 398-401.

[76] "Mavi gözlü koca adamlar başka ülkelerde ölmeye gittiler. Yerlerini, kitabına gereğinden fazla uygun üniformaları aslında sivil olduklarını düşündüren şiş göbekli kişiler aldı. Bunlar kültürel ve iktisadî işgâlin uygulayıcılarıydı. Sayısına bereket Sonderführerler bir yana, Kriegverwaltungschef, Oberkriegverwaltungst rat, Sturmbannführer gibi her biri birbirinden uzun ve karmaşık ünvânlar taşıyorlardı..."Gérard Walter, *La Vie à Paris sous l'Occpationi 1940-1941*, Paris 1960.

İsviçreli bilgin Alphonse de Candolle'un, 1873'de daha bile olağandışı bir görüsü olmuştu. Bu, bütünüyle Yahudilerle iskân edilen ve üstelik bu yüzden mutlu ve barışçı bir yer olan bir Avrupa'ydı.

> Şâyet Avrupa tamamen Yahudilerle iskân edilmiş olsa idi, gerçekten benzersiz bir görüntüye şahit olurduk. Artık savaşlar olmazdı ve mânevî duyarlılıklarımız daha az çığrından çıkardı; milyonlarca insanın elinden her çeşidinden yararlı iş alınmamış olur; vergilerin ve kamu borçlarının ortadan kalktığı görülürdü. Yahudilerin edebiyata, bilimlere, sanata ve hepsinden fazla müziğe olan iyi bilinen eğilimleri sâyesinde bunlar son derece gelişirdi. Mülkiyete yönelik saldırılara nâdiren şiddet eşlik ederken, kişilere yönelik saldırılar da azalırdı. Kafa ve kol emeğinin iktisatla birleşmesi sâyesinde zenginlikler muazzam ölçüde artardı. Bu zenginlikler bol bol yapılan hayır işleriyle dağıtılırdı. Devlet ile kilise arasında çatışma olmaz, ya da en kötü durumda, bu çatışma ikincil konularla sınırlı kalırdı. Ne yazık ki, kaynakların bâzı kötüye kullanımlarına rastlanır ve devlet memurları arasında bâzı usülsüzlükler görülürdü. Evlilikler erken yapılır, sayıca çoğalır ve genellikle bozulmazdı. Bu yüzden ahlâk gevşekliğinden kaynaklanan kötülükler azalırdı. Buna sıkı hijyen kuralları da eklenince sonuç, sağlıklı ve güzel bir nüfus olurdu...

Ne var ki, diye devam ediyordu Candolle, Arîler kısa sürede ölümcül bir saldırıya geçeceklerinden bu ideal Yahudi uygarlığının ömrü uzun olmazdı. "Avrupa'da ya da komşu ülkelerde sayıları ne kadar az olursa olsun, Yunanların ya da Latinlerin, Kantabrialıların* ya da Keltlerin, Almanların, Slavların ya da Hunların bâzı çocukları kalmışsa, kurgulamış olduğumuz toplum kısa zamanda boyun eğdirilmiş, ırzına geçilmiş ve talan edilmiş olurdu... Avrupa'da hiç barbar kalmamış olsa uzak denizlerden başkaları gelirdi... Doğal tarihin yasaları böyledir."[77]

Adı *Bilimin ve Bilimcilerin Tarihi* olan bir kitapta bu Samî yanlısı ütopyanın neden yer aldığını sormak iyi olabilir. Aslına bakılırsa, Candolle "atavizmin" yâni kalıtımın ezici gücünü kanıtlamaya uğraşıyordu. Bu yüzden iddiası yönünde bir hisse çıkarılması için anlatısına bu kıssayı, Yahudi kibarlığı ile Hıristiyanların ya da Arîlerin vahşîliğini dâhil etmişti:

> Eski Ahit... Kısasın sert yasasını kabûl eder: Göze göz, dişe diş. Öte yandan Ye-

---

s. 39.

* İspanya'da Cantabria bölgesinin halkı. Burada İspanyolların en eski "ırk ataları" kast ediliyor. *–ç.n.*

[77] A. de Candolle, *Histoire de la science et des savants depuis deux siècles...*, Cenevre 1873, s. 400-408.

ni Ahit, kibarlık, hayırseverlik ve alçak gönüllülükten esinlenmiştir... İnsanları sâdece dinsel öğreti eğitmiş olsaydı, İsrailoğulları şiddet yanlısı, Hıristiyanlar yumuşakbaşlı olabilirdi oysa gördüğümüz tam tersidir... Yahudi ırkı en eski ve en uygar ırklardan biridir ve başka ırklarla karışmamıştır... Bu yüzden, İsrailoğullarının kibarlığı ne dinlerinden ne de aldıkları eğitimden kaynaklanır. Doğal tarih buna daha iyi bir açıklama sağlar.

Böylece, iyi niyetine ve kafasında alışılmış değerler skalasını taşıyor olmasına rağmen Condolle, tarihin esas anahtarını aramak için gene de doğaya ya da ırka bakıyordu. Bu çeşit bir ırksal determinizm on dokuzuncu yüzyıl sonuna dek bilim dünyasında alanın hâkimi oldu. Ve ancak o zamandır ki kamuoyunda artık bir itikat ilkesi olarak kabûl görmüş başka görüşler için yer açmaya başladı. Bu durum Fransız eleştirel düşünür Jean Finot tarafından 1904'te şöyle anlatılıyordu:

Dahası, bilimsel muhayyilenin en ufak bir eleştiriye tâbi tutulmaksızın körü körüne benimsenen bu ürünleri, tarih el kitaplarına ve ders kitaplarına girdi. Bugün, eğitimli her bin Avrupalıdan dokuz yüz doksan dokuzu kendi Arî kökenlerinin otantikliğine inanmış durumdadır... Bu neredeyse bir aksiyom hâlini almıştır. Modern sosyoloji, tarih, siyaset ve edebiyat, Avrupalının bilincine böyle derinden kök salmış olan bu öğretiyi izleyerek, Arîleri durmadan ister Samî olsun ister Moğol, başka halklarla karşı karşıya getirdi. Arî kökeni, Avrupa'nın yüksek ahlâğının ve başlıca sâkinlerinin erdemlerinin kendisinden türediği farzedilen bir çeşit nimet kaynağı hâline geldi... Çağdaş sosyoloji jargonunda iki zihniyet ya da iki çeşit mâneviyat arasında bir kıyaslama yapılacağında, bunları birbirinden "Arî" ya da "gayri Arî" diyerek ayırt etmek âdet oldu. Bununla her şeyin açıklandığı farz ediliyor.[78]

ÂDEM'DEN ÖNCEKİLERDEN PSİKANALİZE

Bory de Saint-Vincent gibi bir çoklu türeyişçinin bilimsel inançlarının Hıristiyan geleneğiyle hiçbir şekilde çelişmediğini göstermek için on dokuzuncu yüzyıl başında ne zahmetlere katlanmış olduğunu görmüştük. Yarım yüzyıl sonra işler çok değişmişti. Bâzı Hıristiyan gelenekçiler, artık çoklu türeyişçiliği her şeyi silip süpüren evrim kuramına karşı son sığınak olarak görmeye başlamıştı; çünkü çoklu türeyişçilik hayvanlar âlemini kapsayacak şekilde genişletildiğinde Kitabın Yaradılış anlatısını desteklemek üzere kullanılabilirdi (türlerin "çifter çifter" yara-

[78] J. Finot. *Le préjuge des races*; Paris 1960, s. 354-7.

tılmış olduğu anlamında). Eski Âdem'den öncekiler kuramını bu amaç için yeniden canlandıran ilk yazarlar, kölecilik yanlısı iki Amerikalı, Nott ile Gliddon oldu. Bunlar, *Types of Mankind* adlı ortak kitaplarında tek otorite olarak bilimi kullanarak "Cenab-ı Hakkın yarattığı ilk İbrani çiftine nakşetmiş olduğu aynı özellikleri, hayvansal hayatın organik bir yasası uyarınca, değişmeden muhafaza etmiş" bir halk olarak tanımladıkları Yahudiler için kararlı bir şekilde ayrı bir sınıflandırma benimsemişlerdi. Özellikle Karalar olmak üzere öbür ırklar da ayrı ayrı yaratılmıştı: "Kuşkusuz ki Cenab-ı Hak bütün insan ırklarını ta başından ayırmıştı."[79] Nott ile Gliddon örneğinde bundan çıkacak siyasal sonuç son derece açıktı.

Nott ile Gliddon'ın kitabının önsözünü "ayrı yaratılış" kuramı aracılığıyla evrime saldırmakta hiçbir çabadan kaçınmayan ünlü doğacı Louis Agassiz yazmıştı ve kitabın en başta gelen bilimsel kefili de o idi. Agassiz, geçmişte yapıldığı gibi insanla maymun, insanla hayvan arasındaki ayrımın korunmasının zorunlu olduğunu açıkladı.[80] Aslında, [bu iki tür arasındaki, *–ç.n.*] boşluğu kapatmak ve aradaki yitik halkayı bulmak için evrimciler değişik insan ırkları arasına yeni engeller dikmek üzere çeşitli bilimsel bahaneler kullanıyor olduğundan, daha yakından incelendiğinde, savunduğu dâva ancak yarı yarıya yitirilmişti. (Darwin'in kendisinin öncülerinden biri saydığı) Anatomist Schaafhausen[81] tarafından yapılan bir konuşma, ak Avrupalıların bu süreçten nasıl bir psikolojik tatmin aldığını anlamamızı sağlıyor.

Schaafhausen, 1866'da "daha önceki dünya ile şimdiki dünya arasındaki, insan ile hayvan arasındaki ayrım duvarının çökmüş" olduğunu ilân ederek şu açıklamayı yapmıştı:

> Yüksek düzeydeki maymunlar hakkında bilgi edinmiş olduğumuzdan, bizi onlardan ayıran uçurum bize daha az geniş gibi gözüküyor... Aşağı ırkların ve daha önemlisi insan fosillerinin fiziksel yapıları, bunların bâzı karakterlerini hiç kuşkusuz hayvan doğasına son derece yakın olarak görmemiz gerektiğini anlamamızı sağladığından, bu uçurum çok çabuk kapanıyor.

---

[79] J. C. Nott ve G. R. Gliddon, *Types of Mankind*..., Londra 1854, s. 115 ve devamı.

[80] "İnsan ile hayvanların kökenlerinin birbirine karıştırılacağı zamanın gelmekte olduğunu gördüğümden, farklı insan ırklarının bağımsız bir kökene sâhip olması gerektiği görüşünü uzun süredir savundum..." vs.

[81] Krş.; *Türlerin Kökeni*'nin başlangıcındaki Tarihsel Giriş. Schaafhausen Darwin'ın *İnsanın Türeyişi*'nde de en sık alıntı yaptığı yazarlardan biridir.

Bâzı yerlilerin "dinin yüce fikirlerine" ulaşmaya açık olmadığı olgusu bu karakteristiklerden biriydi. Bu yüzden Schaafhausen "insanın çoklu kökeni" tezini kabûl etti: "...Bu kanaat Asya ve Afrika maymunlarıyla bu bölgelerde yaşayan çeşitli insan ırkları arasındaki bâzı benzerliklerle daha da destekleniyor" idi.

Aynı zamanda inançlı bir Hıristiyan da olan bu anatomist, "Bilimimiz mâneviyatımızla çelişmez. Ne insanda ruhu, ne doğada Tanrıyı inkâr eder; insanı ruhun ölmezliğine olan inancından aldığı teselliden mahrum bırakmayı düşünmek akıllıca değildir."[82] görüşünde ısrarlıydı.

Artık sanki öyle görünüyordu ki *insanın hayvanlara yakınlığıyla bozulmuş olan denge, dinin ya da ahlâğın yüce fikirlerini alabilen insanlar ile "hayvan doğasına çok yakın" olan öbürleri arasında yapılan ayrımla yeniden kurulmaktaydı.* Çok geçmeden, Darwin'in materyalist bir izleyicisi olup ahlâkî ilkelerle idealist Agassiz ve Schaafhausen kadar ilgilenen ve "insan tiplerinin sıralamasının" Zenciden başlayıp Alman ile doruğuna ulaştığına[83] inanan Karl Vogt, insanın kökenlerinin "çokırklı kuramı"nın temellerini atacaktı.[84] Değişik taraftarlarınca geliştirilen bu hafifçe değiştirilmiş çoklu türeyişçilik, aşağıdaki tabloyla özetlendiği biçimde, her insan ırkını temel büyük insansı maymun ırklarından birine bağlıyordu:[85]

Bu yazarlar ak adamı öbürlerinden daha zekî olduğu bilinen bir maymun türüne bağlama eğilimindeydi. Böylece anatomist Klaatsch, Hint-Cermenleri Orinyaklılar* aracılığıyla Orangutana, Zencileri Neandertel adamı aracılığıyla Gorile bağladı.[86] Aynı sıralarda insanın daha u-

---

[82] H. Schaafhausen, *Les questions anthropologiques de Notre temps.* Alman doğacı ve hekimlerinin bir kongresinde yaptığı bir konuşma; *Revue scientifique*, 1866, s. 769-76.

[83] Vogt, insanlarla insansı maymunları mukayese ederken şöyle yazmıştı: "Bu kıyaslamayı yapmak için bir yanda Zenci öbür yanda Alman olmak üzere insan tipleri yelpazesinin neredeyse en uzak uçlarında yer alan iki tipi seçtik..." C. Vogt, *Leços sur l'homme...*, Paris 1865, s. 223.

[84] *A.g.e.*, s. 623 ve devamı.

[85] Krş.; H.-V. Vallois, "Les preuves anatomiques d l'origine monophylétique del'homme", *L'Anthropologie* XXXIX (1929), s. 78.

* Avrupa ve Güneybatı Asya'da kalıntıları bulunmuş, günümüzden 45 ilâ 35 bin yıl önce yaşamış insan toplulukları. İlk kalıntılar Fransa'daki Aurignac sit alanında bulunduğundan böyle adlandırıldılar. *–ç.n.*

[86] Krş.; H. Klaatsch, *DerWerdegang der Menscheit und die Entsehung de Kultur*, Bonn 1920, s. 90.

Kuramı Öne süren	GORİL	ŞEMPANZE	CİBON	ORANGUTAN
Klaatsch		Zenciler	Moğollar(?)	Malaylar, Avrupalılar
Sergi		Zenciler	genel olarak Sarı Irklar	
Sera	Andamanlar	Zenciler		Moğollar, Sarı Irklar
Arldt	Zenciler	Beyazlar		

çuk demeye tereddüt edeceği başka kurgular (ki bunların sonuncusu biyolog Lecomte du Noüy'e aittir),[87] Kutsal Kitap tefsirlerine atıflarla bu yeni çoklu türeyiş kuramlarının desteğine koşulmuştu. Böylelikle Darvincilik ihtilâfının doruğunda olunduğu bir sırada birkaç İngiliz yazar eski Âdem'den öncekiler kuramını canlandırmaya teşebbüs etti. Bunlardan kimisi, Dundee'de toplanan antropoloji konferansındaki Dr Vivian gibi Agassiz'in kuramına başvuruyor ve başka başka birçok Âdem'in gelip geçmiş olup Yahudi Âdem'in bunların sonuncusundan ibaret bulunduğu sonucuna varıyordu.[88] Rahip Dunbar Heath ya da George Harris gibi başkalarıysa Agassiz'e ve doğal tarihe boş verip Kitap tefsirlerine sarılmıştı – Kitap'ta Kain'in (Kâbil) kardeşi Hâbil'i öldürdükten sonra insanlar arasında bir kaçak olduğu yazılmamış mıydı, bu da yeryüzünde Kâbil ile ana-babasından önce de insanların var olduğunu kanıtlamıyor muydu?[89] Fakat bu çeşit bir Âdem'den öncekiler anlayışı, hatırı sayılır bir yandaş kitlesi toplayamayacak kadar çağın bilimsel ruhuna ters düşüyordu. Buna karşılık, Yahudiler ile öbür insanların doğaları arasında radikal bir farklılığın bulunduğunu varsayan bir başka kuram yandaş bulmakta daha başarılı olacaktı.

Yahudi-Hıristiyan çatışması o zaman dek "doğal" bir çatışma yâni

[87] Krş.; M Grison, *Problèmes d'origines...*, Paris 1954, s. 278, 57. not.
[88] Krş.; W. de Fonvielle, *Revue scientifique*, 1867, s. 120.
[89] G. Harris, "The plurality of races and the distinctive character of the adamite species" *The Anthropological Review*, V (1867), s. 175-85.

bir Samî-Arî çatışması olarak tanımlanmış olduğundan, açıklaması için soyağaçları yerine psikolojiye başvurmak daha kolaydı. Paris Antropoloji Derneğinin başkanı ve tıbbî istatistiğin öncülerinden biri olan Dr Jean-Christian Boudin (1803-1867), şu özlü ilkeyi beyân eden ilk kişi olacaktı: "Yahudi, hiçbir yerde aralarında oturduğu insanlar gibi doğmaz, hiçbir yerde onlar gibi yaşayıp ölmez. Bu, tartışmasız bir karşılaştırmalı antropoloji sorunudur."

Boudin, büyük eseri *Traité de géographie et de statisque médicales*'de esas olarak Prusya istatistiklerine dayanarak bu ifadesi üzerinde çalıştı. Doğum oranlarının yüksekliğinden çok ölüm oranlarının düşüklüğünden kaynaklanıyor olduğuna inanmakla birlikte, Yahudilerin öbür halklardan daha hızlı çoğaldığı görüşüne katılıyordu. Doğumlar söz konusu olduğu kadarıyla Yahudiler çok nâdir evlilik dışı çocuk yapıyordu. Şaşırtıcı uzun ömürlerinden de önemlisi, Yahudiler dayanıklılık bakımından da benzersizdi. Her türlü çevreye ve iklime uyum sağlama yeteneğindeydiler; onlar,

> Gerçekten kozmopolit tek halktır. Dünyadaki bütün insanlar arasında tek onların sâhip olduğu bu nitelik insanın mantığını zorlar ve insan bunun bir tesâdüften ziyade gerçekten tanrısal bir misyonun işareti olup olmadığını düşünmeden edemez.[90]

Boudin'in gözünde, "tanıklık edecek olan halk" teolojik rolünü yerine getirebilmek üzere hiç kuşkuya yer bırakmayacak şekilde biyolojik olarak önceden hazırlanmıştı. Görüşleri, teolojinin ne olduğu hakkında hiçbir bilgisi olmayan bilimciler tarafından benimsendi. Karl Vogt, *İnsan Üzerinde Dersler*'inde bu görüşleri benimseyerek şöyle yazdı:

> Bütün insan halkları arasında kendini aynı kolaylıkla her iki yarımküreye, sıcak ve ılıman iklimlere uydurabilen ve orada yerli nüfusun yardımı olmadan yaşayabilen sâdece tek bir tanesi, Yahudi ırkı vardır.[91]

Sömürgeci yayılma çağında bu çok tartışılan bir sorundu ve meselâ Virchow, Alman ırkının tropiklere alışmaya doğuştan yeteneksiz oldu-

---

[90] J.- Chr. Boudin, *Traité de géographie et de statistiques médicales...*, C. II. Paris, 1856.
[91] C. Vogt, *Leçons sur l'homme...*, *op. cit.*, s. 565.

ğunu kesin biçimde ortaya koyduğunu düşünmüştü.[92] Pek çok Orta Çağ efsânesinin akla getirdiği şekilde Yahudilerin öbür insanlardan özellikle de Hıristiyanlardan farklı olduğu fikri[93] böylece modern bilimin bir parçası hâline geldi. Viyanalı Yahudi sosyolog Ludwig Gumplowicz, Yahudileri "ortadan kaybolmaktaki yeteneksizliklerinden" dolayı azarladı;[94] anti-semitik Fransız doktor Georges Vitoux, istatistiklere dayanarak günlerinin sayılı olduğunu kanıtlamaya çalıştı.[95] Fransa'da Vacher de Lapouge, Büyük Britanya'da Karl Pearson gibi "Arîlerin günbatımından" kaygılanan yazarlar için ise tam tersine, Yahudiler özel fizik yapıları sâyesinde Arîlerin yerine almak için muhtemel en güçlü konumdaydılar.

Arî fikrinin Fransa'daki baş yayıcısı Édouard Drumont da bu tuhaf durumu yorumladı: "Dünyanın bütün ırkları arasında bütün iklimlerde yaşayabilme avantajından yararlanabileni ama aynı zamanda başkalarına zarar vermeden yaşamayı beceremeyeni, sâdece odur [Yahudi ırkı]."[96] Kendi çalışmalarında doğru biçimde aktardığı zamanının bilimsel yayınlarının dikkatli bir tâkipçisi olan Drumont, bunları yazarken 1881'de *Revue Scientifique*'de yayımlanan ve bütün dünyadaki Yahudi toplulukları hakkında ulaşılabilen bütün bilgileri bir araya getirmiş olan bir çalışmaya dayanmıştı. Bu çalışmanın adsız yazarı, Yahudilerin fizyolojik avantajlarının ve bağışıklıklarının onların "ya özel bir doğuştan gelen canlılığa ya da hijyenlerini her bölgenin gereklerine uydurmakta harika bir beceriye" sâhip olduğunu gösterdiğine inanmıştı, Bu bağışıklıklar birçok gözlemcinin kendilerine atfettiği genellikle sefil koşullara karşı koyacaktı." Drumont, açıklama kabilinden ya Yahudilerin ırksal saflığını ya da hijyen anlayışlarının ve aile hayatlarının sağlıklı oluşunu ya da hattâ "sefâlet görüntüsü altında" dikkatle gizledikleri maddî

---

92 R. Virchow, "Über der Transformismus", *Archiv für Anthropologie*, XVIII (1889), s. 13

93 Krş.; *Histoire de l'antisémitisme*, C. I, s. 19 ve devamı.

94 L. Gumplowicz, *La lutte des races, Recherches sociologiques*, Paris 1893 basımı, s. 331: "Yahudiler Fenikelilerin örneğini izlediler, tâcir oldular ve bütün yeryüzüne yayıldılar. Avrupa'daki cemaatlerinin örgütlenmesi kesinlikle kadîm Fenike kurumlarının bir taklidiydi. Yahudileri Fenikelilerin örneğini izlemekte yetersiz kaldıkları tek bir husus vardı, ama bu belki de en önemlisiydi: Yahudiler bir ortadan kalkma yeteneksizliği gösterdiler ve doğrusu hâlâ da göstermekteler."

95 G. Vitoux, *L'agonie d'Israël*, Paris 1898.

96 E. Drumont, *La France juive*, Paris 1843 basımı, C. I, s. 201.

zenginliklerini saymış ve "Bu varsayımlarının her birinin kabûl edilebilir" olduğu sonucuna varmıştı.[97]

Yine 1881 yılında, Alman coğrafyacısı Richard Andree kabûl edilebilecek tek bir varsayım bulunduğunu ilân etmişti. Bu da, "eski ve anıtsal Yahudi vücûdunu, ve bu vücût tarafından kalıtsal olarak aktarılan Yahudi ruhunu el değmemiş ve değişmemiş şekilde korumak üzere" her yerde ve her zaman her türlü yabancı kan karışmasının "üstesinden gelebilmiş" olan Yahudi kanının gücüydü.[98] "Antropolojik bakış açısından" diyordu Andree, "Yahudiler en ilgi çekici inceleme konularından birini temsil eder çünkü başka hiçbir ırksal tip yüzyıllar boyunca öylesine kolay teşhis edilemez, başka hiçbiri böyle bir organik istikrar göstermez, başka hiçbiri zamanın ve çevrenin etkilerine böyle iyi karşı koyamaz." *La France juvie*'den *Mein Kampf*'a, anti-semitik yazının ana temalarından birinin bilimsel jargondaki ifadesi buydu.

Bu ifade, aynı zamanda uzun bir geçmişe dayanan insanî korkuları bilimsel dile tercüme ediyordu. 1900 yılında doğa tarihi hakkındaki ders kitapları ve ansiklopedilerde kalıcı döllenme ya da *telegoni* denen görüngüye hatırı sayılır bir yer ayrılıyordu. Bu hayâlî görüngüye ilişkin örneklerin genellikle insanın en yakın arkadaşları olan atlarla köpeklerde görüldüğü iddia ediliyordu. Bu inanışa göre, bir erkek kırmayla bir kez çiftleşen bir safkan dişi sonsuza dek kirlenmiş oluyor ve bu çiftleşmeden sonra [başka ve safkan erkeklerle çiftleşerek de olsa, *–ç.n.*] doğurduğu bütün yavrular bu kırma erkeğe benziyordu – yâni *jus primae noctis*'in* tersi bir bâtıl inanç. Darwin, "Bâzı Sıradışı Üreme Tarzları" baş-

97 "De certaines immunités physiologies de la race juive", *La Revue scientifique de la France et de l'étranger*, 1881/ı, s. 530 ve devamı.

98 "Görece güçlü yabancı kan karışmalarının bile üstesinden gelindi; bu karışmalar yeni bir tipin doğmasına yol açmadı, hiçbir alaşım meydana gelmedi. Samî kanı belirleyici bir zafer kazandı ve eski ve anıtsal Yahudi vücûdu, bu vücûdun kalıtsal olarak aktardığı Yahudi ruhu gibi korundu." R. Andree, *Zur Volkskunde der Juden*, Leipzig 1881, s. 24-5.

* *Lat.* İlk gece hakkı. Orta Çağ Avrupa'sında ve başka bâzı eski kültürlerde var olduğu varsayılan, feodal beyin yeni evlenen halktan kadınlarla evliliğin ilk gecesinde kocasından önce birlikte olma hakkı. Eğer gerçekten uygulanmışsa, belki, ileride doğacak çocukların "kalitesini yükseltmenin" ve beyin sâhip olduğu varsayılan "kut"u halkla paylaşmasının yolu olarak haklılaştırılıyordu. Bâzı efsânelerde ve halk hikâyelerinde söz edilen böyle bir uygulamanın gerçekten yapılıp yapılmadığı tartışmalıdır. *–Y.h.*

lığı altında bu tür örnek olayların bir listesini yapmıştı. Bunlar Claude Bernard tarafından "tamamlanmamış üreme" örnekleri olarak açıklanırken, Herbert Spencer, ceninin anasını kendi suretine benzeyecek şekilde değiştirdiğini öne sürmüştü.[99] Bilimin ve felsefenin itibarıyla böylece güçlendirilen *telegoni* düşüncesi, insan ilişkileri alanına da girmiş ve bir Arî kadın bir kez bir Yahudi tarafından döllendiği takdirde kaderinin sâdece Yahudi (ya da İbranimsi) çocuklar doğurmak olacağı iddia edilmişti. Almanya'da olduğu gibi hiçbir zaman bir çok satar romanda işlenmemiş de olsa, ABD'de de zenci kanına ya da spermine aynı bulaşıcılık özelliği atfedilmişti.[100]

İçe işleme ya da Yahudi kanının ve daha genel olarak Arî olmayanların kanının özel doğası hakkındaki kuramın bu aşırı biçimi Üçüncü Reich'ın yasal mevzuatında yansıma buldu. Bu anlayışın "karışık birleşmelerin" kısırlığına ya da az verimli oluşuna yahut "aşağı kanın" kaçınılmaz zaferine olan inançlar gibi başka biçimleri de görülüyordu ve bunlar dünyanın bütün halklarına uygulanıyordu. Fransa'da Vacher de Lapouge, Gresham'ın siyasal iktisat yasasını bu ışıkta yorumladı: "Tıpkı kötü paranın iyi parayı kovduğu gibi, kötü kan da iyi kanı kovar." Broca, daha o zamandan (iyi bir çoklu türeyişçi olarak, şu karışık birleşmeler diye adlandırdığı) "insan ırkında melezlik görüngüsü" ile ilgili deneyler yapmış ve hemen hemen her örnekte sonucun biyolojik bakımdan bir felâket olduğu hükmüne varmıştı.[101] Baskın görüş buydu ve Darwin bile lehteki ve aleyhteki iddiaları tarttıktan sonra bu görüşü desteklemeye hazır hâle gelmişti.[102]

---

[99] "Benzer örnekler o kadar sık tekrarlanmıştır ki, dikkatli yetiştiriciler sonradan gelecek döllerinin göreceği zararı hesaba katarak, her türlü seçkin dişi hayvanı cinsi bozuk erkek hayvanla çiftleştirmekten kaçınırlar" Charles Darwin, *The Variation of Animals and Plants under Domestication*, 2. basım, Londra 1875, C. I, s. 437. İnsan türünün yetişmesi için bkz. *age.*, s. 21. Spencer'ın kuramı bakımından krş. Y. Delage, *La structure du plasma et les théories de le hérédité...*, Paris 1895, s. 365 ("Théories sur la télegonie").

[100] Arhur Dinter'in ilk basımı 1914'te çıkan ve 1933'e dek neredeyse bir milyon nüsha basılan popüler romanı *Die Sünde wider das Blut*'un ana teması telegoni kuramına dayanıyordu.

[101] Krş.; Broca, *Mémories d'anthropologie*, Paris 1871, C. III, s. 445 ve devamı.

[102] "Öte yandan at ve eşekten olma katırlar inatçılıkları ve hayınlıklarıyla ünlü olsalar da hiç de vahşî değildir" diyen Darwin, güvercinlerle ördekler arasındaki melezlenmeleri tanımlarken şöyle eklemişti: "Bu daha sonraki olgular bize dünya-

On dokuzuncu yüzyılın sonuna doğru (kısmen tekli türeyişçileri destekleyen Evrim öğretisinin etkisi sâyesinde) bütün bu hurafelerin hakiki bilim dünyasından silindiği doğrudur. Ve Yahudiler söz konusu olduğu kadarıyla fiziksel antropoloji alanında kesinlikle bâzı ilerlemeler kaydedilmişti. Başlıca niyetlerinde uğradığı başarısızlıktan önce bu bilim dalı, ayrıntılı araştırmalar yoluyla Yahudilerin hiçbir özel fizyolojik avantajdan yararlanmadığını ortaya koyabilmişti.[103] Bebek ölümlerine ve bâzı hastalıklara daha dirençli olmalarına gelince, bundan açıkça Musa'nın şeriatı [dinsel temizlik, doğum kontrolünün yasaklanması ve hijyen kurallarıyla, *–ç.n.*] sorumlusuymuşa benziyor. Öyle ki 1893'te Anatoly Leroy-Baealieu, ilk Hıristiyanlar arasındaki görüş ayrılıkları yüzünden dinsel temizlik kurallarının terk edilmiş olmasından duyduğu üzüntüyü dile getirmiş ve "Tevrat yazarının Bay Pasteur'ün habercisi" olup olmadığını sormuştu.[104]

Ne var ki, on dokuzuncu yüzyılın sonuna doğru Yahudilerin ve Hıristiyanların demografisi de birbirine karışmaya başlamıştı. Tıptaki ve genel alışkanlıklardaki ilerleme, Boudin ile çağdaşlarını öylesine etkilemiş olan istatikî sapmalara son vermişti. Fakat "Yahudi'nin ötekiliği" kuramı terk edilmedi; sâdece yeni iddialarla ve başka disiplinlerin araştırmacılarınca desteklendi. On dokuzuncu yüzyıl sonunda fikirlerin gelişiminin ve bilimsel yöntemlerin evriminin çifte ve çelişkili bir eğilimle belirlenmiş olması dikkate değer. Bir yandan, kendi bağımsızlıklarını arayan ve bunun sonucunda da kendi ilgi alanlarını vurgulayan yeni insan bilimleri ortaya çıkarken, gitgide daha da uzmanlaşan bilgi dalları gelişiyor ve çeşitli disiplinler arasındaki aralık daha da açılıyordu. Öte yandan, Darvingil devrim insanın doğayla ilişkisini etiyle kemiğiyle canlı bir şekilde yeniden kurmuştu. Öyle ki, insan neredeyse o zamana

---

nın her tarafından gezginlerin melez insan ırklarının geri ve vahşî durumları üzerine sıkça tekrarlanan bildirimlerini hatırlatıyor". Bu gerilik ve vahşîliği kısmen melezlenmenin sonucu olan atavistik geri tepmelere bağlıyordu. *The Variation...*, C. II, s. 20-21.

[103] Örneğin bkz. S. Weissenberg, "Die südrussichen Juden", *Archiv für Anthropologie,* XXXIII (1895), s. 347-423 ve 531-79; A. D. Elkind, *Yahudiler* (Rusça), St Petersburg 1903.

dek birçok pencereden kovulmuş olan doğanın, kalıtımın her şeyden üstün önemine duyulan inanç sâyesinde ardına kadar açılan kapıdan yeniden içeri girdiğini söyleyebilirdi.

Şimdi atavizm ve içgüdü kavramlarıyla desteklenen bu eski inanış, bâzı düşünürlerce kozmik önemin genel bir yasası mertebesine bile yükseltilmişti. *L'hérédité psychologique* denen konuda klasik bir deneme yazmış olan filozof Théodule Ribot (1839-1911) bu yasayı şöyle tanımlamıştı:

> Felsefî bir bakış açısından kalıtsallık bize daha geniş bir yasanın, bir evrensel yasanın parçasıymış gibi gözüküyor ve nedeni evrenin düzeneğinde aranmalıdır... O, metafizikte evrensel nedensellik yasası olarak bilinirken fizikte enerjinin sakınımı denen şu nihaî yasanın bir görünümüdür.[105]

Bu genel ilke uyarınca, "aynı hayvan ya da insan türlerinde fiilen var olan ırklar, psikolojik karakteristikleri kadar psişik karakteristiklerini de korurlar" Yahudi ırkının karakteri ve gelenekleri söz konusu olduğu kadarıyla Ribot, Yahudiler hakkında Condolle'un hayırhah yargısını izlerken genellikle onlar için yapılan eleştiriyi "Çingene ırkına" yöneltti: "Uygar halklara karşı nefretle dolu olan bu ırk, bir din gibi özen gösterip koruduğu bâzı kalıtsal hayınlıklarının kölesidir. Bu yüzden en büyük tutkuları Hıristiyanlardan çalmaktır..."[106]

Evrimci kalıtım kavramı, "hiçbir şey kendini yaratmaz, hiçbir şey kendini yok etmez" aksiyomu ile birleşince bâzı şaşırtıcı ürünler verdi. Bu yüzden, yeni tekçi dinin havarilerinden biri hâline gelmiş olan Nazi biyolojisinin kuramcılarının büyük atası Ernst Haeckel'e göre, insan ruhu, tek hücreli protista ruhunun tedricî gelişmesinden daha fazla bir şey değildi.[107] Fakat *Naturphilosophie*'nin bu evrimci yeniden bedenlenmesini bir yana bırakıp insan ruhunun araştırmasına tamamiyle yeni bir itki kazandıran fikirler ve kişilere bakalım.

En başta, Fransız psikiyatrlarının pek açıklanamayan ipnotizma ve telkin görüngüsüne dayalı bâzı terapi yöntemlerine karşı kapıldıkları takıntı vardı. On dokuzuncu yüzyılın önde gelen okulları olan Nancy ve

---

[105] Théodule Ribot, *Le hérédité psychologique*, 4. basım, Paris 1890, s. 410.
[106] *A.g.e.*, s. 118-37 (VII. Bölüm, "Le hérédité et le caractère national").
[107] E. Haeckel, *Le monisme, lien entre la religion et la science*, Fr. Çeviri, Paris 1897, s. 23.

Paris okulları, patolojik kalıtımın nasıl aktarıldığı konusunda aralarında görüş ayrılıkları olsa da sinir hastalarının gerek ailevî gerek ırksal şecerelerine de büyük önem veriyordu. Nancy okulu som bir psişik aktarım tarzı ortaya atmıştı ve okulun kurucusu Liébault, *telegoni*ye psişik bir yorum getirecek kadar ileri gitmişti. Bu görüşe göre, annenin düşünceleri ceninin anatomisini etkiliyordu.[108] Paris okulu, psikolojiye daha geleneksel bir bağlılık sürdürüyordu ve okulun tanınmış önderi J-M. Charcot (1825-1893), Yahudilerin ırksal olarak gezgincilik ve göçebelik "nöropati"sine eğilimli olduğuna gerçekten inanmıştı. Efsânevî "Gezgin Yahudi", "sağda solda dolaşmaya, hiçbir yerde yerleşmeyi beceremeden yolculuk etmeye doğru bu karşı konulamaz ihtiyacın" tipleştirilmesinden ibaretti.[109] Charcot, bu düşünceyle yardımcılarından Henri Meige'i kendi gözetimi altında Gezgin Yahudi'nin sistematik bir araştırmasını yapmakla görevlendirmişti..

Meige, doktora tezinde Gezgin Yahudi'yi "dünyayı gezip duran sinir hastası Yahudilerin prototipi" olarak tanımladı. Ve şöyle devam etti: "Bunların Yahudi olduklarını ve oradan oraya göçmenin ırklarının karakterinde bulunduğunu unutmayalım..." Ardından, kendisinin ve meslekdaşlarının klinik gözlemini yaptığı vak'aları tanımlayarak, karakterin ve nedenselliğin etkilerini birbirinden ayırt etmeye çalıştı:

> Bu gezgincilik hastalığının olası nedenleri nelerdir? Bunlar, K.'nin durumundaki gibi travma mıdır... yoksa S.'nin durumundaki gibi şiddetli heyecanlar mıdır? Kartafilus'un evinden kaçıp gezginciliğe başlaması şiddetli bir heyecanın, Mesih İsa'nın Çarmıhtaki ızdırabını görmenin sonucu değil miydi?

Hıristiyan bâtıl inançlarıyla tıbbî pozitivizm arasında bölünen Meige şu sonuca vardı:

> Gezgin Yahudi, bugün de var. Hâlâ geçmiş yüzyıllarda bulunduğu tarzda var... Kartafilus, Ahasuerus, Isaac Laquedem,* incelemiş olduğumuz örnek vak'alardaki hastalarla aynı sinirsel rahatsızlıktan türetilmiştir.[110]

---

108 Krş.; *Revue scientifique de la France et de l'étranger*, 1892/2, s. 19 ve devamı ve özellikle 1886/1, s. 694-5.

109 Krş.; Charchot, *Leçons du Mardi à la Salpêtrière*, Paris1889, s. 348. Charchot dinleyicilerine bir Yahudi hastasını teşhir ederken "Onu size Ahaserius ya da Kartafilus'un gerçek bir zürriyeti olarak tanıtıyorum" demişti.

* GezginYahudi'nin farklı kaynaklardaki adları. –*ç.n.*

110 H. Meige, *Étude sur certains névropathes voyageurs: le Juif Errant à la Salpêtrière* (tıp doktoraq tezi) Paris 1893, s. 6, 8, 43 ve 61.

Gustave Le Bon'un kolektif psikoloji ve ırk ruhu hakkındaki popüler eserleri, "psikolojideki bu son keşifler"in[111] nasıl hızla yayılmaya başladığını ve nasıl çabucak en aşırı ırkçı yorumlar için kullanıldığını gösterir.[112] Daha bile iyi bir örnek, Charcot'nun Yahudi nevrozu ve bunun tehlikeli bulaşma ihtimalleri hakkındaki müthiş açıklamalarının tartışıldığı Drumont'un *La France juive* adlı kitabıdır. "Yeterince gariptir ki, bu nevroz Yahudiler tarafından bizim neslimizin tümüne aktarılmıştır..."[113]

Yahudilerin gezginliğinin başka bilimlere başvurmakla da açıklanabileceği doğrudur. Öyle ki, Alman şarkiyatçı Adolf Wahrmund, "boyun eğdirici Yahudi göçebeliğinin" tehlikelerini daha genç Arî halklarıyla "kedinin fareyle oynadığı gibi oynayan" Yahudilerin ırksal yetişkinliğine atfediyor ve toprağı talan eden çöl halklarıyla onu kutsayan orman halkları arasındaki karşıtlığı şiddetle vurguluyordu.[114] Bu karşıtlıklar, değişik halkların ruhlarının kendilerini çevreleyen manzaranın yansıması olduğunu düşünen Friedrich Ratzel'in etkili "antropocoğrafî" kuramlarıyla daha da güçlendirildi.[115] Ratzel'in bu düşüncesi sonradan Werner Sombart tarafından kamuya yayıldı. Max Weber'in dostu ve rakibi olan Sombart'ın *Yahudiler ve Modern Kapitalizm* kitabı, alışılmamış biçimde kapitalizmin yaratıcıları olarak tanımlanan ve bu yönleriyle güneşe benzetilen[116] İsrailoğullarına bir övgüyle başlar, gerçi bunun ardından yine Talmudçu, göçebe, hesapçı, doğu çöllerinin bir ürünü olan ve

---

11 Le Bon, *La psychologie des foules,* Paris 1896, s. 17-18. Bu çalışma on beş dile çevrilmiş ve 1921'e dek 21. basımına ulaşmıştır. Freud, Le Bon'dan yararlanmış ve *Massenpsychologie und Ich-Analyse* (1919-1920) adlı çalışmasnda ondan bol miktarda alıntı yapmıştı. C. G. Jung da 1945'den hemen sonra onun eserini okumayı tavsiye etmişti.

112 Le Bon'un anti-semitizmi hakkında bkz. bu kitapta s. 14, 339-340. Irk ruhu kavramı için özellikle bkz. *Les Lois psychologiques de l'évolution des peuples*, Paris 1894, s. 11-28.

113 *La France juive*, *ed. cit.*, Paris 1943, C. I, s. 107-110.

114 *Das Gesetz des Nomadentums und die heutige Juenherrschaft*, Karlsruhe 1887, s. 137 *ve passim.*

115 Krş.; G. L. Mosse, *The crisis of German Ideology*, New York 1964, s. 18; ve W. Mühlmann, *Geschichte Anthropologie*, *op. cit.*, s. 122-26.

116 "İsrail Avrupa'ya güneş gibi doğar; onun gelişiyle yeni ışıklar parlar; onun gidişiyle her şey çürümeye düşer." *Die Juden und das Wirthschaftsleben*, Leipzig 1911.

bereketli Almanya doğası içinde ve onun sisli ormanlarında doğmuş olan gerçek Almanların tam zıddını oluşturan Yahudilerin alışılmış tasviri gelir. Yahudi karşıtlığı bakımından bu tanımlardan hangisinin daha etkili olduğunu söylemek zordur, ama *Yahudiler ve Modern Kapitalizm*'in *Mein Kampf*'ı yazarken Hitler tarafından belgesel kaynak olarak kullanılmış olduğu bilinir.[117]

Bu çeşitten psikolojik kurgular şimdi kesin olarak bir yana bırakılmış olsa bile, başka bir çeşidi yaşamakta diretmiştir. Bu çeşit, ilk olarak tartışmanın, bâzı sâkinlerinin niyetlerini her zaman açığa vurmasalar da irade ya da kalıtım hakkındaki ateşli tartışmalarını bu güne dek sürdürdüğü, zamanın yeniliği olan psikanaliz alanına kaydığı yirminci yüzyıl başlarında ortaya çıktı.

Tartışma, ta başından beri kişisel sorunlarla karışmıştı. Freud'un bütün mücadeleleri Arî mitinin gölgesi altında yürütülmüştü. Kişisel düzeyde sırf parlak [öğreti anlamında, *–ç.n.*] "en büyük oğlu" ve beklenen veliahdı G. C. Jung ile dramatik ilişkilerini hatırlamak yeter. Gerçekten de bu şakirdi, Freud'a yaptığı ilk ziyaretinden kısa bir süre sonra içinde barınılmaz bir gettodan çıktığının düşünü görmüştü.[118] Üstadın bu ayrılıkçı müridiyle tartışmaları sırasında sinirden baygınlık geçirmiş olması da aynı derece dikkat çekicidir.[119] Fakat yorumları analizcilere bırakıp psikanalizin öğretileri ve içerdiği fikirlerle ilgilenebiliriz.

Freud, Yahudiler ile komşuları arasındaki gerilimi (ya da sorunu bir keresinde ortaya koyduğu şekilde "Yahudilerin oldukları duruma nasıl geldiklerini ve üzerlerine bu ölmez nefreti niçin çektiklerini")[120] Yahudi tek-tanrıcılığı ile bu tek tanrıcılığın bastırmış olduğu fakat Hıristiyanlıkta kısmen yeniden ortaya çıkmış olan arkaik fantezilerin mücadelesinin tarihsel ışığında yorumlamaya çalıştı.[121] Sorunu som bir kültürel

---

[117] Krş.; Werner Waser, *Hitlers Mein Kampf*, Münih 1966, s. 80-81.

[118] "İkameti sırasında Jung bir düş gördü: Bir gettodaydı ve alçak tavanlar bunlardan sarkan merdivenlerle mekân daralmış ve çarpılmıştı. Kendi kendine düşündü: 'Hay lânet, insan böyle bir yerde nasıl yaşayabilir' Bu onun için gerçek bir şok oldu. Bu yeri Viyana'da gördüğü herhangi bir yere benzetemedi, kaldı ki bildiği kadarıyla Viyana'da olmaktan memnundu." (E. A. Bennet'in aktardığı bir düş, *C. G. Jung*, Londra 1961, s. 34.

[119] Krş.; E. Jones, *Sigmund Freud...*, Londra 1953-1957, C. I, s. 348 ve C. II, s. 61.

[120] Arnold Zweig'e mektup, 30 Eylül 1934.

[121] Krş.; özellikle *Musa ve Tektanrıcılık*

mesele kılarak bir "dinsel yanılsamalar" dizisi şeklinde açıkladı. Büyük antropolojik miti *Totem ve Tabu*'da ahlâğı, dini, sanatları – insanın insan yapan her şeyi – aynı kaynağa atfetti (Oedipus Kompleksinin kuruluşunun izlediği "başlangıçtaki baba katli"ne).[122] Bunun imâ ettiği doğadan "kopuş", temel hâline geldi ya da belki, yeniden bir kez daha temel hâline geldi. Bu bütünüyle daha dikkat çekiciydi çünkü Freud psikanalizdeki en son keşiflerin "daha önceki dönemlerin insan kibrinin insan soyu ile hayvanlar arasında çok derinden açtığı yarığı" daraltacağını ummuştu.[123] Bununla birlikte, Freud'un yazışmalarındaki kimi pasajlar, Samîler ile Arîler arasında yapısal ya da kalıtsal bir farkın gerçekliğini kabûl ettiğini akla getiriyor. Karl Abraham'a 1908 yılında yazdığı mektupta ortak "ırksal tercih"lerine karşı kendisini uyarırken "Ne de olsa, bizim Talmudça düşünüş tarzımız öyle kolayca ortadan kalkamaz" diye yazmıştı.[124] Otuz yıl sonra, *Musa ve Tektanrıcılık* adlı çalışmasında Antikitenin Yahudilerine kendilerine "Musa'nın dininin yüklerine" katlanmalarını sağlayan "garip bir fizyolojik yetenek" atfetmişti.[125] Freud'un biyoloji bilimine toptan meydan okuyarak hayatının sonuna dek savunmaya devam ettiği bu tür fikirler, kazanılmış zihinsel karakteristiklerin kalıtım yoluyla gelecek kuşaklara aktarıldığına ilişkin yeni-Lamarkçı inanca ("hatırlatıcı izler" varsayımı) uygundu.[126]

Bununla birlikte, bu hipotezi öbür kavramlarından daha fazla hay-

---

[122] *Musa ve Tektanrıcılık*'ın son kısmı ("Totemizme çocuksu dönüş").

[123] *Musa ve Tektanrıcılık*, "Gesammelte Werke" Londra 1942-1952, C. XVI, s. 207.

[124] 11 Mayıs ve 11 Ekim 1908 tarihli mektuplar: "Sırf en iyi sizinle (ve bir de Budapeşte'deki meslekdaşımız Ferenczi ie) geçindiğim için ırksal tercihlere çok fazla taviz vermemenin ve bu yüzden daha yabancı Arîyi [C. G. Jung] görmezden gelmenin boynumun borcu olduğunu hissediyorum."

[125] "Yahudi halkı hâline gelen kitlelerde garip bir fiziksel yeteneğin bulunduğunun kanıtını, seçilmiş halk olma ödülü ve belki benzer derecede bâzı başka armağanlar karşılığında onların içinden Musa'nın dininin yüklerini çekmeye hazır o kadar çok bireyin çıkması olgusu gösterir" *Musa ve Tektanrıcılık*, *op. cit.* s. 218-19.

[126] "Kazanılmış karakterlerin izleyen kuşaklara geçirildiğini işitmeyi reddeden biyoloji biliminin bugünkü tavrı hiç kuşkusuz benim konumumu daha da zorlaştırıyor. Bununla birlikte bütün alçak gönüllülüğümle itiraf etmeliyim ki biyolojik evrimde bu etmen olmadan yapamazdım... Eğer öyle değilse, girdiğimiz yolda bir adım daha ileri gidemeyiz, ne analizde ne grup psikolojisinde. Cüret göstermekten kaçınılamaz." *Musa...*, s. 207.

vanlar âlemini kapsayacak şekilde genişletmedi; ve ona göre İd atasal ya da *soyoluşsal* [phylogenetic *–ç.n.*] kalıtımın derinliklerinde yitip gitmiş bir gizin taşıyıcısıydı.[127] Kendisini şu ya da bu şekilde kişisel olarak etkileyebilecek sorunların eşiğine gelince durmakta da aynı bilimsel temkinliliği gösterdi. Bunu 1931'de zamanının pek çok insanı gibi erkeklerden aşağı olduklarını düşündüğü kadınlar konusunu ele aldığında öylesine açıklamıştı. Böylesine polemiğe açık bir konu hakkında psikanalizin hükmünün Dostoyevski'nin ünlü iki uçlu değneğine benzeme riskini taşıdığı sonucuna varmıştı.[128] Freud'un büyüklüğü, yol açıcı bir başarı elde ettikten hemen sonra durmayı ya da geri çekilmeyi bilme erdeminde ve kendisine "buradan ilerisine gidemem" diyebilmesine imkân veren alçakgönüllülüğünde yatar.[129] Ve kendisini bir Yahudi olarak tanımlamaya çalıştığında "içsel bir kimliğin temiz vicdanı içinde, aynı psişik yapıyı paylaşmanın derin farkındalığından" ve "kelimelerle ifade edilebileceğinden çok daha güçlü olan karanlık duyusal kuvvetlerden" söz etmeye gönül indirebilmesi bu yüzdendir.[130]

Buna karşılık Jung, daha Freud'dan kopuşmadan bile önce, onun hiçbir zaman nüfûz edememiş olduğu "bütün insanlarda ortak olan o daha derin tabaka"yı açığa vurabilecek bir söz dağarcığı aramaya başlamıştı.[131] Ayrılığını önceleyen eserinde, "Öte yandan, bilinçdışı evrensel-

---

[127] Aklımdaki şey Bayan L. Frey-Lohn'un doğru tahlilidir: "Freud, İdi bir yandan bedensele açık ya da 'enerjisini oradan çeken' öte yandan kendisini atalarımızın soyoluşsal ya da ilkel mirasının derinliklerinde ve kuytularında yitirmiş bir gizin taşıyıcısı olan bir alan sayıyordu." (*Von Freud zu Jung, Studien aus dem C. G. Jung-Institut*, Zürih 1969, s. 151).

[128] "Fakat bu çeşit psikanalatik uslamlama sık sık olduğu gibi burada bize Dostoyevski'nin "iki uçlu değneğini" hatırlatıyor. Böyle düşünenlerin muarızları kendi taraflarında dişi cinsin derinden duydukları erkeklerle eşitlik özlemleriyle çelişen böyle bir görüşü kabûl etmemelerinin çok doğal olduğunu düşüneceklerdir. Analizi bir anlaşmazlık silahı olarak kullanmak açıkça hiçbir sonuca götüremeyecektir. (*Uberdie weibliche Sexualität,* "G.W.", C. XIV).

[129] Örneğin İde geri çekilen arzuların değişmezliğine yaptığı göndermeye bkz: "Bu çok önemli keşifler için bir yaklaşım sunuyora benziyor. Gene de, ne yazık ki ben kendim burada hiçbir ilerleme kaydedemedim... Bu şeyleri daha fazla anlamak için çok şey verirdik!" (*Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse*, "G. W.", C. XV, s. 81).

[130] *Ansprache an die Mitglieder des Vereins B'nai B'rith*, 6.5.1926, "G. W.", C. XVII, s. 51-53.

[131] "Freud, bütün insanlarda ortak olan şu daha derin tabakaya nüfûz etmedi. Ta-

dir: Sâdece bireyleri bir ulus ya da bir ırk içinde birbirlerine bağlamakla kalmaz, aynı zamanda onları geçmişin insanları ve onların psikolojileri ile de birleştirir" saptamasında bulunmuştu.[132] Kendisinin büyük kavramı *Kolektif Bilinçdışı*'nın başlangıcı buydu. Bu kavramı 1917'de "bütün dünyanın bütün zamanlardaki deneyimlerinin ambarı ve bu yüzden sonsuz çağlar boyunca inşa edilmiş bir dünya imgesi" olarak tanımladı.[133] Jung, dinsel inançların evrenselliğinde bu imgenin bir tezahürünü kavramış olduğunu düşünüyordu. Bu, insana "doğal vahiy" kuramlarından birini hatırlatıyor – Kolektif Bilinçdışı, tanımı gereği bilinçli bir formülasyona gelemediğinden ve hepsinden önemlisi, Jung, en azından dinozorlar çağına dek geri gittiği için kendisini insan türüyle sınırlamaktan çok uzak olduğundan, gerçekte çok farklı bir şeyle uğraşıyordu. Bu yolla biyolojik evrim ağacı tinsel bir üstyapıyla taçlanmış oluyordu:

> Bedenlerimizin ve sinir sistemimizin yapısında bütün kalıtımsal tarihimizi yanımızda taşıyoruz. Benzer biçimde atasal geçmişimizin ve onun geleceğinin izlerini ortaya koyan ruhumuz için de aynı şey geçerlidir... bir kez varolmuş olan her şey, içimizde hâlâ mevcut ve işler durumdadır.

Jung, bu ön kabûlden hareketle *arketipler* kuramını kurdu. Örneğin, ejderha arketipi, omurgasızların ve omurgalıların art arda yaratılmasıyla "doğanın iki büyük deneyimden geçmiş" olmasındandır. Bu yüzden, "biz, hem (sempatik sinir sistemi sâyesinde) kabuklu, hem (omurilik sâyesinde) sürüngeniz..."[134]

---

rihsel ödevine sadâkatsizlik etmeksizin bunu yapamazdı. Ve bu ödevi yerine getirmiştir – kişinin bütün ömrünü adamasına değen ve kazandığı ünü tamamiyle hak eden bir ödev." ("Sigmund Freud als kulturhistorische Erscheinung", 1932, *Wirklichkeit der Sele*, Zürih 1939, s. 131.)

[132] "Das Allgemeinverbreitete, das nicht nur die Individuen unter sich zum Volke, saondern auch rückwärts mit den Menschen der Vergangenheit und ihrer Psychologie verbindent." (*Wandlungen und Symbole der Libido*, Leipzig 1912, s. 171; krş. L. Frey-Rohn, *op. cit.*, s.171).

[133] Das kollektive Unbewusste ist der Niederschlag aller Welterfahrung aller Zeiten, daher also ein Bild der Welt das seit Eonen sich gebildet hat" (*Die Psychologie der unbewussten Prozesse*, Zürih 1917, s. 117). *Analytische Psychologie und Weltanschauung*'da da benzer bir tanım vardır, 1927-1932; krş. Jung, "Gesammelte Werke", Zürih 1964, s. 428 ve devamı.). Bkz. Frey-Rohn, s. 171-75.

[134] C. G. Jung, *L'homme á la découverte de son âme* (Dr Roland Cahen'in önsöz ve uyarlamasıyla), Paris 1962, s. 298. Bu metnin yazılış tarihini 1932 yılı ola-

Burada, tinsellik kılığında Haeckel'in "protistanın ruhu" ya da "dünyanın ruhu"nun peşinde *Naturphilosophie*'ye tam bir geri dönüş yapıldığını görüyoruz. Bununla birlikte, soyoluşsal şekilde bütün hayatın kökeninden türetilmiş olan bir Kolektif Bilinçdışı, evrim yasalarına uymak ve çeşitlenmek zorundaydı. Jung'un anladığı şekliyle İnsanın oluşturduğu son aşamaya gelince, Freud'un "zihnin nevrotik durumlarının psikolojisi"ne, bunun süper-ego kavramıyla birlikte "psikolojik kuram kılığında Yehova'nın zamanın onurlandırdığı imgesini kakalama" çabasını temsil ettiği şeklindeki eleştirisinde[135] ardından geleceklerin bir uyarısı çıkarılabilir. Bu eleştirinin tarihi 1929 yılıydı. Jung, bundan dört yıl sonra Hitler'in iktidara gelişinin hemen ardından, "Cermen psikolojisi" ile "Yahudi psikolojisi"[136] arasında sistematik kıyaslamalara girişti ve "Arî Bilinçdışı"nı her düzeyde "Yahudi bilinçdışı"nın karşısına çıkardı. Avrupa düşüncesinin Fichte, Schlegel ve Renan'dan beri geliştirmiş olduğu kategoriler ve antitezler yazılarında ansızın ortaya çıktı – erillik ve dişillik, göçebelik ve istikrar, yaratıcılık ve kısırlık, gençlik ve yaşlılık. Sâdece bunlardan çıkarılan sonuç yeniydi:

> O [Freud], Cermen ruhunu kendisinin bütün o Cermen taklitçilerinin [*Nachbeter*] tanıdığından daha iyi tanımıyordu. Acaba Nasyonal Sosyalizmin bütün dünyanın hayran gözlerle izlediği kudretli zuhuru onların bunu daha iyi bellemesini sağlamış mıdır?[137]

---

rak veren Dr Cahen, Jung'un yayımlanmadan önce gözden geçirdiği (bir grup üyesince tutulmuş olan) notlara dayandığını bildirir.

[135] *Der Gegensatz Freud und Jung*, "G. W.", C. IV, Zürih 1969, s. 387 ve s. 391-392.

[136] *Geleiwert des Herausgabers*, "Zentralblatt für Psychotherapie", VI (1933). Jung, Erns Kretschmer'in istifasıyla 1933'de bu yayının eşeditörü oldu.

[137] "...Yahudi, kadınlarla bu ortak tuhaflığa sâhiptir: Fiziksel bakımdan zayıf olduğundan hasmının zırhındaki çatlakları hedef alır ve bu teknik asırlarca kendilerine uygulanmış olduğundan, başkalarının en kırılgan olduğu noktalarda Yahudinin kendisi en iyi korunmuş durumdadır. İki kattan daha fazla eski olan kültürlerinin sonucu olarak insanî zaafları ve aşağılıkları hakkında geniş ölçüde bilinçlidirler ve bu yüzden bu bakımdan bizden çok daha az kırılgandırlar. Bizim, kendimiz hakkımızda hiçbir yanılsamaya düşmemek için çok genç olmamıza karşılık, onlar iyicil, dost ve hoşgörülü bir çevrede kendi kusurlarının (*Untugenden*) bilinciyle yaşama yeteneğini de bu kadîm kültür deneyimine borçludurlar. Üstelik, yazgı bizi (ihtiyacımız olduğu için) tek yanlı idealler, inançlar, planlar, vs. şeklindeki sözde yanılsamaları sona erdirmenin zorunlu olduğu kültürü hâlâ yaratmaya dâvet etmektedir. Eğitimli Çinliler gibi, kültürü yaklaşık

Bununla birlikte Jung'un Arî mitolojisinin nüanslarla dolu olduğu ve 1934'te Nazilerle o şekilde uzlaşmakla kendi okulunu korumayı ve aralarında Yahudilerin de bulunduğu Alman meslekdaşlarına yardım edebilmeyi ummuş bulunduğu açıkça söylenmelidir. Buna, bir terapist olarak samimî tutkusunun yatıştırıcı bir etki sağlamak ve ortaya çıkmakta olan şeytanları kovmak olduğu da eklenmelidir.[138] Ne var ki, zaman-

---

üçbin yaşında olan bir ırkın üyesi olan Yahudi bizden daha geniş alanlarda bilinçlidir. Bunun sonucunda, genel olarak konuşursak, Yahudi için bilinçdışını değersizleştirmek daha az tehlikelidir. Buna karşılık Arî bilinçdışı, gerilimler ve henüz gerçekleşmemiş bir geleceğin yaratıcı tohumlarını barındırır ki, kişi onu ruha zarar vermeksizin çocukça bir romantizmle değersizleştiremez. Daha hâlâ genç olan Cermenik halklar yeni kültür biçimleri yaratma yeteneğine bütünüyle sâhiptir ve bu gelecek, enerji yüklü, güçlü bir alev çıkarmaya muktedir bir tohum şeklinde hâlâ her bireyin bilinçdışının karanlığında yatmaktadır. Görece bir göçebe olarak, içgüdüleri ve yetenekleri gelişmek için daima az çok uygarlaşmış bir konak halka ihtiyaç duyduğundan, Yahudi asla kendine ait bir kültür üretmemiştir ve muhtemelen hiç üretemeyecektir. Bu yüzden deneyimlerime göre Yahudi ırkı bir bütün olarak Arîyle ancak koşullu olarak kıyaslanabilir olan bir bilinçdışına sâhiptir. Bâzı yaratıcı bireyler bir yana, ortalama Yahudi henüz doğmamış bir geleceğe gebe kalmak için şimdiden fazla bilinçli ve fazla aldırışsızdır. Arî bilinçdışı Yahudininkinden daha yüksek bir potansiyele sâhiptir; yâni barbarlıkla henüz tamamen kopuşmamış bir gençliğin avantajlarına ve dezavantajlarına. Benim fikrimce, bütün Yahudiler için bile bağlayıcı olmayan Yahudi kategorilerini Hıristiyan Almanlara ya da Slavlara ayrım gözetmeksizin uygulamak, bundan önceki tıbbî psikolojinin büyük bir yanlışıydı. Böyle yapmakla, tıbbî psikoloji Cermen halklarının en değerli sırrının – ruhun yaratıcı yalvaçça derinliklerinin – çocukça banal bir batak olduğunu ilân etti, buna karşılık onyıllardır yükseltiğim uyarıcı sesim, Yahudi karşıtlığı kuşkusuyla karşılandı. Bu kuşkunun kaynağı Freud'dur. O, Cermen ruhunu kendisinin bütün o Cermen taklitçilerinin [*Nachbeter*] tanıdığından daha iyi tanımıyordu. Acaba Nasyonal Sosyalizmin bütün dünyanın hayran gözlerle izlediği kudretli zuhuru onların bunu daha iyi bellemesini sağlamış mıdır? Nasyonal Sosyalizm henüz yokken, bu işitilmemiş gerilim ve enerji neredeydi? Alman ruhunda, başka her şeyin güvenilmez çocukça arzuların ve çözümlenmemiş aile geçimsizliklerinin çöp tenekesi olduğu bu muazzam derinlikte, yatmaktaydı. Bütün bir halkı ele geçiren bir hareket, her bir bireyi de yetişkin kıldı..." *Zur gegenwärtigen Lage der Psychotherapie*, "Zentralblatt für Psychotherapie", VII, 1934.

[138] Krş.; İsviçre'de 1936'da yayımlanan ve Jung'un içinde Nazi görüngüsüne olan ilgisini politik ya da taktik nitelikteki zihinsel sınırlamalarla daha az kısıtlanmış bir tarzda gösterdiği *Wotan* başlıklı inceleme. *Aufsätze zur Zeitgeschichte*, Zürih 1946, s. 1-23.

dan bağımsız kolektif ya da ırksal ruh kavramı kendi mantığına sâhiptir ve Jung'un Fransız şakirdi Dr Cahen 1948'de üstadını övmek için "Jung... biyolojik ve ondan da fazla psikolojik doğasında bir Alman olarak kalmıştır"[139] diye yazdığında, izleyicilerinin bilimsel değerine hâlâ inandığı bir öğretiyi doğru biçimde uygulamıştı.[140]

Jung'a karşı yükselen ilk eleştirel sesin, bizzat Freud'un buyurgan sesinin, kendisini kendi antropolojik mitini oluşturmaya itmiş olan gerek bilimsel, gerek Yahudice saldırgan bir niyet sergilediğini belirtmek ilginç olacaktır. Freud, 1913'te Jung'un kendisine terk etmesinin hemen ardından Abraham'a şunları yazdı: "Düzeltmeler ve edebiyattan alınacak eklemeler dışında, totem işi bitti. Kongreden önce Imago'nun Ağustos sayısında çıkacak ve bütün Arî dinselliğiyle ilişkimizi kesmemize yarayacak. Çünkü, sonuç kesinlikle bu olacak."[141] Bir kez daha Freud haklıydı. Münih Kongresi sırasında Jung, İngiliz psikanalist Ernest Jones'un Freud'u desteklediğini görünce şaşakalacak ve ona şöyle diyecekti: "Sizi Hıristiyansınız sanıyordum."[142]

İkisinin yöntemlerine bakıldığında, Jungcu Dr Frey-Rohn, "belirleyici ânda Freud şeyleri daima kişisellikleri ve somutlukları bakımından görmeye eğilimliydi, buna karşılık Jung, kişisel olmayana ve genele yoğunlaşırdı" yorumunda haklıya benziyor.[143] Değerler bağlamında,

---

[139] Dr Cahen'in önsözü, C. G. Jung, *Aspects du drame contemporain*, Cenevre 1948, s. 62.

[140] Krş.; E. A. Bennet, *C. G. Jung*, Londra 1961, s. 95-102 (Jung-Bennet yazışmaları).

[141] 13 Mayıs 1913 tarihli mektup.

[142] Jones olayı şu şekilde hatırlar: "Hoşnutsuzlardan biri olduğumu gördüğünden, sonrasında bana geldi ve şöyle dedi: 'Sizi Hıristiyansınız sanıyordum.' (yani gayrı Yahudi). Alâkasız bir sözmüş gibi geldi bana, ama galiba bir anlamı vardı." *Sigmund Freud ...*, *op. cit.*, C. II, s.115."

[143] Bayan Frey-Rohn, "Phylogenetische Erbschaft und historische Verdrangung" alt başlığında şöyle yazar: "(*Musa ve Tektanrıcılık*'tan) Aktarılan pasajlar, onun görüşleriyle Jung'ınkiler arasında bağdaştırılamaz bir uçurum bulunduğunu göstermeye yeterlidir. İkincisi tarihsel ve mitsel olayların sâdece bireysel kategorilerle değil ama aynı zamanda soyoluşsal mirasın temelini oluşturan tarihsel olayların kolektif anıları aracılığıyla da açıklıyordu. *Belirleyici ânda Freud şeyleri daima kişisellikleri ve somutlukları bakımından görmeye eğilimliydi, buna karşılık Jung, kişisel olmayana ve genele yoğunlaşırdı.* (*Von Freud zu Jung*, *op. cit.* s. 182-3).

Jung'un hatâları kamutanrıcı ya da başka türlü olsun, evrenselcilikten ırkçılığa uzanan diyalektiği gösteriyor ve eski *summum jus, summum injuria** özdeyişini akla getiriyor. Ama bu kaygan bir zemindir; ve Freud'un örneğini izleyerek, felsefî diyalektiğin psikanalitik diyalektikten bile daha kolaycana "iki uçlu değnek" hâline gelebildiğini aklımızda tutsak iyi olur.

EN UYGUNLARIN HAYATTA KALMASI

Genel inanışın aksine, iki ünlü ilke, *en uygun olanın hayatta kalması* ve *varolma mücadelesi*, Darwin değil, Herbert Spencer tarafından formüle edilmiştir. Aslına bakılırsa, *İnsanın Türeyişi*'nin yazarı birçok bakımdan sâdece çağının bir sözcüsüydü. Evrim kavramı, birçok kişinin emeğinin ürünü olsun ya da olmasın, şu ileri denen ırkların üstünlüğü ve insanî ilerleme gibi iki eski fikri, infusoriadan insana bütün canlı varlıkları bir ilerleme çizgisi içinde birleştiren daha büyük bir şemaya yerleştirmişti. Sınırsız ilerleme fikri söz konusu olduğu kadarıyla, on dokuzuncu yüzyılın ortasından beri bu fikrin önde gelen savunucusu Herbert Spencer olmuştu. Zamanının pozitivist ruhuna uygun biçimde, enerjinin sakınımı yasasını evrim ile birleştirmişti. İnsanın daha iyi bir geleceğe doğru ilerlemesinin evrensel bir yasanın sonucu olduğuna ve evrimin "ancak en büyük mükemmelleşmede ve en tam mutlulukta son bulabileceğini" kanıtlayabildiğine inanıyordu.[144] Aynı zamanda bu ilerlemenin ak ırkın önderliğinde yapılacağı ve öbür ırkların bir süre ilkel ya da geri durumda arkada kalacağı da Spencer'ın gözünde son derece açıktı. İnsanın nihaî ama hâlâ uzak yücelişinin ne olacağı konusunda kararsız kalmakla birlikte, birbirinden büyük ölçüde ayrı olan soyların her ne şekilde olursa olsun birbirine karışmasına son derece karşıydı.[145] Böylece, ilerleme fikriyle ırksal hiyerarşi arasında daha önceki yazarlarda göstermiş olduğumuz bağlantı, Viktorya çağının bu tipik yazarında özellikle açık bir biçimde ortaya çıkıyordu.

---

* *Lat.* Aşırı adalet, aşırı haksızlıktır. –*ç.n.*

144 "First Principles", krş. R. Hofstadter, *Social Darwinism in American thought*, 1955 basımı, s. 37; aynı zamanda bkz. Spencer, *Social Statistics*, Londra 1851, s. 34.

145 Spencer'dan bir Japon hayranına mektup; krş. Th. Gosset, *Race: The History of an Idea in America*, 1965 basımı, s. 151.

İnsan türünü üstün ve aşağı ırklara ayırdığı aynı şekilde açıkça görülen Darwin de genel olarak bu iyimserliği paylaşıyordu. Bu görüşler, belki açıkça dile getirilmemiş ama bir çeşit satır arası ifade olarak *İnsanın Türeyişi*'nin birçok pasajında bulunabilir. Örneğin, farklı ırklar arasındaki zihinsel gelişim farklılıklarının aynı ırktaki insanlar arasındaki farklılıklardan daha büyük olduğunu düşünüyordu.[146] Darwin, İngiliz sömürgecilerinin atılganlığı hakkındaki oldukça ilginç bir pasajda adı gölgede kalmış bir din adamı olan Muhterem Zincke'in görüşünü benimsemişti: Ona göre, Batı tarihi açıkça belirlenmiş bir sonuca yönelmiş gibi gözüküyordu, Anglo-Sakson ırkının dünya çapında yayılması.[147] Darwin, kitabının ilerleyen bölümlerinde, insan ırklarının doğal seçme yoluyla ortadan kalkmasıyla ilgilenirken belli bir temkinlilik göstermiş ve dünya ölçeğinde kurgularla uğraşma riskine girmekten kaçınarak kendisini bu durumun o zamanlar iyi bilinen örnekleri olan Tasmanyalıların ve başka bâzı Pasifik halklarının tasviriyle sınırlamıştı.[148]

Belirleyici bir adım, doğal seçilim kuramının eş yazarı Alfred R. Wallace tarafından 1862'de atıldı. Malaya cangılında yaptığı keşif gezisi sırasında, "Cermen ırklarının hayranlık verici zekâsını" (bununla kuşkusuz beyaz ırkları kast ediyordu) ortaya çıkarmış olan insan türünü yöneten yasalar hakkında uzun uzun düşünmüştü. Deneyim bu ırkların daha şimdiden "zihinsel olarak az gelişmiş" çok sayıda halkı ortadan kaldırmış olduğunu gösteriyordu ve Wallace bundan çıkarak bu sürecin bütün renkli halklar ortadan kalkıncaya ya da yavaş yavaş solup gidinceye dek kesinlikle devam edeceği sonucuna vardı. Varolma mücadelesinin yasaları Cermen halklarının sonunda bütün öbürlerini kendine katmasını ya da onların yerlerini almasını gerektiriyordu.[149]

Geriye, uygar davranışın inceltici etkilerinin ya da ahlâk ilkelerinin

---

146 "Değişik ırklardan insanlar arasındaki daha büyük farklılıklar şöyle dursun, aynı ırktan insanlar arasındaki zihinsel yetilerin farklılığı ya da çeşitliliği o kadar iyi bilinir ki fazla söz hacet yoktur..." *The Descent of Man, op. cit.*, s. 414.

147 *A.g.e.*, s. 508.

148 *A.g.e.*, s. 542-50 ("On the Extiction of the Races of Man").

149 Krş.; A. R. Wallace, "The Origin of Human Races and the Antiquity of Man deduced from the thoer of 'Natural Selection'", *The Anthropological Review*, II (1862), s. clvııı ve devamı, ve V (1867), s. 103-104.

doğal seçmenin işleyişini bozup bozmayacağı kalıyordu. Darwin, bunların başka türlü varolma mücadelesinin katılığında yok olmaya yazgılı olan insanların hayatlarının ve çocuklarının korunmasını sağlayarak bu işleyişi değiştirebileceğini kabûl edecek ilk kişiydi. Fakat, bu durum uygar halkların kalitesine zarar verebilecek olsa da, Darwin en güçlü ve sağlıklı unsurların üreme oranının daha yüksek oluşuna bakarak ihtiyatlı bir iyimserliği koruyabiliyordu.[150] Buna karşılık, daha *İnsanın Türeyişi*'nin yayımlanmasından önce bile, uygarlığın alışkanlıklarının yozlaşmış ırkları ya da aşağı soyları kayırma tehlikesi yarattığını düşünen yazarlar vardı. Örneğin 1868'de W. R. Greg diye biri, İrlandalıların ve İskoçların demografisini karşılaştırarak "edepsiz Keltlerin" erdemli Saksonlardan daha hızlı çoğaldığını ilân etmiş ve aşağı ırkın erdemi değil tersine kusurları sâyesinde galebe çalmaya başladığı sonucuna varmıştı.[151] Bu, soysağlığı (eugenic) bilimi hâline gelecek akımı haber veren ilk çocukça alarm çığlığıymış gibi gözüküyor.

Bundan bir yıl sonra, söz konusu bilimin Darwin'in kuzeni olan kurucusu Francis Galton (1822-1911), *Hereditary Genius* (*Kalıtsal Dehâ*) adlı kitabıyla listelere girdi. Zihinsel karakteristiklerin, esas olarak da zekânın fiziksel özellikler gibi kalıtım yoluyla aktarıldığını göstermeyi amaçlıyordu. Yeteneklerin ve becerilerin farklı aileler arasında kuşaklar boyunca eşitsiz dağılımını gözleyerek, bunların ölçülebilmesi için, büyük insan ırklarına uygulanabileceğine inandığı bir sayısal not sistemi geliştirdi. Örneğin, ona göre Zenci ırkı Ak ırktan "iki not" aşağıyken Avusturalya yerlileri "üç not" aşağıdaydı.[152] Bu gerçekler bilinince, buna uygun önlemlerin alınmasıyla "yüksek yetenekli bir insan ırkı" yetiştirmek mümkün olabilecekti. Şöyle devam etti: "Etkilerinin çok az farkına varılan sıradan toplumsal failler şu ânda insan doğasını geriletmek yönünde işliyor daha başkaları ise bu doğayı iyileştirme yönünde etki gösteriyor." Mevcut nesil üzerinde etki etmekte olan bu toplumsal etmenleri incelemek gelecek nesillere borçlu olunan bir görevdi.[153]

---

[150] *The Descent of Man*, s. 501-9 ("Natural selection as affecting civilized Nations"),.

[151] *A.g.e.*, s. 507, Greg'in makalesinden aktarıldığı yer.

[152] *Hereditary Genius*, Londra 1869, s. 336-50 (The comparative worth of different races).

[153] *A.g.e.*, s. ı ve devamı.

Galton, Avrupa'da "insan doğasının bozulmasının" baş faili olarak Roma Katolik Kilisesini suçluyordu. Kilise, ruhban sınıfına getirdiği cinsellik yasağıyla ahlâkça ve zekâca en iyi olabilecek neseplerin kesilmesine yol açmıştı. Engizisyonun en cesur mâneviyatçı grupları temsil eden sapkınları yok etmesi de benzer sonuç doğurmuştu. "Kilise, atalarımızın soyunu mahvetti. Tamamiyle sanki gelecek kuşakların atası olarak tek başına cemaatin en kaba kesimini seçmeyi amaçlıyormuş gibi davrandı." Bu haince politika Fransa'da Protestanları ezen 14. Lui tarafından sürdürülmüştü, gerçi bundan başta İngiltere olmak üzere bunların sığındığı başka ülkeler kazançlı çıkmıştı.[154] Galton, yaşlılığında Çarın zulmünden kaçan Yahudiler için de aynı derecede olumlu bir görüş bildirdi.[155] Ancak bu döneminde kendi ülkesinin geleceği hakkında belli bir kötümserlik sergilemeye başlamıştı:

> Elli ya da yüzyıl öncesindeki gibi zekâ yetiştiren bir ulus olmaktan çıkmaktayız. Zihinsel olarak daha iyi olan soy kendisini eski oranda yenilemiyor; daha yeteneksiz ve daha az enerjik soylar daha iyi soylardan daha doğurgan... Tek çâre, eğer mümkünse, toplumdaki iyi ve kötü soylar arasındaki göreli doğurganlık oranını değiştirmektir.

Ama bu nasıl yapılacaktı? İtiraf ettiği gibi, sorun, sırf kamuoyunun bu meselelere ilgisizliğinden değil bizzat bilim adamlarının henüz kalıtım yasaları üzerinde yeterli bilgi edinenemiş olmasından kaynaklanmıyor muydu? "Irkımızın fizyolojik ve ahlâkî yetilerine zarar veren alışkanlık ve önyargılara karşı "Cihad" ya da Kutsal Savaş açmanın uygun zamanı, arzulanan bilgi tamlığı kazanıldığı zaman ve daha önce değil ancak o zaman gelecektir."[156]

Ne var ki, Anglo-Sakson ülkelerindeki kamuoyunun iklimi, sırf dinsel geleneklerle değil aynı zamanda bireysel özgürlük tapıncıyla da uyuşmaz olan böyle bir haçlı seferi için pek uygun değildi. Aslına bakılırsa doğal seçme yasası farklı biçimlerde yorumlanabilirdi. İyimser bakış açısıyla Spencer, insan ırkını islâh etmenin en iyi yolunun rekabet ruhunu serbest bırakmak olduğunu kabûl ediyordu.[157] Alfred Wallace ay-

---

[154] *A.g.e.*, s. 351-62.
[155] "Eugenics and the Jew", *The Jewish Chronicle*, 30 Temmuz 1910.
[156] *Probability, the Foundation of Eugenics*, Oxford 1907, s. 11 ve 30.
[157] *The Principles of Sociology* (1876), Böl. XXII.

nı iyimserlikle, insanlığın kendiliğinden daha iyi soyların hayatta kalmasını ve süper-Shakespearelerin, süper-Goethelerin çoğalmasını sağlayacak alışkanlıklar benimseyecek şekilde evrileceğine inanıyordu.[158] ABD'li sosyal-Darvincilerin en etkilisi olan William Graham Sumner da aynı şekilde doğal seçmenin önünün serbest bırakılmasına taraftardı – gerçi anlaşıldığı kadarıyla o, doğal seçmenin en avantajlı ürünü olarak şairlerdense milyonerleri tercih ediyordu.[159] Ne var ki, kendi ultra-liberal zihniyetleri yüzünden, Galton'ın Anglo-Sakson izleyicilerinin üstün olduğuna inanılan ırkların geleceği bakımından karamsarlık duymaları için geçerli neden vardı. Aralarında en enerjikleri olan matematikçi Karl Pearson, 1893'te Arî-Hıristiyan uygarlığının ölüm haberini duyurmuştu:

> Yazgısının Arî ırklarına ve Hıristiyan inancına ait olmak olduğunu sandığımız, yazısından sanatlarına, huzur verici toplumsal davranış biçimlerine dek geçmişin en iyi zamanlarından miras almış olduğumuz bir dünyada üstünlük kurmak için birbirimizle boğuşuyoruz. Kendimizi, kölece diye aşağı gördüğümüz ve her zaman bizim ihtiyaçlarımızı karşılamaya mahkûm olduklarını sandığımız halklar tarafından eli kolu bağlanmış güdülür, hattâ belki bir kenara atılmış durumda bulmak üzere uyanacağız. Tek teselli, bu değişikliklerin kaçınılmaz oluşudur. Dünya üzerinde başkalarının da katılıp yararlanabileceği barışı, yasayı ve düzeni örgütlemek, yaratmak ve uygulamak bizim işimizdi. Gene de aramızdan bâzılarındaki kast bilinci o kadar güçlü ki, o gün gelmeden bizim geçip gitmiş olacağımızı düşünmekten üzüntü duymuyoruz.[160]

Ulusal geleneğin hikmet-i hükümet ilkesine saygı duymak yönünde olduğu ve bilimcilerin el üstünde tutulduğu Almanya'da, soysağlığı düşüncesinin geleceği parlaktı. Alman kamuoyu doğal seçme kuramını öyle hevesle benimsedi ki, birçok siyasal parti bunu kendi amaçları için kullanmaya çalıştı. Sosyal demokrasi onun câzibesine kapıldı; Engels onu diyalektik bir yoruma uğratmak istedi.[161] Haeckel, buna doğal seçmenin ne sosyalist ne de demokratik, aksine aristokratik olduğu şeklinde karşılık verdi.[162] Darvincilik anti-semitik propaganda için kullanılmaya başladığında, *İnsanın Türeyişi* daha neredeyse yayımlanmamıştı.

---

[159] Richard Hofstadter, *Social Darwinism in American thought, op. cit.*, s. 58. W. G. Summe'ın *The Challenge of Facts*'inden aktarma.

[160] Krş.; *A.g.e.*, s. 186 (K. Pearson'ın *National Life and Character*'ından aktarma).

[161] Krş.; *Dialectique de la nature, op. cit., passim.*

[162] Krş.; E. Haeckel, *Freie Wissenschaft und freie Lehre*, aktaran K. Pearson *The chances of death...*, Londra 1897, s. 106-7.

O. Beta adlı bir yazar, *Darwin, Deutschland und die Juden* adlı kitabında üretken Germano-Arî ırkı ile asalak Yahudi ırkı arasında bir "varolma mücadelesi" bulunduğunu anlamaları ve bu yüzden bilimsel olarak haklı gösterilecek Yahudi karşıtı yasal düzenlemelere gidebilmeleri için, yetkili makamları "Darvinci öğretinin ortaya koyduklarını" dikkate almaya çağırmıştı.[163] Daha etkili bir propagandacı olan Profesör Eugen Dühring, Yahudi sorununun burjuva toplumu içinde çözülemez olduğunu düşünüyor ve Marx'ı hatırlatır biçimde umudunu "toplumun Yahudilerden kurtulmasını" sâdece onun sağlayabileceğini söylediği sosyalizme bağlıyordu.[164] Siyasal alanda, en uygunların zaferinde ısrarıyla doğal seçme öğretisi, kuramcılara kimin en uygun sayılacağı ve "en çok çoğalan" ile "en iyi" arasındaki mücadelenin uygar bir toplumdaki sonucunun ne olacağı konusunda çok geniş bir tercih imkânı sağladı. Hangi soyun ya da hangi sınıfın ya da Arîlerin hangi alt ırkının en iyisi olduğu hakkında, "ırklar arası karışmaların" değeri hakkında ve buna benzer birçok konu hakkında birçok kurgu yapılıyordu. Böylece, Almanya'da soysağlığı hareketinin kurucusu Dr Alfred Ploetz (1860-1940), halkın ırk duygularını köreltikleri için Hıristiyanlığa ve demokrasiye saldırdı; ırksal skalanın tepesine Batı Arîlerini – ve Arî soyu atfettiği Yahudileri – yerleştirdi (1895).[165] Ama daha sonra görüşlerini değiştirdi ve gizli bir Kuzeyliler derneği kuracak kadar ileri giderek, ilgisini sâdece Almanlarla sınırladı. 1936'da Hitler kendisini üniversiteye profesör olarak atayarak ömür boyu kurduğu hayâle kavuşmasını sağladı.[166]

Ploetz'in "ırk hijyeni" adını verdiği soysağlığının Almanya'da yayıl-

---

163 O. Beta, *Darwin, Deutschland und die Juden oder der Juda-Jesuitismus*, Berlin 1876, özellikle s. 11 ve 32.

164 "Bu kötü toplumsal etkiler bir yana, "Yahudilerin Kurtuluşu" yetersiz kalmıştır, çünkü toplumun mevcut koşulları içinde pratikte çözümsüz kalmış büyük bir toplumsal meseledir. Nüfusun daha fazla Yahudi karışımı almasını önleyecek tek güç sosyalizmdir..." E. Dühring, *Cursus der Philosophie als streng wissenschaftlicher Weltanschauung und Lebensgestatltung*, Leipzig 1875, s. 392-3.

165 Dr Alfred Ploetz, *Die Tüchicgkeit unsrer Rasse und der Schutz der Scwachen*,Berlin 1895, s. 5,8 ve 130-142 ("Die besten Rassen – Westairer – Juden").

166 Karl Saller, *Die Rassenlehre des Nationsozialismus in Wissenschaft und Propaganda*; Darmstadt 1961, s. 74 ve 117. (Gizli dernek *Ring der Norda* ya da *Nordischer Ring* adlarıyla anılıyordu).

ması, Krupp ailesinin "ulusun yararı ve bilimin ilerlemesi adına" 1900 yılında "Kalıtım kuramından iç siyasetin ve devlet yasamasının evrimiyle ilişkisi bakımından ne sonuçlar çıkarılabilir?" konusunda bir deneme yarışmasına sponsorluk yapmasıyla güçlendi. Yarışmanın birincilik ödülü 50.000 mark idi. Jüri, aralarında Ernst Haeckel'in de bulunduğu altı ünlü bilimciden oluşuyordu. Yarışmaya yağan denemelerin sayısı altmışı buldu ve aralarından en iyileri masrafları Krupp tarafından karşılanarak yayımlandı. Jürinin raporu, "eski eşitlik kuramlarını" çürüten kalıtım yasalarının önemini vurguluyor ve uygarlığın "insanın doğal niteliklerini bozmak ya da yozlaştırmak" tehlikesini getirip getirmediğini sorguluyordu. Rapor, yarışmacılardan bir ya da ikisi dışında hepsinin Devlet müdahalesine umut bağladığına da dikkat çekiyor ve bunu "zamanımızın, ancak ortak iyi adına bireysel özgürlükleri sınırlayabilecek kadar cesur ve ekonomik hayatın düzeneklerine uygun biçimde müdahaleye yetenekli olan kudretli bir merkezî gücün varlığında mümkün olabilecek bir toplumsal ilerleme politikası talep ettiğinin" işareti olarak yorumluyordu.[167]

Birincilik ödülü, tıp hizmetlerinin Alman halkı üzerinde daimî bir soysağlığı denetimi uygulayacak şekilde devletçe yönlendirilmesini düşleyen Dr Wilhelm Schallmayer'e gitti. Dr Schallmayer, siyasal-ırksal düşüncelerinde büyük bir sakınımlılık göstermişti: Irkları alışılmış yâni Kuzeyli ırkına belli bir üstünlük tanıyacak şekilde tasnif etse de, soysağlığı bakımından zararlı olacak savaşlara yol açabileceğini düşündüğü pan-Cermenciliğin aşırılıkları karşısında katı bir eleştirel tavır almıştı. Avrupa birliğini savunacak kadar ileri gidiyor ama bu arada Alman politik önderlerine uzun erimli öngörülü bir politika izlemelerini öğütlüyordu. Denemesini "Sırf kısa erimli başarılar peşinde koşmayan ve kalıtım ilkeleriyle ufkunu genişletip aydınlatmış olan devlet adamı, halkının geleceğinin yaratıcı gücünün iyi yönetilmesine bağlı olduğunu fark edecektir" diye bitirmişti.[168]

Haeckel'in başlıca öğrencilerinden Dr Ludwig Woltmann'a ait ödül kazanan bir başka deneme tamamen farklı bir ruh taşıyordu. Vacher de

---

[167] Krş.; *Natur und Stat, Beiträge zur naturwissenschaftlicher Gesellschaftslehre, Eine Sammlung von Preisschriften*, Jena 1903, s. 1-24.

[168] *A.g.e.*, s. 380 (Dr Schallmayer, "Vererbung und Auslese im Lebenslauf der Völker").

Lapouge'un bu izleyicisi, Dante'den Napolyon'a, Renan'dan Wagner'e geçmişin ve kendi zamanının bütün büyük adamlarını dâhil ettiği "Kuzeylilerin" ya da dolikosefal sarışınların üstünlüğüne yürekten inanmıştı. Bu hususu kanıtlamak üzere bu denemeden başka iki de kitap yazdı.[169] Alpli, Akdenizli, Samî gibi daha değersiz ırklarla – Moğollarla hattâ zencilerle olan talihsiz birleşmelerden söz etmeye bile gerek yoktu – melezlenme, üstün ırkın kalitesini değiştirmişti. Woltmann'a göre geleceğin karanlık gözükmesinin bir başka nedeni daha vardı – Cermenler, saldırgan doğalarınca durmadan birbirleriyle dövüşmeye zorlanıyordu: "Cermen, kendisinin baş düşmanıdır" ve bu kavga hepsinin yok olmasıyla sonuçlanacaktı. İlerleme yasasının gerektirdiği bu kıyımdan kaçınmanın yolu yoktu. "Bu düşmanlığa son vermek kültürel gelişmenin baş koşulunu bastırmak olacaktır ve doğanın yasalarının yerine boş düşleri koyma yönündeki her türlü çaba çocukçadır." "Seçilimin yasaları" ile "ilerlemenin yasaları" arasındaki bu karşıtlık pek çok düşünür için bir kaygı kaynağıydı. Örneğin, savaşa karşı tavır ne olmalıydı? Bir başka Alman soy sağlıkçısı Dr Steinmetz buna bir yanıt getirmişti: "Savaş olmasa, bütün insanlar hilekâr, bencil ve korkak olurdu, bugünkü Yahudiler gibi."[170]

Bununla birlikte, Woltmann'ın kanaatince durum yaygın bir toplumsal reformlar programıyla düzeltilebilirdi. Özellikle, "kentsel kültürün ve tinsel soyluluğun organik kaynağını" korumak üzere soyluların malikânelerinin parçalanmasını ve iyi soydan köylülere toprak dağıtılmasını öngörüyordu. Ona göre daha da önemlisi işçilerin "kapitalizmin doğal seçilim karşıtı eğilimlerine" karşı korunmasıydı. İşçi sınıfını politik bakımdan geliştirmenin gereğine de inanıyordu. İşçilere iktidardan pay vermek, onları "dünyanın barışçıl rekabet yoluyla fethedilebileceği" yanılsamasından kurtaracaktı.[171]

---

[169] *Die Germanen und die Renaissance in Italien...*, Leipzig 1905, ve *Die Germanen in Frankneich...*, Jena 1907. Woltmann'a göre Napolyon, "Cermenik Vandalların soyundan" idi.

[170] Dr S. R. Steinmetz, "La guerre, moyen de sélection collective", A. Constantin, *Le rôle sociologique de la guerre* içinde, Paris 1907, s. 268 ve devamı.

[171] L. Woltmann, *Politische Anthropologie, EineUntersuchung über den Einfluss der Descendenztheorie auf die Lehre von der politischen Entwicklung der Völker*, Leipzig 1903, *passim*, ve özellikle s. 298 ve devamı.

Üçüncü Reich döneminde palazlanan, aralarında Eugen Fischer, Fritz Lenz ve Otmar von Verschuer'in de bulunduğu bir sonraki kuşağın soysağlıkçıları ve genetikçileri fikirlerini esas olarak Woltmann ve Ploetz'den devşirmişti. İçlerinden en ünlüsü ve Mendel yasalarını "ırksal hijyen"e ilk uygulayan kişi olan Fischer, 1934'te aynı zamanda Woltmann'ın düşüncelerini üniversitede yayacak ve "genç yürekleri ırk biliminin merakıyla tutuşturacak" ilk kişi olacağını da ilân etmişti.[172] Daha 1917'de tutarlı bir ırk politikası izlenmediği takdirde bütün Avrupa halklarının "mutlak bir kesinlikle" yok olacağı kehânetinde bulunmuştu.[173] Meslekdaşı Fritz Lenz, "mânevî kılavuzum" dediği Ploetz'in düşüncelerini yayıyordu.[174] Kendisi, Plotz'in 1904'te kurduğu *Archiv für Rassen und Gesselschaftsbiologie*'nin de başlıca katkıcılarındandı. Bu dergi değişik görüşleri temsil eden katkılara açıktı, ancak, Ploetz tercihinin Cermenomanyakların yazılarından yana olduğunu saklamıyor ve bugün Hitler'in entelektüel akıl hocaları olarak görülen Almanyalı Theodor Fristch ya da Avusturyalı Lanz von Liebenfels gibi yazarların eserlerini bol keseden övüyordu.[175]

Birinci Dünya Savaşı'nın arefesinde, Woltmann'ın *Politisch-antropologische Revue*'sunu gölgede bırakmış olan Ploetz'in dergisi o zamanlar Almanya'da moda olan saldırgan bir "biyolojik felsefe"nin başlıca savunucusu olmuştu.[176] Max Weber, Ploetz'in bir tartışmaya girmeye değer olduğunu düşünmüş ve onu biyolojik karakteristiklerin tarihsel ve toplumsal olayları ancak semboller olarak etkileyebildiğinin farkında olmamakla ya da bir başka deyişle ırk ile ırk fikrini birbirine karıştırmakla suçlamıştı.[177] Bu örnekler bilim insanlarının kendi disiplinle-

---

172 Krş.; K. Saller, *Die Rassenlehre des Nationalsozialismus*, *op. cit.*, s. 17-18.

173 "Seçmeci etkisiyle ilgili olduğu kadarıyla, kültürün hayatlarımıza şimdiye olduğu kadar hükmetmesine izin verirsek bütün Avrupa halklarının gitgide artan bir hızla mahvolacağı neredeyse kesindir." *Handwörterbuch der Sozialwissenschaften*'deki "Sozialanthropologie" başlıklı makale, Jena 1913, C. IX, s. 172-88.

174 Krş.; Saller, *op. cit.*, s. 74-75.

175 Krş.; *Archiv für Rassen- und Geselschaftsbiologie*, I (1904), s. 885 ve devamı ve IX (1914), s. 125.

176 Filozof Heinrich Rickert, 1910'da bir"biologistische Modephilosophie" yazmıştı (bkz. kendisinin *Logos*'taki "Lebenswerte und Kulturwerte" makalesi, II (1911-1912), s. 141-68.

177 Krş.; W. Mühlmann, *Geschichte der Anthropologie*, *op. cit.*, 196.

rinin alanını abartmanın ayartısına nasıl kolay kapılabildiğini gösteriyor. Bir uzmanlaşma yüzyılında, kalıtım ve eğitimin, biyolojik ve psikolojik etmenlerin göreli önemi hakkındaki eski tartışma bizzat uzmanların kendileri tarafından şiddetlendirilmişti. Bununla birlikte, bu dönemde genel kabûl gören kalıtımın ya da "ırk etmeninin" daha önemli olduğu görüşünün Almanya'da başka her yerdekinden daha hevesli ve daha etkin bir destek bulmuş olması dikkate değer.

İnsan ırkının islâhı hakkında pek çok proje ve inceleme bulunuyordu. Öyle ki, Jung'un Zürih'teki hocalarından biri olan psikiyatr August Forel, *Archiv*'de Arî ve Moğol ırklarının karşılaştırmalı değerlerini incelemiş ve onların karışmasının sonucunun ne olacağını merak etmişti. Emin olmak için birkaç düzine öksüz Japon çocuğunun Alman kurumlarına aynı sayıda Alman öksüzünün de Japon kurumlarına yerleştirilerek gözlem altında tutulmasını önerdi. Nihaî bir hükme ulaşmayı sağlayacak böyle bir deneyin bâzı milyonerler tarafından finanse edilebileceğine güveniyordu.[178] *Archiv*'e katkıda bulunan bir başka bilgin, (*Gestalttheorie*nin yazarı) Profesör Christian von Ehrenfels, soysağlığı açısından iyi sonuç vereceğine inandığı için çok kadınla evlilik lehinde kampanya yürütüyordu.[179] Dr Müller-Lyer diye birine ait daha bile cüretkâr bir proje, erkeklerin yüzde 20'sinin, kadınların yüzde 75'inin üreme haklarının sınırlanmasını öngörürken, ilk uçuk Freudçuların aralarına karıştığı sosyalistler, daha o zamandan, ırkın biyolojik yararı adına serbest aşkı savunuyordu.[180]

Yorulmak bilmeyen Ploetz 1905'te ak ırkın kalitesini yükseltmek amacıyla Uluslararası Irksal Hijyen Derneği'ni kurdu. Üye sayısı birkaç yüzü bulan derneğin Onur Kuruluna kısa süre içinde E. Haeckel, A. Weismann ve F. Galton gibi adlar katılacaktı. Almanya dışında bu çeşitten yegâne örgütler olan Büyük Britanya'daki Soysağlığı Eğitimi Derneği ve ABD'deki Soysağlığı Kayıt Ofisi, Ploetz'in derneğine kıyasla etkisiz

---

[178] Dr A. Forel, "Gelbe rasse und weisse Rasse, Ein praktischer Verschlag", *Archiv für Rassen- und Geselschaftsbiologie*, V (1908), s. 249-51.

[179] Chr. von Ehrensfels "Leitzele zur Rassenbewertung" (*Archiv*..., IX (1912), s. 730-761, ve "Biologische Friedensrüstungen" (*Archiv*..., XI (1914), s. 580, 613).

[180] Krş.; Max Hirsch, "Ehe und Eugenetik", *Archiv für Fraukunde und Eugenetik*, II (1916), s. 115-118.

kalmıştı. Ploetz, 1908'de Yahudi karşıtı kışkırtıcı Theodor Fritsch'den esinlenen başka bir dernek kurduğunu ilân etti; Alman Yenilenme Topluluğu (*Deutshe Erneuerungsgemeinde*) adındaki bu dernek, yenilenmenin esas kaynağı olarak toprağa geri dönmeyi öngörüyordu – elbette yalnız Arîler için. 1913'te, kendisini özellikle "nüfus içindeki aşağı unsurları yok etmeye" ve "Yahudi ve Slav kanları" ile savaşmaya adamış olan üçüncü bir dernek, Alman Birliği (*Deutschbund*) kuruldu.[181]

Böylece, Büyük Britanya'da doğmuş olsa da soysağlığı, en başta bir ideoloji olarak ideal yurdunu Almanya'da buldu. G. K. Chesterton, 1922'de *Soysağlığı ve Öbür Kötülükler* başlıklı ateşli broşüründe onu şeytanî bir Alman bilimi, özellikle de Prusya bilimi olarak mahkûm ediyordu, çünkü Prusya "uzun zamandır toplumun düzenli selâmetini bilimde gören şu daha akılcı ahlâkçılar için örnek Devlet" idi. Chesterton, Büyük Britanya'nın 1914'te "yeni insanlığın peygamberleri olan profesörlerin onda dokuzunun doğum yeri ile savaşa tutuştuğunda" bütün dünyanın bu Prusya kuramlarının pratiğe nasıl geçirildiğini görebilme ayrıcalığına sâhip olduğunu da hatırlatıyordu.[182] Bu suçlamalar, kendi zamanı için polemik amaçlı ve abartılı bulunmuşsa bile, sanki Chesterton'ın tek hatâsı sâdece savaşı bir sonraki savaşla karıştırmaktan ibaretmiş gibi görünmesi için fazla zaman geçmeyecekti. 1939'da İkinci Dünya Savaşının başlaması Profesör Otmar von Verschuer'e "bize çocuklarımızın biyolojik yazgısını etkileyebilme imkânı verecek" yeni bir çağın başladığını ilân etme fırsatını tanıyacaktı. Gerçekten de soysağlıkçıları Almanya'da iktidarı elde tutanları kendi dâvalarına kazanmayı sonunda başarmışlardı. "Bilimimizin tarihi" diyordu von Verschuer, "Almanya'nın yakın tarihiyle yakından bağlantılıdır. Alman etno-imparatorluğunun başı, kalıtımsal biyolojinin ve soysağlığının esaslarını devlet politikasının yönlendirici ilkesi kılan ilk devlet adamıdır."[183]

Bilimciler, doğal seçilimin ışığında insan ırkının geleceğini kurtarmaya

---

[181] *Archiv...*,VI (1909), s. 577 ve devamı, ve X (1913), s. 493 ve devamı.

[182] G. K. Chesterton, *Eugenics and other evils*, Londra 1922, s. 182 ve devamı.

[183] O. von Verschuer, *Manuel d'eugénique et de hérédité humaine*, Çev. Montandon, Paris 1943, s. 5.

çalışır ve bu geleceği en iyi düzenleme yolunun ne olduğunu tartışırken, birçok siyasetçi de siyaset felsefelerini desteklemek için Darvinciliğe yönelmişti. "En uygunların hayatta kalması"nın, uluslararası ilişkilerde bin yıllardır bilinen "güçlü olan haklıdır" kuralına çok benzediği açıktır; ne var ki, halk arasında anlaşıldığı şekliyle doğal seçme kuramı, bilimsel bir gerçeğin bütün saygınlığıyla saldırgan dürtüleri ve emperyalist hevesleri gizliyor gibi gözüküyordu. Max Nordau'nun gözlediğine göre, Darwin daha 1889 gibi erken bir tarihte, bütün Avrupa ülkelerinin militaristlerinin baş otoritesi hâline gelmeye başlamıştı. "Evrim kuramı açıklandığından beri, doğal barbarlıklarını Darwin'in adıyla gizleyebiliyor ve içlerindeki kana susamışlık dürtülerini bilimin son sözü olarak satabiliyorlardı".[184]

– Her ikisi de ulusal gücü alışılmışın üzerinde bir gayretle yücelten – ABD Başkanı Theodore Roosevelt ile Almanya imparatoru 2. Wilhelm'in örneklerini ele alacak olursak, birincisinin durmadan varolma mücadelesi ve benzeri doğa yasalarından dem vururken,[185] ikincisinin kendi halkının tanrı tarafından seçilmiş olduğundan söz ettiğini ve bunu desteklemek üzere Luther İncilinden alıntılar yaptığını görürüz.[186] Fakat Kayzer Darwin'e başvurmaktansa halkını yeryüzünün tuzu olarak tasvir etmeyi tercih ediyor olsa bile, uyruklarının birçoğu onun bu ihmalini telafi etmeye hazırdı. Şu ya da bu şekilde, bilimsel düşüncenin eğilimiyle siyasal nutuklar arasındaki benzerlik açıktır. İmparatorluk Almanya'sında ve Anglo-Sakson ülkelerinde güç İncili revaçtaydı. Anglo-Sakson ülkelerinde sosyal Darvincilik kuramları, adına "Tötonik kökenler kuramı" da denen Cermeno-Arî fikriyle de birleştirilmişti.

Bu fikirlerin en derine işlediği ülke hangisiydi? J. A. Cramb (1862-1913), kuşağının Avrupalı birçok öbür entelektüeli gibi ülkesini ve savaşı yücelten bir İngiliz tarihçiydi. Eski Töton tanrısının sâkin sâkin "en gözde çocukları, İngilizler ile Almanlar" arasında ölümüne bir savaş tasarlamasıyla Cermenciliğin iki dalı arasında trajik bir nihaî çarpışma olacağını öngörüyordu.[187] Cramb'ın kendisi de Cermen çılgınlığına ka-

---

[184] Aktaran R. Hofstadtter, *op. cit.*, s. 171.

[185] *A.g.e.*, s. 175-89.

[186] Bkz. Arrens tarafından bildirilen konuşmalar, *Guillaume II, ce qu'il dit, ce qu'il pense,* Paris 1911, s. 33 ve *passim.*

[187] Krş.; E. McNall Burns, *Ideas in Conflict...*, Londra 1966, s. 474-5.

pılmış olan tanınmış selefi Edward A. Freeman, farklı bir ikilemle karşı karşıya kalmıştı. ABD'ye yaptığı eğitim amaçlı bir ziyarette Cermenik ırkın daha yüce iyiliği için her İrlandalının bir Zenciyi öldürüp bu nedenle asılmasını umduğunu kamunun önünde açıklamıştı. Bu sözlerinin yol açtığı skandal onu daha sonra "bütün Tötonlar bize çok yakın olmakla birlikte, hiçbir Avrupalı Arî bize çok uzak değildir" demeye zorladı.[188] Popüler İngiliz psikolog William MacDougall da aynı şekilde "büyük Kuzeyli ırkı"nın bir propagandacısı olarak anılmaya değer.[189] Ama belki de İngiliz zihniyetinin en tipik temsili Joseph Chamberlain'in* nutuklarıdır. O, Tötonlara bir üstünlük pâyesi vermekten sakınırken, bütün "Anglo-Sakson ırkları" ile "Töton ırkı" arasında eşitler arasında bir ittifak düşlüyordu.[190]

Bu birkaç örnek, insana İngiliz kültüründen gelen ülkelerde soy bağlılıklarının çeşitliliğini hatırlatıyor. Eski "Almanya ana"nın çocukları ırksal haklarını talep etmek için iyi bir konumdaydı ve gerçekten değişik çapta bir sözcünün hizmetlerinden yararlandılar. Gerçekten de Üçüncü Reich'ın en inandırıcı peygamberleri, bu yeni felsefenin etkili yayıcıları değil, gölgede kalmış ve unutulmuş az sayıda yazardı.

Bununla birlikte, Nietzsche'nin katkılarını kimse görmezden gelemez. Düşüncelerinin Naziler ve faşistler tarafından nasıl sömürüldüğü iyi bilinir. Dikkatli bir okuma, Nietzsche'nin gerçekten de bir seferinde "insan soyunun en büyük atılganlıkla yetiştiği" bölgelerin araştırılmasını talep etmiş olduğunu,[191] bir başka seferde de "ölecek kadar olgunla-

---

188 T. F. Gosset, *Race: The History of an Idea in America*, New York 1965, s.109-10.

189 Krş.; *A.g.e.*, s. 377-8 ve 415.

* *Joseph Chamberlain* (1836-1914): İngiliz işadamı ve siyasetçi. Bu kitapta çok sözü edilecek ırkçılık kuramcısı H. St. Chamberlain ile karıştırılmamalıdır. 19. yy. sonları ve 20. yy. başlarında uzun yıllar sömürge bakanlığı yaptı. İzlediği atak sömürgecilik politikaları İngiltere'nin rakiplerine pazar bırakmayarak emperyalistler arası bir paylaşım savaşını kaçınılmaz kılarken, bir yandan da böyle bir savaşı önlemek için diplomatik alanda boşu boşuna uğraştı. Savaşın patladığı yıl öldü. İleride oğlu Neville de, başbakan olarak izlediği politikalarla, bir yandan diplomatik alanda var gücüyle önlemeye çalıştığı İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasına büyük katkıda bulunacaktır. *–ç.n.*

190 Birmingham'daki konuşma (1898) ve özellikle Leicester'da yaptığı bir konuşma (1903).

191 Krş.; Charles Andler, *Nietzsche, sa vie et sa pensée*, Paris 1958, özellikle C. III,

şanı yaşatmak için çaba gösterilmemeli, ölmesine izin verilmeli, düşmekte olanı daha hızlı düşsün diye devirmek yeğdir – çünkü (dedi Zerdüşt) çürümekten kötü ne vardır?" dediğini açıkça gösterir. Rickert'in kendi zamanında Nietzsche'yi "en ilgi çekici ve en etkili olarak kalacak olan biyolog" olarak tanımlaması belki de nedensiz değildi.[192] Bununla birlikte, bu biyoloğun bir görücü olarak "doğru fakat ölümcül" diye nitelediği öğretilerin pratik sonuçlarını önceden haber vermiş olduğu da buna eklenmelidir:

> Ama "oluş"un bitimliliği, bütün fikirlerin, tiplerin, türlerin geçişkenliği, insan ile hayvan arasında hiçbir radikal fark bulunmadığı (doğru ama ölümcül bir fikir olduğunu düşünüyorum) öğretilerine sâhipsek, – bunları alışılmış delice yolla bir başka nesil için insanların üzerine fırlatırsak, halk bencilliğin sefil sığlığında boğulur ve kendi kendini arayışı içinde taş kesilirse buna kimse şaşmamalıdır. Hemen parçalanacak ve bir halk olmaktan çıkacaktır. Geleceğin tiyatrosunda onun yerine belki bireyci sistemler, kendilerinden olmayanların kökünü kazımayı amaçlayan gizli topluluklar ve benzeri faydacı yaratımlar ortaya çıkacaktır.[193]

Gene de, başköşeye Yahudileri yerleştirdiği için Nietzsche'nin insanlık için yaptığı sınıflandırma şaşırtıcıydı. Bu yüzden Alman çağdaşlarına mümkün olduğunca güçlü şekilde Yahudi kanı aşılanmasını dilemişti. "Uygarlığın geleceği Prusyalı subayların oğullarına bağlıdır" şeklindeki iyi bilinen sözünün gerçek anlamı buydu.[194] Bağlamından koparılarak ırkçı amentüye dâhil edilen "sarışın hayvan" ve "efendi ırk"tan başka Niçeci sloganlar da vardı. Gerçekten de, bâzı emektar Yahudi karşıtları ona asla kanmamıştı. Eugen Dühring, Nietzsche'nin Yahudi olduğunu imâ etti, Theodor Fritsch de genç öğrencilerini bu "edepsiz Leh"e karşı uyardı.[195] Buna şunu da ekleyebiliriz: Bir yanda, elinde Francis Galton'ın *Hereditary Genius*'ı, kendi kendine Yahudi Lehlerin Siyonizm aracılığıyla yeniden canlanmasının mümkün olup olmadığını soran

---

s. 458 ve devamı ("La sélection humaine"), Walter Kaufmann, *Nietzsche: Philosopher, Psychologist, Antichrist*, Priceton 1950; ve Richard Lonsbach, *Nietzsche und die Juden*, Stockholm 1939.

[192] Krş.; "Lebenswerte und Kulturwerte", *Logos* II (1911-1912), s. 141-68.

[193] *Unzeitgemässe Betrachtungen*, II, 9.

[194] *Umwertung aller Werte*, § 856.

[195] Krş.; Dühring, *Die Judenfrage*..., 6. basım, s. 93 ve Fritsch, *Nietzsche und die Jugend*, "Der Hammer", 1. III, 1911, s. 15.

bir Nietzsche, öbür yanda daha çok Hıristiyan dininden duyduğu nefret nedeniyle, Arî kökenleriyle övünen başka bir Nietzsche vardı; ve bildiğimiz kadarıyla, daha o zamandan deliliğin pençesine düşmüş, titreyen eliyle "Bütün anti-Semitlerin vurulmasını istiyorum"[196] diye yazan bir başkası daha.

Aksine, dönemin öğrenci gençliği arasında en etkili düşünür olan Alman vatanseveri Heinrich von Treitschke'nin (1834-1896) düşüncesinde pek az muğlâklığa rastlıyoruz. Kendisi, beyaz ırkı insan soyunun, ödevi dünyayı üleşmek ve yönetmek olan, aristokrasisi olarak görüyordu. Her beyaz ulusun dünyadan aldığı pay, değerinin ölçüsü olacaktı.[197] Arîler arasındaki bu çekişmeler zorunludur çünkü "uluslar... Darwin'in varolma mücadelesi gibi yoğun bir rekabet olmadan büyüyüp serpilemezler."[198] Bu Treitschke'yi neredeyse dinsel bir dogma gibi savunduğu bir savaş övgüsüne yöneltti:

> Savaşın dünya üzerinden ebediyen kovulması sâdece saçma bir umut olmakla kalmayıp aynı zamanda son derece ahlâkdışı bir şeydir. Böyle bir şey, vuku bulsaydı, insan ruhundaki pek çok özlü ve yüce kudreti âtıl bırakır ve dünyayı engin bir bencillik tapınağına dönüştürürdü...

Savaş "sağlıklı bir yoksunluk" idi. O, her insana "Devletin görkemi karşısında hayatının değerinin ne kadar önemsiz olduğunu..." hatırlatıyordu, "Ulusun ciddî biçimde giriştiği her savaş boyunca hissedilen dinsel duygunun derinliğinin nedeni budur."[199]

"Aldatıcı Albion" ya da "Yahudiler başımızın belâsıdır" yahut (Almanca dışında bir dile tercümesi güç olan) *strebsame hosenverkaufende Jünglinge** gibi dillere pelesenk olmuş birçok deyimi icât eden ya da yaygınlaştıran da Treitschke idi. Bununla birlikte bütün bu meselelerle ilgili olarak ırksal olmaktan çok dinsel güdülerden esinlenmişti ve Alman *Volk*'unun birliğinin "arasındaki İsrailî yurtdaşlarının" asimilasyonu ile başarılacağını ummuştu; daha etkili önlemleri savunmamıştı.

---

[196] Krş.; Lonsbach, *op. cit.*, s. 72, 15-16, 27 v 55.

[197] *Historische und politische Aufsätze* (krş. Schemann, *Die Rasse in den Geisteswissenschaften*, *op. cit.*, C. III, s. 355.

[198] *Politik...*, (krş. Andler, *Les origines du pangermanisme*, Paris 1915, s. 196 ve devamı.

[199] *A.g.e.*, s. 224-225.

* Yahudilerin küçük ticaret merâkını ve yeteneğini vurgulayan (bizdeki "çıfıt çarşısı" sözünü hatırlatan ama küçümseyici anlamı daha belirgin) bir söz. *–ç.n.*

Treitschke'nin Almanya dışında en iyi tanınan öğrencisi olan General Friedrich von Bernhardi (1849-1930), aynı şekilde "Alman ulusunun ve Alman zekâsının hak ettiği dünya ölçeğindeki saygıyı" ancak geniş bir sömürge imparatorluğunun sağlayabileceğine inanmıştı. O da, savaşın "uygarlığın vazgeçilmez bir etmeni" ve aynı şekilde "en önemli biyolojik zorunluluk" olduğunu düşünüyordu. Heraklitos'dan alıntı yaparak Antikite filozoflarının bu gerçeği Darwin'den çok önce fark etmiş olduklarını da ekliyordu.[200]

Bununla birlikte, ne kadar militan olurlarsa olsun bu tür yazılar emperyalist ya da biyo-emperyalist iddiaları Hıristiyan geleneğiyle uzlaştırmaya çalışıyordu – örneğin von Bernhardi, İsa'nın "Ben barış değil kılıç getirmeye geldim" sözünü hatırlatmıştı. Ama ırksal mülahazaları her şeyin üstünde tutan başkaları da vardı. Daha önemsiz yazarların eserlerinden örneklerde göreceğimiz gibi, bu iki tavır arasındaki ayrım çizgisini belirlemek zordu. Klaus Wagner diye biri de, 1906'da yayımlanan *Krieg* adlı kitabında İsa dinine gönderme yapmıştı, gerçi bu İsa, Kıyamet günde kutlu ile günahkârın birbirinden ayrılacağı öğretisiyle savaşın seçmeci erdemlerini sembolize eden bir "Almanoğlu İsa" ya da "Siegfried-İsa" idi. Wagner, Alman *Lebensraum*unu [hayat alanı –*ç.n.*] genişletmek üzere bir "ırksal güç politikası" – *Fremdlinge*in (yabancılar) kovulması, bütün akraba Cermen boylarının tek bir ırksal-politik kimlik altında kaynaşması – öngörüyordu. "Gobineau, Darwin ve Chamberlain boşuna mı yaşadı?" diye soruyordu.[201]

Bu tamamiyle unutulmuş kitabın yanı sıra, bugün aynı derecede bilinmeyen bir başka kitap, zamanla Üçüncü Reich'ın ırk politikası olacak ilkeleri ayrıntılı biçimde ortaya koymuştu. Bu, Josef Reimer tarafından yazılan *Ein Pangermanistisches Deutschland* idi. Yolunu açan öncülerine – en başta Gobineau, Klemm ile Carus'a, ardından Darwin, Lapouge ile Wolttman'a – saygılarını bildirdikten sonra, Reimer, Avrupa ve Sibirya'yı fethettikten sonra Almanya'nın nasıl örgütlenmesi gerektiğini göstererek devam etti. Bu bölgenin nüfusu bir yanda Cermenler ve Cermenlere asimile edilebilecek halklar, öbür yanda Cermenlere

---

[200] *Deutschland und der nächste Krieg*, 1911 (krş. *Germany and the next war*, Londra 1915.

[201] Klaus Wagner, *Krieg*, Jena 1906, özellikle 179 ve devamı ile s. 230 ve devamı.

asimile edilmesi mümkün olmayan halklar (*Agermanen*) şeklinde ayrılacaktı. Alt-insanların insanlardan ayıklanması, (1939-1945 arasında aynen olduğu gibi)[202] antropologlar, doktorlar ve uzmanlaşmış "yetiştirici"lerden oluşan komisyonların işi olacaktı. Yahudilerin ve Slavların, bâzı istisnalar dışında asimile edilemeyecekleri Allahın emriydi, buna karşılık Fransızlar daha şanslıydı. *Agermanlar* için düzenlenecek özel bir hukukla kendilerine çok kısıtlı bâzı haklar tanınacaktı, ama bu hukuk, "[topluluk içinden] evlilik yasağını (*extra connubio*) belli durumlarda topyekûn üreme yasağıyla (*extirpatio*) güçlendiren" temel bir ilkeye dayanacaktı.

Reimer, bunu gerçek bir sosyalist ve enternasyonalist programı hayata geçirmenin tek yolu olarak görüyordu, çünkü şöyle mantık yürütüyordu: "Cermen ırkı mevcut kapitalizm ikliminde durumlarını iyileştirmek için mücadele eden bu Avrupa ulusları arasında tek hareket ettirici kuvvet ve tek karar unsurudur. Bu yüzden, enternasyonal sosyalizm, Cermen ırkından unsurlar içeren uluslara doğru yayılmalıdır... Öyleyse, Avrupa'nın bütün halklarının Cermenik işçileri, İleri!"[203] Bu bağlamda, Sosyal Demokrat Parti içinde, işçilerin daha yüce iyiliği için Alman *Lebenstraum*unun genişletilmesi yönünde bâzı umutların dillendirilmiş olduğu belirtilmeye değer. Her ikisi de "uygarlaştırıcı bir güç olarak ak ırkın üstünlüğüne" inanmış olan Bebel ve Kautsky'nin bâzı konuşmalarında bu görülebilir.[204]

---

[202] Krş.; L. Poliakov, *Le brévaire de la haine*, Paris 1951, s. 311 ve devamı.

[203] *Ein Pangermanistisches Deutschland, Versuch über die Konsequenzen der gegenwäryigen wissenschaftlichen Rassenbatrachtung für unsere politische und religiöse Probleme, Berin 1905.*

[204] Birinci Dünya Savaşının arefesinde Almanya'nın sömürge yayılmacılığı Alman Sosyal Demokrasisinin önderleri arasında çok tartışma konusu olmuştu. Kaustki, *Sosyalizmus und Kolonialpolitik* başlıklı broşüründe bu politikaya desteğini açıklamış ve Bebel de, 1906'daki Jena Kongresinde "bir sömürge politikası izlemenin bâzı durumlarda bir kültürel etkinlik olabileceğini" ilân etmişti. Sosyal Demokrat Parti, Reichstag'da sömürge kredilerine düzenli biçimde onay vemişti. Partinin bâzı militanları Berlin-Bağdat demiryolu projesi kapsamında [o zamanlar, yaklaşan savaşa Almanya'nın yanında girecek olan Osmanlı hükümetinin sınırları içinde bulunan, –*ç.n.*] Mezopotamya'da ve ayrıca Moğolistan'da büyük birer yerleşimciler kolonisi kurulmasını öngörmüşlerdi. Krş.; Ch. Andler, *Le socialisme impérialiste dans l'Allemagne contemporaine*, Paris 1912.

Nasyonal Sosyalizmin mânevî ataları sayısızdır, bunlardan yazdıklarından çok örgütçülük ve siyasal eylem yetenekleriyle etkili olmuş olan sâdece ikisinden daha söz etmek yeterli olacaktır.

1890 yazında 2. Wilhelm, Zanzibar ve çevresini Heligoland adası karşılığında İngilizlere bıraktı. Bu stratejik çekilme, yakın zaman önce Bismarck'ın görevden alınmasıyla Alman kamuoyunda patlamış olan infiali yoğunlaştırdı ve Krupp'un genç işbirlikçisi Alfred Hugenberg'i ünlü Pan-Alman Birliğini (*Alldeuscher Verband*) kurmaya teşvik etti. Bu örgütün yayılmacı programı, kısa zamanda kimi Ernst Haeckel, Max Weber, Gustav Steresemann gibi gerçekten seçkin, kimisi Houston Stewart Chamberlain, Ludwig Schemann, Ludwig Wilser gibi sâdece ırkçılığın ideologları olarak hatırlanan, her görüşten on binlerce kişinin desteğini kazandı. Hugenberg'in arkadaşı avukat Heinrich Class'ın 1908'de hareketin başına geçmesiyle ırkçıları görüşü galebe çaldı. Class, 1912'de iddialı *İmparator Ben Olsaydım* başlıklı broşürünü yayımlayarak siyasal programını ilân etti.[205]

Class, iç politikada Sosyal Demokratlara karşı gerekirse hükümet darbesini de içeren acımasız bir mücadele gereğini savunuyordu. Yahudiler, Marksist çürümenin bu mayaları, her ne olursa olsun yurttaşlık haklarından mahrum bırakılıp Arîlerden ayrılacaktı. Irkın saflığını korumak genellikle kahramanca önlemler gerektirecekti:

> Bismarck'ın eserinden yararlananın bu piç millet (*Mischmachvolk*) olması katlanılmaz bir düşüncedir – Alman adının onurunu lekeleyen bir varlığa, varolmasını uzatmak yerine onurlu olmakla birlikte korkunç bir biçimde son vermek en iyisidir... Siyasal, ahlâkî ve hijyenik bakımdan bir kez islâh olduk mu, şu sözde "insanlık" yeniden kurulabilir. O zamana dek sevgimizi katı olmakla göstermeliyiz, ve daha sonra da, halkımızın sağlığını korumak için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamız gerektiğini buyuran o yasaya boyun eğerek "insanlığımız"a daima bir sınır koymalıyız.[206]

Dış politikaya gelince, büyük nüfus mübadeleleri (ülke dışındaki Almanları ülkeye getirmek, Yahudileri Filistin'e göndermek vs.), Dinyeper'in batısındaki bütün toprakları ilhak etmek, ya da Toulon'u teminat olarak işgâl etmek gibi projeler de Hitler'in ilk başarılarını haber ve-

---

[205] *Wenn ich der Kaiser wär,* Leipzig 1912 (Class, bu kitabı Daniel Frymann takma adıyla yayımlamıştı).

[206] *A.g.e.,* 5. basım, Leipzig 1914, s. 104-5.

riyordu. Class, bu tasarıları gerçekleştirmek üzere 1914-1918 arasında bir askerî diktatörlük kurulmasını umdu, ancak bu yöndeki çağrıları önce von Bernhardi, ardından Luddendorff tarafından yanıtsız bırakıldı.

Weimar Cumhuriyeti sırasında Class ile Hugenberg'in ağır sanayi ile bağlantıları sâyesinde Pan-Alman Birliği güç kazanarak Yahudi karşıtı propaganda makinesinin ve Siyon Büyüklerinin Protokollerinin dağıtımının başlıca finansman kaynağı oldu. Bu etkinliklerin mükemmel bir tasviri Norman Cohn'un söz konusu efsâneyle ilgili kitabında bulunabilir.[207] Bu bağlamda, Class ile Hitler'in 1920'deki buluşmasında genç kışkırtıcının yaşlı akıl hocasının elini saygıyla öptüğünü ve Yahudilere karşı çok açıktan ve çok saldırgan bir propaganda yapmanın uygun olmadığına dair şaşırtıcı bir açıklama yaptığını hatırlatmaya değer.[208]

ARÎ MİSTİĞİ

Din mefhumunu tanımlamak öylesine zordur ki, kimi zaman geriye bakarak din ile bilimcilik arasında olduğu gibi din ile milliyetçilik arasında da açık bir ayrım çizgisi çekmek güç olur. Bu bağlamda Max Weber, "inancı bilimden ayıran kıl kadar fark"tan söz etmişti. Elbette bu güçlük sâdece Alman düşüncesine özgü değildir: Protestanlığın her çeşit tarikatın çoğalmasını teşvik ettiği Anglo-Sakson ülkelerinde de, sınıflandırmaya gelmeyen öğretiler ve hareketler bolluğu vardı. Orada da, dinin atomize olması, Protestan yazarların yazılarında görülen ak ırkın üstünlüğünü savunan dinsel ya da düzmece dinsel gerekçelerin yayılmasını destekledi. Çoğunlukla Ham'ın lânetinin geçerliliğini açıklamak üzere Kitap anlatılarının yorumlarına dayanan teolojik çalışmalar yapıldı. Avrupacılığın kendi içine en fazla odaklanmış olduğu on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Vatikan'ın bile bu anlatıdan vazgeçemediği doğrudur, öyle ki köleliğin kaldırılmasının baş savunucusu Kardinal Lavigerie bile, kara ırkların üzerlerindeki lânetten kurtulmasının tek yolunun Hıristiyanlığı kabûl etmeleri olduğunu söylüyordu.[209] Ama ne olursa ol-

---

[207] *Histoire d'un mythe: La "conspiration" juive et les Protocoles des Sages de Sion*, Paris 1967i s. 131 ve devamı.

[208] Krş.; Alfred Krieck, *Geschichte des Alldeutschen Verbandes (1890-1939)*, Wiesbaden 1954, s. 130 ve devamı.

[209] 1870'de Birinci Vatikan Konsili sırasında 68 piskopos, "papadan misyonerlik gayretlerinin yüzü suyu hürmetine Ham'ın soyu üzerindeki bedduanın kaldırılması için bir saatini ayırmasını dileyen" bir dilekçe sunmuştu. Dilekçe sonuç

sun, Protestan mezhepçiliği bu tür bir ilâhiyadı Katolik Kilisesinden çok daha aşırı sonuçlara götürmeye hazırdı. Gene de, bu bakımdan Anglo-Sakson ve Alman mezhepleri arasında önemli bir fark vardı.

Bunu daha ayrıntılı inceleyebilmek için geri dönüp, bu kitabın başında ele aldığımız şu ulusal karakteristiklere bir daha bakmalıyız. Püritenlerden Yehova Şahitlerine, İngiliz ve Amerikan mezhepleri daha çok, Almanya'da Aydınlanma'dan beri görece az çok göz ardı edilmiş olan Eski Ahit kaynaklarına dayanmıştı. Kuşkusuz, tarihin sınırsızca zengin dokusu içinde her şey başka bir şey ile bağlantılıdır. Almanya'da Yahudilerin ekonomik bakımdan güçlenmesiyle belli teolojik infialler arasında bir bağ bulunuyor olmalıdır, tıpkı Ham'ın lâneti hakkındaki tefsirlerle sömürgeci çıkar hesapları arasında bir bağ bulunduğu gibi. Bununla birlikte, Cermen-Arî mitini Rotschildlara atıfla açıklamak imkânsızdır.

Özgül bir İsa fikrinin Almanların tutumunu açıklamaya yardımcı olacağını sanıyorum. İnsan-Tanrı'nın hangi ırktan olduğunu sormak hiçbir Anglo-Sakson hareketinin asla aklına bile gelmemişti. Buna karşılık, görmüş olduğumuz gibi, Fichte bu sorunu ortaya atmıştı.[210] Semantik, başka bir ipucu sağlıyor. "İngiliz dini" ya da "Anglo-Sakson dini" ifadeleri, tıpkı "Fransız dini" ya da "İsviçre dini" gibi, genel kabûl görmüş bir anlamı bulunmayan keyfî söz dizilerinden ibarettir. Buna karşılık, birçok kuşaklık bir dönemde biçimlenmiş bir Alman dini ya da inancı vardı. Araştırmamıza, Richard Wagner'in 1878'de *Almanya* ve Alman'ı tanımlayamaya çalıştırken kendilerine başvurduğu, Arî mitinin çok etkili propagandacıları olan iki yazar ile başlayacağız.[211] İçinde "Alman dininin" geliştiği, bir yanda İsa'nın dini öbür yanda Alman ırkçılığıyla sınırlanmış müphem bölgenin sınırlarını belirleyen Frantz ve de Lagarde ile.

Bu yazarların yaşça büyüğü olan Constantin Frantz (1817-1891) ölümünden hemen sonra unutulmuştur. Yazıları 1945'te, Hitler'den

---

suz kaldı. Kardinal Lavigerie, Hıristiyan misyonlarının Afrika'da kaydettiği başarıların "tanrısal inayetin Ham'ın talihsiz soyunun başındaki lânete son verme" planının parçası olduğunu düşünüyordu. Krş.; Pierre Charles, S. J., "Les Noirs, fils de Cham le maudit", *Nouvelle Revue théologie,* 1928, s. 721-39.

[210] Bkz. bu kitapta s. 60-61.

[211] Bkz. "Was ist deutsch?" makalesi, *Gesammelte Schriften*, C. I, Leipzig 1883, s. 73.

sonraki dönemde Almanya'ya barışçıl niyetli bir önder vermeyi uman iyi niyetli bâzı kişilerce yeniden yayımlandı.[212] Gerçekten de Frantz, özellikle Fransa-Prusya savaşından sonra, Prusya hegemonyasına ve militarizmine karşı bir kampanya yürütmüştü. "Şân kazandık" diye yazmıştı 1884'te "bu yüzden bütün uluslar askerî kurumlarımızı inceliyor, bu yüzden Krupp dünya çapında saygı gören bir şirket oldu. Almanya'nın evrensel misyonu eğer bu ise artık hedefimize ulaşmış bulunuyoruz..."[213] Fakat ülkesi için kendisinin özlemi bambaşkaydı – Almanya dünyada kalıcı barışı sağlayacak bir Avrupalı ve Hıristiyan federasyonun merkezi olmalıydı. Frantz, Roma'nın mirasını bir zamanlar Almanlarca yönetilen Kutsal Roma imparatorluğu devralmış ve "taşıyıcısı Alman ulusu" olan bir "uluslararası kurum" niteliğiyle "bütün Batı Hıristiyanlığı için geçici bir bağ" olarak hizmet etmiş olduğu için, bunun Almanya'nın önceden takdir edilmiş ödevi olduğuna inanıyordu.[214] Modern Almanya'nın ödevi bu geleneği canlandırmak ve Bismarck'ın "düzmece Reich"ının yerini alacak bir gerçek Reich kurmak idi. Almanya genel kurala bir istisnaydı:

> Almanya asla bir "devlet" olmadı ve Almanya olmaktan çıkmadığı sürece asla da olmayacaktır. Devletliğin sınırının ötesine bakmak ve çok daha yüksek bir görevi başarmaya yazgılı bambaşka türde bir topluluk tahayyül etmek zorundayız. Alman sorunun çözümünden önce yerine gelmesi gereken koşul budur, çünkü Almanya, kendinde ve kendisi için bir uluslararası oluşumdur. Politikten metapolitiğe yükselmek zorunludur.[215]

Frantz, bu fikri bir bilimsel mukayese ile gösterdi. Sıradan matematiğin yanı sıra bir yüksek matematik de yok muydu? Haritaya bir göz atmak her şeyi apaçık gösteriyordu. Örneğin Fransızlarınki tanımlabilirken, Almanların ana yurdu coğrafî olarak tanımlanamıyordu. Bu yurt, komşu sınırların (*Nachbarschaft*) her birine doğru her yana uzanıyordu. (Frantz'ın teşhisi burada Quatrefages'ınkine benziyordu)[216] Kısacası,

---

[212] Krş.; Louis Sauzin, "The political thougt of Constantin Franz", *The Third Reich*, Londra 1955, s. 115.

[213] *Die preussische Intelligenz und ihre Grenzen*, Münih 1874, s. 68.

[214] *Die Weltpolitik, unter besonderer Bezugnahme auf Deutschland*, Chemnitz 1882, C. II, s. 128 ve devamı.

[215] *Die preussische Intelligenz...*, s. 63 ve devamı.

[216] Krş.; Bu kitapta s. 145-46.

Almanya'nın evrensel karakteri onu Hıristiyan halkların "uluslararası örgütlenmesinin" temeli olmaya ya da bir kez daha olmaya mecbur kılıyordu. "Modern Hıristiyan uluslar bakımından milliyet yalnız ikincil bir önem taşıdığı, onlar, Hıristiyanlığın kendilerini ilk başta görmeyi öğrettiği şekilde, esas olarak Alman ya da Fransız olmaktan önce *Hıristiyan* oldukları" için bu böyleydi.[217] Bununla birlikte, ulusal ve dinsel farklılıkların üzerine çıkmak için Avrupa Hıristiyanlığı arılaştırılmalı ve modernleştirilmeliydi ve Frantz bu bağlamda önde gelen bâzı entelektüellerden özellikle de Schelling'den aktarmalar yapmıştı: "Ne bir devlet dini ne de bir yüksek kilise ama bu çeşit bir Hıristiyanlık olarak bir insanlık dini, üstün bilimin de desteğini alacaktır." Aynı şekilde, Saint-Simon ve Humbolt kardeşlerden de alıntı yapmıştı.[218]

Frantz, Almanya'nın kendisini Yahudi hâkimiyetinden kurtarmadıkça bu Hıristiyan ödevini yerine getiremeyeceğini söyleyerek devam etti. Kant, Fichte ve Schopenhauer gibi otoritelerden başka aktarmalar yaptıktan sonra şu şekilde özetlenebilecek olan kendi tarih felsefesini geliştirdi:[219]

Yahudilik, kendisine özel bir Vahiy indikten sonra kendini önce bir dine, ardından ırka dayandırışı ve böylece kendini olayların normal akışına ters bir biçimde kalıcılaştırışıyla benzersizdi. İslâmın bile Samî, Arî, Zenci olsun bütün ırklardan insanlar arasında taraftar toplamış olduğuna dikkat çekti. Mesih'in ölüme gönderilişinden sonra, tanrısal lânetin sonucu olarak Yahudiler, İnayetin öbür halkları cezalandırmak için seçtiği bir araç oldukları gibi, bir gezginciler halkı hâline de gelmişti. Üstelik, Hıristiyan halkların kendi aralarındaki savaşlar Yahudilerin gücünü pekiştirmişti. Bir Hıristiyan federasyonu bu kardeş kavgalarına son verecekti, ama bunun gerçekleşmesinin tek şartı, "Yahudi ilerlemesi"nin yerini gerçek bir ilerlemenin almasıydı. Almanlar, en sonunda "kendilerini bir Hıristiyan ulus olarak görüp buna uygun davran"abilmek üzere gözlerini açmak zorundaydı. Girilmesi gereken bir başka savaş daha vardı.

---

[217] *Der Nationalliberismus und die Judensherrschaft*, Münih 1874, s. 10.

[218] *Die Weltpolitik...*, C. III, s. 175-7.

[219] *Die Weltpolitik*'den, C. III, s. 108-22, ve *Der Nationalliberismus und die Judensherrschaft*.

Halkımızın yeniden doğuşunu görebilmemizden önce, Arminius'unki gibi, bizi Roma hukukunun hükmünden kurtaracak bir başka savaş kazanmak [zorunludur]. Bu zafer kazanılırsa sonuçları Almanya sınırlarının çok ötesinde hissedilecektir. Bu bütün Batı Avrupa'nın kurtuluşuna doğru ilk adım olacaktır...[220]

Frantz'a göre Roma hukuku, Roma'nın ceberrut devlet anlayışının bir türeviydi; onun karşısına, özgür insanların barışçıl iradesiyle desteklenen Cermen hukukunu çıkarıyordu.[221]

Frantz, Alman düşüncesinin görmüş olduğumuz gibi hümanizme ve Reformasyon'a dek uzanan ansiklopedik akımlarından birini bu şekilde özetlemişti. Daha genç çağdaşı Paul de Lagarde (1827-1891), hafifçe değişik bir bakış açısından da olsa bu düşüncelerin çoğunu paylaşıyordu ve (Üçüncü Reich tarafından uygun şekilde sistemleştirilen) yeni bir "Cermenik din"in peygamberi oldu.

Bu son derece bilgili şarkiyatçı, Boetticher adında bir Protestan rahibinin oğluydu. Ailevî nedenlerle, uzak ataları Lorraine'e dayanan dayılarından birinin soyadını almıştı. Bu durumu Lorraine halkının Alman olduğunu açıklayarak mâzur gösteriyor[222] ve başka ırklara karşı belirgin bir düşmanlık sergiliyordu. 1871'de Paris'in topyekûn imha edilmesini ummuşken,[223] Prusya Muhafazakâr Partisi için hazırladığı programda "tarihin yükleri" ve "yeni Alman oluşumlarının inşasında kullanılacak malzeme" olarak gördüğü bâzı Slav halklarının yok edilmesini öngörmüştü. "Ne kadar çabuk mahvolurlarsa bizim için de onlar için de o kadar iyi olur" demişti. Eski bir Turanlı halk olduklarından ve bu yüzden Türklerden ya da Laponlardan daha iyi olmadıklarından ortadan kalkmalarının daha bile haklı görüleceğini düşündüğü Macarlara karşı tavrında da benzer mülahazalardan esinlenmişti – "Macarlar, şimdi gözümüzün önünde mahvolmakta olan Keltler gibi mahvolacak".[224]

Bununla birlikte de Lagarde felsefede bir idealist olarak tanınır ve

---

[220] *Abfertigung der nationalliberalen Presse nebst einer höchst nötigen Belehrung über den Ultramontanismus*, Leipzig 1873, s. 35.

[221] *A.g.e.*, s. 26-34.

[222] Krş.; Profesör Fritz Stern'in dikkate değer kitabı, *The politics of despair, A study in the rise of the Germanic Ideology*, Berkeley 1861, s. 11.

[223] Krş.; *A.g.e.*, s. 18 (Lagarde tarafından yazılan 2 Ocak 1871 tarihli mektup).

[224] "Über die gegenwärtigen Lage des Deutschen Reichs" (1875); *Deutsche Schriften*, 1934 basımı.

Almanlığın bedende değil ruhta olan bir şey olduğu anlamındaki *Das Deutsctum liegt nicht im Geblüte, sondern im Gemüte* sözü sık sık aktarılır.[225] Aynı zamanda, Leibniz ile Lessing'in Slav soyundan geldiklerini aklında tutmuştu. Kendisi, birçok bakımdan on dokuzuncu yüzyılın antropolojik bilgisiyle güncellenmiş bir Fichte olarak düşünülebilir. Teolojide, Fichte gibi radikal bir Aziz Pavlos karşıtıydı; arkadaşı Ernest Renan[226] gibi, İsa'ya sâdece insan olarak saygı duyuyordu, Tanrının gizemli bir kararıyla sert enseli Samî ırkı arasında dünyaya gelmiş ve dehâsı "Yahudi olmak istemeyişinde" ifade bulan bir insan.[227] İsa'nın nesebi hakkında açık bir görüş ifade etmese de, de Lagarde, Hıristiyan dogmasının kendi başına "İsa'nın varlığının ve özünün Yahudi halkında kökleştiği" fikrini çürüttüğünü iddia ediyordu.[228] Kendi zamanının dinsel inançlarını ve kurumlarını eleştirirken düşünceleri daha belirginleşiyordu. Lutheran Kilisesinin bütün yaptığı "Hıristiyanlığın çürümüş kalıntılarını" ileri taşımaktı.[229] Katolik Kilisesi, "bütün Devletlerin ve ulusların doğuştan düşmanı" idi[230] ve Havralar ile üyelerini lağvetmenin âcil gerekliliğinden kuşku duyulamazdı.

De Lagarde, her şeyden fazla, yeni bir Alman dininin ve "saf ve güçlü" iradesiyle bu dinin kurucusu olacak kişinin habercisi olmayı istiyordu.[231] Ona göre, bütün uluslar Tanrının iradesiyle yaratılmış olduğundan bütün dinler de ulusal dinler olmalıydı.[232] *Din ve Gelecek* adlı kitabında, ulusal inançlarının (*deutscher Glaube*) Almanları gerçek özgürlüğün yolunu bulmaya muktedir kılacağını yazdı.

---

225 "Über die gegenwärtigen Aufgaben der deutschen Politik" (1853); *age*

226 .*A.g.e.*, s. 20; de Lagarde, tutkularını ve siyasal planlarını açtığı tek kişinin Renan olduğunu söylemişti.

227 "Die Religion der Zukunf" (1878); *age.*, s. 262; "Die graue Internationale" (1881), *age.*, s. 367.

228 "Verhältnis des deutschen Staates zu Theologie. Kirche und Religion", (1873), *age.*, s. 65.

229 "Über die gegenwärtigen Aufgaben...", *age.*, s. 30.

230 "Verhältnis des deutschen Staates...", *age.*, s. 62-63.

231 "Ne Parlamento, ne yasalar, ne güçsüz bireylerin gayretleri, bize ancak tek bir adamın büyük, güçlü ve som iradesi yardım edebilir, bir Kralın iradesi...", (*age.*, s. 286; ve bkz. s. 41: "Sahne yöneticisinin bulunmayacağından korkarım"

232 "Verhältnis...", s. 79 ve devamı.

Özgürlükçülüğü (liberalizm) değil özgürlüğü; Almanya hakkındaki Yahudo-Keltçe kuramları değil Almanya'yı, dogmatikleri değil dindarlığı istiyoruz...; doğamızın onaylanmasını, eğitilmesini ve dönüşmesini istiyoruz; elinde Fransız dizginleri tutan bir Rus arabacı tarafından sürülmek ya da bir Yahudi kamçısıyla dövülmek istemiyoruz.[233]

De Lagarde, zamanının Almanya'sının sahici olmadığını beyân eder ve gerçek karakterine geri dönmesi için uyarırken tuhaf kabûllerde de bulundu. Aksi takdirde kıtanın büyük bir mezarlığa dönüşeceği gerekçesiyle Avrupa'da "Yahudiliğin imhasını" defalarca talep ettikten sonra şöyle devam etti: "Biz kendimiz olduğumuz ölçüde, Yahudiler Yahudi olmaktan çıkacaktır."[234] Burada bir tinsel ya da mânevî bozukluğun farkına varılışıyla el ele giden bir katliam kışkırtması var ve aynı birliktelik şu izleyen pasajda da görülebilir: "Her Yahudi, ulusal zaafiyetimizin ve Hıristiyan dini dediğimiz şeyin değerinin küçüklüğünün bir kanıtıdır."[235]

Bu düşünceler, de Lagarde'ı Yahudilerin Madagaskar'a sürülmesini ummaya teşvik etti,[236] ne de olsa insan mikroplarla ya da solucanlarla pazarlık etmez, sâdece onları yok ederdi.[237] 1942'de benzer bir fikir Hitler tarafından formüle edilecekti: "Bugün yürüttüğümüz savaş, geçen yüzyılda Pasteur ile Koch tarafından yürütülen savaşla aynı türden bir savaştır."[238] De Lagarde'ın *Deutsche Schriften*'inde Alman olmayan halkların Orta Avrupa'da kısa süre içinde yok olacağını umduğunu ifade etmesinin hemen ardından eklediği şu sözler okuyanı şoke edebilir: "Bir Lodomeria Krallığının ya da bir Oswieczyn (Auschwitz) Dükalığının ya da bir Ruthenia Büyük-Dükalığının mümkün olmadığından kuşku yoktur."[239]

De Lagarde'ın Hitler ve Rosenberg'den çok önce, Thomas Carlyle, (kendisini *praeceptor Germaniae*[*] diye tanımlayan) Thomas Mann, Pa-

[234] "Program für die konservative Partei Preussens" (1884), *age.*, s. 425.
[235] "Über die gegenwärtigen Aufgaben...", *age.*, s. 30.
[236] "Die nächsten Aufgaben der deutschen Politik", *age.*, s. 449. Bütün Avrupa Yahudilerini Madagaskar'a sürmek Hitler hükümetince 1938-1941 arasında uzun uzadıya incelenen bir seçenekti. (Krş.; L Poliakov, *Le brévaire de la haine*, Paris 1951, s. 50-54).
[237] Krş.; *Ausgewählte Schriften*, Münih 1934, s.239.
[238] *Libres propos*, Fr. çeviri, Paris 1952, C. 1, s. 321 (22Şubat 1942).
[239] *Deutsche Schriften*, s. 130.
[*] *Lat.* Almanya'nın Eğitmeni. *–ç.n.*

ul Natorp ve (gerçi Çekler ile ilgili görüşlerine katılmasa da) Thomas Masaryk gibi hayranlarının bulunduğunu da eklemek gerek.[240] Bu durum, on dokuzuncu yüzyıl sonunda Avrupa'da daha iyi bilinmeyi hak eden belli bir entelektüel atmosfere dikkat çekiyor. Almanya'da yeni bir din arayışı bulaşıcı bir görüngü hâlini almıştı, ki bunu bir felsefî psikoz olarak adlandırmak hiç de abartı olmaz. Dönem içerisinde yayımlanan birkaç kitabın adlarını vermek söz konusu atmosfer hakkında fikir verecektir: Filozof Eduard von Hartmann'ın yazdığı *Hıristiyanlığın Öz-Yıkımı ve Geleceğin Dini*, ya da Hartmann'ın öğrencisi Arthur Drews'in yazdığı *Tanrının Kendi-Farkındalığı Olarak Din*, ya da bundan da iyisi, Eugen Dühring'in yazdığı *Dinin Daha Mükemmel Bir Şeyle İkamesi ve Modern Ulusal Ruhtan Yahudiliğin Arındırılması*.[241] Birinci Dünya Savaşı bu arayışa karamsar bir hava kattı. En sonunda Filozof Helmut Groos, bu düşünceleri bir araya getirip Cermen-Arî ruhuyla Hıristiyan ruhu arasındaki çelişkiye çattı ve Alman halkının böyle trajik bir gerçekliğin farkına vardıktan sonra hayatta kalıp kalamayacağını merak etti. "Eğer bunun altında ezilirlerse" diye ekledi hüzünle, "böyle bir sondan daha fazlasını hak edemiyormuşlar demektir."[242]

On dokuzuncu yüzyılın Alman ilâhiyatçıları, Aydınlanmacı öncüllerinin Eski Ahit ile Yeni Ahit arasında açmış olduğu yarığı genişletmekte filozoflara yardım ettiler[243] ve çocukların sapkınlıklarının zeminini (kimi zaman kelimenin gerçek anlamında) babaları hazırladı. Böylece, Yahudilerin ihtidasının Luterci havarisi Franz Delitsch (1813 – 1890), biraz tereddüt ettikten sonra Wellhausen'in Yüksek Eleştiriciliğine katılmıştı. Onun oğlu, Asur uzmanı Friedrich Delitsch (1850-1922), Hıristiyanlığın bakış açısından Yahudiliği bir "pagan dini" ve "muazzam bir sahtekârlık" olarak niteledi.[244] Max Müller ve de Lagarde'ın koruyucu-

---

[240] Krş.; Stern, *op. cit.*, s. 84-5.

[241] *Selbstzersetzung des Christentums und die Religion der Zukunft (1874); Die Religion als Selbst-Bewusstsein Gottes (1906); Der Ersatz der Religion durch Volkommeneres und die Ausscheidung alles Judäertums durch den modernen Völkergeist (1885).*

[242] Helmut Groos, *Der Deutsche Idealismus und das Christendum*, Münih 1927, s. 488 ve devamı.

[243] Krş.; Özellikle *Histoire de antisémitisme*, C. III, (De Voltaire à Wagner), s. 203 ve devamı.

[244] *Die grosse Täuschung* (1921), bir de *Babel und Babel* (1903). Krş.; A. Borst, *Der Turmbau von Babel...*, *op. cit.*, C. III/2, s. 1.697 ve devamı, s. 1.728 ve de

larından bilgili diplomat Christian von Bunsen, bir "doğal vahiy" ilâhiyadı aracılığıyla din ile bilimi uzlaştırmaya çalışmıştı;[245] oğlu Ernst von Bunsen (1817 – 1893), Kitabî geleneklere dayanan bir Arî güneş tapıncı biçimi uydurmakta hatırı sayılır bir yaratıcılık gösterdi (Âdem Arî idi, Yılan ise Samî).[246] Bu eserlerden bâzılarının adları da önemliydi. Meselâ elimizde büyük Katolik ilâhiyatçı Ignaz Döllinger'in (1799-1890) adaşı (belki de akrabası?) olan Friedrich Döllinger diye birine ait *Wotan ya da İsa, Baldur ya da Kitap* var.[247] (Belki de Hitler'in gizli esin kaynağı olan)[248] Guido von List'in *Die Armanenschaft der Ario-Germanen*'inden (Walther Rathenau'nun arkadaşlarından) Wilm Schwaner'in *Germanen-bibel*'ine[249] bu tür eserler, (Kutsal Kâse'nin ya da Rün bilgisinin ya da Cennetin tâ kendisinin gizlerini ifşa etmek gibi)[250] her çeşidinden bir "açıklamalar" yığınıyla birlikte bu dönemde Almanya'da yayımcılık sektöründe üretilen işlerin hatırı sayılır bir bölümünü oluşturuyordu. Elbette bu dinsel arayışın büyük bölümü, o dönemde bütün Batılı ülkelerde şimdi olduğundan çok daha ciddiye alınan ve günümüzde psikanalizin bunları yaratan ihtiyaçların bir kısmını karşıladığı ve yanıt verdikleri güdülerin bir kısmını açıklığa kavuşturduğu okültizm, teozofi ve ruhçuluk alanında yapılan kurgular ve deneylerle yan yana gidiyordu. Fakat bu gizli pratiklerin vatansever ve milliyetçi olduğu kadar saldırgan biçimde pagan bir kılığa büründüğü tek yer Almanya idi. Savaş arabasına binen kaçınılması mümkünsüz asalaklar, Tacitus'un Cermenlerinin yeniden ete kemiğe bürünmüş örnekleri pozuna yatarak[251]

---

vamı, ve s. 1.837 ve devamı.

[245] Krş.; Chr. von Bunsen, *Gott in der Geschichte*, 3 cilt, Leipzig 1857-1858.

[246] Krş.; E. von Bunsen, *Die Überlieferung, ihre Entstehung und Entwickelung*, Leipzig 1889.

[247] Krş.; Hans-Joachim Kraus, "Die evangelische Kirche", *Entscheidungjahr* içinde 1932, *Zur Judenfrage in der Endphase der Weimarer Republik*, Tübingen 1965, s. 254.

[248] List'in şakirdi Lanz von Liebenfeld aracılığıyla.

[249] Krş.; Aşağıda s. 403-404.

[250] *Das endeckte Geheimnis der Heiligen Schrift und des deutschen Volkes Rettung*; *Das Geheimnis der Runen*; *Die Endeckung des Paradieses*, vs. Bu konuda *bkz.* Raoul Patry, *La religion dans l'Allemagne d'ajourd'hui*, Paris 1926, s. 154-78 (éLe Christianisme païen"). Uzak görüşlü gazetecinin elinden çıkan bu eser, iş işten geçtikten sonra yapılmış bir uyarı olmama erdemine sâhiptir.

[251] Guido von List'in hempalarından, "Tarnhari" diye bilinen biri, bir eski Cermen

ya da İsa'nın Arî olduğunu kanıtlayan düzmece belgeler düzenleyerek geçinmenin yolu bulmuştu.[252]

Richard Wagner'in bu alanda ilk kez aşağı yukarı 1850'de, İsa'yı yüce tanrı Wotan ile özdeşleştiren tanınmamış genç bir yazar olarak ortaya çıktığını belirtmeye değer.[253] Müzik yazmaya ve bütün Avrupa'da geniş dinleyici kitlelerini Cermen efsâneleriyle tanıştırmaya başlaması, ancak daha sonra, "Yeni Sanat"ının planının ana hatlarını belirlemesinin ardından olmuştur. Müzikal, ideolojik, teatral ve dinsel temaların bir karışımı olan eseri, zamanın ihtiyacına son derece uygundu ve yeni mitler arayan ve keşfedilmemiş heyecanlara susamış bir toplumda, kendinden geçmiş bir coşku uyandırdı. Kendisi de tutkulu bir Wagnersever olan Thomas Mann, 1932'de som bir müzikal ifadeden daha fazlası olan bu müziğin gizemini şöyle açıklıyordu: "İnsan Wagner'in çalınışını duyduğunda, müziğin sırf bu amaçla yaratılmış bir miti yorumlamaktan başka bir amacının asla olamayacağına ikna oluyor." Ve bu, Mann'ın birkaç yıl sonra Nazilerin vahşetinin dizginlerinden boşanmasına yol açtığını söyleyeceği mitti.[254] Baudelaire, 1860 gibi erken bir tarihte

---

boyu olan Völsungenlerin yeniden dünyaya gelmiş şefiyim diye geçiniyordu. Krş.; G.L. Mosse..., *op. cit.*

[252] F. Döllinger, *Baldur und Bibel*'inde Yahudiye valisi Publius Lentulius'un İmparator Tiberius'a gönderdiği, İsa'yı sarışın bir kahramanın özelliklerine sâhip olarak tanımlayan bir mektubuna yer vermişti. 2. Wilhelm, bu sansasyonel keşfi H. S. Chamberlain'e bildirmekte acele etmişti. Krş.; Houston S. Chamberlain, *Briefe 1882-1924 und Briefwecsel mit Kaiser Wilhelm II*, C. II, Münih 1928, s. 273-74.

[253] "Cermenlerin yüce Tanrısı Wotan'ın Hıristiyanların Tanrısının yolundan çekilmesi şart değildi; kesinlikle onunla özdeşleştirilebilirdi... çünkü onda Tanrının Oğlu Mesih ile kesin bir benzerlik vardır, o da öldürülmüş, yası tutulmuş ve bizim hâlâ Yahudilerden Mesih'in ölümünün öcünü almaya devam ettiğimiz gibi, öcü alınmıştır." (R. Wagner, *Die Nibelungen*, Œuvres, Paris tarihsiz, C. II, s. 90).

[254] Krş.; *Leiden und Grösse Richard Wagners* (1932) ve daha sonra *Wagner und unsere Zeit* (1940). Th. Mann şunları söyler: "Bu müziğin sesi kulaklarıma ulaştığında derinden sarsılıyorum... bu bize bu eserin "uygarlığa karşı", hümanist-burjuva dönemde geliştirilen ve aynı şekilde Hitlerizmin yaratıcısı olan Rönesanstan beri içinde yaşadığımız toplum ve kültüre karşı yaratılıp yöneltildiğini unutturmamalıdır... Tinsel bir bakış açısından, Wagner'in eseri bugün dünyayı terörize eden şu "metapolitik" hareketin açık bir ilânıdır." *Wagner und unsere Zeit*, Frankfurt 1963, s. 158.

Wagneryen müziği övmüştü. "Bu, patlayışı içinde yükselen ruhun nihaî çığlığıdır... Bana bu müzik benim kendiminmiş gibi geliyor... Her ânında sizi daha uzağa taşıyor, daima daha yükseğe ulaşıyormuş gibi geliyor, aşırılık ve yücelikle damgalanmış..."[255]

Fransa'da Wagneryen hareket etkisini iki ya da üç nesil boyunca korudu. Edebiyatta, doğalcı okul gibi sembolist okul da derinden etkilenmişti; Mallarmé'nin "le Dieu Wagner" hakkındaki ünlü sonesi vardı[256] ve Maurice Barrès'nin yeni bir "evrensel etik"in peygamberi hakkındaki sayıklamaları iyi bilinir.[257] *Revue wagnérien*'de Catulle Mendès, Parsifal'in mesajı üzerinde düşüncelere dalarken, "Antikitenin gölgelerinin", "harika ve devasa tanrıları" ile Arî geçmişin gözlerinin önünde yükseldiğini görmüştü.[258] Aynı dergide Baron Hans von Wolzogen, Arî Sanatının özünü açıklama görevini üstleniyor ve Fransızlara bir kardeş eli uzatıyordu: "Bizi birbirimize bağlayan bu ırk, Arî ırkıdır... doğadaki en soylu tür... hepsi tanrıların oğulları diye çağrılmaya lâyıktır..."[259] Derginin müdürü Edouard Dujardin'in hayranlığı dur durak tanımıyordu. Wagner, "yeni bir din yaratmış ve onu yeni, evrensel olarak okunan bir Kitap'taki bir Dua gibi terennüm eylemiş" idi; notaları bir çeşit göksel Kudüs idi ve erginlenmemiş kitleler için "öbürünün devam ettiricisi bir yersel Kudüs" olsun için Bayreuth'u kurmuştu.[260] Barcelona'dan bir Katolik Wagnercinin sözleriyle Parsifal "tarihteki üçüncü insan, üçüncü Âdem... Mesih İsa'nın dünyanın sonunda içinde belireceği biçim" oluvermişti.[261]

---

255 Krş.; A. Cœroy, *Wagner et l'esprit romantique*, Paris 1965, "Idées" dizisi içinde, s. 197-200.

256 *Le cru et le cuit* içinde, C. Lévi Strauss, "çocukluktan beri tanrı Richard Wagner'in sunaklarında edâ edilen hizmetleri" hatırlar.

257 Krş.; *Le regard sur la prairie*: "Bayreuth peygamberi, kendi zamanında dogmaları ve yasaları artık anlamaz olmuşları terbiye etmeye geldi. Gelin evrensel bir ahlâkın sezgilerine saygılarımızı sunmak üzere Wahnfried'e ya da Wagner'in mezarına gidelim."

258 C. Mendès, "Notes sur théorie et l'œuvre wagnériennes" *Revue wagnérienne* I (1885), s. 33.

259 Von Wolzogen, "L'art aryen", *Revue*... II (1886), s. 70-80.

260 E. Dujardin, "Théories wagnériennes", *Revue*... I (1885), s. 208.

261 Michel Domenach Espagnol, *L'apothéose musicale de la religion catholique, Parsifal de Wagner*, Barselona 1902, s. 245. Bir de bkz. s. 1-3: "Wagner'in Parsifal'i, dinin lehine eskilere ilâve olarak yeni ve yararlı bir kanıttır..." vs.

Elbette *Revue wagnérien*'in aşırılıkları bir grup müzik fanatiğinin işiydi. Gene de bunlar, Arî ya da Hıristiyan-Arî üstünlüğüne duyulan yaygın inancın bir yönünü ortaya koyuyorlardı ki bir başka Wagnerci olan Marcel Proust'un eserinde bunun güçlü bir kanıtı bulunabilir.[262] Bununla birlikte, bunun daha iyi bir örneği Alfred Naquet'nin Millet Meclisinde yaptığı bir konuşmada görülebilir: "Bir Yahudi olarak hiçbir şekilde Yahudi karşıtı değilim, inanıyorum ki... Arîler ile ilişkilerinde Yahudilerde bir aşağılık var... Yahudilerin tersine Arîler entelektüel olarak yaratıcı idiler..." (1895).[263]

Almanya'da, köşe taşları Schlegel'in antropodisesi ve Schopenhauer'un daha sonra Gobineau ve başka yazarlarca güçlendirilen Yahudi karşıtı metafiziği olan kendi mesajını ya da dinini yaymayı Wagner bizzat üstlenmişti. Wagner'in dünya görüşü kısaca özetlenebilir:[264]

Uzun zaman önce, altın çağda, insanlar Asya'nın yüksek yaylalarında vejeteryan olarak ilkel bir mâsumiyet içinde yaşarlardı. Fakat ilk hayvanı öldürünce ilk günahla kirlendiler. O zamandan beri insan ırkı bir kana susamışlığa kapılmış, bunun sonucunda cinayetler ve savaşlar çoğalmış bunun arkasından da fetihler, sürgünler, göçler gelmiştir. Ya Hintli ya da Arî olan İsa, insanlığı Son Yemekte ekmeği şaraba, eti ekmeğe çevirerek ne kadar önemli olduğunu gösterdiği ilkel vejeteryanlığa geri döndürerek kurtarmaya çalışmıştı. En sonunda da "dünyanın başlangıcından beri etobur insanların döktüğü kanların bedeli olarak hayatını fedâ etmişti". Kilise, Yahudiliğin etkisi altında bu mesajın anlamını çarpıtmış ve bunun sonucunda insanlar, hayvan eti ve Yahudi kanının zehriyle kirlenerek yozlaşmaya devam etmişti. Yahudilerin "İnsan yozlaşmasının şeytanî temsilcisi", batı uygarlığının ise bir "Yahudi-barbar hercümerç" olmaklığıyla, kıyametvârî bir son fazla geciktirilemezdi. Elde tek bir umut kalmıştı – yeni bir arınma, Cermenik kurtarıcı Parsifal'in törenlerine ve gizemine uyarak kutsal kanı yeniden alma.

---

[262] *Kayıp Zamanın İzinde*'de "nankör Yahudi" Albert Bloch'un davranışları ve talihsizlikleri bu bağlamda özellikle fikir vericidir.

[263] "Discours sur l'antisémitisme"; krş. *Journal officiel*, 27 Mayıs 1895 oturum tutanakları.

[264] Wagner'in düşünceleri esas olarak şu yazılarda bulunur: *Die Nibelungen, Das Judentum in de Musik, Religion und Kunst, Christendum und Heroismus.* Krş.; kendisine ait *Gesammelte Werke*, bir de *Histoire de l'antisémitisme, op. cit.*, C. III.

Wagner, hâlâ büyük insanî ve tarihsel önem taşıyan[265] ama kendisinin kafası karışık bir düşünür ve kötü bir yazar olduğunu da gösteren birçok yazısıyla bu ilahiyadı geliştirdi. Üstelik, Yahudi karşıtı kışkırtması yaygın ve dolaysız bir karşılık bulduysa da vejeteryanlığı için aynı şey söylenemez. Hayranlarının çoğu, beslenmelerini başka felsefî ya da ideolojik kaynaklara dayandırdılar: Fakat Bayreuth tapımı sayısız tefsir ve mealin yazılmasına yol açtı, öyle ki Wagner üzerine bütün külliyatın 45.000 parçayı aştığı sanılıyor.

Bu kitaplar arasında Viyana Üniversitesi profesörlerinden bilgili Hindistan uzmanı Leopold von Schröder'in eserleri Yahudiliği Arîcilikle eşit derecede onurlandırması bakımından benzersizdi. *Arî Dini* ve *Arî Gizeminin Bayreuth'ta Gerçekleşmesi*[266] adlı kitaplarında tefekkürcü ve felsefî düşünce yeteneği atfettiği "ilk Arîlerin" doğa tapımlarını tasvir etti. Bu kadîm tapımlar, bütün doğa tapımlarını reddeden hattâ baskılayan tek-tanrıcı etikleriyle Yahudilerin Arîleri aydınlatmasıyla tinselleşmişti. Von Schröder'e göre Wagner'in dehâsı bu ayrı unsurları bireştirebilme yeteneğinde yatıyordu. Meselâ, *Nibelungların Yüzüğü*'nde Arîlerin yazgısını lânetleyen kıskançlık ve iktidar hırsı trajedilerini tasvir etmişti. Bayreuth büyücüsü tarafından yeniden canlandırılan bir eski Arî doğa tapımı arka planına karşı Hint merhamet etiğini Hıristiyan kurtuluş fikri ile birleştirdiğinden, *Parsifal* daha da yüksek düzeydeydi. "Sevgi yoluyla kurtuluş! Acıma yoluyla kurtuluş!" diye haykırıyordu von Schröder bütün duygusallığıyla.

> Beş bin yıldan uzun bir ayrılıktan sonra ilk defa, kadîm gizemleri yeni bir biçim içinde gerçekleştiğini seyretmek üzere Arî boyları belirlenmiş bir yerde bir araya gelebilirler. Wagner'e şükür, Bayreuth bütün Arî halklarının merkezi hâline geldi ve bu olgu tek başına, Almanya ve Almanlar için hayranlık verici bir üstünlüğü garantiliyor...[267]

Bu vatansever sonucuna rağmen, Schröder'in tahlili takdir kazanmadı. Bu bilgili adam, Arî mitinin modern biçimini hiç anlamamış gibi gözüküyor. Yayımcı bulması için kendisine yardımcı olmuş olan ünlü

---

[265] Krş.; *Histoire de l'antisémitisme*, III, s. 440-467 ("Le cas de Richard Wagner").

[266] *Die Vollendung des arischen Mysteriums in Bayreuth*, Münih 1911, *Die arisce Religion*, Leipzig 1914.

[267] *Die Vollendung...*, s. 211.

arkadaşı Houston Stewart Chamberlain, bâzı yetenekli Yahudileri açıkça övmüş olmasından dolayı onu azarladı. Böyle açıklamalar sâdece özel konuşmalarda ifade edilmeli diye uyarıyordu Chamberlain, ona yazdığı mektupta, başka türlüsü Arî dâvasına ihanet olurdu (sanki Arîlerin saklamak zorunda olduğu dile getirilmez bir kusuru varmış gibi).[268] Richard Wagner'in bu mânevî oğlu, kendi deyişiyle, içindeki cinler tarafından Arîciliğin baş yalvacı olmaya zorlanmıştı.

Chamberlain, bir İngiliz amiralinin oğluydu; Fransa'da eğitim gördü ve delikanlılık çağında Almanya'ya âşık oldu. Wagnercilerin en kozmopolitanıydı. Bu arada, gizemli bir rahatsızlığın biyoloji çalışmalarını tamamlamasını engellediği çok hasta bir adamdı. Sâdece Cermenciliği savunurken girdiği polemiklerin heyecanıyla huzur buluyordu.[269] Bu onu Wagner, Kant, Goethe üzerinde incelemeler üretmeye yöneltti, en önemli eseriyse zamanının bütün bilgisini ortaya döktüğü tam bin beşyüz sayfalık *On Dokuzuncu Yüzyılın Temelleri* idi.

Bu eser, kültürlü okurların dikkatini çekmek için gereken nitelikleri kesinlikle taşıyordu. Chamberlain, her uzmanın ister istemez uzmanlık alanının dışındaki başka bilim dallarından yararlanmak zorunda olduğunu göstererek, bilimsel alancılık ve uzmanlaşmaya parlak bir üslûpla saldırıyordu. Böylelikle, her şeyi okumuş gibi görünse de, sonuçta heveskâr bir amatör olduğunu itiraf ederken, kendisinin de böyle davranmasını haklılaştırıyordu. Meselâ, kesin bilimleri ele alırken, Henri Poincaré'nin bilimsel felsefesine dayanarak bunların arasına Öklitçi olmayan geometriyi dâhil etmişti. Bu şekilde kurduğu dünya vizyonu kendi Arî mistiğini destekliyormuş gibi geliyordu, ne de olsa modern bilim münhasıran, daha yaygın olarak "Cermenler" denen "Kelto-Slavo-Tötonlar"ın eseri değil miydi?

> ...Doğanın kusursuzca mekanik yorumu, kaçınılmaz ve tek doğru olan yorumdur. "Tek doğru olanı" derken sâdece Tötonlar için doğru olabileni kast ediyorum; – geçmişte olduğu gibi gelecekte – başka insanlar farklı düşünebilirler... Töton, güçlü olduğu sürece bu kendi görüşünü Töton olmayanlara bile zorla ka-

---

[268] Krş.; H. St. Chamberlain, *Briefe*, Münih 1928, C. I, s. 169-70; 26 Aralık 1907 tarihli mektup.

[269] *A.g.e.*, s. 60, Hans von Wolzogen'e mektup 15 Kasım 1897. Bir de bkz. L. von Schröder , *Houston Stewart Chamberlaini ein Abriss seines Leben*, Münih 1919, s. 61.

bûl ettirecektir... Bununla – ve sâdece bununla – bir algılar yığını ve başka hiçbir insan ırkına nasip olmamış ölçüde, doğa üzerinde bir hâkimiyet elde etmiş bulunuyoruz.[270]

Chamberlain'e göre, bilimin bu hükümran bilgisi, Arîlerin dinsel içgüdüsü tarafından aydınlatılan bilimsel zorunluluk yasalarının anlaşılması sâyesinde kazanılmıştı. "Din" üzerine olan bir bölümde bu ele alınır:

Meselâ, Baştanrı kavramını alın: İşte Yehova işte eski Arî Üçlüğü... Helenik duygu sâyesinde Hıristiyan Kilisesi... dogmasını biçimlendirirken, en tehlikeli kayalıktan, Samî tek-tanrıcılığından başarıyla geçti ve başka türlü olsaydı tehlikeli biçimde Yahudileştirilmiş olacak Baştanrı kavramında Arîlerin kutlu "Sayıca Üç"ünü muhafaza etti... bütün insan bilgisi üç temel biçime dayanır – zaman, mekân, nedensellik... Kısacası, birlik olarak üçlük, bizi deneyimin orijinal görüngüsü olarak her yanımızdan kuşattığı gibi, her bireysel örnekte de yansır...[271]

Bu bir "genel, ancak analitik olarak bölünmemiş fiziksel ve aynı zamanda metafizik kozmik deneyim mitine doğru kendiliğinden, sezgisel bir gelişme" ya da "doğa-sembolizm" meselesiydi.

Bundan şu çıkıyordu:

Görgül doğayı duyular tarafından algılandığı şekliyle mekanik olarak yorumlayan kişinin ideal bir dini vardır ya da hiç kimsenin; başka her şey bilinçli ya da bilinçsiz olarak kendini kandırmaktır. Yahudi, hiçbir çeşitten mekanizm bilmez; onun durumunda, hiçten yaratmadan Mesihçi gelecek düşlerine kadar her şey tam bir keyfîlikle serbestçe hüküm sürer; asla hiçbir şey keşfedememiş oluşunun nedeni de budur.[272]

Bu ırksal felsefe dallandırıp budaklandırılmaya son derece açıktı. Chamberlain, görecelilik kuramı üzerine, "Yahudi psikolojisi"ne yapılan saldırıların Üçüncü Reich yönetimi altında "Yahudi fiziği"ne yöneltilen saldırılarla kısa zamanda dengini bulacağı şekilde acılaşacak bir anlaşmazlık başlatmıştı. Bu dönemde, aralarında iki Nobel ödülü sâhibinin de bulunduğu rejim tarafından desteklenen bilimciler, "Alman fiziği"nin doğal ve üç boyutlu evreninin karşısına keyfî ve yapay bir evren modeli çıkardıkları için Einstein ve (C. G. Jung'u tekrarlayarak) onun Alman taklitçilerine çatmışlardı.[273]

---

270 *La Genèse du XIX. siècle*, Fr. çeviri R. Godet, Paris 1913, s. 1058-1059.
271 *A.g.e.*, s. 750-754.
272 *A.g.e.*, s. 1060.
273 Nobel ödüllü P. Lenard ve J. Stark'ın kıyasıya dâhil olduğu bu polemikler ko

Kesin bilimler Chamberlain'e Arî üstünlüğünü destekleyen argümanlar sağlamışsa, zamanının insan bilimlerini bu amaçla nasıl kullanmış olabileceğini tahayyül etmek kolaydır. Bu bilimlerin kesinlikten yoksunluğunda defalarca ısrar etmiş ve hem pozitivizmin hem Yahudi karşıtlığının fanatik propagandacılarını eleştirmiş olduğundan, bu alanda çok daha rahat davranabiliyordu. Zamanının birçok başka kişiliği gibi, arkadaşları arasında birçok Yahudi bulunduğu gerekçesiyle kendisinin aslında Yahudi karşıtı olmadığını iddia ediyordu.[274] Bir biyoloji öğrencisi olarak

> eşi bulunmaz bir hoca, Charles Darwin tarafından olguların mektebinde eğitildim... Ahırda, tarlada ya da bahçede büyük doğacıya eşlik ettim ve orada ırk kelimesine gerçek anlamını veren her şeyi gördüm – bütün insanlar için aşikâr olması gereken tartışılmaz bir gerçeklik.

Descartes'a da başvurdu:

> Dünyanın en bilge adamlarının hiçbiri aklığı tanımlayamazdı demişti Descartes, ama ak bir şey görmek için tek yapmam gereken gözlerimi açmaktır. Aynı şey "ırk" için de doğrudur.[275]

Chamberlain, Samîlerin kısırlığı hakkında Robertson Smith'den alıntı yapmıştı,[276] Karaların aşağılığını beyân ederken dayandığı otorite ise August Forel idi.[277] Chamberlain, aynı zamanda gerçi anlamadan da olsa, Freud'u hak vererek alıntılayan ilk etkili yazardı.[278] Bu genel malûmat pelerini altında Chamberlain kendisini iki takıntıya kaptırmıştı, "Roma"dan duyduğu nefret, "Yahudiye"den duyduğu nefret.

Roma Katolik Kilisesine saldırısında, Chamberlain alışıldık Cizvit şerri öcüsünü kullandı. Fakat kendi ırk kuramlarından kalkarak bu ko-

---

nusunda bkz. L. Poliakov – J. Wulf, *Das Dritte Reich und Seine Denker*, Berlin 1960, s. 289-322.

[274] Krş.; *Briefe...*, I, s. 77. Krş.; Yukarıda alıntılanan L. von Schröder'e mektup.

[275] *La Genèse du XIX. siècle*, anılan çeviri, s. 1402-1408 (4. basıma önsöz).

[276] *A.g.e.*, s. 716, özellikle s. 301, 556 ve 854.

[277] *A.g.e.*, s. 391. Afrika'ya yaptığı bir gezinin hemen ardından Forel şöyle yazmıştı: "Onları ne iseler öyle kabûl etmek ve az bir değere sâhip kültürsüz bir aşağı ırk olarak muamele etmek Karaların kendi çıkarınadır. Ön ve son söz olarak söylenmesi gerekenin hepsi budur."

[278] *A.g.e.*, s. 716. Chamberlain bunu "Fiziğin Psişe üzerindeki korkutucu gücü" pasajını yazarken yapar ve düşüncelerini desteklemek için "son yılların en ilginç özetleri" dediği "Dr Sigmund Freud'un denemelerinden" alıntılar verir.

nuda bütünüyle yeni bir argüman geliştirdi, öyle ki [Cizvit tarikatının kurucusu *–ç.n.*] Ignatius Loyola, Bask olduğuna göre bir *gayrı Arî* olmalıydı. O hâlde onun durumu, ilkel bir ırkın "hayvanî doğa"nın "oğullarının en güçlüleri aracılığıya" "entelektüel doğaya" boyun eğdirmeye kalkışarak fâtihlerinden öç almaya çalışması değil miydi? Cermen ruhuna ya da daha doğrusu genel olarak Arî ruhuna karşı gelmiş geçmiş en iyi örgütlenmiş, bu yüzden de en tehlikeli saldırıyı Cizvitler yapmış olduğundan bu varsayım pek ikna edici gözükürüyordu. Üstelik, Loyola bu bakımdan benzersiz bir görüngü de değildi.

> Avrupa'da, bizim Hint-Avrupa dillerimizi konuşan, aynı elbiseleri giyen, hayatımızda rol oynayan ve kendi tarzlarında mükemmel olan, ama biz Tötonlardan sanki bir başka gezegende yaşıyormuş kadar uzak bulunan yüzbinlerce insan var; bunlarla aramızda, bizi Yahudilerle olduğu gibi birçok bakımdan ayıran ama şu ya da bu noktada arasında köprü kurulabilecek olan bir uçurum değil, aşılmaz ve bir ülkeyi öbüründen ayıran bir duvar söz konusudur.[279]

Buna rağmen, onu gerçekten korkutan şey, duvar değil "uçurum" idi ve Yahudileri Finlerden ya da Basklardan çok daha tehlikeli görüyordu. Etkisi altında bulunduğu nevrozun esas belirtileri olan kirlenme ve kötücül bulaşmalar korkusunu Yahudilerin tahrik ettiği aşikârdı. Bunu en açık biçimde sergilediği *Irka Karşı Günah Bilinci* başlıklı pasajda Yahudilerin "fiziksel olarak ortaya çıkışı" konusunu ele almıştı. Chamberlain'e göre, Yahudiler Samî çöllerinin bedevileri ile Hititler, Suriyeliler ve Arî Amuriler arasındaki doğaya aykırı melezlenmelerin sonucuydu. Yahudiler zamanla bu başlangıçtan gelen bozukluklarını fark etmiş ve anlamışlardı ki,

> ...varoluşları günahtır, varoluşları hayatın kutsal yasalarına karşı işlenmiş bir suçtur; ne olursa olsun, kaderin kapısını şiddetle çaldığı ânlarda Yahudinin kendisi de bunu hisseder. Birey değil bütün halk, bilinçli değil bilinçsiz bir suçtan yunup arınmak zorundadır.[280]

Bu yüzden Yahudiler, çok uzun zaman önce saf ama yapay bir ırk üretmek doğrultusunda kahramanca bir plan kurmuşlardı; ve Yahudi kudret ve büyüklüğünün nedeni binlerce yıldır gösterilmeye devam eden bu kararlılıktı. Chamberlain, kitabındaki en uzun bölüm olan "Yahudilerin

---

[279] *A.g.e.*, s. 711-20. (Freud'dan alıntılar bu bağlamda yapılmıştır).
[280] *A.g.e.*, s. 504.

Batı Tarihine Girişi" başlıklı bölümde sayıca ve zekâca aşikâr aşağılıklarına rağmen Yahudi karakter gücünün onların nasıl "Kelto-Slavo-Tötonlara" hâkim olabilmesini sağlamış olduğunu gösterdi. Görünüşe göre, büyük planları daha Kuroş'un hükümdarlığı zamanında Tapınağı yeniden inşa ettikleri zaman etkisini göstermeye başlamıştı:

> ...Fakat Hezekiel'in ölümünden fazla zaman geçmemişken soylu Pers Kralı Kuroş, Bâbil İmparatorluğunu fethetti. Deneyimsiz Hint-Avrupalıların saflığıyla Yahudilerin geri dönmesine izin verdi ve tapınağın yeniden inşası için hazine yardımı sağladı. Arî hoşgörüsü altında, onlarca yüzyıl boyunca en soylular için bir lânet ve Hıristiyanlık için kalıcı bir utanç olacak Samî hoşgörüsüzlüğünün bir zehir gibi kendisinden bütün dünyaya yayılacağı ocak kurulmuştu.[281]

Bütün baskılara ve yakıp yıkmalara rağmen, Yahudiler korkunç irade güçlerini Avrupa'ya dayatmaya muktedir olacaktı.

> ...Yahudiler öyle istedi diye Olimpos ve Valhalla ıssız kaldı. Yehova... artık Hint-Avrupalıların tanrısı olmuştu.[282]

Ondokuzuncu yüzyılda Yahudi etkisi her alana yayılmıştı:

> Ne var ki, paraya sâhip olmak kendi başına en önemsizidir; hükümetlerimiz, yasalarımız, bilimimiz, ticaretimiz, edebiyatımız, sanatlarımız..., pratik olarak hayatımızın her alanı Yahudilerin az ya da çok gönüllü köleleri hâline gelmiştir... İdeal amaçlarla davranan Hint-Avrupalılar dostluk kapılarını açtı: Yahudiler bir düşman gibi içeri daldı, bütün mevzileri işgâl etti ve bizim için yabancı olan kendi bayrağını dikti – hakiki bireyselliğimizin yıkıntılarından bile değil, kırıntılarından söz edeceğim.[283]

Bu durum nasıl düzeltilecek ve Arîlerin gerçek doğası nasıl restore edilecekti? Chamberlain de sorunun merkezinde İsa'yı görüyordu ve Tanrı-insanın bir Yahudi olmadığını göstermek için neredeyse yüz sayfa ayırmıştı.[284] Arî zihinlerinin kaygısını yatıştırmak için Yahudiliğin bir şekilde Hristiyanlıktan ayıklanması hayatî önem taşıyordu. Chamberlain'in kitabının Fransızca basımına önsöz yazan Robert Godet, bu girişimi şöyle özetlemişti:

> Chamberlain haklıysa, Hint-Avrupalı vicdanının tam olarak İsa'nın öğreti-

---

281 *A.g.e.*, s. 581.
282 *A.g.e.*, s. 462.
283 *A.g.e.*, s. 438.
284 *A.g.e.*, s. 255-350 (III. Bölüm, "Le Christ").

sinde ve örneğinde gerçekleşen vahyin doğasının zâten önceden farkına varmış olduğuna bakarak, organizmamıza özümsenmesi mümkün olmayan bir gövdeyi kabûl etmekle Yahudi tehlikesini yaratmış olan biz kendimiziz demektir. Bu yüzden bizzat kendimize ait tinsel araçlarla Yahudi boyunduruğundan kendimizi kurtarmalıyız. Kendimizi kurtarıp kurtaramayacağımız bize bağlıdır; ve eğer İncil'i Eski Ahit'e bağlayan bağları koparacaksak, eğer... iki uzlaşmaz ideali, iki bağdaştırılamaz dünyayı birbirine bağlayan düğümü çözeceksek, bunu yapmalıyız. Kısacası, Chamberlain'in bizden yapmamızı istediği şey budur.[285]

Chamberlain, 1903-1904'te bizzat bir Arî İncili hazırlamak isteyerek yayımcısına şöyle yazmıştı:

Sanıyorum insanın kendisine böyle bir görev yüklemesinde en başta insan soyunun ihtiyaçlarının derin ve uzun erimli bir bilgisine sâhip olunması zorunludur... Bir inanç açıklamasının yeni bir dinin doğumuna yol açabileceğiyle kendini kandırmak yetmez. Gerçek tarihsel süreç daima tam tersi olmuştur. Önce yeni bir din ortaya çıkar ardından farklı zihinlerin farklı ihtiyaçlarına uygun inanç açıklaması ya da çeşitli inanç açıklamaları gelir.[286]

Gerçekten de *On Dokuzuncu Yüzyılın Temelleri*, çok kişisel ve yirminci yüzyılın ilk yarısındaki sayısız zihnin ihtiyaçlarına son derece uygun düşen bir inanç açıklamasına benziyordu. Nazi Partisinin filozofu Alfred Rosenberg'in başlıca eserine *Yirminci Yüzyılın Miti* adını vermesini iyi bir nedeni vardı ve Chamberlain, Bayreuth çevresi ve Hitler'in yükselişi arasındaki pek çok bağlantı da iyi bilinmektedir. *On Dokuzuncu Yüzyılın Temelleri*'nin âni başarısı unutulmuştu; o yüzbinlerce Alman'ın yeni İncil'i hâline gelmişti. Bütün bu insanlar bu kitapta ne bulmuştu? Kayzer 2. Wilhelm, kendisini gençliğinin yanlış inançlarından kurtarıp kurtuluş yolunu gösterdiği için Chamberlain'e gönderdiği ateşli teşekkür mektubunda belki de çoğunluğun duygularını dile getirmişti. Şöyle yazmıştı İmparator:

Biz gençlerin yeni Reich'a hizmet etmek için başka bir eğitime ihtiyaç duymadığımızı içgüdülerimle bildim. Ezilen gençliğimizin sizin gibi bir kurtarıcıya ihtiyacı vardı; hakkında kimsenin bir şey bilmediği Hint-Avrupa kökenlerini bize gösteren birine. Ve öyle ki, ruhumun derinliklerinde uyuklayan gerçek Alman Arîciliği (*das Urarische-Germanische*) ancak sert bir mücadele pahasına kendini öne çıkarabilecekti. "Geleneğe" olan açık düşmanlığımda kendisini gösteriyordu ve başlangıçta karanlıkta kalmış ve kendinin bilincinde olmayan bir

---

[285] *A.g.e.*, s. XLII ("Fransızca basıma önsöz").

[286] Krş.; *Briefe...*, I, s. 115-117 (J. F. Lehmann'a mektup, 16 Şubat 1903).

sezgi olduğundan, çoğu kez tuhaf, vuzuhsuz yollarla yüzeye çıkmaya çalışıyordu. Ve şimdi siz geldiniz ve büyülü değneğinizin bir hareketiyle kargaşanın olduğu yere düzen, karanlığın bulunduğu yere aydınlık getirdiniz. Karanlıkta kalanı açıklıyorsunuz, Almanlara ve insanlığın tüm geri kalanına kurtuluş yolunu gösteriyorsunuz...[287]

Bu mektupla başlayan yazışma yirmi yıldan fazla sürdü ve 2. Wilhelm'in birçok konuşmasında ve planında Chamberlain'den etkilendiği kısa zamanda aşikâr oldu. Bu karmaşık hükümdarın bâzı barışçıl proje ve konuşmaları belki onun bu yeni bulunmuş Arî imanına atfedilebilir, fakat politik alanda ta 1924'te bile hâlâ, Hıristiyanlığın Yahudilikten değil paganlıktan çıktığını, İbranilerden değil İranlılardan geldiğini savunuyordu.[288]

Anglo-Sakson ülkelerinde *Ondokuzuncu Yüzyılın Temelleri*'nin 1911'de yayımlanan çevirisi son derece iyi bir kabûl gördü. Kitabın çıkışı birçok gazetede haber oldu. *Spectator* onu "bir bilgi anıtı" diye övdü; *Birmingham Post* "tâze ve ateşli bir düşünceyle dolu, hayatla parıldayan" diye niteledi; *Glasgow Herald* "kitabın harekete geçirici niteliklerini görmezden gelmenin" zor olduğunu beyân etti. *Times Literary Supplement*'ın yorumcusu "gerçekten değer taşıyan kitaplardan biri" olarak selamladı.[289] *Fabian News*'de yazan Bernard Shaw daha bile heyecanlıydı. Kitabı birçok kafa karışıklığını gideren bir tarih şaheseri olarak niteleyerek onu okumayanların uzunca bir zaman siyasal ve sosyolojik meseleler üzerine akıllıca kelâm edemeyeceğini iddia etti.[290] ABD'de Theodore Roosevelt, daha temkinli bir tavır alarak yazarın aşırı tarafgirliğine işaret etmekle birlikte, gene de, kitap zararlı olduğu kadar yanlış da olan ve iyi niyetli fakat kıt zekâlı adamlar tarafından kuşaktan kuşağa aktarılan eşitlikçi öğretilerin reddiyesinin bir örneği olduğundan, yayımlanmasında bir beis görmediğini ifade etti.[291]

Fransa'da işler başka türlüydü. *On Dokuzuncu Yüzyılın Temelleri*'nin Fransızca çevirisi 1913 güzünde yayımlandı ve ancak Birinci

---

[287] 2. Wilhelm'in mektubu, 31 Aralık 1901 (*Briefe...*, II, s. 141-144).

[288] Krş.; R. Patry, *La religion dans l'Allemagne d'ajourd'hui*, *op. cit.*, s. 165.

[289] Krş.; Colin Holmes, "Houston Stewart Chamberlain in Great Britain", *The Wiener Library Bulletin*, XXII (1970), s. 31-36.

[290] Aktaran R. Godet, *La Genèse du XIX. siècle*, *ed. cit.*, Önsöz, s. LXV.

[291] Krş.; Th. F. Gosset *Race: The History of an Idea in America*, *op. cit.*, s. 352 ve 492.

Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden sonra pan-Almancılığı mahkûm eden makalelerde yankı buldu. Gene de, bâzı değerlendirmelerden kitabın farklı bir zamanda yayımlanmış olsaydı Fransız okurlar arasında da hayranlar bulmaktan geri kalmayacağı ortaya çıkıyor. Örneğin, *Revue bleue*'da müzikolog Maurice Kufferath, "vaktiyle zekâ sâhibi olan bir adamın bu muazzam sapması[na]... içe işleyici ve bağımsız bir zihne sâhip olduğunu çok sık göstermiş olan bir düşünürün bu mânevî çöküşü[ne]" esef etmişti.[292] *Revue bleue*'nun aynı sayısında Gülhaçlı Joséphin Péladan'ın Almanya'da Hıristiyanlığın yenilgisiyle ilgili tam elli sayfalık daha da tuhaf bir makalesi de bulunabilir.

Yazısına "Wagner'in büyüsü"nden nasıl etkilenmiş olduğunu hatırlayarak ve Oberammergau* ve Bayreuth Almanya'sına eski hayranlığını yâdederek başlamıştı. "Töton ırkı"nın son zamanlarda gösterdiği barbarlığın nasıl açıklanabileceğini soruyordu. "Haç nasıl oldu da böyle parçalandı?" Yüce rahip Péladan yanıtı biliyordu: "Alman'ın karanlık ruhunda, Dağdaki Vaaz'ın** Vaizinin yerini Asyalı Yehova almıştır... Ülkenin dinsel yapısı kuvvetle hiyararşik olarak kalmıştır. Fakat vaazlarda sâdece Yahudi Tora'sından söz edilir."

Fakat daha kötüsü de gelecekti. Ne yazık ki Almanlar, Musa Şeraitini uygulamaya da râzı değildi. Hahamlarla birlikte mektebe gitmişler ve Talmud eğitimini daha da şiddetle uygulamışlardı: "Gerçek bir nefret hukuku olan Gemara, Sünnetsizleri öldürmenin meşru olduğunu öğretip bunu iyi bir iş olarak göstermişti." Bu yüzden, *Deutschland über alles* Talmud'dan alınmış bir fikir olduğundan, Almanya'nın Hıristiyanlıktan çıkışı "Wotan'ın izleyicilerinin kötü inancı"na yorulmamalıydı. Bu durumda, böyle bir esinlemeyle ateşlenen Alman askerlerinin savaşta süngüleriyle yaralıların işini bitirmesinde, sakatların gırtlağını kesmesinde, ölenlerin cesetlerini parçalamasında şaşılacak bir şey var mıy-

---

292 M. Kufferath, "Les déments du pangermanisme, M. H. S. Chamberlain", *Revue bleue*, 1915, s. 342-344.

* Almanya'da Bavyera eyaletinde bir kasaba. Yaklaşık 500 yüzyıldan beri, her on yılda bir kasaba halkının katılımıyla yapılan İsa'nın son günlerini ve ölümden sonra dirilişini canlandıran temsillerle ünlüdür. *–ç.n.*

** İsa'nın havarilerine ve kalabalık bir izleyici kitlesine verdiği, toplumsal hayatın temellerini oluşturması gereken sevgi, merhamet, iyilik ve adalet gibi erdemlerle ilgili Hıristiyan ahlâk anlayışını ortaya koyan vaaz. (*Matta*: 5-7; *Luka*: 6: 17, 6: 20-40). *–ç.n.*

dı? Péladan, sonunda Allahı ve İslâmî militarizmi de işin içine katmıştı.* "Bu savaşın İsa'ya ve onun Söz'üne karşı açılmış olduğu açıktır... Buna, tüm insanlığın vicdanının uygarlığın gerçek ilkeleriyle birlikte Devlet'in sunağında kurban edildiği bu ırk tapımına *Kultur* diyorlar." Bu yazarın gözünde insanlık ile Hıristiyan Kilisesinin üyelerinin aynı şey olduğu açıktır.[293]

Péladan, bu şekilde savaşın ortasında kendi milliyetçi hezeyanını eski Yahudi günah keçisine yöneltiyordu. Arî mitinin tarihini artık burada bırakabiliriz, anlatıyı tamamlamak için geriye sâdece bu mitin gelecekteki kurbanları olacak olan Yahudi cemaatinin bâzı üyelerinin ilk başta nasıl bu miti kabûl edip arkasından kendi özel versiyonlarını ürettiğini kısaca anlatmak kalıyor. Bekleneceği gibi, bu sâdece Yahudilerin topyekûn bir asimilasyonu düşledikleri ve vatanseverlik ikrarlarının özel bir karakteristik kazandığı Cermen ülkelerinde olmuştu.

Yeni Kantçı felsefe okulunun kurucusu Hermann Cohen'in (1842-1918) durumunda, Alman idealizminin tumturaklı dili böyle bir akıl hilesini teşvik etmişti. Dinsel ve felsefî bir bakış açısından Cohen, Yahudi tek-tanrıcılığının inanırıydı, ancak, "Yahudi dininin tamamen Alman uyruğuna geçmesine" karşı hiçbir engel bulunmadığını düşünüyordu. Bir yandan Yahudilere atalarının dinine sâdık kalmalarını öğütlüyor, öte yandan Almanlara Yahudilerin tamamen asimile olacağı sözünü veriyordu. "İlke mülahazaları ve daha bile önemlisi en kutsal özlemler, bizleri birleşmeyi arzu ettiğimiz halkın *doğal duyguları* ile tamamen özdeşleşmeye zorlamalı." Sanki bu yeterince açık değilmiş gibi, şunu da eklemişti:

> Biz Yahudiler, ırksal içgüdünün basit bir barbarlık biçimi değil fakat ulusal duygunun doğal ve meşru bir özlemi olduğunu kabûl etmek zorundayız... Hepimizin Almanlar gibi olmak istediğimizi samimiyetle söylüyorum... Bu konuda, bütün söylememiz gereken şu: "Az sabır... (1880)[294]

---

* Birinci Dünya Savaşında Almanya'nın başlıca müttefikinin Türkiye olduğu ve padişahın (halifelik ünvanıyla) Müslüman sömürge halkları arasında varsayılan (ama sonuçta pek umulduğu kadar olmadığı anlaşılan) itibar ve etkisinin bir propaganda malzemesi ve düşmanı istikrarsızlaştırma taktiği olarak olarak hem Alman hem Türk makamları tarafından yoğun şekilde kullanılmaya çalışıldığı hatırda tutulmalıdır. *–Y.h.*

293 "La faillite du christianisme en Allemagne" *Revue bleue*, 1915 s. 423-425.

294 H. Cohen, *Ein Bekenntnis in der Judenfrage* (krş. *Der Berliner Antisemitismussreit*, ed. Walter Boechlich, Frankfurt a/m 1965, s. 126 ve devamı.

Böylece, Cohen'in ruhunda Musa'nın dini Alman imanıyla yan yana var oluyordu. Birinci Dünya Savaşı sırasında, "Yahudilik ile Almanlık arasında Alman ruhunun temel karakteristiği" olan bir "sağlam kardeşlik" varolduğunu öne sürerek bu iki inancın karışımını felsefî olarak meşrulaştırmaya çalıştı. Hattâ bu fikri izlerken Fichte'nin antropolojisini Yahudilere uyguladı, Yiddiş bir Cermen dili değil miydi? Nereden bakılırsa bakılsın, söz konusu dil Rusya ve Amerika'daki milyonlarca Yahudi tarafından konuşuluyordu ve Fransa ile İngiltere'deki Yahudilerin çoğunun da atalarının diliydi. Bu yüzden, "insan, [bu dil *–ç.n.*] ne kadar şekilsizleşmiş olursa olsun orijinal akıl ve zekâ güçlerini dilinden aldığı için" bütün Yahudiler "tinsel vatanları olarak Almanya'ya sofuca bir saygı duy"malıydı.

Uluslararası Yahudiliğe bu borçlarını ve Almanya'nın kökenleri Almanya'da olan Yahudiler üzerindeki mânevî öncelik haklarını hatırlatmak, Cermen ülkelerindeki Yahudilerin ödeviydi. Cohen'in kendisi bu ödevi Henri Bergson'ı eleştirerek yerine getirdi: "özgün bir filozof olduğunu iddia ediyor. Yiddiş dili konuşan bir Polonya Yahudisinin oğludur. Babasını düşündüğünde Bergson'ın zihninden neler geçiyor?.."[295]

Dindar bir Yahudi bile vatanseverlik sadâkatini bu noktaya kadar getirebiliyorsa, kendilerini Yahudi olarak dünyaya getirdiği için kaderine lânet okuyan giderek artan sayıda Yahudiden ne beklenecekti? Bunlardan bâzıları açıkça Arîciliğe kayıtsız şartsız bağlılıklarını bildiriyordu.

Daha önce de sözünü etmiş olduğumuz Viyanalı filozof Otto Weininger'e (1880-1904) olan buydu. Kısa süren hayatı kendi başına bir örnektir. İntihar ederek bu hayata son vermekle sâdece yazılarında Yahudilere yâni kendisine yönelttiği suçlamaları nihaî sonucuna götürmüştü. Açıkça Yahudi karşıtlığı yaptığından değil. Aksine, gerçek Arîlerin hiçbir şekilde Yahudi karşıtı olamayacağını ilân etmişti.[296] Mazohist saplantıları esas olarak, bir yanda kadınlar ve Yahudiler, öte yanda erkekler ve Arîler arasındaki Maniheist bir karşıtlık çevresinde odaklan-

---

[295] H. Cohen, *Deutschtum und Judentum*, Giessen 1916, s. 37-38.

[296] Otto Weininger, *Geschlecht und Charakter*, Viyana 1905 (6. basım) s. 411: "En hakiki Arîler, en Arî ve Arîliklerinden en emin olanlar, Yahudi karşıtı değildir... buna karşılık, *saldırgan* Yahudi karşıtında, damarlarında tek bir damla Samî kanı bulunmasa bile, daima bâzı Yahudi özellikleri görülür... En şiddetli antisemitlerin Yahudi olması bu yüzdendir."

mıştı. *Cinsiyet ve Karakter* adındaki kitabı esas olarak kadınların aşağılanmasına hasredilmişti. Burada ortaya attığı kuram şu aksiyomunda özetlenebilir: "En iyi kadın, en kötü erkekten aşağıdır."[297] Bu nedenle, Weininger'in at kuyruklu Çinliler ve tek bir dâhi yetiştirmekten âciz Zencilerle akraba varsaydığı Yahudilerden bile aşağılık insanların varolması mümkündü. Fakat bir anlamda Yahudi kadından bile aşağıydı, çünkü kadın hiç olmazsa erkeğe inanırdı oysa Yahudi hiçbir şeye inanmazdı, yâni bir hiçti. Ruhun ebedî hayatını kavrama yeteneğine sâhip bulunmayan bu olumsuz adam, Weininger'e yaşadığı yüzyılın materyalist çökkünlüğünün cisimlenmesi gibi geliyordu. Izdırabı içinde, beden ile ruh arasındaki kaçınılmaz mücadelenin öngörüsünde bulundu:

> İnsan ırkı yeni bir dinin kurucusunu bekliyor ve mücadele, çağımızın ilk yılında olduğu gibi, can alıcı evresine yaklaşıyor. İnsanlık bir kez daha Yahudilik ile Hıristiyanlık arasında, ticaret ile kültür arasında, kadın ile erkek arasında, tür ile birey arasında, değer ve değersizlik arasında, hiçlik ve tanrısallık arasında seçim yapacak; üçüncü bir âlem yoktur...[298]

İdealist bir filozof olarak Weininger'in "ırk"ı yarı-biyolojik, yarı-tinsel bir olgu olarak düşündüğü eklenmelidir. Onun nazarında Yahudilik, "zekânın bir eğilimi, her insanda bulunabilen fakat en büyük tarihsel tezahürünü tarihsel Yahudilikte bulan psişik bir durum" idi.[299] Aynı şekilde, Arîliğin en yüce ifadesine kavuştuğu yer, Cermen ırkı idi. Bu açıklamanın ardında şu ifade geliyordu: "Yazar, bizzat kendisinin Yahudi kökenli olduğuna işaret etmek zorundadır." Kitabının yayımlanmasının hemen ardından, intiharıyla felsefesini mantıkî sonucuna vardırdı.

Arî mitinin ırkından dolayı özür dileyen tek hayranı o değildi. 1909'da Walther Rathenau (1867-1922) kendisini Şansölye von Bülow'a şu sözlerle tanıtmıştı: "Ekselansları, beni kabûl etmenizden önce size, aynı zamanda bir itiraf da olan, şu açıklamayı yapmak zorundayım. Ekselansları, ben bir Yahudiyim!" Geleceğin devlet adamı, 1897'de yazar olarak ilk ortaya çıktığında kendi Yahudilerini Alman toprağında konaklayan bir "doğulu sürüsü" olarak târif etmişti:

> Ne garip bir manzara! Sıcakkanlı ve heyecanlı Alman hayatının sınırları dı-

---

[297] *A.g.e.*, s. 410.
[298] *A.g.e.*, s. 452.
[299] *A.g.e.*, s.412.

şında yabancı bir boy. Mars'ın toprağında konaklayan Asyalı bir sürü. Bu adamların zorlama iyi huyları, üzerlerine çökmüş olan tatmin olmamış kadîm nefreti gizleyemez. Babalarının katlandığı sınamalardan kendilerini koruyabilen bütün temel kuvvetlerin sâdece bir yüzyıldır bir araya gelmiş olduğunun farkında değiller... Kısmen kendi seçimlerinin sonucu olarak görünmez bir gettoda yaşıyorlar. Alman halkının bir parçasını oluşturmuyorlar, onun bedenindeki yabancı bir organizmadırlar...

Aynada kendinize bakın. Özeleştirinin ilk adımı budur. Birbirinize çok benzediğiniz ve birinizin kötü davranışının hepinizi bağladığı gerçeğini hiçbir şey değiştiremez. Ve doğulu çehrenizin sizi Kuzeyli boylar için itici kılmasını hiçbir şey engelleyemez...[300]

Rathenau, buna uygun olarak kendilerini yeniden eğitmeleri ve böylece artık Almanlara maskara olmamaları için Yahudilere kendilerini Prusyalılar gibi disipline etmelerini öğütledi. Sonraları bu yorumlarının fazla sert olduğunu kabûl etse de, yazılarında geliştirdiği antropolojik görüşlerinde Cermenler ve Yahudiler gibi birbirine karşı çıkan iki ırkı karşıtlaştırmaya devam etti. *Zayıflık ve Korku Üzerine* denemesinde (1904) saldırgan bir ırk ile korkak ve savunmacı bir ırkı birbirinden ayırdı, korkak ve savunmacı olan ırk Kâbil'in lânetini taşıyandı.[301] *Zamanların Eleştirisi* adını taşıyan çalışmasından (1912), cesur ve erdemli ırkın Cermenler olduğu ortaya çıkıyordu.[302] Bu eser, Rathenau'nun neşesiz ve kasvetli bir gelecek biçtiği, mekanizasyon ve *Almansızlaştırma* çağının açılış dönemi diye adlandırdığı sanayi uygarlığının meseleleriyle uğraşıyordu. Aynı bağlamda, Cermen kanının yüzyıllar içinde sulanmış olduğu güney Avrupa ülkelerinin artık kültürel ilerleme yeteneğini yitirdiğini, buna karşılık bu kanın daha iyi korunmuş bulunduğu batılı ülkelerin, özellikle de Almanya'nın bu nedenle "dünyanın merkezi ve kültürel değerlerin okulu" olduğunu beyân etmişti.[303]

Son olarak, henüz tamamı yayımlanmamış olan özdeyişlerinde, Rathenau "Arî ırkının trajedisi"ni Chamberlain'den bile yüceltici terimlerle tasvir etmişti:

Kuzeyde görkemli bir sarışın ırk doğar. Muazzam verimliliği dalgalar hâlin-

---

300 *Höre Israel*! (W. Hartenau takma adıyla), "Die Zukunf", 6 Mart 1897.

301 *Von Schwachheit, Furcht und Zweck.* Krş.; *Gesammelle Schriften*, C. IV, Berlin 1925, s. 9-33.

302 *Kritik der Zeit.* Krş.; W. Rathenau, *Schriften*, Berlin 1965, s. 144-54.

303 A.g.e., s. 151.

de Güneye yayılır. Her göç bir fetihtir, her fetih fethedilenin geleneklerini ve uygarlığını zenginleştirir. Bir gün Güney galebe çalar; Kuzey ülkelerine doğulu bir din sokulur. O eski cesâret ruhuyla kendisini savunur. Ama sonunda en büyük tehdit gerçek olur; sanayi uygarlığı dünyayı fetheder ve onunla birlikte, korkunun, zekânın ve kurnazlığın demokrasi ve sermayede cisimlenen kuvvetleri her şeyi ele geçirir...[304]

Rathenau, yazıları gibi kamusal ve özel hayatında da Arî mitiyle büyülenmişti. Bu güçlü kişilik, Yahudi karşıtlarının saldırısıyla karşılaştığında, hasımlarının görüşlerine karşı çıkamayacağını, hele ki kuramlarını öylesine ikna edici bulduğundan kendisinin bunu yapmasının imkânsız olduğunu söyleyerek kendini beceriksizce savundu. Arkadaş ve sırdaş olarak da bu hasımlardan birini, *Alman İncili*'nin yazarı Wilm Schwaner'i seçmişti. Onunla yazışmalarında "Almanlığını" savunmaya devam etti:

Benim için Yahudiler, Saksonlar ve Bavyeralılar gibi bir Alman boyudur. Irksal öğretiler hakkında her şeyi bilen biri olarak gülümseyebilirsin. Ama bilimin ne dediği umurumda değil. Benim kafamda, insanın hangi millete ait olduğuna karar veren yürek ve ruhtur... (1916)[305]

Ratheneau, arkadaşının ırk bilimine dayanarak kendisinden esirgediği bu Alman ruhuna sadâkati ve vatanseverliği sâyesinde zamanla hak kazanacağını umuyordu. *Mistik Dua Kitabı*'nda (1906) şöyle yazdı: "İnsanların çoğu bir ruhla doğar ama soylu girişimler yoluyla herkes bir ruh kazanabilir. Bu ruh, bütün iyi niyetli insanların ödülüdür."[306] Ülkesine hizmet etmek için elinden geleni yaptı, 1914 güzünde uzun ve tüketici bir savaşı tahmin ederek Kassandra rolünü korkusuzca üstlendi. Daha sonra, kurucusu ve ilk başkanı olduğu hammade stoklama kurumu (*Kriegsrohstoffabteilung*) sâyesinde Almanya'nın müttefiklere karşı ekonomik bakımdan dayanabilmesini sağladı. Sonuna dek vatanseverdi, 1918'in sonlarına bütün Alman halkına son bir kahramanca taarruz çağrısı yaptı. Almanya'nın teslim olmasından sonra, Weimar Cum-

---

304 Aktaran, H. Kessler, *Walther Rathenau*, Paris 1933, s. 32-2. Krş.; *Ungeschriebene Schriften*, "Kuzeyli kökenine bakarak, Arî ırkı doğal seçmenin var olan en katı örneği olmalıdır." (*Ges. Schriften*, C. IV, s. 222-3).

305 Rathenau, *Briefe*, Dresden 1927, C. I, s. 202-3.

306 "Vielen ist eine Sele geboren, alle können sie erringen.Die Sele wird jedem zuteil, der *bonea voluntatis ist*" (*Brevarium mysticum*, "Gesammelte Schriften", C. VIII, s171).

huriyetinde riskli Dışişleri Bakanlık koltuğunu kabûl etti ve âniden bir uzlaşma sembolü olarak belirdi. Bu da, bu Yahudiyi bir Siyon Büyüğü yâni ortadan kaldırılması gereken bir adam yapmaya yetti. 1922 baharında, Arî mitinin ilk ve çok sembolik bir kurbanı olarak, bir terörist saldırıyla öldürüldü.[307]

---

[307] Rathenau'nun katillerinin psikolojisi ve motivasyonu için özellikle bkz. Norman Cohn, *Historire d'un mythe, La "Conspiration" juive et les Protocoles des Sages de Sion, op. cit.*, s. 146-52.

SONUÇ

Artık araştırmamızın sonuna geldik, bundan nasıl bir ders çıkarılabilir? Başlarken, kökenleri aramanın, kişinin kimliğini ataları aracılığıyla bulmaya çalışmasının bütün çağlar ve kültürler boyunca daima insan gruplarının ilgisini çektiğini söylemiştik. Bu analoji yoluyla *a priori* olarak çıkarsanabilir ve kitabın girişinde aktarılan antropologların yazılarıyla doğrulanabilir. Konuyu bütün insan kültürlerinde araştırmaya kalkışmadık ve kendimizi belli başlı Avrupa uluslarının köken (türeyiş) mitlerinin incelenmesiyle sınırladık. Bu mitler, pagan hatıralar ve hanedanlık tutkuları ile Kilisenin öğretileri arasında bir uzlaşma olarak tasvir edilebilir. Bu uzlaşmalar, atasal hatıraların gücü ve tarihsel değişimler tarafından etkilenmiş ve son derece değişik biçimler almıştır; ancak genellikle Cermen soyu ya da kanına doğru belirgin bir tercih göstermiştir. Aynı şekilde, hükümran hanedanda cisimlenen belirgin ve üstün bir nesep iddiasında bulunma eğiliminin evrensel ata Âdem mitiyle – bir haham savunucusuna göre bütün insanların gerçeklikte eşit olduğunu göstermek için tasarlanmış bir mit – nasıl daima çatıştığını da gösterdik.[1]

Yahudo-Hıristiyan geleneği hem ırkçılık hem milliyetçilik karşıtıdır ve feodal, yatay hiyerarşileriyle Orta Çağın toplumsal yapısı ve engelleri, kuşkusuz bu ideali gerçeğe çevirmekte Kiliseye yardımcı olmuştur. Tanrının önünde bütün insanlar eşitse, dikey ve coğrafî ayrımlar insanların değerinde hiçbir fark yaratmamalıdır. Ne var ki (belki daha yakından incelememiz gereken)[2] bir istisnaî örnek, bu evrensel eşitliğin sınır-

---

İbran antropolojisinin öğrettiği kesinlikle budur. Yaygın inanca göre Musa şeriatının dışlayıcılığı ırksal değil dinseldir. "Seçilmiş halk" ile "milletler" arasındaki engel, birincisinin bir rahipler halkı olarak işlevini korumak amacıyla tasarlanmıştır.

[2] *Histoire de l'anti-sémitisme*'in 2. Cildinde (*De Mahomet aux Marranes*) öyle yaptık.

larının ne kadar dar olduğunu gösterdi. Rönesans çağında İspanya'daki "kanın saflığı" ile ilgili kanun hükümleri, yirminci yüzyılda Naziler ve Faşistler tarafından yapılacak ırksal yasalara benzeyen bir ayrımcılık tipi getirmişti. Belli koşullarda dinsel taassubun çarpık bir ilâhiyat kılığında biyolojik olarak aşağı soya ait olduğu söylenen Hıristiyanlara karşı nasıl ayrımcılık yapabildiğini gösterdiğinden, bu örnek çok öğreticidir. O durumda bile, *conversos* (yâni Müslüman ya da Yahudi kökenli Hıristiyanlar) "aşağı ırkı" Engizisyon zulmüne mâruz bırakılmış ve Mağribîlerin durumunda İspanya'da sürülmüşlerse de, yok edilmemişlerdi. Kilisenin antropolojisinin son ânda bir fren rolü oynamış ve böylece Hıristiyanlığın şerefini kurtarmış olduğuna kuşku yoktur.

İnsanların daima gizliden gizliye hoşnutsuzluk duyduğu insan ırkının birliği öğretisi, birçok Aydınlanma filozofunun doğrudan saldırısına uğradı. Buffon, Voltaire, Hume ve Kant gibi yazarlar bir sonraki yüzyılın ırksal hiyerarşilerine zemin hazırladığı için, on sekizinci yüzyılda ortaya konan yeni antropolojik fikirleri az çok uzun uzadıya tartıştık. Bu şekilde tarihsel gelişme hakkındaki bâzı yaygın yanlış anlamaları düzeltmiş olabileceğimize inanıyoruz. Herkesin atası olarak Âdem *ancien regime*in yıkıntıları arasında can verirken, önce bilimciler, ardından filozoflar, Hıristiyan halkları artık Tevratta sayılanlar değil Hintli olan başka başatalara bağladılar. Bu soyağacının en azından başlangıçta hiçbir siyasal dışlama imâ etmediğinin vurgulanması gerekir. Aslında, Arî mitinin gerçek kurucusu Friedrich Schlegel Yahudilerin tamamen özgürleşmesinin taraftarıydı. Yeni kuram şarkiyatçılar ve Alman mit yapıcıları tarafından bir kez ateşlendikten sonra hızla uluslararası bir kabûl gördü ve on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, uzay boşluğunu kaplayan esîr ile aynı statüye (kanıtlanmasına gerek olmadan bilimsel bir gerçek olarak kabûl görülme statüsüne, *–Y.h.*) kavuştu. Bunun ardından, Arî kökenler kuramı, Fransız-Alman rekabeti gibi başka siyasal tutkular da yaygınlaşmasına yardımcı olsa da, kitlelere esas olarak Yahudi karşıtı kampanyaların desteğinde yayıldı. 1890'dan itibaren, kısmen doğurduğu yaygın tartışma yüzünden, kuram sorgulanmaya başlandı. Sonra da, bilimcilerden çıkıp demagogların eline düşerek, en sonunda gayrı Arî olarak nitelenen insanların ırk tanrılarının sunağında kurban edilmesine yol açmak üzere, Üçüncü Reich'ın resmî öğretisi oldu.

Bir yüzyıldan kısa bir süre içinde berbat bir ün kazanıp nihaî olarak

gözden düşmesinden önce Arî kuramı, bilimsel ilerlemenin ana akımı içinde yer almaktaydı ve dilbilimsel keşiflerle el ele gidiyormuş gibi görünmekteydi. Kuramın geçmişin en keskin zihinleri üzerindeki ikna gücüne Hegel çarpıcı bir örnektir. Yarattığı câzibenin kısmen bütün o "İsrailiyat masalları" ile birlikte Kutsal Kitap antropodisesini terk etmeye duyulan özlemden kaynaklandığını öne sürmüş ve Goethe'nin beylik bir küçümsemeyle Âdem'in soyundan gelmeyi nasıl sâdece Yahudilere atfetmiş olduğunu belirtmiştik. Voltaire ya da Herder'in yazılarının gösterdiği gibi, daha Hindistan ile Avrupa arasındaki dilbilimsel bağların keşfinden önce Avrupa'da yaygınlık kazanmış olan Hint masalları, Kitab'ın etkisini zayıflatmak için kullanılabilmişti. Bu yüzden, Arî kuramı gerçekten Kilise ve bilmesinlercilik karşıtı geleneğe aittir; kendilerini kesin bilimler örneğine göre kurmaya çalışan ve böylelikle bir yüzyıl boyunca mekanizmin ve determinizmin çıkmaz sokaklarına saplanıp kalan insan bilimlerinin ilk çabalamalarının ürünüdür.

Bu sorunları ele alırken Kitab'ın biyolojik bilimlerin ancak on dokuzuncu yüzyılda, insan bilimlerinin ise ancak şimdi, kendi zamanımızda benimseyebildiği bâzı ilke ve ayrımları önceden hesaba katmış olduğuna ilişkin dikkat çekici olguya işaret ettik. Fakat, inceleme konusu biyoloji olan bilimciler çoğu kez antropolojinin terimleriyle düşünmüşlerdi. Örneğin Linneaus, Réaumur'nun bir tavuğu tavşanla döllediğini işittiğinde hemen, bunun Zencilerin kökenine huzursuz edici bir ışık tuttuğunu ilân etmişti – bununla birlikte, iyi bir Hıristiyan olarak şahsen insan soyuna hayvanî bir köken atfetmeyi reddettiğini de eklemişti.[3] Daha az sıkı Hıristiyanlar bu tür ahlâkî kayıtları paylaşmıyordu. Pek çoğu, özellikle çoklu türeyişçilik konusunda klasik yazarların zâten sayısız değişkesini üretmiş olduğu ve Yahudi geleneğinin mirasçısı olarak

---

[3] Linneaus'un daha önce aktarmadığımız buna uygun pasajı şöyledir: "Réamur'un bir tavuğu bir tavşan ile döllediği söyleniyor. Yumurtalardan sıradan civcivlere benzeyen fakat tüy yerine ak bir kürkle kaplı civcivler çıkmış. Deney bir noktaya kadar ikna edicidir fakat böyle örneklerden genel sonuçlar çıkaramayız. Gerçekten de öyle yaptığımız takdirde en tiksindirici sonuçlar ortaya çıkabilir. İnsan ırkıyla ilgili olarak bâzıları Zencilerin oldukça tuhaf bir kökene sâhip olduğunu düşünmeye ayartılabilir ki kendi adıma ben buna inanmayı reddediyorum." (*Metamorphosis Plantarum*, 1755; krş. W. D. Jordan, *White over Black*, *op.cit.*, s. 236).

Kilisenin hatıralardan tamamen silmeyi asla başaramadığı efsânevî inanışlara destek verdi.

Kutsal Kitap anlatısı modern bilimin kuramlarını ne şekilde haber vermişti? Bunu, Tanrı ile yarattıkları arasındaki ayrımın yanı sıra insan ile hayvanlar ya da insan ile doğa arasına benzer bir ayrım koyarak ve aynı şekilde türleri de birbirinden kesin biçimde ayırt ederek yapmıştı. Tevrat'ın eşyanın farklı bir düzenlenişini varsayan tek pasajı, bir pagan mitinin yankısına benzemektedir. Bu, Tufan'ı anlatan Yaradılış Kitabının 6. Bölümüdür. Burada "Tanrının oğullarının" (bə nê êlõhîm) "insan kızlarını bildiği" ve onlardan "eskinin güçlü adamları, şöhretli adamlar ol"an çocuklar doğurttuğunu öğreniriz. Bu, Wotan ya da Zeus'un zürriyetini akla getiriyor; fakat bu yarı tanrılar ırkı, sözü bir kez edildikten sonra, yeryüzündeki bütün öteki hayatla birlikte derhal bastırılır, tâbiri caizse, sansür edilir. Yaradılış, sâdece Nuhun Gemisi sâyesinde kurtulur. Bu pasaj dışında bütün Kutsal Kitap ve yorumları boyunca sansür mutlaktır. Talmud'a göre, canlı türleri Gemiden ayrılırken birbirleriyle zina yapmayacaklarına ve bundan sonra asla karışmayacaklarına söz verirler. Musa şeriatının gerçek dışlayıcılığı, insana hayatının bütün şartlarında, dünyada eşsiz bir konumunun bulunduğunu durmadan hatırlatmasındadır.

Kutsal Kitabın anlatısının bütün mitolojileri dolduran fantastik birleşmeleri niçin reddettiğini ve böylece niçin insanı öbür yaratıklardan yalıtarak onu geri dönüşsüz bir yolculuğa başlamak üzere kesin biyolojik bağlardan sıyrılmış olan ayrı bir yaratık – "doğal"a karşı "kültürel" bir varlık – olarak tanımlamış olduğunu sormanın muhtemelen yararı olmayacaktır. En fazla yapılabilecek olan, Antik Yunan uzmanı Pierre Vidal-Naquet'nin önermiş olduğu gibi, Kutsal Kitabın antropolojisini bâzı Yunan yazarlarının sezgileriyle kıyaslamaktır. Ancak, mitolojik yanlışın direngenliğini vurgulamak ve bunu paganizmin animistik kafa karışıklıkları ve Aristocu "varlığın büyük zinciri" ile ilişkilendirmek daha anlamlı olacaktır.[4]

O zaman mesele, insanı çevresi ya da "doğa" ile özdeşleştirme yönündeki kalıcı ve evrensel eğilimi açıklama meselesi hâline geliyor. (Her toplumun ister şiirsel ister düzmece-bilimsel olsun kendi dilinde

---

[4] Krş.; bu kitapta s. 67-8.

ifade ettiği) Bu eğilimin temeli nedir? İfade ettiği evrensel tutku nedir? Bunu bulmanın araçlarını bugün bize psikanaliz sağlıyor. Psikanaliz, bu düşü bireyleşmeden önceki en arkaik evreyi karakterize eden vecd duygusunu yeniden kazanma yönündeki şiddetli arzu ile ilişkilendiriyor – karanlıkta kalmış başlangıçlarını araştıranların bize söylediğine göre, söz konusu evre, insanların kendilerini çevrelerindeki evrenle bir hissettikleri ve her bireyin sanki panteistik anlamda tanrı imiş gibi kendisini organik bir Bütün hâlinde hissettiği "ilkel narsisizm" evresidir.[5] Öyle ki, topyekûn mutluluğun çocuksu cenneti, son tahlilde, dünyaya "düşmeden" önce ana rahmindeki bilinç öncesi hayatın cennetidir. Bu görüşten kalkarak insan psişesinin gelişiminin insan türünün psişik gelişimi olduğu çıkarsanabilir; bireyde bilincin ortaya çıkışı insan türünün kendisinin ortaya çıkış süreciyle kıyaslanabilir. Ve böyle yaparsak, bir tür olarak insan soyunda, başlangıçlara büyük bir geri dönüşe doğru, Doğa Ana [kendi öz ülkenizin bağrında, *–ç.n.*] ile kaynaşmaya doğru o aynı arkaik özlemi bulmaz mıyız? Bütün mitolojiler bu özleme tanıklık etmiyor mu?

Sâdece Musevî geleneği, insanı doğadan ayırarak ve ister ağaçtan yapılmış olsun ister taştan, bütün putları devirerek, bu sonsuz düşün yanıltıcı ve günah olduğunu ilân etti ve bunu yapmakla kalıcı bir düşmanlığı – ne yaparlarsa yapsınlar ne derlerse desinler, dünyanın gözünde Eski Ahit'in mesajının taşıyıcıları olan Yahudilere yönelen bir nefret ve direnci – uyandırdı. Bâtıl inançlarıyla Batı'yı boğan bu aptal ve barbar halka yönelen aşağılamanın bir zamanlar nasıl din karşıtı propagandanın hazır tekniği olduğunu başka bir yerde açıklamıştık.[6] Aydınlanmanın yeni doğmuş bilimindeki başlangıçlarının ardından mit bozucu eski kitaplara karşı açılan bu mücadele, her çeşitten tarihsel ve toplumsal değişmeler yoluyla ve hayatın her alanını içererek, sonunda insanların kökünü kazımaya yönelik bir savaşa yol açtı. On dokuzuncu yüzyılda Arî mitinin kurulmaya başlamasıyla Tevrat soyağaçlarına karşı seçenek soy arayışları arasında da aynı türden bir bağlantı bulunmaktadır.

---

[5] Krş.; S. Freud, "*Narsisizm* Üzerine Bir Sunum"(1914) vs., ve B. Grundberger *Le narcissisme. Une étude psychoanalytique*, Paris 1971.

[6] Din karşıtı polemiğin bu yönü ile ilgili olarak *bkz. Histoire de antisémitisme*, C. III, (De Voltaire à Wagneâr).

IRK ve MİLLİYETÇİLİK: Yönetenlerin elindeki büyülü âsâ... ezilenin hıncını, ezenin gösterdiği hedef gibi işaretlenmiş bir yanlış gazaba dönüştürmeyi sağlayan mucizevî iksir...

Aryen fantazmının, ırkçılık ve milliyetçiliğin *başladığı* miladi bir çağ olmamıştır. Ama soy/ırk/milliyet kavramlarının, çeşitli dönemlerde yönetenler ve felsefî ideolojiler aracılığıyla akılcılaştırılarak hepsi de aynı kategorik etkileri ve sonuçları doğuran kullanışlı ideolojik biçimlere sokulduğu doğrudur. Antik zamanlarda soy fikriyle, soyluların egemenliği icra ediliyordu.
Modern çağlarda ise soylu, mağrur, şanlı, ahlâklı, kahraman ve yüceyi ifade ederek ırkın mensubuna bitimsizmiş gibi görünen birleştirici bir manevi güç veren ırk/millet kavramları, devletin ve egemen düşüncenin bekâsının korunmasında ve yönetilenlerin rızasının üretilmesinde daima ideolojik mucizeler yaratmıştır.

Peki, bu mucizenin Avrupa'daki karşılığı neydi? Irkçılık ve milliyetçiliğin üzerine inşa olunduğu köken mitlerinin tarihyazımları ve felsefelerle birlikte yürüdüğünü söyleyen Poliakov, tarihsel olguları inceleyerek mitlerin değişik ideolojik kılıflar karmaşası altında modern ekonomi-toplum ve devlette hâlâ nasıl işlediğini gösteriyor.

Bu çalışma, adım adım kapitalist moderniteyi üreten ırkçı-milliyetçi zihin yapısının nasıl beklenmedik bir yan sonuç olmak şöyle dursun, modern Avrupa uygarlığının içsel ve ayrılmaz bir unsuru, bu uygarlığın bütün suçlarının bedeli olarak tüm insanlığa sunduğu "evrensel" kazanımları ve armağanları olarak görmeye alıştığımız, Hümanizm, Aydınlanma, akılcılık ve hattâ "bilimsel düşünce" gibi öz niteliklerinin organik bir meyvesi olduğu tezini oldukça ikna edici kanıtlarla ileri sürüyor.

epos Bilim-Felsefe-Politika
"*Tozlu Kitaplar*"

ISBN: 978-975-6790-88-5

